ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

των ιερών Νηπτικών

Μεταφρασμένη στη νεοελληνική γλώσσα

ΤΟΜΟΣ Δ΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος

Σύντομη βιογραφία

Ο αγιότατος πατέρας μας Συμεών, ο οποίος για το θεόσδοτο χάρισμα της θεολογίας που έλαβε, επονομάστηκε Νέος Θεολόγος, έζησε στα χρόνια του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, γύρω στο 1000 μ.Χ. Υπήρξε μαθητής του Συμεών που επονομαζόταν Ευλαβής, από τον οποίο γυμνάστηκε στους ασκητικούς αγώνες. Και έφτασε σε τόσο ύψος αρετής και απάθειας, και αξιώθηκε να λάβει τόσο πλούσια τη θεία χάρη, ώστε είναι σχεδόν αδύνατο να γράψει κανείς τα σχετικά με αυτόν, όπως εξιστορεί διεξοδικότατα η μακροσκελής βιογραφία του. Γιατί αφού δέχθηκε μέσα του όλη, μπορούμε να πούμε, τη δύναμη του Παρακλήτου και έγινε δοχείο των ελλάμψεών Του, αναδείχθηκε πηγή θεολογίας, κατάλυμα θείου φωτισμού, τερπνότατο κατοικητήριο ανέκφραστων μυστηρίων, και γενικά, οίκος πνευματικής σοφίας και θείας γνώσεως. Από αυτήν φωτιζόμενος, συνέθεσε κάθε λογής συγγράμματα, έμμετρα και πεζά, σε μεγάλο αριθμό και γεμάτα πάρα πολύ μεγάλη ωφέλεια.

Από τα έργα του διαλέξαμε και συμπεριλάβαμε μόνο αυτά που ακολουθούν, και αυτά που είναι στο τέλος της Φιλοκαλίας, μεταφρασμένα για την ωφέλεια των πολλών. Γιατί απ’ αυτά ξεχύνεται πολλή και άφθονη ωφέλεια στους αναγνώστες.

154 Πρακτικά και θεολογικά κεφάλαια

1. Πίστη είναι να πεθάνει κανείς για το Χριστό και για χάρη της εντολής Του, πιστεύοντας ότι ο θάνατος αυτός θα του γίνει πρόξενος ζωής· να θεωρεί τη φτώχεια σαν πλούτο, την ευτέλεια και την ασημότητα σαν αληθινή δόξα και κοινωνική λάμψη· και να πιστεύει ότι με το να μην έχει τίποτε, κατέχει τα πάντα ή μάλλον απέκτησε τον ανεξερεύνητο πλούτο της επιγνώσεως του Χριστού, και όλα τα ορατά να τα βλέπει σαν λάσπη ή καπνό.

2. Πίστη στο Χριστό είναι όχι μόνο να καταφρονήσομε όλα τα ευχάριστα του κόσμου, αλλά και να έχομε εγκαρτέρηση και υπομονή σε κάθε πειρασμό που μας έρχεται και μας προκαλεί λύπες, θλίψεις και συμφορές, ώσπου να ευδοκήσει να μας επισκεφθεί ο Θεός, όπως λέει ο ψαλμωδός: «με κάθε υπομονή περίμενα τον Κύριο, και Αυτός με επισκέφθηκε».

3. Εκείνοι που προτιμούν σε κάτι τους γονείς τους από την εντολή του Θεού, δεν έχουν πίστη στο Χριστό, και οπωσδήποτε καταδικάζονται από τη συνείδησή τους, αν βέβαια έχουν ζωντανή συνείδηση της απιστίας τους. Γνώρισμα των πιστών είναι να μην παραβαίνουν σε τίποτε απολύτως την εντολή του μεγάλου Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού.

4. Η πίστη στο Χριστό, τον αληθινό Θεό, γεννά την επιθυμία των καλών και το φόβο της κολάσεως. Η επιθυμία των πράγματι καλών και ο φόβος της κολάσεως, προξενούν την ακριβή τήρηση των εντολών. Η ακριβής τήρηση των εντολών διδάσκει στους ανθρώπους πόσο αδύνατοι είναι. Η κατανόηση της πραγματικής αδυναμίας μας γεννά τη μνήμη του θανάτου. Όποιος απέκτησε σύνοικό του τη μνήμη του θανάτου, θα ζητήσει με πόνο να μάθει, τι τον περιμένει μετά την έξοδο και την αναχώρησή του από αυτή τη ζωή. Και όποιος φροντίζει να μάθει για τα μετά θάνατον, οφείλει πρώτα απ’ όλα να στερήσει τον εαυτό του από τα παρόντα· γιατί όποιος είναι δεμένος με εμπάθεια σ’ αυτά, έστω και στο παραμικρό, δεν μπορεί να αποκτήσει την τέλεια γνώση των μελλόντων. Αλλά και αν ακόμη, κατά θεία οικονομία, γευθεί κάπως τη γνώση αυτή, δεν αφήσει όμως το ταχύτερο αυτά με τα οποία είναι δεμένος με εμπάθεια, για να παραμείνει ολοκληρωτικά στη γνώση αυτή, χωρίς να επιτρέπει στον εαυτό του να σκέφτεται τίποτε άλλο εκτός από αυτή, τότε και η γνώση που νομίζει ότι έχει, θα του αφαιρεθεί.

5. Η απάρνηση του κόσμου και η τέλεια αναχώρηση από αυτόν, μαζί με την αποξένωση απ’ όλα τα

υλικά, τις συνήθειες, τις γνώμες και τα πρόσωπα του κόσμου, και με την άρνηση του σώματος και του θελήματος, προξενεί μέσα σε λίγο καιρό μεγάλη ψυχική ωφέλεια σ’ εκείνον που με τόση θέρμη απαρνήθηκε τον κόσμο.

6. Έσύ που φεύγεις από τον κόσμο, πρόσεξε μην αφήσεις στην αρχή την ψυχή σου να ζητά παρηγοριά μένοντας μέσα σ’ αυτόν, και ας σε αναγκάζουν όλοι οι συγγενείς και φίλοι. Αυτά τους τα συμβουλεύουν οι δαίμονες, για να σβήσουν τη θέρμη της καρδίας σου. Γιατί και αν ακόμη δεν εμποδίσουν ολότελα την πρόθεσή σου, πάντως την κάνουν πιο χαύνη και ασθενική.

7. Όταν σε όλα τα ευχάριστα του βίου σταθείς ανδρείος και ανυποχώρητος, τότε οι δαίμονες στρέφουν τους συγγενείς σου σε συμπάθεια τάχα, και τους κάνουν να κλαίνε και να θρηνούν για σένα μπροστά σου. Θα καταλάβεις όμως αυτή την αλήθεια όταν, εσύ μεν μείνεις ακλόνητος και σ’ αυτή τη δαιμονική επίθεση, ενώ εκείνους θα τους δεις να ανάβουν ξαφνικά εναντίον σου από μανία και μίσος και να σε αποστρέφονται σαν εχθρό και να μη θέλουν ούτε να σε δουν.

8. Όταν βλέπεις τη θλίψη που προκαλείται εξαιτίας σου στους γονείς, τους αδελφούς και τους φίλους, γέλα σε βάρος του δαίμονα που υποβάλλει ποικιλότροπα να γίνονται όλα αυτά εναντίον σου. Με φόβο και μεγάλη σπουδή αποτραβήξου και παρακάλεσε εκτενώς το Θεό να φτάσεις το ταχύτερο σε λιμάνι καλού πνευματικού πατέρα, όπου αυτός θα αναπαύσει την κουρασμένη και φορτωμένη ψυχή σου. Γιατί το πέλαγος του βίου κρύβει πολλά που προξενούν κινδύνους και την πλήρη απώλεια.

9. Εκείνος που θέλει να μισήσει τον κόσμο, οφείλει να έχει αγάπη στο Θεό από τα βάθη της ψυχής του, και αέναη τη μνήμη Του. Γιατί τίποτε, εκτός από αυτά, δεν κάνει τον άνθρωπο να αφήνει τα πάντα με χαρά και να τα αποστρέφεται σαν σκύβαλα.

10. Μη θελήσεις καθόλου να μείνεις στον κόσμο για εύλογες ή παράλογες αιτίες, αλλ’ όταν κληθείς, υπάκουσε αμέσως. Γιατί σε κανένα άλλο δεν ευχαριστείται ο Θεός, όσο στην ταχεία ανταπόκρισή μας. Καλύτερα σύντομα υπακοή με φτώχεια, παρά αργοπορία με πολλά υπάρχοντα.

11. Αφού ο κόσμος και τα του κόσμου είναι όλα πρόσκαιρα, κι ο Θεός είναι άφθαρτος και αθάνατος, να χαίρεστε όσοι γι’ Αυτόν αφήσατε τα φθαρτά. Φθαρτά δεν είναι μόνον ο πλούτος και τα χρήματα, αλλά και κάθε ηδονή και απόλαυση της αμαρτίας είναι φθορά. Μόνο οι εντολές του Θεού είναι φως και ζωή. Και έτσι τις ονομάζουν όλοι.

12. Αν έλαβες, αδελφέ, μέσα σου θεία φλόγα και γι’ αυτό έτρεξες σε κοινόβιο ή σε πνευματικό πατέρα, αν σε παρακινεί αυτός ή οι συνασκούμενοι αδελφοί σου να αναπαύεσαι με λουτρά ή φαγητά ή άλλες περιποιήσεις του σώματος, μη δεχτείς, αλλά να είσαι πάντοτε έτοιμος για νηστεία, κακοπάθεια και αυστηρότατη εγκράτεια. Έτσι, αν παρακινηθείς από τον πνευματικό σου πατέρα να περιποιηθείς λίγο το σώμα σου, να βρεθείς έτοιμος να υπακούσεις, χωρίς ούτε και σ’ αυτό να κάνεις το δικό σου θέλημα. Αν πάλι δε συμβεί αυτό, να υπομείνεις με χαρά ό,τι θεληματικά προτίμησες, και έτσι να ωφελείσαι ψυχικά. Αν το τηρείς αυτό, θα είσαι πάντοτε σε όλα νηστευτής και εγκρατευτής και ολότελα αρνητής του δικού σου θελήματος. Και όχι μόνον αυτό, αλλά και τη φλόγα της καρδιάς σου θα την φυλάξεις άσβηστη, που σε πείθει να καταφρονείς τα πάντα.

13. Όταν οι δαίμονες κάνουν τα πάντα και δεν μπορέσουν να κλονίσουν τον κατά Θεόν σκοπό μας ή να τον εμποδίσουν, τότε μπαίνουν κρυφά σ’ αυτούς που υποκρίνονται ευλάβεια και προσπαθούν μέσω αυτών να εμποδίζουν τους αγωνιζόμενους. Και στην αρχή, σαν να κινούνται τάχα από αγάπη και συμπάθεια, τους παρακινούν σε σωματικές αναπαύσεις, για να μην αδυνατίσει το σώμα —λένε— και πέσει σε ακηδία. Τους παρασύρουν έπειτα σε ανώφελες συνομιλίες και τους κάνουν να ξοδεύουν σ’ αυτές τις ημέρες τους. Και όταν κανείς από τους αγωνιστές τους ακούσει και γίνει όμοιός τους, αυτοί αλλάζουν και γελούν για την απώλειά του. Αν πάλι δεν ακούσει τα λόγια τους, αλλά κρατά τον εαυτό του ξένο απ’ όλα αυτά και σκεφτικό και συνεσταλμένο, αρχίζουν να τον φθονούν και κάνουν τα πάντα, για να τον διώξουν και από τη Μονή ακόμη. Γιατί η κενοδοξία όταν δεν τιμάται, δεν υποφέρει να βλέπει απέναντί της να επαινούν την ταπείνωση.

14. Πνίγεται ο κενόδοξος βλέποντας τον ταπεινόφρονα να χύνει δάκρυα και να ωφελείται διπλά:

εξιλεώνει μ’ αυτά το Θεό, και χωρίς να θέλει κάνει τους ανθρώπους να τον επαινούν.

15. Αφότου αναθέσεις τον εαυτό σου ολόκληρο στον πνευματικό σου πατέρα, να ξέρεις ότι είσαι ξένος πλέον σε όλα εκείνα τα οποία φέρνεις μαζί σου απ’ έξω: ανθρώπους, πράγματα και χρήματα. Χωρίς τη γνώμη του τίποτε μη θελήσεις να κάνεις, αλλά μήτε να ζητήσεις από αυτόν κάτι, ούτε μεγάλο, ούτε μικρό, εκτός αν εκείνος με δική του γνώμη σε διατάξει να πάρεις, ή σου δώσει με τα χέρια του.

16. Χωρίς γνώμη του πνευματικού σου πατέρα ούτε ελεημοσύνη να δώσεις από τα χρήματα που έφερες, μα ούτε και να θελήσεις να λάβεις από αυτόν κάτι από αυτά με τη μεσολάβηση άλλου. Καλύτερα να είσαι φτωχός και ξένος και να υπακούς, παρά να σκορπάς χρήματα και να δίνεις στους φτωχούς όσο είσαι αρχάριος. Απόδειξη της καθαρής πίστεώς σου είναι να αναθέσεις τα πάντα στον πνευματικό σου πατέρα, σαν να τα ανέθεσες στο χέρι του Θεού.

17. Ούτε νερό να ζητήσεις, και ας σου συμβαίνει να φλέγεσαι, μέχρις ότου μόνος του ο πνευματικός σου πατέρας σε προτρέψει. Πίεζε τον εαυτό σου και βίαζέ τον σε όλα, πείθοντας το λογισμό σου με τα λόγια: «Αν θέλει ο Θεός και είσαι άξιος να πιείς, θα το φανερώσει στον πατέρα σου και θα σου πει να πιείς. Και τότε θα πιείς με καθαρή συνείδηση, κι ας μην είναι ακόμη η ώρα.»

18. Κάποιος που δοκίμασε πνευματική ωφέλεια και απέκτησε ανόθευτη πίστη στον πνευματικό του πατέρα, βάζοντας μάρτυρα της αλήθειας το Θεό είπε: «Έχω πάρει μέσα μου αυτή την απόφαση· να μη ζητήσω από τον πνευματικό μου πατέρα ούτε να φάω ούτε να πιω τίποτε, ή να γευθώ κάτι χωρίς να μου πει εκείνος, έως ότου ο Θεός τον πληροφορήσει και με διατάξει ο ίδιος. Και με αυτό τον τρόπο δεν αστόχησα ποτέ».

19. Εκείνος που απέκτησε καθαρή πίστη στον κατά Θεόν πατέρα του, θεωρεί ότι βλέποντας αυτόν, βλέπει τον ίδιο το Χριστό. Και όταν βρίσκεται μαζί του ή τον ακολουθεί, πιστεύει ακλόνητα ότι βρίσκεται μαζί με το Χριστό και ότι Αυτόν ακολουθεί. Αυτός ο υποτακτικός ποτέ δε θα επιθυμήσει να συναναστραφεί με κάποιον άλλο, ούτε θα προτιμήσει κανένα από τα πράγματα του κόσμου παραπάνω από την μνήμη εκείνου και την αγάπη του. Γιατί τι είναι μεγαλύτερο και ωφελιμότερο και στην παρούσα ζωή και στη μέλλουσα από το να είναι κανείς μαζί με το Χριστό; Και τι είναι ωραιότερο και γλυκύτερο από τη θέα του Χριστού; Κι αν μάλιστα αξιωθεί να συνομιλεί μαζί Του, εξάπαντος από αυτό θ’ αντλήσει ζωή αιώνια.

20. Εκείνος που αγαπά με όλη του την ψυχή εκείνους που τον υβρίζουν ή τον αδικούν και του στερούν τα πράγματά του, και προσεύχεται γι’ αυτούς, ανεβαίνει σε λίγο καιρό σε υψηλό βαθμό προκοπής. Γιατί όταν αυτό γίνεται με αίσθηση της καρδιάς, κατεβάζει τον άνθρωπο σε άβυσσο ταπεινώσεως και σε πηγές δακρύων, όπου βυθίζεται το τριμερές της ψυχής, και ανεβάζει στον ουρανό της απάθειας το νου και τον κάνει θεωρητικό. Και με τη γεύση της ουράνιας αγαθότητας τον κάνει να θεωρεί σκύβαλα όλα τα πράγματα αυτής της ζωής, και να παίρνει ακόμη και αυτήν την τροφή και το νερό πιο αραιά και χωρίς ηδονική διάθεση.

21. Ο ασκητής δεν πρέπει να απέχει μόνον από κακές πράξεις, αλλά και να φροντίζει να είναι ελεύθερος από λογισμούς και έννοιες κακές, και να ασχολείται συνεχώς με ψυχωφελείς και πνευματικές ενθυμήσεις, για να μένει έτσι αμέριμνος από τα βιοτικά.

22. Αν κανείς ξεγυμνώσει όλο το σώμα του, έχει όμως κάλυμμα στα μάτια και δε θελήσει να το πετάξει, δεν μπορεί με μόνη τη γύμνια του σώματος να δει το φως. Έτσι κι εκείνος που καταφρόνησε όλα τα άλλα πράγματα και τα χρήματα και ελευθερώθηκε από τα πάθη του, αν δεν ελευθερώσει και τα μάτια της ψυχής του από τις ενθυμήσεις του κόσμου και τις πονηρές έννοιες, δε θα δει ποτέ το νοητό φως, δηλαδή τον Κύριο και Θεό μας Ιησού Χριστό.

23. Ό,τι κάνει το κάλυμμα που εμποδίζει τα μάτια, το ίδιο κάνουν και οι κοσμικοί λογισμοί και οι βιοτικές ενθυμήσεις στη διάνοια, που είναι ο οφθαλμός της ψυχής. Όσον καιρό λοιπόν τις έχομε, δεν πρόκειται να δούμε· όταν όμως αφαιρεθούν με τη μνήμη του θανάτου, τότε θα δούμε ολοκάθαρα το αληθινό Φως, το οποίο φωτίζει κάθε άνθρωπο που έρχεται στον άνω κόσμο.

24. Εκείνος που είναι τυφλός εκ γενετής δε θα μάθει, ούτε θα πιστέψει την αξία των γραφομένων

εκείνος όμως που κάποτε θ' αξιωθεί να δει, θα μαρτυρήσει ότι είναι αλήθεια τα λεγόμενα.

25. Εκείνος που βλέπει με τα αισθητά μάτια, ξέρει πότε είναι νύχτα και πότε ημέρα, ενώ ο τυφλός αγνοεί και τα δύο. Και εκείνος που θεραπεύτηκε από την πνευματική τύφλωση και βλέπει με τα νοερά μάτια, έχοντας δει το αληθινό και άδυτο Φως, όταν από ραθυμία γυρίσει στην πρωτινή του τύφλωση και στερηθεί το φως, αισθάνεται έντονα τη στέρησή του, και δεν αγνοεί από που του προήλθε αυτή. Εκείνος όμως που είναι τυφλός εκ γενετής, δε γνωρίζει τίποτε από αυτά ούτε με την πείρα, ούτε από την ενέργειά τους, εκτός αν εξ ακοής ακούσει και μάθει κάτι γι' αυτά που ποτέ δεν είδε, και διηγηθεί σε άλλους εκείνα που άκουσε· όμως κι αυτός και όσοι τον ακούνε δε θα γνωρίζουν για ποια πράγματα μιλούνε.

26. Είναι αδύνατο και στη σάρκα να προξενεί κανείς κόρο με άφθονα φαγητά, και παράλληλα να απολαμβάνει πνευματικά τη νοερή και θεία χρηστότητα. Όσο υπηρετήσει κανείς την κοιλιά του, τόσο θα στερηθεί τη θεία χρηστότητα. Και στο βαθμό που θα ταλαιπωρήσει κανείς το σώμα του, ανάλογα θα χορτάσει πνευματική τροφή και παρηγοριά.

27. Ας αφήσομε όλα τα επίγεια· όχι μόνο τον πλούτο και το χρυσάφι και τα άλλα υλικά πράγματα του βίου, αλλά ας διώξομε τελείως και την επιθυμία τους από τις ψυχές μας. Ας μισήσομε όχι μόνον τις ηδονές του σώματος, αλλά και τις άλογες κινήσεις του και ας φροντίσομε να το νεκρώσομε με κόπους. Γιατί με το σώμα εκδηλώνεται η επιθυμία και καταλήγει στην πράξη. Και όσο αυτό ζεί, είναι επόμενο η ψυχή μας να είναι νεκρή και δυσκίνητη για κάθε θεία εντολή, ή και τελείως ακίνητη.

28. Όπως η φλόγα στρέφεται πάντοτε προς τα πάνω, και μάλιστα αν ανακατέψεις τα ξύλα, έτσι και η καρδιά του κενόδοξου δεν μπορεί να ταπεινωθεί, αλλά έτσι και του πεις εκείνα που τον ωφελούν, υπερηφανεύεται περισσότερο. Όταν δηλαδή τον ελέγχουν ή τον νουθετούν, αντιλέγει έντονα· ενώ όταν τον επαινούν και τον κολακεύουν, επαίρεται άπρεπα.

29. Εκείνος που αποφάσισε να αντιλέγει, είναι για τον εαυτό του δίκοπο μαχαίρι· χωρίς να το καταλαβαίνει φονεύει την ψυχή του και την αποξενώνει από την αιώνια ζωή.

30. Εκείνος που αντιλέγει είναι όμοιος μ' εκείνον που παραδίνεται θεληματικά στους εχθρούς του βασιλιά. Γιατί η αντιλογία είναι αγκίστρι, με δόλωμα τη δικαιολογία, από την οποία δελεαζόμαστε και καταπίνομε το αγκίστρι της αμαρτίας. Μ' αυτό συνηθίζουν να πιάνουν τη δύστυχη ψυχή από τη γλώσσα και το λαιμό τα πνεύματα της πονηρίας, και άλλοτε να την τινάζουν ψηλά στην υπερηφάνεια, άλλοτε να την καταποντίζουν σε αβυσσαλέο χάος αμαρτίας, και έτσι να την καταδικάζουν μαζί με τους δαίμονες που έπεσαν από τον ουρανό.

31. Εκείνος που οταν δέχεται ατιμίες και ύβρεις αισθάνεται μεγάλο πόνο στην καρδιά, ας μάθει από αυτό ότι κουβαλάει στον κόρφο του το παλιό φίδι. Αν λοιπόν υπομείνει με σιωπή ή αποκριθεί με μεγάλη ταπείνωση, εξασθενίζει αυτό το φίδι και το παραλύει. Αν όμως αντιπεί πικρόλογα ή μιλήσει με αυθάδεια, δίνει δύναμη στο φίδι να χύνει το δηλητήριό του μέσα στην καρδιά του και να του κατατρώει ανελέητα τα εντόσθιά του· έτσι αυτό θα δυναμώνει κάθε μέρα και θα κατατρώει τη βελτίωση στο αγαθό και τη δύναμη της άθλιας ψυχής του, με αποτέλεσμα να ζει στο εξής για την αμαρτία, να είναι όμως τελείως νεκρός για την αρετή.

32. Αν θελήσεις να απαρνηθείς τον κόσμο και να διδαχθείς τον ευαγγελικό τρόπο ζωής, μην παραδώσεις τον εαυτό σου σε άπειρο ή εμπαθή δάσκαλο, για να μη διδαχθείς αντί ευαγγελική τη διαβολική ζωή. Γιατί των καλών δασκάλων είναι καλά τα μαθήματα, ενώ των κακών, κακά. Και οι κακοί σπόροι οπωσδήποτε δίνουν κακούς καρπούς.

33. Να ικετεύεις το Θεό με προσευχές και δάκρυα να σου στείλει οδηγό απαθή και άγιο. Αλλά και συ ο ίδιος να μελετάς τις θείες Γραφές, και μάλιστα τα πρακτικά συγγράμματα των αγίων Πατέρων, για να αντιπαραβάλλεις σ' αυτά τη διδασκαλία και τις πράξεις του διδασκάλου και γέροντά σου, βλέποντάς τες όπως σε καθρέφτη και εξετάζοντάς τες. Και όσα είναι σύμφωνα με τις Γραφές να τα εγκολπώνεσαι και να τα κρατείς στο νου σου, τα νόθα όμως και ξένα να τα διακρίνεις και να τα απορρίπτεις, για να μην πλανηθείς. Γιατί να ξέρεις, πολλοί πλάνοι και ψευδοδιδάσκαλοι υπάρχουν

σήμερα.

34. Εκείνος που δε βλέπει και υπόσχεται να οδηγεί άλλους, είναι πλάνος και οδηγεί στην απώλεια εκείνους που τον ακολουθούν, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου: «Όταν ένας τυφλός οδηγεί άλλον τυφλό, θα πέσουν και οι δύο σε λάκκο».

35. Όποιος είναι τυφλός προς το Ένα, είναι τελείως τυφλός προς όλα. Όποιος βλέπει στο Ένα, βρίσκεται στη θεωρία των πάντων· απέχει από τη θεωρία των πάντων και φτάνει στη θεωρία των πάντων, όντας έξω από τα θεωρούμενα. Όταν έτσι βρίσκεται στο Ένα, βλέπει τα πάντα· και ενώ είναι στα πάντα, δε βλέπει τίποτε από αυτά. Όποιος βλέπει στο Ένα, μέσω του Ενός βλέπει και τον εαυτό του και όλα και όλους· και όντας κρυμμένος στο Ένα, τίποτε από τα πάντα δεν βλέπει.

36. Εκείνος που δεν ντύθηκε την εικόνα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, του επουρανίου ανθρώπου και Θεού, κατά το λογικό και νοερό του μέρος με συναίσθηση και γνώση, είναι μόνο σάρκα και αίμα, μην μπορώντας να λάβει αίσθηση της πνευματικής δόξας με τα λόγια, όπως και οι γεννημένοι τυφλοί δεν μπορούν να εννοήσουν το φως του ηλίου μόνο με τα λόγια.

37. Όποιος έτσι ακούει και βλέπει και αισθάνεται, καταλαβαίνει τη σημασία των λεγομένων, επειδή φόρεσε ήδη την εικόνα του επουρανίου και έφτασε στην τέλεια πνευματική ωριμότητα, που μέτρο της είναι ο Χριστός. Σ’ αυτή την κατάσταση μπορεί να οδηγεί καλά στο δρόμο των θείων εντολών το ποίμνιο του Θεού. Εκείνος που δεν έχει αυτή τη γνώση, αλλά είναι σε άλλη κατάσταση, είναι φανερό ότι ούτε τα αισθητήρια της ψυχής έχει καθαρά και υγιή. Αυτός είναι καλό να οδηγείται μάλλον, παρά να οδηγεί άλλους.

38. Εκείνος που βλέπει τον πνευματικό του δάσκαλο και οδηγό σαν Θεό, δεν μπορεί να του αντιλέγει. Αν νομίζει και λέει ότι κάνει και τα δυο, να ξέρει πως έχει πλανηθεί. Γιατί δεν ξέρει τι διάθεση προς το Θεό έχουν οι άνθρωποι του Θεού.

39. Εκείνος που πιστεύει ότι στο χέρι του οδηγού του είναι η ζωή και ο θάνατός του, δεν αντιλέγει ποτέ. Η άγνοια αυτού του πράγματος γεννά την αντιλογία, που προξενεί το νοητό και αιώνιο θάνατο.

40. Πριν ακούσει την απόφαση ο υπόδικος, έχει την άδεια να απολογηθεί και να μιλήσει μπροστά στο δικαστή για ό,τι έκανε. Έπειτα όμως, αφού φανερωθούν όσα έκανε και βγάλει την απόφασή του ο δικαστής, δε φέρνει καμία αντίρρηση, είτε μικρή είτε μεγάλη, σ’ εκείνους που τον τιμωρούν.

41. Πριν να εισέλθει ο μοναχός σ’ αυτό το δικαστήριο και φανερώσει όσα κρύβει στην καρδιά του, ίσως να του επιτρέπεται να αντιλέγει, είτε από άγνοια, είτε γιατί νομίζει ότι κρύβει τις αμαρτίες του. Μετά την φανέρωση όμως των λογισμών του και την ειλικρινή εξομολόγηση, ποτέ πιά δεν του επιτρέπεται να αντιλέγει στο δεύτερο μετά το Θεό δικαστή του και εξουσιαστή, μέχρι το θάνατό του. Γιατί ο μοναχός που μπήκε από την αρχή σ’ αυτό το δικαστήριο και ξεγύμνωσε όσα κρύβει η καρδιά του, είναι από πριν πεπεισμένος —αν έχει κάποια πνευματική γνώση— ότι είναι άξιος μυρίων θανάτων και πιστεύει ότι με την υπακοή και την ταπείνωσή του θα λυτρωθεί από κάθε τιμωρία και κόλαση. Αυτά βέβαια αν αληθινά γνωρίζει τι σημαίνει αυτό το μυστήριο.

42. Όποιος φυλάει αυτά ανεξάλειπτα στη διάνοιά του, δε θα έχει ποτέ καμία εμπαθή κίνηση στην καρδιά του όταν παιδαγωγείται ή νουθετείται ή ελέγχεται. Γιατί όποιος πέφτει στα σφάλματα αυτά, εννοώ την αντιλογία και την απιστία στον πνευματικό του πατέρα και διδάσκαλο, γκρεμίζεται αξιοθρήνητα, ενώ ζει ακόμη, στα βαθύτερα μέρη του άδη. Και γίνεται κατοικία του σατανά και όλου του ακάθαρτου συρφετού του, επειδή είναι απειθής και βαδίζει στην απώλεια.

43. Παρακαλώ εσένα, το τέκνο της υπακοής, να έχεις συνεχώς αυτά μέσα στο νου σου, και να αγωνίζεσαι με όλη τη δύναμή σου να μην γκρεμιστείς στα δεινά του άδη που αναφέραμε, αλλά να παρακαλείς θερμά κάθε μέρα το Θεό λέγοντας: «Θεέ και Κύριε των απάντων, Εσύ που έχεις εξουσία πάνω σε κάθε πνοή και ψυχή, που Εσύ μόνος μπορείς να με γιατρέψεις, άκουσε τη δέησή μου του ταλαίπωρου, και το φίδι που φωλιάζει μέσα μου, θανάτωσέ το με την επιφοίτηση του παναγίου Σου Πνεύματος και αφάνισέ το. Και εμένα που είμαι φτωχός και γυμνός από κάθε αρετή, αξίωσέ με να πέσω στα πόδια του αγίου μου πατέρα με δάκρυα· και έλκυσε την αγία του ψυχή σε

συμπάθεια για να με ελεήσει. Και δώσε Κύριε ταπείνωση στην καρδιά μου και λογισμούς που αρμόζουν σε αμαρτωλό, ο οποίος σου υποσχέθηκε να μετανοεί. Και μην εγκαταλείψεις τελείως μια ψυχή που ήρθε μια για πάντα μαζί Σου και σε ομολόγησε και σε διάλεξε και σε προτίμησε αντί όλο τον κόσμο. Γνωρίζεις Κύριε ότι θέλω να σωθώ, αν και η κακή μου συνήθεια μού γίνεται εμπόδιο. Αλλά σε Σένα Κύριε είναι δυνατά, όλα όσα είναι αδύνατα στους ανθρώπους».

44. Όποιοι με φόβο και τρόμο έβαλαν το καλό θεμέλιο της πίστεως και της ελπίδας στην αυλή της ευσέβειας, και στήριξαν τα πόδια τους ασάλευτα στο βράχο της υπακοής σε πνευματικούς πατέρες και ακούνε τις εντολές τους σαν να προέρχονται από το στόμα του Θεού, και πάνω σ' αυτό το θεμέλιο της υπακοής τις κτίζουν αδίστακτα με ταπείνωση, αυτοί παρουσιάζουν αμέσως προκοπή. Και κατορθώνουν το μεγάλο και πρώτο κατόρθωμα, την απάρνηση του εαυτού των. Γιατί το να εκπληρώνει κανείς το ξένο θέλημα και οχι το δικό του, αυτό προξενεί όχι μόνον απάρνηση της ψυχής του, αλλά και νέκρωση προς τον κόσμο όλο.

45. Με αυτόν που αντιλέγει στον πνευματικό του πατέρα, χαίρονται οι δαίμονες. Εκείνον που ταπεινώνεται μέχρι θανάτου, τον θαυμάζουν οι Άγγελοι. Γιατί αυτός εργάζεται θεϊκό έργο, καθώς εξομοιώνεται με τον Υιό του Θεού, που έκανε υπακοή στον Πατέρα Του μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού.

46. Η υπερβολική και άκαιρη συντριβή της καρδιάς σκοτίζει και θολώνει τη διάνοια· εξαφανίζει την καθαρή προσευχή και την κατάνυξη από την ψυχή και προξενεί πολύ μεγάλο πόνο στην καρδιά, και απ' αυτό φέρνει σκληρότητα και άπειρη πώρωση. Μ' αυτό τον τρόπο επιχειρούν οι δαίμονες να οδηγήσουν τους πνευματικούς σε απόγνωση.

47. Όταν, Μοναχέ, σου συμβούν αυτά, έχεις όμως στην ψυχή σου μεγάλο ζήλο και πόθο για την τελειότητα, ώστε να επιθυμήσεις να εκπληρώσεις κάθε εντολή του Θεού, και να μην πέφτεις και αμαρτάνεις ούτε ακόμη και σε μάταιο λόγο, και να μην υπολειφθείς κανένα από τους παλιούς Αγίους στην πράξη, στη γνώση και στη θεωρία· και παρ' ολα αυτά βλέπεις τον εαυτό σου να εμποδίζεται από εκείνον που σπέρνει τα ζιζάνια της αθυμίας και δε σε αφήνει να φτάσεις σε τέτοιο ύψος αγιοσύνης υποβάλλοντάς σου λογισμούς αθυμίας και λέγοντας: «Αδύνατο μέσα στον κόσμο να σωθείς και να φυλάξεις απαρασάλευτα όλες τις εντολές του Θεού»· τότε εσύ κάθισε μόνος σε μιά γωνιά, περιόρισε τον εαυτό σου, συγκέντρωσε το λογισμό σου, πάρε καλή απόφαση στην ψυχή σου και πες: «Γιατί, ψυχή μου, είσαι περίλυπη; Γιατί με συνταράζεις; Στήριξε την ελπίδα σου στο Θεό, γιατί σ' Αυτόν θ' ανοίξω την καρδιά μου. Σωτηρία μου δεν είναι τα έργα μου, αλλά ο Θεός μου. Με τα έργα του νόμου ποιος μπορεί να σωθεί; Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να δικαιώσει τον εαυτό του ενώπιον του Θεού. Πιστεύοντας όμως στο Θεό μου, ελπίζω να μου χαρίσει Αυτός τη σωτηρία ένεκα της ανέκφραστης ευσπλαχνίας Του. Φύγε πίσω μου, σατανά. Εγώ προσκυνώ τον Κύριο και Θεό μου και Τον λατρεύω από τη νεότητά μου. Αυτός μπορεί να με σώσει με μόνο το έλεός Του. Απομακρύνσου λοιπόν από μένα. Ο Θεός που με έκανε κατ' εικόνα και ομοίωσή Του, θα σε καταργήσει.»

48. Ο Θεός μόνον αυτό ζητά από μας τους ανθρώπους, να μην αμαρτάνομε. Αυτό δεν είναι έργο νόμου, αλλά φύλαξη απαράβατη της θείας εικόνας που έχομε και του θείου αξιώματος. Μένοντας σ' αυτά, όπως επιβάλλει η φύση μας, και φορώντας το λαμπρό χιτώνα του Πνεύματος, μένομε μέσα στο Θεό και ο Θεός μέσα σε μας και γινόμαστε θεοί κατά χάρη και υιοί Θεού, φωτιζόμενοι με το φως της γνώσεως του Θεού.

49. Η ακηδία και η αίσθηση βάρους του σώματος που προκαλούνται στην ψυχή από την οκνηρία και την αμέλεια, οδηγούν σε εγκατάλειψη του συνηθισμένου κανόνα και σε σκοτισμό του νου και σε αθυμία, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται στην καρδιά λογισμοί δειλίας και βλασφημίας, ώστε ούτε στο συνηθισμένο τόπο της προσευχής να μην μπορεί να μπει εκείνος που πειράζεται από τον δαίμονα της ακηδίας, αλλά να γίνεται οκνηρός, ή ακόμη και να κάνει παράλογες σκέψεις σε βάρος του Δημιουργού των όλων. Αφού λοιπόν έμαθες ποιά είναι η αιτία αυτών και από που σου προξενήθηκαν, σπεύσε στο συνηθισμένο τόπο της προσευχής σου, πέσε εμπρός στον φιλάνθρωπο Θεό και παρακάλεσέ Τον με στεναγμούς της καρδίας, με πόνο και δάκρυα, ζητώντας να ελευθερωθείς από το βάρος της ακηδίας και από τους πονηρούς λογισμούς. Θα σου δοθεί γρήγορα

η απαλλαγή από αυτά, καθώς θα το ζητάς με πόνο και επιμονή.

50. Όποιος απέκτησε καθαρή καρδιά, αυτός νίκησε τη δειλία. Όποιος βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της καθάρσεως, άλλοτε χτυπά τη δειλία και άλλοτε τον χτυπά αυτή. Εκείνος που δεν αγωνίζεται καθόλου, είναι τελείως αναίσθητος και είναι φίλος των δαιμόνων και των παθών και μαζί με την κενοδοξία έχει και υπερηφάνεια, νομίζοντας ότι είναι κάτι ενώ δεν είναι τίποτε· ή είναι δούλος και υποχείριος της δειλίας και εξαιτίας του νηπιώδους φρονήματός του τρέμει και φοβάται εκεί που δεν υπάρχει φόβος, ούτε δειλία για εκείνους που φοβούνται τον Κύριο.

51. Εκείνος που φοβάται τον Κύριο, δε φοβάται τις επιθέσεις των δαιμόνων, ούτε τις αδύναμες εφόδους τους, αλλά ούτε και τις απειλές των πονηρών ανθρώπων. Όντας ολόκληρος σαν κάποια φλόγα και φωτιά που καίει, όταν περπατεί νύχτα ή ημέρα σε επικίνδυνα και σκοτεινά μέρη, διώχνει τους δαίμονες, οι οποίοι, αυτοί μάλλον τον αποφεύγουν και όχι αυτός εκείνους, για να μην πυρποληθούν από τη φλόγα της θείας φωτιάς που ακτινοβολεί από αυτόν.

52. Όποιος βαδίζει με το φόβο του Θεού, αυτός και αν ζει ανάμεσα σε πονηρούς ανθρώπους δε φοβάται, γιατί έχει μέσα του το φόβο του Θεού και το ακαταμάχητο όπλο της πίστεως, με τα οποία έχει δύναμη και μπορεί όλα να τα κάνει, και αυτά ακόμη που φαίνονται στους πολλούς δύσκολα και αδύνατα. Είναι σαν γίγαντας ανάμεσα σε πιθήκους ή σαν βρυχόμενο λιοντάρι ανάμεσα σε σκύλους και αλεπούδες, στηρίζοντας την πεποίθησή του στον Κύριο. Και με το στέρεό του φρόνημα τους χτυπά και τους τρομάζει, κρατώντας σαν σιδερένια ράβδο το θείο λόγο της σοφίας.

53. Όχι μόνο όποιος ησυχάζει μόνος ή είναι υποτακτικός, αλλά και ο ηγούμενος και ο προϊστάμενος πολλών, και όποιος επίσης εκτελεί διακονία, οφείλει χωρίς αμφιβολία να είναι αμέριμνος, δηλαδή ελεύθερος από όλα τα βιοτικά. Γιατί αν μεριμνούμε γινόμαστε παραβάτες της εντολής του Θεού που λέει: «Μη βάλετε μέριμνα στην ψυχή σας τι θα φάτε ή τι θα ντυθείτε· αυτά όλα τα επιδιώκουν τα έθνη», και πάλι: «Προσέξετε μη βαρύνουν οι καρδιές σας από την κραιπάλη και τη μέθη και τις βιοτικές μέριμνες».

54. Εκείνος που έχει το λογισμό του να μεριμνά για τα πράγματα του βίου, δεν είναι ελεύθερος. Γιατί κυριεύεται από τη μέριμνα γι’ αυτά και υποδουλώνεται σ’ αυτήν, είτε για τον εαυτό του μεριμνά, είτε για τους άλλους. Ο ελεύθερος από αυτή τη μέριμνα, δε θα μεριμνήσει για βιοτικά, είτε για τον εαυτό του πρόκειται, είτε για τους άλλους, και αν συμβεί να είναι Επίσκοπος ή Διάκονος ή Ηγούμενος. Ούτε όμως και θα μείνει αργός, ούτε θα καταφρονήσει κάτι, ακόμη και από τα πιο ευτελή και πολύ μικρά. Πράττοντας θεάρεστα όλα, θα είναι αμέριμνος σε όλα και σε όλο το βίο του.

55. Μην γκρεμίσεις το δικό σου σπίτι θέλοντας να χτίσεις το σπίτι του πλησίον σου. Πρόσεξε πόσο επικίνδυνο και δύσκολο έργο είναι αυτό· μήπως, επιδιώκοντας αυτό το πράγμα, και το δικό σου σπίτι κατεδαφίσεις, και το σπίτι του πλησίον σου δεν μπορέσεις να χτίσεις.

56. Αν δεν αποκτήσεις τέλεια ελευθερία από εμπαθείς προσκολλήσεις στα πράγματα και στα χρήματα του βίου, μη θελήσεις να αναλάβεις τη διαχείριση πραγμάτων, για να μην κυριευθείς από αυτά και αντί να λάβεις μισθό διακονίας, υποστείς καταδίκη κλέφτη και ιερόσυλου. Κι αν σε υποχρεώνει σ’ αυτό ο ηγούμενος, εσύ να έχεις τέτοια διάθεση, σαν να μεταχειρίζεσαι φωτιά που μπορεί να σε κάψει. Κι αν σου έρθει λογισμός να αφαιρέσεις τίποτε από αυτά, εμπόδιζέ τον με εξομολόγηση και μετάνοια- και με την ευχή του ηγουμένου θα φυλαχθείς αβλαβής.

57. Όποιος δεν έγινε απαθής, δε γνωρίζει ούτε ότι υπάρχει απάθεια, αλλά ούτε πιστεύει ότι υπάρχει κανένας απαθής πάνω στη γη. Γιατί πώς, εκείνος που δεν απαρνήθηκε πρώτα τον εαυτό του και δεν έχυσε το αίμα του γι’ αυτή την πράγματι μακάρια ζωή, θα διανοηθεί ότι το έκανε άλλος για να αποκτήσει την απάθεια; Έτσι και εκείνος που νομίζει ότι έχει Πνεύμα Άγιο, ενώ δεν έχει καθόλου, δεν πιστεύει ποτέ όταν ακούει για τις ενέργειές Του που εκδηλώνονται σ’ εκείνους που έχουν το Άγιο Πνεύμα. Ούτε πιστεύει ότι υπάρχει στη γενεά αυτή κανένας που να δέχεται σαν τους Αποστόλους του Χριστού και όλους τους Αγίους τις ενέργειες του Αγίου Πνεύματος και να κινείται από Αυτό, ή που να αξιώνεται να το δει με γνώση και αίσθηση. Γιατί ο καθένας κρίνει τους άλλους από την δική του κατάσταση, είτε αρετή έχει, είτε κακία.

58. Άλλο πράγμα είναι η απάθεια της ψυχής και άλλο η απάθεια του σώματος. Η πρώτη καθαγιάζει και το σώμα με τη λαμπρότητά της και τη φωτοχυσία του Πνεύματος. Η άλλη, από μόνη της δεν ωφελεί διόλου εκείνον που την απέκτησε.

59. Αυτός που από τον τελευταίο βαθμό της φτώχειας ανυψώθηκε από τον βασιλιά σε πλούτο και σπουδαίο αξίωμα και έλαβε από αυτόν λαμπρή στολή και εντολή να στέκεται δίπλα του, αυτός λοιπόν κοιτάζει με πόθο τον βασιλιά και τον υπεραγαπά ως ευεργέτη του και βλέπει ολοκάθαρα τη στολή που φόρεσε και έχει επίγνωση του αξιώματος και του πλούτου που του δόθηκε. Κατά τον όμοιο τρόπο και ο Μοναχός που αναχώρησε αληθινά από τον κόσμο και από τα πράγματα του κόσμου και προσήλθε στο Χριστό υπακούοντας με συναίσθηση στην πρόσκλησή Του και ανυψώθηκε σε υψηλή πνευματική θεωρία με την εργασία των εντολών, βλέπει χωρίς πλάνη τον ίδιο το Θεό και αντιλαμβάνεται ολοκάθαρα την αλλοίωση που του έχει γίνει. Βλέπει δηλαδή πάντοτε τη χάρη του Πνεύματος που τον περιλάμπει, η οποία και ένδυμα ονομάζεται και βασιλική πορφύρα. Ή μάλλον που είναι αυτός ο Χριστός, Αφού Αυτόν ντύνονται όσοι πιστεύουν σ' Αυτόν.

60. Πολλοί διαβάζουν τις θείες Γραφές, ενώ άλλοι τις ακούνε όταν διαβάζονται. Λίγοι είναι εκείνοι που μπορούν να γνωρίζουν ορθά την αξία και τη σημασία όσων διαβάζουν. Οι πολλοί άλλοτε αποφαίνονται ότι είναι αδύνατα τα λεγόμενα στις θείες Γραφές, κι άλλοτε τα βρίσκουν απίστευτα ή τους δίνουν σφαλερή αλληγορική ερμηνεία. Και εκείνα που λένε οι Γραφές ότι θα γίνουν στον παρόντα χρόνο, τα νομίζουν για μέλλοντα, ενώ τα μέλλοντα, νομίζουν ότι έγιναν και κάθε μέρα γίνονται. Και δεν έχουν ορθή κρίση μέσα τους, ούτε αληθινή διάκριση σε θεία και ανθρώπινα πράγματα.

61. Όλους τους πιστούς οφείλομε να τους βλέπομε σαν έναν, και να σκεφτόμαστε ότι στον καθένα από αυτούς είναι ο Χριστός. Και να έχομε για τον καθένα τέτοια αγάπη, ώστε να είμαστε έτοιμοι να θυσιάσομε για χάρη του και τη ζωή μας. Γιατί οφείλομε να μη λέμε ούτε να θεωρούμε κανένα άνθρωπο κακό, αλλά όλους να τους βλέπομε ως καλούς, όπως είπαμε. Κι αν δεις ένα αδελφό να ενοχλείται από πάθη, να μην τον μισήσεις αυτόν μίσησε τα πάθη που τον πολεμούν. Και αν τον δεις να τυραννείται από επιθυμίες και συνήθειες προηγουμένων αμαρτιών, περισσότερο σπλαχνίσου τον, μην τυχόν δοκιμάσεις και συ πειρασμό, Αφού είσαι από υλικό που εύκολα γυρίζει από το καλό στο κακό.

62. Όποιος είναι κίβδηλος λόγω υποκρισίας, ή επίμεμπτος για τα έργα του, ή ραγισμένος από κάποιο πάθος, ή κάπως ελλιπής από αμέλεια σε κάτι, αυτός δεν συμπεριλαμβάνεται στους ακέραιους κρίκους, αλλά απορρίπτεται ως άχρηστος και αδόκιμος. Γιατί αυτός μπορεί να γίνει αιτία σε καιρό εντάσεως να σπάσει η συνοχή της αλυσίδας, και να προξενήσει διαίρεση στα αδιαίρετα και λύπες και στα δύο μέρη: σ' όσους έχουν προχωρήσει, λύπη για κείνους που έμειναν πίσω- και σ' αυτούς, πόνο για το χωρισμό τους από αυτούς που προχωρούν.

63. Όπως όταν ρίξει κανείς χώμα πάνω στη φλόγα αναμμένου καμινιού, τη σβήνει, έτσι και οι βιοτικές μέριμνες και κάθε είδους εμπαθής προσκόλληση, έστω και σ' ένα ευτελές και παραμικρό πράγμα, εξαφανίζει τη φλόγα που άναψε από την αρχή στην καρδιά.

64. Εκείνος που εγκυμονεί το φόβο του θανάτου, σιχαίνεται κάθε φαγητό και ποτό και στολισμό στην ενδυμασία. Και δε θα φάει, ούτε νερό θα πιει ηδονικά· θα δώσει μόνο τα απαραίτητα στο σώμα, μόνο όσα του αρκούν για να ζήσει. Θα απαρνηθεί κάθε του θέλημα και θα γίνει με διάκριση δούλος για όλα όσα τον διατάζουν.

65. Εκείνος που παρέδωσε τον εαυτό του δούλο στους κατά Θεόν πατέρες του, από φόβο της κολάσεως, δε θα προτιμήσει να τον διατάζουν εκείνα που ανακουφίζουν τον πόνο της καρδιάς του, ούτε εκείνα που λύνουν τα δεσμά του φόβου. Ούτε θα υπακούσει σ' εκείνους που επιδιώκουν να τον οδηγήσουν σ' αυτά με τρόπο φιλικό ή κολακευτικό ή επιτακτικό. Αλλά μάλλον θα προτιμήσει εκείνα που μεγαλώνουν αυτόν τον πόνο και θα θελήσει εκείνα που σφίγγουν τα δεσμά του φόβου και θ' αγαπήσει όσα ενισχύουν αυτόν το δήμιο. Σ' αυτά θα εμμείνει, σαν να μην περιμένει ποτέ να ελευθερωθεί ολότελα από αυτά. Γιατί η ελπίδα της απαλλαγής κάνει ελαφρότερο τον πόνο, πράγμα που δεν ωφελεί εκείνον που μετανοεί θερμά.

66. Σε καθένα που αρχίζει να ζει κατά Θεόν, είναι ωφέλιμος ο φόβος της κολάσεως και ο πόνος που γεννιέται από αυτόν. Εκείνος που φαντάζεται ότι μπορεί να βάλει αρχή χωρίς αυτόν τον πόνο και το δεσμό, δε θεμελιώνει μόνο πάνω στην άμμο τις πράξεις του, αλλά και νομίζει ότι μπορεί να χτίσει σπίτι στον αέρα χωρίς θεμέλια, πράγμα τελείως αδύνατο. Γιατί ο πόνος αυτός σε λίγο γεννά κάθε χαρά, και ο δεσμός αυτός συντρίβει τα δεσμά όλων των αμαρτημάτων και των παθών, και ο δήμιος αυτός προξενεί όχι θάνατο, αλλά ζωή αιώνια.

67. Όποιος δε θελήσει να αποσκιρτήσει και να ξεφύγει τον πόνο που γεννά ο φόβος της αιώνιας κολάσεως, αλλά τον ακολουθήσει με την προαίρεσή του και σφίξει περισσότερο τα δεσμά του ανάλογα με την αντοχή του, θα έχει συντομότερο δρόμο και θα παρουσιαστεί εμπρός στον Βασιλέα των βασιλευόντων. Μόλις γίνει αυτό και δει αμυδρά τη δόξα Του, παρευθύς θα λυθούν τα δεσμά, ο δήμιος φόβος θα φύγει μακριά του και ο πόνος της καρδιάς του θα γίνει χαρά· και θα γίνει πηγή, η οποία αισθητώς θα αναβλύζει δάκρυα αέναα σαν ποτάμι, και νοητώς γαλήνη, πραότητα και ανέκφραστη γλυκύτητα. Κι ακόμη θα του δώσει ανδρεία και προθυμία να τρέχει ελεύθερα και ανεμπόδιστα προς την απόλυτη υπακοή στις εντολές του Θεού. Κάτι τέτοιο είναι αδύνατο στους αρχαρίους· είναι γνώρισμα όσων έχουν προκόψει και φτάσει στο μέσο. για όσους όμως πλησιάζουν στην τελείωση, η πηγή αυτή γίνεται φως με ξαφνική αλλοίωση και μεταβολή της καρδιάς.

68. Εκείνος που έχει μέσα του το φως του Παναγίου Πνεύματος, μην αντέχοντας να το βλέπει, πέφτει πρηνής στη γη και κράζει και φωνάζει με έκπληξη και μεγάλο φόβο, γιατί είδε και έπαθε κάτι που είναι πάνω από τη φύση και από κάθε λόγο και έννοια. Και γίνεται σαν άνθρωπος που άναψε μέσα στα σπλάχνα του φωτιά, από την οποία καίγεται και μην μπορώντας να υποφέρει την πυρπόληση αυτή, είναι σαν να βρίσκεται σε έκσταση και σαν να μην έχει δύναμη να ελέγξει τον εαυτό του. Και καθώς λούζεται με ακατάπαυστα δάκρυα και δροσίζεται από αυτά, ανάβει δυνατότερα τη φωτιά του πόθου του. Χύνει τότε περισσότερα δάκρυα και με αυτά πλένεται και αστράφτει πιο λαμπρά. Κι όταν πυρωθεί ολότελα και γίνει φως, τότε εκπληρώνεται το ρητό: «ο Θεός που ενώνεται με θεούς και γίνεται γνωστός σ’ αυτούς, ίσως στο βαθμό που ήδη έχει ενωθεί με όσους ενώθηκαν μαζί Του και έχει αποκαλυφθεί σε όσους Τον γνώρισαν».

69. Πριν αποκτήσομε το πένθος και τα δάκρυα —ας μη μας ξεγελά κανείς με απατηλά λόγια και ας μη διατηρούμε αυταπάτες— δεν υπάρχει μέσα μας μετάνοια και αληθινή μεταμέλεια, ούτε φόβος Θεού στις καρδιές μας, ούτε καταδικάσαμε τους εαυτούς μας, ούτε η ψυχή μας ήρθε σε αίσθηση της μελλοντικής κρίσεως και των αιωνίων βασάνων. Γιατί αν καταδικάζαμε τους εαυτούς μας και αποκτούσαμε τα παραπάνω, ευθύς θα κυλούσαν και τα δάκρυά μας. Χωρίς αυτά ούτε η σκληροκαρδία μας μπορεί να μαλακώσει ποτέ, ούτε η ψυχή μας θα αποκτήσει πνευματική ταπείνωση, ούτε θα βρούμε τη δύναμη να γίνομε ταπεινοί. Κι εκείνος που δεν έφτασε σε τέτοια κατάσταση, δεν μπορεί να ενωθεί με το Άγιο Πνεύμα. Εκείνος πάλι που δεν ενώθηκε με Αυτό έπειτα από κάθαρσή του, ούτε στη θεωρία και στη γνώση του Θεού μπορεί να φτάσει, ούτε είναι άξιος να διδάσκεται μυστικά τις αρετές της ταπεινώσεως.

70. Εκείνους που υποκρίνονται ότι έχουν αρετή και άλλο δείχνει το σχήμα τους και άλλο είναι το εσωτερικό τους, γεμάτο από κάθε αδικία, από φθόνο, φιλονεικία και δυσωδία των ηδονών, οι περισσότεροι τους τιμούν σαν απαθείς και αγίους, επειδή δεν έχουν καθαρά τα μάτια της ψυχής και δεν μπορούν να τους αντιληφθούν από τους καρπούς τους. Εκείνους όμως που ζουν με ευλάβεια και αρετή και απλότητα στην καρδιά και είναι πράγματι άγιοι, τους περνούν για κοινούς ανθρώπους, τους προσπερνούν με καταφρόνηση και τους θεωρούν για μηδέν.

71. Τέτοιοι άνθρωποι θεωρούν διδακτικό και πνευματικό τον φλύαρο και επιδεικτικό· ενώ τον σιωπηλό που αποφεύγει με προσοχή την αργολογία, τον λένε αγροίκο και αμίλητο.

72. Εκείνον που μιλά με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, οι υπερόπτες που σαν το διάβολο νοσούν από υπερηφάνεια, τον αποστρέφονται ως υπερόπτη και υπερήφανο, γιατί πληγώνονται μάλλον με τα λόγια του αντί να έρχονται σε κατάνυξη. Αντίθετα, εκείνον που μιλάει τορνευτά λόγια από το μυαλό του ή από μαθήματα και εξαπατά τους άλλους σχετικά με τη σωτηρία, αυτόν τον υπερεπαινούν και τον παραδέχονται. Και έτσι δεν υπάρχει ανάμεσά τους κανείς που να μπορεί να διακρίνει και να δει τα πράγματα όπως πράγματι είναι.

73. «Μακάριοι —λέει ο Θεός— όσοι είναι καθαροί στην καρδιά, γιατί αυτοί θα δουν το Θεό». Η καθαρή καρδιά δε γίνεται από μία αρετή, ούτε δύο, ούτε δέκα, αλλά όταν όλες μαζί αποτελέσουν μία, ας πούμε, και αυτή κατορθωθεί στον τέλειο βαθμό. Μα ούτε και τότε μπορούν οι αρετές μόνες τους να κάνουν καθαρή την καρδιά, χωρίς την ενέργεια και την παρουσία του Αγίου Πνεύματος. Όπως ο χαλκιάς εργάζεται την τέχνη του με τα εργαλεία του, αλλά χωρίς την ενέργεια της φωτιάς δεν μπορεί να κατασκευάσει το παραμικρό, έτσι και ο άνθρωπος κάνει τα πάντα και μεταχειρίζεται τις άρετές σαν εργαλεία, χωρίς όμως την παρουσία του πνευματικού πυρός, όλα μένουν ανενέργητα και ανώφελα· δεν καθαρίζουν την ακαθαρσία και το πύον της ψυχής.

74. Από το άγιο Βάπτισμα παίρνομε την άφεση των αμαρτιών μας και ελευθερωνόμαστε από την παλιά κατάρα και αγιαζόμαστε με την παρουσία του Αγίου Πνεύματος. Την τέλεια όμως χάρη, σύμφωνα με το ρητό: «Θα κατοικήσω μέσα τους και θα βαδίσω ανάμεσά τους», δεν την παίρνομε τότε· αυτή ανήκει σε όσους έχουν βέβαιη πίστη και την εκδηλώνουν με τα έργα τους. Γιατί όταν εκτραπούμε μετά το βάπτισμα σε πονηρές και αισχρές πράξεις, χάνομε τελείως τον αγιασμό που πήραμε σ' αυτό. Έπειτα, με ανάλογη μετάνοια και εξομολόγηση και δάκρυα, παίρνομε πρώτα την άφεση των αμαρτιών μας, και στη συνέχεια τον αγιασμό μαζί με την ουράνια χάρη.

75. Με τη μετάνοια γίνεται η εξάλειψη των αισχρών πράξεων. Ύστερα από αυτή, χορηγείται το Άγιο Πνεύμα, όχι βέβαια χωρίς προϋποθέσεις, αλλά ανάλογα με την πίστη, τη διάθεση και την ταπείνωση εκείνων που μετανοούν με όλη την ψυχή τους, κι αφού λάβουν αυτοί την τέλεια άφεση των αμαρτιών τους από τον πνευματικό τους πατέρα και ανάδοχο. Γι' αυτό καλό είναι να μετανοούμε κάθε μέρα, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου. Γιατί το «μετανοείτε, έφτασε η βασιλεία των ουρανών» μας δείχνει ότι είναι απεριόριστη η εργασία της μετάνοιας.

76. Η χάρη του Παναγίου Πνεύματος δίνεται σαν αρραβώνας στις ψυχές που νυμφεύονται το Χριστό. Και όπως χωρίς αρραβώνα η γυναίκα δεν εξασφαλίζει ότι θα γίνει σίγουρα η ένωσή της με τον άνδρα, έτσι και η ψυχή ποτέ δε βεβαιώνεται εσωτερικά ότι θα είναι αιώνια μαζί με τον Κύριο και Θεό της, ή ότι θα ενώνεται μαζί Του με μυστικό και ανέκφραστο τρόπο και θα απολαμβάνει το απλησίαστο κάλλος Του, αν δεν λάβει τον αρραβώνα της χάρης Του και δεν τον αποκτήσει κατά τρόπο συνειδητό μέσα της.

77. Όπως τα προικοσύμφωνα, όταν δεν υπογραφούν από αξιόπιστους μάρτυρες, δεν κάνουν βέβαιο τον αρραβώνα, έτσι και η έλλαμψη της χάρης δεν είναι ασφαλής πριν από την εργασία των εντολών και την απόκτηση των αρετών. Η εργασία των εντολών και οι αρετές είναι για τον πνευματικό αρραβώνα ό,τι και οι μάρτυρες στα προικοσύμφωνα. Μ' αυτές δηλαδή αποκτούν οι μέλλοντες να σωθούν την τέλεια κατοχή του αρραβώνα.

78. Πρώτα γράφονται, ας πούμε, τα προικοσύμφωνα με την εργασία των εντολών, και κατόπιν σφραγίζονται από τις αρετές και υπογράφονται. Και τότε δίνει ο Νυμφίος Χριστός στην νύμφη ψυχή το δαχτυλίδι, δηλαδή τον αρραβώνα του Πνεύματος.

79. Όπως η νύμφη πριν από το γάμο παίρνει μονάχα τον αρραβώνα από τον νυμφίο, τη συμφωνημένη όμως προίκα και τα υποσχεμένα δώρα περιμένει να τα πάρει μετά το γάμο, έτσι και η νύμφη των πιστών Εκκλησία και η ψυχή του καθενός μας, πρώτα παίρνει από το Νυμφίο Χριστό μόνο τον αρραβώνα του Πνεύματος. Τα αιώνια όμως αγαθά και την ουράνια βασιλεία, περιμένει να τα λάβει μετά την αναχώρηση απ' αυτόν τον κόσμο, όπως βεβαιώνεται από τον αρραβώνα, ο οποίος της δείχνει σαν μέσα σε καθρέφτη τα αιώνια αγαθά και τη βεβαιώνει για τα συμφωνημένα με τον Κύριο και Θεό της.

80. Αν καθυστερεί ο νυμφίος σε ταξίδι μακρινό, ή απασχολείται με άλλες υποθέσεις και αναβάλλει το γάμο, η νύμφη μπορεί να θυμώσει, να καταφρονήσει την αγάπη του και να σβήσει ή να σχίσει το χαρτί του αρραβώνα, εγκαταλείποντας έτσι αμέσως τις ελπίδες της για το γάμο. Το ίδιο συμβαίνει και με την ψυχή. Αν κάποιος από τους αγωνιζόμενους σκεφτεί: «ως πότε οφείλω να υποφέρω;» και παραμελήσει ολωσδιόλου τους ασκητικούς κόπους και αγώνες, είναι σαν να σβήνει και να σχίζει με την παραμέληση των εντολών και την εγκατάλειψη της αδιάκοπης μετάνοιας τα συμφωνητικά, κι έτσι χάνει αμέσως και τον αρραβώνα και την ελπίδα προς το Θεό ολότελα.

81. Όταν η νύμφη μεταθέσει την αγάπη της από το νυμφίο σε κάποιον άλλον και κοιμηθεί μαζί του φανερά ή κρυφά, όχι μόνον δεν παίρνει τίποτε από όσα της υποσχέθηκε ο νυμφίος, αλλά περιμένει και άξια τιμωρία και κατηγορία κατά το νόμο. Το ίδιο συμβαίνει και μ' εμάς. Όταν κανείς μεταθέσει την αγάπη του από το νυμφίο Χριστό στην επιθυμία κάποιου άλλου πράγματος φανερά ή κρυφά, και η καρδιά του δεθεί με αυτό το πράγμα, γίνεται μισητή και σιχαμερή στον Νυμφίο της και ανάξια να ενωθεί μαζί Του. Γιατί Αυτός είπε: «Εγώ αγαπώ όσους με αγαπούνε».

82. Από αυτά τα σημεία πρέπει ο καθένας να κατανοεί αν έλαβε τον αρραβώνα του Πνεύματος από το Νυμφίο και Δεσπότη Χριστό. Και αν τον έλαβε, ας φροντίζει να τον κρατά. Αν όμως δεν αξιώθηκε ακόμη να τον λάβει, ας φροντίσει με τα καλά έργα και τις πράξεις και την ολόθερμη μετάνοια να τον λάβει και να τον φυλάξει με την εργασία των εντολών και την απόκτηση των αρετών.

83. Τη στέγη κάθε σπιτιού τη στηρίζουν τα θεμέλια και οι τοίχοι. Τα θεμέλια πάλι μπαίνουν ως απαραίτητα και χρήσιμα για να σηκώσουν τη στέγη. Και ούτε η στέγη μπορεί να κατασκευαστεί χωρίς θεμέλια, ούτε τα θεμέλια χωρίς στέγη χρησιμεύουν ή ωφελούν στο παραμικρό. Έτσι και η χάρη του Πνεύματος συντηρείται με την εργασία των εντολών, ενώ τα έργα των εντολών καταβάλλονται σαν θεμέλια για τη δωρεά του Θεού. Και ούτε η χάρη του Πνεύματος παραμένει χωρίς την εργασία των εντολών, ούτε η εργασία των εντολών χωρίς τη χάρη του Θεού είναι χρήσιμη και ωφέλιμη.

84. Όπως το δίχως σκεπή σπίτι που έμεινε έτσι από αμέλεια του οικοδόμου, όχι μόνον είναι άχρηστο, αλλά και προκαλεί ειρωνείες σε βάρος εκείνου που το έκτισε, έτσι και εκείνος που έβαλε τα θεμέλια της εργασίας των εντολών και σήκωσε τοίχους υψηλών αρετών, αν δεν λάβει και τη χάρη του Πνεύματος με θεωρία και γνώση ψυχής, είναι ατελής και άξιος να τον οικτείρουν οι τέλειοι. Αυτός στερήθηκε τη χάρη οπωσδήποτε από δυο αίτιες. Ή αμέλησε τη μετάνοια, ή, βλέποντας το σύνολο των αρετών, αποθαρρύνθηκε από το άπειρο πλήθος τους και παρέλειψε κάποια από εκείνες που εμείς τις θεωρούμε πολύ μικρές, είναι όμως αναγκαίες για να ολοκληρωθεί το σπίτι των αρετών. Γιατί χωρίς αυτές δεν μπορεί να στεγασθεί με τη χάρη του Πνεύματος.

85. Αν γι' αυτό κατήλθε στη γη ο Υιός του Θεού και Θεός, για να μας συμφιλιώσει δηλαδή μέσω του εαυτού Του με τον Πατέρα Του, με τον Οποίο ήμαστε εχθροί, και να μας ενώσει συνειδητά με τον εαυτό Του μέσω του Αγίου και ομοουσίου Πνεύματός Του, ποια άλλη χάρη θα επιτύχει εκείνος που θα χάσει αυτή; Οπωσδήποτε ούτε συμφιλιώθηκε με Αυτόν, ούτε ενώθηκε μαζί Του με τη μέθεξη του Αγίου Πνεύματος.

86. Εκείνος που έγινε μέτοχος του θείου Πνεύματος, ελευθερώνεται από τις εμπαθείς επιθυμίες και ηδονές, δεν αποχωρίζεται όμως τις σωματικές ανάγκες της φύσεως. Ως ελευθερωμένος λοιπόν από τα δεσμά της εμπαθούς ορέξεως και ενωμένος με την αθάνατη δόξα και γλυκύτητα, βιάζεται αδιάκοπα να είναι στα ουράνια και να μένει μαζί με το Θεό, και ούτε για λίγο να μην απομακρύνεται από τη θεωρία Του και την ακόρεστη απόλαυσή Του. Αλλά και ως δεμένος με τη φθορά και με το σώμα, κατακάμπτεται από αυτό και σέρνεται και στρέφεται στα γήινα, και έχει γι' αυτό τόση λύπη, όση νομίζω έχει η ψυχή του αμαρτωλού, όταν χωρίζεται από το σώμα.

87. Όπως σ' εκείνον που αγαπά το σώμα του και τη ζωή του, τις ηδονές και τον κόσμο, ο χωρισμός από αυτά είναι θάνατος, ετσι και σ' εκείνον που αγαπά την αγνεία και το Θεό, τα άυλα και την αρετή, είναι πραγματικός θάνατος ακόμη και ο παραμικρός χωρισμός της διάνοιάς του από αυτά. Αν εκείνος που βλέπει το αισθητό φως κλείσει λίγο τα μάτια του ή του τα καλύψει ένας άλλος, στενοχωρείται και λυπείται και δεν μπορεί διόλου να το ανεχθεί αυτό, και μάλιστα αν εβλεπε πράγματα χρήσιμα και παράξενα. Δε θα λυπηθεί και δε θα θλιβεί περισσότερο εκείνος που φωτίζεται από το Άγιο Πνεύμα και βλέπει αισθητά και νοερά, στην εγρήγορση ή στον ύπνο του, εκείνα τα αγαθά που μάτια δεν τα είδαν και αυτιά δεν τ' άκουσαν και άνθρωπος δεν τα διανοήθηκε, τα οποία και οι Άγγελοι επιθυμούν να καταβοήσουν, αν αποσπασθεί από τη θεωρία όλων αυτών από κάποιο άλλο πράγμα; Γιατί αυτό του φαίνεται θάνατος και αποξένωση από την αιώνια ζωή.

88. Άλλοι μακάρισαν τον ερημικό βίο και άλλοι τον κοινοβιακό, άλλοι το να είναι προϊστάμενοι

λαού και να τον νουθετούν και να τον διδάσκουν και να συγκροτούν εκκλησίες, από τις οποίες πολλοί τρέφονται ψυχικά και σωματικά. Εγώ κανέναν δεν προτιμώ από τον άλλον ούτε τον ένα επαινώ, ούτε τον άλλο κατηγορώ, αλλά πιστεύω ότι σε όλα και σε κάθε έργο και πράξη, η ζωή που γίνεται για το Θεό και σύμφωνα με τις εντολές του Θεού είναι παμμακάριστη.

89. Η ζωή των ανθρώπων διατηρείται από διάφορες επιστήμες και τέχνες, ο καθένας δηλαδή ασκεί τη δική του εργασία και συνεισφέρει με αυτήν, και έτσι δίνοντας ο ένας στον άλλο και παίρνοντας από αυτόν, ζουν οι άνθρωποι ικανοποιώντας τις φυσικές και υλικές τους ανάγκες. Έτσι συμβαίνει και στα πνευματικά. Ασκώντας καθένας άλλη αρετή και ακολουθώντας άλλο δρόμο της ζωής, κατευθύνονται όλοι από κάθε μέρος στον ίδιο σκοπό.

90. Σκοπός όλων εκείνων που ζουν σύμφωνα με το θέλημα του Θεού είναι να ευαρεστήσουν το Χριστό, το Θεό μας, να επιτύχουν τη συμφιλίωση με τον Πατέρα μέσω της μετοχής του Πνεύματος, και με αυτό τον τρόπο να κερδίσουν τη σωτηρία τους. Γιατί αυτό είναι η σωτηρία κάθε ψυχής, και αν αυτό δε γίνει, άχρηστος ο κόπος και μάταιη η εργασία μας. Ανώφελος θα είναι και κάθε δρόμος ζωής, ο οποίος δεν οδηγεί σ’ αυτό εκείνον που τον ακολουθεί.

91. Εκείνος που άφησε όλον τον κόσμο και πήγε στο βουνό τάχα για ησυχία, και από εκεί γράφει επιδεικτικά στους κοσμικούς, και άλλους μεν μακαρίζει, άλλους κολακεύει και άλλους επαινεί, μοιάζει με εκείνον που πήρε διαζύγιο από γυναίκα πόρνη, άσχημη και κακιά και έφυγε σε μακρινό τόπο για να απαλλαγεί ακόμη και από τη θύμησή της· κατόπιν όμως, αφού ξέχασε το σκοπό για τον οποίο πήγε στο βουνό, ορέγεται να γράφει προς όσους συναναστρέφονται με την πόρνη εκείνη και μολύνονται, ας πούμε, μαζί της, και να τους μακαρίζει. Αυτός, εφόσον παραδέχεται με την πρόθεσή του τους ανθρώπους αυτούς, συμμετέχει κατά κάποιο τρόπο στη μίξη τους με εκείνη, αν όχι με το σώμα του, αλλά οπωσδήποτε με την καρδιά και το νου του.

92. Όσο αξιέπαινοι και μακάριοι είναι εκείνοι που ζουν μέσα στον κόσμο και διατηρούν καθαρές τις αισθήσεις και τις καρδιές τους από κάθε πονηρή επιθυμία, τόσο αξιοκατηγόρητοι και αξιοκαταφρόνητοι είναι εκείνοι που ζουν σε όρη και σπήλαια και επιθυμούν τους επαίνους και τους μακαρισμούς των ανθρώπων. Γιατί αυτοί θεωρούνται μοιχοί από το Θεό που ερευνά τις καρδιές μας. Εκείνος που επιθυμεί να ακουστεί ο βίος του και το όνομά του και η πολιτεία του στον κόσμο, γίνεται πόρνος και μοιχός στη σχέση του με το Θεό, σύμφωνα με τον Δαβίδ, όπως παλιά ο λαός των Ιουδαίων.

93. Εκείνος που με ανεπιφύλακτη πίστη στο Θεό απαρνήθηκε τον κόσμο και τα πράγματα του κόσμου, πιστεύει ότι ο Κύριος είναι φιλάνθρωπος και σπλαχνικός και δέχεται όσους έρχονται προς Αυτόν με μετάνοια. Ξέροντας ότι ο Θεός τιμά τους δούλους Του επιτρέποντας να δεχτούν ατιμώσεις, και τους πλουτίζει μέσα από τη φτώχεια τους, και τους δοξάζει μέσα από ύβρεις και εξευτελισμούς, και μέσα από το θάνατο τους καθιστά μετόχους και κληρονόμους της αιώνιας ζωής, τρέχει βιαστικά μέσω όλων αυτών προς την αθάνατη πηγή σαν το διψασμένο ελάφι. Και με αυτά ανεβαίνει προς τα επάνω σαν με σκάλα, την οποία ανεβαίνουν και κατεβαίνουν Άγγελοι για να βοηθούν τους ανερχόμενους, και στην κορυφή της κάθεται ο Θεός περιμένοντας να δείξομε όσο μπορούμε τη διάθεση και την προθυμία μας· όχι ότι ευχαριστείται να μας βλέπει να κοπιάζομε, αλλά γιατί ως φιλάνθρωπος θέλει να μας δίνει τους μισθούς, σαν να μας τους οφείλει.

94. Ο Θεός δεν αφήνει ποτέ εκείνους που προσέρχονται ανεπιφύλακτα σ’ Αυτόν, να πέσουν χωρίς σηκωμό, αλλά όταν βλέπει ότι δεν έχουν δύναμη, συμπράττει και βοηθεί, τους προσφέρει ενίσχυση από ψηλά και τους φέρνει κοντά Του· συνεργεί και φανερά και κρυφά, και έτσι που αυτοί να μην το συνειδητοποιούν, και αλλιώς, με τρόπο συνειδητό, έως ότου αφού ανεβούν όλη την κλίμακα, προσεγγίσουν σ’ Αυτόν και ενωθούν εξ ολοκλήρου με Αυτόν, και λησμονήσουν όλα τα επίγεια και βρεθούν μαζί Του εκεί ψηλά —είτε με το σώμα τους, είτε χωρίς το σώμα, δεν γνωρίζω— να ζουν μαζί Του και να απολαμβάνουν τα απόρρητα αγαθά.

95. Είναι δίκαιο πρώτα να βάζομε τον τράχηλό μας κάτω από το ζυγό των εντολών του Χριστού και ούτε να αφηνιάζομε, ούτε να οπισθοχωρούμε, αλλά ορθά και με προθυμία να βαδίζομε πάνω στα ίχνη τους μέχρι θανάτου και με αυτές να καλλιεργούμε τον εαυτό μας, που είναι πράγματι ο νέος

του Θεού Παράδεισος, ώσπου ο Υιός μαζί με τον Πατέρα διά μέσου του Αγίου Πνεύματος έρθει και κατοικήσει μέσα μας. Και τότε, όταν Τον αποκτήσομε ολοκληρωτικά ένοικό μας και διδάσκαλο, όποιον από μας προστάξει και όποια υπηρεσία του εμπιστευθεί θα την αναλάβει και θα την εκτελέσει πρόθυμα όπως θέλει Εκείνος. Δεν πρέπει όμως να τη ζητούμε πριν την ώρα, μα και ούτε όταν μας την αναθέτουν άνθρωποι να τη δεχόμαστε, αλλά να είμαστε σταθεροί στις εντολές του Κυρίου μας και Θεού και να αναμένομε το δικό Του πρόσταγμα.

96. Όταν μας ανατεθεί μια διακονία θείων πραγμάτων και διαπρέψομε σ' αυτήν, αν μας κατευθύνει το Πνεύμα να στραφούμε σε άλλη διακονία ή εργασία ή πράξη, ας μη φέρομε αντίρρηση. Γιατί ο Θεός δε θέλει ούτε αργοί να είμαστε, ούτε στην ίδια εργασία που αρχίσαμε να μείνομε ως το τέλος, αλλά να προοδεύομε και να είμαστε αεικίνητοι για να επιτύχομε τα ανώτερα, καθώς θα συμμορφωνόμαστε με το θείο θέλημα και όχι με το δικό μας.

97. Εκείνος που φροντίζει να νεκρώσει το δικό του θέλημα, οφείλει να κάνει το θέλημα του Θεού. Και στη θέση του δικού του να αντεισάγει μέσα του το θέλημα του Θεού και να το φυτεύει και να το μπολιάζει μέσα στην καρδιά του. Οφείλει ακόμη να προσέχει με ακρίβεια εκείνα που φυτεύει και μπολιάζει, αν δηλαδή τα φυτά ρίζωσαν βαθιά και έπιασαν, και αν στα μπόλια έκλεισε η πληγή και αυτά ενώθηκαν και έγιναν ένα δένδρο· αν μεγάλωσαν και αν έβγαλαν άνθη και αν έκαναν ωραίο και γλυκό καρπό. Τότε θα λησμονήσει και τη γη που δέχθηκε πρωτύτερα το σπόρο και τη ρίζα πάνω στην οποία μπολιάστηκε το ακατανόητο και απερίγραπτο εκείνο φυτό που φέρνει ζωή.

98. Σ' εκείνον που κόβει το θέλημά του από φόβο Θεού, ο Θεός χαρίζει το δικό Του θέλημα χωρίς εκείνος να το ξέρει ή να το συνειδητοποιεί, και το κρατάει ανεξάλειπτο μέσα στην καρδιά του· ακόμη, ανοίγει τα μάτια της διάνοιάς του ώστε να το γνωρίζει καθαρά, και του δίνει δύναμη να το εκπληρώνει. Αυτά τα ενεργεί η χάρη του Αγίου Πνεύματος, και χωρίς αυτήν δεν γίνεται τίποτε.

99. Αν έλαβες την άφεση όλων των αμαρτημάτων σου, είτε με την εξομολόγηση, είτε με την περιβολή του αγίου και αγγελικού Σχήματος, για πόση θερμή αγάπη, ευχαριστία και ταπείνωση είναι αιτία αυτό; Γιατί ενώ ήσουν άξιος για μύριες τιμωρίες, όχι μόνον απαλλάχθηκες από αυτές, αλλά και αξιώνεσαι υιοθεσία και δόξα και βασιλεία των ουρανών. Αυτά στρέφοντας στο νου σου και έχοντας πάντα στη μνήμη σου, να είσαι έτοιμος και να προπαρασκευάζεσαι να μην προσβάλεις Εκείνον που σε έπλασε και σε τίμησε και συγχώρησε τα αναρίθμητα αμαρτήματά σου, αλλά να Τον δοξάσεις και να Τον τιμήσεις με όλα τα έργα σου, για να σε δοξάσει και Αυτός περισσότερο, εσένα που σε τίμησε παραπάνω από όλη την ορατή κτίση, και να σε ονομάσει γνήσιο φίλο Του.

100. Όσο η ψυχή είναι πολυτιμότερη από το σώμα, τόσο ο λογικός άνθρωπος είναι ανώτερος από όλη την κτίση. Μη βλέπεις λοιπόν, άνθρωπε, τα μεγέθη των κτισμάτων και τα νομίζεις πιο πολύτιμα από σένα. Αλλά βλέποντας τη χάρη που σου δόθηκε και κατανοώντας την αξία της νοερής και λογικής ψυχής σου, να ανυμνείς το Θεό που σε τίμησε παραπάνω από όλα τα ορατά.

101. Ας σκεφτούμε πως θα δοξάσομε το Θεό. Ο Θεός δοξάζεται από μας, όχι με άλλον τρόπο, αλλά όπως δοξάστηκε από τον Υιό. Μ' εκείνα δηλαδή που δόξασε ο Υιός τον Πατέρα, δοξάστηκε με αυτά κι Εκείνος από τον Πατέρα. Αυτά κι εμείς ας φροντίσομε να πράξομε με επιμέλεια, για να δοξάσομε Εκείνον που καταδέχθηκε νά ονομαστεί Πατέρας μας επουράνιος και να δοξαστούμε από Αυτόν με τη δόξα που είχε ο Υιός από Αυτόν προτού δημιουργηθεί ο κόσμος. Αυτά με τα οποία δόξασε ο Υιός τον Πατέρα είναι ο σταυρός, δηλαδή η νέκρωση όλου του κόσμου, οι θλίψεις, οι πειρασμοί και τα λοιπά παθήματα του Χριστού. Όταν τα υποφέρομε αυτά με μεγάλη υπομονή, μιμούμαστε τα παθήματα του Χριστού και δοξάζομε με αυτά τον Πατέρα και Θεό μας ως κατά χάρη παιδιά Του και συγκληρονόμοι του Χριστού.

102. Η ψυχή που δεν ένιωσε ότι ελευθερώθηκε τελείως από τη σύνδεση και την εμπαθή προσκόλληση στα ορατά, δεν μπορεί να υποφέρει χωρίς λύπη τα λυπηρά που της συμβαίνουν και τις βλάβες από ανθρώπους και δαίμονες. Αλλά καθώς είναι δεμένη γερά με την εμπαθή προσκόλληση στα ανθρώπινα πράγματα, υποφέρει στις οικονομικές ζημίες και στενοχωρείται από στερήσεις πραγμάτων και νιώθει σφοδρή οδύνη όταν δέχεται πληγές στο σώμα.

103. Όποιος απέσπασε την ψυχή του από τη σχέση και την επιθυμία των αισθητών και τη συνέδεσε

με το Θεό, όχι μόνο θα καταφρονήσει τα χρήματα και κτήματά του και δε θα λυπηθεί αν τα χάσει, σαν να είναι ξένα, αλλά και τα λυπηρά που πλήττουν το σώμα του, θα τα υπομείνει με χαρά και την πρέπουσα ευχαριστία, βλέποντας διαρκώς, όπως λέει ο θείος Απόστολος, τον εξωτερικό άνθρωπο να φθείρεται, ενώ τον εσωτερικό να ανανεώνεται καθημερινά. Διαφορετικά δεν είναι δυνατόν να υποφέρομε με χαρά τις θλίψεις που παραχωρεί ο Θεός. Τούτο χρειάζεται τέλεια γνώση και πνευματική σοφία. Εκείνος που τα στερείται αυτά, βαδίζει πάντοτε σε σκοτάδι απελπισίας και άγνοιας και δεν μπορεί διόλου να δει το φως της υπομονής και της παρηγοριάς.

104. Κάθε δοκησίσοφος λόγω ανθρώπινης επιστήμης, δεν θα αξιωθεί ποτέ να εμβαθύνει στα μυστήρια του Θεού και να τα δει, ώσπου να θελήσει πρώτα να ταπεινωθεί και να γίνει μωρός, αποβάλλοντας μαζί με την υπεροψία και τις γνώσεις που κατέχει. Γιατί εκείνος που κάνει έτσι και ακολουθεί εκείνους που είναι σοφοί στα θεία με ανεπιφύλακτη πίστη και χειραγωγείται από αυτούς, μπαίνει μαζί τους στην πόλη του ζώντος Θεού. Και οδηγούμενος και φωτιζόμενος από το θείο Πνεύμα, βλέπει και διδάσκεται εκείνα τα οποία κανείς από τους άλλους ανθρώπους δεν μπορεί ποτέ να δει και να μάθει. Και τότε γίνεται διδαγμένος από το Θεό.

105. Τους διδαγμένους από το Θεό, οι μαθητές των σοφών αυτού του κόσμου τους θεωρούν μωρούς. Στ’ αλήθεια όμως οι μωροί είναι αυτοί, καθώς είναι κορεσμένοι με την απομωραμένη κοσμική σοφία, την οποία ο Θεός απέδειξε μωρία, σύμφωνα με τον θείο Απόστολο. Την ίδια ο λόγος του Θεού την ονομάζει επίγεια, ψυχική, δαιμονιώδη, γεμάτη εριστικότητα και φθόνο. Καθώς λοιπόν αυτοί στερούνται το θείο φως και δεν μπορούν να δουν τα θαύματα που αυτό φανερώνει, θεωρούν πλανεμένους εκείνους που ζουν μέσα στο φως και βλέπουν και διδάσκουν όσα είναι σ’ αυτό, ενώ οι πλανεμένοι είναι αυτοί, οι άγευστοι των απορρήτων αγαθών του Θεού.

106. Ότι και τώρα υπάρχουν ανάμεσα μας απαθείς και άγιοι και γεμάτοι θείο φώς, οι οποίοι τόσο νέκρωσαν τα γήινα μέλη τους από κάθε ακαθαρσία και εμπαθή επιθυμία, ώστε όχι μόνο οι ίδιοι να μη σκέφτονται ή να κάνουν κανένα κακό, αλλά και άλλοι αν τους ωθούν, να μην παθαίνουν καμιά αλλοίωση της απάθειάς τους· ότι λοιπόν υπάρχουν και τώρα, θα το ήξεραν εκείνοι που τους κατηγορούν ότι έχουν αδιαφορία και που απιστούν ακούγοντάς τους να διδάσκουν περί θείων πραγμάτων με τη σοφία του Πνεύματος, αν βέβαια είχαν κατανοήσει τα θεία λόγια που διαβάζουν και ψάλλουν καθημερινά. Γιατί αν είχαν αποκτήσει την τέλεια γνώση της θείας Γραφής, θα πίστευαν στα λόγια του Θεού και στα αγαθά που Αυτός μας χάρισε. Επειδή όμως στερούνται αυτά τα καλά από υψηλοφροσύνη και αμέλεια, γι’ αυτό και διαβάλλουν από απιστία εκείνους που μετέχουν σ’ αυτά και διδάσκουν γι’ αυτά.

107. Εκείνοι που είναι γεμάτοι από τη χάρη του Θεού και τέλειοι στην ουράνια γνώση και σοφία, θέλουν να επισκέπτονται και να βλέπουν τους κοσμικούς για τούτο μόνο, για να τους προξενήσουν κάποιο μισθό με την υπόμνηση των εντολών του Θεού και με την αγαθοεργία, αν βέβαια ακούσουν και αν εννοήσουν και πεισθούν. Γιατί όσοι δεν οδηγούνται από το Πνεύμα του Θεού, βαδίζουν στο σκοτάδι και δεν γνωρίζουν που πηγαίνουν, ούτε σε ποιες εντολές πρέπει να προχωρήσουν· είναι όμως ενδεχόμενο να ανανήψουν κάποτε από την υψηλοφροσύνη που τους κατέχει και να δεχθούν την αληθινή διδασκαλία του Αγίου Πνεύματος και, αφού ακούσουν το θέλημα του Θεού ανόθευτα και ακαπήλευτα, να μετανοήσουν και με την εκπλήρωσή του να λάβουν κάποιο πνευματικό χάρισμα. Αν τελικά δεν μπορέσουν να προξενήσουν στους κοσμικούς τέτοια ωφέλεια, τότε θρηνώντας την πώρωση της καρδίας τους, γυρίζουν στα κελιά τους και παρακαλούν μέρα και νύχτα για τη σωτηρία τους. Γιατί εκείνοι που είναι πάντοτε μαζί με το Θεό και γεμάτοι από κάθε καλό, για τίποτε άλλο δεν θα λυπηθούν ποτέ, παρά μόνο γι’ αυτό.

108. Ποιος είναι ο σκοπός της ένσαρκης Οικονομίας του Θεού Λόγου, ο οποίος διακηρύσσεται σ’ όλη τη θεία Γραφή, αλλά εμείς μένομε στην ανάγνωση, χωρίς να φτάνομε στην επίγνωσή του; Πάντως αυτός ο σκοπός είναι, αφού μετάσχει Εκείνος στα δικά μας, να μας κάνει κοινωνούς των δικών Του. Ο Υιός δηλαδή του Θεού, έγινε υιός ανθρώπου, για να κάνει υιούς Θεού τους ανθρώπους, ανεβάζοντας το γένος μας κατά χάρη σ’ εκείνο που είναι ο Ίδιος κατά φύση, αναγεννώντας μας με το Άγιο Πνεύμα και εισάγοντάς μας ευθύς στη βασιλεία των ουρανών. Ή μάλλον μας χαρίζει να έχομε τη βασιλεία των ουρανών μέσα μας, ώστε να μην ελπίζομε απλώς ότι

θα μπούμε σ' αυτήν, αλλά κατέχοντάς την να διαλαλούμε: «Η ζωή μας είναι κρυμμένη μαζί με το Χριστό μέσα στο Θεό».

109. Το βάπτισμα δεν αφαιρεί το αυτεξούσιο και την ελευθερία της προαιρέσεώς μας, αλλά μας χαρίζει ελευθερία να μην εξουσιαζόμαστε πια χωρίς να θέλομε από το διάβολο. Μετά το βάπτισμα, από εμάς εξαρτάται ή να μένομε με τη θέλησή μας στις εντολές του Χριστού, του Κυρίου και Θεού, στου Οποίου το όνομα βαπτιστήκαμε, και να βαδίζομε στο δρόμο των προσταγμάτων Του, ή να αφήνομε τον ίσιο αυτό δρόμο και να επιστρέφομε στον πολέμιο και εχθρό μας διάβολο.

110. Όποιοι μετά το άγιο βάπτισμα υποχωρούν στα θελήματα του πονηρού και πράττουν όσα υποβάλλει εκείνος, αποξενώνουν τον εαυτό τους από την αγία μήτρα του θείου βαπτίσματος, σύμφωνα με το λόγο του Δαβίδ. Γιατί καθένας από μας, δεν αλλοιώνεται, ούτε απομακρύνεται από τη φύση του, κατά την οποία πλάσθηκε· αλλά έχοντας πλαστεί από το Θεό αγαθός (γιατί ο Θεός δεν έκανε κανένα κακό), και όντας αμετάτρεπτος στη φύση που πλάσθηκε και στην ουσία του, πράττει εκείνα ακριβώς που με εκούσια γνώμη προαιρείται και θέλει, είτε αγαθά, είτε κακά. Όπως δηλαδή το μαχαίρι, είτε σε καλό είτε σε κακό χρησιμοποιηθεί, δε μεταβάλλεται κατά τη φύση του, αλλά παραμένει σίδερο, έτσι και ο άνθρωπος: ενεργεί και πράττει όσα θέλει, όπως είπαμε, δεν ξεφεύγει όμως από τη φύση του.

111. Δε σώζει τον άνθρωπο το να ελεήσει έναν· αντίθετα, το να καταφρονήσει έναν, του προξενεί την κόλαση. Γιατί τα λόγια του Χριστού: «Πείνασα και δίψασα κλπ.» δεν αναφέρονται σε μιά φορά, ούτε σε μια ημέρα, αλλά σε όλη τη ζωή. Και το να δοθεί τροφή, νερό, ένδυμα και τα όμοια στο Χριστό, δεν είναι για μια φορά, αλλά ο Κύριος και Θεός μας διακήρυξε ότι πάντοτε και σε κάθε περίπτωση τα δέχεται από τους δούλους Του.

112. Εκείνος που έδωσε ελεημοσύνη σε εκατό ανθρώπους και μπορούσε να δώσει και σε άλλους, και να ξεδιψάσει και να θρέψει πολλούς που τον παρακαλούσαν και φώναζαν κι ωστόσο τους έδιωξε, θα κριθεί από το Χριστό ότι δεν έθρεψε Αυτόν τον ίδιο. Γιατί και σ' όλους εκείνους βρίσκεται Αυτός, που τρέφεται από μας στο πρόσωπο καθενός από τους ελαχίστους.

113. Εκείνος που σήμερα έδωσε σε όλους όλα τα αναγκαία του σώματος, αλλά αύριο, ενώ μπορεί να κάνει το ίδιο, παραμελήσει κάποιους αδελφούς και τους αφήσει να χαθούν από πείνα και δίψα και κρύο, στην πραγμα- τικότητα εγκατέλειψε στο θάνατο και καταφρόνησε Εκείνον που είπε: «Αφού τα κάνατε αυτά για έναν από αυτούς τους ελαχίστους, τα κάνατε για μένα».

114. Γι' αυτό ο Χριστός καταδέχθηκε να πάρει τη μορφή κάθε φτωχού και εξομοίωσε τον εαυτό Του με κάθε φτωχό, για να μην υπερηφανεύεται κανείς άπ' όσους πιστεύουν σ' Αυτόν, απέναντι του αδελφού του. Αλλά βλέποντας καθένας τον αδελφό του και τον πλησίον του σαν να βλέπει το Θεό του, να λογαριάζει τον εαυτό του πιο ελάχιστο από αυτόν, αφού θα τον βλέπει σαν το Δημιουργό του, και σαν τέτοιο να τον δέχεται και να τον τιμά και να διαθέτει όλα τα υπάρχοντά του για να τον περιποιηθεί, όπως ο Χριστός και Θεός μας διέθεσε το αίμα Του για τη σωτηρία μας.

115. Εκείνος που διατάχθηκε να έχει τον πλησίον όπως τον εαυτό του, οφείλει οπωσδήποτε να τον έχει έτσι όχι για μια μέρα, αλλά για όλη του τη ζωή. Και εκείνος που πήρε προσταγή να δίνει σε καθένα που του ζητεί, προστάζεται να το πράττει σε όλη του τη ζωή. Και εκείνος που θέλει να κάνουν οι άλλοι σ' αυτόν αγαθά, τα ίδια θα απαιτηθεί να κάνει και αυτός στους άλλους.

116. Εκείνος που έχει τον πλησίον του όπως τον εαυτό του, δεν ανέχεται να έχει τίποτε περισσότερο από τον πλησίον του. Αν τώρα έχει, αλλά δεν τα μοιράζει άφθονα, ώστε να γίνει και ο ίδιος φτωχός και να εξομοιωθεί με τους πλησίον, δεν είναι εκπληρωτής της εντολής του Κυρίου. Το ίδιο κι εκείνος που θέλει να δίνει σε όλους όσοι του ζητούν, αν συμβεί να έχει έστω και ένα νόμισμα ή ένα κομμάτι ψωμί και αρνηθεί σε κάποιον που του ζητεί. Επίσης κι εκείνος που δεν κάνει στον πλησίον όσα και αυτός θέλει να του κάνουν οι άλλοι. Έτσι και εκείνος που έθρεψε, ξεδίψασε και έντυσε κάθε φτωχό και ελάχιστο και του έκανε και όλα τα άλλα, αν καταφρονήσει και παραβλέψει ένα μόνο από αυτούς, θα θεωρηθεί ότι παρέβλεψε πεινασμένο και διψασμένο τον ίδιο το Χριστό, το Θεό.

117. Βαριά ίσως να φανούν σε όλους τα παραπάνω. Γι’ αυτό και θα νομίσουν πώς τάχα είναι εύλογο να αναρωτιούνται: «Ποιος άραγε μπορεί να εκτελέσει όλα αυτά, ώστε να τους φροντίσει και να τους θρέψει όλους και να μην παραβλέψει κανέναν;». Αλλά ας ακούσουν τον Παύλο που διακηρύττει: «Η αγάπη του Χριστού μας διακατέχει, αφού σχηματίσαμε την πεποίθηση ότι, εφόσον ένας —ο Χριστός— πέθανε για χάρη όλων, άρα πέθαναν όλοι.

118. Όπως οι περιεκτικές εντολές περιέχουν μέσα τους και όλες τις επιμέρους εντολές, έτσι και οι περιεκτικές αρετές συμπεριλαμβάνουν τις μερικές αρετές. Γιατί όποιος πούλησε τα υπάρχοντά του και τα διαμοίρασε στους φτωχούς και έγινε μεμιάς φτωχός, εκπλήρωσε με μία του πράξη όλες τις μερικές εντολές, δηλαδή δεν έχει πλέον ανάγκη να δίνει σ’ εκείνον που του ζητεί, ή να μην αποστραφεί εκείνον που θέλει να δανειστεί από αυτόν. Έτσι και εκείνος που προσεύχεται αδιαλείπτως, μέσα σ’ αυτό έχει κλείσει τα πάντα, και δεν υποχρεώνεται πλέον να δοξολογεί τον Κύριο επτά φορές την ημέρα ή κατα το βράδυ, το πρωι και το μεσημέρι, αφού εχει ήδη εκπληρώσει ολα όσα κανονικά και σε τακτές ώρες προσευχόμαστε και ψάλλομε. Έτσι και εκείνος που συνειδητά δέχθηκε μέσα του το Θεό που δίνει γνώση στους ανθρώπους, διεξήλθε όλη την αγία Γραφή και καρπώθηκε όλη την ωφέλειά της, και δεν έχει πλέον ανάγκη από βιβλία. Πώς να έχει ανάγκη από βιβλία εκείνος που έχει αχώριστο σύντροφό του Εκείνον που ενέπνευσε τους συγγραφείς των αγίων Γραφών, και μυείται από Εκείνον στα απόρρητα και απόκρυφα μυστήρια; Θα είναι ο ίδιος βιβλίο θεόπνευστο για τους άλλους, που περιέχει καινούργια και παλαιά μυστήρια, γραμμένα μέσα του με το χέρι του Θεού, επειδή εκπλήρωσε τα πάντα και αναπαύθηκε από όλα τα έργα του στο Θεό, στην αρχική Τελειότητα.

119. Η ρεύση που συμβαίνει στον ύπνο γίνεται από πολλές αφορμές: από γαστριμαργία, από κενοδοξία και από φθόνο των δαιμόνων. Γίνεται επίσης από την πολλή αγρυπνία, όταν κυριεύεται από τον ύπνο το σώμα, έχοντας το φόβο μήπως το πάθει αυτό. Ή την παραμονή της θείας λειτουργίας αν είναι κανείς ιερέας, ή της θείας Κοινωνίας, όταν ξαπλώσει κανείς με λογισμούς δειλίας, μήπως δηλαδή το πάθει, αποκοιμιέται και το παθαίνει· πράγμα που κι αυτό οφείλεται σε φθόνο των δαιμόνων. Ακόμη, αν δεί κανείς την ημέρα ένα όμορφο πρόσωπο και έπειτα αναπολώντας το νοερά κοιμηθεί με αυτούς τους πορνικούς λογισμούς που από χαυνότητα δεν έδιωξε, το παθαίνει στον ύπνο του· ή και ξύπνιος ίσως, ξαπλωμένος στο κρεβάτι του. Συμβαίνει κι αλλιώς· είναι μερικοί σαν και μένα ράθυμοι, που κάθονται και συζητούν για εμπαθή πράγματα, είτε μ’ εμπάθεια, είτε όχι. Πηγαίνοντας έπειτα για ύπνο, ενώ τα κλώθουν στο μυαλό τους και συνομιλούν νοερά μ’ αυτά, κοιμούνται και το παθαίνουν. Ίσως και εκεί που συνομιλούν, ο ένας από τους δύο παθαίνει τη βλάβη. Γι’ αυτό πρέπει να προσέχομε τους εαυτούς μας πάντοτε και να μελετούμε το λόγο του Ψαλμωδού: «Βλέπω τον Κύριο πάντοτε εμπρός μου, ότι είναι στα δεξιά μου για να μην κλονιστώ», και να κλείνομε τ’ αυτιά μας σε τέτοια λόγια. Πολλές φορές πάλι, μόλις άφησαν την προσευχή μερικοί, ωθήθηκαν σε σαρκικά σκιρτήματα, όπως είπαμε και στο κεφάλαιο περί προσευχής.

120. Αδελφέ, φρόντισε από την αρχή της αποταγής σου να φυτέψεις μέσα σου καλές αρετές, ώστε και στην αδελφότητα να γίνεις χρήσιμος, και να σε ανυψώσει στα τέλη σου ο Κύριος. Μην αποκτήσεις ποτέ θάρρος με τον ηγούμενο, όπως και άλλοτε είπαμε, μήτε να ζητείς απ’ αυτόν να σε τιμήσει. Μην αποκτήσεις φιλία με τους προϊσταμένους, μήτε να συχνάζεις στα κελιά τους, ξέροντας ότι αν το κάνεις, όχι μόνον το πάθος της κενοδοξίας θ’ αρχίσει να ριζώνει μέσα σου, αλλά και θα γίνεις μισητός στον ηγούμενο. Πώς θα γίνει αυτό, ο νοών νοείτω. Να κάθεσαι ειρηνικός στο κελί σου, όποιο και αν είναι αυτό. Και εκείνον που θέλει να σου μιλήσει μην τον αποστραφείς, από ευλάβεια τάχα. Αλλά με πατρική γνώμη αν του μιλήσεις, δεν θα βλαφθείς ποτέ, ακόμη και αν αυτός είναι από τους εναντίους σου. Και αν δεν το βλέπεις αυτό συμφέρον, ωστόσο πρέπει να συμμορφώνεσαι με το σκοπό αυτού που ωφελείται.

121. Πρέπει να έχεις ακατάπαυστα το φόβο του Θεού και να ανακρίνεις κάθε μέρα τον εαυτό σου, τι καλό ή τι κακό έπραξες. Και τα καλά να τα λησμονείς, μην τυχόν πέσεις στο πάθος της κενοδοξίας. Για τα κακά όμως να χύνεις δάκρυα, να εξομολογείσαι και να προσεύχεσαι θερμά. Η ανάκριση αυτή να γίνεται κατά τον εξής τρόπο. Αφού τελειώσει η ημέρα και έρθει το βράδυ, να συλλογίζεσαι: «Πώς άραγε, με τη βοήθεια του Θεού, πέρασα την ημέρα; Μήπως κατέκρινα κανένα,

ή πρόσβαλα, ή σκανδάλισα, ή κοίταξα άλλον με εμπάθεια, ή παράκουσα εκείνον που επιστατεί στη διακονία και αμέλησα το διακόνημά μου, ή οργίσθηκα εναντίον κανενός, ή εκεί που στεκόμουν στην ακολουθία απασχόλησα το νου μου σε ανώφελα πράγματα, ή βάρυνα από τη ραθυμία και άφησα την εκκλησία και τον κανόνα;» Όταν βρεις σ' όλα αυτά τον εαυτό σου ανεύθυνο (πράγμα αδύνατο, γιατί κανείς δεν είναι καθαρός από αμαρτία ούτε μία ημέρα της ζωής του και κανείς δεν μπορεί να καυχηθεί ότι έχει αγνή καρδιά), τότε φώναξε στο Θεό με πολλά δάκρυα: «Κύριε συγχώρεσέ μου όσα αμάρτησα με πράξεις και λόγια, με γνώση μου ή με άγνοια». Γιατί σε πολλά φταίμε χωρίς να το γνωρίζομε.

122. Πρέπει καθημερινά να εξομολογείσαι κάθε λογισμό στον πνευματικό πατέρα, και εκείνο που σου λέει να το δέχεσαι σαν από το στόμα του Θεού με εσωτερική βεβαιότητα. Να μην τα κοινολογείς αυτά σε κανένα, ότι δηλαδή «ρώτησα το και το τον πνευματικό πατέρα και μου είπε τούτο· άραγε μου είπε καλά ή όχι; Και τι πρέπει να κάνω για τη διόρθωσή μου;». Γιατί αυτά τα λόγια είναι γεμάτα από απιστία προς τον πατέρα κι επιζήμια για την ψυχή. Αυτό συνήθως συμβαίνει κυρίως στους αρχαρίους.

123. Όλους τους αδελφούς του κοινοβίου πρέπει να τους βλέπεις ως αγίους και μόνο τον εαυτό σου να θεωρείς αμαρτωλό και τελευταίο απ' όλους και ότι, ενώ όλοι θα σωθούν, μόνο εσύ θα κολασθείς. Και όταν στέκεσαι στην ακολουθία, αυτά να συλλογίζεσαι και να μην παύεις να κλαις θερμά και με κατάνυξη, χωρίς να επηρεάζεσαι από εκείνους που για τη στάση σου σκανδαλίζονται ή περιγελούν. Αν όμως βλέπεις ότι απ' αυτό γλιστράς στην κενοδοξία, τότε να βγεις από την εκκλησία, να κλάψεις κάπου κρυφά και πάλι να επιστρέψεις γρήγορα στη θέση σου. Αυτό είναι πάρα πολύ καλό για τους αρχαρίους, και περισσότερο στον εξάψαλμο, στη στιχολογία του ψαλτηρίου, στην ανάγνωση και στη θεία λειτουργία. Πρόσεχε ακόμη να μην κατακρίνεις κανένα, αλλά να σκέφτεσαι ότι «όσοι με βλέπουν να θρηνώ και να οδύρομαι, θα καταλάβουν ότι έχω πάρα πολλές αμαρτίες και θα προσεύχονται για τη σωτηρία μου». Και οπωσδήποτε, αν πάντοτε αυτό συλλογίζεσαι και εκτελείς ακατάπαυστα, θα ωφεληθείς πολύ και θα ελκύσεις πάνω σου τη χάρη του Θεού και θα γίνεις μέτοχος του θείου μακαρισμού.

124. Μην πηγαίνεις στο κελί κανενός, εκτός από του ηγουμένου, και εκεί πάλι σπάνια. Αν θέλεις να τον ρωτήσεις για κάποιο λογισμό, ρώτησέ τον στην εκκλησία. Μετά την ακολουθία ν' αποσύρεσαι αμέσως στο κελί σου, και κατόπιν στο διακόνημά σου. Ύστερα από το απόδειπνο, αφού βάλεις μετάνοια έξω από το ηγουμενείο και ζητήσεις την ευχή του ηγουμένου, τρέχα σιωπηλός και με σκυμμένο κεφάλι στο κελί σου. Γιατί είναι καλύτερο να πείς ένα τρισάγιο με προσοχή και να κοιμηθείς, παρά να αγρυπνήσεις τέσσερις ώρες με ανώφελες συνομιλίες. Όμως όπου υπάρχει κατάνυξη και πνευματικό πένθος, εκεί ακολουθεί θεία έλλαμψη. Όταν αυτή επιφοιτήσει, διώχνει την ακηδία και τη νόσο.

125. Ιδιαίτερη αγάπη να μην έχεις με κανένα πρόσωπο, και μάλιστα με αρχάριο, ακόμη και αν σου φαίνεται ότι έχει άριστο βίο, και πολύ περισσότερο φυσικά αν έχει βίο ύποπτο. Γιατί συνήθως αυτή η αγάπη από πνευματική μετατρέπεται μέσα σου σε εμπαθή και συ πέφτεις σε ανώφελες θλίψεις. Αυτό μάλιστα συμβαίνει συχνά στους αγωνιστές. Όμως η ταπείνωση και η συνεχής προσευχή θα σε διδάξουν γι' αυτό. Ο καιρός δε μας επιτρέπει να επεκταθούμε στο θέμα. Ο νοών νοείτω.

126. Πρέπει να κρατάς τον εαυτό σου ξένο προς κάθε αδελφό του κοινοβίου, και περισσότερο προς τους γνωστούς που είχες στον κόσμο. Όλους όμως να τους αγαπάς εξίσου, και τους ευλαβείς και αγωνιστές να τους βλέπεις ως αγίους. Για εκείνους πάλι που είναι σαν και μένα ράθυμοι, να προσεύχεσαι εκτενώς. Όμως, όπως προείπα, θεωρώντας τους όλους αγίους, σπεύδε με το πένθος να καθαρθείς από τα πάθη, για να φωτιστείς από τη χάρη, οπότε θα τους βλέπεις όλους ίσους και θα επιτύχεις το μακαρισμό των καθαρών στην καρδιά .

127. Να φρονείς, αδελφέ, ότι η τέλεια αναχώρηση από τον κόσμο είναι καταρχήν η ολοκληρωτική απονέκρωση του θελήματός σου, και έπειτα η αποδέσμευση από τον σύνδεσμο και η απάρνηση των γονέων, συγγενών και φίλων.

128. Επίσης, το να απογυμνωθείς απ' όλα τα υπάρχοντά σου και να τα μοιράσεις στους φτωχούς,

σύμφωνα με τον λόγο του Κυρίου: «Πούλησε τα υπάρχοντά σου και δώσε τα στους φτωχούς». Ακόμη, να λησμονήσεις όλα τα πρόσωπα που αγαπούσες είτε σωματικώς, είτε πνευματικώς.

129. Επίσης, να εξομολογηθείς όλα τα μυστικά της καρδιάς σου, όσα έπραξες από τη βρεφική σου ηλικία μέχρι τώρα, στον πνευματικό πατέρα ή στον ηγούμενο, σαν να εξομολογείσαι στον ίδιο το Θεό, ο οποίος εξετάζει «καρδίας και νεφρούς». Γνωρίζεις πώς όταν ο Ιωάννης βάπτιζε βάπτισμα μετανοίας, πήγαιναν όλοι σ' αυτόν και εξομολογούνταν τις αμαρτίες τους. Γιατί από την εξομολόγηση γίνεται χαρά μεγάλη στην ψυχή και ανακούφιση στη συνείδηση, σύμφωνα με το λόγο του Προφήτη: «Λέγε πρώτος εσύ τις αμαρτίες σου, και θα δικαιωθείς.

130. Να βάλεις επίσης στο λογισμό σου, μετά την ένταξή σου στο κοινόβιο, τη βεβαιότητα, ότι πέθαναν όλοι, και οι γονείς και οι φίλοι σου. Και να θεωρείς πατέρα και μητέρα το Θεό και τον ηγούμενο. Μη ζητήσεις ποτέ από τους γονείς και φίλους κάτι που σου χρειάζεται. Αν τώρα αυτοί προνοήσουν και σου στείλουν τίποτε, δέξου το και προσευχήσου γι' αυτούς που σε θυμούνται, δώσε όμως ό,τι σου έστειλαν στον ξενώνα ή στο νοσοκομείο της μονής. Και αυτό να το κάνεις με ταπείνωση· γιατί δεν είναι έργο των τελείων, αλλά των πολύ μικρών.

131. Κάθε τι που είναι καλό, να το κάνεις με ταπείνωση, έχοντας στο νου σου τον Κύριο που είπε: «Όταν τα πράξετε όλα, να λέτε ότι είμαστε άχρηστοι δούλοι και κάναμε ό,τι οφείλαμε να πράξομε».

132. Να φυλάγεσαι να μην κοινωνήσεις ποτέ έχοντας τίποτε εναντίον άλλου, ακόμη και απλό λογισμό, έως ότου επιτύχεις τη συνδιαλλαγή με τη μετάνοια. Αλλά και αυτό θα το μάθεις από την προσευχή.

133. Να είσαι κάθε μέρα έτοιμος να δεχθείς κάθε θλίψη. Να σκέφτεσαι ότι μ' αυτές θ' απαλλαγείς από τις πολλές σου αμαρτίες, και να ευχαριστείς τον Άγιο Θεό. Γιατί απ' αυτό αποκτά κανείς παρρησία που δεν ντροπιάζει, σύμφωνα με τον μέγα Απόστολο που λέει: «Η θλίψη οδηγεί στην υπομονή, η υπομονή στην σταθερότητα, και η σταθερότητα στην ελπίδα. Και η ελπίδα δε θα ντροπιάσει αυτόν που ελπίζει». Γιατί αυτά που μάτια δεν τα είδαν και αυτιά δεν τα άκουσαν και νους ανθρώπου δεν τα διανοήθηκε, αυτά είναι που θα δοθούν σύμφωνα με την αδιάψευστη υπόσχεση σ' εκείνους οι οποίοι με τη συνεργεία της χάρης δείχνουν υπομονή στις θλίψεις. Γιατί χωρίς τη χάρη τίποτε δεν μπορεί να κατορθωθεί.

134. Να μην έχεις στο κελί σου τίποτε υλικό, μέχρι και βελόνα, έξω από μία ψάθα, μια προβειά, ένα ράσο και ό,τι φοράς. Αν είναι δυνατόν, να μην έχεις ούτε σκαμνί ν' ακουμπάς τα πόδια σου. Γιατί και γι' αυτό υπάρχει λόγος. Ο νοών νοείτω.

135. Ούτε πάλι να απαιτείς από τον ηγούμενο τίποτε απ' όσα σου χρειάζονται, εκτός από τα κανονισμένα, και αυτά όταν αυτός σε καλέσει και σου τα δώσει. Ούτε να πείθεσαι στο λογισμό που σου έρχεται να αλλάξεις κάτι από εκείνα που σου δίνει. Αλλά ό,τι λογής και αν είναι, να τα δέχεσαι με ευχαριστία σαν από το Θεό, και με αυτά να πορεύεσαι. Δεν πρέπει ακόμη να προμηθεύεσαι άλλο με αγορά. Όταν λερώνεται το ζωστικό σου, δύο φορές το χρόνο να το πλένεις, ζητώντας με σχήμα φτωχού και ταπεινού και με κάθε ταπείνωση, ζωστικό από άλλο αδελφό, μέχρις ότου πλυθεί και στεγνώσει το δικό σου, κι έπειτα πάλι με ευχαριστία να το επιστρέφεις. Το ίδιο και με το ράσο και με ό,τι άλλο.

136. Να κοπιάζεις όσο μπορείς στη διακονία. Μέσα στο κελί σου να καρτερείς στην προσευχή με κατάνυξη και προσοχή και αδιάκοπα δάκρυα. Μη βάλεις στο νου σου ότι, σήμερα κοπίασα πάρα πολύ κι ας αφαιρέσω κάτι από την προσευχή εξαιτίας του σωματικού κόπου. Γιατί σου λέω, ότι όσο και αν βιάσει κανείς τον εαυτό του στη διακονία, αν στερηθεί την προσευχή, πρέπει να θεωρεί ότι κάτι μεγάλο έχασε. Και πράγματι έτσι είναι.

137. Να πηγαίνεις πρώτος στις εκκλησιαστικές συνάξεις και να φεύγεις τελευταίος, εκτός μεγάλης ανάγκης, και κυρίως στον όρθρο και στη θεία λειτουργία.

138. Να έχεις πλήρη υποταγή στον ηγούμενο από τον οποίο έγινες μοναχός, και να εκτελείς ανεπιφύλακτα μέχρι θανάτου όσα σε προστάζει, και αν ακόμη σου φαίνονται αδύνατα. Γιατί με

αυτό μιμείσαι Εκείνον που υπάκουσε μέχρι θανάτου, και μάλιστα σταυρικού. Κι όχι μόνο τον ηγούμενο, αλλά και όλη την αδελφότητα και εκείνον που έχει αναλάβει να κατανέμει τις διακονίες, δεν πρέπει να παρακούσεις σε τίποτε, αλλά και αν είναι παραπάνω από τη δύναμη σου αυτό που σε διατάζει, αφού βάλεις μετάνοια, ζήτησε συγχώρηση. Αν όμως αυτός δεν αποσύρει τη διαταγή, τότε να βιάζεις τον εαυτό σου να την εκτελέσεις, έχοντας υπόψη ότι η βασιλεία των ουρανών είναι για όσους ασκούν βία στον εαυτό τους, και αυτοί την αρπάζουν.

139. Ακόμη, να κυλιέσαι με συντετριμμένη καρδιά στα πόδια όλης της αδελφότητας, σαν αφανής και άγνωστος και τελείως ανύπαρκτος. Όποιος στη ζωή του φέρεται έτσι, τολμώ να πω ότι θα γίνει διορατικός και πολλά θα προλέγει με τη συνεργεία της χάρης. Ο άνθρωπος αυτός θρηνεί και για τα ελαττώματα των άλλων, μένοντας απερίσπαστος και μη προσηλωμένος στα υλικά, καθώς δεν τον αφήνει να γλιστρήσει σ' αυτά ο πνευματικός και θείος έρωτας. Δεν είναι βέβαια θαυμαστό το να προλέγει κανείς· αυτό πολλές φορές προέρχεται και από τους δαίμονες. Όμως εκείνος που έχει νου, θα το εννοήσει. Πλην όμως αν κανείς αρχίσει να δέχεται εξομολογήσεις, ίσως στερηθεί τα παραπάνω, με το ν' απασχολείται στην εξέταση ξένων λογισμών. Αν όμως από μεγάλη ταπείνωση πάψει να το κάνει, δηλαδή να λέει και να ακούει, επιστρέφει πάλι στην προηγούμενη κατάσταση. Την πλήρη γνώση βέβαια γι' αυτά την εχει μόνον ο Θεός· εγώ είμαι γεμάτος φόβο και δεν τολμώ να έχω γνώμη για τέτοια.

140. Να έχεις πάντοτε το νου σου στο Θεό, είτε κοιμάσαι είτε είσαι ξυπνητός, και στο φαγητό και στη συνομιλία και στο εργόχειρο και σε κάθε άλλη πράξη, σύμφωνα με το λόγο του Προφήτη: «Έβλεπα πάντοτε τον Κύριο ενώπιόν μου». Και να θεωρείς τον εαυτό σου πιο αμαρτωλό από όλους τους ανθρώπους. Γιατί όταν πολυκαιρίζει αυτός ο λογισμός, συνήθως ακολουθεί στη διάνοια κάποια έκλαμψη σαν ακτίνα. Και όσο περισσότερο την επιζητείς με πολλή προσοχή και με απερίσπαστη διάνοια, με μεγάλο κόπο και δάκρυα, τόσο φαίνεται λαμπρότερα. Και όταν φαίνεται, αγαπιέται· καθώς αγαπιέται, προξενεί κάθαρση· καθαίροντας, κάνει τον άνθρωπο όμοιο με το Θεό και τον φωτίζει και τον διδάσκει να διακρίνει το καλό από το κακό. Αλλά, αδελφέ, χρειάζεται πολύς κόπος, μαζί με τη βοήθεια του Θεού, για να κατοικήσει μόνιμα στην ψυχή σου και να την καταφωτίσει όπως η σελήνη το σκοτάδι της νύχτας. Πρέπει ακόμη να προσέχεις και τις προσβολές των λογισμών της κενοδοξίας και της οϊήσεως και να μην κατακρίνεις κανένα που θα δεις να κάνει μια απρέπεια. Γιατί οι δαίμονες παρουσιάζουν τέτοιους λογισμούς στην ψυχή, αν τη δουν ότι ελευθερώθηκε από τα πάθη και τους πειρασμούς με την ενοίκηση της χάρης και την ειρηνική κατάσταση. Όμως η βοήθεια έρχεται από το Θεό. Επίσης, να σου γίνει το πένθος ακατάπαυστο και να μη χορταίνεις από τα δάκρυα. Πρόσεχε όμως να μην πάθεις τίποτε από την πολλή χαρά και κατάνυξη, ούτε να πιστέψεις ότι τα δάκρυα σού ήρθαν από δικό σου κόπο και όχι από τη χάρη του Θεού· αλλιώς θα σου αφαιρεθούν και θα τα ζητήσεις πολύ με προσευχή και δεν θα τα βρεις, και θα μάθεις πόσο μεγάλο δώρο έχασες. Αλλά Κύριε, είθε ποτέ να μη στερηθούμε τη χάρη Σου. Πλην, αδελφέ, αν και αυτό συμβεί, άφησε στο Θεό την ασθένειά σου και αφού σηκωθείς άπλωσε τα χέρια σου και προσευχήσου λέγοντας: «Κύριε, ελέησόν με τον αμαρτωλό και αδύναμο και ταλαίπωρο, και στείλε μου τη χάρη Σου. Μη με αφήσεις να πειρασθώ παραπάνω απ' ό,τι μπορώ. Ιδού Κύριε, οι πολλές αμαρτίες μου σε πόση αθυμία και σε τι λογισμούς με έφεραν. Εγώ Κύριε, και να θελήσω να αποδώσω στους δαίμονες ή στην οίηση τη στέρηση της δικής Σου παρηγοριάς, δεν μπορώ. Γιατί γνωρίζω ότι οι δαίμονες πολεμούν εναντίον αυτών που εκτελούν θερμώς το θέλημά Σου. Εγώ όμως που εκτελώ κάθε μέρα το θέλημά τους, πώς θα δεχθώ πειρασμό απ' αυτούς; Οπωσδήποτε πειράζομαι εξαιτίας των αμαρτιών μου. Και τώρα Κύριε, Κύριέ μου, αν είναι θέλημά Σου και συμφέρον μου, ευδόκησε να έρθει πάλι η χάρη Σου σ' εμένα τον δούλο Σου· να την βλέπω και να χαίρομαι γεμάτος κατάνυξη και κλαυθμό, φωτιζόμενος από την αέναη έλλαμψή της· να με φυλάγει από ακάθαρτους λογισμούς και από κάθε πονηρό πράγμα και από τα σφάλματά μου, που διαπράττω κάθε μέρα, με έργα και με λόγια, με γνώση ή με άγνοιά μου. Και να βεβαιώνομαι, Κύριε, ότι έχω παρρησία ενώπιόν Σου, από τις θλίψεις που πέφτουν καθημερινά πάνω σ' εμένα τον δούλο Σου και που τις προξενούν οι δαίμονες και οι άνθρωποι, και από την εκκοπή του θελήματός μου, έχοντας στο νου μου και τα αιώνια αγαθά που περιμένουν όσους σε αγαπούν. Γιατί Εσύ, Κύριε, είπες ότι όποιος αιτεί, παίρνει· και όποιος ζητά, βρίσκει· και σ' όποιον χτυπά, του ανοίγεται η θύρα». Εκτός

από αυτά αδελφέ, και με όσα άλλα σου βάλει ο Θεός μέσα στη διάνοιά σου, επίμενε να παρακαλείς, χωρίς να χαλαρώνεις από ακηδία. Και ο αγαθός Θεός δε θα σε εγκαταλείψει.

141. Στο κελί που έλαβες στην αρχή από τον ηγούμενο, εκεί καρτέρησε μέχρι τέλους. Αν είναι παλιό ή ετοιμόρροπο και σου προξενεί ανησυχία, βάλε μετάνοια στον ηγούμενο με ταπείνωση και υπενθύμισέ του το. Και αν ακούσει, να χαρείς· αν όχι, και πάλι ευχαρίστησε, ενθυμούμενος τον Κύριό σου, ο οποίος δεν είχε που να γείρει το κεφάλι. Γιατί αν τον ενοχλήσεις δύο φορές ή τρεις ή τέσσερις γι' αυτό το θέμα, αποκτάς απέναντί του παρρησία, κατόπιν απιστία και τέλος καταφρόνηση. Αν λοιπόν θέλεις να ζήσεις ήρεμη και ησυχαστική ζωή, μη ζητείς τίποτε για σωματική σου άνεση από τον ηγούμενο. Γιατί στην αρχή δεν υποσχέθηκες τούτο, αλλά αντίθετα να σε καταφρονούν και να σε εξουθενώνουν όλοι και εσύ, κατά την εντολή του Κυρίου, να τα υποφέρεις αυτά με γενναιότητα. Αν λοιπόν θέλεις να διατηρείς την πίστη και την αγάπη στον ηγούμενο και να τον βλέπεις σαν άγιο, φύλαξε αυτά τα τρία: μη ζητείς τίποτε για την άνεσή σου, μην έχεις θάρρος μαζί του, και μην πηγαίνεις συχνά σ' αυτόν, όπως κάνουν μερικοί, επειδή τάχα εξυπηρετούνται από αυτόν, πράγμα αβέβαιο σαν όλα τα ανθρώπινα. Δεν κατακρίνω και το να φανερώνεις σ' αυτόν κάθε λογισμό που σου έρχεται. Αν τα τηρήσεις αυτά, θα περάσεις χωρίς τρικυμίες τη θάλασσα του βίου και τον πνευματικό σου πατέρα, όποιος και αν είναι, θα τον θεωρείς άγιο. Αν μέσα στην εκκλησία τον πλησιάσεις για να τον ερωτήσεις σχετικά με κάποιον λογισμό και τον βρείς απασχολημένο με άλλον αδελφό για την ίδια αιτία ή κάποια άλλη, και σε αφήσει γι' αυτό να περιμένεις λίγο, μη δυσανασχετήσεις και μη σκεφτείς τίποτε κακό· αλλά στάσου στην άκρη με τα χέρια σταυρωμένα μέχρις ότου τελειώσει ο άλλος και προσκαλεσθείς εσύ. Γιατί αυτό το συνηθίζουν οι πατέρες ίσως επίτηδες, για δοκιμή και απαλλαγή από τις προηγούμενες αμαρτίες μας.

142. Να νηστεύεις τις τρεις σαρακοστές. Τη μεγάλη Σαρακοστή να τρως κάθε δυο ημέρες, εκτός αν είναι μεγάλη εορτή, Σάββατο ή Κυριακή. Τις δυο άλλες, μέρα παρά μέρα. Τις υπόλοιπες μέρες του χρόνου, να τρως μία φορά την ημέρα, εκτός αν είναι Σάββατο, Κυριακή ή εορτή, αλλά και τότε να μη χορταίνεις.

143. Φρόντισε να γίνεις ωφέλιμο υπόδειγμα για όλη την αδελφότητα σε κάθε αρετή, στην ταπείνωση, στην πραότητα, στην ελεημοσύνη, στην υπακοή ακόμη και στους πιο ασήμαντους, στην αοργησία, στην αποδέσμευση από πάθη, στην ακτημοσύνη, στην κατάνυξη, στην ακακία, στην απεριέργεια, στην απλότητα, στην αποξένωση από κάθε άνθρωπο, στην επίσκεψη ασθενών, στην παρηγοριά των θλιβομένων, στο να μην αποστραφείς κανέναν που έχει ανάγκη να του φανείς ωφέλιμος, με δικαιολογία την επικοινωνία με το Θεό —γιατί η αγάπη είναι ανώτερη από την προσευχή. Ακόμη, να δείχνεις συμπάθεια σε όλους, να σου λείπει η κενοδοξία, η παρρησία και η ελεγκτικότητα προς τους άλλους, να μη ζητείς τίποτε από τον ηγούμενο ή από τον διακονητή, να τιμάς όλους τους ιερείς, να είσαι προσεκτικός στην προσευχή και ανεπιτήδευτος στους τρόπους και να δείχνεις αγάπη σε όλους. Να μη δείχνεις σπουδή να περιεργάζεσαι και να ερευνάς τις Γραφές με στόχο να σε δοξάζουν. Αυτά θα σου τα διδάξει η προσευχή που γίνεται με δάκρυα και η έκλαμψη της χάρης. Όταν λοιπόν ερωτηθείς για κάτι ωφέλιμο, να διδάσκεις με πολλή ταπείνωση για τις υψηλές πνευματικές καταστάσεις όπως σε φωτίζει η χάρη, αναφέροντας περιστατικά από τη ζωή σου σαν να ανήκουν σε άλλον, με ακενόδοξο λογισμό, όποιος και να είναι εκείνος που ερωτά επιθυμώντας να ωφεληθεί. Και εκείνον που θέλει να σε συμβουλευτεί για έναν λογισμό, μη τον αποστραφείς, αλλά πάρε πάνω σου τα σφάλματά του, όποια και αν είναι, και κλάψε και προσευχήσου γι' αυτόν. Γιατί αυτό μαρτυρεί αγάπη και τέλεια συμπάθεια. Μην τον διώξεις από φόβο μήπως βλαφθείς απ' όσα ακούσεις, γιατί με τη συνεργεία της χάρης δεν θα πάθεις τίποτε. αλλά για να μη βλαφθούν άλλοι, να τον ακούσεις σε απόκρυφο τόπο. Ίσως βέβαια, ως άνθρωπος, να υποστείς προσβολή λογισμού, αν όμως έχεις τη χάρη, ούτε αυτό δε θα το πάθεις. Γιατί έχομε διδαχθεί να μη ζητούμε το δικό μας συμφέρον, αλλά των άλλων, για να σωθούν. Όπως προείπαμε, πρέπει να ζεις βίο αμέριμνο και ακτήμονα. Και τότε θα καταλάβεις ότι η χάρη ενεργεί μέσα σου, όταν θεωρείς αληθινά τον εαυτό σου πιο αμαρτωλό από όλους τους ανθρώπους. Το πώς γίνεται αυτό δεν μπορώ να το πώ, ο Θεός το γνωρίζει.

144. Κατά την αγρυπνία, οφείλεις να αφιερώνεις δυο ώρες στην ανάγνωση, και άλλες δύο να

προσεύχεσαι με κατάνυξη και με δάκρυα· να κάνεις όποιον κανόνα θέλεις, και ψαλμούς, αν θέλεις, να λες τους δώδεκα και τον Άμωμο και την ευχή του αγίου Ευστρατίου *. Αυτά, τις μεγάλες νύχτες. Στις μικρές νύχτες να κάνεις συντομότερη ακολουθία, ανάλογα με τη δύναμη που σου δίνει ο Θεός. Γιατί χωρίς Αυτόν κανένα αγαθό δεν κατορθώνεται, όπως λέει ο Προφήτης: «από τον Κύριο κατευοδώνονται τα όσα κάνει ο άνθρωπος», και ο ίδιος ο Σωτήρας: «Χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτε». Χωρίς δάκρυα να μην κοινωνήσεις ποτέ.

* Είναι η ευχή : »Μεγαλύνων μεγαλύνω σε, Κύριε…» που λέγεται στο Μεσονυκτικό του Σαββάτου. Βλ. στο Μέγα Ωρολόγιο.

145. Να τρως ό,τι σου παραθέτουν ό,τι και αν είναι. Επίσης να πίνεις κρασί με εγκράτεια χωρίς γογγυσμό. Αν κάθεσαι μόνος σου διότι είσαι ασθενής, τρώγε ωμά λαχανικά με ελιές. Αν κανείς αδελφός σου στείλει κάτι φαγώσιμο, δέξου το με ευχαριστία και ταπείνωση σαν ξένος· φάγε από αυτό, ό,τι και να είναι, και το υπόλοιπο στείλε το σε άλλον αδελφό φτωχό και ευλαβή. Αν σε καλέσει κανείς να σε φιλέψει, φάγε από όλα που προσφέρει, αλλά λίγο, σύμφωνα με την εντολή, φυλάγοντας την εγκράτεια. Αφού σηκωθείς και του βάλεις μετάνοια σαν ξένος και φτωχός, ευχαρίστησέ τον λέγοντας: «Ο Θεός, πάτερ άγιε, να σου το ανταποδώσει». Πρόσεχε όμως μην πεις τίποτε, ακόμη και αν σου φανεί ωφέλιμο.

146. Αν κανένας αδελφός στενοχωρήθηκε από τον ηγούμενο ή τον οικονόμο ή από άλλον και έρθει σε σένα, παρηγόρησέ τον και πές του: «Πίστεψέ με αδελφέ, για δοκιμή σου έγινε αυτό. Και σε μένα έχει συμβεί αυτό με διάφορους τρόπους, και από μικροψυχία λυπόμουνα. Όταν όμως βεβαιώθηκα ότι είναι για δοκιμή μου, υποφέρω ευχαρίστως. Και συ λοιπόν έτσι κάνε, και μάλλον θα χαρείς για τέτοιες θλίψεις». Αν πάλι αρχίσει να κακολογεί, ούτε τότε να τον αποστραφείς, αλλά παρηγόρησέ τον όπως σε φωτίζει η χάρη. Γιατί η διάκριση είναι πολλών ειδών, και όπως εννοείς την κατάσταση του αδελφού και τους λογισμούς του, πλησίασέ τον ανάλογα και μην τον αφήσεις να φύγει αθεράπευτος.

147. Αν κάποιος αδελφός είναι άρρωστος και συμβεί να μη τον επισκεφθείς πολύν καιρό, στείλε του πρωτύτερα κάτι και μήνυσέ του: «Πίστεψε, πάτερ άγιε, σήμερα έμαθα ότι είσαι άρρωστος και ζητώ συγχώρηση». Κατόπιν πήγαινε και αφού βάλεις μετάνοια και κάνετε προσευχή, πες του: «Πώς ο Θεός σε βοήθησε πάτερ άγιε;». Και αφού καθίσεις με σταυρωμένα χέρια, μείνε σιωπηλός. Αν είναι παρόντες και άλλοι επισκέπτες, πρόσεχε μην πεις τίποτε, είτε αγιογραφικό, είτε άλλο, και μάλιστα αν δεν ερωτηθείς, για να μην στενοχωρηθείς ύστερα. Γιατί αυτό το παθαίνουν συνήθως οι πιο απλοί αδελφοί.

148. Αν τύχει και καθίσεις για φαγητό μαζί με ευλαβείς αδελφούς, πρέπει να τρως από τα παρατιθέμενα, ό,τι και αν είναι αυτά. Αν έχεις εντολή να μην τρως κάτι, ψάρι ας πούμε ή κάτι τέτοιο, και έχουν παρατεθεί στο τραπέζι και αυτά, αν είναι κοντά εκείνος που σου έδωσε την εντολή, πήγαινε και πείσε τον να σου επιτρέψει να φας. Αν όμως δεν είναι, ή αν γνωρίζεις ότι δεν σου το επιτρέπει, και από το άλλο μέρος δε θέλεις να τους σκανδαλίσεις, φάγε και κατόπιν ανάφερε αυτό που έκανες, ζητώντας συγχώρηση. Αν κανένα απ’ αυτά δεν θέλεις να κάνεις, καλύτερα να μην πας στο τραπέζι. Γιατί έτσι θα έχεις διπλό κέρδος: και τον δαίμονα της κενοδοξίας θα αποφύγεις και αυτούς θα τους γλυτώσεις από σκανδαλισμό και στενοχώρια. Αν τα φαγητά είναι από τα παχύτερα, φύλαξε τον κανόνα. Καλύτερο όμως είναι και τότε να φας απ’ όλα λίγο. Ομοίως και όταν τύχεις σε εορταστικό τραπέζι, σύμφωνα με τον Απόστολο που νομοθετεί: «Ό,τι σας παραθέτουν να το τρώτε, χωρίς να εξετάζετε τίποτε και να δημιουργείτε πρόβλημα στη συνείδησή σας».

149. Αν προσεύχεσαι μέσα στο κελί σου και χτυπήσει κανείς την πόρτα, άνοιξέ του. Και αφού καθίσεις, μίλησέ του με ταπείνωση, για όποιο ωφέλιμο θέμα σε ρωτήσει. Και αν τον βαραίνει κάποια στενοχώρια, φρόντισε να τον ανακουφίσεις ή με λόγο ή με έργο. Και όταν φύγει, κλείσε και συνέχισε την προσευχή σου. Γιατί το ίδιο σπουδαία με την εξιλέωση του Θεού είναι και η ανακούφιση των προσερχόμενων. Στους κοσμικούς όμως δεν πρέπει να κάνεις έτσι, αλλά αφού τελειώσεις την προσευχή, κατόπιν να συνομιλείς μαζί τους.

150. Όταν προσεύχεσαι, αν νιώσεις δειλία, ή ακούσεις κτύπο, ή δεις φως ή κάτι άλλο, μην

ταραχθείς, αλλά μάλλον καρτέρησε στην προσευχή πιο επίμονα. Γιατί είναι οι δαίμονες που προξενούν ταραχή και φρίκη και έκσταση για να χάσεις την ψυχραιμία σου και ν' αφήσεις την προσευχή, και κατόπιν όταν συνηθίσεις σ' αυτό να σε έχουν υποχείριο. Αν όμως εκεί που κάνεις την προσευχή σου, λάμψει άλλο φως, που δεν μπορώ να το παραστήσω, και γεμίσει η ψυχή σου από χαρά και κυριευθείς από επιθυμία των επουρανίων και δάκρυα πολλά με κατάνυξη, γνώριζε ότι αυτό είναι θεία επίσκεψη και βοήθεια. Και αν επιμένει αυτή η κατάσταση πολύ, επειδή δε θα αντέξεις περισσότερο στα πολλά δάκρυα, αιχμαλώτισε το νου σου σε κάτι το σωματικό και με αυτό θα κατεβείς από αυτό το ύψος. Πρόσεχε όμως μην αφήσεις την προσευχή από τα φοβερίσματα των δαιμόνων αλλά όπως το μικρό παιδί, που όταν το φοβερίζουν καταφεύγει στην αγκαλιά της μητέρας ή του πατέρα και διώχνει το φόβο, έτσι και συ τρέξε με την προσευχή στο Θεό και θα αποφύγεις το φόβο των δαιμόνων.

151. Αν εκεί που κάθεσαι στο κελί σου, έρθει αδελφός και σε ρωτήσει επειδή έχει σαρκικό πόλεμο, μην τον διώξεις, αλλά με κατάνυξη, όπως σε φωτίσει η χάρη του Θεού και από ό,τι γνωρίζεις από την πείρα σου, ωφέλησέ τον και έτσι άφησέ τον να φύγει. Όταν φεύγει, βάλε του μετάνοια και πές του: «Πίστεψέ με αδελφέ, ελπίζω στη φιλανθρωπία του Θεού, ότι θα φύγει από σένα αυτός ο πόλεμος· μόνο μην υποχωρήσεις ή χαλαρώσεις». Μόλις φύγει, σήκω επάνω και, αφού αναλογιστείς τον πόλεμό του, σήκωσε τα χέρια σου προς το Θεό και προσευχήσου με δάκρυα και στεναγμούς για τον αδελφό, λέγοντας: «Κύριε ο Θεός, εσύ που δε θέλεις τον θάνατο του αμαρτωλού, οικονόμησε για τον αδελφό όπως γνωρίζεις και συμφέρει σ' αυτόν». Και ο Θεός που γνωρίζει την πίστη του αδελφού προς εσένα και τη δική σου συμπάθεια από αγάπη και την ειλικρινή προσευχή σου για τον αδελφό, θα ανακουφίσει τον σαρκικό του πόλεμο.

152. Όλα αυτά, αδελφέ, είναι κατάλληλα για κατάνυξη, και πρέπει να τα επιτελείς με συντετριμμένη καρδιά, υπομονή και ευχαριστία, γιατί φέρνουν δάκρυα, καταργούν τα πάθη και προξενούν τη βασιλεία των ουρανών. Γιατί η βασιλεία των ουρανών ανήκει σ' αυτούς που βιάζουν τον εαυτό τους, και αυτοί την αρπάζουν. Και αν τα κατορθώσεις αυτά, θα απαλλαγείς ολότελα από τις παλιές σου συνήθειες, ίσως ακόμη και από αυτές τις προσβολές των λογισμών. Γιατί είναι φυσικό να υποχωρεί το σκοτάδι μπροστά στο φως και η σκιά στον ήλιο. Αν όμως δείξει κανείς στην αρχή αμέλεια σ' αυτά, και χαλαρώσει το φρόνημά του και περιεργάζεται άλλα, θα στερηθεί τη χάρη· και τότε, αφού πέσει σε κακά πάθη, θα γνωρίσει την αδυναμία του και θα κυριευθεί από δειλία. Εκείνος πάλι που τα κατορθώνει, δεν πρέπει να τα αποδίδει στο δικό του κόπο, αλλά στη χάρη του Θεού. Προηγουμένως δε, πρέπει να καθαρίζει τον εαυτό του, σύμφωνα με το λόγο του αγίου Γρηγορίου: «Πρώτα θα καθαρθεί κανείς κι έπειτα θα πλησιάσει τον Καθαρό». Από τα πολλά δηλαδή δάκρυα καθαίρεται ο νους και δέχεται έλλαμψη του θείου φωτός, το οποίο αγαπά να σκηνώνει σε όσους φροντίζουν γι' αυτό, και δε λιγοστεύει ακόμη και αν το λάβει όλος ο κόσμος.

153. Ερώτησαν κάποτε αυτόν τον άγιο και μακάριο Συμεών, πώς πρέπει να είναι ο ιερέας· κι αυτός αποκρίθηκε: «Εγώ δεν είμαι άξιος να είμαι ιερέας, αλλά γνωρίζω ακριβώς πώς πρέπει να είναι εκείνος που μέλλει να ιερουργεί ενώπιον του Θεού. Πρέπει λοιπόν εν πρώτοις να είναι αγνός όχι μόνο στο σώμα, αλλά και στην ψυχή, και ακόμη να είναι αμέτοχος από κάθε αμαρτία. Δεύτερον, να είναι ταπεινός και στην εξωτερική διαγωγή και στην εσωτερική στάση της ψυχής. Κατόπιν, όταν στέκεται μπροστά στην ιερή και αγία Τράπεζα, οφείλει, βλέποντας αισθητά τα άγια Δώρα που είναι μπροστά του, να βλέπει νοερά τη Θεότητα, χωρίς να έχει καμιά αμφιβολία. Όχι δε μόνον αυτό, αλλά και Αυτόν τον Κύριο που είναι παρών στα Τίμια Δώρα αοράτως, οφείλει να Τον έχει ένοικο μέσα στην καρδιά του ενσυνείδητα, για να μπορεί με παρρησία να προσφέρει τις ικετευτικές ευχές, και μιλώντας σαν φίλος προς φίλο, να λέει: «Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς αγιασθήτω το όνομά Σου», σε τρόπο ώστε η προσευχή αυτή να φανερώνει ότι τον φύσει Υιό του Θεού, τον εχει ένοικο μέσα του μαζί με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα. Τέτοιοι λοιπόν, καθώς γνωρίζω, πρέπει να είναι οι πρεσβύτεροι. Συγχωρήστε με, πατέρες και αδελφοί».

154. Έλεγε και τούτο, για άλλον τάχα, κρύβοντας τον εαυτό του για να αποφύγει τη δόξα των ανθρώπων, αλλά αναγκαζόμενος από φιλανθρωπία φανερώνεται από τα λόγια του: «Μου είπε κάποιος Ιερομόναχος, από θάρρος διότι με αγαπούσε, ότι «ποτέ δε λειτούργησα χωρίς να δω το Άγιο Πνεύμα, όπως το είδα όταν χειροτονήθηκα και ο Μητροπολίτης έλεγε την ευχή της

χειροτονίας έχοντας το Ευχολόγιο πάνω στην άθλια μου κεφαλή». Εγώ τον ρώτησα πώς είδε το Άγιο Πνεύμα και σε ποια μορφή. Και μου αποκρίθηκε: «Το είδα απλό, χωρίς μορφή, αλλά σαν φως. Και καθώς απορούσα στην αρχή βλέποντας εκείνο που ποτέ δεν είχα δει, και συλλογιζόμουν τι να είναι, Αυτό μου έλεγε μυστικά σαν να μου μιλούσε με γνωστή φωνή: Εγώ έτσι επιφοιτώ σε όλους τους Προφήτες και Αποστόλους και στους τωρινούς εκλεκτούς και αγίους του Θεού. Γιατί εγώ είμαι το Άγιο Πνεύμα του Θεού». Σ' Αυτό ανήκει η δόξα και το κράτος στους αιώνες. Αμήν».

Όσιος Νικήτας ο Στηθάτος

Σύντομη βιογραφία

Ο Νικήτας, ο οσιότατος πρεσβύτερος της μονής του Στουδίου, ο λεγόμενος Στηθάτος, έζησε γύρω στο 1030 μ.Χ., και χρημάτισε ο πιο γνήσιος μαθητής του Συμεών του Νέου Θεολόγου. Από αυτόν μυήθηκε πολλά μυστηριώδη μαθήματα της πνευματικής φιλοσοφίας, και τόσο πολύ μιμήθηκε τις αρετές του, ώστε να φαίνεται πράγματι σαν άλλος ήλιος δίπλα στο διδάσκαλό του, που αντανακλά στην ψυχή του όλες, να πούμε έτσι, τις φωτοειδείς ανταύγειες των χαρισμάτων και διδαγμάτων εκείνου. Αλλά και με προσωπικούς ακούραστους κόπους εμβάθυνε στη μελέτη των θείων Γραφών, συλλέγοντας πάμπολλα και ωραιότατα νοήματα από αυτές. Αυτά δεν τα έμαθε απλώς, αλλά τα δοκίμασε και τα έπαθε με μακάριο πάθος. Με όλα αυτά έκανε κατά κάποιο τρόπο τη διάνοιά του να κυοφορεί θεία και υπέροχα νοήματα, και γέννησε υψηλονόητα και σοφότατα πονήματα, όπως μπορούν άλλωστε να το κρίνουν όσοι θέλουν, από τις παρούσες τρεις εκατοντάδες κεφαλαίων του. Αυτές, αν κανείς τις ονομάσει ακριβή κανόνα της πράξεως και οδηγό της απλανούς γνώσεως και τελείωση τον θεομίμητον βίον και, μ' ένα λόγο, ταμείο πλουσιότατο της ηθικής και αλληγορικής διδασκαλίας, θα πει την αλήθεια. Γιατί οι εκατοντάδες αυτές είναι τόσο υψηλές στα νοήματα και τόσο μεγαλόπρεπες στην καλλιέπεια της εκφράσεως, ώστε ν' απορεί κανείς ποιο είναι που πλημμυρίζει με τόση χάρη τις ψυχές των αναγνωστών, η δύναμη των νοημάτων, ή η κομψότητα των λέξεων;

Πρώτη εκατοντάδα πρακτικών κεφαλαίων

1. Τέσσερις νομίζω είναι οι αιτίες, οι όποιες στα πλαίσια της τέλειας τριάδας των αρετών — πίστεως, ελπίδας και αγάπης— παρακινούν να γράφει τα ωφέλιμα εκείνον που ήδη ξεπέρασε το μέσο της αρχής και έφτασε προς την τριάδα της μυστικής θεολογίας. Πρώτη αιτία είναι η ελευθερία, η ίδια δηλαδή η απάθεια της ψυχής, η οποία με την κοπιαστική εργασία προόδευσε στη φυσική θεωρία της κτίσεως και από εκεί εισήλθε στο γνόφο της θεολογίας. Δεύτερη είναι η καθαρότητα του νου που προήλθε από τα δάκρυα και την προσευχή, από τον οποίο νου γεννιέται ο λόγος της χάρης και πηγάζουν οι ποταμοί των νοημάτων. Τρίτη είναι η ενοίκηση μέσα μας της Αγίας Τριάδος, από την οποία προέρχονται οι φωτοχυσίες του Πνεύματος, που γίνονται όπως είναι συμφέρον στον καθένα που προχωρεί στην κάθαρση, για να φανερώσουν τα μυστήρια της Βασιλείας των Ουρανών και να ξεσκεπάσουν τους θησαυρούς του Θεού που είναι κρυμμένοι μέσα στην ψυχή. Τέταρτη αιτία είναι η υποχρέωση κάθε ανθρώπου που έλαβε το τάλαντο του λόγου της γνώσεως, σύμφωνα με την απειλή του Θεού που λέει: «Δούλε πονηρέ και οκνηρέ, έπρεπε εσύ να καταθέσεις τα χρήματά μου στους τραπεζίτες, ώστε όταν ερχόμουν να τα έπαιρνα με τόκο». Αυτό φοβόταν και ο Δαβίδ και έλεγε: «Ιδού, δε θα εμποδίσω, Κύριε, τα χείλη μου, συ το γνωρίζεις. Δεν έκρυψα μέσα στην καρδιά μου τη δικαιοσύνη Σου, διαλάλησα την αλήθεια Σου και τη σωτηρία που παρέχεις. Δεν έκρυψα το έλεός Σου και την αλήθειά Σου από πολυπληθή σύναξη».

2. Αρχή του θεάρεστου βίου είναι η καθολική φυγή του κόσμου. Αυτή είναι η άρνηση των θελημάτων της ψυχής και η απόρριψη του χοϊκού φρονήματος, με την οποία ανατρέχομε στο θείο φρόνημα, και από σαρκικοί γινόμαστε πνευματικοί. Και νεκρωνόμαστε για τη σάρκα και τον κόσμο, ενώ ζωντανεύει η ψυχή και το πνεύμα μας με τη χάρη του Χριστού.

3. Η ορθή περί Θεού γνώμη της ψυχής και η εσωτερική πίστη που συνοδεύεται με καταφρόνηση των ορατών και η πράξη της αρετής η ξένη προς κάθε φιλαυτία αποτελούν, κατά τον Σολομώντα, τρίπλοκο σχοινί που δεν σπάζει εύκολα από τα πνεύματα της πονηρίας.

4. Με την πίστη ελπίζομε να απολαύσομε τις αμοιβές των κόπων μας, γι' αυτό και υποφέρομε εύκολα τους κόπους των αρετών. Και καθώς εσωτερικά μας βεβαιώνει το Άγιο Πνεύμα, παίρνομε φτερά από την αγάπη και πετούμε προς το Θεό.

5. Όταν ενοχλούμαστε από ακάθαρτους λογισμούς, δεν σημαίνει ότι πέσαμε ήδη στην κατηγορία όσων πράττουν τα φαύλα. Όταν όμως η ψυχή χαλαρώσει την ένταση της και ο νους από αμελημένη και ακόλαστη δίαιτα σχηματίζει θολές και σκοτεινές φαντασίες και λείψουν οι κόποι της αρετής από ραθυμία για μελέτη και προσευχή, τότε και χωρίς να κάνομε τα φαύλα κατατασσόμαστε στην περιοχή εκείνων που κυλιούνται θεληματικά μέσα στις ηδονές.

6. Όταν λυθούν τα χαλινάρια των ηγεμονικών αισθήσεων, αμέσως γίνεται και επανάσταση των παθών και κινείται η ενέργεια των πιο δουλικών αισθήσεων. Γιατί συνήθως η αλογία αυτών των αισθήσεων, όταν ελευθερωθεί από τα δεσμά της εγκράτειας, τις κάνει να χοροπηδούν πάνω στις αιτίες των παθών και να βόσκονται σ' αυτές σαν σε θανατηφόρο χορτάρι, και τόσο περισσότερο, όσο η έλλειψη δεσμών παρατείνεται. Γιατί αυτές οι αισθήσεις, όταν λυθούν από τα χαλινάρια, δεν ανέχονται να στερηθούν την απόλαυση εκείνων, προς τα οποία κλίνουν από τη φύση τους.

7. Από τις αισθήσεις, η δράση και η ακοή είναι λογικές και πιο θεωρητικές και ηγεμονικές. η γεύση, η όσφρηση και η αφή είναι άλογες και ζωώδεις και υπηρετικές των λογικών. Γιατί πρώτα βλέπομε και ακούμε και κατόπιν παρακινούμαστε από το λογικό και αγγίζομε ό,τι είδαμε και το οσφραινόμαστε και το γευόμαστε. Γι' αυτό οι τρεις είναι πολύ πιο ζωώδεις από τις πρώτες δύο, και ολότελα δουλικές, και γι' αυτές προπαντός κοπιάζουν τα πιο γαστρίμαργα και επιρρεπή στη συνουσία ημέρα και άγρια ζώα· γιατί όλη την ημέρα και τη νύχτα ή τρώνε αχόρταγα ή ορμούν στη συνουσία.

8. Εκείνος ο οποίος τις ενέργειες των πέντε αισθήσεών του τις έστρεψε προς τις μέσα του αισθήσεις —άπλωσε δηλαδή την δράση προς το νου που βλέπει το φως της ζωής, την ακοή προς τη σύνεση της ψυχής, τη γεύση προς τη διάκριση του λογικού, την όσφρηση προς τη διανοητική δύναμη του νου, και την αφή τέλος τη μετατόπισε στην εγρήγορση της καρδίας—, αυτός περνά αγγελική ζωή πάνω στη γη. Αυτός στους ανθρώπους είναι και φαίνεται άνθρωπος, όμως συναναστρέφεται με τους Αγγέλους και σαν άγγελος νοείται.

9. Με το νου που βλέπει το φως της θεϊκής ζωής, λαμβάνομε τη γνώση των κρυμμένων μυστηρίων του Θεού. Με τη σύνεση της ψυχής βάζομε στην καρδιά μας τις αναβάσεις των λογισμών με γνώση και ξεχωρίζομε τους καλούς λογισμούς από τους κακούς. Με τη διάκριση του λογικού δοκιμάζομε τα είδη των νοημάτων. Και όσα φυτρώνουν από πικρή ρίζα, ή τα μεταποιούμε σε γλυκά χωνεύοντάς τα μέσα στην ψυχή, ή τα αποβάλλομε ολοκληρωτικά. Όσα πάλι φυτρώνουν από φυτό κατάλληλο και ακμαίο, τα οικειοποιούμαστε αιχμαλωτίζοντας κάθε νόημα έτσι ώστε να υπακούει στο Χριστό. Με τη διανοητική δύναμη του νου οσφραινόμαστε το νοητό μύρο της χάρης του Πνεύματος και γεμίζει η καρδιά μας από ευφροσύνη και αγαλλίαση. Με την εγρήγορση της καρδίας αισθανόμαστε συνειδητά το ουράνιο Πνεύμα που δροσίζει τη φλόγα της επιθυμίας μας προς τα καλά ή που θερμαίνει τις ψυχικές μας δυνάμεις, τις παγωμένες από το ψύχος των παθών.

10. Όπως το σώμα έχει πέντε αισθήσεις, όραση, ακοή, γεύση, όσφρηση και αφή, έτσι και η ψυχή έχει ισάριθμες πέντε αισθήσεις: νου, λογικό, νοερή αίσθηση, γνώση και επιστήμη. Οι πέντε αυτές αισθήσεις της ψυχής συγκεντρώνονται σε τρεις ενέργειες: στο νου, στο λογικό και στη νοερή αίσθηση. Με το νου συλλαμβάνομε τα διανοήματα, με το λογικό τις ερμηνείες, και με την αίσθηση τις φαντασίες της θείας επιστήμης και γνώσεως.

11. Εκείνος ο οποίος έχει νου που διακρίνει σωστά τα διανοήματα των λογισμών και προσλαμβάνει καθαρά τα θεϊκά νοήματα, και λογικό που ερμηνεύει τις φυσικές κινήσεις όλης της ορατής κτίσεως, δηλαδή διασαφηνίζει τους λόγους των όντων, και νοερή αίσθηση που δέχεται την επιστήμη της ουράνιας σοφίας και γνώσεως, αυτός με τις ελλάμψεις του Ηλίου της Δικαιοσύνης ξεπέρασε όλα τα αισθητά και έφτασε στα υπέρ την αίσθηση και απολαμβάνει την τερπνότητα των αοράτων.

12. Τέσσερις είναι οι γενικές δυνάμεις του νου: η σύνεση, η οξύνοια, η αντίληψη και η επιδεξιότητα. Εκείνος λοιπόν που με τις δυνάμεις αυτές συνέδεσε τις τέσσερις γενικές αρετές της ψυχής, που ένωσε δηλαδή τη σωφροσύνη της ψυχής με τη σύνεση του νου, τη φρόνηση με την οξύνοια, τη δικαιοσύνη με την αντίληψη, και την ανδρεία με την επιδεξιότητα, αυτός κατασκεύασε από δύο ειδών υλικά ένα άρμα πύρινο και ουρανοπόρο για τον αγώνα εναντίον των τριών γενικών

αρχηγών και δυνάμεων της παρατάξεως των παθών, δηλαδή της φιλαργυρίας, της φιληδονίας και της φιλοδοξίας.

13. Εκείνος που κατατρόπωσε τη φιλαργυρία με την αντίληψη την ενωμένη με την έννομη δικαιοσύνη, δηλαδή με την γεμάτη έλεος συμπάθεια προς το συνάνθρωπο, και κυριάρχησε πάνω στη φιληδονία με τη συνετή σωφροσύνη, την περιεκτική δηλαδή εγκράτεια, και κατανίκησε τη φιλοδοξία ως πιο αδύναμη με την οξύνοια και τη φρόνηση, δηλαδή με τη σαφή διάκριση των θείων και των ανθρωπίνων πραγμάτων, και την καταπάτησε θριαμβευτικά σαν γήινη και χωρίς καμιά αξία, αυτός νίκησε το χοϊκό φρόνημα της σάρκας. Και μάλιστα τόσο πολύ, ώστε να το μεταβάλει σε νόμο του πνεύματος της ζωής και να το απελευθερώσει από τον τυραννικό νόμο της σάρκας, και να πει: «Ευχαριστώ το Θεό διότι ο νόμος του Πνεύματος της ζωής με ελευθέρωσε από το νόμο και τη δουλεία του θανάτου».

14. Εκείνος που επιζητεί τη δόξα των ανθρώπων, νομίζοντάς την για κάτι, ενώ δεν είναι τίποτε, και ασπάζεται τη φιληδονία από απληστία της ψυχής του, και επιμένει στη φιλαργυρία από πλεονεξία, αυτός γίνεται η δαιμονιώδης από την οίηση και την υπερηφάνεια, η κτηνώδης από τις ηδονές της κοιλίας και της σάρκας, η θηριώδης απέναντι του πλησίον με την αχόρταγη και απάνθρωπη φιλαργυρία, ξεπέφτοντας από την πίστη στο Θεό, σύμφωνα με τη Γραφή, επειδή δοξάζεται από τους ανθρώπους. Ακόμη απομακρύνεται από τη σωφροσύνη και την καθαρότητα επειδή υποδαυλίζει με την απληστία του τα υπογάστρια και ενδίδει στις άλογες ορμές, και εξορίζεται από την αγάπη επειδή μόνο τον εαυτό του προσέχει και δε δίνει στους πλησίον του όταν βρίσκονται σε ανάγκη. Και έτσι παρουσιάζεται σαν πολύμορφο θηρίο, σύνθετος από πολλές αντικρουόμενες ιδιότητες, ασυμφιλίωτος με το Θεό, με τους ανθρώπους και με τα κτήνη.

15. Όταν ο θυμός, η επιθυμία και το λογιστικό μέρος του νου στέκονται και κινούνται κατά φύση, τότε κάνουν τον άνθρωπο θείο και θεόμορφο, να κινείται δηλαδή υγιώς και να μην ξεφεύγει διόλου από τη φυσική του βάση. Αν όμως παρεκτραπούν από το εύλογο στο παρά φύση και μετακινηθούν από τα φυσικά τους όρια, τότε, όπως είπαμε, κάνουν τον άνθρωπο πολύμορφο και σύνθετο από πολλές αντικρουόμενες ιδιότητες.

16. Ο θυμός είναι στο μεταίχμιο μεταξύ επιθυμίας και του λογιστικού της ψυχής, και είναι στο καθένα από αυτά σαν όπλο στην κίνησή τους παρά φύση ή κατά φύση. Όταν δηλαδή η επιθυμία και το λογιστικό κινούνται κατά φύση προς τα θεία, τότε ο θυμός είναι για το καθένα από αυτά όπλο δικαιοσύνης εναντίον του φιδιού μόνο που σφυρίζει και τους υποβάλλει να γευθούν τις σαρκικές ηδονές και να επιδιώξουν τη δόξα των ανθρώπων. Όταν όμως εκτρέπονται από την κατά φύση κίνησή τους και μεταβάλλουν την ενέργειά τους στο παρά φύση και από τη μελέτη των θείων μεταφέρονται στα ανθρώπινα, τότε ο θυμός είναι όπλο αδικίας για τη διάπραξη αμαρτίας· γιατί τότε η επιθυμία και το λογιστικό μάχονται με όπλο το θυμό και επιτίθενται εναντίον εκείνων που αναχαιτίζουν τις ορμές και τις ορέξεις τους. Έτσι ο άνθρωπος, ή αναδεικνύεται πρακτικός και θεωρητικός και θεολογικότατος μέσα στην εκκλησία των πιστών, όταν κινείται κατά φύση, ή κτηνώδης και θηριώδης και δαιμονιώδης, όταν εκτρέπεται στο παρά φύση.

17. Αν κανείς δε μετατρέψει πρώτα τις δυνάμεις της ψυχής του με επίμονη μετάνοια και εντατική άσκηση και δεν τις κάνει έτσι όπως τις έδωσε ο Θεός αρχικά στον Αδάμ όταν τον έπλασε και του εμφύσησε πνοή ζωής, ούτε τον εαυτό του θα μπορέσει ποτέ να γνωρίσει, ούτε να αποκτήσει λογισμό κυρίαρχο στα πάθη, χωρίς αλαζονεία, απερίεργο, απόνηρο, απλό, ταπεινόφρονα, χωρίς φθόνο και συκοφαντία, και τέτοιο που να αιχμαλωτίζει κάθε νόημα ώστε να υπακούει στο Χριστό. Αλλά ούτε και θα μπορέσει να δει την ψυχή του να καίγεται και να πυρπολείται από την αγάπη του Θεού, ούτε να υπερβαίνει τα όρια της εγκράτειας και να αρκείται σε ό,τι έχει και να επιθυμεί την κατάσταση αναπαύσεως στην οποία φτάνουν οι Άγιοι. Αν δεν τ' αποχτήσει αυτά με τέτοιο τρόπο, δε θα μπορέσει ποτέ να αποκτήσει στην καρδιά πραότητα, ειρήνη, αοργησία, χρηστότητα, αφιλονεικία, ευσπλαχνία και ιλαρότητα, αφού η ψυχή θα στασιάζει έτσι εναντίον του εαυτού της και εξαιτίας της ταραχής των δυνάμεών της θα μένει κλειστή στις ακτίνες του Πνεύματος.

18. Εκείνος που δεν επαναφέρει μ' αυτό τον τρόπο μέσα του την εύσχημοσύνη της παλιάς εκείνης ευγένειας και δεν αποκαθιστά διαρκώς πάνω του τα χαρακτηριστικά της εικόνας του Θεού, ο

Οποίος εξαρχής τον έπλασε όμοιό Του, πώς είναι δυνατόν ποτέ να ενωθεί με Εκείνον από τον Οποίο χωρίστηκε με την ανομοιότητα των χαρακτηριστικών, και τον Οποίο εγκατέλειψε, οπότε βυθίστηκε στο σκοτάδι, γιατί Εκείνος ήταν το Φως; Και αν δεν ενωθεί με Εκείνον από τον Οποίο έχει την αρχή της υποστάσεώς του και από τον Οποίο ήρθε στην ύπαρξη από την ανυπαρξία και έγινε κύριος των όντων, άραγε που θα ριχθεί, αφού αποκοπεί ως ανόμοιος με τον Ποιητή του; Είναι φανερό που, αλλά εγώ σιωπώ.

19. Έως ότου έχομε μέσα μας τις ύλες που τρέφουν τα πάθη και περιθάλπομε με τη θέλησή μας τις αιτίες τους και δεν αποφασίζομε να τις διώξομε, ισχυροποιείται εναντίον μας η δύναμή τους, επειδή παίρνει την ισχύ της από μας τους ίδιους. Όταν όμως τις απορρίψομε από πάνω μας και καθαρίσομε την καρδιά μας με τα δάκρυα της μετάνοιας και μισήσομε την απάτη των ορατών, τότε γινόμαστε μέτοχοι της παρουσίας του Παρακλήτου και βλέπομε το Θεό μέσα στο αιώνιό Του φως, και βλεπόμαστε από Αυτόν.

20. Εκείνοι που έσπασαν τα δεσμά της παγκόσμιας αισθήσεως είναι ελεύθεροι από κάθε δουλεία των αισθήσεων, και ζουν μόνο με τη χάρη του Πνεύματος και με Αυτό συναναστρέφονται, επειδή από Αυτό κινούνται, μέσω του Οποίου κατά κάποιο τρόπο ενώνονται και με τους ομοούσιους με Αυτό Πατέρα και Λόγο και αποτελούν ένα Πνεύμα, όπως λέει ο Παύλος. Αυτοί όχι μόνο είναι ανίκητοι από τους δαίμονες, αλλά είναι και φοβεροί σ’ αυτούς, γιατί δέχθηκαν τη θεία φωτιά, κι έγιναν πράγματι φωτιά και οι ίδιοι.

21. Η αφή δεν είναι αίσθηση μερική, που ενεργεί δηλαδή σε ένα μόνον μέρος του σώματος, όπως οι άλλες αισθήσεις, αλλά είναι γενική αίσθηση όλου του σώματος. Όταν λοιπόν χωρίς ανάγκη αγγίσει κάτι, ενώ ακόμη έλκεται με πάθος προς τα ευχάριστα σ’ αυτήν, τότε κάνει το νου να σαλεύεται από εμπαθείς λογισμούς. Όταν όμως ενεργεί από απαραίτητη φυσική ανάγκη έχοντας απαρνηθεί τα ευχάριστα και έχοντας υπερβεί την αίσθηση, τότε δε συνηθίζει να διερεθίζει τα αισθητήρια της ψυχής.

22. Όταν ο νους εισχωρήσει στα υπέρ τη φύση, τότε οι αισθήσεις, μένοντας στο κατά φύση, λειτουργούν με απάθεια απέναντι στις αιτίες και ερευνούν μόνο τους λόγους και τη φύση τους, ξεχωρίζοντας χωρίς πλάνη τις ενέργειες και τις ιδιότητές τους. Και δε συνδέονται μαζί τους με εμπάθεια, ούτε κινούνται παρά φύση σε σχέση μ’ αυτές.

23. Οι πνευματικοί αγώνες και κόποι προκαλούν ευφροσύνη στην ψυχή, αφού βέβαια προηγηθεί ειρήνευση των παθών. Αυτό λοιπόν που είναι δύσκολο σε όσους είναι δούλοι στην αίσθηση, αυτό στην ψυχή που είναι φιλόπονη και απέκτησε με ιερούς ιδρώτες τον πόθο του Θεού και έχει πληγωθεί από τον έρωτα της θείας γνώσεως, είναι εύκολο και μάλλον γλυκύτατο. Στους πρώτους, επειδή παραδόθηκαν στις ανέσεις του σώματος και στις απολαύσεις των ηδονών, οι κόποι και αγώνες της αρετής είναι δύσκολοι και τους φαίνονται σκληροί, γιατί δε φρόντισαν να ξεπλύνουν την αλμύρα των ηδονών με τα νάματα των δακρύων. Η ψυχή όμως που είπαμε, ποθεί και αποδέχεται τους κόπους και τους αγώνες, καθώς έχει αποκρούσει με βδελυγμία τις ηδονές που προξενούν οδύνη και έχει αποτινάξει την καλοπέραση μαζί με την αγάπη προς το σώμα. Ένα πράγμα μονάχα της είναι λυπηρό, η χαλάρωση των κόπων και το σταμάτημα των αγώνων. Ό,τι λοιπόν σ’ εκείνους προξενεί σωματική ευφροσύνη, αυτό, στην ψυχή που έστρεψε τις επιθυμίες της στα θεία, είναι αιτία λύπης. Και ό,τι είναι σ’ αυτήν αιτία πνευματικής ευφροσύνης, σ’ εκείνους είναι αίτια στεναγμών και οδύνης.

24. Οι κόποι φαίνονται στην αρχή ό,τι προξενούν οδύνη σ’ όλους τους αρχαρίους στους πνευματικούς αγώνες. Όταν όμως αυτοί αγωνιστούν να προκόψουν στην αρετή και φτάσουν στο μέσο της, τότε οι κόποι αποδεικνύονται ότι προξενούν κάποια ηδονή και παράδοξη ανάπαυση. Όταν τέλος το θνητό αυτό φρόνημα της σάρκας καταποθεί από την αθάνατη ζωή, την οποία προξενεί με τον ερχομό Του το Πνεύμα σ’ εκείνους που πράγματι επεκτείνονται για να φτάσουν με κόπους στα άκρα των αρετών, τότε αυτοί γεμίζουν από ανείπωτη χαρά και ευφροσύνη, επειδή αποφράχθηκε γι’ αυτούς η καθαρή πηγή των δακρύων και έβρεξε άνωθεν επάνω τους το γλυκό νάμα της κατανύξεως.

25. Αν θέλεις να φτάσεις τα ακραία όρια της αρετής και να βρεις το δρόμο που φέρνει στο Θεό χωρίς να πλανηθείς, μη δώσεις ύπνο στα μάτια σου, ούτε νυσταγμό στα βλέφαρά σου, ούτε ανάπαυση στους κροτάφους σου, μέχρις ότου, με πολλούς κόπους και δάκρυα, βρεις τόπο απάθειας για την ταλαιπωρημένη σου ψυχή και μπεις στον άγιο ναό της γνώσεως του Θεού και, δια μέσου της ενυπόστατης Σοφίας Του, ατενίσεις με σύνεση τους έσχατους σκοπούς των ανθρωπίνων πραγμάτων και, αφού καταφρονήσεις τα κάτω, τρέξεις και συ στα ψηλά βουνά της θεωρίας σαν τα ελάφια, με μεγάλη δίψα.

26. Σύντομος δρόμος προς απόκτηση αρετής για τους αρχαρίους είναι η σιωπή του στόματος και το κλείσιμο των ματιών και των αυτιών. Γιατί με την αργία αυτών, ο νους βρίσκει ευκαιρία και, έχοντας αποκλείσει τις εξωτερικές εισόδους, αρχίζει να παρατηρεί τον εαυτό του και τις κινήσεις του και να ερευνά ποιες είναι οι ενθυμήσεις που κολυμπούν στη νοητή θάλασσα των λογισμών, και ποια τα νοήματα που περνούν —σαν σε κάποιο νερόμυλο— από τη χοάνη της διάνοιας και τι είδους είναι αυτά, καθαρά και δίχως πικρά σπέρματα και σταλμένα από Άγγελο φωτός, ή ζιζάνια ανάμικτα και αχυρώδη, που προέρχονται από τους εχθρούς του φωτός. Και έτσι ο νους σαν ηγεμόνας αυτεξούσιος στέκεται ανάμεσα στις διάφορες έννοιες, και κρίνει και χωρίζει τους καλούς λογισμούς από τους κακούς. Και άλλα από τα εισερχόμενα προσλαμβάνει και αλέθει με τη συνεχή κίνησή του και τα βάζει σε νοερές αποθήκες αφού τα πλάσει με θεϊκό νερό και τα ψήσει με τη φωτιά του Πνεύματος· και τρεφόμενος από αυτά, δυναμώνει και γεμίζει από φως. Άλλα πάλι τα απορρίπτει στο βυθό της λήθης, αποφεύγοντας την πικράδα τους. Αυτό όμως το έργο μπορεί να το κάνει νοερά μόνον όποιος άρχισε να βαδίζει το δρόμο που οδηγεί χωρίς πλάνη στους ουρανούς και στο Θεό, και ξεντύθηκε τον πένθιμο χιτώνα των σκοτεινών παθών.

27. Η ψυχή που ξεφορτώθηκε μια για πάντα την πονηρία και το αλλόκοτο φρόνημα της κάκιστης αλαζονείας και απέκτησε τον πλούτο της απλής και άκακης καρδιάς από την επίσκεψη σ’ αυτή του Αγίου Πνεύματος, ευθύς πλησιάζει το Θεό και τον εαυτό της. Και όσα βλέπει και ακούει, τα θεωρεί αξιόπιστα και αληθινά χωρίς δισταγμό, γιατί ξεπέρασε τα τρομερά βάραθρα της απιστίας και κινείται πάνω από τον άδη του φθόνου.

28. Από όλες τις αρετές πρώτη είναι η πίστη που είναι ριζωμένη βαθιά, όταν δηλαδή δεν αμφιβάλλει διόλου η ψυχή, αλλά διώχνει εντελώς τη φιλαυτία. Γιατί τίποτε άλλο δεν εμποδίζει από την εργασία των εντολών εκείνον, που μόλις ξεκίνησε για πνευματικούς αγώνες, όσο η παγκάκιστη φιλαυτία. Αυτή είναι το εμπόδιο της προκοπής των αγωνιστών. Αυτή βάζει στο νου αρρώστιες και δυσκολοθεράπευτα σωματικά πάθη, και με αυτό ψυχραίνει τη θέρμη της ψυχής και τους πείθει να παραιτούνται ευθύς εξ αρχής από την κακοπάθεια, ως εχθρό της τρυφηλής ζωής. Φιλαυτία είναι η άλογη αγάπη του σώματος, η οποία κάνει τον Μοναχό φίλαυτο, δηλαδή φιλόψυχο και φιλοσώματο και τον απομακρύνει από το Θεό και τη Βασιλεία Του, σύμφωνα με τον ιερό λόγο: «Όποιος αγαπά την ψυχή του, θα τη χάσει».

29. Εκείνος που με κόπο και επιμονή άρχισε την εργασία των εντολών του Θεού και με θερμό έρωτα σήκωσε πάνω στον τράχηλό του τον ελαφρό ζυγό της ασκήσεως, δε λογαριάζει την υγεία του σώματός του, δεν κυριεύεται από ίλιγγο μπροστά στη σκληρότητα των έργων της αρετής, δε διστάζει μπροστά στους κόπους, δεν κοιτάζει άλλον που δείχνει ραθυμία και αμέλεια στους ασκητικούς αγώνες. Αλλά με φλογερό πόθο ανοίγει το αυλάκι των αρετών με κάθε κακοπάθεια, προσέχοντας μόνο στον εαυτό του και στις εντολές του Θεού. Και κάθε μέρα σπέρνει με δάκρυα τα σπέρματά του στο χωράφι των ζώντων, μέχρις ότου φυτρώσει γι’ αυτόν το χορτάρι της απάθειας και μεγαλώσει και μεστώσει σε καλάμι θείας γνώσεως και δέσει στάχυ με τους κόκκους του λόγου, οπότε θα έρθει φορτωμένος με τα γεννήματα της αρετής του.

30. Από πουθενά αλλού νομίζω δε γίνεται τόσο γρήγορα και σύντομα η προκοπή της ψυχής, όσο από μόνη την πίστη. Δεν εννοώ την πίστη μόνο στο Θεό και στον Μονογενή Υιό Του, αλλά αυτή που είναι ριζωμένη βαθιά στην ψυχή, με την οποία πιστεύομε ότι είναι αληθινές οι υποσχέσεις του Χριστού, τις οποίες υποσχέθηκε και ετοίμασε για όσους Τον άγαπούν, καθώς και οι απειλές και οι κολάσεις που είναι ετοιμασμένες για το διάβολο και τους εργάτες του. Αυτή η πίστη δίνει πλήρη βεβαιότητα στην ψυχή που αγωνίζεται, να ελπίζει ότι θα επιτύχει την κατάσταση των Αγίων, την

μακάρια απάθεια, και ότι θα ανεβεί στο ύψος της αγιοσύνης τους και θα γίνει μαζί τους κληρονόμος της Βασιλείας του Θεού. Έτσι με την εσωτερική αυτή βεβαιότητα η ψυχή προχωρεί με προθυμία στην εργασία των εντολών χωρίς να διστάζει, αλλά μιμείται τους κόπους των Αγίων και προσπαθεί με όμοιους αγώνες να φτάσει στην τελειότητα εκείνων.

31. Η εξωτερική εμφάνιση του προσώπου συμμεταβάλλεται, εκ φύσεως, με την εσωτερική κατάσταση της ψυχής. Όποια δηλαδή εργασία έχει η νοερή κίνηση της ψυχής, παρόμοια διάθεση δείχνει σε όσους την παρατηρούν και η όψη του προσώπου. Αυτή δηλαδή μεταβάλλεται και αλλάζει διάθεση ανάλογα με την προέλευση —θεία ή δαιμονική— του αντίστοιχου λογισμού, και έτσι άλλοτε φαίνεται χαρούμενη και φωτεινή καθώς η καρδιά ευφραίνεται με τις αναβάσεις σε αγαθές ενθυμήσεις και με τη μελέτη του Θεού, ενώ άλλοτε φαίνεται κατηφής και σκοτεινή, όταν πικραίνεται από άτοπους λογισμούς. Έτσι τα εσωτερικά ενεργήματα κάποιου δεν μπορούν να περάσουν απαρατήρητα από εκείνους που έχουν γυμνασμένα τα αισθητήρια της ψυχής. Είτε λοιπόν πρόκειται για αλλοίωση που προκάλεσε η δεξιά του Υψίστου, είναι φανερή σ' αυτούς ως κατάσταση γνώριμη και αγαπητή, γιατί και οι ίδιοι με αυτήν αναγεννήθηκαν και έγιναν φως και άλας στους πλησίον. Είτε πάλι πρόκειται για παρουσία των εχθρικών δυνάμεων και ταραχή των λογισμών, είναι ολοφάνερη σ' αυτούς, γιατί αυτοί την απέβαλαν, και τώρα, με τα θεία χαρίσματα, έχουν επάνω τους λαμπρότατα τα χαρακτηριστικά της μορφής του Υιού του Θεού.

32. Η εσωτερική εργασία ή στεφάνια προξενεί στην ψυχή, ή ποινές και κολάσεις. Αν δηλαδή καταγίνεται γύρω από τα θεία πράγματα και περιποιείται το χωράφι της ταπεινοφροσύνης, δέχεται από ψηλά τη βροχή των δακρύων και καλλιεργεί την αγάπη και την πίστη στο Θεό και τη συμπάθεια προς τον πλησίον, με τις οποίες η ψυχή παίρνει το κάλλος της μορφής του Χριστού, γίνεται φως στους ανθρώπους και προσελκύει τα βλέμματά τους με τις ακτίνες των αρετών της και κινεί όλους σε δοξολογία του Θεού. Αν όμως καταγίνεται γύρω από τα γήινα και ανθρώπινα και αναταράζει και σκαλίζει τους τόπους της αμαρτίας που κάτω τους περνούν υπόνομοι, ποτίζεται από αυτούς με δυσωδία και σκοτάδι και καλλιεργεί το μίσος και την αποστροφή του καλού. Και έτσι η ψυχή, παίρνοντας τη χοϊκή και άμορφη εικόνα του παλαιού ανθρώπου, γίνεται πραγματικό σκοτάδι για όσους την πλησιάζουν . Και με την εργασία και απασχόληση των φαύλων πράξεων διαφθείρει ψυχές απλοϊκές και αστήρικτες και κινεί σε βλασφημία κατά του Θεού. Και έτσι, σε όποια βρεθεί η ψυχή κατά το θάνατο, ανάλογη έχει και την ανταπόδοση.

33. Εκείνος που καλλιεργεί φαύλους λογισμούς, έχει σκοτεινό και άγριο το πρόσωπο. Η γλώσσα του είναι βουβή για θείους ύμνους και η συνάντησή του δυσάρεστη σε όλους. Εκείνος όμως που καλλιεργεί στην καρδιά του αγαθά και αθάνατα φυτά, έχει χαρούμενο και λαμπρό το πρόσωπο. Η γλώσσα του ψάλλει ύμνους και δεήσεις και είναι γλυκύτατος στη συναναστροφή. Ώστε όσοι τους βλέπουν, ξεχωρίζουν καλά εκείνον που βρίσκεται ακόμη κάτω από τη δουλεία των ακαθάρτων παθών και το ζυγό του γήινου φρονήματος, καθώς και εκείνον που ο νόμος του Πνεύματος τον ελευθέρωσε απ' αυτή τη δουλεία, σύμφωνα με τα λόγια του Σολομώντα: «Όταν η καρδιά έχει ευφροσύνη, το πρόσωπο ανθεί· ενώ όταν έχει λύπες, το πρόσωπο σκυθρωπάζει».

34. Τα πάθη που τελούνται στην πράξη, με την πράξη και θεραπεύονται. Όπως δηλαδή η ασωτεία, η ηδονή, η πολυφαγία και ο αμελής και έκλυτος βίος οδηγούν την ψυχή στην εμπαθέστατη έξη και σε άτοπες πράξεις, έτσι ο περιορισμός, η εγκράτεια, οι κόποι και οι πνευματικοί αγώνες προξενούν στην ψυχή την απάθεια, και από την εμπάθεια τη μεταφέρουν στην απάθεια.

35. Όταν κανείς ύστερα από επίπονη και εντατική άσκηση αξιωθεί να λάβει από το Θεό λόγω της ταπεινοφροσύνης μεγάλες δωρεές και κατόπιν ξεπέσει και παραδοθεί σε πάθη και σε τιμωρούς δαίμονες, αλλά γνωρίζει ότι υπερηφανεύτηκε και σχημάτισε μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του και συμπεριφέρθηκε απέναντι των άλλων με έπαρση. Από πουθενά αλλού λοιπόν ο άνθρωπος αυτός δε θα βρει θεραπεία και απαλλαγή από τα πάθη και τους δαίμονες που τον περικυκλώνουν, παρά μόνον ξαναγυρίζοντας με τη μετάνοια στην πρώτη κατάσταση και παρουσιάζοντας στο Θεό, σαν καλό μεσίτη, την ταπείνωση και την επίγνωση της πραγματικής του καταστάσεως. Με αυτήν, καθένας που στέκεται καλά πάνω στο θεμέλιο των αρετών, θεωρεί τον εαυτό του κατώτερο απ' όλη την κτίση.

36. Είναι εξίσου κακά ενώπιον του Θεού και των ανθρώπων που ζουν κατά Χριστόν, το να είναι κανείς εμπαθής στην πράξη από ακόλαστη προαίρεση, και το να υπερηφανεύεται για τις αρετές του από Πνεύμα υπεροψίας. Όπως δηλαδή τις πράξεις του πρώτου που γίνονται κρυφά είναι ντροπή και να τις αναφέρει κανείς, έτσι και του δευτέρου η υψηλοφροσύνη είναι βδέλυγμα μπροστά στο Θεό. Και όπως ο ένας, καθώς είναι σαρκικός, δεν μπορεί καθόλου να αναπαύσει το Θεό, κατά τη Γραφή, έτσι και ο άλλος είναι ακάθαρτος ενώπιον του Κυρίου, γιατί είναι υπερήφανος.

37. Ό,τι είναι πάθος, δεν είναι και έμπρακτη αμαρτία. Άλλο το ένα και άλλο το άλλο. Πάθος είναι η κίνηση που γίνεται στην ψυχή. Πράξη αμαρτωλή είναι εκείνη που εμφανίζεται στο σώμα. Όπως, φιληδονία, φιλαργυρία, φιλοδοξία είναι φοβερά πάθη της ψυχής. Πορνεία και πλεονεξία και αδικία είναι αμαρτωλές πράξεις της σάρκας. Επιθυμία, θυμός και υπερηφάνεια είναι πάθη της ψυχής που προέρχονται από παρά φύση κίνηση των δυνάμεών της. Μοιχεία όμως και φόνος, κλοπή και μέθη και όποια άλλη αμαρτία γίνεται με το σώμα, είναι αμαρτωλές και φοβερές πράξεις της σάρκας.

38. Τρεις είναι οι γενικότατοι αρχηγοί όλων των παθών, και τρεις οι εναντίον τους πόλεμοι και τρεις εκείνοι που πολεμούν εναντίον τους και τους κατανικούν: ο αρχάριος που νικά το πάθος της φιληδονίας, ο μέσος που νικά το πάθος της φιλαργυρίας και ο τέλειος που νικά το πάθος της φιλοδοξίας. Τα τρία αυτά πάθη αποτελούν ένα μεγάλο τρικέφαλο φίδι.

39. Δεν είναι ένας ο αγώνας ούτε και ο ίδιος για τους τρεις που είπαμε εναντίον των τριών αρχηγών και δυνάμεων του πονηρού πνεύματος που εξουσιάζει, αλλά διαφέρει σε κάθε περίπτωση. Γιατί διαφορετικά γίνεται η μάχη εναντίον καθενός των τριών αρχηγών από τους αντίστοιχους αντιπάλους που έχουν ως φυσικό όπλο τον δίκαιο θυμό.

40. Αυτός που τώρα μπαίνει στους αγώνες της ευσέβειας και είναι αρχάριος στον πόλεμο εναντίον των παθών, όλη του τη μαχητική ενέργεια την κατευθύνει κατά του πνεύματος της φιληδονίας και, χρησιμοποιώντας κάθε κακοπάθεια, εκστρατεύει εναντίον του με όλη του τη δύναμη. Έτσι λιώνει τη σάρκα με νηστείες, χαμαικοιτίες, αγρυπνίες και ολονύκτιες προσευχές. Την ψυχή την συντρίβει με τη θύμηση των τιμωριών της κολάσεως και τη μελέτη του θανάτου. Την καρδιά την καθαρίζει από τους μολυσμούς των συνδυασμών και συγκαταθέσεων στους λογισμούς με τα δάκρυα της μετάνοιας.

41. Εκείνος που άφησε την αρχή και προχώρησε στο μέσο της αρετής και σκούπισε τους ιδρώτες του αγώνα κατά του πνεύματος της φιληδονίας με το σφουγγάρι της πρώτης απάθειας, και άνοιξαν πια τα μάτια του και άρχισε να βλέπει τις φύσεις των όντων, στη συνέχεια σηκώνει τα όπλα της πίστεως εναντίον του πνεύματος της άπιστης φιλαργυρίας. Ανυψώνει λοιπόν το νου του με τη μελέτη των θείων πραγμάτων. Το λογικό του το οξύνει με τους λόγους της κτίσεως και το κάνει ικανό να διασαφηνίζει τις φύσεις των όντων. Την ψυχή την ανεβάζει με την πίστη από τα ορατά στα ύψη των αοράτων και την πείθει ότι ο Θεός, που δημιούργησε τα πάντα από το μηδέν, Αυτός είναι που προνοεί γιά όλα τα έργα Του, και σ' Αυτόν βασίζει όλη του την ελπίδα για την ένθεη ζωή.

42. Εκείνος που με τη θεωρία και την απάθεια προσπέρασε το μέσο και άφησε πίσω την απάτη της παγκόσμιας αισθήσεως και ήδη μαζί με το λόγο της γνώσεως και της ενυπόστατης σοφίας του Θεού εισέδυσε στο γνόφο της θεολογίας, σηκώνει τα όπλα εναντίον του πνεύματος της φιλοδοξίας, με τη δύναμη της ταπεινοφροσύνης. Προξενεί στην ψυχή του κατάνυξη με τις ιερές αποκαλύψεις και την κάνει να χύνει δάκρυα χωρίς πόνο. Και το φρόνημα της ψυχής το ταπεινώνει με τη μνήμη της ανθρώπινης ασθένειας και το ανυψώνει με τα νοήματα της θείας γνώσεως.

43. Με τις νηστείες, τις αγρυπνίες, τις προσευχές, τις χαμαικοιτίες, τους κόπους του σώματος και την εκκοπή των θελημάτων μας με ταπείνωση ψυχής, κάνομε άπρακτο το πνεύμα της φιληδονίας. το υποτάσσομε δε με τα δάκρυα της μετάνοιας και, αφού το φέρομε στο δεσμωτήριο της εγκράτειας, το κάνομε ακίνητο και ανενεργό. Τούτο βέβαια όταν στεκόμαστε στην παράταξη των προθύμων και αγωνιστών.

44. Με τα όπλα της πίστεως και τη μάχαιρα του Πνεύματος, δηλαδή το λόγο του Θεού, αφού κατατροπώσομε το πνεύμα της φιλαργυρίας, το σφάζομε, και υψωνόμαστε προς τη θεωρία των όντων με λόγο σοφίας, υπερβαίνοντας την ταπεινότητα των ορατών με το λόγο της γνώσεως και

βρίσκοντας την ανάπαυσή μας στα βασίλεια της αγάπης μαζί με τους πλουσιότατους θησαυρούς της ελπίδας προς το Θεό.

45. Όταν με τα φτερά της απάθειας και της ταπεινοφροσύνης πλέομε μέσα στον αέρα της μυστικής θεολογίας και εισερχόμαστε στον άνω βυθό της γνώσεως των μυστηρίων του Θεού με το θείο Πνεύμα, τότε, με τις φλόγες των θεϊκών δογμάτων και νοημάτων, κατακαίμε το πνεύμα της φιλοδοξίας. Και παρατηρώντας την κατάληξη των ανθρωπίνων πραγμάτων, καταποντίζομε με βροχές δακρύων και ποταμούς κατανύξεως τους πολεμάρχους του δαίμονες που εκστράτευσαν εναντίον μας με την οίηση, την κενοδοξία και την υπερηφάνεια.

46. Εκείνος που μίσησε με όλη του την ψυχή και απαρνήθηκε την επιθυμία της σάρκας και την επιθυμία που προέρχεται από την όραση και την αλαζονεία του πλούτου, οι οποίες αποτελούν τον κόσμο της αδικίας και με την φιλία των οποίων γινόμαστε εχθροί του Θεού, αυτός σταύρωσε τον κόσμο για τον εαυτό του και τον εαυτό του για τον κόσμο. Έτσι διέλυσε πάνω του την μεταξύ αυτού και του Θεού έχθρα κι έκανε ειρήνη ανάμεσά τους. Γιατί εκείνος που νεκρώθηκε γι’ αυτά, αποβάλλοντας το σαρκικό φρόνημα, συμφιλιώθηκε με το Θεό, αφού θανάτωσε την έχθρα του κόσμου με τη νέκρωση των ηδονών, μέσω της σταυρωμένης για τον κόσμο ζωής του, και αποδέχθηκε τη φιλία με τον Ιησού. Επομένως, ο άνθρωπος αυτός δεν είναι πια φίλος του κόσμου, ώστε να είναι εχθρός του Θεού, αλλά γίνεται φίλος του Θεού, γιατί είναι σταυρωμένος για τον κόσμο και μπορεί να λέει: «Για μένα σταυρώθηκε ο κόσμος, κι εγώ για τον κόσμο».

47. Η εγκατάλειψη των αγωνιστών από το Θεό συνήθως γίνεται εξαιτίας κενοδοξίας ή κατακρίσεως του πλησίον ή επάρσεως για τις αρετές τους. Όποιο απ’ αυτά τα τρία πλησιάσει και κυριαρχήσει στις ψυχές των αγωνιζομένων, προξενεί την εγκατάλειψη του Θεού. Και δε θα διαφύγουν τη δίκαιη καταδίκη για τις πτώσεις αυτές, μέχρις ότου διώξουν την αιτία της εγκαταλείψεως και καταφύγουν στο ύψος της ταπεινοφροσύνης.

48. Ακαθαρσία της καρδιάς και σπίλωση της ψυχής δεν είναι μόνο η παρουσία εμπαθών νοημάτων, αλλά και το να υπερηφανεύεται κανείς για το πλήθος των κατορθωμάτων του και να φουσκώνει για τις αρετές του και να έχει μεγάλη ιδέα πως απέκτησε σοφία και γνώση Θεού και να μέμφεται όσους αδελφούς είναι ράθυμοι και αμελείς. Και αυτό γίνεται φανερό από την παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου.

49. Μη νομίζεις ότι θα απαλλαγείς από τα πάθη και ότι θα ξεφύγεις τον μολυσμό των εμπαθών νοημάτων που γεννιούνται από αυτά, εφόσον έχεις φρόνημα αγέρωχο και φουσκωμένο για τις αρετές σου. Δεν πρόκειται να αποκτήσεις αγαθούς λογισμούς ώστε να δεις την αυλή της ειρήνης, ούτε χρηστότητα και γαλήνη στην καρδιά ώστε να μπεις με χαρά στο ναό της αγάπης, έως ότου έχεις πεποίθηση στον εαυτό σου και στα έργα σου.

50. Αν η ψυχή σου έλκεται με εμπάθεια από την ωραία εμφάνιση των σωμάτων και τυραννείται από τους εμπαθείς λογισμούς που γεννιούνται απ’ αυτά, μη νομίζεις ότι αυτά είναι η αίτια της ταραχής σου και της τόσο εμπαθούς εσωτερικής κινήσεως. Αλλά γνώριζε ότι η αιτία είναι κρυμμένη μέσα στην ψυχή σου, η οποία λόγω της εμπαθούς έξεως και της κακής συνήθειας τραβά σαν μαγνήτης το μολυσμό από τα πρόσωπα, σαν να είναι σίδηρος. Γιατί τα κτίσματα του Θεού είναι καθ’ εαυτά όλα πολύ καλά, και δεν υπάρχει σ’ αυτά κανένας λόγος ώστε να κατηγορηθεί η δημιουργία του Θεού.

51. Όπως εκείνοι που ταξιδεύουν στη θάλασσα και καταλαμβάνονται από ναυτία, δεν το παθαίνουν αυτό από τη φύση της θάλασσας, αλλά εξαιτίας του νοσηρού χυμού που έχουν μέσα τους, έτσι και η ψυχή παθαίνει τον εμπαθέστατο εσωτερικό κλονισμό και την ταραχή όχι εξαιτίας των προσώπων, αλλά εξαιτίας της έξεως του κακού που βρίσκεται ακόμη μέσα της.

52. Ανάλογα με την εσωτερική διάθεση της ψυχής, αλλοιώνεται μαζί και αυτή η φύση των πραγμάτων. Όταν δηλαδή λειτουργούν κατά φύση τα νοερά αισθητήρια της ψυχής και ο νους βαδίζει χωρίς πλάνη γύρω από τους λόγους των όντων, έχοντας το λογικό να διασαφηνίζει τις φύσεις και τις κινήσεις τους, τότε και η ψυχή βλέπει κατά φύση τα πράγματα και τα πρόσωπα και κάθε υλικό δημιούργημα, επειδή δεν κρύβουν μέσα τους καμία αιτία που να τη μολύνει ή να τη βλάπτει. Όταν όμως οι δυνάμεις της ψυχής κινούνται παρά φύση και στασιάζουν μεταξύ τους, τότε

και αυτή, όλα αυτά τα βλέπει παρά φύση· γι’ αυτό και δεν την ανυψώνουν με τη φυσική καλλονή τους στην κατανόηση του Δημιουργού, αλλά εξαιτίας της εμπαθέστατης έξεώς της την κατεβάζουν στο βυθό της απώλειας.

53. Αν έπεσες από εγκατάλειψη του Θεού σε πτώση σαρκική ή της γλώσσας ή του λογισμού, παρόλο που περνούσες ζωή επίπονη και τραχύτατη, μη σου φανεί ανεξήγητο και παράδοξο. Γιατί η πτώση είναι δική σου και οφείλεται σε σένα. Αν δηλαδή εσύ πρώτα δε σχημάτιζες —όπως δεν έπρεπε— κάποια κούφια και μεγάλη ιδέα για τον εαυτό σου, ή δεν υπερηφανευόσουν από αλαζονικό φρόνημα σε βάρος άλλου, ή δεν έκρινες κάποιον για την ανθρώπινη αδυναμία του, δεν θα σε εγκατέλειπε με δίκαιη απόφαση ο Θεός, και δε θα μάθαινες έτσι την αδυναμία σου. Την έμαθες λοιπόν, για να μάθεις έτσι να μην κρίνεις, να μην έχεις φρόνημα υψηλότερο απ’ ό,τι πρέπει να έχεις και να μην υπερηφανεύεσαι κατά των άλλων.

54. Αν πέσεις σε βάθος αμαρτημάτων, μην αποκλείσεις διόλου τη δυνατότητα επιστροφής σου, ακόμη και αν έφτασες στο τελευταίο βάραθρο του άδη της κακίας. Γιατί αν με τις έμπρακτες αρετές έχεις ήδη βάλει μέσα σου το θεμέλιο της ευσέβειας, τότε κι αν ακόμη κλονίστηκε το οικοδόμημα που έκτισες πάνω της με διάφορες πέτρες της αρετής και έπεσε στο έδαφος της εμπαθέστατης γης των κακών, ο Θεός ωστόσο δε θα λησμονήσει τους παλιούς κόπους και τους ιδρώτες σου. Τούτο βέβαια, αν είναι συντετριμμένη η καρδιά σου για τις αμαρτίες σου και θυμάται τις παλιές ημέρες και παρακαλεί με στεναγμούς ενώπιον του Θεού να σηκωθεί από την πτώση της. Και ο Θεός θα επιβλέψει γρήγορα πάνω σε σένα που τρέμεις τα λόγια Του, και θα αγγίσει αοράτως τα μάτια της κατώδυνης καρδιάς σου, και θα παρασταθεί στο θεμέλιο της αρετής που είχες κατασκευάσει πρωτύτερα με κόπους, και θα σου δώσει δύναμη μεγαλύτερη και τελειότερη από την πρώτη, με θέρμη φλογερού πνεύματος, ώστε να ξανακάνεις με υπομονή τα έργα της αρετής που γκρεμίστηκαν από φθόνο του πονηρού, και να ξανακτίσεις με πνεύμα ταπεινώσεως το σπίτι της ψυχής σου λαμπρότερο από το πρώτο, για την αιώνια ανάπαυση του Θεού, όπως είναι γραμμένο.

55. Όλα τα ατιμωτικά που μας συμβαίνουν, είτε από ανθρώπους, είτε από δαίμονες, συμβαίνουν σύμφωνα με τη δίκαιη κρίση του Θεού κατ’ οίκο-νομίαν, για να ταπεινωθεί το μάταιο φρόνημα των ψυχών μας. Γιατί ο σκοπός του Θεού, του κυβερνήτη της ζωής μας, είναι να είμαστε ταπεινοί πάντοτε και να μην έχομε φρόνημα υψηλότερο από ό,τι πρέπει, αλλά να μας διακρίνει η μετριοφροσύνη· μήτε να εχομε μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μας, αλλά να αποβλέπομε σ’ Αυτόν και να μιμούμαστε, όσο είναι δυνατόν, τη μακάρια ταπείνωσή Του. Γιατί ήταν πράος και ταπεινός στην καρδιά, και τέτοιοι θέλει να γίνομε κι εμείς, Αυτός που υπέμεινε για μας θάνατο άδικο και ατιμωτικό. Κανένα άλλο δεν του είναι τόσο αγαπητό και οικείο μέσα σε κάθε αρετή, και το οποίο μπορεί να μας ανυψώνει από την κοπριά των παθών, όσο η πραότητα, η ταπείνωση και η αγάπη προς τον πλησίον. Αν αυτά μας λείπουν όταν εργαζόμαστε την αρετή, τότε όλη η εργασία μας είναι μάταιη, και όλος ο κόπος της ασκήσεως είναι ανώφελος και απαράδεκτος από το Θεό.

56. Τους αρχαρίους στο βίο της αρετής, ο φόβος των κολάσεων τους βοηθεί στην εργασία των εντολών και την αποφυγή των κακών. Εκείνοι όμως που πρόκοψαν στην αρετή κι έφτασαν στην θεωρία της δόξας του Θεού, αποκτούν άλλο, ανάλογο φόβο, από αγάπη, ο οποίος τους είναι πολύ φοβερός, δηλαδή τον αγνό φόβο. Ο φόβος αυτός τους βοηθεί να στέκονται ακλόνητοι στην αγάπη του Θεού, καθώς αναλογίζονται το ενδεχόμενο της φοβερής πτώσεως από αυτήν. Αν οι πρώτοι ξεπέσουν και μετανοήσουν πάλι, ξαναέρχεται ο πρώτος φόβος με καλές ελπίδες. Οι δεύτεροι όμως, αν από φθόνο του εχθρού χάσουν λόγω πτώσεως το ύψος της θεωρίας του Θεού, δεν ξαναβρίσκουν αμέσως το δεύτερο, τον αγνό φόβο, αλλά τους τυλίγει μια καταχνιά κι ένα χειροπιαστό σκοτάδι, γεμάτο αθυμία, οδύνη και πίκρα, μαζί με τον πρώτο φόβο των κολάσεων. Και αν ο Κύριος Σαβαώθ δε λιγόστευε τις ημέρες εκείνες της αφόρητης αυτής οδύνης, δε θα σωζόταν κανείς από εκείνους που παθαίνουν τέτοια πτώση.

57. Όταν η ψυχή ανακουφιστεί από την επίμονη ενόχληση των εμπα- θών λογισμών και μαραθεί η τυραννική φλόγα της σάρκας, τότε γνώριζε οτι ήρθε μέσα μας το Άγιο Πνεύμα αναγγέλλοντας την άφεση των προηγουμένων αμαρτιών μας και χαρίζοντάς μας την απάθεια. Όσο όμως η ψυχή νιώθει με τη συνεχή ενόχληση την οσμή των παθών και φλέγονται τα υπογάστρια της σάρκας, να

γνωρίζεις ότι είναι ακόμη μακριά από την ψυχή η ευωδία του Πνεύματος και ότι όλη κρατιέται δεμένη κάτω από τα άλυτα δεσμά των παθών και των αισθήσεων.

58. Είδα πάνω στη γη —λέει ο σοφός— άνθρωπο που νομίζει ότι είναι φρόνιμος. Τέτοιον είδα κι εγώ μεταξύ των ανθρώπων, να έχει πεποίθηση στα έργα του και μεγάλη ιδέα για την ανθρώπινη σοφία του, την επίγεια και σαρκική. Και εξαιτίας της, όχι μόνο να κομπάζει σε βάρος των απλοϊκών ανθρώπων, αλλά ακόμη και τους διδασκάλους της χριστιανικής πίστεως που τελείωσαν θεάρεστα τη ζωή τους, να τους καταειρωνεύεται και να τους περιγελά για το ασυνήθιστο λεξιλόγιό τους και για το ότι δε θέλησαν να μιμηθούν το εκλεκτικό και τορνευτό λεξιλόγιο της κοσμικής σοφίας, ούτε επεδίωξαν την εύρυθμη σύνταξη στις γραπτές διδασκαλίες τους. Σ' αυτόν, επειδή αγνοεί ότι ο Θεός δεν προτιμά και δεν αγαπά τις τορνευτές λέξεις και τις ωραίες φράσεις, αλλά την καλή σημασία των νοημάτων, θα αναφέρω την έξης παροιμία: «Ο ζωντανός σκύλος είναι καλύτερος από το νεκρό λιοντάρι, και ένας νέος φτωχός και σοφός είναι καλύτερος από έναν βασιλιά γέροντα και ανόητο, που ακόμη δεν έμαθε να προσέχει σε ορθές υποδείξεις».

59. Το πάθος της βλασφημίας είναι φοβερό και δυσκολονίκητο. Έχει την αρχή του από την υπερήφανη διάνοια του σατανά. Αυτό πειράζει όλους αυτούς που ζουν κατά Θεόν με αρετή, περισσότερο όμως εκείνους που προοδεύουν στην προσευχή και στη θεωρία των θείων πραγμάτων. Γι' αυτό πρέπει με κάθε προσοχή να φυλάγομε τις αισθήσεις και να αντιμετωπίζομε με ευλάβεια όλα τα φρικτά μυστήρια του Θεού και τα ιερά σύμβολα και τους λόγους και να προσέχομε μήπως κάνει έφοδο το Πνεύμα αυτό. Γιατί καιροφυλακτεί όταν προσευχόμαστε και ψάλλομε, και κάποτε ξεστομίζει, με τα δικά μας χείλη, όταν δεν προσέχομε, κατάρες εναντίον μας και αλλόκοτες βλασφημίες κατά του Υψίστου Θεού, τις οποίες περνά κρυφά στους στίχους των ψαλμών και στα λόγια της προσευχής. Αλλά όταν κάτι τέτοιο φέρει στα χείλη μας ή σπείρει κρυφά στη διάνοιά μας, να στρέψομε επάνω του το λόγο του Χριστού και να του πούμε: «Φύγε πίσω μου σατανά, που είσαι γεμάτος δυσωδία και υπόδικος για την αιώνια κόλαση. Η βλασφημία σου να πέσει στο κεφάλι σου». Και αμέσως ας απασχολήσομε προσωρινά το νου αιχμαλωτίζοντάς τον σε άλλο πράγμα, θείο ή ανθρώπινο, ή ακόμη, ας τον ανυψώσομε με δάκρυα προς τους ουρανούς και το Θεό. Και έτσι, με τη βοήθεια του Θεού, θα απαλλαγούμε από το βάρος της βλασφημίας.

60. Η λύπη είναι καταστρεπτικό πάθος για την ψυχή και το σώμα και πειράζει και τον μυελό των οστών ακόμη. Εννοώ βέβαια τη λύπη του κόσμου, η οποία κυριεύει τους ανθρώπους για τα πρόσκαιρα και πολλές φορές γίνεται σ' αυτούς αιτία θανάτου. Η κατά Θεόν όμως λύπη, είναι σωτήρια και πάρα πολύ ωφέλιμη και προξενεί υπομονή στους κόπους και στους πειρασμούς. Ανοίγει την πηγή της κατανύξεως σ' εκείνον που αγωνίζεται και διψά τη δικαιοσύνη του Θεού και τρέφει με δάκρυα την καρδιά του, ώστε να εκπληρώνεται σ' αυτόν ο λόγος του Δαβίδ: «Θα μας θρέψεις με δάκρυα αντί για ψωμί, και με δάκρυα θα μας ποτίζεις άφθονα το κρασί της κατανύξεως».

61. Τα μέρη της ψυχής που έχουν καταπέσει από την εργασία των κακών, η κατά Θεόν λύπη τα τονώνει πολύ και τα επαναφέρει στη φυσική τους κατάσταση. Και τόσο πολύ αποδυναμώνει με τα δάκρυα το χειμώνα των παθών και τα σύννεφα της αμαρτίας και τα διώχνει από το νοητό αέρα της ψυχής, ώστε να γίνεται πάλι καθαρός ο ουρανός των λογισμών του νου μας, να κυριαρχεί γαλήνη στη θάλασσα της διάνοιας και ευφροσύνη στις καρδιές μας, και να αλλοιώνεται η όψη του προσώπου μας, ώστε βλέποντάς το εκείνοι που διακρίνουν ορθά, ν' αναπαύουν μαζί με το βλέμμα τους και την εσωτερική τους διάθεση και να λένε σύμφωνα με τον Δαβίδ: «Αυτή η αλλοίωση οφείλεται στη δεξιά του Υψίστου».

62. Να μην παραδέχεσαι τους λογισμούς που σπέρνει μέσα σου ο εχθρός, από υποψίες, εναντίον του πλησίον. Είναι ψεύτικοι και ολέθριοι και τελείως απατηλοί. Γνώριζε ότι με αυτόν τον τρόπο προσπαθούν οι δαίμονες να σπρώξουν σε βάραθρο καταστροφής τις ψυχές εκείνων που προκόβουν στις αρετές. Γιατί με άλλον τρόπο δεν μπορούν οι δαίμονες να ρίξουν κανένα αγωνιστή στο βυθό της κατακρίσεως και της έμπρακτης αμαρτίας, παρά αν τον πείσουν να δεχτεί πονηρές υποψίες από την εξωτερική διαγωγή και τις διαθέσεις του πλησίον. Με τον τρόπο αυτό κάνουν τον άνθρωπο υπόδικο και υπεύθυνο αμαρτίας, ώστε να καταδικαστεί μαζί με τον κόσμο, σύμφωνα με τον ιερό

λόγο: «Αν κρίναμε τους εαυτούς μας, δε θα μας έκρινε ο Κύριος. Όταν όμως μας κρίνει ο Κύριος, μας παιδαγωγεί, ώστε να μην καταδικαστούμε μαζί με τον κόσμο».

63. Όταν από ραθυμία αφήσομε τους δαίμονες να ψιθυρίζουν στο αυτί μας υποψίες εναντίον των αδελφών, επειδή δηλαδή δεν προσέχομε τις κινήσεις των ματιών μας, τότε οδηγούμαστε από αυτούς να κατακρίνομε ακόμη και τους τελείους στην αρετή. Αν λοιπόν εκείνος που είναι χαρωπός και γελαστός και πρόθυμος σε συναναστροφή σου φαίνεται ότι είναι εύκολος για συγκατάθεση σε πάθη και ηδονές, τότε και κάθε σκυθρωπός και κατηφής πρέπει να είναι για σένα γεμάτος θυμό και υπερηφάνεια. Αλλά δεν πρέπει να προσέχομε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανθρώπων, γιατί είναι επισφαλής η κρίση από αυτά. Και αυτό γιατί οι άνθρωποι έχουν πολλές διαφορές στη φύση, στις συνήθειες και στη σωματική διάπλαση, και αυτά μπορούν να τα θεωρήσουν και να τα κρίνουν χωρίς πλάνη, μόνον εκείνοι οι οποίοι με μεγάλη κατάνυξη καθάρισαν τα νοερά μάτια της ψυχής και κατοικεί μέσα τους το άπειρο φως της θεϊκής ζωής, στους οποίους και δόθηκε η χάρη να γνωρίζουν τα μυστήρια της βασιλείας του Θεού.

64. Όταν διαπράττομε τα φαύλα έργα της σάρκας, τότε υπηρετούμε την παρά φύση επιθυμία και το θυμό της ψυχής. Και μολύνομε το σώμα με τις αισχρές ρεύσεις της αμαρτίας, ενώ σκοτίζομε την ψυχή με την πικρία του θυμού και αποξενωνόμαστε από τον Υιό του Θεού. Πρέπει λοιπόν, τον μέν μολυσμό της ροής από την ουσία του σώματος να τον αποπλύνομε με τη ροή των από την ουσία μας δακρύων, έτσι ώστε το σώμα που καταμολύνθηκε από την ηδονή με τη φυσική ρεύση, να το καθαίρομε πάλι με την οδύνη της λύπης μέσω της φυσικής ροής των δακρύων. Το δε σκοτάδι της ψυχής που προξενεί η πίκρα του θυμού, να το διώχνομε με το φως της κατανύξεως και τη γλυκύτητα της αγάπης του Θεού και να ενωνόμαστε πάλι με Εκείνον, από τον Οποίο με την επιθυμία και το θυμό πρωτύτερα αποξενωθήκαμε.

65. Όπως ο μολυσμός της σάρκας με την ηδονή έχει προηγούμενη αιτία τον σατανικό έρωτα, για να ολοκληρώσει την κακία, έτσι η κάθαρση με την οδυνηρή λύπη έχει προηγούμενη αιτία τη θέρμη της καρδιάς, για να ολοκληρώσει το πένθος και τα δάκρυα. Και αυτό αποτελεί οικονομία της αγαθότητας του Θεού προς εμάς, ώστε αποβάλλοντας και καθαρίζοντας τον κόπο της ηδονής με τους κόπους της οδύνης και την αισχρότατη ροή της σάρκας με τη ροή των δακρύων, να εξαφανίσομε από το νου μας τους τύπους των αχρειοτήτων και τις άσχημες εικόνες από την ψυχή μας, και να την αναδείξομε λαμπρότερη στο φυσικό της κάλλος.

66. Όπως εκείνος που από ενέργεια του πονηρού πνεύματος πορνεύει, καρπώνεται ως μισθό την ηδονή της σάρκας και τα φαύλα έργα του καταλήγουν στο μολυσμό, έτσι και εκείνος στον οποίο ενεργεί από ψηλά το Άγιο Πνεύμα, καρπώνεται ως μισθό τη χαρά της ψυχής και τα καλά του έργα καταλήγουν στην κάθαρση με τα δάκρυα, στην αναγέννηση και στην ένωση και τη συνάφεια με το Θεό.

67. Δύο φυσικές ροές από την ουσία μας υπάρχουν σ' εμάς: της γονής και των δακρύων. Με την πρώτη μολύνεται ο χιτώνας της ψυχής μας, ενώ με τη δεύτερη καθαίρεται. Γι' αυτό είναι ανάγκη, το μολυσμό που προέρχεται από την ουσία μας να τον ξεπλύνομε με τα δάκρυα που προέρχονται πάλι από αυτήν. Γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να καθαρθεί ο μολυσμός της φύσεώς μας.

68. Κάθε διάθεση της ψυχής που σφάλλει και κινείται με φαύλο τρόπο, τερματίζει την προσπάθειά της σε μια σύντομη ηδονή. Κάθε όμως ψυχή που καθαρίζεται από τη φαύλη συνήθεια και διάθεση, απλώνει τους κόπους της σε μια μακρά ηδονή όλο ευφροσύνη. Και είναι θαύμα, πώς ηδονή που καταστέλλει την ηδονή, γλυκαίνει τελείως την οδύνη που γεννιέται από την ηδονή.

69. Άλλοτε η ροή των δακρύων προξενεί στη νοερή αίσθηση της καρδιάς πίκρα και πόνο, κι άλλοτε ευφροσύνη και αγαλλίαση. Όταν λοιπόν καθαιρόμαστε με τη μετάνοια από το δηλητήριο και την ακαθαρσία της αμαρτίας, σαν με δυνατή φωτιά, έχοντας τα δάκρυα που αυτή προκαλεί πυρωμένα από τη θεϊκή φωτιά και το λογισμό μας σαν να σφυροκοπείται με βαριές σφύρες με τους στεναγμούς που βγαίνουν από το βάθος της καρδιάς, τότε αισθανόμαστε πίκρες και πόνους νοερά και αισθητά. Όταν όμως με τα δάκρυα αυτού του είδους καθαρθούμε αρκετά και προχωρήσομε στην ελευθερία των παθών, τότε παρηγορούμαστε από το θείο Πνεύμα, γιατί αποκτήσαμε γαλήνια

και καθαρή καρδιά, και γεμίζομε με ανέκφραστη ηδονή και γλυκύτητα από τα χαροποιά δάκρυα της κατανύξεως.

70. Άλλα είναι τα δάκρυα της μετάνοιας και αλλά εκείνα που προέρχονται από τη θεία κατάνυξη. Τα πρώτα είναι σαν πλημμυρισμένος ποταμός που παρασύρει όλα τα τείχη της αμαρτίας, ενώ τα αλλά είναι για την ψυχή σαν τη βροχή που πέφτει στα αγριόχορτα και σαν χιόνι στη χλόη, και τρέφουν το στάχυ της γνώσεως και το κάνουν άφθονο και καρποφόρο.

71. Κάθε δάκρυ δεν είναι και κατάνυξη, αλλά διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Τα δάκρυα έρχονται από μεταμέλεια για τη διαγωγή και από ενθύμηση των παλιών αμαρτημάτων της ψυχής, σαν να βγαίνουν από φωτιά και καυτό νερό, και καθαρίζουν την καρδιά. Η κατάνυξη κατεβαίνει από τη θεία δρόσο του Πνεύματος για παρηγοριά και ανακούφιση της ψυχής, η οποία μόλις μπήκε με θέρμη στο βυθό της ταπεινοφροσύνης και απόλαυσε τη θεωρία του απροσίτου φωτός, και λέει στο Θεό σαν το Δαβίδ: «Περάσαμε μέσα από φωτιά και νερό, και μας έβγαλες σε αναψυχή».

72. Άκουσα μερικούς να λένε ότι κανείς δεν μπορεί να επιτύχει την έξη της αρετής χωρίς μακρινή αναχώρηση και φυγή στην έρημο, και θαύμασα, γιατί νόμισαν ότι εκείνο που δεν γνωρίζει περιορισμό, περιορίζεται σε ένα τόπο. Γιατί η έξη της αρετής είναι η αποκατάσταση των δυνάμεων της ψυχής στην αρχική ευγένεια και η συγκέντρωση στο ίδιο σημείο των γενικών αρετών, στην κατά φύση δηλαδή ενέργεια. Αυτά όμως δεν μας έρχονται απ' έξω ως επείσακτα, αλλά μας έχουν χορηγηθεί από τη δημιουργία μας με θεία και νοερή αίσθηση, και όταν από αυτά και μαζί με αυτά κινούμαστε κατά φύση, εισαγόμαστε στη Βασιλεία των Ουρανών, η οποία βρίσκεται μέσα μας, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου. Άρα είναι περιττή η ερημία αφού μπορούμε και χωρίς αυτήν να μπούμε στη Βασιλεία των Ουρανών με τη μετάνοια και την ακριβή τήρηση των εντολών του Θεού, πράγμα που μπορεί να γίνεται σε κάθε τόπο της δεσποτείας του Θεού, σύμφωνα με τον θείο Δαβίδ που λέει: «Ευλόγει, ψυχή μου, τον Κύριο σε κάθε τόπο της δεσποτείας Του».

73. Εκείνος που βρίσκεται μέσα σε βασιλική παράταξη κάτω από στρατηγούς και λοχαγούς πολεμώντας μαζί τους, και δεν μπόρεσε στη μάχη να δείξει παλληκαριά και γενναιότητα κατά των εχθρών, ή τουλάχιστον να νικήσει έναν από αυτούς, πως θα πολεμήσει μόνος του ανάμεσα σε μυριάδες εχθρούς και θα επιδείξει κάποιο στρατιωτικό κατόρθωμα, αφού είναι άπειρος του πολέμου; Κι αν αυτό είναι αδύνατο στα ανθρώπινα, πολύ περισσότερο είναι στα θεία. Γιατί ποιος, αν φύγει στην έρημο, θα μπορέσει να μάθει τις επιδρομές των δαιμόνων και τις κρυφές και φανερές επιθέσεις των παθών; Ή πώς θα ορμήσει εναντίον τους, αν πρωτύτερα δεν γυμναστεί στην εκκοπή του θελήματος ανάμεσα σε αδελφότητα, κάτω από έμπειρο αρχηγό αυτού του αόρατου και νοητού πολέμου; Και αν αυτό είναι αδύνατο, άρα είναι τελείως ακατόρθωτο ο άνθρωπος αυτός να πολεμήσει για χάρη άλλων και να τους διδάξει τη νίκη κατά των αοράτων εχθρών.

74. Αφαίρεσε από πάνω σου την ντροπή της αμέλειας και την εξουδένωση από την καταφρόνηση των εντολών του Θεού. Διώξε μακριά την φιλαυτία και όρμησε αλύπητα εναντίον της σάρκας. Ζήτησε να μάθεις και να φυλάξεις τις εντολές του Κυρίου και τις μαρτυρίες του νόμου Του. Καταφρόνησε τη δόξα και την ατιμία. Μίσησε τις ηδονικές ορέξεις του σώματος. Απόφυγε τον χορτασμό, από τον Οποίο εξάπτονται οι σαρκικές ορμές. Αγκάλιασε τη φτώχεια και την κακοπάθεια. Στάσου γενναίος εναντίον των παθών. Στρέψε τις αισθήσεις σου προς το εσωτερικό της ψυχής. Σκύψε μέσα σου προς εργασίαν των ανωτέρων. Γίνε κουφός στα ανθρώπινα πράγματα. Βάλε όλη τη δύναμη σου στην εργασία των εντολών. Θρήνησε, κοιμήσου στο έδαφος, νήστεψε, κακοπάθησε, ησύχασε και, τελευταία, μάθε όχι τα γύρω σου, αλλά τον εαυτό σου. Ανέβα πάνω από την ταπεινότητα των ορατών. Άπλωσε τα μάτια του νου σου στη θεωρία του Θεού και δες την τερπνότητα του Κυρίου μέσα από την καλλονή των κτισμάτων. Έπειτα κατέβα από κει και διηγήσου στους αδελφούς σου τα σχετικά με την αιώνια ζωή και τα μυστήρια της Βασιλείας του Θεού. Και αυτό είναι το έργο της φυγής από τους ανθρώπους, με άκρα άσκηση, και το πέρας της διαμονής στην ερημία.

75. Αν θέλεις να δεις τα αγαθά που ετοίμασε ο Θεός γι' αυτούς που Τον αγαπούν, φτάσε στην έρημο της αρνήσεως του θελήματός σου και απόφυγε τον κόσμο. Ποιος είναι αυτός ο κόσμος; Η επιθυμία των σαρκικών οφθαλμών, η αλαζονεία των λογισμών και η απάτη των ορατών. Αν λοιπόν

αποφύγεις αυτόν τον κόσμο, πολύ ενωρίς θα δεις να ανατείλει πάνω σου το φως της ένθεης ζωής και γρήγορα θα εμφανιστούν τα φάρμακα της ψυχής σου, θέλω να πώ τα δάκρυα. Και θα δεχτείς αλλοίωση από τη δεξιά του Υψίστου, και στο έξης δε θα σε πλησιάσει καμία μάστιγα των παθών. Και έτσι, ενώ θα ζεις μέσα στον κόσμο και στο πλήθος, θα είσαι σαν να ζεις στην έρημο και σαν να μη βλέπεις άνθρωπο. Αν όμως αποφύγεις αυτόν τον κόσμο όπως είπα, δε θα ωφεληθείς τίποτε από τη φυγή του βλεπομένου κόσμου και δεν θα κατορθώσεις τις αρετές, ούτε με το Θεό θα ενωθείς.

76.Το να γίνει κανείς Μοναχός δε σημαίνει να φύγει από τους ανθρώπους και τον κόσμο, αλλά να αφήσει τον εαυτό του, να φύγει από τα θελήματα της σάρκας και να πάει στην κατάσταση την έρημη από πάθη. Ειπώθηκε βέβαια στον Μέγα Αρσένιο το «φεύγε από τους ανθρώπους και σώζεσαι», αλλά ειπώθηκε με τέτοιο Πνεύμα: Επειδή και μετά τη φυγή του βρισκόταν ανάμεσα σε ανθρώπους και έμενε σε κατοικημένα μέρη και ζούσε μαζί με τους μαθητές του. Με την αισθητή όμως φυγή πραγματοποίησε τη νοητή και έτσι δεν τον έβλαπτε διόλου η συναναστροφή των ανθρώπων. Παρόμοια και κάποιος άλλος από τους μεγάλους Πατέρες έλεγε, όταν έβγαινε από τη σύναξη της εκκλησίας: «Φεύγετε αδελφοί»· αλλά όταν τον ρώτησαν τι να φύγουν, έδειξε το στόμα.

77. Η κατοίκηση μαζί με αδελφούς είναι πιο ασφαλής από την απομόνωση. Για την αναγκαιότητα της κατοικήσεως μαζί με άλλους μαρτυρεί ο ιερός λόγος του Ιησού και Θεού: «Όπου βρίσκονται συναγμένοι δύο ή τρεις στ' όνομά μου, εκεί είμαι ανάμεσα τους». Ενώ για τον κίνδυνο της μονώσεως ο Σολομών λέει: «Αλοίμονο στον ένα· όταν πέσει, δεν υπάρχει αυτός που θα τον σηκώσει». Εκείνους που ζουν με αγάπη και ομόνοια και υμνούν το Θεό, τους μακαρίζει και ο Δαβίδ λέγοντας: «Είναι μακάριος ο λαός που έμαθε να υψώνει δοξολογικό αλαλαγμό». Ο ίδιος επαινεί και την συγκατοίκηση: «Τι είναι πιο ωραίο και πιο ευχάριστο από το να κατοικούν μαζί αδελφοί;». Αλλά και των μαθητών του Κυρίου, μία ήταν η ψυχή και η καρδιά. Ακόμη, η κάθοδος του Θεού σ' εμάς δεν έγινε σε ερημία, αλλά μέσα σε κατοικούμενα μέρη και ανάμεσα σε ανθρώπους αμαρτωλούς. Είναι λοιπόν αναγκαία η ομόνοια της ομαδικής ζωής, ενώ σφαλερή και επικίνδυνη η μόνωση.

78. Ο Κύριος είπε: «Είναι αναπόφευκτα τα σκάνδαλα, αλοίμονο όμως σ' εκείνον που γίνεται αίτιος σκανδάλου». Εκείνος λοιπόν που έχασε την ευλάβεια και συμπεριφέρεται ανάμεσα στην αδελφότητα με καταφρόνηση και αφοβία του Θεού, σκανδαλίζει πολλούς από τους πιο απλούς αδελφούς, από τη μία με έργα και σχήματα και φαυλότατους τρόπους, κι από την άλλη με λόγια και διεφθαρμένη ομιλία. Έτσι διαφθείρει ψυχές και τα καλά και χρηστά ήθη τους.

79. Εκείνος που τηρεί τις εντολές του Θεού, δε γίνεται πέτρα σκανδάλου για τους ανθρώπους, επειδή ούτε υπάρχει σ' αυτόν σκάνδαλο, όπως λέει και ο Ψαλμωδός: «Ειρήνη πολλή κυριαρχεί σ' όσους αγαπούν το νόμο Σου, και δεν υπάρχει σ' αυτούς σκάνδαλο». Αντίθετα, γίνεται γι' αυτούς φως και αλάτι και ζωή, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου: «Εσείς είστε το φως του κόσμου και το αλάτι της γης». Φως, γιατί έχει βίο ενάρετο και λόγο λαμπρό και σοφή διάνοια· αλάτι, γιατί είναι πλούσιος στη θεία γνώση και δυνατός στη σοφία του Θεού· και ζωή, γιατί με τους λόγους του ζωογονεί τους νεκρωμένους από τα πάθη τους και τους ανασταίνει από τον άδη της απογνώσεως. Επίσης, με το φως των έργων της αρετής του λάμπει μπροστά στους ανθρώπους και τους καταφωτίζει· με τη γλυκύτητα και τη στυπτικότητα των λόγων του, τους σφίγγει από τη χαλάρωση και τους ελευθερώνει από τη σήψη των παθών με τη ζωή τέλος των λόγων του, δίνει ζωή στις ψυχές που έχουν νεκρωθεί από την αμαρτία.

80. Το πάθος της κενοδοξίας είναι ένα δόκανο με τρία κεντριά, της κενοδοξίας, της οιήσεως και της υπερηφάνειας, το οποίο πυρώνουν και σφυρηλατούν οι δαίμονες. Εκείνοι όμως που σαν πουλιά φωλιάζουν κάτω από τη σκέπη του Θεού του ουρανού, το αντιλαμβάνονται εύκολα και συντρίβουν τα κεντριά του, καθώς πετούν πάνω απ' αυτά με την ταπεινοφροσύνη και αναπαύονται στο δένδρο της ζωής.

81. Όταν ο ακάθαρτος αυτός και πολυμήχανος δαίμονας της κενοδοξίας σου επιτίθεται καθώς προκόβεις στην αρετή και σου προλέγει με μάταιους λογισμούς την άνοδό σου σε ηγουμενικό ή επισκοπικό θρόνο, φέρνοντας στο νου σου και επαινώντας την εργασία σου, ότι είναι δηλαδή ανώτερη από των άλλων, και ακόμη σου υποβάλλει ότι είσαι ικανός και ψυχές να οδηγείς, τότε

πιάσε αυτόν τον δαίμονα νοερά και μην τον αφήσεις να δραπετεύσει, αν βέβαια έχεις λάβει δύναμη από ψηλά να το κάνεις αυτό· κι αφού τον πάρεις μαζί σου, πήγαινε με τη διάνοια σε κάτι φαύλο που κάποτε έκανες, και πες του: «Αυτοί που κάνουν τέτοια πράγματα είναι άξιοι να ανεβούν σε τέτοιο ύψος αρχής και σου φαίνονται ικανοί να οδηγούν ψυχές και σωσμένες να τις προσφέρουν στο Χριστό; Πες μου εσύ, γιατί εγώ σιωπώ». Μην έχοντας λοιπόν τι να σου αποκριθεί, θα φύγει από την ντροπή σαν καπνός, και δε θα σε ξαναενοχλήσει πια με δύναμη. Αν πάλι δε βρίσκεις να έχεις κάνει ή να έχεις πει τίποτε φαύλο στην υπερκόσμια ζωή σου, τουλάχιστον αντιπαράβαλε τον εαυτό σου με τις εντολές και τα πάθη του Κυρίου. Και θα βρεις τότε ότι υστερείς τόσο από την τελειότητα, όσο μια κολυμβήθρα νερό από τη θάλασσα. Γιατί η δικαιοσύνη των ανθρώπων υστερεί τόσο πολύ από τη δικαιοσύνη του Θεού, όσο μικρότερη είναι η γη από τον ουρανό και το κουνούπι από το λιοντάρι.

82. Εκείνος που πληγώθηκε βαθιά από την αγάπη του Θεού, δεν του φτάνει η δύναμη του σώματός του να ανταποκριθεί στο μέγεθος της προθέσεώς του. Γιατί δεν χορταίνει η πρόθεσή του από τους κόπους και τους ιδρώτες της ασκήσεως. Νιώθοντας δηλαδή όπως οι πολύ διψασμένοι, δε βρίσκει με τι να σβήσει τη φλόγα της προθέσεώς του, αλλά όλη την ημέρα και τη νύχτα διψά να κοπιάζει, και δεν του επαρκεί η δύναμη του σώματος. Νομίζω ότι και οι Μάρτυρες του Χριστού κυριεύθηκαν από το υπερφυσικό αυτό πάθος και έτσι ούτε αισθάνονταν τα μαρτύρια, ούτε τα χόρταιναν, αλλά ξεπερνούσαν οι ίδιοι τους εαυτούς των με τον σφοδρό έρωτα του Θεού και πάλι έβλεπαν πάντοτε ότι δεν μπορούσαν να φτάσουν την πύρινη πρόθεσή τους να υποστούν βάσανα για το Χριστό.

83. Εκείνος που με οποιοδήποτε τρόπο συγκρίνει τον εαυτό του με τους αδελφούς που ασκούνται ή μένουν μαζί του, αυτός, χωρίς να το καταλαβαίνει, εξαπατά τον εαυτό του και βαδίζει δρόμο που δεν οδηγεί στο Θεό. Ο άνθρωπος αυτός ή τον εαυτό του δεν γνωρίζει, ή έχει παραπλανηθεί από το δρόμο που οδηγεί στον ουρανό, στον οποίο τρέχουν οι πρόθυμοι αγωνιστές με ταπεινό φρόνημα, πράγμα που τους κάνει να πετούν πάνω από τις παγίδες του εχθρού, να φτάνουν στο νοητό αέρα με τα φτερά της απάθειας και να φτερουγίζουν σε φωτεινούς τόπους στολισμένοι με τη μετριοφροσύνη.

84. Όποιος είναι αλαζονικός και εξαπατάται από τη μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, δε θα αποκτήσει ποτέ τη χάρη της ταπεινώσεως μέσα στο φως της κατανύξεως, με την οποία χορηγείται φως σοφίας Θεού σ' εκείνους που έχουν συντριβή στην καρδιά, σύμφωνα με το λόγο της Γραφής: «Μέσα στο δικό Σου φως θα δούμε φως». Αντίθετα, θα τον σκεπάσει η νύχτα των παθών όπου περιφέρονται όλα τα θηρία του δάσους της ανθρώπινης φύσεως και τα λιονταρόπουλα της οιήσεως, δηλαδή οι δαίμονες της κενοδοξίας και της πορνείας, που ουρλιάζουν και ζητούν ποιόν να καταπιούν και να τον ρίξουν στην κοιλιά της απογνώσεως.

85. Για εκείνον που ζει όπως αρέσει στους ανθρώπους και κινείται από το πνεύμα της οιήσεως, ο βίος και η παρούσα ζωή γίνεται θάλασσα κακών, η οποία κατακλύζει τη νοερή ψυχή του με την αλμύρα των ηδονών, και με τα άγρια κύματα των παθών καταχτυπά τα τρία μέρη της ψυχής του καθώς εξαγριώνεται από τα πνεύματα της πονηρίας. Αυτός αντιμετωπίζει φοβερή αμηχανία και μεγάλη αθυμία όταν το πλοίο του και το πηδάλιο της ψυχής συντρίβονται από τις ηδονές της σάρκας και ο κυβερνήτης νους σκεπάζεται κάτω από το βυθό της αμαρτίας και το νοητό θάνατο, μέχρις ότου η θάλασσα των κακών καταπραΰνει τα κύματά της και γίνει άβυσσος ταπεινώσεως και γαλήνη, και η αλμύρα των ηδονών μεταστρέψει τα ρεύματα σε πηγές δακρύων και μεταβληθεί σε ηδονή φωτεινής κατανύξεως.

86. Εσύ που υπηρέτησες κατά κόρον στις ηδονές και στις πράξεις του σώματος, να επιδοθείς κατά κόρον και στους κόπους της ασκήσεως με τους ιδρώτες της κακοπάθειας, έτσι ώστε να αποκρουστεί ο κόρος από τον κόρο, η ηδονή από την οδύνη και η ανάπαυση από τους κόπους του σώματος και ν' αναπαυθείς βρίσκοντας κατά κόρον ευφροσύνη και αγαλλίαση. Έτσι θα απολαύσεις την ευωδία και καθαρότητα της αγνείας και την ανέκφραστη ηδονή των αθανάτων καρπών του Πνεύματος. Γιατί και τα απορρυπαντικά τα χρησιμοποιούμε ανάλογα με την ακαθαρσία των ενδυμάτων που θέλομε να πλύνομε, όταν αυτή εισχωρήσει βαθιά.

87. Οι αρρώστιες σ' εκείνους που είναι στην αρχή του ενάρετου βίου είναι ωφέλιμες, γιατί βοηθούν

στο μαρασμό και στην ταπείνωση της σάρκας που βράζει. Εξασθενίζουν δηλαδή τη δύναμη της σάρκας και λεπτύνουν το χοϊκό φρόνημα της ψυχής, ενώ κάνουν την ενέργειά της πιο έντονη και πιο δυνατή, όπως λέει ο θείος Απόστολος: «Όταν ασθενώ, τότε είμαι δυνατός». Αλλά όσο στους αρχαρίους είναι ωφέλιμες οι αρρώστιες, τόσο βλαβερές είναι σ' εκείνους που προχώρησαν στους κόπους των αρετών και ήδη ξεπέρασαν την αίσθηση και έφτασαν σε ουράνιες θεωρίες. Και τούτο γιατί τους εμποδίζουν από την απασχόληση με τα θεία και αμβλύνουν με τους πόνους και τις συμφορές το λογιστικό μέρος της ψυχής και το θολώνουν με το νέφος της αθυμίας και ξεραίνουν την κατάνυξη με την ξηρασία των πόνων. Αυτό το ήξερε και ο Παύλος, και φροντίζοντας ορθά τον εαυτό του με το νόμο της διακρίσεως έλεγε: «Ταλαιπωρώ το σώμα μου με επίπονες ασκήσεις, μα και το φροντίζω σαν δούλο, από φόβο μήπως εγώ που κήρυξα σε άλλους, κριθώ ακατάλληλος».

88. Από την ανώμαλη και όχι ισορροπημένη δίαιτα, συχνά γεννιούνται σε πολλούς οι ασθένειες. Είτε δηλαδή ο αγωνιστής επεκτείνεται στην άκρα ασιτία και σε κόπους αρετών χωρίς μέτρο και διάκριση, είτε παρεκκλίνει στην πολυφαγία και στον κόρο που είναι εχθρός της φύσεως. Αναγκαία λοιπόν η εγκράτεια και στους αρχαρίους, αλλά και σ' εκείνους που ξεπέρασαν τη μεσότητα και συνεχίζουν τους αγώνες για την ανάβαση στην ακρότατη θεωρία. Γιατί η εγκράτεια είναι μητέρα της υγείας, φίλη της αγνείας και καλή σύζυγος της ταπεινοφροσύνης.

89. Να ξέρεις ότι δυο ειδών είναι η απάθεια και κατά δύο τρόπους έρχεται στους αγωνιστές. Πρώτα μεν, από την ολοκλήρωση της ασκητικής πράξεως έρχεται σ' αυτούς η πρώτη απάθεια, η οποία αφού αυξηθεί ποικιλότροπα με τους κόπους της νόμιμης αθλήσεως, νεκρώνει αμέσως τα πάθη και κάνει αδρανείς τις ορμές της σάρκας, ενώ κάνει τις δυνάμεις της ψυχής να κινούνται κατά φύση και αποκαθιστά το νου στην προσεκτική μελέτη των θείων. Έπειτα δε, από την αρχή της φυσικής θεωρίας, έρχεται σ' αυτούς η δεύτερη και τελειότερη απάθεια, η οποία, αφού από τη νοερή ησυχία των λογισμών ανυψωθεί στην ειρηνική κατάσταση του νου, τον κάνει εξαιρετικά διορατικό και προορατικό. Εξαιρετικά διορατικό στα θεία πράγματα, σε οπτασίες των ανωτέρων πραγμάτων και σε αποκαλύψεις μυστηρίων Θεού. Και προορατικό σε ανθρώπινα πράγματα που έρχονται από μακριά και θα γίνουν στο μέλλον. Και στις δύο, ενεργεί το ένα και το αυτό Πνεύμα, όπως λέει ο Παύλος, το οποίο συγκρατεί και περιορίζει κατά την πρώτη απάθεια, ενώ κατά τη δεύτερη λύνει και δίνει ελευθερία αιώνιας ζωής.

90. Εκείνος που πλησίασε τα σύνορα της απάθειας, καθώς ασκεί ορθά τη θεωρία περί Θεού και των φύσεων των όντων, από την καλλονή των δημιουργημάτων ανάγεται —ανάλογα με την καθαρότητά του— στον Ποιητή και δέχεται τις φωτοχυσίες του Πνεύματος. Έχοντας αγαθή υπόληψη για όλους, σκέφτεται πάντοτε για όλους καλά, όλους τους βλέπει αγίους και αγνούς και έχει ορθή κρίση για τα θεία και ανθρώπινα πράγματα. Έτσι, δεν αγαπά τίποτε από τα υλικά πράγματα του κόσμου για τα οποία φροντίζουν τόσο πολύ οι άνθρωποι. Και έχοντας γδυθεί κατά το νου από την παγκόσμια αίσθηση, ανατρέχει προς τους ουρανούς και το Θεό, καθαρός από κάθε λάσπη και ελεύθερος από κάθε δουλεία· απορροφάται τελείως από τα νοητά αγαθά του Θεού με μόνο το Πνεύμα του, βλέπει το θείο κάλλος και εισχωρεί θεοπρεπώς στους θείους τόπους της μακάριας δόξας του Θεού με ανέκφραστη σιγή και χαρά. Με αλλοιωμένες λοιπόν όλες τις αισθήσεις, σαν άγγελος μέσα σε υλικό σώμα, συναναστρέφεται ως άυλος με τους ανθρώπους.

91. Πέντε είναι οι αισθήσεις της ασκήσεως: αγρυπνία, μελέτη, προσευχή, εγκράτεια και ησυχία. Όποιος συνέδεσε τις αισθήσεις του μ' αυτές, την όραση δηλαδή με την αγρυπνία, την ακοή με τη μελέτη, την όσφρηση με την προσευχή, τη γεύση με την εγκράτεια, και την αφή με την ησυχία, γρήγορα καθαρίζει το νου της ψυχής του και αφού με αυτές τον λεπτύνει, τον κάνει απαθή και διορατικό.

92. Νους απαθής είναι εκείνος που υπέταξε τα πάθη του και ξεπέρασε τη λύπη και τη χαρά. Αυτός ούτε από τις προσβολές των θλίψεων σκυθρωπάζει, ούτε χαλαρώνει από την ευθυμία και τη χαρά, αλλά η ψυχή του στις μεν θλίψεις είναι χαρούμενη, στις δε χαρές συγκρατημένη και χωρίς να ξεφεύγει από το μέτρο.

93. Μεγάλη είναι η μανία των δαιμόνων εναντίον εκείνων που προοδεύουν στη θεωρία. Καιροφυλακτούν εναντίον τους νύχτα και ημέρα. Τους δημιουργούν φοβερούς πειρασμούς δια

μέσου εκείνων που ζουν μαζί τους, ενώ οι ίδιοι προκαλούν κρότους για να τους φοβίσουν. Και όταν δοξολογούν το Θεό, επιτίθενται εναντίον τους από φθόνο για την ανάπαυσή τους και με διάφορους τρόπους τους λυπούν, αν και δεν μπορούν να κάνουν κακό σ' εκείνους που είναι αφιερωμένοι στο Θεό. Κι αν δεν τους φύλαγε Άγγελος Κυρίου Παντοκράτορος, δε θα ξέφευγαν από τις θανάσιμες παγίδες της δαιμονικής επιβουλής.

94. Όταν αγωνίζεσαι για την έμπρακτη φιλοσοφία της αρετής, πρόσεχε με ακρίβεια τις επιβουλές των ολεθρίων δαιμόνων. Γιατί όσο ανεβαίνεις στις υψηλές αρετές και αυξάνει μέσα σου το θεϊκό φως στις προσευχές και δέχεσαι από το Πνεύμα αποκαλύψεις και ανέκφραστες οπτασίες, τόσο αυτοί βλέποντας να ανεβαίνεις στον ουρανό, τρίζουν τα δόντια τους και απλώνουν με επιμέλεια στο νοητό αέρα τα πολύπλοκα δίχτυα της κακίας τους. Και δε θα εξεγερθούν εναντίον σου οι φιλόσαρκοι μόνον και θηριώδεις δαίμονες της επιθυμίας και του θυμού, αλλά θα σου επιτεθούν και οι δαίμονες της βλασφημίας με πικρό φθόνο. Επιπλέον, και οι δαίμονες που πετούν στον αέρα, οι αρχές και οι εξουσίες, θα σου επιτεθούν φανερά και κρυφά, με κούφια φαντασία, παίρνοντας μορφές αλλόκοτες και φρικτές, για να σου κάνουν όσο κακό μπορούν. Αλλά αν ασχολείσαι με τη νοερή εργασία της προσευχής με άγρυπνο νου και μελετάς με τις έννοιες της φυσικής θεωρίας τα έργα του Θεού, δε θα φοβηθείς τα βέλη που σου ρίχνουν κάθε ημέρα. Ούτε στην κατοικία σου θα έχουν δύναμη να πλησιάσουν, γιατί σαν σκοτάδι που είναι καταδιώκονται από το φως που είναι μέσα σου και καίγονται από τη θεϊκή φωτιά.

95. Τα πονηρά πνεύματα φοβούνται υπερβολικά τη χάρη του θείου Πνεύματος, και μάλιστα όταν επιφοιτήσει πλούσια, καθώς καθαιρόμαστε με τη μελέτη και την καθαρή προσευχή. Μην τολμώντας λοιπόν να πλησιάσουν στην κατοικία εκείνων που καταφωτίζονται από τη θεία χάρη, επιχειρούν να τους φοβίζουν και να τους ταράζουν μόνο με φαντασίες και φοβερούς κρότους και άναρθρες φωνές, για να τους απομακρύνουν από το έργο της αγρυπνίας και της προσευχής. Ακόμη, δε διστάζουν να τους ενοχλήσουν με διάφορες επινοήσεις την ώρα που κοιμούνται κατά γης. Καιροφυλακτούν δηλαδή, φθονώντας την τόσο σύντομη ανάπαυσή τους από τους κόπους, και με κάποιους σπασμούς διώχνουν τον ύπνο από τα βλέφαρά τους, επιδιώκοντας με αυτές τις επινοήσεις να κάνουν πιο επίπονη τη ζωή τους και γεμάτη οδύνη.

96. Τα πνεύματα του σκότους μοιάζουν να έχουν ένα λεπτό σώμα, όπως μας επιτρέπει να υποθέσομε η πείρα, είτε γιατί εμφανίζονται έτσι, ξεγελώντας την αίσθηση, είτε γιατί καταδικάστηκαν σ' αυτό από τότε που ξέπεσαν από την αγγελική κατάσταση. Εντούτοις ορμούν και έρχονται σε συμπλοκή με την αγωνιζόμενη ψυχή την ώρα που πέφτει στον ύπνο το δούλο σώμα. Αυτό νομίζω ότι είναι και κάποια δοκιμασία της ψυχής που υψώθηκε πια από την ταπεινότητα του σώματος, για να φανερωθεί η κατάσταση του θυμικού και της ανδρείας της εναντίον των δαιμόνων, που την απειλούν μ' αυτά τα φρικτά με μεγάλο θυμό και μανία. Εναντίον τούτων η ψυχή που είναι πληγωμένη από τον έρωτα του Θεού και στερεωμένη με τις γενικές αρετές, δεν αντιτάσσεται μόνο με τον δίκαιο θυμό, αλλά και τους χτυπά, αν υπάρχει σ' αυτούς κάποια αίσθηση, αφού φαίνονται ότι έγιναν εντελώς γη με την έκπτωσή τους από το πρώτο και θείο Φως.

97. Πριν από τη συμπλοκή και την ήττα τους, πολλές φορές οι δαίμονες ταράζουν την αίσθηση της ψυχής και αρπάζουν τον ύπνο από τα βλέφαρα. Αλλά η ψυχή η γεμάτη θάρρος και ανδρεία από το Άγιο Πνεύμα, δε λογαριάζει την έφοδό τους και την πικρή μανία τους, και μόνο με το ζωοποιό σημείο του Σταυρού και την επίκληση του Ιησού και Θεού, διαλύει τις φαντασίες τους και τους τρέπει σε φυγή.

98. Αν βγήκες από την πρακτική φιλοσοφία για να συλλέξεις τα λάφυρα των εχθρικών πνευμάτων, κοίταζε και πρόσεχε, οπλίζοντας τον εαυτό σου απ' όλα τα μέρη με τα όπλα του Πνεύματος. Γνωρίζεις ποιών εχθρών τα σκεύη προθυμοποιήθηκες να αρπάξεις; Εχθρών, ναί, αλλά νοητών και ασάρκων, ενώ εσύ υπηρετείς ακόμη με το σώμα σου το Θεό, τον Βασιλιά των πνευμάτων. να ξέρεις ότι θα εκστρατεύσουν εναντίον σου πιο άγρια από πριν και θα μεταχειριστούν πάμπολλα τεχνάσματα, ώσπου ή να σε πλήξουν χωρίς να καταλάβεις, καθώς θα παίρνεις τα λάφυρα, και να σε αρπάξουν αιχμάλωτο, γεμίζοντας με μεγάλη πίκρα την ψυχή σου, ή να σε υποβάλουν σε σκληρούς

και οδυνηρούς πειρασμούς, για αγκάθι και ταλαιπωρία της σάρκας σου .

99. Δεν είναι δυνατόν πηγή αγαθή να βγάζει νερά θολά και βρωμερά, που αποπνέουν κοσμική δυσοσμία· ούτε καρδιά που βρίσκεται έξω από τη Βασιλεία των Ουρανών, να αναβλύζει ποτέ πηγές θείας ζωής που σκορπούν ευωδία νοητού μύρου. «Μήπως η πηγή, λέει, αναβλύζει από το ίδιο σημείο γλυκό και πικρό νερό; Μήπως είναι δυνατόν η συκιά να βγάλει ελιές ή η ελιά βελανίδια;». Έτσι η μία πηγή της καρδιάς δεν μπορεί να γεννήσει συγχρόνως κακό και αγαθό νόημα. Αλλά ο αγαθός άνθρωπος από το αγαθό περιεχόμενο της καρδιάς του παρουσιάζει τα αγαθά, ενώ ο πονηρός από το πονηρό περιεχόμενο της καρδιάς του βγάζει τα πονηρά, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου.

100. Όπως είναι αδύνατον, χωρίς λάδι και φωτιά, να ανάβει το λυχνάρι και να φωτίζει το σπίτι, έτσι και η ψυχή είναι αδύνατον, χωρίς Άγιο Πνεύμα και θεία φωτιά, να ομιλεί με δύναμη για τα θεία και να φωτίζει τους ανθρώπους. Γιατί κάθε τέλειο δώρο έρχεται από ψηλά, από τον Πατέρα των φώτων, και δίνεται σαν βραβείο σε κάθε ψυχή που αγαπά το Θεό, στον Οποίο, σύμφωνα με το ρητό, δεν υπάρχει μεταβολή ή κάποια σκιά .

Δεύτερη εκατοντάδα φυσικών κεφαλαίων περί καθάρσεως του νου

1. Αρχή της αγάπης του Θεού είναι η καταφρόνηση των βλεπομένων και των ανθρωπίνων πραγμάτων. Μεσότητα, η κάθαρση της καρδιάς και του νου, από την οποία ανοίγουν νοερά τα μάτια του νου και αποκτούμε επίγνωση της βασιλείας των ουρανών που είναι κρυμμένη μέσα μας. Και τέλος της, ο ακράτητος έρωτας των υπερφυσικών δωρεών του Θεού και η φυσική επιθυμία της ενώσεως με το Θεό και της αιώνιας αναπαύσεως σ' Αυτόν.

2. Όπου υπάρχει ο έρωτας του Θεού και η εργασία των νοητών πραγμάτων και η μέθεξη του απροσίτου φωτός, εκεί υπάρχει και η ειρήνη των δυνάμεων της ψυχής και η κάθαρση του νου και η ενοίκηση της Αγίας Τριάδος. Γιατί ο Κύριος είπε: «Όποιος με αγαπά, θα τηρήσει το λόγο μου, και ο Πατέρας μου θα τον αγαπήσει, και θα έρθομε σ' αυτόν και θα κατοικήσομε μαζί του» .

3. Τρεις καταστάσεις του βίου υπάρχουν: η σαρκική, η ψυχική και η πνευματική. Η κάθε μία απ' αυτές έχει αντίστοιχη διάθεση ζωής που διαφέρει από την άλλη.

4. Η σαρκική κατάσταση του βίου, καταγίνεται ολωσδιόλου στις ηδονές και απολαύσεις της ζωής αυτής, και δεν έχει κανένα κοινό με την ψυχική ή την πνευματική κατάσταση, ούτε και θέλει να αποκτήσει. Η ψυχική είναι στο μεταίχμιο κακίας και αρετής, και αποβλέπει μόνο στην φροντίδα και ευρωστία του σώματος, και στον έπαινο των ανθρώπων. Αποφεύγει εξίσου και τους κόπους της αρετής και τις πράξεις της σάρκας, και δεν κλίνει ούτε στην αρετή ούτε στην κακία λόγω της αντιθέσεώς τους. Στην μεν αρετή γιατί είναι σκληρή και κοπιαστική, στην δε κακία, για να μη χάσει τους επαίνους των ανθρώπων. Η πνευματική όμως κατάσταση του βίου, ούτε θέλει να έχει, ούτε καταγίνεται με αυτά τα δύο κακά, αλλά είναι τελείως ελεύθερη και από τη μία και από την άλλη κατάσταση, και με τα ασημένια φτερά της αγάπης και της απάθειας πετά πάνω και από τις δύο- και δεν πράττει δηλαδή κάτι το απαγορευμένο, και αποφεύγει την αργία των καλών.

5. Εκείνοι που ζουν σαρκικά και κυριαρχούνται από το φρόνημα της σάρκας και είναι ολότελα σάρκες, δεν μπορούν να αρέσουν στο Θεό. Είναι σκοτεινοί στα φρονήματα και τελείως αμέτοχοι των ακτίνων του θείου φωτός, γιατί καλύπτονται από τα νέφη των παθών, που σαν ψηλά τείχη εμποδίζουν τις ακτίνες του Πνεύματος, κι έτσι μένουν αφώτιστοι. Επειδή είναι ανάπηρες οι αισθήσεις των ψυχών τους, δεν μπορούν να ανυψωθούν προς τα νοητά κάλλη του Θεού και να δουν το φως της όντως αληθινής ζωής και να υψωθούν πάνω από την ταπεινότητα των ορατών. Αλλά σαν να έγιναν κατά κάποιο τρόπο κτήνη, διατηρώντας μόνο την αίσθηση του κόσμου, δεσμεύουν το αξίωμα του λογικού στα αισθητά και ανθρώπινα πράγματα. Και αφιερώνουν όλες τις δυνάμεις τους για τα ορατά και μάχονται γι' αυτά μεταξύ τους, ώστε κάποτε δίνουν γι' αυτά και τη ζωή τους· είναι προσηλωμένοι στα χρήματα, στη δόξα και στις ηδονές της σάρκας, και όταν δεν τα πετυχαίνουν, το θεωρούν μεγάλη ζημία. Προς αυτούς απευθύνεται εύλογα εκείνος ο προφητικός λόγος εκ μέρους

του Θεού: «Δε θα μείνει το πνεύμα μου στους ανθρώπους τούτους, γιατί αυτοί είναι σάρκες».

6. Εκείνοι που ζουν ψυχικά, και γι’ αυτό ονομάζονται ψυχικοί, είναι μισοανόητοι και σαν να έχουν παράλυτα μέλη. Δεν προθυμοποιούνται ποτέ να κοπιάσουν για χάρη της αρετής και της εντολής του Θεού, και αποφεύγουν τις αξιοκατάκριτες πράξεις για να έχουν τιμή από τους ανθρώπους. Υποδουλωμένοι στη φιλαυτία, η οποία τρέφει όλα τα πάθη, δεν παραλείπουν καμιά φροντίδα για την υγεία και απόλαυση της σάρκας. Αποφεύγουν κάθε θλίψη και κόπο και κακοπάθεια για χάρη της αρετής, και περιποιούνται πέρα απ’ ό,τι πρέπει το πολέμιο σώμα. Ζώντας με αυτόν τον τρόπο, ο νους τους γίνεται ολωσδιόλου γη, καθώς παχύνεται από τα πάθη, και δεν μπορούν να δεχτούν τα νοητά και θεία πράγματα, με τα οποία η ψυχή αρπάζεται από την ύλη και περιφέρεται στους νοητούς ουρανούς. Αυτό το παθαίνουν γιατί κατέχονται ακόμη από το υλιστικό πνεύμα, καθώς αγαπούν τη ζωή τους και προκρίνουν να κάνουν τα θελήματά τους. Επειδή λοιπόν είναι άδειοι από Άγιο Πνεύμα, είναι αμέτοχοι και των χαρισμάτων Του. Γι’ αυτο ούτε είναι δυνατό να δει κανείς σ’ αυτούς θεϊκό καρπό, δηλαδή αγάπη προς το Θεό και τον πλησίον, ή χαρά στις θλίψεις και στη φτώχεια, ή ειρήνη ψυχής, ή βαθιά πίστη, ή περιεκτική εγκράτεια, μα ούτε και κατάνυξη ή δάκρυα, ή ταπείνωση και συμπάθεια. Όλα σ’ αυτούς είναι γεμάτα έπαρση και υπερηφάνεια. Γι’ αυτό και δεν μπορούν από μόνοι τους να εμβαθύνουν στα βάθη του Πνεύματος. Γιατί δεν έχουν κανένα φως μέσα τους που να φωτίζει το νου τους να καταλαβαίνει τις Γραφές, αλλά και ούτε ανέχονται να τα ακούνε από άλλους. Δικαιολογημένα λοιπόν γι’ αυτούς ο Απόστολος αποφάνθηκε: «Άνθρωπος ψυχικός δε δέχεται τα του Πνεύματος του Θεού, αφού γι’ αυτόν είναι μωρία· και δεν ξέρει ότι ο Νόμος είναι πνευματικός και επομένως κατανοείται μόνο με τη βοήθεια του Πνεύματος».

7. Εκείνοι που ζουν εναρμονισμένοι με το Πνεύμα και έχοντας αναλάβει αποκλειστικά την πνευματική ζωή, είναι ευάρεστοι στο Θεό, αφιερωμένοι σ’ Αυτόν σαν ναζιραίοι. Γιατί πάντοτε με τους κόπους τους καθαρίζουν τις ψυχές τους και τηρούν τις εντολές του Κυρίου και χύνουν το αίμα τους για την αγάπη Του. Καθαρίζουν τη σάρκα με νηστείες και αγρυπνίες. Λεπτύνουν με δάκρυα την παχύτητα της καρδίας. Νεκρώνουν τα μέλη τους με κακοπάθειες. Με προσευχή και μελέτη γεμίζουν από φως το νου τους και τον κάνουν λαμπρό. Με την απάρνηση των θελημάτων τους, αποδεσμεύουν τις ψυχές τους από τις εμπαθείς κλίσεις του σώματος και ενώνονται ολόκληροι με μόνο το Πνεύμα. Γι’ αυτό και εύλογα, όχι μόνον αναγνωρίζονται ως πνευματικοί, αλλά και από όλους έτσι ονομάζονται. Αυτοί, φτάνοντας σε απάθεια και αγάπη, παίρνουν φτερά για τη θεωρία της κτίσεως, και από εκεί δέχονται τη γνώση των όντων με σοφία, η οποία είναι κρυμμένη στο Θεό και δίνεται μόνο σ’ εκείνους που ανέβηκαν πάνω από την ταπεινότητα του σώματος. Αφού λοιπόν ξεπεράσουν την αίσθηση του κόσμου και φτάσουν με φωτισμένη διάνοια στα υπέρ την αίσθηση, αποκτούν δύναμη λόγου και απευθύνουν στην εκκλησία του Θεού και στο πολύ πλήθος των πιστών λόγους αγαθούς από καθαρή καρδιά. Και γίνονται στους ανθρώπους αλάτι και φως, όπως λέει και ο Κύριος σ’ αυτούς: «Εσείς είστε το φως του κόσμου και το αλάτι της γης».

8. Εκείνο που λέει ο θείος λόγος «Απαλλαγήτε από τους περισπασμούς και μάθετε ότι εγώ είμαι ο Θεός», το γνωρίζουν και στην πράξη όσοι θέλουν. Είναι συμφέρον λοιπόν σ’ εκείνον που μια για πάντα απαρνήθηκε την πολυτάραχη και φοβερή ματαιότητα του βίου, να στρέφεται στον εαυτό του με μεγάλη προσοχή και εσωτερική ησυχία και να ζητά να γνωρίσει καλά το Θεό μέσα του, αφού η βασιλεία του Θεού είναι μέσα μας. Όταν κανείς κάνει έτσι, μόλις και με πάροδο πολλών ετών θα μπορέσει να εξαλείψει από την ψυχή του τα σημάδια της κακίας και, αφού επανεύρει το αρχικό κάλλος, να το παρουσιάσει καθαρό στο Θεό που του το έδωσε.

9. Επειδή το δηλητήριο της αμαρτίας που έχει συσσωρευθεί μέσα μας είναι πολύ, έχει ανάγκη λοιπόν και από πολλή καθαρτική φωτιά της μετάνοιας με δάκρυα και θεληματικούς κόπους της ασκήσεως. Γιατί καθαριζόμαστε από τους μολυσμούς της αμαρτίας ή με θεληματικούς κόπους, ή με αθέλητες οδύνες που επιτρέπει ο Θεός. Αν προηγούνται τα θεληματικά, δεν μας έρχονται τα αθέλητα. Όταν όμως τα θεληματικά δεν καθαρίζουν το εσωτερικό του ποτηριού και του πιάτου, τότε έρχονται οι οδύνες σφοδρότερες και συντελούν στην αποκατάστασή μας στο αρχικό κάλλος, γιατί έτσι τα οικονόμησε ο Τεχνίτης.

10. Περιπαίζουν την ευσέβεια και περιπαίζονται από τα πράγματα, εκείνοι που δεν απαρνήθηκαν

τον κόσμο με ορθό λόγο, ούτε θέλησαν από την αρχή να πάρουν δάσκαλο και οδηγό, αλλά ακολούθησαν τη δική τους σύνεση και έκαναν στον εαυτό τους τον έμπειρο.

11. Ούτε τις αιτίες και τη θεραπεία των σωματικών ασθενειών μπορεί κανείς να γνωρίζει ακριβώς, χωρίς μεγάλη ιατρική πείρα, ούτε των ψυχικών παθών χωρίς μεγάλη άσκηση γύρω απ' αυτά. Όπως δηλαδή νομίζεται επισφαλής και σε ελάχιστους ευδιάκριτη η διάγνωση των σωματικών ασθενειών, με την οποία καταγίνεται η ιατρική επιστήμη, έτσι πιο επισφαλής και πολύ περισσότερο από εκείνη, είναι η διάγνωση των ψυχικών. Γιατί όσο ανώτερη είναι η ψυχή από το σώμα, τόσο μεγαλύτερα και πιο δυσνόητα είναι τα πάθη της από τα πάθη του σώματος, που φαίνονται αισθητώς σε όλους.

12. Οι τέσσερις γενικές και αρχηγικές αρετές υπάρχουν εκ φύσεως από τη δημιουργία μέσα στον άνθρωπο, από τις οποίες, σαν από τέσσερις πηγές, οι ποταμοί όλων των άλλων αρετών γεμίζουν νερά και ποτίζουν την πόλη του Θεού, η οποία είναι η καρδιά που καθαρίζεται και παρηγορείται με τα δάκρυα. Όποιος φύλαξε αυτές τις αρετές ακλόνητες από τα πνεύματα της πονηρίας, ή όταν κατέπεσαν τις ξανασήκωσε με πολλούς κόπους της μετάνοιας, αυτός έκτισε για τον εαυτό του οίκημα βασιλικό και παλάτι, μέσα στο οποίο έρχεται να μείνει ο Βασιλιάς του σύμπαντος, μοιράζοντας άφθονα τις μεγάλες Του δωρεές σ' εκείνους που έτσι ετοίμασαν τον εαυτό τους.

13. Σύντομος ο βίος, απέραντοι οι μέλλοντες αιώνες, και λίγο το διάστημα της παρούσας ζωής. Ο άνθρωπος, το μεγάλο και μικρό αυτό ζώο, που του δόθηκε το σύντομο αυτό διάστημα, είναι αδύνατος. Ο καιρός λοιπόν είναι σύντομος, ο άνθρωπος αδύνατος, και το βραβείο που δίνεται ως μισθός αγώνων, είναι μεγάλο, έχει πάρα πολλούς πειρασμούς και κινδυνεύει μέσα σε μια βραχύτατη ζωή.

14. Δεν θέλει ο Θεός, η εργασία των αγωνιστών να είναι αδοκίμαστη, αλλά πολύ δοκιμασμένη. Γι' αυτό λοιπόν αφήνει τη φωτιά των πειρασμών και παίρνει για λίγο τη χάρη Του, που τους στέλνει από ψηλά, και επιτρέπει η γαλήνη των λογισμών να ταραχθεί προσωρινά από τα πνεύματα της πονηρίας, για να δει την κλίση της ψυχής σε ποιον χαρίζεται περισσότερο, στον Ποιητή και Ευεργέτη της, ή στην αίσθηση του κόσμου και στην απάτη της ηδονής. Και έτσι, ή διπλασιάζει τη χάρη Του σ' εκείνους που προοδεύουν στην αγάπη Του, ή τους μαστιγώνει με τους πειρασμούς και τις θλίψεις, όταν στρέφονται στα υλικά πράγματα, έως ότου μισήσουν την άστατη περιφορά των ορατών και ξεπλύνουν με δάκρυα την πικρία των ηδονών που προέρχονται από αυτά.

15. Όταν διαταραχθεί η ειρήνη των λογισμών από τα πνεύματα της πονηρίας, αμέσως και τα πυρωμένα βέλη της επιθυμίας εκτοξεύονται συνεχώς από τους κυνηγούς και φιλόσαρκους δαίμονες εναντίον του νου που τρέχει γρήγορα προς τα ύψη. Ο νους λοιπόν, αφού εμποδιστεί από την προς τα άνω κίνηση, εμπλέκεται σε απρεπείς και ανάμικτες κινήσεις. Και έτσι αρχίζει η σάρκα να επαναστατεί κατά του πνεύματος, τραβώντας προς τα κάτω το νου με γαργαλισμούς και πυρώσεις, με την επιθυμία να τον καταχώσει μέσα στο βόθρο της ηδονής. Και αν ο Κύριος Σαβαώθ δε λιγόστευε τον αριθμό των ημερών εκείνων και δεν έδινε δύναμη υπομονής στους δούλους Του, δε θα σωζόταν κανείς.

16. Ο πολύπειρος και πολυμέθοδος δαίμονας της πορνείας, σε άλλους γίνεται πτώση και λάκκος βορβόρου, σε άλλους δίκαιο μαστίγιο και ραβδί, σε άλλους πειρασμός και δοκιμασία της ψυχής. Από αυτά, το πρώτο παρατηρείται στους αρχαρίους που σέρνουν το ζυγό της ασκήσεως με ατονία και αμέλεια· το άλλο, σ' εκείνους που βρίσκονται στο μέσο της αρετής και προχωρούν με κάποια βραδύτητα· το τρίτο, σ' εκείνους που ήδη άπλωσαν τα φτερά του νου στη θεωρία και έφτασαν καλώς στην τελειότερη απάθεια. Ο καθένας δηλαδή προς το συμφέρον οικονομείται από το Θεό.

17. Πτώση και λάκκος βορβόρου γίνεται ο δαίμονας της πορνείας, σ' εκείνους οι όποιοι περνούν τον μοναχικό βίο με κάθε αδιαφορία. Αυτών τα μέλη τα καίει με τη φλόγα της επιθυμίας και τους υποδεικνύει μεθόδους να κάνουν το θέλημα της σάρκας και χωρίς επαφή με άλλο σώμα, για τις οποίες είναι αισχρό και να μιλάει και να τις σκέφτεται κανείς. Αυτοί, όπως λέει ο Απόστολος, μολύνουν τη σάρκα τους και τρώνε τους καρπούς της αλμυρής ηδονής και το πρόσωπό τους γίνεται κατασκότεινο και χάνουν δικαίως τα ανώτερα και θεϊκά. Θεραπεία γι' αυτούς, αν θέλουν, θα είναι η

θερμή μετάνοια και η κατάνυξη των δακρύων που προέρχεται απ’ αυτήν, η οποία και την αποφυγή του κακού προξενεί και την ψυχή καθαρίζει από τους μολυσμούς και την κάνει κληρονόμο του ελέους του Θεού. Αυτήν υπαινίσσεται και ο σοφός Σολομών λέγοντας: «Η θεραπεία καταπαύει μεγάλες αμαρτίες».

18. Μαστίγιο και ραβδί γίνεται δίκαια τούτο το πνεύμα σ’ εκείνους που προοδεύουν και τελειοποιούνται στην πρώτη απάθεια διά μέσου της πρακτικής φιλοσοφίας και προχωρούν προς τα τελειότερα. Γιατί όταν χαλαρώσουν την ένταση της ασκήσεως από ραθυμία και κλίνουν λίγο στη θεώρηση του κόσμου χωρίς προφύλαξη και επιθυμήσουν τα ανθρώπινα πράγματα, τότε αφήνεται εναντίον τους αυτός ο δαίμονας να τους μαστιγώσει, και αρχίζει να χτυπά αυτόν που λογίζεται έτσι, με λογισμούς σαρκικής επιθυμίας. Τούτο γίνεται από άκρα αγαθότητα του Θεού· καθώς δηλαδή δε θα μπορούν να το υποφέρουν, να γυρίσουν πίσω γρήγορα στο φρούριο της εντατικής εργασίας και προσοχής, και να καταπιαστούν με μεγαλύτερη προθυμία και με κοπιαστικότερη εργασία με τα έργα που τους σώζουν. Γιατί ο Θεός, όντας φιλάγαθος, δε θέλει την ψυχή που έφτασε σ’ αυτό το σημείο, να επιστρέψει διόλου στην αίσθηση του κόσμου, αλλά να βαδίζει εμπρός πάντοτε και να επιχειρεί με μεγάλη προθυμία τα τελειότερα έργα, για να μην πλησιάσει στο κατοικητήριό της μαστίγιο κακίας.

19. Πειρασμός και αγκάθι και δοκιμασία, κατ’ οικονομίαν Θεού, γίνεται αυτό το πνεύμα σε όσους από την πρώτη απάθεια προχώρησαν στη δεύτερη· ώστε, όταν πειράζονται, να θυμούνται τη φυσική τους αδυναμία και να μην υπερηφανεύονται, όπως λέει ο Απόστολος, για το μεγαλείο των αποκαλύψεων που δέχονται κατά τη θεωρία. Αλλά βλέποντας το νόμο της αμαρτίας να αντιστρατεύεται στο νόμο της συνειδήσεώς τους, να αποτινάξουν και την ψιλή μνήμη της αμαρτίας, από φόβο μη δοκιμάσουν τη μόλυνση που γεννιέται από αυτή τη μνήμη και μην κατεβάσουν τα μάτια του νου τους από το ύψος της θεωρίας.

20. Οι μόνοι που μπόρεσαν να διατηρήσουν ανενόχλητο το νου τους ακόμη και από την ψιλή μνήμη της αμαρτίας, είναι εκείνοι που αξιώθηκαν με τη χάρη του Πνεύματος να λάβουν από τον ουρανό τη ζωοποιό νέκρωση του Κυρίου στα μέλη και στα νοήματά τους. Και περιφέρουν τη σάρκα νεκρή για την αμαρτία, ενώ το πνεύμα τους απέκτησε πλούσια τη ζωή που δίνει ο Ιησούς Χριστός για την επιτέλεση της δικαιοσύνης. Σ’ όσους δόθηκε νους Χριστού, με λόγο σοφίας, σ’ αυτούς ακολούθησε και η ανενόχλητη ζωοποιός νέκρωση μαζί με γνώση Θεού.

21. Στις ψυχές που προχωρούν στην κάθαρση, συνήθως επιτίθενται το πνεύμα του θυμού και το πνεύμα της επιθυμίας, για να ρίξουν τους καρπούς του Αγίου Πνεύματος από τους οποίους είναι κατάφορτες. Ο λόγος είναι ότι η χαρά της ελευθερίας φέρνει κάποια διάχυση σ’ αυτές τις ψυχές, ενώ η σοφία του Θεού που τα πάντα οικονομεί προς το συμφέρον, θέλει να ελκύει πάντοτε το νου προς τον εαυτό της και οι ψυχές να μένουν ακλόνητες στην ταπεινοφροσύνη, για να μην υπερηφανευτούν απέναντι των άλλων ή, από την πολλή ελευθερία και τον πλούτο των θείων χαρισμάτων, νομίσουν ότι με τη δική τους δύναμη και σύνεση απέκτησαν το μεγάλο αυτό παλάτι της ειρήνης. Γι’ αυτό επιτρέπει στα πονηρά αυτά πνεύματα να εφορμούν εναντίον των ψυχών, ενώ συγχρόνως υποχωρεί η ειρήνη τους, ώστε από το φόβο της πτώσεως να στέκονται αμετακίνητες στη μακάρια ταπείνωση, και μαθαίνοντας ότι είναι δεμένες με σάρκα και αίμα, να επιζητούν αυτό το οικείο στη φύση τους φρούριο, μέσα στο οποίο μπορούν να φυλαχθούν αβλαβείς με τη δύναμη του Πνεύματος.

22. Ο Θεός επιτρέπει να μας έρχονται πειρασμοί ανάλογα με την αρρώστια των παθών και τη σήψη της αμαρτίας που είναι μέσα μας, και μας ετοιμάζει το πικρό φάρμακο των κριμάτων Του είτε δριμύτερο, είτε ηπιότερο. Αν η ύλη της αμαρτίας μέσα μας αντιμετωπίζεται και θεραπεύεται εύκολα, αποτελείται δηλαδή από λογισμούς φιληδονίας και φιλοζωίας, τότε το ποτήρι των πειρασμών μας δίνεται ανακατεμένο με συμπάθεια από τον Γιατρό των ψυχών μας, γιατί σφάλλομε σε ανθρώπινα νοήματα και επηρεαζόμαστε ακόμη από τα ανθρώπινα. Αν όμως η ύλη αυτή είναι δυσκολοθεράπευτη και έχει προχωρήσει σε βάθος και προξενεί σήψη θανάσιμη, καθώς αποτελείται από λογισμούς αλαζονείας και άκρας υπερηφάνειας, τότε το ποτήρι των πειρασμών μας δίνεται χωρίς αραίωση, με θυμό δριμύτατο, ώστε, μέσα στη φωτιά των αλλεπαλλήλων πειρασμών, να

λιώσει και να υποχωρήσει η νόσος με την ταπείνωση και έτσι να φύγει από τις ψυχές μας. Και αφού ξεπλύνομε με δάκρυα τους αλμυρούς λογισμούς, να παρουσιαστούμε καθαροί μέσα στο φως της ταπεινώσεως στον Γιατρό των ψυχών μας.

23. Δεν υπάρχει άλλος τρόπος να ξεφύγουν οι αγωνιζόμενοι τους αλλεπάλληλους πειρασμούς, εκτός αν εννοήσουν βαθιά την αδυναμία τους και νομίσουν αληθινά ότι δεν έχουν καμιά αρετή, και ότι είναι ανάξιοι για οποιαδήποτε παρηγοριά ή τιμή ή ανάπαυση. Γιατί σκοπός του Θεού, του Γιατρού των ψυχών μας, είναι να είμαστε πάντοτε ταπεινοί και κατηφείς, ξένοι προς κάθε άνθρωπο και μιμητές των παθημάτων Του. Καθώς ο Ίδιος ήταν πράος και ταπεινός στην καρδιά, θέλει κι εμάς να τρέχομε το δρόμο των εντολών Του με πραότητα και ταπείνωση καρδιάς.

24. Η ταπείνωση δεν κατορθώνεται από το πολύ σκύψιμο του αυχένα ή από τα άπλυτα μαλλιά, ή από το ατημέλητο και τραχύ και ρυπαρό ένδυμα, από τα οποία οι περισσότεροι εξαρτούν το παν της αρετής, αλλά από συντετριμμένη καρδιά και πνεύμα ταπεινώσεως σύμφωνα με τα λόγια του Δαβίδ: «Ο Θεός δε θα απορρίψει όποιον έχει πνεύμα συντετριμμένο και καρδιά συντετριμμένη και ταπεινωμένη».

25. Άλλο είναι η ταπεινολογία, άλλο η ταπείνωση και άλλο η ταπεινοφροσύνη. Η ταπεινολογία και η ταπείνωση κατορθώνονται από τους αγωνιζόμενους με κάθε κακοπάθεια και με τους εξωτερικούς κόπους της αρετής, καθώς αυτοί ασχολούνται μόνο με τη σωματική εργασία και γύμναση. Γι' αυτό, επειδή δε βρίσκεται η ψυχή πάντοτε σε καλή κατάσταση, αν τύχει πειρασμός, ταράζεται. Η ταπεινοφροσύνη όμως είναι κάτι το θείο και ουράνιο και γεννιέται μόνο σ' εκείνους που ξεπέρασαν το μέσο της αρετής με την επέλευση του Αγίου Πνεύματος, δηλαδή σ' εκείνους οι οποίοι βάδισαν πρωτύτερα με κάθε ταπείνωση το σκληρότατο δρόμο της αρετής.

26. Η ταπεινοφροσύνη, όταν εισχωρήσει στα βάθη της ψυχής και πέσει πάνω της σαν βαριά πέτρα, τη συνθλίβει και τη συμπιέζει τόσο πολύ, ώστε να εξαντληθεί όλη η ισχύς της με την ακράτητη ροή των δακρύων, και να καθαρθεί ο νους από κάθε κηλίδα λογισμών και να έρθει, όμοια με τον Ησαΐα, σε οπτασία Θεού και να πει, καθώς θα βρίσκεται υπό το κράτος της θείας ενέργειας: «Αλοίμονό μου, έχω παραλύσει· γιατί ενώ είμαι άνθρωπος και εχω ακάθαρτα χείλη, και ενώ κατοικώ ανάμεσα σε λαό που εχει ακάθαρτα χείλη, είδα με τα μάτια μου τον Βασιλέα, τον Κύριο Σαβαώθ».

27. Όταν βαθιά μέσα σου αποκτήσεις την ταπεινολογία, τότε θ' απομακρυνθεί από σένα η τάση για μεγάλα λόγια. Όταν ριζώσει η ταπείνωση στο βάθος της καρδιάς σου, τότε θ' αποδιωχθεί από σένα τόσο η επιφανειακή, όσο και η βαθύτερη ταπεινολογία. Όταν τέλος λάβεις από το Θεό τον πλούτο της ταπεινοφροσύνης, τότε και αυτή η εξωτερική ταπείνωση και η ταπεινολογία της γλώσσας θα καταργηθούν τελείως από σένα, σύμφωνα με τον Παύλο που λέει: «Όταν έρθει το τέλειο, τότε το επιμέρους θα καταργηθεί».

28. Όσο απέχει η ανατολή από τη δύση, τόσο απέχει η αληθινή ταπεινολογία από την αληθινή ταπείνωση. Όσο ανώτερος είναι ο ουρανός από τη γη και η ψυχή από το σώμα, τόσο η ταπεινοφροσύνη, που παρέχεται στους τελείους από το Άγιο Πνεύμα, είναι τελειότερη και ανώτερη από την αληθινή ταπείνωση.

29. Ούτε εκείνον που μιλάει ταπεινά, με σχήμα και εμφάνιση ταπεινώσεως, να νομίσεις εύκολα ότι είναι ταπεινός στην καρδιά, ούτε εκείνον που μιλά με λόγια υψηλά και μεγάλα να νομίσεις ότι είναι γεμάτος από αλαζονεία και υπερηφάνεια, χωρίς να τους δοκιμάσεις. Και θα τους καταλάβεις από τους καρπούς τους.

30. Ο καρπός του Αγίου Πνεύματος είναι αγάπη, χαρά, ειρήνη, αγαθοσύνη, μακροθυμία, χρηστότητα, πίστη, πραότητα, εγκράτεια. Ο καρπός του πονηρού πνεύματος είναι μίσος, κοσμική αθυμία, ακαταστασία της ψυχής, ταραχή της καρδίας, πονηρία, περιέργεια, αδιαφορία, οργή, απιστία, φθόνος, πολυφαγία, μέθη, κακολογία, κατάκριση, επιθυμία των οφθαλμών, υπερηφάνεια και αλαζονεία της ψυχής. Απ' αυτούς τους καρπούς θα αναγνωρίσεις το δένδρο. Και έτσι θα αναγνωρίζεις τι πνεύμα έχει καθένας που σε πλησιάζει. Ακόμα, έχεις και πιο έκδηλα τα σημάδια τους από τα λόγια του Κυρίου: «Ο αγαθός άνθρωπος βγάζει από το αγαθό απόθεμα της καρδιάς του τα αγαθά, ενώ ο κακός άνθρωπος βγάζει από το κακό απόθεμα της καρδιάς του τα κακά». Γιατί

κατά το δένδρο είναι και ο καρπός.

31. Σ’ εκείνους λοιπόν που υπάρχουν και φαίνονται τα σημάδια του Αγίου Πνεύματος, σ’ αυτούς κατοικεί ο Θεός, κι από αυτούς αναβρύζει η καθαρή πηγή του λόγου με σοφία και γνώση, είτε ταπεινολογούν, είτε λένε μεγάλα λόγια. Σ’ εκείνους που δεν φαίνονται οι καρποί και τα χαρίσματα του Πνεύματος, αλλά τα σημάδια του πονηρού πνεύματος, σ’ αυτούς υπάρχει σκοτάδι άγνοιας του Θεού, πλήθος παθών και κατοίκηση πονηρών πνευμάτων, είτε ταπεινά μιλούν και φορούν, είτε λένε μεγάλα λόγια και έχουν στολή επίσημη και εξωτερική μεγαλοπρέπεια.

32. Η αλήθεια δεν έχει διακριτικό γνώρισμα στα πρόσωπα ή στα σχήματα ή στα λόγια, ούτε σ’ αυτά αναπαύεται ο Θεός, αλλά σε καρδιές συντετριμμένες και σε πνεύματα με ταπείνωση και σε ψυχές φωτισμένες από τη γνώση του Θεού. Συμβαίνει να βλέπομε κανένα να χαμηλώνει εξωτερικά την ομιλία του και να χρησιμοποιεί προς όλους λέξεις ταπεινές, κυνηγώντας έτσι τον έπαινο των ανθρώπων, εσωτερικά όμως να είναι γεμάτος υπερηφάνεια, δολιότητα, φθόνο και μνησικακία προς τον πλησίον. Και συμβαίνει άλλοτε να βλέπομε κάποιον να μάχεται για τη δικαιοσύνη με μεγάλα και σοφά λόγια εξωτερικά και ν’ αγωνίζεται κατά του ψεύδους και της παραβάσεως των θείων νόμων, να αποβλέπει δηλαδή μόνο στην αλήθεια, και εσωτερικά να είναι γεμάτος από μετριοφροσύνη, ταπείνωση και αγάπη προς τον πλησίον· κάποτε μάλιστα και να καυχιέται στο όνομα του Κυρίου, όπως έκανε και ο Παύλος λέγοντας: «Θα καυχηθώ για τις ασθένειές μου».

33. Ο Θεός δεν παρατηρεί την επιφάνεια εκείνων που λέμε και κάνομε, αλλά τις διαθέσεις των ψυχών και το σκοπό για τον οποίο κάνομε κάτι απ’ όσα φαίνονται ή λέμε κάτι απ’ όσα νοούνται. Όπως ακριβώς και όσοι υπερτερούν κατά τη σύνεση από τους λοιπούς, προσέχουν περισσότερο τα κίνητρα των λόγων και τα αποτελέσματα των έργων, και βγάζουν συμπεράσματα χωρίς να σφάλλουν. Ο άνθρωπος βλέπει το πρόσωπο, ο Θεός βλέπει την καρδιά .

34. Ο Θεός έκρινε ότι δεν έπρεπε από γενιά σε γενιά να μην παρουσιάζει, μέσω του Πνεύματος, κάποιους προφήτες και φίλους Του για να καταρτίζουν την Εκκλησία Του. Αν δηλαδή ο αρχαίος δράκοντας δε σταμάτησε να ξερνά το δηλητήριο της αμαρτίας στ’ αυτιά των ανθρώπων, με το οποίο προκαλείται η απώλεια της ψυχής, πως Εκείνος που μόνος Του έπλασε τις καρδιές των ανθρώπων, δε θα σηκώσει τον άπορο που κάθεται στο χώμα της ταπεινώσεως και το φτωχό που βρίσκεται στην κοπριά των παθών, και δε θα του δώσει το ξίφος του Πνεύματος, το οποίο είναι ο λόγος του Θεού, στέλνοντάς τον να βοηθήσει την κληρονομιά Του; Εύλογα λοιπόν εκείνοι που απαρνούνται τους εαυτούς των, αρχίζουν από την ταπείνωση και τρέχουν ψηλά στο ύψος της γνώσεως. Και δίνεται σ’ αυτούς από ψηλά λόγος σοφίας με δύναμη Θεού, για να φέρουν το χαρμόσυνο άγγελμα της σωτηρίας στην Εκκλησία Του.

35. Γνώρισε τον εαυτό σου. Αυτό είναι η όντως αληθινή ταπείνωση, που διδάσκει την ταπεινοφροσύνη και συντρίβει την καρδιά. Και να εργάζεσαι γι’ αυτό το πράγμα και να το φυλάγεις. Αν όμως δε γνώρισες ακόμη τον εαυτό σου, τότε ούτε τι είναι ταπείνωση γνωρίζεις, ούτε άρχισες την αληθινή πνευματική εργασία και φύλαξη. Γιατί το να γνωρίσεις καλά τον εαυτό σου είναι ο σκοπός της εργασίας των αρετών.

36. Εκείνος που από την καθαρότητά του έφτασε στη γνώση των όντων, αυτός γνώρισε τον εαυτό του σύμφωνα με το ρητό «γνώθι σαυτόν». Εκείνος όμως που δεν έφτασε ακόμη στη γνώση των λόγων της κτίσεως και των θείων και ανθρωπίνων πραγμάτων, γνώρισε βέβαια τα γύρω απ’ αυτόν και τα εξω απ’ αυτόν, δε γνώρισε όμως διόλου τον εαυτό του.

37. Άλλο είμαι εγώ και άλλο τα σχετιζόμενα μ’ εμένα· άλλο επίσης είναι τα σχετιζόμενα μ’ εμένα, κι άλλο τα γύρω από μένα· κι από αυτά, άλλο είναι τα εξω από μένα. Εγώ είμαι εικόνα του Θεού, που φαίνεται σε ψυχή νοερή και αθάνατη και λογική, επειδή έχω το νου πατέρα του λόγου, αδιαίρετο από την ψυχή και ομοούσιο μ’ αυτήν. Τα σχετιζόμενα μ’ εμένα είναι οι έμφυτες ιδιότητες του ανθρώπου να βασιλεύει και να άρχει στην κτίση, να είναι λογικός και αυτεξούσιος. Τα γύρω από μένα είναι όσα μπορώ να διαλέξω με την προαίρεση μου: το να είμαι γεωργός, ή έμπορος, ή άνθρωπος των γραμμάτων, ή φιλόσοφος. τα έξω από μένα είναι όσα αναφέρονται στις κοινωνικές τιμές και στην κατά κόσμον ευγένεια, όπως είναι ο πλούτος, η δόξα, η τιμή, η ευημερία, τα μεγάλα

αξιώματα, ή αντιθέτως η φτώχεια, η αδοξία, η ατιμία, η δυστυχία.

38. Εκείνος που γνώρισε τον εαυτό του, τερμάτισε όλα τα κατά Θεόν έργα του και μπήκε στον άγιο τόπο του Θεού, δηλαδή στη νοερή εργασία του Πνεύματος και στο θεϊκό λιμάνι της απάθειας και της ταπεινώσεως. Εκείνος όμως που δεν έφτασε να γνωρίσει τον εαυτό του δια μέσου της ταπεινοφροσύνης και της γνώσεως, βαδίζει ακόμη στη ζωή του με μόχθο και ιδρώτα. Αυτό υπαινίσσεται ο Δαβίδ όταν λέει: «Αυτόν τον κόπο αντιμετωπίζω ώστε να μπω στον άγιο τόπο του Θεού».

39. Όταν γνωρίσει κανείς καλά τον εαυτό του —και γι' αυτό απαιτείται μεγάλη εξωτερική προσοχή και αποχή από τα κοσμικά πράγματα και εξέταση της συνειδήσεως—, τότε ξαφνικά έρχεται υπέρλογα στην ψυχή και κάποια θεία ταπείνωση. Αυτή προξενεί συντριβή στην καρδιά και δάκρυα θερμής κατανύξεως, ώστε να νομίζει εκείνος που κατέχεται από αυτήν ότι είναι χώμα και στάχτη, σκουλήκι κι όχι άνθρωπος, κι ακόμη ότι δεν είναι άξιος ούτε γι' αυτή την κτηνώδη ζωή. Και τούτο λόγω της υπερβολικής δωρεάς του Θεού, στην οποία εκείνος που αξιώθηκε να πολυκαιρίσει, γεμίζει από άλλη ανέκφραστη μέθη, την κατάνυξη, και κατεβαίνει στο βυθό της ταπεινοφροσύνης. Και βγαίνοντας έξω από τον εαυτό του δε λογαριάζει τίποτε από τα εξωτερικά, φαγητά, ποτά και σκεπάσματα του σώματος, εκτός από τα απαραίτητα, γιατί δέχθηκε την καλή αλλοίωση από το δεξί χέρι του Υψίστου.

40. Μεταξύ των αρετών μεγαλύτερη είναι η ταπείνωση. Αυτή, σε όποιους φυτευτεί μέσα τους με την ειλικρινή μετάνοια, παίρνοντας συνοδοιπόρους την προσευχή και την εγκράτεια, τους ελευθερώνει αμέσως από τη δουλεία των παθών, χορηγεί ειρήνη στις ψυχικές τους δυνάμεις και καθαρίζει την καρδιά με τα δάκρυα, γεμίζοντάς την γαλήνη με την επιφοίτηση του Πνεύματος. Αφού λοιπόν αυτοί διαμορφωθούν έτσι, ισχυροποιείται μέσα τους από αυτό ο λόγος της γνώσεως του Θεού και φτάνουν στη θεωρία των μυστηρίων της βασιλείας των ουρανών και των ίδιων των λόγων της δημιουργίας. Και όσο εμβαθύνουν στα βάθη του Πνεύματος, τόσο περισσότερο βυθίζονται στο βυθό της ταπεινοφροσύνης. Απ' αυτό αυξάνεται σ' αυτούς η επίγνωση των μέτρων τους, γνωρίζουν την αδυναμία της ανθρώπινης φύσεως και πολλαπλασιάζεται η αγάπη στο Θεό και τους πλησίον, ώστε να θεωρούν ότι αντλούν αγιασμό και μόνον από τον χαιρετισμό και τον πλησιασμό εκείνων που συναναστρέφονται.

41. Τίποτε άλλο δε φτερώνει τόσο την ψυχή στον έρωτα του Θεού και στην αγάπη των ανθρώπων, όσο η ταπεινοφροσύνη, η κατάνυξη και η καθαρή προσευχή. Η πρώτη συντρίβει το πνεύμα, κάνει ν' αναβλύσουν πηγές δακρύων και διδάσκει τον άνθρωπο να γνωρίζει τα μέτρα του, φέρνοντας μπροστά του την ανθρώπινη μικρότητα. Η δεύτερη καθαρίζει το νου από την ύλη, φωτίζει τα μάτια της καρδιάς και κάνει την ψυχή ολόλαμπρη. Η τρίτη ενώνει ολόκληρο τον άνθρωπο με το Θεό, τον κάνει συνόμιλο με τους Αγγέλους, του δίνει να γευθεί τη γλυκύτητα των αιωνίων αγαθών του Θεού, του χορηγεί θησαυρούς μεγάλων μυστηρίων και, πυρπολώντας τον με την αγάπη, τον πείθει να θυσιάζει τη ζωή του για χάρη των αγαπητών του, επειδή ξεπέρασε τα όρια της ταπεινότητας του σώματος.

42. Φύλαγε καλά την καλή παρακαταθήκη της πλουτοποιού ταπεινώσεως, μέσα στην οποία έχουν κατατεθεί οι απόκρυφοι θησαυροί της αγάπης και φυλάγονται τα μαργαριτάρια της κατανύξεως. Εκεί και ο Βασιλεύς Χριστός ο Θεός αναπαύεται σαν σε χρυσοκόλλητο θρόνο, μοιράζει τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος στους μαθητές της ταπεινώσεως, και τους χαρίζει τα μεγάλα αξιώματά Του. Δηλαδή τον λόγο της γνώσεώς Του, την απόρρητη σοφία Του, τη διόραση των θείων πραγμάτων, την πρόοραση των ανθρωπίνων πραγμάτων, τη ζωοποιό νέκρωση, δια μέσου της απάθειας, και την ένωση μαζί Του, για να συμβασιλεύουν με Αυτόν στη βασιλεία του Θεού και Πατέρα, όπως ο Ίδιος παρακάλεσε τον Πατέρα Του για μας, λέγοντας: «Πατέρα, θέλω αυτοί που μου έδωσες, να είναι όπου είμαι κι εγώ».

43. Όταν, ενώ κανείς κοπιάζει πρακτικά στην εργασία των εντολών, βρεθεί ξαφνικά σε μια ανεκλάλητη και ανέκφραστη χαρά, ώστε να υποστεί μια παράδοξη και υπέρλογη αλλοίωση, έτσι που να αποβάλει το βάρος του σώματος και να λησμονήσει φαγητό, ύπνο και τις άλλες ανάγκες της φύσεως, ας γνωρίζει ότι αυτή είναι επίσκεψη του Θεού σ' αυτόν, η οποία προξενεί στους

αγωνιζόμενους τη ζωοποιό νέκρωση και χαρίζει σ’ αυτούς από εδώ ήδη την κατάσταση των Ασωμάτων. Αυτής της μακάριας ζωής, πρόξενος είναι η ταπείνωση· τροφός και μητέρα, η αγία κατάνυξη· φίλη και αδελφή, η θεωρία του θείου φωτός· θρόνος, η απάθεια· και τέλος, η Αγία Τριάδα, ο Θεός.

44. Εκείνος που κατέκτησε, σαν κάποια ακρόπολη, αυτή την κατάσταση, δεν μπορεί να κρατιέται κάτω από τα δεσμά της αισθήσεως των ορατών. Δεν βλέπει τίποτε πλέον από τα τερπνά του βίου, δε διακρίνει τον ανόσιο από τον όσιο. Αλλά όπως ο Θεός βρέχει και ανατέλλει τον ήλιο για δικαίους και αδίκους, πονηρούς και αγαθούς, όμοια και αυτός ανατέλλει και απλώνει προς όλους τις ακτίνες της αγάπης και δε νιώθει στενοχώρια μέσα του εγκυμονώντας την αγάπη προς όλους· μόνο στενοχωριέται και θλίβεται που δεν ευεργετεί όσο θέλει. Από αυτόν, σαν από την Εδέμ, πηγάζει κάποια άλλη πηγή, η πηγή της κατανύξεως, που διαιρείται σε τέσσερις διακλαδώσεις —στην ταπεινοφροσύνη, στην αγνότητα, στην απάθεια και στην υψηλή απερίσπαστη προσευχή— και ποτίζει το πρόσωπο όλης της νοητής κτίσεως του Θεού.

45. Εκείνοι που δε γεύτηκαν τη γλυκύτητα των δακρύων της κατανύξεως και δε γνωρίζουν ποια είναι η χάρη και η ενέργειά της, νομίζουν ότι αυτά δε διαφέρουν διόλου από τα δάκρυα που χύνονται για τους νεκρούς, και πλάθουν για τον εαυτό τους διάφορες δικαιολογίες αβάσιμες και συλλογισμούς αμηχανίας. Αυτά όμως τα δάκρυα είναι για μας φυσικά· και όταν η υπεροψία του νου κλίνει στην ταπείνωση και η ψυχή κλείσει τα μάτια της στην απάτη των ορατών πραγμάτων και τα ανοίξει προς μόνη τη θεωρία του άυλου και πρώτου Φωτός, αφού αποτινάξει όλη την αίσθηση του κόσμου και δεχθεί την ουράνια παρηγοριά του Πνεύματος, παρευθύς τα δάκρυα τρέχουν σαν νερά από πηγή και καταγλυκαίνουν τα αισθητήρια της ψυχής και γεμίζουν το νου από κάθε χαρά και θεϊκό φως. Κι ακόμη, συντρίβουν την καρδιά και κάνουν το νου ταπεινόφρονα κατά τη θεωρία των θείων. Αυτά είναι αδύνατο να συμβούν σ’ εκείνους που θρηνούν και κλαίνε για άλλους λόγους.

46. Αδύνατο με άλλον τρόπο να ανοίξει η πηγή των δακρύων, χωρίς βαθύτατη ταπεινοφροσύνη. Ούτε πάλι μπορεί να είναι κανείς ταπεινόφρων χωρίς την κατάνυξη που έρχεται από την επίσκεψη του Πνεύματος. Γιατί την κατάνυξη γεννά η ταπεινοφροσύνη και την ταπεινοφροσύνη η κατάνυξη μέσω του Αγίου Πνεύματος. Η μία δηλαδή δένεται με την άλλη σαν αλυσίδα και αποτελούν μία χάρη, διατηρώντας αδιάσπαστο τον σύνδεσμο του Πνεύματος.

47. Το φως που το Άγιο Πνεύμα παρέχει στην ψυχή, συνήθως χάνεται εξαιτίας ραθυμίας, αμέλειας και αδιαφορίας στα λόγια και στα φαγητά. Γιατί η αδιαφορία στα φαγητά, η τρυφηλή δίαιτα, η ακράτεια της γλώσσας και η αφυλαξία των ματιών, διώχνουν το φως του Αγίου Πνεύματος και μας κάνουν σκοτεινούς. Και όταν γεμίσομε σκοτάδι, τότε όλα τα θηρία του αγρού της καρδίας μας και τα λιονταρόπουλα, οι λογισμοί δηλαδή των παθών, τριγυρίζουν μέσα σ’ αυτή, ουρλιάζοντας και ζητώντας να τραφούν με εμπάθεια και να αρπάξουν το θησαυρό που έχει βάλει μέσα μας το Πνεύμα. Αλλά η όντως αγαπητή εγκράτεια και η αγγελοποιός προσευχή, όχι μόνο δεν επιτρέπουν να περάσει τίποτε τέτοιο κοντά στην ψυχή, αλλά και το φως του Πνεύματος το διατηρούν άσβηστο στο νου και κάνουν την καρδιά ήρεμη· ακόμη, πηγάζουν αγνή τη θεία κατάνυξη, πλατύνουν την ψυχή στην αγάπη του Θεού και την ενώνουν ολόκληρη, μέσω της ευφροσύνης και της παρθενίας, με το Χριστό.

48. Τίποτε άλλο δεν είναι τόσο συγγενές με το λογικό, όσο η αγνότητα και η σωφροσύνη της ψυχής. Αυτών μητέρα είναι η περιεκτική και αγαπητή εγκράτεια. Πατέρας της εγκράτειας είναι ο φόβος. Ο φόβος, όταν μεταβληθεί σε πόθο και ενωθεί με την επιθυμία των θείων πραγμάτων, κάνει την ψυχή άφοβη και γεμάτη από την αγάπη του Θεού και μητέρα του θείου λόγου.

49. Ο φόβος, όταν ενωθεί με την ψυχή, την κάνει να εγκυμονεί με τη μετάνοια το λόγο της Κρίσεως, οπότε την περικυκλώνουν αμέσως οι ωδίνες των κολάσεων του άδη και την κατατυραννούν στεναγμοί και πόνοι και σφίξιμο της καρδίας, καθώς συλλογίζεται τη μέλλουσα ανταπόδοση των κακών πράξεων. Κατόπιν, αφού με πολλά δάκρυα και πόνους αναπτύξει μέσα στην κοιλία της διάνοιάς της το πνεύμα σωτήριας που συνέλαβε, το γέννα στη γη της καρδίας της. Και, ελευθερωμένη από τις ωδίνες του άδη και απαλλαγμένη από τους στεναγμούς της κρίσεως, την κυριεύει πόθος και χαρά των μελλόντων αγαθών και την προϋπαντά η αγαπητή αγνεία μαζί με

τη σωφροσύνη, που με τον θείο έρωτα την ενώνει με το Θεό. Όταν ενωθεί η ψυχή με το Θεό, αισθάνεται μια ανέκφραστη ηδονή, ώστε ν' αφήνει να ρέουν με ηδονή και γλυκύτητα τα δάκρυα της κατανύξεως, να αποξενώνεται από την παγκόσμια αίσθηση, να τρέχει σαν εκστατική πίσω από τον Νυμφίο και να φωνάζει με φωνές αλάλητες: «Θα τρέξω πίσω σου ακολουθώντας την ευωδία των μύρων σου. Πες μου εσύ, που σ' αγάπησα μ' όλη τη διάθεσή μου, πού βόσκεις τα πρόβατα σου; Πού τα αναπαύεις; Σε μεσημέρι καθαρής θεωρίας; Πες μου, μήπως βρεθώ κι εγώ στο ποίμνιο των δικαίων. Εσύ παρέχεις ελλάμψεις μυστηρίων μεγάλων.». Αυτήν, αφού ο Νυμφίος την οδηγήσει στο θάλαμο των κρυπτών μυστηρίων Του, την κάνει άξια να θεωρεί με σοφία τους λόγους της κτίσεως.

50. Μην πεις με το νου σου, «είναι αδύνατο πλέον να ξαναποκτήσω την αγνότητα της παρθενίας, αφού έπεσα με ποικίλους τρόπους στη φθορά και στη μανία του σώματος». Γιατί όπου καταβληθούν κόποι μετάνοιας, με κακοπάθεια και θέρμη ψυχής, και τρέξουν ποταμοί δακρύων από κατάνυξη, όλα τα οχυρά της αμαρτίας πέφτουν, σβήνει κάθε πυρκαγιά των παθών, τελείται η ουράνια αναγέννηση με την επέλευση του Παρακλήτου και γίνεται πάλι η ψυχή παλάτι αγνείας και παρθενίας. Και αφού κατεβεί στην ψυχή ο υπέρ τη φύση Θεός, με φως και ανέκφραστη χαρά, κάθεται στο νου της σαν σε ψηλό και ένδοξο θρόνο και δίνει ειρήνη στις δυνάμεις της με τα έξης λόγια: «Ειρήνη σε σας από τα πάθη που σας πολεμούν. Σας δίνω την ειρήνη μου, ώστε να ενεργείτε κατά φύση. Σας αφήνω την ειρήνη μου ώστε να τελειωθείτε στην υπέρ φύση κατάσταση». Θεραπεύοντας λοιπόν ο Θεός, με την τριπλή αυτή ειρηνική δωρεά, τα τρία μέρη της ψυχής και ανυψώνοντάς την στην τριαδική τελειότητα και ενώνοντάς την με τον εαυτό Του, την αποκαθιστά ολόκληρη πλέον παρθένο, όμορφη και ωραία, αναχωνεύοντάς την με την ευωδία των μύρων της αγνείας, και της λέει: «Σήκω, όμορφη περιστέρα μου, έλα κοντά μου με την πρακτική φιλοσοφία· γιατί ιδού, ο χειμώνας των παθών πέρασε, η βροχή των φιλήδονων λογισμών έφυγε και χάθηκε, φάνηκαν τα άνθη των αρετών, με την ευωδία των θείων νοημάτων, πάνω στη γη της καρδιάς σου. Σήκω, έλα κοντά μου με τη γνώση της φυσικής θεωρίας. Και πάλι, έλα εσύ περιστέρα μου, μόνη σου, τυλιγμένη στο γνόφο της μυστικής θεολογίας και στη στερεή σαν βράχο πίστη σε Μένα, το Θεό.».

51. Θεωρώ μακάριο για την καλή αλλοίωση και ανάβασή του εκείνον που με την πρακτική φιλοσοφία υπερπήδησε το τείχος της εμπαθέστατης έξεως, και από εκεί, με τα φτερά της απάθειας, τα επαργυρωμένα με τη γνώση, υψώθηκε στο νοητό αέρα της θεωρίας των όντων και, στη συνέχεια, εισέδυσε στο γνόφο της θεολογίας, όπου τερμάτισε όλα αυτά τα έργα του και αναπαύθηκε μέσα στο Θεό που είναι η μακάρια ζωή. Γιατί έτσι έγινε πλέον επίγειος άγγελος και ουράνιος άνθρωπος και δόξασε το Θεό με το βίο του, γι' αυτό ο Θεός θα τον δοξάσει.

52. Όσοι αγαπούν το νόμο του Θεού, έχουν πολλή ειρήνη και δεν υπάρχει γι αυτούς αιτία σκανδαλισμού . Γιατί στο Θεό αρέσουν όχι όσα αρέσουν στους ανθρώπους, αλλά όσα φαίνονται ίσως όχι καλά, είναι όμως κατά τη φύση τους πολύ καλά για όποιον γνωρίζει τους λόγους των όντων και των δημιουργημάτων.

53. Το άριστο είναι να πεθάνει κανείς για τον κόσμο και να ζήσει για το Χριστό. Γιατί, διαφορετικά, δεν μπορεί να αναγεννηθεί, σύμφωνα με τα λόγια του Κυρίου· κι αν κανείς δεν αναγεννηθεί, ούτε στη βασιλεία του Θεού μπορεί να μπει. Αυτή η γέννηση γίνεται με την υποταγή σε πνευματικούς πατέρες. Γιατί αν δε δεχθούμε πρωτύτερα μέσα μας το σπόρο του λόγου με τη διδασκαλία των πατέρων και δεν υιοθετηθούμε δια μέσου αυτών από το Θεό, δεν μπορούμε να αναγεννηθούμε. Έτσι και οι δώδεκα Απόστολοι από έναν γεννήθηκαν, το Χριστό, και οι εβδομήντα Απόστολοι από τους δώδεκα, και υιοθετήθηκαν από το Θεό και Πατέρα, όπως είπε ο Κύριος: «Εσείς είστε υιοί του επουράνιου Πατέρα μου». Γι' αυτό και σ' εμάς ο Παύλος λέει: «Κι αν έχετε αμέτρητους παιδαγωγούς στην κατά Χριστόν ζωή, δεν έχετε όμως και πολλούς πατέρες. Εγώ σας γέννησα, γίνετε μιμητές μου.»

54. Το να μην υποταχθεί κανείς σε πνευματικό πατέρα κατά μίμηση του Χριστού που υποτάχθηκε μέχρι σταυρικού θανάτου στον Πατέρα Του, σημαίνει και ότι δε θα αναγεννηθεί. Εκείνος τώρα που δεν έγινε αγαπητός υιός αγαθού πατέρα, και έτσι δεν αναγεννήθηκε από το Λόγο και το Πνεύμα, πώς θα γίνει ο ίδιος αγαθός πατέρας αγαθών υιών και πώς θα γεννήσει αγαθά πνευματικά τέκνα,

όμοια στην αγαθότητα με τον πατέρα τους; Διαφορετικά, κατά το δένδρο θα είναι οπωσδήποτε και ο καρπός του.

55. Κακό πράγμα είναι η απιστία, το κάκιστο γέννημα της πονηρής φιλαργυρίας και του φθόνου. Αν λοιπόν αυτή είναι κακό, πόσο μάλλον η μητέρα της; Αφού αυτή κάνει την αγάπη του χρυσού προτιμότερη στους ανθρώπους από την αγάπη του Χριστού και τον Δημιουργό του χρυσού τον βάζει παρακάτω από αυτόν και πείθει να λατρεύουν αυτόν παρά το Θεό, εκείνοι που προσφέρουν λατρεία στην κτίση και όχι στον Κτίστη και στη θέση της αλήθειας του Θεού βάζουν το ψέμμα'. Αν λοιπόν η νόσος της φιλαργυρίας είναι τέτοιο κακό, ώστε να ονομαστεί δεύτερη ειδωλολατρία, άρα δεν ξεπερνά κάθε βαθμό κακίας η ψυχή που πάσχει θεληματικά από αυτήν;

56. Αν θέλεις να είσαι φίλος του Χριστού, πρέπει να μισήσεις το χρυσό και την αχόρταγη αγάπη του, γιατί στρέφει τη διάνοια στον εαυτό της και την απομακρύνει από τη γλυκύτατη αγάπη του Ιησού, η οποία δεν φανερώνεται με λόγια, αλλά με την εργασία των εντολών Του. Αν όμως επιθυμείς, αλοίμονο, τον χρυσό, θα τον κερδίσεις προσωρινά κρύβοντάς τον στη γη, αφού θεωρείς κέρδος και όχι πολύ μεγάλη ζημία την αγάπη του, προτιμώντας την από το Χριστό, αλλά, να ξέρεις, θα ζημιωθείς το Χριστό και κοντά στην απώλεια αυτή θα χάσεις και το Θεό, που είναι το κεφάλαιό σου και που χωρίς Αυτόν δεν υπάρχει ζωή σωτηρίας για τους ανθρώπους.

57. Αν αγαπάς το χρυσό, δεν αγαπάς το Χριστό. Αν λοιπόν δεν αγαπάς το Χριστό αλλά αγαπάς το χρυσό, παρατήρησε με ποιόν σε κάνει όμοιο αυτός ο τύραννος· με τον Ιούδα, τον μαθητή τον άπιστο, τον φίλο που αποδείχθηκε επίβουλος και φέρθηκε με πολλή κακία στον κοινό Κύριο και ξέπεσε άθλια από την πίστη και την αγάπη Εκείνου και ρίχθηκε στο βυθό της απελπισίας. Αυτού το παράδειγμα φοβούμενος και συ, άκουσέ με και απόφευγε το χρυσό και την αγάπη του, για να μπορέσεις να κερδίσεις το Χριστό, αγαπώντας τον εαυτό σου. Αν όχι, πάντως ξέρεις τον τόπο όπου κατέληξε ο Ιούδας.

58. Χωρίς να κληθείς από το Θεό, μην επιδιώξεις ποτέ να καταλάβεις εκκλησιαστικό αξίωμα με χρήματα, ή με βοήθεια ανθρώπων, ή με δική σου απαίτηση, και αν ακόμη βλέπεις τον εαυτό σου ικανό να ωφελήσει ψυχές. Γιατί υπάρχουν τρία ενδεχόμενα, και θα σου συμβεί ένα από αυτά. Ή θα έρθει επάνω σου αγανάκτηση και οργή Θεού με ποικίλους πειρασμούς και συμφορές και θα σε πολεμήσουν όχι μόνον όλοι οι άνθρωποι, αλλά και όλη η κτίση σχεδόν, και θα γεμίσει στεναγμούς η ζωή σου. Ή θα υπερισχύσουν οι αντίπαλοί σου και θα καθαιρεθείς με μεγάλη ντροπή από τη θέση σου· ή θα πεθάνεις πρόωρα και θα χωριστείς από αυτή τη ζωή.

59. Δεν είναι δυνατό να καταφρονήσει κανείς τη δόξα ή την ατιμία και να ανυψωθεί πάνω από την ηδονή και την οδύνη, αν δεν αξιωθεί να βλέπει τα τέλη των πραγμάτων. Γιατί όταν δει τα τέλη κάθε δόξας και ηδονής, κάθε τρυφής και πλούτου και καλοπέρασης, ότι καταλήγουν στο μηδέν, καθώς ο θάνατος τα διαδέχεται και τα καταστρέφει, τότε αφού διαπιστώσει αναμφισβήτητη ματαιότητα στα ανθρώπινα πράγματα, στρέφει τις αισθήσεις του προς τα τέλη των θείων πραγμάτων. Και πιάνεται από εκείνα που υπάρχουν και που ποτέ δεν μπορούν να φθαρούν· και καθώς αυτά επιζητεί, ξεπερνά την οδύνη και την ηδονή. Ξεπερνά την οδύνη, γιατί κατανίκησε τη φιληδονία, τη φιλοδοξία και τη φιλοχρηματία της ψυχής· και ξεπερνά την ηδονή, γιατί αποτίναξε την αίσθηση του κόσμου. Γι' αυτό είτε δέχεται τιμές, είτε ατιμίες, μένει ο ίδιος· είτε βρίσκεται σε οδύνη σωματική, είτε σε άνεση, ευχαριστεί σε όλα το Θεό, και δε στρέφει στα χαμηλά το λογισμό του.

60. Είναι δυνατόν, ο αγωνιστής να συμπεραίνει και από τα όνειρα για τις κινήσεις και τις διαθέσεις της ψυχής και να φροντίζει για την κατάστασή του. Γιατί σύμφωνες με τη διάθεση και τις φροντίδες του εσωτερικού ανθρώπου είναι και οι κινήσεις του σώματος και οι φαντασίες του νου. Αν λοιπόν κανείς έχει ψυχή φιλόυλη και φιλήδονη, φαντάζεται απόκτηση πραγμάτων και αφθονία χρημάτων, μορφές γυναικών και εμπαθείς μίξεις, από τις οποίες του μένει ο βρωμερός χιτώνας και ο μολυσμός της σάρκας. Αν έχει ψυχή πλεονεκτική και φιλάργυρη, βλέπει τα πάντα σαν χρυσό και ότι τον μαζεύει και τον πολλαπλασιάζει με τους τόκους και τον αποθηκεύει σε θησαυροφυλάκια και έτσι καταδικάζεται ως άσπλαχνος. Αν έχει ψυχή θυμώδη και φθονερή, καταδιώκεται στα όνειρα από θηρία και φαρμακερά ερπετά και βασανίζεται από φόβους και δειλία. Αν η ψυχή του είναι φουσκωμένη από κενοδοξία, φαντάζεται επευφημίες και προϋπαντήσεις λαού, και θρόνους άρχοντα

και ηγεμόνα, και για εκείνα που δεν έχει αποκτήσει, έχει τη διάθεση, ακόμη και ξυπνητός, σαν να υπάρχουν ή σαν να πρόκειται να υπάρξουν σύντομα. Αν έχει ψυχή υπερήφανη και γεμάτη αλαζονεία, βλέπει τον εαυτό του να κάθεται σε λαμπρότατα οχήματα, και καμιά φορά ότι έχει φτερά και πετά στον αέρα και ότι όλοι τρέμουν το μεγαλείο της εξουσίας του. Το ίδιο και ο φιλόθεος άνθρωπος, που έχει ζήλο στην εργασία της αρετής και είναι δίκαιος στους αγώνες της ευσέβειας και έχει ψυχή καθαρή από την επίδραση της ύλης, βλέπει στον ύπνο του εκβάσεις μελλόντων πραγμάτων και αποκαλύψεις φρικτών θεαμάτων. Και όταν ξυπνά, πάντοτε βρίσκει τον εαυτό του να προσεύχεται με κατάνυξη και ειρηνική κατάσταση της ψυχής και του σώματος, ώστε στο πρόσωπο να έχει τα δάκρυα, και στα χείλη τη συνομιλία με το Θεό.

61. Από όσα βλέπομε στον ύπνο μας, άλλα είναι όνειρα, άλλα οράσεις και άλλα αποκαλύψεις. Τα όνειρα είναι όσα δεν μένουν στη φαντασία του νου αμετάβλητα, αλλά εμφανίζονται συγκεχυμένα και αλλεπάλληλα και συνεχώς μεταβαλλόμενα από το ένα στο άλλο. Απ' αυτά καμιά ωφέλεια δεν παίρνει όποιος τα φαντάζεται, και μετά το ξύπνημα χάνεται και η ίδια η φαντασία, την οποία οι αγωνιστές πρέπει να την καταφρονούν. Οι οράσεις είναι όσες είναι αμετάβλητες και δε μετασχηματίζονται από το ένα στο άλλο, αλλά μένουν τυπωμένες στο νου πολλά χρόνια και αξέχαστες. Επίσης όσες δείχνουν έκβαση μελλόντων πραγμάτων και προξενούν ωφέλεια ψυχής από κατάνυξη και φοβερά θεάματα, και κάνουν εκείνον που τις βλέπει σκεφτικό και έντρομο από την αναλλοίωτη φρικτή θεωρία όσων βλέπει. Γι' αυτό οι αγωνιστές πρέπει να υπολογίζουν τις οπτασίες πολύ. Οι αποκαλύψεις είναι οι θεωρίες της καθαρότατης και φωτισμένης ψυχής που γίνονται έξω από κάθε αίσθηση και που περιέχουν δύναμη κάποιων παραδόξων και θείων πραγμάτων και νοημάτων, μυσταγωγία των κρυμμένων μυστηρίων του Θεού, εκβάσεις πολύ σπουδαίων υποθέσεών μας και την κοινή μεταβολή των κοσμικών και ανθρωπίνων πραγμάτων.

62. Από τα παραπάνω, τα όνειρα προσιδιάζουν στους υλικούς και φιλόσαρκους ανθρώπους που έχουν την κοιλιά για Θεό(Φιλιπ. 3, 19) και που διακρίνονται για την ακολασία του χορτασμού και για το σκοτάδι του νου τους, λόγω βίου αμελούς και παραδομένου στα πάθη, και τους οποίους εμπαίζουν οι δαίμονες προκαλώντας τους στον ύπνο φαντασίες. Οι οράσεις είναι των αγωνιστών που καθαιρούν τα αισθητήρια της ψυχής τους, και με το περιεχόμενο των οράσεων βοηθούνται πολύ να κατανοούν τα θεία και να προοδεύουν στην αρετή. Οι αποκαλύψεις είναι των τελείων, οι οποίοι δέχονται την ενέργεια του θείου Πνεύματος και είναι ενωμένοι με το Θεό με την ψυχή τους που θεολογεί.

63. Δεν είναι αληθινά όλα όσα φαίνονται στον ύπνο, ούτε εντυπώνονται στο νου όλων, αλλά μόνο εκείνων που ο νους τους έχει καθαρθεί και έχουν οξυμένα τα αισθητήρια της ψυχής και ανέβηκαν στη φυσική θεωρία, και δεν έχουν καμία φροντίδα για πράγματα του βίου, ούτε καμία μέριμνα για την παρούσα ζωή. Αυτών οι μακρές ασιτίες κατέληξαν στην περιεκτική εγκράτεια και οι κατά Θεόν ιδρώτες και κόποι τους έφεραν στον άγιο τόπο του Θεού(Ψαλμ. 72, 17), δηλαδή στη γνώση των όντων, μαζί με την ανώτερη σοφία. Ο βίος τους είναι αγγελικός και η ζωή τους είναι πια κρυμμένη στο Θεό(Κολ. 3, 3) και η προκοπή τους από την ιερή ησυχία τούς έχει ανεβάσει σε θέση προφητών της εκκλησίας του Θεού. Γι' αυτούς μίλησε ο Θεός και στο Μωυσή: «Αν παρουσιαστεί ανάμεσά σας προφήτης, θα του φανερωθώ στον ύπνο και θα του μιλήσω σε όραμα»(αΕ. 12, 6), και στον Ιωήλ: «Και έπειτα από αυτά, θα συμβεί να χαρίσω πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου σε κάθε άνθρωπο. Έτσι, οι γιοί σας και οι θυγατέρες σας θα προφητέψουν και οι γέροντές σας θα δουν θεϊκά όνειρα και οι νέοι σας θα δουν οράσεις.»(Ιωήλ 3, 1).

64. Ησυχία είναι κατάσταση του νου απαλλαγμένη από κάθε ενόχληση, γαλήνη της ελευθερωμένης και γεμάτης αγαλλίαση ψυχής, ατάραχη και ακλόνητη στήριξη της καρδιάς στο Θεό, θεωρία φωτός, γνώση μυστηρίων Θεού, λόγος σοφίας που προέρχεται από καθαρή διάνοια, άβυσσος θεϊκών νοημάτων, αρπαγή του νου στο Θεό, κοινωνία με το Θεό, ακοίμητα μάτια, προσευχή νοερή, άκοπη ανάπαυση μέσα σε μεγάλους κόπους. Και τέλος ένωση και συνάφεια με το Θεό.

65. Έως ότου η ψυχή στασιάζει κατά του εαυτού της και κινούνται άτακτα οι δυνάμεις της και δεν έγινε ακόμη δεκτική των θεϊκών ακτίνων, ούτε αξιώθηκε να ελευθερωθεί από τη δουλεία του σαρκικού φρονήματος, ούτε απόλαυσε την ειρήνη, με τη λήξη πιά του πολέμου των αχαλίνωτων

παθών, έχει ανάγκη από μεγάλη σιωπή του στόματος, ώστε να λέει και αυτή μαζί με τον Δαβίδ: «Εγώ, σαν να ήμουν κουφός δεν άκουγα, και σαν άλαλος δεν άνοιγα το στόμα»(Ψαλμ. 37, 14). Ακόμη, πρέπει η ψυχή πάντοτε να είναι σκυθρωπή και να βαδίζει σοβαρή το δρόμο των εντολών του Χριστού, καθώς στενοχωρείται από το διάβολο και περιμένει την επιφοίτηση του Παρακλήτου. Και ο Παράκλητος, καθώς αυτή έρχεται σε κατάνυξη και πλένεται με τα δάκρυα, της παρέχει την πραγματική ελευθερία.

66. Όταν εκείνος που εργάζεται στην ησυχία το μέλι των αρετών, ξεπεράσει την ταπεινότητα της σάρκας με ασκητικούς αγώνες και οι δυνάμεις της ψυχής του έρθουν στην κατά φύση κατάσταση με την ταπεινοφροσύνη και ο ίδιος δεχθεί τις ακτίνες του Πνεύματος με τον καθαρισμό της καρδιάς του από τα δάκρυα και ντυθεί την αφθαρσία της ζωοποιού νεκρώσεως του Χριστού(Β΄ Κορ. 4, 10) και, καθώς κάθεται στο υπερώο της ησυχίας, δεχθεί σαν πύρινη γλώσσα τον Παράκλητο(Πράξ. 2, 3), τότε οφείλει και αυτός να διηγείται με παρρησία τα μεγαλεία του Θεού και σε πολυπληθή σύναξη να ευαγγελίζεται τη δικαιοσύνη Του(Ψαλμ. 39, 10). και τούτο, γιατί δέχθηκε μέσα στα βάθη της ψυχής του το νόμο(Ψαλμ. 39, 9) του Πνεύματος, και για να μη ριχθεί στο σκότος το εξώτερο όπως ο πονηρός εκείνος δούλος που έκρυψε το τάλαντο(Ματθ. 25, 30). Παρόμοια και ο Δαβίδ, αφού με τη μετάνοια ξέπλυνε την αμαρτία του και ξαναπήρε το προφητικό χάρισμα, μη μπορώντας να κρύψει την ευεργεσία, έλεγε στο Θεό: «Ιδού, Κύριε, δε θα εμποδίσω τα χείλη μου, Εσυ το γνωρίζεις. Δεν έκρυψα τη δικαιοσύνη Σου μέσα στην καρδιά μου, διαλάλησα την αλήθεια Σου και τη σωτηρία που παρέχεις. δεν απέκρυψα το έλεός Σου και την αλήθεια Σου από πολυπληθή σύναξη»(Ψαλμ. 39, 10-11).

67. Ο νους που καθαρίστηκε από κάθε λάσπη, γίνεται για την ψυχή ουρανός γεμάτος από τα αστέρια των λαμπρών και πάμφωτων νοημάτων, έχοντας μέσα του τον Ήλιο της δικαιοσύνης να λάμπει και να στέλνει στον κόσμο τις λαμπρές ακτίνες της θεολογίας. Το λογικό αυτού του νου, αφού καθαρθεί στην άβυσσο της σοφίας, του φέρνει από εκεί απλές και αμιγείς τις όψεις των πραγμάτων και σαφείς τις αποκαλύψεις των κρυπτών, για να γνωρίσει ποιο είναι το βάθος και το ύψος και το πλάτος της γνώσεως του Θεού(Εφ. 3, 18). Ο νους τότε, αφού τις εγκολπωθεί ως ταιριαστές με τη φύση του, εξηγεί με το λόγο τα βάθη του Πνεύματος σε όλους όσοι έχουν πνεύμα Θεού μέσα τους και ξεσκεπάζει τις πανουργίες των δαιμόνων και διηγείται τα μυστήρια της Βασιλείας των Ουρανών.

68. Τις σωματικές ορέξεις και τα σκιρτήματα της σάρκας τα σταματούν η εγκράτεια, η νηστεία και οι πνευματικοί αγώνες. Τις φλεγμονές της ψυχής τις δροσίζει η ανάγνωση των θείων Γραφών και τα πρηξίματα της καρδιάς τα κατευνάζει η αέναη προσευχή. Σαν λάδι όλα αυτά τα μαλακώνει η κατάνυξη.

69. Κανένα άλλο, όσο η καθαρή και άυλη προσευχή, δεν κάνει τον άνθρωπο αχώριστο σύντροφο του Θεού και δεν τον ενώνει με τον Λόγο, όταν προσεύχεται απερίσπαστα με την χάρη του Πνεύματος, όταν μάλιστα και η ψυχή του καθαίρεται με τα δάκρυα και καταγλυκαίνεται από τη γλυκύτητα της κατανύξεως και καταφωτίζεται από το φως του Πνεύματος.

70.Στις προσευχές και στις ψαλμωδίες, άριστη είναι και η ποσότητα, όταν προηγείται καρτερία και προσοχή. Αλλά εκείνο που ζωογονεί την ψυχή και που προξενεί τον καρπό είναι η ποιότητα. Η ψαλμωδία και η προσευχή έχει ποιότητα όταν, μαζί με το πνεύμα προσεύχεται κανείς και με το νου(Α΄ Κορ. 14, 15). Προσεύχεται δε κανείς με το νου όταν, ενώ προσεύχεται και ψάλλει, προσέχει στο νόημα που περιέχεται στα λόγια της θείας Γραφής και από τις θεοπρεπείς έννοιες που βρίσκει εκεί, παίρνει στην καρδιά του αφορμές αναβάσεων σε θεία νοήματα. Από αυτά αρπάζεται νοερά η ψυχή σε χώρο φωτός, φωτίζεται πλούσια, καθαρίζεται περισσότερο και ανυψώνεται ολόκληρη προς τους ουρανούς, όπου παρατηρεί τα κάλλη των αγαθών που έχουν ετοιμαστεί για τους Αγίους. Και καθώς φλογίζεται από την επιθυμία τους, εξάγει αμέσως τον καρπό της προσευχής από τα μάτια, πηγάζει δηλαδή το νάμα των δακρύων με τη φωτοποιό ενέργεια του Πνεύματος. Και είναι η γεύση των δακρύων τόσο γλυκιά, ώστε εκείνος που την γεύθηκε να ξεχνά κάποτε και τη σωματική του τροφή. Αυτός λοιπόν είναι ο καρπός της προσευχής που δημιουργείται από την ποιότητα της ψαλμωδίας στις ψυχές των προσευχομένων.

71. Όπου παρατηρείται ο καρπός του Πνεύματος, εκεί υπάρχει και η ποιότητα της προσευχής. Και όπου υπάρχει η ποιότητα, εκεί είναι άριστη και η ποσότητα της ψαλμωδίας. Όπου όμως δε φαίνεται καρπός, εκεί και η ποιότητα δεν έχει ικμάδα. Και αν η ποιότητα είναι χωρίς ικμάδα, τότε είναι περιττή και η ποσότητα, η οποία μπορεί να προξενεί γύμναση του σώματος, αλλά οπωσδήποτε για τους πολλούς είναι χωρίς κέρδος.

72. Να παρατηρείς τη δολιότητα των δαιμόνων, όταν προσεύχεσαι ή ψάλλεις ψαλμούς στον Κύριο. Οι δαίμονες δηλαδή, ή μας εξαπατούν κλέβοντας κρυφά την αίσθηση της ψυχής και μας βάζουν να λέμε άλλα αντ' άλλων, μεταβάλλοντας τους στίχους των ψαλμών σε βλασφημίες, ώστε να βγαίνουν από το στόμα μας λόγια που δεν επιτρέπονται. Ή, αφού αρχίσομε τους ψαλμούς, πηγαίνουν το λόγο μας στο τέλος, και εκείνα που είναι αναμεταξύ τα διασκορπίζουν από το νου. Ή μας στριφογυρίζουν σε ένα στίχο, χωρίς να επιτρέπουν, με τη λήθη που προκαλούν, να θυμηθούμε τη συνέχεια. Ή ενώ είμαστε στη μέση ενός ψαλμού, ξαφνικά σβήνουν από το νου κάθε μνήμη των προηγουμένων στίχων, ώστε ούτε να θυμόμαστε καν τι λέγαμε, ούτε να μπορούμε να τα βρούμε και να τα επαναλάβομε. Αυτά τα κάνουν για να μας προκαλέσουν αμέλεια και ακηδία και να εξουδετερώσουν τους καρπούς της προσευχής, βάζοντας στο νου μας ότι πέρασε η ώρα. Αλλά εσύ ν' αντισταθείς δυναμικά και να εξακολουθήσεις τον ψαλμό με βραδύτερο ρυθμό, για να καρπωθείς από τους στίχους με τη θεωρία την ωφέλεια της προσευχής και να δεχθείς πλούσιο το φωτισμό του Αγίου Πνεύματος, ο οποίος έρχεται στις ψυχές των προσευχομένων.

73. Όταν εκεί που ψάλλεις, εμβαθύνοντας στα όσα λες, σου συμβεί κάτι τέτοιο, μη μικροψυχήσεις και πέσεις στην ακηδία. Ούτε να σκεφτείς το πέρασμα της ώρας και να προτιμήσεις την ανάπαυση του σώματος από την ψυχική ωφέλεια, αλλά όπου νιώσεις το νου σου να αιχμαλωτίζεται από τα νοήματα, εκεί στάσου. Αν αυτό συμβεί στο τέλος του ψαλμού, εσύ ξαναγύρισε με προθυμία στην αρχή. Και αφού ξαναρχίσεις, συνέχισε πάλι τον ψαλμό, με τον ίδιο τρόπο, και αν ακόμη σε βρει πολλές φορές την ίδια ώρα η αιχμαλωσία. Αν κάνεις έτσι, τότε οι δαίμονες, μην αντέχοντας την υπομονή και την καρτερία σου και την ένταση της προθυμίας σου, θα καταντροπιαστούν και θα φύγουν από σένα.

74. Πρέπει να γνωρίζεις ότι αέναη προσευχή είναι σίγουρα εκείνη που δεν σταματά από την ψυχή όλη την ημέρα και όλη τη νύχτα, και η οποία δε γίνεται αντιληπτή από τους άλλους με την έκταση των χεριών ή με τη στάση του σώματος ή με τον ήχο της γλώσσας, αλλά την καταλαβαίνουν όσοι γνωρίζουν, από τη νοερή μελέτη της εργασίας του νου και της μνήμης του Θεού με επίμονη κατάνυξη.

75. Μπορεί κανείς να προσηλώνεται συνεχώς στην προσευχή, όταν έχει συναγμένους τους λογισμούς του γύρω στον ηγεμονικό νου να σκάβουν με μεγάλη ειρήνη και ευλάβεια τα βάθη του Θεού και να ζητούν από εκεί να γευθούν το γλυκύτατο νάμα της θεωρίας. Αν όμως δεν υπάρχει τέτοια ειρήνη, αυτό είναι αδύνατο. Αν συμβεί σε κάποιον, οι ψυχικές του δυνάμεις να έχουν μεταξύ τους ειρήνη μέσω της γνώσεως, αυτός κατόρθωσε και την αδιάλειπτη προσευχή.

76. Αν ψάλλεις στο Θεό, και έρθει αδελφός στη θύρα του κελιού σου και χτυπήσει, μην προτιμήσεις το έργο της προσευχής από το έργο της αγάπης και παραβλέψεις τον αδελφό σου. Κάτι τέτοιο δεν είναι αρεστό στο Θεό, ο Οποίος προτιμά το έλεος της αγάπης από τη θυσία της προσευχής(Ωσηέ 6, 6). Αλλά άφησε το δώρο της προσευχής και συνομίλησε με αγάπη με τον αδελφό σου και εξυπηρέτησέ τον. Και τότε ξαναγύρισε και πρόσφερε το δώρο σου(Ματθ. 5, 24) στον Πατέρα των πνευμάτων με δάκρυα και συντετριμμένη καρδιά. Έτσι θα εγκατασταθεί μέσα σου το ευθές Πνεύμα(Ψαλμ. 50, 12).

77. Το μυστήριο της προσευχής δεν τελείται σε ορισμένο καιρό και τόπο. Αν περιορίζεις την προσευχή σε ώρες και καιρούς και τόπους, άρα ο υπόλοιπος χρόνος δαπανάται σε έργα ματαιότητας. Γιατί η τελειότητα της προσευχής είναι η αεικινησία του νου γύρω από το Θεό. Έργο της, να στρέφεται η ψυχή γύρω από τα θεία πράγματα. Και τέλος της, να προσκολληθεί στο Θεό η διάνοια και να γίνει μαζί Του ένα πνεύμα(Α΄ Κορ. 6, 17), σύμφωνα με το λόγο και τον όρο που θέτει ο Απόστολος.

78. Και αν ακόμη νεκρώθηκαν τα μέλη της σάρκας σου και το πνεύμα ζωογόνησε την ψυχή σου και αξιώθηκες να λάβεις υπερφυσικά χαρίσματα από το Θεό, εσύ όμως μη χαλαρώσεις το λογιστικό της ψυχής σου. Συνήθιζέ το να στρέφεται πάντοτε γύρω από τη μνήμη των παλιών αμαρτιών σου και των τιμωριών του άδη και βλέπε νοερά τον εαυτό σου σαν κατάδικο. Στρέφοντας λοιπόν σ' αυτά το νου σου θα διατηρήσεις το πνεύμα σου συντετριμμένο και θα έχεις την πηγή της κατανύξεως να αναβλύζει τον ποταμό της θείας χάρης· ακόμη, ο Θεός θα έχει πάνω σου το βλέμμα Του και θα σου δίνει το πνεύμα για να στηριχθεί η καρδιά σου.

79. Η μετρημένη νηστεία, όταν πάρει συνοδοιπόρους την αγρυπνία μαζί με τη μελέτη και την προσευχή, κάνει γρήγορα αυτόν που την εξασκεί να φτάσει στα όρια της απάθειας, όταν και η ψυχή του από την υπερβολική ταπείνωση ποτίζεται με τα δάκρυα και φλέγεται από την αγάπη του Θεού. Κι αφού φτάσει στην απάθεια, τον οδηγεί στην ειρήνη του πνεύματος, η οποία ξεπερνά κάθε νου(Φιλιπ. 4, 7) ελεύθερο, και μέσω της αγάπης τον ενώνει με το Θεό.

80. Ένας βασιλιάς δε χαίρεται τόσο να κομπάζει για τη δόξα και τη βασιλεία του και να καμαρώνει για τη δύναμή του, όσο ένας μοναχός για την απάθεια της ψυχής του και τα δάκρυα της κατανύξεως. Γιατί η υπερηφάνεια του βασιλιά μαραίνεται μαζί με τη βασιλεία, ενώ η μακάρια απάθεια συνοδεύει τον μοναχό, γεμάτο ευφροσύνη, στην αιώνια ζωή, και μένει σ' αυτόν στους απέραντους αιώνες. Ο μοναχός αυτός, κατά την παρούσα ζωή, κυλάει ανάμεσα στους ανθρώπους σαν τροχός: αγγίζει δηλαδή ελάχιστα τη γη και τα επίγεια για τις ανάγκες της φύσεώς του, ενώ όλος αιωρείται κινούμενος προς το νοητό αέρα· ακόμη, ανακυκλώνεται μέσα του η αρχή προς το τέλος και τα είδη των χαρισμάτων είναι χαραγμένα πάνω στο στεφάνι του τροχού, που είναι η ταπείνωση. Γι' αυτόν, τραπέζι πλούσιο είναι η θεωρία των όντων· ποτό του, το οινοδοχείο της σοφίας(Παροιμ. 9, 2)· ανάπαυσή του, ο Θεός.

81. Εκείνος που έδωσε θεληματικά τον εαυτό του στους κόπους των αρετών και βαδίζει με θέρμη το δρόμο της ασκήσεως, αξιώνεται να λάβει μεγάλες δωρεές από το Θεό. Προχωρώντας προς το μέσο της τελειότητας, έρχεται σε θεϊκές αποκαλύψεις και οπτασίες και γίνεται όλος τόσο φωτοειδής και σοφός, όσο επιτείνεται ο κάματος των αγώνων του. Όσο πάλι ανεβαίνει προς το ύψος της θεωρίας, τόσο σηκώνει εναντίον του πιο πολύ το φθόνο των ολεθρίων δαιμόνων γιατί αυτοί δεν υποφέρουν να βλέπουν άνθρωπο να μεταβάλλεται σε αγγελική φύση, γι' αυτό και ακονίζουν στα κρυφά εναντίον του το οξύ βέλος της οιήσεως. Αν λοιπόν καταλάβει την πανουργία και καταφύγει στο οχυρό της ταπεινώσεως, κατηγορώντας τον εαυτό του, ξεφεύγει τον όλεθρο της υπερηφάνειας και εισάγεται στα λιμάνια της σωτηρίας. Διαφορετικά, εγκαταλείπεται από το Θεό και παραδίνεται σε πνεύματα που τον ζητούν για να παιδευθεί ακούσια, αφού δεν προτίμησε τη θεληματική παίδευση. Αυτά τα πνεύματα είναι φιλήδονα και φιλόσαρκα, πονηρά και θυμώδη, και τον ταπεινώνουν με τις σφοδρές επιθέσεις τους, ώσπου να εννοήσει την αδυναμία του· και αφού θρηνήσει και απαλλαγεί από την παίδευση, θα λέει όπως ο Δαβίδ: «Μου έκανε πολύ καλό που με ταπείνωσες, για να μάθω το θέλημά Σου»(Ψαλμ. 118, 71).

82. Ο Θεός δε θέλει να παραμένομε δειλοί πάντοτε μπροστά στα πάθη, και όταν αυτά μας καταδιώκουν να γινόμαστε σαν τους λαγούς, προσφεύγοντας σ' Αυτόν μόνο σαν πέτρα της καταφυγής μας(Ψαλμ. 103, 18), γιατί τότε δε θα έλεγε: «Εγώ είπα, είστε θεοί και όλοι σας υιοί του Υψίστου»(Ψαλμ. 81, 6). Αλλά μας θέλει και σαν ελάφια να τρέχομε στα ψηλά όρη των εντολών Του και να διψούμε πολύ έντονα τα ζωοποιά νάματα του Πνεύματος. Και καθώς τα ελάφια έχουν την ιδιότητα να τρώνε τα φίδια και με την θερμότητα από το πολύ τρέξιμο να μεταβάλλουν παραδόξως το δηλητήριο των φιδιών σε μόσχο —όπως λένε— χωρίς διόλου να βλάπτονται απ' αυτό, έτσι κι εμείς όταν δεχόμαστε οποιοδήποτε εμπαθή λογισμό στην κοιλιά της διάνοιάς μας, με το φλογερό τρέξιμο στο δρόμο των εντολών του Θεού και με τη δύναμη του Πνεύματος να τον μεταβάλλομε —αφού τον αιχμαλωτίσομε— σε ευωδιαστή και σωτήρια πράξη της αρετής, για να φαινόμαστε κι εμείς ότι με την πράξη αιχμαλωτίζομε κάθε νόημα στην υπακοή του Χριστού(Β΄ Κορ. 10, 5). Γιατί ο άνω κόσμος χρειάζεται να γεμίσει όχι με χωματένιους και ατελείς ανθρώπους, αλλά με πνευματικούς και τέλειους που έφτασαν στην πλήρη ωριμότητα, της οποίας μέτρο είναι ο Χριστός(Εφ. 4, 13).

83. Εκείνος που γυρίζει γύρω από τα ίδια και δεν θέλει να κινηθεί παραπέρα, μοιάζει με μουλάρι που γυρίζει συνεχώς γύρω από το μαγγάνι. Εκείνος δηλαδή που πολεμά συνεχώς με τη σάρκα και ασχολείται μόνο με την άσκηση του σώματος με κάθε κακοπάθεια, δεν κατάλαβε ότι ζημιώνεται υπερβολικά, επειδή δεν πέτυχε το σκοπό του θείου θελήματος. Γιατί, κατά τον Παύλο, η γύμναση του σώματος για λίγο μονάχα ωφελεί(Α΄ Τιμ. 4, 8), μέχρις ότου δηλαδή καταποθεί το χοϊκό φρόνημα της σάρκας από τα κύματα της μετάνοιας και επέλθει στο σώμα η ζωοποιός νέκρωση από το πνεύμα και βασιλέψει ο νόμος του Πνεύματος πάνω στη θνητή σάρκα μας. Ενώ η ευσέβεια της ψυχής η οποία θεωρείται, διά μέσου της γνώσεως των όντων και των αθανάτων φυτών, δηλαδή των θείων εννοιών, σαν ξύλο της ζωής(Γεν. 2, 9) στη νοερή εργασία του νου, είναι παντού και σε όλα ωφέλιμη, γιατί προξενεί καθαρότητα της καρδίας και παρέχει ειρήνη στις δυνάμεις της ψυχής, φωτισμό του νου, αγνότητα σώματος, σωφροσύνη, γενική εγκράτεια, ταπεινοφροσύνη, κατάνυξη, αγάπη, αγιασμό, ουράνια γνώση, σοφία λόγου και θεωρία Θεού. Εκείνος λοιπόν που από την πολλή γύμναση ανέβηκε σ' αυτή την τελειότητα της ευσέβειας, αφού διαπέρασε την ερυθρά θάλασσα των παθών, αυτός μπήκε στη γη της επαγγελίας, από όπου ρέει το γάλα και το μέλι(Εξ. 3, 8) της γνώσεως του Θεού, η ανεξάντλητη απόλαυση των Αγίων.

84. Εκείνος που δεν έχει την προαίρεση να υψωθεί από τα επιμέρους και λίγο ωφέλιμα στα καθολικά επωφελή, αυτός τρώει ακόμη το πιτυρένιο ψωμί με τον ιδρώτα του προσώπου του, σύμφωνα με την παλαιά απόφαση του Θεού(Γεν. 3, 19). Γι' αυτό και είναι ανόρεχτη η ψυχή του για το νοητό μάννα και το μέλι, το οποίο ανάβρυσε για χάρη του Ισραηλιτικού λαού από το βράχο που σκίστηκε(Δευτ. 32, 13· Ψαλμ. 80, 17). Εκείνος όμως που άκουσε την προτροπή «Σηκωθείτε, ας φύγομε από εδώ»(Ιω. 14, 31), και από αυτή τη φωνή του Διδασκάλου σηκώθηκε από την κοπιαστική εργασία, έπαψε να τρώει τον άρτο της οδύνης, αποτίναξε το ζυγό της αισθήσεως κι υστέρα ήπιε από το οινοδοχείο της σοφίας του Θεού, αυτός γνώρισε ότι ο Κύριος είναι χρηστός(Ψαλμ. 33, 9). Γιατί αφού εκπλήρωσε το νόμο των εντολών με τη διακονία του λόγου, ανέβηκε στο υπερώο και περιμένει την επιφοίτηση του Παρακλήτου(Πράξ. 1, 13).

85. Σύμφωνα με τις τάξεις και τους βαθμούς της πνευματικής ζωής, πρέπει χωρίς άλλο να προχωρούμε μπροστά και με ζήλο να ανεβαίνομε στα ανώτερα, σαν να είμαστε αεικίνητοι γύρω από το Θεό και μη γνωρίζοντας ποτέ στάση του καλού. Επομένως, από την πρακτική άσκηση πρέπει να προχωρούμε στη φυσική θεωρία της κτίσεως, και απ' αυτή να ανεβαίνομε στη μυστική θεολογία του λόγου και σ' αυτήν ν' αναπαυόμαστε απ' όλα τα έργα της σωματικής ασκήσεως, καθώς θα έχομε ξεπεράσει την ταπεινότητα του σώματος και θα έχομε λάβει την ευδιάκριτη γνώση της αληθινής διακρίσεως. Αν όμως δε λάβαμε ακόμη τη γνώση αυτής της διακρίσεως, ούτε και μάθαμε να προχωρούμε έτσι μπροστά και να αγωνιζόμαστε για το τελειότερο, τότε είμαστε χειρότεροι και από τους κοσμικούς, οι οποίοι δε γνωρίζουν όριο βελτιώσεως της κοινωνικής τους θέσεως, ούτε στάση της αναβάσεως, μέχρις ότου ανεβούν στο ανώτερο από τα αξιώματα και σταματήσουν την επιθυμία γι' αυτό με το να το φτάσουν.

86. Η ψυχή η οποία καθαίρεται με δύναμη και με θέρμη με τους κόπους της ασκήσεως, φωτίζεται από το θεϊκό φως και αρχίζει σιγά-σιγά να βλέπει φυσικά το κάλλος που της δόθηκε εξαρχής από το Θεό και να επεκτείνεται στην αγάπη του Ποιητή της. Όσο λάμπουν εντονότερα σ' αυτή, λόγω της καθάρσεώς της, οι ακτίνες του Ηλίου της δικαιοσύνης και όσο το φυσικό της κάλλος αποκαλύπτεται σ' αυτήν και της γίνεται γνωστό, τόσο και αυτή πληθαίνει τους κόπους της ασκήσεως ώστε να καθαρθεί περισσότερο· έτσι ώστε να μάθει καθαρά τη δόξα της δωρεάς που αξιώθηκε και να ξαναλάβει την παλιά ευγένεια και να παρουσιάσει τη θεία εικόνα καθαρή και χωρίς πρόσμιξη της ύλης στον Πλάστη. Και δεν υποχωρεί διόλου από την αύξηση των κόπων, μέχρις ότου καθαρίσει τον εαυτό της από κάθε ακαθαρσία και μολυσμό και τον κάνει άξιο της θεωρίας και οικειότητας του Θεού.

87. Εκείνος που ακόμη καλύπτεται από την καταχνιά του γήινου φρονήματος, φωνάζει στο Θεό: «Ξεσκέπασε τα μάτια μου για να δω τα θαυμάσια του νόμου Σου»(Ψαλμ. 118, 18). Γιατί η άγνοια του χοϊκού νου, επειδή είναι καταχνιά και βαθύ σκοτάδι, σκεπάζει τα μάτια της ψυχής και την κάνει σκοτεινή και ζοφώδη στο να εννοεί τα θεία και τα ανθρώπινα, έτσι που να μην μπορεί να ατενίζει στις λάμψεις του θείου φωτός ή να απολαμβάνει τα αγαθά εκείνα τα οποία μάτια δεν τα είδαν και

αυτιά δεν τ’ άκουσαν και άνθρωπος δεν τα διανοήθηκε(Α΄ Κορ. 2, 9). Αυτά όμως, όταν ξεσκεπαστούν τα μάτια της με τη μετάνοια, η ψυχή τα βλέπει καθαρά, τ’ ακούει με γνώση και τα νοεί με σύνεση. Και δεν είναι τούτο μόνο· αλλά και γεννά στην καρδιά της υψηλά νοήματα περί αυτών. Έχοντας λοιπόν γευθεί τη γλυκύτητά τους, αποκτά σαφή γνώση· και με λόγο σοφίας Θεού διηγείται σε όλους τα θαυμάσια αγαθά του Θεού, τα οποία ετοίμασε ο Θεός για όσους Τον αγαπούν(Α΄ Κορ. 2, 90, και παρακινεί όλους να γίνουν μέτοχοί τους με πολλούς αγώνες και δάκρυα.

88. Επτά είναι τα χαρίσματα του Πνεύματος, και αρχίζοντας ο θείος λόγος βάζει επικεφαλής τη σοφία και κατεβαίνει τέλος στο θείο φόβο. Λέει δηλαδή: «πνεύμα σοφίας, πνεύμα συνέσεως, πνεύμα βουλής, πνεύμα ισχύος, πνεύμα γνώσεως, πνεύμα ευσέβειας, πνεύμα φόβου Θεού»(Ησ. 11, 2-3). Εμείς όμως πρέπει να αρχίζομε από τον καθαρτικό φόβο, δηλαδή το φόβο των κολάσεων, ώστε αφού κάνομε πρώτα ορθά μ’ αυτόν την αποχή από το κακό και προκαθαρθούμε με τη μετάνοια από τα στίγματα της αμαρτίας, να φτάσομε σε τούτο τον αγνό φόβο του πνεύματος, προχωρώντας σταδιακά και καταπαύοντας σ’ αυτόν κάθε εργασία της αρετής.

89. Εκείνος που άρχισε από το φόβο της κρίσεως και προοδεύει σε καθαρότητα της καρδιάς με τα δάκρυα της μετάνοιας, πρώτα γεμίζει από σοφία, αφου η αρχή της σοφίας είναι ο φόβος, κατά τη Γραφή(Παροιμ. 1, 7). Κατόπιν γεμίζει από σύνεση, και στη συνέχεια από βουλή, με την οποία επιδίδεται στη σκέψη όσων τον ωφελούν. Αφού προκόψει σ’ αυτό με την εργασία των εντολών, ανεβαίνει στη γνώση των όντων και λαμβάνει ακριβέστατη πληροφόρηση για τα θεία και τ’ ανθρώπινα πράγματα. Έχοντας γίνει απ’ αυτό ολόκληρος κατοικητήριο της ευσέβειας, ανεβαίνει στην ακρόπολη της αγάπης και φτάνει στην τελειότητα. Αμέσως τότε τον κυριεύει ο αγνός φόβος του πνεύματος για να φυλάει το θησαυρό της βασιλείας των ουρανών που έχει αποτεθεί μέσα του. Ο φόβος αυτός που είναι πολύ σωτήριος, εκείνον που ανυψώθηκε στον περίβλεπτο τόπο της αγάπης, τον γεμίζει τρόμο και αγωνία· γιατί φοβάται μην ξεπέσει απ’ αυτό το ύψος της αγάπης του Θεού και ριχτεί πάλι στο φρικτό φόβο της κολάσεως.

90. Διαφορετικά γίνεται η ανάγνωση των Γραφών από τους αρχαρίους στο βίο της ευσέβειας, διαφορετικά από εκείνους που πρόκοψαν και έφτασαν στο μέσο και διαφορετικά από εκείνους που πλησιάζουν προς την τελειότητα. Στους πρώτους γίνεται άρτος απ’ το τραπέζι του Θεού που στηρίζει τις καρδιές τους(Ψαλμ. 103, 15) και τους δυναμώνει στην πάλη με τα πνεύματα που ενεργούν τα πάθη και τους αναδεικνύει ανδρείους μαχητές κατά των δαιμόνων, ώστε να λένε: «Ετοίμασες μπροστά μου τραπέζι, απέναντι σ’ αυτούς που με θλίβουν»(Ψαλμ. 22, 5). Στους δεύτερους, γίνεται κρασί από θεϊκό ποτήρι που ευφραίνει τις καρδιές τους και τους φέρνει σε έκσταση με τη δύναμη των εννοιών και ανυψώνει το νου τους από το γράμμα του νόμου που οδηγεί στο θάνατο(Β΄ Κορ. 3, 6), μεταφέροντάς τον στα βάθη του Πνεύματος για να τα ερευνήσει και κάνοντάς τον ικανό να γεννά και να εφευρίσκει θεία νοήματα, ώστε και αυτοί να λένε πολύ ταιριαστά: «Και το ποτήρι Σου με μεθά σαν το δυνατότερο κρασί»(Ψαλμ. 22, 5). Στους τελευταίους, γίνεται λάδι θεϊκού πνεύματος, που αλείφει την ψυχή τους και την καταπραΰνει και την ταπεινώνει με την υπερβολή των θείων ελλάμψεων και την ανυψώνει ολόκληρη πάνω από την ταπεινότητα του σώματος, ώστε και αυτή να αναφωνεί με καύχηση: «Άλειψες με λάδι το κεφάλι μου»(Ψαλμ. 22, 5), και: «Το έλεός Σου θα με καταδιώκει όλες τις ημέρες της ζωής μου»(Ψαλμ. 22, 6).

91. Έως ότου με τους ασκητικούς αγώνες, με τον ιδρώτα του προσώπου μας, κατευθυνόμαστε φιλόπονα προς το Θεό τιθασσεύοντας τα πάθη της σάρκας, ο Κύριος τρώει μαζί μας, στο τραπέζι των χαρισμάτων Του, τον επιούσιο άρτο που παρασκευάζεται με την καλλιέργεια των αρετών και στηρίζει τις καρδιές των ανθρώπων(Ψαλμ. 103, 15). Όταν με την απάθεια αγιαστεί το όνομά Του(Ματθ. 6, 9) από μας, και βασιλέψει Αυτός σε όλες τις δυνάμεις της ψυχής μας, αφού υποτάξει και ειρηνέψει τα χωρισμένα, εννοώ το κατώτερο σώμα στον ανώτερο λογισμό, και γίνει το θέλημά Του σε μας όπως γίνεται στον ουρανό(Ματθ. 6, 10), τότε ο Κύριος πίνει μαζί μας στη βασιλεία Του(Μαρκ. 14, 25), που γίνεται μέσα μας, καινούργιο υπέρλογο ποτό της σοφίας του λόγου, το οποίο αναμιγνύεται με κατάνυξη και γνώση μεγάλων μυστηρίων. Όταν τέλος γίνομε μέτοχοι του Πνεύματος του Αγίου και υποστούμε την καλή αλλοίωση με την ανακαίνιση του νου μας(Ρωμ. 12,

20, τότε ο Κύριος, όντας Θεός, θα είναι μαζί με μας ως θεούς, αθανατίζοντας και το σώμα μας.

92. Όταν το ασυγκράτητο νερό των εμπαθών λογισμών του νου συγκρατηθεί με την επίσκεψη του Αγίου Πνεύματος και η αλμυρή άβυσσος των απρεπών εννοιών και ενθυμήσεων χαλινωθεί με την εγκράτεια και τη μελέτη του θανάτου, τότε φυσά το θείο πνεύμα της μετάνοιας και κατεβαίνουν τα νερά της κατανύξεως, με τα οποία ο Θεός και Δεσπότης, αφού τα βάλει στο νιπτήρα της μετάνοιας, πλένει τα νοητά πόδια μας και τα κάνει άξια να πατούν την αυλή της βασιλείας Του.

93. Ο Λόγος του Θεού έγινε σάρκα(Ιω. 1, 14), και αφού ενώθηκε υποστατικά με την ανθρώπινη φύση μας και έγινε τέλειος άνθρωπος —χωρίς αμαρτία—, ως τέλειος Θεός την ξανάπλασε και τη θέωσε. Όντας Λόγος του πρώτου νου και Θεού, ενώθηκε με το λογιστικό μέρος της και του έδωσε φτερά για να φρονεί τα θεία και να λογίζεται τα υψηλά. Αλλά επίσης, επειδή είναι και φωτιά, με την ουσιώδη και θεϊκή φωτιά χαλύβδωσε και όξυνε το θυμικό της μέρος εναντίον των αντιπάλων παθών και δαιμόνων. Ακόμη, επειδή είναι έφεση και η κατάληξη της επιθυμίας κάθε λογικής φύσεως, πλάτυνε το επιθυμητικό μέρος της ανθρώπινης φύσεως για να επιθυμεί τα αγαθά εκείνα της αιώνιας ζωής με εσωτερική και μόνιμη αγάπη. Και έτσι αφού ανακαίνισε στον εαυτό Του ολόκληρο τον άνθρωπο, από παλιό τον έκανε νέο, ώστε να μην υπάρχει κανένας λόγος κατηγορίας εναντίον του Δημιουργού Λόγου στην ανάπλαση του ανθρώπου.

94. Αφού ο Λόγος ιερούργησε στον εαυτό Του την ανάπλαση της φύσεώς μας, θυσίασε για χάρη μας ο Ίδιος τον εαυτό Του με σταυρικό θάνατο, και δίνει πάντοτε το άχραντο σώμα Του να θυσιάζεται και μας το παραθέτει καθημερινά ως ψυχοτρόφο συμπόσιο, με σκοπό, τρώγοντας τούτο και πίνοντας το τίμιο αίμα Του, με τη μέθεξη να γινόμαστε —με αίσθηση ψυχής— καλύτεροι απ' ό,τι ήμασταν, καθώς θα ενωνόμαστε με αυτά και θα μεταβαλλόμαστε από το χειρότερο στο καλύτερο και θα ενοποιούμαστε με το διττό Λόγο διττά, με το σώμα δηλαδή και με τη λογική ψυχή, αφού Αυτός είναι Θεός σωματωμένος και ομοούσιος με μας κατά τη σάρκα. Ώστε να μην ανήκομε πλέον στον εαυτό μας, αλλά σ' Εκείνον που μας ενοποίησε με τον εαυτό Του μέσω της αθάνατης τράπεζας και μας έκανε να είμαστε θέσει, εκείνο που Αυτός είναι φύσει.

95. Αν λοιπόν δοκιμασμένοι στους κόπους των αρετών και προκαθαρμένοι με τα δάκρυα, πλησιάζομε και τρώμε από αυτόν τον άρτο και πίνομε από αυτό το ποτήριο, τότε ο διττός Λόγος με τις δύο φυσικές Του δυνάμεις —του Θεού και του ανθρώπου— αναμιγνύεται με πραότητα μαζί μας και μας μεταποιεί ολόκληρους σύμφωνα με τον εαυτό Του, ως σαρκωμένος και ομοούσιος με μας κατά την ανθρώπινη φύση, και μας θεοποιεί ολόκληρους με το λόγο της γνώσεως και μας κάνει οικείους Του καθώς είμαστε σύμμορφοι μ' Αυτόν και αδελφοί Του, ως Θεός και ομοούσιος με τον Πατέρα. Αν όμως προσερχόμαστε κυλισμένοι στα πάθη και σπιλωμένοι από την ακαθαρσία της αμαρτίας, τότε πλησιάζοντάς μας με το φυσικό Του πυρ, το οποίο αφανίζει την κακία, μας πυρπολεί και μας κατακαίει ολόκληρους και μας συντομεύει τη ζωή, όχι γιατί το θέλει η αγαθότητά Του, αλλά γιατί αναγκάζεται από την καταφρονητική αναισθησία μας.

96. Σε όλους όσους αρχίζουν να βαδίζουν το δρόμο των εντολών του Χριστού με την πρακτική φιλοσοφία, ο Κύριος πλησιάζει αοράτως, επειδή έχουν ακόμη ατελές το φρόνημα και διστακτική την ψυχή για την αρετή, και συμπορεύεται μ' αυτούς. Εύλογα λοιπόν τα μάτια της ψυχής τους εμποδίζονται(Λουκ. 24, 15-16) προσωρινά, για να μη γνωρίσουν την προκοπή που έχουν καθώς ο Κύριος συμπορεύεται μ' αυτούς και συνεργεί για ν' απαλλαγούν από τα πάθη και τους βοηθεί να κατορθώσουν κάθε αρετή. Όταν όμως προοδεύουν στους αγώνες της ευσέβειας και πλησιάζουν προς την απάθεια μέσω της ταπεινώσεως, δε θέλει ο Λόγος να σταματήσουν ως αυτό το σημείο κουρασμένοι από τους κόπους των αρετών θέλει να προχωρήσουν ακόμη και να ανυψωθούν στη θεωρία. Γι' αυτό αφού τους θρέψει αρκετό καιρό με άφθονο τον άρτο των δακρύων(Ψαλμ. 79, 6), τους ευλογεί με το φως της κατανύξεως, και ανοίγει το νου τους να εννοούν το βάθος των θείων Γραφών(Λουκ. 24, 45), και από αυτό να βλέπουν καθαρά τις φύσεις και τους λόγους των όντων. Αμέσως τότε κρύβει τον εαυτό Του από αυτούς, για να σηκωθούν και να αναζητήσουν με περισσότερο ζήλο να μάθουν, ποιά είναι η γνώση των όντων και ποιά η ανύψωση που αυτή προξενεί. Και αφού την αναζητήσουν με ζήλο, ανεβαίνουν στην υψηλότερη διακονία του λόγου και κηρύττουν σε όλους την ανάσταση του Λόγου που γνωρίζουν από την πράξη και από τη θεωρία.

97. Εύλογα ο Λόγος επιπλήττει την αργοπορία εκείνων που χρονίζουν στους κόπους της πρακτικής ασκήσεως και δε θέλουν από εκεί να μετακινηθούν και να ανεβούν στην ανώτερη βαθμίδα της θεωρίας, και τους λέει: «Ω ανόητοι, που η καρδιά σας αργεί να πιστέψει(Λουκ. 24, 25) στο λόγο της φυσικής θεωρίας, ο οποίος έχει τη δύναμη να αποκαλύψει τα βάθη του Πνεύματος σ' εκείνους που βαδίζουν κατά τις υποδείξεις του Πνεύματος». Το να μη θέλει κανείς, από τους αγώνες των αρχαρίων να προχωρήσει στους τελειότερους αγώνες, και από το γράμμα της θείας Γραφής να προχωρεί στο νου και στη διάνοια του λόγου, αυτό δείχνει ψυχή ράθυμη και άγευστη από την πνευματική ωφέλεια, ψυχή που υπονομεύει την προκοπή της. Στην ψυχή αυτή, επειδή κρατά σβησμένη τη λαμπάδα της, δε θα λεχθεί μόνο: «Πήγαινε να αγοράσεις λάδι από εκείνους που το πουλούν», αλλά και: «Πήγαινε, δε σε ξέρω απο που είσαι»(Ματθ. 25, 9 και 12), αφού της κλειστεί και η είσοδος του νυμφώνα.

98. Όταν ο Λόγος του Θεού έρθει στην πεσμένη ψυχή, όπως στην πόλη Βηθανία(Ιω. 11, 17-18), για να αναστήσει τον πεθαμένο της νου και θαμμένο κάτω από τη φθορά των παθών, τότε η φρόνηση και η δικαιοσύνη, βυθισμένες στη λύπη για τη νέκρωση του νου, καθώς θρηνούν, Τον προϋπαντούν και του λένε: «Αν ήσουν εδώ και σε κρατούσαμε κοντά μας, δε θα πέθαινε ο αδελφός μας νους από την αμαρτία»(Ιω. 11, 32). Τότε η δικαιοσύνη σπεύδει με μεγάλη φροντίδα και εργασία των αρετών να θρέψει τον Λόγο και φιλοτιμείται να του παραθέσει πλούσιο τραπέζι με ποικίλα είδη της κακοπάθειάς της. Η φρόνηση όμως κρίνει καλύτερο, αψηφώντας όλες τις άλλες φροντίδες και την επίπονη κακοπάθεια, να παρακαθίσει στη νοερή εργασία και στις νοερές κινήσεις του Λόγου και στην ακρόαση των νοημάτων της θεωρίας Του. Γι' αυτό και την πρώτη που αγωνίζεται καλά να Τον θρέψει με φιλοτιμία στο τραπέζι της πολυποίκιλης πρακτικής αρετής, την αποδέχεται ο Λόγος· τη μαλώνει όμως που φροντίζει για πολλά είδη κακοπάθειας και απασχολείται συνεχώς με κάτι που είναι λίγο ωφέλιμο. Γιατί ένα είναι το ζητούμενο που χρειάζεται για την περιποίηση του Λόγου, να υποτάξει κανείς το κατώτερο (το σώμα) στον καλύτερο λογισμό και να μεταβάλει το χοϊκό φρόνημα της ψυχής σε πνευματικό, με τους ιδρώτες της αρετής. Τη δεύτερη τώρα, την επαινεί και την παίρνει με το μέρος Του, γιατί διάλεξε την αγαθή μερίδα(Λουκ. 10, 41-42) της γνώσεως του Πνεύματος, με την οποία πετά πάνω από τα ανθρώπινα πράγματα, προχωρεί στα ιερά βάθη του Θεού, εμπορεύεται καλά το πολύτιμο μαργαριτάρι(Ματθ. 13, 46) του Λόγου, βλέπει με θαυμασμό τους απόκρυφους θησαυρούς του Πνεύματος και δέχεται την ανέκφραστη χαρά, η οποία δεν θα αφαιρεθεί από αυτήν.

99. Ο νους ο οποίος νεκρώθηκε από τα πάθη και αναστήθηκε με την παρουσία του Λόγου του Θεού, αφού αποτίναξε την πέτρα της πωρώσεως, ελευθερώνεται από τα δεσμά της αμαρτίας και των φθοροποιών λογισμών από τους υπηρέτες του Λόγου, το φόβο δηλαδή της κολάσεως και τους κόπους της αρετής. Και αφού απολαύσει το φως της μέλλουσας ζωής, αφήνεται ελεύθερος στην απάθεια. Από εκεί, αφού καθίσει στο θρόνο των αισθήσεων και ιερουργήσει με καθαρότητα το μυστήριο της θεωρίας των όντων, συγκατοικεί με το Λόγο. Και αφού αναχωρήσει μαζί Του από τη γη στους ουρανούς, συμβασιλεύει με το Χριστό στη βασιλεία του Θεού και Πατέρα, έχοντας καταπαύσει σ' Αυτόν όλες τις επιθυμίες του.

100. Σε κάθε αγωνιστή, ο οποίος αθλεί σύμφωνα με τους κανόνες(Β΄ Τιμ. 2, 5) και προχωρεί προς το μέσο και φτάνει στην ωριμότητα και τελειότητα που μέτρο της είναι ο Χριστός(Εφ. 4, 13) , η αποκατάσταση στη μέλλουσα ζωή μετα την απόθεση του σώματος γίνεται γνωστή και φανερή με πληροφορία και ενέργεια του Πνεύματος. Η χαρά είναι αιώνια μέσα σε αιώνιο φως, η μακαριότητα δηλαδή της ουράνιας κατοικίας. Και χαρά δίχως τέλος αγκαλιάζει τις καρδιές εκείνων που αγωνίζονται εδώ σύμφωνα με τους κανόνες, και τους γλυκοφιλεί η ευφροσύνη του Αγίου Πνεύματος, η οποία κατά το λόγο του Κυρίου δε θα αφαιρεθεί από αυτούς(Ιω. 16, 22). Άρα λοιπόν εκείνος που αξιώθηκε απ' εδώ να τον επισκεφθεί ο Παράκλητος και ν' απολαύσει τους καρπούς Του με την καλλιέργεια των αρετών και να πλουτίσει με τα θεία Του χαρίσματα, είναι γεμάτος από χαρά και κάθε αγάπη, αφού κάθε φόβος δραπέτευσε από αυτόν έτσι ελευθερώνεται με χαρά από τα δεσμά του σώματος και αναχωρεί γεμάτος χαρά από τα ορατά, από την αίσθηση των οποίων είχε ελευθερωθεί στη ζωή του. Και αναπαύεται πιά σε ανεκλάλητη χαρά φωτός, εκεί όπου όσοι κατοικούν έχουν διαρκή ευφροσύνη(Ψαλμ. 86, 7), αν και το σώμα πολλές φορές υποφέρει κατά τη

λύση του δεσμού και το χωρισμό της ενώσεώς του από την ψυχή, σαν τις δύστοκες γυναίκες.

Τρίτη εκατοντάδα γνωστικών κεφαλαίων περί αγάπης και τελειώσεως του βίου

1. Ο Θεός είναι νους απαθής, πάνω από κάθε νου και κάθε απάθεια. Είναι φως και πηγή φωτος αγαθού, σοφία, λόγος και γνώση, όπως επίσης και χορηγός της σοφίας, του λόγου και της γνώσεως. Και σε όσους δόθηκαν αυτα για την καθαρότητα τους και τα βλέπομε σ' αυτους πλούσια, σ' αυτους ανακτηθηκε το «κατ' εικόνα» και διατηρήθηκε, ώστε να είναι από εδώ υιοί Θεού, που καθοδηγούνται από το Πνεύμα, σύμφωνα με το ρητό: «Όσοι καθοδηγούνται από το Πνεύμα του Θεού, αυτοί είναι υιοί Θεού»(Ρωμ. 8, 14).

2. Όσοι με τους κόπους της ασκήσεως έκαναν τους εαυτους των καθαρούς από κάθε μολυσμό σαρκικό και πνευματικό(Β΄ Κορ. 7, 1), έγιναν δοχεία της αθάνατης φύσεως μεσω των χαρισμάτων του Πνεύματος. Αυτοί που έφτασαν σ' αυτη την κατασταση, είναι γεμάτοι από αγαθό φως, και καθώς αυτό πλημμυρίζει την καρδιά τους με γαλήνη και ειρήνη, λαλούν λόγια αγαθά και η σοφία του Θεού κυλάει από τα χείλη τους με τη γνώση των θείων και των ανθρωπίνων πραγμάτων. Και ο λόγος τους είναι διαυγής και εξηγεί τα βάθη του Πνεύματος. Γι' αυτούς τους ανθρώπους δεν ισχύει νόμος(Γαλ. 5, 23), αφού μιά για πάντα ενώθηκαν με το Θεό και δέχθηκαν την καλή αλλοίωση.

3. Εκείνος που φιλόπονα κατευθύνεται προς το Θεό με ολοπρόθυμο ζήλο, γίνεται εκμαγείο της εικόνας Του με τις αρετές της ψυχής και του σώματος. Και αυτος αναπαύεται στο Θεό, και ο Θεός σ' αυτόν, με την αμοιβαία ένωση· ώστε αυτός να είναι και να φαίνεται από εδώ εικόνα της θείας μακαριότητας και θέσει θεός, με τον πλούτο των χαρισμάτων του Πνεύματος, και ο Θεός τελεσιουργός της τελειότητάς του.

4. Ο άνθρωπος είναι κατ' εικόνα Θεού όχι από την οργανική κατασκευή του σώματος, όπως θα έλεγε κανείς από άγνοια, αλλά από τη νοερή φύση του νου, η οποία δεν περιορίζεται από το βαρύ σώμα που κλίνει προς τα κάτω. Όπως δηλαδή η θεία φύση, επειδή είναι έξω από κάθε κτίση και παχύτητα, δεν περιορίζεται από τίποτε, αλλά είναι αόριστη, ασώματη, πάνω από κάθε ουσία και αιτία, χωρίς ιδιότητες, μη υποκείμενη στην αφή, άποση, αόρατη, αθάνατη, ακατάληπτη, μη εννοούμενη διόλου από μας, έτσι και η νοερή φύση που Αυτή μάς έδωσε, δηλαδή ο νους, είναι απεριόριστη, ξένη προς την παχύτητα του σώματος, ασώματη, αόρατη, αψηλάφητη, ακατάληπτη και εικόνα της αθάνατης και αιώνιας δόξας Του.

5. Ο Θεός είναι ο πρώτος Νους, ως Βασιλεύς του παντός, και έχει τον Λόγο ομοούσιο με τον εαυτό Του και συναιώνιο με το Πνεύμα. Δε χωρίζεται ποτέ από τον Λόγο και το Πνεύμα, γιατί η θεία φύση είναι αδιαίρετη· μήτε συγχέεται, γιατί οι τρεις Υποστάσεις της θεότητας είναι ασύγχυτες. Έτσι, ενώ γεννά φυσικώς τον Λόγο από την ουσία Του, δε χωρίζεται από Αυτόν, γιατί είναι αχώριστος από τον εαυτό Του. Ο δε συναιώνιος Λόγος έχει το σύμφυτο και συναναρχο με Αυτόν Πνεύμα που εκπορεύεται προαιώνια από τον Πατέρα, και δεν αποκόπτεται από τον γεννήσαντα Πατέρα. Γιατί των δύο η φύση είναι μία και αχώριστη, αν και με τη διαφορά των υποστάσεων διαιρείται σε πρόσωπα και ανυμνούνται τριαδικά ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, χωρίς ποτέ να χωρίζονται από τη συναιώνια ουσία και φύση, αφού αποτελούν μία φύση και ένα Θεό. Αυτής λοιπόν της τρισυπόστατης και ενιαίας φύσεως, να θεωρείς εικόνα τον πλασμένο από Αυτήν άνθρωπο, κατά το νοητό στοιχείο του βέβαια και όχι κατά το ορατό· κατά το αθάνατο και παντοτινά αναλλοίωτο και όχι κατά το θνητό και φθαρτό.

6. Ο Θεός, που είναι Νους και απείρως πέρα από τα κτίσματά Του, τα οποία με σοφία δημιούργησε, γεννά χωρίς μεταβολή Του τον Λόγο για τη συντήρηση των κτισμάτων, και στέλνει για την ενδυνάμωσή τους, όπως έχει γραφεί(Ιω. 14, 26), το Πανάγιο Πνεύμα· ο Ίδιος όμως είναι και έξω και μέσα στο σύμπαν. Το ίδιο και ο άνθρωπος που είναι μέτοχος της θείας Του φύσεως και είναι εικόνα Του κατά το νοητό στοιχείο του, δηλαδή τη νοερή και ασώματη και αθάνατη ψυχή, έχοντας το νου που γεννά φυσικώς το λόγο από την ουσία του, κι από τα οποία συντηρείται όλη η δύναμη του σώματος, είναι και έξω και μέσα στην ύλη και στα ορατά. Και όπως ο Πλάστης του είναι αχώριστος από τις Υποστάσεις Του, δηλαδή από το Λόγο και το Πνεύμα, έτσι και ο άνθρωπος, κατά

την ψυχή, είναι αχώριστος από το νου και το λόγο, αφού αποτελούν μιά φύση και ουσία, που δεν περιορίζεται από το σώμα.

7. Όπως το θείο είναι τρισυπόστατο, προσκυνούμενο ως Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα, έτσι και η πλασμένη από Αυτό εικόνα, ο άνθρωπος, διακρίνεται σε τρία μέρη, προσκυνώντας με ψυχή, νου και λόγο το Θεό, ο οποίος δημιούργησε τα πάντα από το μηδέν. Όπως λοιπόν οι Υποστάσεις στο Θεό είναι κατά φύση συναιώνιες και ομοούσιες, έτσι και αυτά τα τρία μέρη στην εικόνα Του είναι σύμφυτα και ομοούσια. Από αυτά γίνεται έκδηλο σ' εμάς το «κατ' εικόνα», και μέσω αυτών είμαι εικόνα του Θεού, αν και είμαι ζυμωμένος και με τον πηλό και με την εικόνα.

8. Άλλο εικόνα Θεού και άλλο τα ιδιώματα της εικόνας. Εικόνα του Θεού είναι η νοερή ψυχή, ο νους και ο λόγος, η μία και αδιαίρετη φύση. Ιδιώματα της εικόνας είναι το αρχικό, το βασιλικό και το αυτεξούσιο. Επίσης, άλλο είναι δόξα του νου, άλλο αξία, άλλο το «κατ' εικόνα» και άλλο το «καθ' ομοίωσιν». Δόξα του νου είναι το ανοδικό, η αεικινησία προς τα άνω, η ταχύτητα, η καθαρότητα, η σύνεση, η σοφία, η αθανασία. Αξία του νου είναι το λογικό, το αρχικό, το βασιλικό και το αυτεξούσιο. Το «κατ' εικόνα Θεού», είναι το αυθυπόστατο, ομοούσιο, αδιαίρετο και αχώριστο της ψυχής, του νου και του λόγου. Γιατί στην ασώματη και αθάνατη και θεία και νοερή ψυχή ανήκουν ο νους και ο λόγος, τα οποία είναι και ομοούσια και συναιώνια, δίχως να χωρίζονται ποτέ το ένα από το άλλο, αλλ' ούτε και να μπορούν να χωριστούν. Το «καθ' ομοίωσιν», είναι η δικαιοσύνη, η αλήθεια, η ευσπλαχνία, η συμπάθεια και η φιλανθρωπία. Σ' όποιους λοιπόν αυτά ενεργούνται και παραμένουν, σ' αυτούς φαίνεται καθαρά το «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν»· αυτοί δηλαδή ενεργούν κατά φύση, είναι όμως ανώτεροι από τους άλλους κατά την αξία.

9. Η λογική ψυχή μερίζεται σε τρία και διακρίνεται κατά τη θεωρία σε δύο, το λογικό και το παθητικό. Το λογικό της μέρος, καθώς είναι κατ' εικόνα του Πλάστη της, είναι ανεμπόδιστο, αόρατο και απεριόριστο από τις αισθήσεις, γιατί είναι και έξω και μέσα απ΄ αυτές. Με αυτό η ψυχή επικοινωνεί με τις νοερές και θείες δυναμεις, και με την ιερή γνώση των όντων ανατρέχει κατά φύση στο Θεό σαν σε Πρωτότυπο, και απολαμβάνει τη θεϊκή Του φύση. Το παθητικό μέρος της κατακερματίζεται στις αισθήσεις και υπόκειται στα πάθη και στις ανέσεις. Με αυτό η ψυχή συγκοινωνεί με την αισθητική, θρεπτική και αυξητική φύση, αισθάνεται τον αέρα, το κρύο και τη ζέστη και τις τροφές για συντήρηση, ζωή, αύξηση και υγεία. Γι' αυτό και τούτο μεταβάλλεται μαζί μ' αυτά και άλλοτε επιθυμεί άλογες επιθυμίες, βγαίνοντας από τη φυσική του κίνηση, ενώ άλλοτε παροξύνεται και παρασύρεται από άλογο θυμό· ακόμη προκαλεί πείνα, δίψα, λύπη, πόνο και διάχυση, καθώς ευχαριστείται στις ανέσεις, ενώ στις θλίψεις μαζεύεται. Γι' αυτό και εύλογα λέγεται παθητικό μέρος, γιατί υποφέρει από τα πάθη. Όταν λοιπόν το θνητό τούτο καταποθεί από τη ζωή(Β΄ Κορ. 5, 14) του λόγου, αφού δηλαδή κυριαρχήσει το ανώτερο μέρος, τότε και η ζωή του Ιησού φανερώνεται στη θνητή μας σάρκα(Β΄ Κορ. 4, 11), ενεργώντας μέσα μας τη ζωοποιό νέκρωση, δηλαδή την απάθεια, και παρέχοντάς μας την αφθαρσία της αθανασίας, όπως επιθυμεί το πνεύμα.

10. Όπως ο Δημιουργός του παντός, πριν ακόμη δημιουργήσει τα πάντα από το μηδέν, είχε μέσα Του, ως Βασιλεύς των αιώνων και προγνώστης, τη γνώση, τις φύσεις και τους λόγους όλων των όντων, έτσι και τον άνθρωπο που τον έπλασε κατ' εικόνα Του για βασιλιά της κτίσεως, τον έκανε να έχει μέσα του όλων των όντων τους λόγους, τις φύσεις και τη γνώση. Έτσι, την ξηρότητα και ψυχρότητα του ζωικού χυμού τις έχει από τη γη, απ΄ όπου πλάστηκε. Τη θερμότητα και υγρότητα του αίματος από τον αέρα και τη φωτιά. την υγρότητα και ψυχρότητα του φλέγματος από το νερό. Από τα φυτέ, έχει την ικανότητα για αύξηση· από τα ζωόφυτα έχει την ικανότητα για θρέψη· από τα άλογα ζώα έχει το παθητικό· από τους Αγγέλους έχει το νοερό και λογικό. Από το Θεό, τέλος, έχει την άυλη πνοή, δηλαδή την ασώματη και αθάνατη ψυχή, η οποία διακρίνεται σε νου και λόγο και δέχεται τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, για να υπάρχει και να ζει.

11. Είμαστε «καθ' ομοίωσιν» του Θεού που μας έπλασε κατ' εικόνα και ομοίωσή Του, ως προς την αρετή και τη σύνεση. Γιατί λέει η Γραφή: «Η αρετή Του κάλυψε τους ουρανούς, κι από τη σύνεσή Του είναι γεμάτη η γη»(Αββ. 3, 3). Αρετή του Θεού είναι η δικαιοσύνη, η οσιότητα και η αλήθεια, όπως λέει ο Δαβίδ: «Δίκαιος είσαι, Κύριε, και η αλήθεια Σου σε περιβάλλει από παντού»(Ψαλμ. 88,

9), και πάλι: «Δίκαιος και όσιος ο Κύριος»(Ψαλμ. 144, 17). Επίσης είμαστε «καθ' ομοίωσιν» του Θεού ως προς την ευθύτητα και τη χρηστότητα, γιατί λέει η Γραφή: «Χρηστός και ευθύς ο Κύριος»(Ψαλμ. 24, 8). Ακόμη, ως προς το λόγο της σοφίας και το λόγο της γνώσεως, γιατί αυτά υπάρχουν μέσα Του και ονομάζεται Σοφία και Λόγος. Επίσης, ως προς την αγιοσύνη και την τελειότητα, όπως λέει ο Ίδιος: «Να γίνεστε τέλειοι, γιατί ο ουράνιος Πατέρας σας είναι τέλειος»(Ματθ. 5, 48) και: «Να γίνεστε άγιοι, γιατί εγώ είμαι άγιος»(Λευϊτ. 20, 26). Τέλος, ως προς την ταπείνωση και την πραότητα, γιατί λέει: «Μάθετε από μένα ότι είμαι πράος και ταπεινός στην καρδιά, και οι ψυχές σας θα βρουν ανάπαυση».

12. Ο νους μας, όντας εικόνα του Θεού, βρίσκεται στην οικεία του κατάσταση όταν μένει στην περιοχή του και δεν κινείται πέρα από την αξία και τη φύση του. Γι' αυτό κι αγαπά να ερευνά όσο γίνεται τα σχετικά με το Θεό και ζητεί να ενώνεται με Αυτόν, από τον οποίο έλαβε την αρχή και έχει την κίνηση και προς τον οποίο ανατρέχει με τις φυσικές ιδιότητες, και Αυτόν ποθεί να μιμείται στη φιλανθρωπία και την απλότητα. Γι' αυτό και ο νους, γεννώντας το λόγο, αναδημιουργεί, σαν άλλους ουρανούς, τις ψυχές των ομοφύλων του ανθρώπων και τις κάνει στερεές με την υπομονή των εμπράκτων αρετών. Και τις ζωογονεί με το πνεύμα του στόματός του(Ψαλμ. 32, 6), δίνοντάς τους δύναμη κατά των ολεθρίων παθών. Και έτσι αναδεικνύεται και αυτός δημιουργός της νοητής κτίσεως και του μεγάλου κόσμου, μιμούμενος όπως πρέπει το Θεό του, και ακούει καθαρά από τον ουρανό: «Όποιος αναδεικνύει άξιο τον ανάξιο, θα γίνει σαν στόμα μου»(Ιερ. 15, 19).

13. Εκείνος που εμμένει στις φυσικές κινήσεις του νου και στην αξία του λόγου, διατηρείται καθαρός από την ύλη και καταστολίζεται με πραότητα, ταπεινοφροσύνη, αγάπη και συμπάθεια και καταλαμπρύνεται από τις ελλάμψεις του Αγίου Πνεύματος. Προσβλέποντας στις υψηλές θεωρίες, αποκτά τη γνώση των κρυμμένων μυστηρίων του Θεού και από αγαθότητα τα μεταδίδει με λόγο σοφίας σ' εκείνους που μπορούν να τα ακούνε. Έτσι, δεν πολλαπλασιάζει το τάλαντό του μόνο για τον εαυτό του, αλλά κάνει να το απολαύσουν και οι άλλοι.

14. Εκείνος που ξαλάφρωσε πολύ το πνεύμα του, το ένα μέλος της δυάδας πνεύμα-σάρκα, και απελευθέρωσε την ευγένεια του πνεύματος από το δεσμό αυτής της δυάδας, αυτός βρήκε άυλο τρόπο ζωής μεταξύ των αΰλων πνευμάτων κι έγινε κι αυτός πνεύμα νοερό, αν και φαίνεται να ζει σωματικά ανάμεσα στους άλλους ανθρώπους.

15. Όποιος υπέταξε τη δουλεία που προέρχεται από την ένωση πνεύματος και σάρκας στην αξία και στη φύση του ενός (του πνεύματος), αυτός υπέταξε όλη την κτίση στο Θεό, συνάπτοντας σε ένα τα χωρισμένα και ειρηνοποιώντας τα πάντα.

16. Μέχρις ότου η φύση των ψυχικών μας δυνάμεων βρίσκεται σε αταξία με τον εαυτό της και διασκορπίζεται σε πολλές ετερότητες, δε μετέχομε και στις υπερφυσικές δωρεές του Θεού. Κι εφόσον δε μετέχομε σ' αυτές, βρισκόμαστε μακριά και από τη μυστική ιερουργία του επουράνιου θυσιαστηρίου, η οποία τελείται κατά τη νοερή εργασία του νου. Όταν όμως, με μεγάλη σπουδή των ιερών αγώνων, καθαρθούμε από την πρόσυλη κακία και με τη δύναμη του Πνεύματος συνάξομε σε ένα τις ετερότητές μας, τότε φτάνομε και στη μέθεξη των απορρήτων αγαθών του Θεού και προσφέρομε αξίως στο Λόγο και Θεό τα θεία μυστήρια της μυστικής ιερουργίας του νου στο υπερουράνιο και νοερό θυσιαστήριο του Θεού, ως επόπτες και ιερείς των αθανάτων μυστηρίων Του.

17. Η σάρκα επιθυμεί κατά του πνεύματος και το πνεύμα κατά της σάρκας(Γαλ. 5, 17), κι ένας ακήρυκτος πόλεμος υπάρχει μεταξύ τους, ποιο από τα δύο θα νικήσει το άλλο και θα κερδίσει την εξουσία. Αυτό λέγεται εσωτερική ετερότητα και διάσταση και ροπή και ζυγαριά και αμφίρροπη πάλη, κατά την οποία η ψυχή πηγαίνει όπου ο νους θα δώσει τη ροπή, σε κάποιο πράγμα δηλαδή σύμφωνα με πάθος ανθρώπινο.

18. Έως ότου μάς διασπούν άστατοι λογισμοί και ο νόμος της σάρκας ισχύει και τηρείται μέσα μας, διασκορπιζόμαστε σε πολλά μέρη και απομακρυνόμαστε από τη θεία Μονάδα, γιατί δεν αποκτήσαμε την ενότητα που Αυτή έχει. Όταν όμως αυτή η θνητότητα καταποθεί από την ενοποιό δύναμη και από την υπερφυσική αμεριμνία και γίνει ο νους κύριος του εαυτού του καταυγασμένος

από τις σοφοποιές ελλάμψεις και τα νοήματα, η ψυχή συμπτύσσεται θεοειδώς σε μονάδα και γίνεται ένα αντί πολλές ετερότητες. Κι αφού συναχθεί στη θεία Μονάδα, ενώνεται με απλότητα με Αυτήν κατά μίμησή Της. Και αυτό είναι η αποκατάσταση της ψυχής στην αρχική της κατάσταση και η ανακαίνισή μας προς το καλύτερο.

19. Η άγνοια είναι φοβερό κακό, και περισσότερο από φοβερό· είναι αυτό το ίδιο το ψηλαφητό σκοτάδι. Και τις ψυχές που θα καταλάβει, τις ρίχνει στο ζόφο. Διαιρεί το λογιστικό σε πολλά μέρη και αποκόπτει την ψυχή από την ένωση με το Θεό. Αυτό που τελικά συνάγομε από αυτήν, είναι η αλογία. Γιατί κάνει άλογο και αναίσθητο τον άνθρωπο στο σύνολό του. Κι όπως η άγνοια, όταν απλωθεί παχυλή, γίνεται πελώριος βυθός του άδη για την ψυχή που λυγίζει από το βάρος της, στον οποίο υπάρχει κάθε τιμωρία και οδύνη και λύπη και στεναγμός, έτσι και η θεία γνώση που είναι λαμπρή και γεμάτη από άπειρο φως, κάνει τις ψυχές στις οποίες θα πάει για την καθαρότητά τους, φωτοειδείς με τρόπο που αρμόζει στο Θεό. Και τις γεμίζει ειρήνη, γαλήνη, χαρά, σοφία ανέκφραστη και τέλεια αγάπη.

20. Η παρουσία του θείου φωτός, επειδή είναι απλή και ενιαία, συνάγει προς τον εαυτό της τις μετέχουσες ψυχές και τις κάνει να στραφούν προς αυτήν. Τις ενώνει με την ενότητά της, τις τελειοποιεί με την τελειότητά της και, οδηγώντας προς τα βάθη του Θεού την οπτική δύναμη της διάνοιάς τους, τις κάνει θεωρούς και μύστιδες και μυσταγωγούς μεγάλων μυστηρίων. Θέλησε λοιπόν με αγώνα να καθαρθείς τελείως, και θα δεις καθαρά μέσα σου τη θεοφιλή ενέργεια όσων σου λέω.

21. Οι ελλάμψεις του πρώτου Φωτός που γίνονται με τη γνώση στις καθαρμένες ψυχές, δεν τις κάνουν μόνο αγαθές και φωτοειδείς, αλλά και τις ανεβάζουν με τη φυσική θεωρία σε νοητούς ουρανούς. Και δεν στέκεται ως εδώ η θεία ενέργεια σ' αυτές, αλλά τότε σταματά, όταν με τη σοφία και τη γνώση των απορρήτων ενωθούν με τον Ένα και γίνουν μέσα σ' Αυτόν, ένα αντί πολλά.

22. Πρώτα πρέπει να γίνομε καθαροί και αθόλωτοι από την πρόσυλη κακία των νοητών με την καθαρτική τάξη, έπειτα να γίνουν τα νοερά μας μάτια φωτισμένα κι ολόλαμπρα πάντοτε, με μια άλλη τάξη, τη φωτιστική, η οποία τελείται με τη μυστική και στο Θεό κρυμμένη σοφία. Και έτσι, αφού ανεβούμε στην επιστήμη των ιερών γνώσεων, η οποία διακονεί με το λόγο τα νέα και τα παλαιά σ' εκείνους που είναι δεκτικοί, θα μεταδίδομε τα απόκρυφα και μυστικά της νοήματα, μετοχετεύοντάς τα, βέβαια, σε αβέβηλες ακοές και διαστέλλοντάς τα από τους ατελέστερους, για να μη δοθούν τα άγια στα σκυλιά, ούτε το μαργαριτάρι του λόγου να πεταχθεί σε χοίρων ψυχές , που θα το αχρηστέψουν.

23. Όταν κανείς βλέπει τη φλόγα της ψυχής του να πλατύνεται γύρω από την ενδιάθετη πίστη και την αγάπη του Θεού, τότε ας γνωρίζει ότι φέρνει μέσα του το Χριστό, ο οποίος ενεργεί την ανύψωση της ψυχής από τη γη και τα ορατά και ετοιμάζει την κατοικία της στους ουρανούς. Όταν επίσης βλέπει την καρδιά του να γεμίζει από χαρά και να επιθυμεί με κατάνυξη τα ανέκφραστα αγαθά του Θεού, τότε ας γνωρίζει ότι μέσα του ενεργεί το Θείο Πνεύμα. Όταν πάλι αισθανθεί το νου του να γεμίζει με άρρητο φως και νοήματα της ουράνιας σοφίας, τότε ας γνωρίζει ότι ήδη είναι και ενεργείται η επιφοίτηση του Παρακλήτου στην ψυχή του, για να του φανερώσει τους θησαυρούς της βασιλείας των ουρανών που είναι κρυμμένοι μέσα Του. Και τότε ας φυλάει τον εαυτό του με επιμέλεια σαν παλάτι του Θεού και κατοικητήριο του Πνεύματος.

24. Η φύλαξη των απόκρυφων θησαυρών του Πνεύματος είναι η αποχή από τα ανθρώπινα πράγματα, η οποία κυρίως ονομάζεται ησυχία. Αυτή, από καθαρότητα καρδιάς και ηδονή κατανύξεως, ανάβει σφοδρότερα τον πόθο της αγάπης του Θεού και λύνει την ψυχή από τα δεσμά των αισθήσεων και την πείθει να ακολουθεί την ελευθερία των τρόπων ζωής. Και αφού μεταστρέψει τις δυνάμεις της, τις επαναφέρει στο κατά φύση και τις αποκαθιστά στην αρχική κατάσταση της δημιουργίας, για να μην υπάρχει καμιά λαβή κατηγορίας εναντίον του Δημιουργού των καλών για τη μεταβολή της εικόνας Του και την κίνησή της προς το χειρότερο.

25. Στην ιερή και θεία αυτή τελείωση ανεβάζει με λαμπρότητα η λογική και επιστημονική ησυχία, όταν βέβαια ασκείται και γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες. Αν τώρα κανείς που νομίζει ότι

ησυχάζει, δεν έφτασε σε τέτοια ανύψωση και τελείωση, σημαίνει ότι δεν ησύχασε ακόμη τη νοητή και τέλεια ησυχία. Αλλά και ούτε θα ησυχάσει από την εσωτερική ταραχή των ανυπότακτων παθών, μέχρις ότου ανεβεί σ' αυτό το ύψος. Έως τότε μόνο το σώμα θα έχει κλεισμένο στους τοίχους ή σε τρύπες της γης και σπήλαια, να καταπονείται από ένα νου άτακτο και περιπλανώμενο.

26. Οι ψυχές που έφτασαν στα άκρα της καθαρότητας και ανέβηκαν σε μεγάλο ύψος σοφίας και γνώσεως, μοιάζουν κατά άμεσο σχεδόν τρόπο με τα Χερουβείμ, αφού πλησιάζουν με την επιστήμη τους την Πηγή των καλών, και δέχονται από εκεί μέσα τους καθαρή την αποκάλυψη της άμεσης εποπτείας, με την οποία μόνο οι δυνάμεις των Χερουβείμ – όπως είπε κάποιος – καταφωτίζονται άμεσα, συνήθως, από την ίδια τη Θεαρχία στις θείες θεωρίες, σε μία υπέρτατη ανάταση.

27. Όπως οι πρώτες αγγελικές δυναμεις, άλλες είναι θερμότατες και ταχύτατες γύρω από τα θεία και έχουν αδιάκοπη αεικινησία γύρω από αυτά, ενώ άλλες είναι θεοπτικότατες, γνωστικές και σοφότατες και η θεία τους έξη είναι αυτή, να κινούνται πάντοτε γύρω από αυτά, έτσι και οι ψυχές, που είπαμε, είναι θερμότατες γύρω από τα θεία και ταχύτατες, σοφές, γνωστικές και ικανότατες να ανυψώνονται με τις μυστικές θεωρίες. Το ιδίωμά τους, κατά τη δύναμη και τη θεία τους έξη, είναι η αεικινησία γύρω από το Θεό και η ακλόνητη εδραίωση και διαμονή σ' Αυτόν. Και μαζί μ' αυτά, υπάρχει η έξη της δεκτικότητας των ελλάμψεων, με την οποία γίνονται μέτοχοι του Θεού και μεταδίδουν και σε άλλους άφθονα με το λόγο τους φωτισμούς και τις χάριτές Του.

28. Ο Θεός είναι Νους και αιτία της αεικινησίας του παντός, και όλοι οι νόες σ' αυτόν, ως πρώτο νου, έχουν μόνιμη τη στάση και ακατάπαυστη την κίνηση. Αυτό συμβαίνει σε όσους δεν έχουν φιλόυλη και εμπαθή κίνηση, αλλά έχουν αποκτήσει με ιερούς αγώνες κίνηση καθαρή και αθόλωτη. Και τους συμβαίνει τούτο επειδή, έχοντας θείο έρωτα, μεταδίδουν ο ένας στον άλλο και στον εαυτό τους τις ελλάμψεις που ως χορηγός των αγαθών εκπέμπει η Θεαρχία, και μεταδίδουν με αγάπη και σε άλλους τη σοφία των μυστηρίων του Θεού που κρύβεται μέσα τους, για να υμνείται ακατάπαυστα η αγάπη του Θεού.

29. Στέκονται και κινούνται γύρω από το Θεό οι ψυχές εκείνες, όσες ελάφρυναν το λογιστικό τους από την ύλη, και τη δυάδα που μάχεται με τον εαυτό της (σάρκα-πνεύμα) την έκαναν άρμα πειθήνιο που τρέχει στους ουρανούς. Και κινούνται αδιάκοπα γύρω από το Θεό, επειδή Αυτός είναι το κέντρο και η αιτία της κινήσεως του κύκλου. Στέκονται δε μόνιμα και σταθερά σαν σε κύκλο, χωρίς να μπορούν να διασκορπιστούν από τη συνοχή τους αυτή και να στραφούν προς την αίσθηση και την κάτω περιπλάνηση των ανθρωπίνων πραγμάτων. Αυτό λοιπόν είναι το ολοκληρωμένο τέλος της ησυχίας και σ' αυτό οδηγεί τους πραγματικούς ησυχαστές, ώστε ενώ κινούνται να στέκονται, και ενώ στέκονται σταθερά, να κινούνται περί τα θεία. και όσο αυτό δε γίνεται, ενώ νομίζομε ότι ησυχάζομε, είναι αδύνατο να βρεθεί ο νους μας έξω από την ύλη και την περιπλάνηση.

30. Όταν με την μεγάλη μας επιμέλεια και σπουδή φτάσομε στο αρχαίο κάλλος του λόγου και ευτυχήσομε να λάβομε με την επιφοίτηση του Πνεύματος τη σοφία και τη γνώση που μας δίνονται από τον ουρανό, τότε διαπιστώνομε ότι η πρώτη Πηγή και Αιτία της παραγωγής των πάντων είναι σοφή και καλή σ' εμάς που μπορούμε πια να βλέπομε κατά φύση. Και δεν υπάρχει πια σ' εμάς τίποτε για να κατηγορηθεί Αυτή για την κακία που κόλλησε στο πλάσμα Της κατά την παρεκτροπή του στο χειρότερο, όταν αυτό αποσπάστηκε και κατέπεσε και, χάνοντας το αρχικό κάλλος, ξέπεσε από τη θέωση, οπότε η κακία εφόρμησε μέσα του και του.έδωσε την άλογη μορφή της.

31. Πρώτη βάση εκείνων που επεκτείνουν την πρόοδό τους είναι η γνώση των όντων, την οποία προξενεί σ' αυτούς η πρακτική φιλοσοφία. Δεύτερη είναι η επίγνωση των κρυμμένων μυστηρίων του Θεού, στην οποία μυσταγωγούνται από τη φυσική θεωρία. και τρίτη, η ένωση και ανάκραση με το Πρώτο Φως, όπου τελειώνει και αναπαύεται κάθε πρακτική προκοπή και κάθε θεωρία.

32. Όλοι οι νόες, αυτοί καθ' εαυτούς, περιστρέφονται κατά ενιαίο τρόπο με τα τρία που αναφέραμε, κατευθυνόμενοι προς τον εαυτό τους και προς το όντως Ον. Και φωτίζοντας τους πλησίον, ως πνεύματα που καθαίρονται, τους μυσταγωγούν τα θεία και τους τελειοποιούν με την ουράνια σοφία, ενοποιώντας τους με τον εαυτό τους και με τη Μονάδα.

33. Θέωση στη ζωή αυτή είναι η νοερή και όντως θεία ιερουργία, κατά την οποία ιερουργείται ο

λόγος της απόρρητης σοφίας και μεταδίδεται όσο είναι δυνατό σ' εκείνους που ετοίμασαν τον εαυτό τους. Αυτήν ο Θεός με την αγαθότητά Του τη χάρισε από την αρχή στη λογική φύση για την ενότητα της πίστεως. Όσοι δηλαδή για την καθαρότητά τους έφτασαν στη μέθεξη αυτής της υψηλής καταστάσεως, μέσω της γνώσεως των θείων, θα γίνονται όμοιοι με το Θεό, αφού γίνουν ομοιότυπα της εικόνας του Υιού Του(Ρωμ. 8, 29) με τις υψηλές και νοερές κινήσεις τους γύρω από τα θεία. Έτσι θα είναι θέσει θεοί για τους άλλους ανθρώπους πάνω στη γη. Οι άλλοι πάλι θα τελειοποιούνται στην αρετή με την κάθαρση μέσω του λόγου και της ιερής συναναστροφής των πρώτων και, ανάλογα με την προκοπή και την κάθαρσή τους, θα μετέχουν και αυτοί στη θέωση των πρώτων και θα γίνονται κοινωνοί της ενώσεώς τους με το Θεό. Και έτσι, αφού ενωθούν όλοι και γίνουν ένα με την ενότητα της αγάπης, θα ενωθούν για πάντα με τον ένα Θεό. Και θα είναι ο φύσει Θεός ανάμεσα στους θέσει θεούς(Ψαλμ. 81, 1), ο αίτιος των αγαθών έργων, χωρίς να υπάρχει τίποτε από την κτίση για το οποίο να μπορεί να κατηγορηθεί.

34. Είναι αδύνατο ο αγωνιστής να επιτύχει την κατά το δυνατό ομοίωσή του με το Θεό, αν πρωτύτερα δεν καθαρίσει με θερμά δάκρυα την ασχήμια του βούρκου των κακών που τον εμποδίζει και δεν καταπιαστεί με την ιερουργία των εντολών του Χριστού. Διαφορετικά, δεν μπορεί να γίνει μέτοχος των απορρήτων αγαθών του Θεού. Γιατί εκείνος που επιθυμεί να γευθεί νοερά τη θεία γλυκύτητα και ηδονή των νοερών πραγμάτων, αποδημεί από όλη την αίσθηση του κόσμου και, από επιθυμία των αγαθών που είναι ετοιμασμένα για τους Αγίους, έχει την ψυχή του να ασχολείται συνεχώς με τη θεωρία των όντων.

35. Το να διατηρηθεί αναλλοίωτη η ομοίωση με το Θεό, η οποία προξενείται από την ακρότατη κάθαρση και την πολλή αγάπη προς Αυτόν, κατορθώνεται μόνο με την αδιάκοπη ανάνευση προς το Θεό και την ανάταση του θεωρητικότατου νου. Αυτή συνήθως γεννιέται στην ψυχή από τη μόνιμη ησυχία των αρετών, από την άυλη και απερίσπαστη και αδιάλειπτη προσευχή, από την καθολική εγκράτεια και από την επιμελημένη ανάγνωση των Γραφών.

36. Δεν πρέπει να σπεύδομε για να καταλήξομε μόνο στην ειρήνη των εσωτερικών μας δυνάμεων, αλλά και να φτάσομε στον πόθο της νοερής αναπαύσεως. Αυτή ξέρει να αναπαύει κάθε έφεση για το αγαθό με τη γαλήνη των λογισμών, και με τη θεία δροσιά που κατεβαίνει από τον ουρανό να θεραπεύει την πληγωμένη καρδιά και να τη δροσίζει από τη φωτιά που έρχεται από ψηλά και που την ανάβει το Πνεύμα.

37. Ψυχή που πληγώθηκε βαθιά από τον έρωτα του Θεού, αφού γεύθηκε τις νοητές δωρεές της γλυκύτητάς Του, δεν μπορεί να μένει στον εαυτό της ή στην ίδια κατάσταση και να μην επεκτείνεται στις ουράνιες αναβάσεις. Γιατί όσο προχωρεί με τη βοήθεια του Πνεύματος σε διαδοχικές αναβάσεις και όσο εισχωρεί στα βάθη του Θεού, τόσο πυρπολείται από τη φωτιά της επιθυμίας και τόσο ερευνά το μέγεθος των ακόμη βαθύτερων μυστηρίων του Θεού και βιάζεται να πλησιάσει το μακάριο φως όπου σταματά κάθε άπλωμα του νου, για να ολοκληρώσει εκεί την πορεία της με ευφροσύνη καρδιάς.

38. Όταν γίνει κανείς μέτοχος του Αγίου Πνεύματος, και γνωρίσει την επιφοίτησή Του με κάποια ανέκφραστη μέσα του ενέργεια και ευωδία, ώστε η ευωδία να περνά και στην επιφάνεια του σώματος, τότε δεν υποφέρει στο εξής να μένει στα όρια της φύσεως. αλλά επειδή έχει υποστεί την καλή αλλοίωση με ενέργεια του Υψίστου(Ψαλμ. 76, 11), λησμονεί την τροφή, τον ύπνο, ξεπερνά τα σωματικά, περιφρονεί τη σωματική ανάπαυση· όλη την ημέρα, ενώ βρίσκεται σε κόπους και αγώνες ασκητικούς, δεν αισθάνεται κανένα κόπο ή φυσική ανάγκη, πείνα, δίψα, ύπνο ή τις άλλες ανάγκες της φύσεως. Γιατί έχει χυθεί αόρατα η αγάπη του Θεού με ανέκφραστη χαρά μέσα στην καρδιά του(Ρωμ. 5, 5). Και όλη τη νύχτα, παραμένοντας σε πύρινο φωτισμό, εργάζεται τη νοερή εργασία με σωματικά γυμνάσματα, και απολαμβάνει το αθάνατο συμπόσιο των αθανάτων φυτών του νοητού Παραδείσου. Σ' αυτόν και ο Παύλος αφού υψώθηκε, άκουσε άρρητα ρήματα, τα οποία δεν επιτρέπεται να τα ακούσει άνθρωπος(Β΄ Κορ. 12, 4) που είναι ακόμη προσκολλημένος εμπαθώς στα ορατά.

39. Το σώμα, όταν μιά φορά πυρωθεί στη φωτιά της ασκήσεως και βαφεί στο νερό των δακρύων, δεν αμβλύνεται πια από τους κόπους, γιατί καταπαύει τους πολλούς αγώνες, επειδή έγινε ανώτερο

από την πρακτική άσκηση. Αλλά αφού δεχτεί μέσα του γαλήνη και σιωπή ειρήνης, γεμίζει μάλλον από μιά άλλη δύναμη, άλλη ευτονία, άλλη ισχύ του Πνεύματος. Όταν τέτοιο σώμα αποκτήσει συνεργό η ψυχή και δει την κατάστασή του ότι είναι ανώτερη από τη σωματική άσκηση, αλλάζει τις φυσικές της κινήσεις και τις στρέφει σε νοητούς αγώνες και, εργαζόμενη με δύναμη τη νοερή εργασία, φυλάει για τον εαυτό της τους καρπούς των αθανάτων φυτών μέσα στο νοητό Παράδεισο. Απ' όπου σαν ποταμοί τρέχουν οι πηγές των θεοπρεπών νοημάτων και μέσα στον οποίο βρίσκεται το δένδρο της γνώσεως του Θεού, που παράγει καρπούς σοφίας, χαράς, ειρήνης, χρηστότητας, αγαθοσύνης, μακροθυμίας και ανέκφραστης αγάπης(Γαλ. 5, 22). Και καθώς έτσι εργάζεται με σπουδή και έτσι φυλάει(Γεν. 2, 15), απομακρύνεται από το σώμα και εισδύει στο γνόφο της θεολογίας. Φεύγει με την έκσταση απ΄ όλα, επειδή δεν την κρατάει τίποτε από τα ορατά, και αφού ενωθεί με το Θεό, σταματά ν' αγωνίζεται και να ποθεί.

40. Ποιο από τα δύο στοιχεία μας είναι ανώτερο – ερωτώνται οι αγωνιστές -, το ορώμενο ή το νοούμενο; Αν είναι ανώτερο το ορώμενο, άρα τίποτε άλλο δεν πρέπει να προτιμήσομε και να δεχτούμε εκτός από τα φθαρτά, κι επομένως ούτε η ψυχή είναι ανώτερη από το σώμα. Αν όμως ανώτερο είναι το νοούμενο, ο Θεός είναι πνεύμα και όσοι Τον προσκυνούν πρέπει να το κάνουν πνευματικά κι αληθινα(Ιω. 4, 24). Κι έτσι περιττεύει η σωματική άσκηση όταν είναι ακμαία η νοερή εργασία της ψυχής, η οποία κάνει ελαφρό το σώμα που κλίνει στα κάτω και το μετατρέπει όλο σε πνευματικό, ενώνοντάς το με το ανώτερο.

41. Τρεις είναι οι ταξεις εκείνων που προοδεύουν στις τελειοποιητικές αναβάσεις: η καθαρτική, η φωτιστική και η μυστική, που είναι και η τελειοποιητική. Η πρώτη είναι των αρχαρίων, η άλλη των μέσων και η τρίτη των τελείων. Αυτές τις τρεις ταξεις περνώντας με τη σειρά ο αγωνιστής, προχωρεί στην κατά Χριστόν ηλικία και γίνεται ώριμος άνδρας, αποκτώντας την τελειότητα που μέτρο της είναι ο Χριστός(Εφ. 4, 13).

42. Η καθαρτική τάξη είναι για όσους αρχίζουν τους πνευματικούς αγώνες. Το χαρακτηριστικό της είναι η απόρριψη της μορφής του χοϊκού ανθρώπου, η απολύτρωση από κάθε πρόσυλη κακία και η ένδυση του νέου ανθρώπου, που τον ανακαινίζει το Άγιο Πνεύμα(Κολ. 3, 10). Έργο της είναι το μίσος της ύλης, το λιώσιμο της σάρκας, η αποφυγή κάθε αιτίας που ωθεί το λογιστικό σε πάθος, η μετανοια για τα περασμένα αμαρτήματα. Είναι ακόμη να ξεπλύνει με δάκρυα την αλμύρα της αμαρτίας, να ρυθμίσει τη διαγωγή σύμφωνα με την χρηστότητα του πνεύματος και να καθαρίσει με την κατάνυξη το εσωτερικό του ποτηριού(Ματθ. 23, 26), δηλαδή το νου, από κάθε σαρκικό και πνευματικό μολυσμό(Β΄ Κορ. 7, 1). Κι έτσι να βάλει μέσα του το κρασί του λόγου, το οποίο ευφραίνει την καρδιά του ανθρώπου(Ψαλμ. 103, 15) που καθαίρεται, και να το προσφέρει στον Βασιλιά των πνευμάτων για να το γευθεί. Σκοπός της τάξεως αυτής είναι να πυρακτωθεί ο άνθρωπος στην πράξη με τη φωτιά της ασκήσεως και με τους σωματικούς κόπους ώστε να αποβάλει κάθε σκουριά της αμαρτίας, να χαλυβδωθεί, και αφού βουτηχθεί στο νερό της κατανύξεως, να γίνει ξίφος κοφτερό και δυνατό εναντίον των παθών και των δαιμόνων. Εκείνος που έφτασε σ' αυτό το σημείο με πολλούς κόπους ασκήσεως, έσβησε τη δύναμη του έμφυτου πυρός, έφραξε τα στόματα των λεόντων, των άγριων παθών, δυνάμωσε το αδύνατο πνεύμα του, έγινε ισχυρός(Εβρ. 11, 33-34), και σαν άλλος Ιώβ έστησε τρόπαιο υπομονής, αφού νίκησε το διάβολο που τον πείραζε.

43. Η φωτιστική είναι η τάξη εκείνων οι οποίοι από τους ιερούς αγώνες προχώρησαν στην πρώτη απάθεια. Χαρακτηριστικό της είναι η γνώση των όντων, η θεωρία των λόγων της κτίσεως και η μέθεξη του Αγίου Πνεύματος. Έργο της είναι η κάθαρση του νου, που γίνεται με τη θεϊκή φωτιά, η νοερή αποκάλυψη των οφθαλμών της καρδιάς και η γέννηση του λόγου μαζί με υψηλά νοήματα της γνώσεως. Σκοπός της είναι ο λόγος της σοφίας που σαφηνίζει τις φύσεις των όντων, η επίγνωση των θείων και των ανθρωπίνων πραγμάτων και η φανέρωση των μυστηρίων της βασιλείας των ουρανών. Όποιος έφτασε σ' αυτό το σημείο με την πνευματική εργασία του νου, κάθεται σαν άλλος Ηλίας Θεσβίτης(Δ΄ Βασ. 2, 11) πάνω σε πύρινο άρμα που έχει για άλογα τις τέσσερις γενικές αρετές και, ενώ ζει ακόμη, ανυψώνεται στον νοητό αέρα και περιοδεύει στα ουράνια, αφού ξεπέρασε την ταπεινότητα του σώματος.

44. Η μυστική και τελειοποιητική τάξη είναι εκείνων που τα πέρασαν όλα και έφτασαν στην πλήρη ωριμότητα του Χριστού(Εφ. 4, 13). Χαρακτηριστικό τους είναι να διασχίσουν τον αέρα και να υπερβούν τα πάντα και να φτάσουν όπου οι άνω τάξεις των ουρανών να πλησιάσουν το Πρώτο Φως και να ερευνήσουν με το πνεύμα τα βάθη του Θεού. Έργο της τάξεως αυτής είναι να γεμίσει το νου που είναι θεατής όλων αυτών, με τους λόγους για την πρόνοια, τη δικαιοσύνη και την αλήθεια του Θεού και τους λόγους για τη λύση αινιγμάτων και παραβολών και σκοτεινών λόγων της θείας Γραφής. Και σκοπός της, να μυσταγωγήσει αυτόν που τελειοποιήθηκε έτσι, τα απόκρυφα μυστήρια του Θεού, να τον γεμίσει ανείπωτη σοφία με τη συνάφεια με το Πνεύμα και να τον αναδείξει σοφό θεολόγο μέσα στη μεγάλη Εκκλησία του Θεού, να φωτίζει τους ανθρώπους με το λόγο της θεολογίας. Εκείνος που έφτασε σ' αυτό το σημείο με βαθύτατη ταπεινοφροσύνη και κατάνυξη, ανέβηκε στον τρίτο ουρανό της θεολογίας σαν άλλος Παύλος και άκουσε άρρητα ρήματα(Β΄ Κορ. 12, 4), τα οποία δεν επιτρέπεται να τα ακούσει άνθρωπος κυριαρχούμενος από την αίσθηση, και γεύθηκε τα απόρρητα αγαθά που δεν τα είδαν μάτια και αυτιά δεν τα άκουσαν(Α΄ Κορ. 2, 9). Ακόμη, έγινε διάκονος των μυστηρίων του Θεού, επειδή έγινε στόμα Θεού και μεταδίδει όλα αυτά στους ανθρώπους με το λόγο, ζώντας, τέλειος μέσα στον τέλειο Θεό, την μακάρια ανάπαυση, ενωμένος με τους θεολόγους στις υπέρτατες δυνάμεις των Χερουβείμ και των Σεραφείμ, οι οποίες έχουν ως ιδίωμα τη σοφία και τη γνώση.

45. Ο βίος των ανθρώπων διαιρείται σε δύο τρόπους, ενώ οι στόχοι του σε τρεις τάξεις. Ο ένας τρόπος είναι ο κοινωνικός και εγκόσμιος. Ο άλλος είναι έξω από την κοινωνία των ανθρώπων και υπερκόσμιος. Ο κοινωνικός διαιρείται σε σωφροσύνη και σε απληστία. Ο ακοινώνητος διαιρείται σε φιλοσοφία, σε φυσική γνώση και σε υπερφυσική ενέργεια. Ο πρώτος τώρα, ή συνάπτεται στο δίκαιο, οπότε έρχεται στην κατά φύση κατάσταση, ή στην αδικία, οπότε φτάνει στην αδικία, χάνοντας τη φυσική του κίνηση. Ο άλλος πάλι, αν βαδίσει προς τον επιδιωκόμενο σκοπό στοιχώντας στον κανόνα, καταλήγει στην άπειρη Φύση, με τελειότητα πάνω από τη φύση· αν όμως η άσκησή του γίνεται από φιλοδοξία, αποτυγχάνει το σκοπό του και καταντά σε αδόκιμο νου(Ρωμ. 1, 28), οπότε ως ατελής, εύλογα απορρίπτεται από την τάξη του τελείου.

46. Φως και ζωή και ειρήνη είναι το Άγιο Πνεύμα. Εκείνος λοιπόν που φωτίζεται από το θείο Πνεύμα, ειρηνεύει και περνά τη ζωή του με γαλήνη. Από τούτο πηγάζει σ' αυτόν η γνώση των όντων και η σοφία του λόγου και αποκτά το νου του Χριστού. Αυτός γνωρίζει τα μυστήρια της Βασιλείας, εισχωρεί στα βάθη του Θεού και μέρα με τη μέρα προφέρει αγαθούς λόγους ζωής από ακύμαντη και φωτισμένη καρδιά στους ανθρώπους, επειδή είναι αγαθός, έχοντας μέσα του τον Αγαθό να λαλεί «καινά και παλαιά»(Ματθ. 13, 52).

47. Ο Θεός είναι σοφία, κι εκείνους που βαδίζουν με λόγο και σοφία, αφού τους θεοποιήσει με τη γνώση των όντων, τους ενώνει με φως με τον εαυτό Του και τους αναδεικνύει θέσει θεούς. Κι όπως ο Θεός, αφού κατασκεύασε τα πάντα με σοφία από το μηδέν, με σοφία κυβερνά και κατευθύνει τα εγκόσμια, και με σοφία επίσης εργάζεται πάντοτε τη σωτηρία όλων εκείνων που Τον πλησιάζουν με τη μετάνοια, έτσι κι εκείνος που αξιώθηκε να γίνει μέτοχος της ανώτατης σοφίας λόγω καθαρότητας, πάντοτε και αυτός, ως εικόνα του Θεού, με σοφία εκτελεί και εργάζεται το θέλημα του Θεού. Συναγει δηλαδή τον εαυτό του από τα εξωτερικά και πολυσχιδή, και μέρα με τη μέρα υψώνει και εκτείνει το λογιστικό του με τη γνώση των απορρήτων, προς αγγελικούς πράγματι τρόπους ζωής. Και κάνοντας, όσο είναι εφικτό, ενοειδή τη ζωή του, ενώνει τον εαυτό του με τις άνω δυνάμεις, οι οποίες κινούνται ενιαία γύρω από το Θεό· και με αυτές, σαν καλούς οδηγούς, ανυψώνεται προς την πρώτη αρχή και Αιτία.

48. Εκείνος που με την ανώτερη σοφία ένωσε τον εαυτό του με τις αγγελικές δυνάμεις και γι' αυτό ενώθηκε με το Θεό, επειδή έγινε καθ' ομοίωση του Θεού, πλησιάζει τους πάντες με εμφιλόσοφο λόγο και συναναστροφή, και με θεία δύναμη αποδεσμεύει όσους θέλουν από τα εξωτερικά και πολυσχιδή, συνάγοντάς τους πνευματικά προς την ενοειδή ζωή ως μιμητής του Θεού, όπως ήδη έκανε με τον εαυτό του. Και τους ανυψώνει προς τη θεωρία της δόξας του ενός και πρώτου Φωτός, με τη σοφία, τη γνώση και την έλλαμψη των αποκρύφων. Και αφού τους ενώσει με τις γύρω από το Θεό αγγελικές ουσίες και τάξεις, τους οδηγεί στην ενότητα με το Θεό, αφού έχουν γίνει ολόλαμπροι από το φωτισμό του Πνεύματος.

49. Την τετράδα των γενικών αρετών συνακολουθούν οκτώ φυσικές αρετές, συνοδεύοντας δύο την κάθε μία, ώστε η κάθε μία από τις γενικές να σχηματίζει τριάδα. Τη φρόνηση λοιπόν συνοδεύουν η γνώση και η σοφή θεωρία. Τη δικαιοσύνη, η διάκριση και η σπλαχνική διάθεση. Την ανδρεία, η υπομονή και η σταθερότητα. Τη σωφροσύνη, η αγνεία και η παρθενία. Ως Κτίστης και Μυσταγωγός αυτής της τριαδικής δωδεκάδας των αρετών, κάθεται με σοφία ο Θεός στο θρόνο του νου, στέλνοντας το Λόγο για τη δημιουργία των αρετών. Ο Λόγος, παίρνοντας από κάθε μία από τις αρχικές αρετές που είπαμε, δημιουργεί στην ψυχή το νοητό κόσμο της ευσέβειας. Και σαν ουρανό αυτού του κόσμου απλώνει τη φρόνηση, γεμάτη αστέρια για να καταλάμπει τη ζωή, όπου σαν δύο μεγάλους φωστήρες βάζει τη θεία γνώση και τη φυσική θεωρία να λάμπουν και να τον καταφωτίζουν. σαν γη, θεμελιώνει τη δικαιοσύνη, για αδάπανη πανδαισία. Σαν αέρα απλώνει τη σωφροσύνη, ξεκούρασμα και δροσιά γνησιότατης ζωής. Σαν θάλασσα βάζει την ανδρεία γύρω από την ασθένεια της φύσεως, για να εξουδετερώνει τα οχυρώματα και τα υψώματα του σατανά(Β΄ Κορ. 10, 4). Οικοδομώντας λοιπόν έτσι αυτόν τον κόσμο ο Λόγος, βάζει μέσα του σαν δύναμη το Πνεύμα για κίνηση νοητή και αέναη και για συνοχή αδιάσπαστη και διαρκή, σύμφωνα με το λόγο του Δαβίδ: «Με το λόγο του Κυρίου στερεώθηκαν οι ουρανοί, και με το πνεύμα του στόματός Του είναι σ' αυτούς όλη η δύναμή τους»(Ψαλμ. 32, 6).

50. Με τις μεταβάσεις των αξίων από τη μια πνευματική ηλικία στην άλλη, μεγαλώνει μαζί και ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός. Και όταν είναι ακόμη νήπιοι και έχουν ανάγκη από γάλα(Εβρ. 5, 12), λέγεται ότι θηλάζει το γάλα των εισαγωγικών αρετών της ασκήσεως του σώματος, το οποίο λίγο είναι ωφέλιμο(Α΄ Τιμ. 4, 8) σ' εκείνους που αυξάνουν στην αρετή και αποβάλλουν λίγο-λίγο τη νηπιότητα. Όταν φτασουν στη νεανική ηλικία και τρέφονται με τη στερεά τροφή της θεωρίας των όντων, έχοντας γυμνασμένα τα αισθητήρια της ψυχής(Εβρ. 5, 14), τότε ο Χριστός λέγεται ότι προοδεύει στην ηλικία και στη θεία χάρη(Λουκ. 2, 52) και κάθεται μεταξύ των πρεσβυτέρων(Λουκ. 2, 46) και τους φανερώνει τα βαθιά και σκοτεινά. Όταν γίνουν ώριμοι άνδρες και φτάσουν στην τελειότητα που μέτρο της είναι ο Χριστός(Εφ. 4, 13), τότε λέγεται ότι κηρύττει σε όλους το λόγο της μετάνοιας και διδάσκει τους λαούς για τη βασιλεία των ουρανών(Ματθ. 4, 17) και ότι ανυπομονεί να σταυρωθεί. Γιατί αυτό είναι το τέλος καθενός που έγινε τέλειος στις αρετές· αφού περάσει όλες τις ηλικίες του Χριστού, να καταλήξει να υποστεί το πάθος των πειρασμών, όπως έπαθε και ο Κύριος.

51. Έως ότου είμαστε στα όρια της σωματικής ασκήσεως, αποφεύγοντας να τρώμε διάφορα φαγητά ή να χρησιμοποιούμε την αφή ή να ατενίζομε ομορφιές ή να ακούμε μελωδίες ή να οσφραινόμαστε αρώματα, είμαστε κάτω από την κηδεμονία επιτρόπων και κηδεμόνων ως νήπιοι ακόμη, αν και είμαστε κληρονόμοι και κύριοι όλων όσα έχει ο Πατέρας. Όταν όμως έρθει για την άσκηση το πλήρωμα του χρόνου και ολοκληρωθεί με την απάθεια, τότε γεννιέται μέσα μας ο Λόγος από καθαρή διάνοια και μπαίνει κάτω από το νόμο του Πνεύματος, για να εξαγοράσει εμάς που είμαστε κάτω από το νόμο του σαρκικού φρονήματος και να μας αποδώσει την υιοθεσία(Γαλ. 4, 2-5). Όταν γίνει αυτό, το Πνεύμα κράζει μέσα στις καρδιές μας: «Αββά, Πατέρα!»(Γαλ. 4, 6), δείχνοντας και γνωρίζοντάς μας την υική ιδιότητα μας και την παρρησία προς το Θεό και Πατέρα. Και μένει πλέον μαζί μ' εμάς ως υιούς του Θεού και κληρονόμους Του μέσω του Χριστού και συνομιλεί, αφού δεν κρατούμαστε πιά από τη δουλεία των αισθήσεων.

52. Σ' εκείνους που προόδεψαν στην πίστη όμως ο Πέτρος, και επανήλθαν στην ελπίδα σαν τον Ιάκωβο και έγιναν τέλειοι στην αγάπη όπως ο Ιωάννης, μεταμορφώνεται ο Κύριος(Ματθ. 17, 1-5) αφού ανεβεί σε υψηλό όρος θεολογίας. Και λάμπει σ' αυτούς με τη φανέρωση και το χαρακτήρα του καθαρού λόγου όπως ο ήλιος, και με τα νοήματα της απόρρητης σοφίας γίνεται λαμπρός όπως το φως. Και παρουσιάζεται σ' αυτούς ο Λόγος, να στέκεται μεταξύ νόμου και προφητείας. Από τη μία δηλαδή νομοθετεί και διδάσκει, ενώ από την άλλη φανερώνει από τους βαθείς και κρυφούς θησαυρούς της σοφίας· ενίοτε προβλέπει και προλέγει. Αυτούς τους επισκιάζει σαν νεφέλη φωτεινή το Πνεύμα, απ΄ όπου έρχεται σ' αυτούς φωνή μυστικής θεολογίας και τους μυεί στο μυστήριο της τρισυπόστατης θεότητας, λέγοντας τα εξής: «Αυτός είναι ο αγαπητός μου όρος της τελειώσεως που με ικανοποιεί, να γίνεστε τέλεια τέκνα μου με το τέλειο Πνεύμα».

53. Η ψυχή που καταφρόνησε όλα τα χαμαίζηλα και πληγώθηκε ολοκληρωτικά από τον έρωτα του

Θεού, παθαίνει μιά παράδοξη και θεϊκή έκσταση. Αφού δηλαδή δει καθαρά τις φύσεις και τους λόγους των όντων και κατανοήσει τα τέλη των ανθρωπίνων πραγμάτων, δεν ανέχεται πλέον να βρίσκεται μέσα στο σύμπαν και να περιορίζεται από το σώμα που την περιέχει. Αλλά αφού βγει έξω από τα όριά της και αφού κυριαρχήσει πάνω στην αίσθηση και ξεπεράσει τις φύσεις όλων των όντων, εισέρχεται με ανέκφραστη σιγή στο γνόφο της θεολογίας και αντικρύζει το κάλλος του Όντος μέσα σε φως νοημάτων ανείπωτης σοφίας, όσο της δοθεί τότε από τη χάρη. Με τρόπο που αρμόζει στο Θεό, εμβαθύνει με τα νοήματα στη θεωρία Του και εντρυφά με φόβο αγάπης στους καρπούς των αθανάτων φυτών, εννοώ στα νοήματα των θείων εννοιών, των οποίων τη μεγαλοπρέπεια και τη δόξα ποτέ δεν μπορεί να εκφράσει πλήρως όταν επιστρέψει από την έκσταση στον εαυτό της. Αλλά καθώς υφίσταται την παράδοξη ενέργεια του Πνεύματος, βιώνει το επαινετό αυτό πάθος με μιαν ανείπωτη χαρά και σιγή· τον τρόπο όμως της θείας αυτής ενέργειας, ή ποιο είναι εκείνο που την κινεί και φαίνεται και λέει σ' αυτήν μυστικώς τα απόρρητα, δεν μπορεί να εξηγήσει.

54. Εκείνος που σπέρνει δάκρυα κατανύξεως για την αρετή, θα τρυγήσει σαν καρπό ζωής, χαρά ανέκφραστη. Εκείνος που ζητεί με ζήλο και αναμένει με υπομονή τον Κύριο μέχρις ότου καρπίσουν τα γεννήματα της αρετής του, αυτός θα θερίσει μεστωμένα τα στάχυα της γνώσεως του Θεού. Και θα φωτίσει τον εαυτό του με το φως της σοφίας και θα γίνει λυχνία αιωνίου φωτός, για να φωτίζει όλους τους ανθρώπους. και δε θα φθονήσει τον εαυτό του και τους πλησίον ώστε να κρύψει κάτω από το μόδιο(Ματθ. 5, 15) του φθόνου το φως της σοφίας που του δόθηκε, αλλά μέσα στην Εκκλησία των πιστών θα πει αγαθά λόγια για ωφέλεια πολλών και θα αναπτύξει παλαιά αινίγματα, σύμφωνα με όσα άκουσε από τον ουρανό να του υπαγορεύει το θείο Πνεύμα και όσα έμαθε σχολάζοντας στη θεωρία των όντων και όσα οι πατέρες του του διηγήθηκαν(Ψαλμ. 77, 2-3).

55. Θα συμβεί σε κάθε αγωνιστή, κατά την ημέρα της τελειώσεώς του στην αρετή, να του σταλάξουν τα όρη της εργασίας των θείων εντολών γλυκύτητα ευφροσύνης, καθώς θα βασιλεύει στη Σιών, στην καθαρή διάνοια. και από τα βουνά, τους λόγους δηλαδή των αρετών, θα ρεύσει γάλα, προσφέροντάς του την τροφή ενώ θα αναπαύεται πάνω στην κλίνη της απάθειας. Και όλες οι πηγές του Ιούδα, εννοώ της πίστεως και της γνώσεώς του, θα αναβλύσουν νερά, δόγματα δηλαδή και παραβολές και αινίγματα θείων πραγμάτων. Από την καρδιά του, σαν από τον οίκο Κυρίου, θα βγει πηγή ανέκφραστης σοφίας και θα ποτίσει τον χείμαρρο των σχοίνων(Ιωήλ. 4, 18), δηλαδή τους ανθρώπους που ξεράθηκαν από την ξηρασία και τον καύσωνα των παθών. Και τότε θα διαπιστώσει στον εαυτό του την πραγματοποίηση των λόγων του Κυρίου: «Από τα βάθη όποιου πιστεύει σ' εμένα, θα ρεύσουν ποτάμια ζωντανό νερό»(Ιω. 7, 38).

56. «Θα ανατείλει, λέει ο Θεός, σ' εκείνους που με φοβούνται, ήλιος δικαιοσύνης, και οι πράξεις τους θα οδηγήσουν στην ίαση. Θα βγουν από τη φυλακή των παθών και θα χοροπηδήσουν σαν μοσχαράκια ελευθερωμένα από δεσμά αμαρτίας. και θα καταπατήσουν τους άνομους και τους δαίμονες κάτω από τα πόδια τους σαν στάχτη, κατά την ημέρα της αποκαταστάσεώς τους, την οποία επιφέρω εγώ, λέει ο Κύριος, ο Παντοκράτωρ»(Μαλ. 4, 2-30. Αυτό βέβαια θα γίνει όταν ανυψωθούν μέσω όλων των αρετών και τελειοποιηθούν με τη σοφία και τη γνώση από τη μέθεξη του Πνεύματος.

57. Αν στο πεδινό όρος του κόσμου τούτου και της Εκκλησίας του Χριστού, σηκώσεις ψηλά τη σημαία της καινούργιας γνώσεως και υψώσεις, σύμφωνα με τον Προφήτη(Ησ. 13, 2), τη φωνή της σοφίας που σου έδωσε ο Θεός, στηρίζοντας με το λόγο σου και διδάσκοντας τους αδελφούς σου και αποκαλύπτοντάς τους το νόημα της θείας Γραφής ώστε να κατανοούν τις θαυμαστές δωρεές του Θεού, και οδηγώντας τους στην εργασία των εντολών Του, τότε μη φοβηθείς από εκείνους που φθονούν τη δύναμη των λόγων σου και διαστρεβλώνουν κάθε θεία Γραφή, γιατί αυτοί είναι άδειοι, σαρωμένοι και έτοιμοι για κατοικία του διαβόλου(Ματθ. 12, 44). Γιατί ο Θεός καταγράφει τα λόγια σου στο βιβλίο των ζώντων και δε θα πάθεις βλάβη από αυτούς, όπως ούτε ο Πέτρος από τον Σίμωνα τον μάγο. Θα πεις μάλλον και συ εκείνη την ημέρα μαζί με τον Προφήτη(Ησ. 12, 2 και 4), όταν βλέπεις τους ανθρώπους αυτούς να κατασκευάζουν εναντίον σου παγίδες στο δρόμο σου: «Ιδού, ο Θεός μου και Κύριος είναι σωτήρας μου· θα έχω την πεποίθησή μου σ' Αυτόν, θα με σώσει και δε θα φοβηθώ. Γιατί η δόξα μου και η ύμνησή μου είναι ο Κύριος, και Αυτός έγινε

σωτήρας μου. Δε θα πάψω να αναγγέλλω τα ένδοξα έργα Του σε όλη τη γη».

58. Αν κατάλαβες ότι η ορμή των παθών είναι μέσα σου άπρακτη και ότι η κατάνυξη και η ταπεινοφροσύνη αναβλύζουν από τα μάτια σου, τότε να γνωρίζεις ότι ήρθε σ' εσένα η βασιλεία του Θεού και εγκυμονείς το Άγιο Πνεύμα. Αν επιπλέον νιώθεις το Πνεύμα να ενεργεί, να κινείται και να λαλεί στα έγκατά σου και να σε παρακινεί να λες σε μεγάλη συνάθροιση της Εκκλησίας την σωτηριώδη αλήθεια του Θεού, μην εμποδίσεις τα χείλη σου φοβούμενος τον φθόνο των ιουδαιοφρόνων. Αλλά κάθισε και γράψε σε πινακίδα, όπως λέει ο Ησαΐας(Ησ. 30, 8), εκείνα που σου υπαγορεύει το Πνεύμα, γιατί αυτά θα παραμείνουν για πολύ καιρό, για πάντα. Εκείνοι που κοιλοπονούν τον φθόνο είναι λαός απειθής, παιδιά νόθα, που δεν έχουν πίστη και δε θέλουν να ακούσουν ότι το Ευαγγέλιο ενεργεί και σήμερα, δημιουργώντας φίλους του Θεού και προφήτες. Αλλά λένε στους προφήτες και στους διδασκάλους της Εκκλησίας: «Μην αναγγέλλετε σ' εμάς τη σοφία του Θεού», και σ' εκείνους που βλέπουν τα οράματα της φυσικής θεωρίας, λένε: «Μη μας λέτε τέτοια, να μας λέτε και να μας αναγγέλλετε άλλα, τα λόγια της πλάνης που αγαπά ο κόσμος· πάρετε από μας το λόγο του Ισραήλ»(Ησ. 30, 9-11). Μην προσέξεις λοιπόν το φθόνο και τα λόγια τους. Γιατί εκείνα που σου υπαγορεύονται από ψηλά για την ωφέλεια πολλών, θα τα ακούσουν όσοι είναι ολότελα κωφοί, και εκείνοι που βρίσκονται στο σκοτάδι του βίου και τα μάτια των τυφλών που βρίσκονται στην ομίχλη της αμαρτίας, θα δουν το φως των λόγων σου, και θα νιώσουν αγαλλίαση γι' αυτούς οι πνευματικά φτωχοί. Οι απελπισμένοι άνθρωποι θα γεμίσουν ευφροσύνη· οι πλανεμένοι θα αντιληφθούν τη σύνεση που έχουν τα λόγια σου· όσοι γογγύζουν εναντίον σου, θα μάθουν να υπακούουν στα λόγια του Πνεύματος· και οι γλώσσες που τραυλίζουν, θα μάθουν να λαλούν ειρηνικά(Ησ. 29, 18-19 και 24).

59. Λέει ο Ησαΐας(Ησ. 31, 9· 32, 2-6 και 8): Είναι μακάριος εκείνος που έχει στη Σιών, δηλαδή στην Εκκλησία του Θεού, τέκνα της διδασκαλίας των λόγων του και υιούς δικούς του πνευματικούς στην άνω Ιερουσαλήμ των πρωτοτόκων. Γιατί, λέει, ο άνθρωπος εκείνος θα κρύβει τα λόγια του για τον κατάλληλο καιρό και θα κρυφτεί σαν να προφυλάγεται από ορμητικά νερά. Και τέλος θα φανεί στη Σιών, στην Εκκλησία των πιστών, σαν ένδοξος ποταμός που τρέχει μεγαλόπρεπα σε διψασμένη γη, με τα νάματα της σοφίας του. Και όσοι παρασύρονται από τους φθονερούς, θα πάψουν να έχουν πεποίθηση σ' αυτούς, αλλά θα τείνουν τ' αυτιά τους ν' ακούσουν τα λόγια του ανθρώπου εκείνου, και η καρδιά όσων ασθενούν στην ψυχή θ' ακούσει προσεκτικά. Δε θα του πουν πλέον οι υπηρέτες του φθόνου «σώπασε»· επειδή, όντας ευσεβής, σκέφθηκε συνετά και δεν είπε μωρίες όπως οι μωροί σοφοί του κόσμου. Ούτε η καρδιά του σκέφθηκε μάταια να πράττει άνομα και να λέει για το Θεό λόγια πλάνης, ώστε να διασκορπίσει ψυχές που πεινούν, και αυτές που διψούν να τις αφήσει ανικανοποίητες. Γι' αυτό οι λόγοι του θα παραμείνουν προς ωφέλεια πολλών, κι ας μην αρέσει αυτό στους φθονερούς.

60. Σ' αυτόν που κατοικεί σε υψηλό σπήλαιο ισχυρού βράχου, θα δοθεί χορταστικά ο άρτος της γνώσεως, και το οινοδοχείο της σοφίας μέχρι να μεθύσει· παρόμοια θα είναι άφθονο και το νερό που θα πίνει. Θα δει τον Βασιλιά με τη δόξα Του, και τα μάτια του θα αντικρύσουν από μακριά γη(Ησ. 33, 16-17). Η ψυχή του θα μελετήσει σοφία και θα μιλήσει σ' όλους για τον αιώνιο τόπο(Ησ. 33, 14), έξω από τα όρια του οποίου δεν υπάρχει τίποτε.

61. Αφού λοιπόν η παιδαγωγία του Κυρίου είναι που ανοίγει τα αυτιά καθενός που έχει το φόβο Του, και του παρέχει αυτί για ν' ακούει, και του δίνει γλώσσα παιδαγωγημενη για να γνωρίζει πότε πρέπει να μιλήσει(Ησ. 50, 4-5), τότε ποιος άλλος είναι που αποδιώχνει άπρακτους τους φρόνιμους και σοφούς του κόσμου και αποδεικνύει μωρή τη σοφία τους, ενώ βεβαιώνει μόνο τα λόγια των δούλων Του(Ησ. 44, 25-26); δεν είναι άλλος από Αυτόν που πραγματοποιεί πρωτοφανή και παράδοξα έργα προς δόξαν Του, που ανοίγει στην έρημο και κατάξερη καρδιά οδό ταπεινώσεως και πραότητας, και στην ξερή και άνυδρη διάνοια ποταμούς ανείπωτης σοφίας, για να ξεδιψάσει το εκλεκτό γένος Του, τον λαό που διάλεξε για να διηγείται τις αρετές Του(Ησ. 43, 19-21). Αυτός πορεύεται μπροστά από αυτούς που Τον αγαπούν και Τον φοβούνται, και για χάρη τους ισοπεδώνει τα βουνά των παθών και συντρίβει τις χάλκινες θύρες της άγνοιας, ενώ τους ανοίγει τις θύρες της δικής Του γνώσεως και τους φανερώνει τους θησαυρούς της που είναι σκοτεινοί, απόκρυφοι και αόρατοι. Και όλα αυτά, για να μάθουν ότι Αυτός είναι ο Κύριος, ο Θεός, που τους έδωσε το όνομα

Ισραήλ(Ησ. 45, 2-3).

62. Ποιος είναι που ταράζει τη θάλασσα των παθών και καταπαύει τα κύματά της; Είναι ο Κύριος Σαβαώθ, ο οποίος σώζει όσους Τον αγαπούν από τον κίνδυνο της αμαρτίας και γαληνεύει την τρικυμία των λογισμών τους, ο οποίος θέτει τα λόγια Του στο στόμα τους και τους σκεπάζει κάτω από τη σκιά των χεριών Του, με τα οποία έστησε τον ουρανό και θεμελίωσε τη γη(Ησ. 51, 15-16). Αυτός δίνει σ' όσους έχουν το φόβο Του γλώσσα παιδαγωγημενη και ακοή συνετή για να ακούν από ψηλά τη φωνή Του και να απαγγέλλουν τα προστάγματά Του στον οίκο του Ιακώβ, δηλαδή στην Εκκλησία των πιστών. Σ' εκείνους όμως που δεν έχουν μάτια να βλέπουν τις ακτίνες του Ηλίου της δικαιοσύνης και αυτιά ν' ακούνε τα ένδοξα του Θεού, το σκοτάδι είναι ο κλήρος της άγνοιάς τους και η ελπίδα τους μάταιη, καθώς και τα λόγια τους. Κανείς από αυτούς δε μιλά σύμφωνα με το δίκαιο, ούτε μπορεί να κρίνει σύμφωνα με την αλήθεια· στηρίζονται στα μάταια και λένε λόγια χωρίς περιεχόμενο· κυοφορούν φθόνο και γεννούν κακολογία(Ησ. 59, 4). Γιατί τ' αυτιά τους είναι απερίτμητα και δεν μπορούν ν' ακούνε, και γι' αυτό ονειδίζουν το λόγο της γνώσεως του Θεού και δεν πρόκειται να θελήσουν να τον ακούσουν.

63. Ποιά σοφία υπάρχει σ' αυτούς που κοιλοπονούν τον φθόνο κατά του πλησίον; Πώς δηλαδή θα πουν οι φθονεροί, λέει ο Ιερεμίας(Ιερ. 8, 8-9), ότι «εμείς είμαστε σοφοί και ο Νόμος του Κυρίου είναι μαζί μας», όταν λιώνουν από ζήλεια προς όσους έλαβαν τη χάρη του Πνεύματος μέσω της σοφίας και της γνώσεως του Θεού; Αλλά αποδείχθηκε μάταιη η ψεύτικη γνώση στους γραμματείς και σοφούς του κόσμου, αφού αστόχησαν την αληθινή γνώση. Γι' αυτό και ντροπιάστηκαν οι σοφοί που κρίθηκαν ανάξιοι για τη σοφία του Παρακλήτου, βλέποντάς την να πληθύνεται σε ψαράδες, και φοβήθηκαν τη δύναμη των λόγων τους· και πιάστηκαν στα δίχτυα των νοημάτων τους, επειδή αποδοκίμασαν την αληθινή σοφία και τη γνώση του Κυρίου.

64. Αφού οι φθονεροί εγκατέλειψαν την πηγή της σοφίας του Θεού, γιατί λιώνουν από ζήλεια προς όσους δέχτηκαν πλούσια τη χάρη του Πνεύματος και έλαβαν πύρινη γλώσσα σαν γραφίδα ταχογράφου γραφέα(Ψαλμ. 44, 2); Αν είχαν ακολουθήσει κι αυτοί το δρόμο του Θεού, θα είχαν κατοικήσει για πάντα στην ειρήνη της απάθειας· θα είχαν μάθει που βρίσκεται η φρόνηση, που βρίσκεται η ισχύς, που βρίσκεται η σύνεση και η γνώση των όντων, που βρίσκεται μακροβιότητα και ζωή, που βρίσκεται φως των ματιών και σοφία με ειρήνη· θα είχαν μάθει ποιος βρίσκει τον τόπο της σοφίας και ποιος εισέρχεται στους θησαυρούς της(Βαρ. 3, 12-15). Θα έβλεπαν τι προσταζει ο Θεός μέσω του Προφήτη στους μύστες του λόγου, λέγοντας: «Ο Προφήτης που είδε αποκαλυπτικό όνειρο, ας διηγηθεί την οπτασία του, και όποιος δέχθηκε λόγο δικό μου, ας διηγηθεί το λόγο μου αληθινά»(Ιερ. 23, 28), και πάλι: «Γράψε όλους τους λόγους που σου είπα σε βιβλίο»(Ιερ. 37, 2). και έτσι ποτέ δε θα έλιωναν από φθόνο για τους ανθρώπους αυτούς.

65. Αν αλλάξει ο αιθίοπας το δέρμα του και η λεοπάρδαλη τα στολίσματά της, τότε και οι φθονεροί θα μπορέσουν να σκεφτούν και να πουν κάτι καλό, που είναι μαθημένοι στη μελέτη των κακών(Ιερ. 13, 23). Γιατί δίνουν ύπουλα ισχυρό κτύπημα στους πλησίον τους, όντας δόλιοι και υποκριτικοί προς τους φίλους τους. Δε λένε την αλήθεια, γιατί έμαθε η γλώσσα τους στα μάταια και ψεύτικα λόγια(Ιερ. 9, 4-5). Κατάλαβέ το, λοιπόν, εσύ που για τη γνώση του Θεού και το λόγο φθονείσαι· και εμπαίζεσαι από αυτούς, και κάνε, όμοια με τον Ιερεμία, εκτενή δέηση, λέγοντας: «Θυμήσου με, Κύριε, και έλα κοντά μου και απάλλαξέ με από τους φθονερούς που με καταδιώκουν. Μη μακροθυμήσεις, θέλοντας να με δοκιμάσεις περισσότερο. Γνώρισε ότι με εμπαίζουν αυτοί που απορρίπτουν τη γνώση Σου. Δώσε τέλος στη ζήλεια τους. Και τότε ο λόγος της γνώσεώς Σου θα είναι αφορμή ευφροσύνης και χαράς της καρδίας μου. Γιατί ποτέ δεν κάθισα μαζί με αυτούς που χλευάζουν τη γνώση Σου, αλλά ένιωθα φόβο για την παρουσία της δυνάμεώς Σου, και έμενα μόνος μου, καθώς πικράθηκα πολύ από το φθόνο τους»(Ιερ. 15, 15-17). Και θ' ακούσεις: «Τα ξέρω καλά αυτά. Αν όμως επιστρέψεις κάποιον πλανεμένο από την πλάνη του, θα σε συναριθμήσω με τους φίλους μου και θα σταθείς μπροστά μου· και αν μετατρέψεις κάποιον ανάξιο σε άξιο, θα είσαι σαν στόμα μου. Θα σε λυτρώσω από τα χέρια των φθονερών κακούργων, λέει ο Κύριος, ο Θεός του Ισραήλ»(Ιερ. 15, 19 και 21).

66. Ας ακούσουν την κατακλείδα του λόγου οι φθονεροί σοφοί: Οι Ναζιραίοι του Θεού, έγιναν με

τους κόπους τους πιο καθαροί από το χιόνι· λαμπρύνθηκαν στη ζωή τους πιο πολύ από το γάλα· η ομορφιά της σοφίας τους είναι ανώτερη από το ζαφείρι(Θρ. Ιερ. 4, 7-8), και ο χαρακτήρας των λόγων τους από το καθαρό μαργαριτάρι. Αντίθετα, αυτοί που έτρωγαν με απόλαυση την κοσμική γνώση, πέθαναν από πείνα μπροστά στις πηγές του Πνεύματος· αυτοί που ανατρέφονταν μέσα στην πορφύρα της σοφίας των Ελλήνων, ντύθηκαν την κόπρο της άγνοιας(Θρ. Ιερ. 4, 5), και έβαλαν πάνω τους δεσμά και τους έδεσαν. Γιατί η γλώσσα τους κόλλησε στο λάρυγγά τους και έχασαν την ακοή τους, αφού αποδοκίμασαν την αληθινή σοφία και τη γνώση του θείου Πνεύματος και δε θέλησαν να τη λάβουν με κόπους.

67. Ο Θεός που ταπεινώνει το υψηλό δένδρο και υψώνει το ταπεινό, που ξεραίνει το χλωρό δένδρο και ξανακάνει θαλερό το ξερό(Ιεζ. 17, 24), Αυτος είναι που δίνει στους δούλους Του στόμα ανοιχτό(Ιεζ. 29, 21) ενώπιον μεγάλης συνάξεως, και λόγο να ευαγγελιστούν την αλήθεια Του με πολλή δύναμη(Ψαλμ. 67, 12). Γιατί σ' Αυτόν ανήκει η σοφία, η σύνεση και η ισχύς, και όπως μεταβάλλει χρόνους και καιρούς, έτσι αλλοιώνει τις ψυχές που Τον ζητούν και Τον ποθούν και δίνει σ' αυτές τη βασιλεία κατά των παθών και τις ανεβάζει από ζωή σε ζωή. Αυτός δίνει σοφία στους πνευματικά σοφούς και φρόνηση στους συνετούς, και αποκαλύπτει τα βαθιά και απόκρυφα σ' όσους ερευνούν τα βάθη του Θεού, δίνοντάς τους τη γνώση των σκοτεινών αινιγμάτων. Γιατί Αυτός έχει το φως(Δαν. 2, 20-22) της σοφίας και της γνώσεως, και το δίνει όπου θέλει.

68. Σε καθέναν που εργάζεται με υπομονή τις εντολές εξωτερικά και εσωτερικά, αποβλέποντας μόνο στη δόξα του Θεού, δίνεται τιμή ουράνιας γνώσεως, ειρήνη ψυχής και αφθαρσία, επειδή είναι τηρητής και όχι απλός ακροατής του νόμου(Ρωμ. 2, 13) της χάρης. Αυτού τη γνώση, που μαρτυρείται από τα έργα, δεν την περιφρονεί ο Θεός, αλλά τη δοξάζει μαζί με τους λόγους της γνώσεως εκείνων που έλαμψαν με τη θεία σοφία στην Εκκλησία των πιστών γιατί στο Θεό δεν υπάρχει προσωποληψία(Ρωμ. 2, 11). Σ' εκείνον όμως που αγωνίζεται από εγωισμό και απειθεί στα λόγια αυτών που καθοδηγούνται από το Πνεύμα, ενώ πείθεται στη δική του σύνεση και στα απατηλά λόγια αυτών που έχουν εξωτερικό μόνο σχήμα ευσέβειας και ενεργούν από φιλοδοξία και φιληδονία, δίνεται θλίψη και στενοχώρια. Και ο φθόνος, ο θυμός και η οργή(Ρωμ. 2, 8-9) θα είναι για το παρόν η αμοιβή της πλάνης του, ενώ για το μέλλον θα είναι προς κατηγορία των λογισμών του, όταν θα αλληλοκατηγορούνται ή και θα απολογούνται, κατά την ημέρα που ο Θεός θα κρίνει τα κρυφά των ανθρώπων(Ρωμ. 2, 15-16) και θα αποδώσει στον καθένα ανάλογα με τα έργα του(Ρωμ. 2, 6).

69. Δεν είναι Ιουδαίος, όπως λέει ο Απόστολος, αυτός που έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα, ούτε η περιτομή ταυτίζεται μ' ένα σωματικό σημάδι· Ιουδαίος αληθινός είναι αυτός που έχει τα εσωτερικά γνωρίσματα, που έχει περιτμηθεί στην καρδιά από το Πνεύμα, και όχι σύμφωνα με το γράμμα του Νόμου(Ρωμ. 2, 28-29). Έτσι, δεν είναι τέλειος στη γνώση και στη σοφία αυτός που είναι λαμπρός στον φανερό και εξεζητημένο λόγο, ούτε είναι άκρος αγωνιστής όποιος επιδίδεται στην εξωτερική σωματική άσκηση των κόπων αλλά αγωνιστής είναι αυτός που επιδίδεται στην εσωτερική νοερή εργασία, και τέλειος στη σοφία και στη γνώση είναι αυτός που τα λόγια του βγαίνουν από καθαρή και αγαθή καρδιά με το φωτισμό του Πνεύματος του Θεού, και όχι από βιβλία. Αυτός έχει τον έπαινο όχι από τους ανθρώπους, αλλά από το Θεό(Ρωμ. 2, 29)· γιατί οι άνθρωποι τον αγνοούν ή και τον φθονούν, και μόνον ο Θεός και αυτοί που κινούνται από το ίδιο Πνεύμα τον αγαπούν και τον γνωρίζουν.

70. Αν από τα έργα του Νόμου δε θα δικαιωθεί κανένας άνθρωπος ενώπιον του Θεού(Γαλ. 2, 16), κατά τον Απόστολο, τότε ποιος θα τελειωθεί ενώπιον του Θεού μόνον με τους αγώνες και τους κόπους της ασκήσεως; Με την πράξη παίρνομε τα στοιχεία για την έξη της αρετής και σταματούμε την ενέργεια των παθών, δεν αποκτούμε όμως, μόνο με αυτή, την τελειότητα που μέτρο της είναι ο Χριστός. Ποιο είναι λοιπόν εκείνο που μας ανεβάζει στην τελειότητα; Είναι η συνειδητή πίστη στο Θεό, η οποία κάνει χειροπιαστά αυτά που ελπίζομε(Εβρ. 11, 1). Με τέτοια πίστη πρόσφερε ο Άβελ καλύτερη θυσία στο Θεό και του δόθηκε η μαρτυρία ότι είναι δίκαιος(Εβρ. 11, 4), και ο Αβραάμ υπάκουσε στην κλήση του Θεού και έφυγε από τη χώρα του για να ζήσει σαν ξένος στη γη της επαγγελίας(Εβρ. 11, 8). Αυτή ανυψώνει, εκείνους που το θέλουν αληθινά, στις μεγάλες ελπίδες των υψηλών δωρεών του Θεού, και από εκεί, στη γνώση των όντων, και γεμίζει την καρδιά τους με

ανεξάντλητους θησαυρούς του Πνεύματος, ώστε να βγάζουν από εκεί καινούργια και παλαιά(Ματθ. 13, 52) μυστήρια του Θεού και να δίνουν σ' όσους έχουν ανάγκη. Εκείνος λοιπόν που αξιώθηκε να έχει τέτοια πίστη, ανέβηκε με την αγάπη και έγινε τέλειος στη γνώση του Θεού, και πέρασε στον τόπο αναπαύσεως που δίνει ο Θεός, όπου αναπαύθηκε και αυτός απ΄ όλα τα έργα του, όπως από τα δικά Του ο Θεός(Εβρ. 4, 10).

71. Αν τα παλιά χρόνια ο Θεός ορκίστηκε ότι δε θ' άφηνε να μπουν στη γη της αναπαύσεως όσοι απείθησαν, και πράγματι για την απιστία τους δεν μπόρεσαν να μπουν , πώς είναι δυνατον μερικοί με μόνη τη σωματική άσκηση, χωρίς πίστη, να μπορέσουν να φτάσουν στην ανάπαυση της απάθειας και στην τελειότητα της γνώσεως; Γι' αυτό και βλέπομε πολλούς που δεν μπόρεσαν να φτάσουν και να αναπαυθούν απ΄ όλους τους κόπους τους. Πρέπει λοιπόν ο καθένας να προσέχει μήπως έχει σκληρή και άπιστη καρδιά(Εβρ. 3, 12), και γι' αυτό, παρά τους πολλούς κόπους, δεν πετυχαίνει την ανάπαυση και τελείωσή του. Γι' αυτό και ταλαιπωρείται πάντοτε στα έργα της πρακτικής και τρώει το ψωμί της οδύνης(Ψαλμ. 126, 2). Αφού λοιπόν τον αναμένει «σαββατισμός»(Εβρ. 4, 9) (ημέρα αναπαύσεως), ας αγωνιστεί να φτάσει με την πίστη στην ανάπαυση της απάθειας και στην τελειότητα της γνώσεως, για να μην πέσει στο παλιό παράδειγμα της απείθειας και πάθει τα ίδια με τους τότε απειθείς(Εβρ. 4, 11).

72. Αφού έχομε αισθήσεις, λόγο και νόηση, οφείλομε κι εμείς να προσφέρομε από τον εαυτό μας κάποιο φόρο στο Θεό. Ως όντα με αισθήσεις, να αισθανόμαστε σωστά τα αισθητά πράγματα και μέσω του κάλλους τους να ανατρέχομε στο Δημιουργό και να οδηγούμε σ' Αυτόν την ορθή γνώση μας γι' αυτά. Ως λογικοί, να μιλάμε ορθά για τα θεία και ανθρώπινα πράγματα. Και ως έχοντες νόηση, να νοούμε χωρίς σφάλμα για το Θεό, για την αιώνια ζωή, για τη βασιλεία των ουρανών και για τα μυστήρια του Πνεύματος που είναι κρυμμένα σ' αυτήν. Και τούτο, για να αποδεικνύεται ότι και η αίσθηση και ο λόγος και η νόηση είναι υγιή και ανένοχα έναντι του Θεού. Αυτό είναι όντως αληθινό και θείο μετρο και ιερή προσφορά στο Θεό.

73. Εισφορά της δεκάτης στο Θεό είναι κυρίως το ψυχικό πάσχα, δηλαδή το ξεπέρασμα κάθε εμπαθούς έξεως και κάθε άλογης αισθήσεως. Στο πάσχα αυτό θυσιάζεται ο Λόγος με τη θεωρία των όντων, τρώγεται με τον άρτο της γνώσεως, και το τίμιο αίμα Του πίνεται μέσα στο οινοδοχείο της απόρρητης σοφίας. Όποιος λοιπόν έφαγε και γιόρτασε αυτό το πάσχα, θυσίασε στον εαυτό του τον αμνό που σηκώνει την αμαρτία του κόσμου(Ιω. 1, 29), και δε θα πεθάνει πλέον, αλλά θα ζήσει αιώνια(Ιω. 6, 58).

74. Εκείνος που σηκώθηκε από την πτώση στα νεκρά έργα, αναστήθηκε μαζί με το Χριστό. Κι αν αναστήθηκε μαζί με το Χριστό μέσω της γνώσεως, και ο Χριστός δεν πεθαίνει πλέον, τότε ούτε αυτόν θα τον κυριεύσει ο θάνατος της άγνοιας. Γιατί όταν πέθανε τότε από την αμαρτία, βγαίνοντας από την κατά φύση κίνηση, πέθανε μιά φορά, ενώ αυτό που τώρα ζει, το ζει κοντά στο Θεό(Ρωμ. 6, 9-10) με την ελευθερία του Αγίου Πνεύματος, το οποίο τον ανέστησε από τα νεκρά έργα της αμαρτίας. Ωστε δε ζει πλέον αυτός για τη σάρκα και τον κόσμο, γιατί νεκρώθηκε για το σώμα του και τα πράγματα του κόσμου, αλλά ζει μέσα του ο Χριστος(Γαλ. 2, 20), επειδή υποτάχθηκε πλέον στη χάρη του Αγίου Πνεύματος και δεν είναι πια κάτω από το νόμο της σάρκας, αφού τα μέλη του τα έδωσε στο Θεό και Πατέρα για να είναι όπλα της αρετής(Ρωμ. 6, 13).

75. Εκείνος που ελευθέρωσε τα μέλη του από τη δουλεία των παθών και τα υποδούλωσε στην αρετη(Ρωμ. 6, 19), αυτός πλησίασε τον αγιασμό του Αγίου Πνεύματος, αφού ανέβηκε πάνω από το νόμο της σάρκας. Και δε θα τον κυριεύσει πλέον η αμαρτία, γιατί σχολάζει μέσα στην ελευθερία και στο νόμο του Πνεύματος. Γιατί τα αποτελέσματα της δουλείας στα πάθη δεν είναι όμοια με τα αποτελέσματα της δουλείας στην αρετή. Εκείνα συνήθως καταλήγουν σε νοητό όλεθρο της ψυχής, ενώ αυτά σε ζωή αιώνια, η οποία είναι κρυμμένη στον Ιησού Χριστό, τον Κύριό μας.

76. Όσο ο άνθρωπος ζει σαρκικά, ο νόμος της σάρκας τον εξουσιάζει· όταν όμως πεθάνει και νεκρωθεί για τον κόσμο, ελευθερώνεται από το νόμο αυτό(Ρωμ. 7, 1-2). Δεν υπάρχει άλλος τρόπος να νεκρωθούμε για τον κόσμο, παρά να νεκρώσομε τα μέλη του σώματος. Και τα μέλη του σώματος νεκρώνονται, όταν γίνομε μέτοχοι του Αγίου Πνεύματος. Και τότε αναγνωριζόμαστε ότι είμαστε μέτοχοι του Αγίου Πνεύματος, όταν προσφέρομε στο Θεό καρπούς άξιους του

Πνεύματος(Γαλ. 5, 22-23), δηλαδή αγάπη στο Θεό από όλη την ψυχή μας και προς τον πλησίον από ειλικρινή διάθεση, χαρά της καρδίας που προέρχεται από την καθαρή συνείδηση, ειρήνη ψυχής από την απάθεια και την ταπείνωση, αγαθοσύνη των λογισμών του νου, μακροθυμία στις θλίψεις και τους πειρασμούς, χρηστότητα από την τακτοποίηση των ηθών, πίστη στο Θεό συνειδητή και χωρίς τον παραμικρό δισταγμό, πραότητα από την ταπεινοφροσύνη και την κατάνυξη, και γενική εγκράτεια των αισθήσεων. Όταν προσφέρομε τέτοιους καρπούς στο Θεό, διατελούμε έξω από το νόμο της σάρκας. Και δεν υπάρχει νόμος να μας τιμωρεί για τους καρπούς τους οποίους καρποφορήσαμε για το θάνατο, όταν ακόμη ζούσαμε σαρκικά. Γιατί ελευθερωθήκαμε από το νόμο της σάρκας(Ρωμ. 7, 4-6), αφού αναστηθήκαμε από τα νεκρά έργα μαζί με το Χριστό, με την ελευθερία του πνεύματος.

77. Εκείνοι που έλαβαν την απαρχή του Πνεύματος μέσω της αναγεννήσεως του βαπτίσματος και τη φύλαξαν άσβηστη, αυτοί, καθώς πιέζονται από το βάρος της σάρκας, στενάζουν από τα βάθη της καρδίας τους, περιμένοντας την υιοθεσία με την πλήρωσή τους από τον Παράκλητο, για να δουν την απολύτρωση του σώματός τους από την υποδούλωση στη φθορά(Ρωμ. 8, 23). Γιατί το Πνεύμα βοηθεί την αδύνατη φύση τους και μεσιτεύει για χάρη τους με αλάλητους στεναγμούς(Β΄ Κορ. 4, 10), επειδή το φρόνημά τους είναι κατά Θεόν και με ελπίδα περιμένουν να δουν στο θνητό σώμα τους την αποκάλυψη των υιών του Θεού, η οποία είναι η ζωοποιός νέκρωση του Ιησού. Ώστε κι αυτοί να γίνουν υιοί του Θεού, ως οδηγούμενοι από το Άγιο Πνεύμα και ελευθερωμένοι από την δουλεία της σάρκας να φτάσουν στην ένδοξη ελευθερία των τέκνων του Θεού(Ρωμ. 8, 21)· σ' αυτούς, επειδή αγαπούν το Θεό, όλα συνεργούν στο καλό τους(Ρωμ. 8, 28).

78. Επειδή η θεία Γραφή εξηγείται πνευματικά και οι θησαυροί της φανερώνονται από το Άγιο Πνεύμα σε πνευματικούς ανθρώπους, γι' αυτό ο ψυχικός άνθρωπος (που δεν έχει δηλαδή το Πνεύμα), δεν μπορεί να δεχθεί τη φανέρωσή τους(Α΄ Κορ. 2, 13-14), γιατί δεν καταδέχεται να νοήσει ή να ακούσει να λέγεται από άλλον, κάτι έξω από τα πλαίσια των δικών του λογισμών. Δεν έχει μέσα του το Πνεύμα του Θεού, το οποίο ερευνά τα βάθη του Θεού και γνωρίζει τα του Θεού, αλλά έχει το πνεύμα του κόσμου(Α΄ Κορ. 2, 10-12) το υλικό, το γεμάτο ζηλοτυπία και φθόνο, φιλονεικία και διχοστασία, και γι' αυτό του φαίνεται μωρία να ερευνά την έννοια και να ανιχνεύει το νόημα της Γραφής. Επειδή δεν μπορεί δηλαδή να καταλάβει ότι όλη η θεία Γραφή κατανοείται πνευματικά, περιγελά εκείνους που εξηγούν πνευματικά τα θεία και ανθρώπινα πράγματα, και τους ονομάζει όχι πνευματικούς, ούτε καθοδηγούμενους από το θείο πνεύμα, αλλά αλληγορικούς, και όσο μπορεί διαστρέφει και ανατρέπει, όπως ο Δημάς εκείνος(Β΄ Τιμ. 4, 10), τους λόγους και τα θεία νοήματά τους. Ο πνευματικός άνθρωπος όμως δεν είναι έτσι, αλλά όλα τα εξετάζει κινούμενος από το θείο πνεύμα, ενώ ο ίδιος δεν είναι καταληπτός από κανένα(Α΄ Κορ. 2, 15). Και τούτο γιατί έχει το νου του Χριστού, στον οποίο κανείς δε θα μπορέσει να γίνει σύμβουλος(Α΄ Κορ. 2, 16).

79. Η τελευταία ημέρα της Κρίσεως θα φανερωθεί με τρόπο πύρινο, και με φωτιά θα δοκιμαστούν, όπως λέει ο Παύλος(Α΄ Κορ. 3, 13-15), τα έργα του καθενός. Αν δηλαδή κάποιου τα έργα, με τα οποία οικοδόμησε τον εαυτό του, είναι από άφθαρτη ουσία, θα μείνουν άφθαρτα μέσα στη φωτιά· κι όχι μόνο δε θα κατακαούν, αλλά και θα λαμπρυνθούν, καθώς θα καθαριστούν ολότελα από καμιά τυχόν μικρή κηλίδα. Αν όμως κάποιου τα έργα, με τα οποία φόρτωσε βαριά τον εαυτό του, είναι από φθαρτή ύλη, θα καούν και θα καταστραφούν και θα τον αφήσουν με άδεια χέρια μέσα στη φωτιά. Τα άφθαρτα έργα που παραμένουν είναι τα δάκρυα της μετανοίας, η ελεημοσύνη, η συμπάθεια, η προσευχή, η ταπείνωση, η πίστη, η ελπίδα, η αγάπη και ο,τιδήποτε άλλο πράττεται για την ευσέβεια. Αυτά όλα, και όσο ζει ο άνθρωπος συνοικοδομούνται σε άγιο ναό του Θεού, και όταν φύγει πηγαίνουν μαζί του και διαμένουν άφθαρτα στους αιώνες. Τα έργα που τα καταστρέφει εκείνη η φωτιά είναι φανερά σε όλους: φιληδονία, φιλοδοξία, φιλαργυρία, μίσος, φθόνος, κλοπή, μέθη, κακολογία, κατάκριση και κάθε τί φαύλο που ενεργείται με το σώμα από επιθυμία ή θυμό. Αυτά, και όσο ζει ο άνθρωπος φθείρονται μαζί του, καθώς αυτός φλογίζεται από τη φωτιά της επιθυμίας, αλλά και όταν χωρίζεται από το σώμα τον ακολουθούν, μα δε μένουν για πάντα μαζί του· αφού κατακαούν, αφήνουν τον άνθρωπο που τα έπραττε, μέσα στη φωτιά να κολάζεται αθάνατα στους αιώνες των αιώνων.

80. Η γνώση του Θεού σημαίνει ότι, αυτός που οικοδομήθηκε σ' αυτήν με την ταπεινοφροσύνη και

την προσευχή, έχει γνωριστεί από το Θεό κι έχει λάβει πλούσια από Αυτόν την αψευδή γνώση των υπερφυσικών Του μυστηρίων. Αν όμως παρατηρείται σ' αυτόν οίηση, τότε δεν έχει οικοδομηθεί στη γνώση μ' αυτές τις δύο αρετές, αλλά τον κυβερνά το υλικό πνεύμα αυτού του κόσμου. Γι' αυτό κι ένας τέτοιος άνθρωπος, νομίζει ότι κάτι γνωρίζει, ενώ δε γνωρίζει τίποτε από τα θεία πράγματα όπως πρέπει να γνωρίζει(Α΄ Κορ. 8, 2). Ενώ όποιος αγαπά το Θεό και δεν προτιμά τίποτε άλλο από την αγάπη του Θεού και του πλησίον, αυτός έμαθε τα βάθη του Θεού και τα μυστήρια της βασιλείας Του, όπως πρέπει να τα γνωρίζει εκείνος που κινείται από το θείο πνεύμα, και έχει γνωριστεί από το Θεό(Α΄ Κορ. 8, 3) ως αληθινός εργάτης του μεγάλου κήπου της Εκκλησίας Του, που θα εργαστεί με αγάπη το θέλημα του Θεού. Δηλαδή θα επιστρέφει ψυχές και θα μεταβάλλει αναξίους σε άξιους(Ιερ. 15, 19) με το λόγο που του δόθηκε από το Άγιο πνεύμα. Και θα φυλάγει απρόσβλητο το έργο του με την ταπεινοφροσύνη και την κατάνυξη.

81. Όλοι έχομε βαπτιστεί στο όνομα του Χριστού με νερό και πνεύμα Άγιο και όλοι τρώμε την ίδια πνευματική τροφή και πίνομε το ίδιο πνευματικό ποτό, κι αυτά είναι ο Χριστος· αλλά με τους περισσότερους από μας δεν ευαρεστείται ο Θεός(Α΄ Κορ. 10, 3-5). Γιατί πολλοί πιστοί και αγωνιστές ταλαιπώρησαν και έκαναν κάτισχνα τα σώματά τους με μεγάλους κόπους ασκήσεως και σωματικής γυμνάσεως, αλλά επειδή δεν είχαν κατάνυξη από συντετριμμένη και φιλάγαθη γνώμη, και συμπάθεια από αγάπη προς τους πλησίον και τους εαυτούς των, αφέθηκαν άδειοι από την πληρότητα του Αγίου Πνεύματος κι έμειναν μακριά από τη γνώση του Θεού, έχοντας στείρα τη μήτρα της διάνοιάς τους και λόγο ανάλατο και αφώτιστο.

82. Εκείνο που ζητεί ο λόγος του Θεού από τους Ναζιραίους, δεν είναι μόνο ν' ανεβούν με την πράξη στο όρος Σινά, ούτε να καθαριστούν πριν την ανάβαση και να πλύνουν τα ρούχα τους και να μην πλησιάσουν γυναίκα(Εξ. 19, 14-15), αλλά και να δουν, όχι τα οπίσθια του Θεού(Εξ.33,23), αλλά τον ίδιο το Θεό μέσα στη δόξα Του, να ευαρεστείται σ' αυτούς και να τους δίνει τις πλάκες της γνώσεως(Εξ. 31, 18) και να τους αποστέλλει για την πνευματική κατάρτιση του λαού Του.

83. Ο Λόγος δεν παίρνει μαζί Του όλους τους υπηρέτες και τους μαθητές Του κατά τη φανέρωση των απόκρυφων και ανωτέρων μυστηρίων Του, αλλά μόνο μερικούς, εκείνους στους οποίους χορηγήθηκε δεκτική ακοή και ανοίχθηκαν μάτια οπτασίας και δόθηκε ευκρινής καινούργια γλώσσα. Αυτούς λοιπόν τους παραλαμβάνει και τους ξεχωρίζει από τους άλλους, που είναι επίσης μαθητές Του, και ανεβαίνει στο Θαβώριο όρος της θεωρίας και μεταμορφώνεται μπροστά τους(Ματθ. 17, 2)· δεν τους μυσταγωγεί πλέον τα περί της βασιλείας των ουρανών, αλλά τους δείχνει τη δόξα και τη λαμπρότητα της θεότητας. Και από αυτό τους δίνει να λάμπουν κατά τον χαρακτήρα του βίου και του λόγου τους σαν τον ήλιο μέσα στην Εκκλησία των πιστών. Τα νοήματά τους τα μεταβάλλει, δίνοντάς τους λευκότητα και καθαρότητα υπέρλαμπρου φωτός. Και αποθέτει το δικό Του νου μέσα τους, αποστέλλοντάς τους να διηγούνται καινούργια και παλαιά(Ματθ. 13, 52) προς οικοδομή της Εκκλησίας Του.

84. Πολλοί καλλιέργησαν με μεγάλη επιμέλεια τα χωράφια τους και έσπειραν καθαρό σπόρο σ' αυτά, αφού προηγουμένως έκοψαν τα αγκάθια και έκαψαν τα τριβόλια με τη φωτιά της μετάνοιας, αλλά επειδή δεν έβρεξε πάνω σ' αυτά ο Θεός βροχή Πνεύματος Αγίου με την κατάνυξη, δε θέρισαν τίποτε απ΄ αυτά. Γιατί από την ξηρασία ξεράθηκαν και δεν καρποφόρησαν μέσα τους άφθονο το στάχυ της γνώσεως του Θεού. Γι' αυτό και πέθαναν, αν και όχι πεινασμένοι για λόγο Θεού, πάντως φτωχοί από γνώση Θεού και μ' άδεια χέρια, λίγα μόνο εφόδια παίρνοντας για τροφή τους από εισφορά άλλων.

85. Καθένας που βγάζει από το στόμα του ωφέλιμα λόγια για την οικοδομή του πλησίον, τα βγάζει από τους αγαθούς θησαυρούς της καρδιάς του, όντας ο ίδιος αγαθός, όπως είπε ο Κύριος(Λουκ. 6, 45). Κανείς δεν μπορεί να κινηθεί σε θεολογία και να πει τα περί Θεού, παρά με το φωτισμό του Αγίου Πνεύματος(Α΄ Κορ. 12, 3). και κανείς που μιλά με πνεύμα Θεού δε λέει πράγματα αντίθετα στην πίστη στο Χριστό, αλλά όσα ωφελούν, όσα οδηγούν στο Θεό και στη βασιλεία Του και αποκαθιστούν στην παλιά ένδοξη καταγωγή και ενώνουν με το Θεό μερικούς από τους σωζόμενους. Αν τώρα η φανέρωση του Πνεύματος δωρίζεται στον κάθε ένα προς το συμφέρον όλων(Α΄ Κορ. 12, 7), άρα εκείνος που απέκτησε πλούσια το λόγο της σοφίας του Θεού και

αξιώθηκε να λάβει το λόγο της γνώσεως, ενεργείται από το θείο Πνεύμα και είναι θησαυροφυλάκιο των ακένωτων θησαυρών του Θεού.

86. Όποιος πίστεψε στο Χριστό και βαπτίστηκε στο όνομά Του, δεν αφήνεται άμοιρος της χάρης του Πνεύματος, έκτος αν παραδόθηκε σε κάθε ενέργεια του διαβόλου και μόλυνε την πίστη με τα έργα ή ζει με ραθυμία και αμέλεια. Γιατί εκείνος που φύλαξε άσβηστη την απαρχή του Αγίου Πνεύματος, την οποία έλαβε κατά το άγιο βάπτισμα, ή που την άναψε πάλι όταν έσβησε, δεν είναι δυνατό να μη λάβει από τον ουρανό και την πληρότητα του Πνεύματος. αφού δηλαδή αγωνιστεί καλά, αξιώνεται μέσω της πληρότητας του Πνεύματος να λάβει ή το λόγο της σοφίας του Θεού για να διδάσκει στην Εκκλησία· ή το λόγο της γνώσεως των μυστηρίων του Θεού, σύμφωνα με το αυτό Πνεύμα, για να γνωρίζει τα μυστήρια της βασιλείας των ουρανών· ή, με το ίδιο πάλι Πνεύμα, τη συνειδητή πίστη, για να πιστεύει τις επαγγελίες του Θεού όπως ο Αβραάμ· ή το χάρισμα των ιαμάτων από το ίδιο πνεύμα, για να θεραπεύει τις ασθένειες· ή το χάρισμα της ενέργειας δυνάμεων, για να βγάζει δαιμόνια και να κάνει θαύματα· ή το χάρισμα της προφητείας, για να προβλέπει και να προλέγει τα μελλοντα· ή το χάρισμα της διακρίσεως των πνευμάτων για να διακρίνει ποιος ομιλεί με πνεύμα Θεού και ποιος όχι· ή το χάρισμα της ερμηνείας διαφόρων γλωσσών(Α΄ Κορ. 12, 8-11), ή το χάρισμα της συμπαραστάσεως σε όσους καταπονούνται· ή το χάρισμα διακυβερνήσεως των ποιμνίων και του λαού του Θεού(Α΄ Κορ. 12, 28)· ή το χάρισμα της αγάπης προς όλους και των δωρεών της αγάπης, δηλαδή της μακροθυμίας, της χρηστότητας και όλων των λοιπών(Α΄ Κορ. 13, 4). Αν όμως κανείς είναι άμοιρος όλων αυτών, δε γνωρίζω πώς να χαρακτηρίσω αυτόν τον άνθρωπο πιστό, ή ότι ανήκει στον κατάλογο εκείνων που ντύθηκαν το Χριστό με το άγιο βάπτισμα(Γαλ. 3, 27).

87. Εκείνος που έχει την αγάπη, δε φθονεί από ζήλεια, δεν περιαυτολογεί σαν ένας επηρμένος και αυθάδης, δεν αλαζονεύεται απέναντι σε κανένα, δεν ασχημονεί κάνοντας απρέπειες κατά του πλησίον. Δε ζητεί μόνο το δικό του συμφέρον, αλλά και του πλησίον. Δεν εξάπτεται εναντίον εκείνων που τον λυπούν, και αν πάθει κανένα κακό από άλλον, δεν το λογαριάζει. Δεν χαίρεται όταν, αυτοί που αγαπά, βρίσκονται στο άδικο, ενώ χαίρεται μαζί τους όταν βρίσκονται στην αλήθεια και τη δικαιοσύνη. Ανέχεται όλα τα λυπηρά που του έρχονται. τα πιστεύει όλα, από απλότητα και ακακία. Ελπίζει ότι θα αποκτήσει όλα όσα μας έχει υποσχεθεί ο Θεός. Υπομένει κάθε πειρασμό, χωρίς να ανταποδίδει κακό στο κακό. Γενικά, ποτέ δε χάνει την αγάπη προς τον πλησίον ο εργάτης της αγάπης(Α΄ Κορ. 13, 4-8).

88. Από όσους αξιώθηκαν να λάβουν την ουράνια χάρη του Αγίου Πνεύματος με διάφορα χαρίσματα, άλλοι είναι νήπιοι και ατελείς ακόμη στα θεία χαρίσματα, ενώ άλλοι είναι τέλειοι άνδρες και τα έχουν στην πληρότητά τους. Οι πρώτοι, καθώς επεκτείνονται στην εργασία των θείων εντολών, προοδεύουν στα χαρίσματα, και γεμίζοντας από μεγαλύτερες δωρεές του Πνεύματος, καταργούν τα προηγούμενα χαρίσματα της νηπιότητας. Οι άλλοι, έχοντας φτάσει στην κορυφή της αγάπης και της γνώσεως του Θεού, αφήνουν πια τα επιμέρους χαρίσματα, είτε προφητείες είναι, είτε διακρίσεις πνευμάτων, είτε χαρίσματα συμπαραστάσεως, διακυβερνήσεως κλπ., κατά τον Απόστολο(Α΄ Κορ. 12, 28). Γιατί εκείνος που μπήκε στα ανάκτορα της αγάπης δε γνωρίζει πλέον κατά ένα μέρος το Θεό, ο οποίος είναι αγάπη, αλλά συνομιλώντας πρόσωπο με πρόσωπο με Αυτόν, Τον γνωρίζει με πληρότητα, όπως και Αυτός τον έχει γνωρίσει(Α΄ Κορ. 13, 12).

89. Εκείνος που από ζήλο των πνευματικών χαρισμάτων επεδίωξε την αγάπη και την απέκτησε, δεν ανέχεται να μιλάει κατά την προσευχή και την ανάγνωση μόνο για πνευματικό καταρτισμό του εαυτού του· γιατί εκείνος που μιλάει μόνο στο Θεό με τη γλώσσα όταν προσεύχεται και ψάλλει, τον εαυτό του οικοδομεί, όπως λέει ο Παύλος(Α΄ Κορ. 14, 40. Αυτός επιβάλλεται, κατά τον Παύλο πάλι, να «προφητεύει», για την οικοδομή της Εκκλησίας του Θεού. να διδάσκει δηλαδή στους πλησίον του την εργασία των θείων εντολών και πώς πρέπει να σπεύδουν να ευαρεστήσουν το Θεό. Σε τι θα μπορέσει να ωφελήσει μερικούς ο ηγούμενος που μιλάει πάντοτε μόνο με τον εαυτό του και το Θεό με την προσευχή και την ψαλμωδία, αν δε μιλήσει και στους υποτακτικούς του, ή με αποκάλυψη από το Άγιο πνεύμα ή με γνώση των μυστηρίων του Θεού ή με το προορατικό χάρισμα της προφητείας ή με διδαχή(Α΄ Κορ. 14, 6) του λόγου της σοφίας του Θεού; Γιατί αν δεν τους δώσει ευκολονόητο λόγο διδασκαλίας, γραπτό ή προφορικό, ποιος από τους υποτακτικούς του θα

ετοιμαστεί για πόλεμο(Α΄ Κορ. 14, 8) εναντίον παθών και δαιμόνων; Πράγματι, αν ο ποιμένας δε ζητά να έχει πλούσια το λόγο της διδασκαλίας και τη γνώση του Πνεύματος για την οικοδομή του ποιμνίου του, δεν είναι ζηλωτής των χαρισμάτων του Θεού(Α΄ Κορ. 14, 12). Γιατί με το να προσεύχεται μόνο και να ψάλλει πολύ με τη γλώσσα, προσευχόμενος με το πνεύμα του, δηλαδή την ψυχή του, οικοδομεί τον εαυτό του. Ο νους του όμως είναι άκαρπος(Α΄ Κορ. 14, 13-14), αφού δεν προφητεύει με το λόγο της διδασκαλίας και δεν οικοδομεί την Εκκλησία του Θεού. Αν ο Παύλος, ο οποίος περισσότερο από κάθε άνθρωπο ενωνόταν μέσω της προσευχής με το Θεό, ήθελε πέντε λόγια μονάχα του έγκαρπου νου του να πει στην Εκκλησία για να κατηχήσει και τους άλλους, παρά χιλιάδες λόγους ψαλμωδίας με τη γλώσσα(Α΄ Κορ. 14, 19), άρα έχασαν το δρόμο της αγάπης όσοι είναι πνευματικοί οδηγοί άλλων και περιόρισαν μόνο στην ψαλμωδία και την ανάγνωση το αξίωμα του ποιμένα.

90. Εκείνος που μας έδωσε την ύπαρξη από ύλη και από νοερή ουσία και αυτά τα αντίθετα κατά τη φύση τα ένωσε κατά τρόπο παράδοξο σε μία υπόσταση, Αυτός μας έδωσε και τη μακαριότητα με το λόγο της σοφίας Του και της γνώσεως. Και αυτό το έκανε, από τη μία για να δούμε με την πνευματική γνώση τους απόκρυφους θησαυρούς της βασιλείας των ουρανών που μας χάρισε, κι από την άλλη, για να γνωστοποιήσομε στους πλησίον μας με το λόγο της σοφίας τον πλούτο της αγαθότητάς Του(Ρωμ. 2, 4) και τα αγαθά της αιώνιας ζωής, τα οποία ετοίμασε να απολαύσουν εκείνοι που Τον αγαπούν(Α΄ Κορ. 2, 9).

91. Εκείνος που ανέβηκε πάνω από τις απειλές και τις υποσχέσεις των τριών νόμων, έφτασε στη ζωή που δεν υπόκειται σε νόμο· έγινε αυτός νόμος της Εκκλησίας και δεν εξουσιάζεται από νόμο. Η ελεύθερη ζωή είναι εκείνη που δεν υπόκειται σε νόμο, άρα είναι πάνω από κάθε φυσική ανάγκη και παραστράτισμα. και εκείνος που έφτασε σ’ αυτή τη ζωή, ελευθερώθηκε, επειδή ξεπέρασε τη σάρκα, κι έγινε πυρ με τη μέθεξη του Πνεύματος, οπότε ενώθηκε και αυτός ολοκληρωτικά με το Χριστό που είναι πάνω από κάθε φύση, και καταργήθηκε γι’ αυτόν το μερικό και ατελές(Α΄ Κορ. 13, 10).

92. Εκείνος που έγινε δεκτικός της γνώσεως του πρώτου νου, – ο οποίος είναι αρχή και τέλος όλων, αόριστος καθ’ εαυτόν και μέσα και έξω ως προς όλα τα άλλα—, αυτός γνωρίζει και μόνος μονάζει, αλλά και ανάμεσα σε μόνους να μονάζει· ώστε μήτε μένοντας μόνος υφίσταται ζημία στην τελειότητά του, μήτε όντας μαζί με πολλούς υφίσταται ζημία της μονώσεως, αλλά είναι ο ίδιος παντού και σε όλα μόνος, γιατί είναι για τους άλλους αρχή της κινήσεώς τους για να μονάσουν, και τέλος τελειότατο της αρετής που βρίσκεται μπροστά τους.

93. Η ασύγχυτη ένωση και συνάφεια της ψυχής και του σώματος, όταν συμφωνεί με τον εαυτό της, εκτελεί ένα έργο, είτε της ύλης, είτε της πνευματικής φύσεως. Όταν όμως δε συμφωνεί, τότε δημιουργεί εμφύλια μάχη, όπου το καθένα επιθυμεί τη νίκη. Έρχεται όμως ο λόγος και ασκώντας το κύρος του, διαλύει αμέσως τη φιλονεικία, δίνοντας τα πρωτεία στην ομόνοια, κι αναθέτει το σύνολο των έργων στη φύση και στο πνεύμα.

94. Από τα τρία βασικά μέρη της ψυχής μας, το ένα (το λογιστικό) άρχει, αλλά δεν άρχεται· το άλλο (το θυμικό) και άρχει και άρχεται· το τρίτο (το επιθυμητικό) δεν άρχει, ενώ άρχεται. Όταν λοιπόν αυτό που άρχει τεθεί κάτω από την αρχή ενός από αυτά που άρχονται, τότε το εκ φύσεως ελεύθερο παρουσιάζεται δούλο στα εκ φύσεως δούλα και βγαίνει από τα πλαίσια της αρχής και της φύσεώς του, οπότε γίνεται μεγάλη στάση ανάμεσά τους. Και όσο υπάρχει τέτοια στάση σε αυτά, δε βλέπομε ακόμη τα πάντα υποταγμένα στον Λόγο(Εβρ. 2, 8). Όταν όμως εκείνο που άρχει, επικρατήσει πάνω στα άλλα και τα φέρει κάτω από την αρχή και την εξουσία του, τότε τα χωρισμένα συνενώνονται και συμφωνούν, οπότε έχουν ειρήνη με το Θεό. Και αφού υποταχθούν όλα στο Λόγο, παραδίδεται από αυτόν η βασιλεία στο Θεό και Πατέρα(Α΄ Κορ. 15, 24).

95. Αφού οι πέντε αισθήσεις υποταχθούν στις τέσσερις αρχές των γενικών αρετών και μείνουν ευπειθείς σ’ αυτές, κάνουν την ανθρώπινη φύση που πλάσθηκε από τα τέσσερα στοιχεία να κινείται ατάραχα γύρω από τον τροχό της ζωής. Και όταν αυτή κινείται έτσι, δε στασιάζουν οι δυνάμεις της ψυχής μεταξύ τους· αλλά αφού το παθητικό μέρος – θυμός και επιθυμία – ενωθεί με το λογιστικό, αναλαμβάνει ο νους τη φυσική του εξουσία και κάνει άρμα του τις τέσσερις αρχές και θρόνο του τη

δούλη πεντάδα των αισθήσεων. Και αφού κατατροπώσει την τύραννο σάρκα, αρπάζεται με το τέθριππο άρμα και υψώνεται στους ουρανούς, όπου παραστέκεται στον Βασιλιά των αιώνων και στεφανώνεται με το στεφάνι της νίκης, καταπαύοντας σ' Αυτόν την όλη πορεία του.

96. Σ' εκείνους που γίνονται τέλειοι κατά την διάρκεια της θεωρίας και στηρίζονται στους στύλους του Πνεύματος, ετοιμάζεται κύπελο και προσφέρεται άρτος από τη βασιλική πανδαισία. Τους δίνεται θρόνος ν' αναπαυθούν και χρήματα να πλουτίσουν, και θησαυρός από μαργαριτάρια και πολύτιμους λίθους είναι έτοιμος γι' αυτούς, και πλούτος αναρίθμητος τους παραδίνεται στα χέρια. Αυτούς, καθώς είναι ταχύτατοι στα έργα, η πράξη τους κάνει διορατικούς και τους ετοιμάζει να παραστέκονται όχι σε ανθρώπους νωθρούς, αλλά στον ίδιο τον Βασιλιά.

97. Ποιο από τα δύο συμβαίνει· η βασιλεία των ουρανών δίνεται από εδώ στους αγωνιστές ή μετα το θάνατο; Αν λοιπόν δίνεται από εδώ, τότε η νίκη είναι ακαταμάχητη, η χαρά ανέκφραστη, και η άνοδός μας στον Παράδεισο, ελεύθερη. Γιατί ο Παράδεισος αυτός βρίσκεται κατευθείαν στη θεία ανατολή(Γεν. 2, 8). Αν όμως δίνεται μετά το θάνατο, πρέπει να εξετάσομε αν η έξοδος από τη ζωή γίνεται χωρίς φόβο, και τι είναι βασιλεία ουρανών και βασιλεία Θεού και Παράδεισος, και τι διαφέρει το ένα από το άλλο και ποιος είναι ο καιρός καθενός από αυτά και αν αποκτούμε και τα τρία και πώς και πότε και ύστερα από πόσον καιρό. Γιατί εκείνος που βρέθηκε μέσα στην πρώτη ενώ ακόμη ζει και φορά τη σάρκα, δεν έχασε και τα άλλα.

98. Ο άνω κόσμος είναι ακόμη ελλιπής και περιμένει την ολοκλήρωσή του, για να αποκατασταθεί στην πληρότητά του, από τους πρωτότοκους του νέου Ισραήλ που βλέπουν το Θεό. Γιατί ο άνω κόσμος ολοκληρώνεται καθώς γεμίζει από εκείνους που ανατρέχουν στη γνώση του Θεού. Και όταν ολοκληρωθεί, ορίζοντας τα τέλη του κάτω κόσμου των πιστών και των απίστων, θα αποτελέσει μία ενιαία συνάθροιση, δίνοντας στον καθένα το βαθμό του και χωρίζοντας μεταξύ τους τις δύο αυτές ασύμφωνες τάξεις. Ο άνω κόσμος οδηγεί προς τον εαυτό του τις αρχές και τα τέλη των άλλων, και τα ορίζει σαν όριο απεριόριστο· ο ίδιος όμως από άλλη αρχή ούτε οδηγείται, ούτε κατευθύνεται, ώστε να περιορίζεται. Ιδίωμά του έχει την αεικινησία, ώστε μήτε συστέλλεται στον εαυτό του, μήτε εκτείνεται πέρα από τα όριά του, αλλά είναι για τους άλλους σαββατισμός και κατάπαυση κάθε αρχής και κινήσεως.

99. Οι ουράνιες δυνάμεις ως σύνολο, σαν υμνωδοί που πρωτοστατούν στους ύμνους, συντάσσονται σε χορείες κατά τριαδικό τρόπο, και παραστέκονται τριαδικά στην Αγία Τριάδα, όπου προσφέρουν τον ύμνο λειτουργώντας με φόβο. Από αυτές, άλλες απλώνονται κάτω από την αρχή και Αιτία των πάντων, όσες είναι πλησιέστερες σ' Αυτήν και επικεφαλής των ύμνων· αυτές είναι με την σειρά οι Θρόνοι, τα Χερουβείμ και τα Σεραφείμ. Ιδίωμά τους είναι η πύρινη σοφία και η γνώση των ουρανίων και κύριο έργο τους ο θεοπρεπής ύμνος του «Γέλ», κατά την εβραϊκή γλώσσα. Άλλες είναι ενδιάμεσες, ανάμεσα στις προηγούμενες και στις επόμενες, δηλαδή οι Εξουσίες, οι Κυριότητες και οι Δυνάμεις, που στέκονται γύρω από το Θεό. Ιδίωμά τους είναι οι διευθετήσεις των μεγάλων πραγμάτων, οι διενέργειες των θαυμάτων και οι επιτελέσεις θαυμαστών σημείων· κύριο έργο τους είναι ο τρισάγιος ύμνος, το «Άγιος, Άγιος, Άγιος»(Ησ. 6, 3). Άλλες καταλήγουν σε μας τους ανθρώπους, όντας πάνω από εμάς και κάτω από τις ανώτερες· στέκονται γύρω από το Θεό και λέγονται Αρχές, Αρχάγγελοι και Άγγελοι. Ιδίωμά τους είναι να εκτελούν θείες υπηρεσίες, και κύριο έργο τους ο ιερός ύμνος «Αλληλούια». Όταν λοιπόν η λογική φύση των ανθρώπων τελειοποιείται με κάθε αρετή και ανυψώνεται με κάθε γνώση και σοφία του Πνεύματος και της θεϊκής φωτιάς, τότε γίνεται οικεία μέσω των θείων χαρισμάτων με τις Δυνάμεις αυτές, καθώς έλκει προς τον εαυτό της το ιδίωμα καθεμιάς λόγω καθαρότητας. Με τις τελευταίες γίνεται οικεία με τη διακονία και την εργασία των εντολών του Θεού· με τις μεσαίες, με τη συμπάθεια και την προστασία των συνανθρώπων, κι ακόμη με την οικονομία των μεγάλων και θείων πραγμάτων και με τις ενέργειες του Πνεύματος· με τις πρώτες συγκοινωνεί με την πύρινη σοφία του λόγου και με τη γνώση των θείων και ανθρωπίνων πραγμάτων. Καθώς τελειοποιείται έτσι η ανθρώπινη φύση και δέχεται διαδοχικά τις δωρεές, ενώνεται μέσω αυτών με τη δεκάδα-Θεό*, επειδή πρόσφερε σ' Αυτόν την απαρχή δέκατης τάξεως από τον εαυτό της.

100. Ο Θεός είναι Μονάδα και Τριάδα· αρχίζει από μονάδα και, καθώς είναι δεκάδα, καταλήγει

κυκλικά στον εαυτό Του. Ο Θεός έχει μέσα Του τις αρχές και τα τέλη των πάντων. Είναι όμως έξω από τα πάντα, γιατί είναι επάνω απ΄ όλα. Όποιος βρέθηκε μέσα σ' Αυτόν, χώρεσε μέσα του τους λόγους και τη γνώση των όντων και ενώ στέκεται έξω απ΄ όλα, παραμένει μέσα σε όλα, γνωρίζοντας τις αρχές και τα τέλη τους, γιατί απέκτησε νοερή συνάφεια με τον Πατέρα μέσω του Λόγου και έγινε τέλειος από το πνεύμα. Σ' αυτήν την παντέλεια και αδιαίρετη και ομοούσια Τριάδα που προσκυνείται στα πρόσωπα του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και δοξάζεται ως μία φύση και βασιλεία και δύναμη θεότητας, σ' αυτήν ανήκει η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

* Ο αριθμός δέκα θεωρήθηκε σύμβολο του Θεού από την αρχαιότητα. Οι Πυθαγόρειοι τον ονόμαζαν "τετρακτύ" γιατί είναι ίσος με το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών, και τον θεωρούσαν μέγιστο και τέλειο, ρίζα και πηγή κάθε δημιουργίας. Το συμβολισμό αυτό χρησιμοποιούν και Χριστιανοί συγγραφείς (Κλήμης Αλεξανδρεύς, Ωριγένης κ.ά.).

Οσιος Θεόληπτος Φιλαδελφείας

Σύντομη βιογραφία

Ο Θεόληπτος, ο πραγματικά μεγάλος φωστήρας της Φιλαδέλφειας, ήκμασε στα χρόνια του Ανδρονίκου Β' του Παλαιολόγου, γύρω στο 1325. Έζησε πρώτα στο Άγιον Όρος τον αναχωρητικό βίο, και από εκεί ανέλαβε ως προκαθήμενος τη Μητρόπολη Φιλαδέλφειας. Έγινε καθοδηγητής του αγίου Γρηγορίου αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (τον Παλαμά) και μυσταγωγός του στα άριστα μαθήματα. Τον μυσταγώγησε στην ιερή νήψη και τη νοερά προσευχή, ενώ ακόμη ήταν κοσμικός, όπως αναφέρεται στο βίο αυτού τον Γρηγορίου που έγραψε ο πατριάρχης Φιλόθεος.

Ο παρών λόγος που φιλοπονήθηκε από αυτόν, αποτελεί άριστη παρουσίαση και ακριβή κανόνα της μελέτης που ενεργείται εσωτερικά στο όνομα του Χριστού. Τα ακόλουθα κεφάλαιά του έχουν συντεθεί άριστα με θεία νοήματα και καθαρότητα διατυπώσεως. Όλα αυτά έχουν ενταχθεί εδώ με τα λοιπά, γιατί είναι χρήσιμα όσο τίποτε άλλο και αξιόλογα για όσους επιζητούν με ζήλο ν' αποκτήσουν σε σύντομη επιτομή το θεόσοφο μάθημα της πνευματικής φιλοσοφίας.

Λόγος για την εν Χριστώ εσωτερική εργασία και τη μοναχική ζωή

Η μοναχική ζωή είναι ένα δένδρο ψηλό, πυκνόφυλλο και γονιμότατο. Ρίζα της είναι η αποξένωση απ΄ όλα τα σωματικά· κλαδιά της η απαλλαγή της ψυχής από εμπαθείς κλίσεις και το να μην έχει ο μοναχός καμία σχέση προς τα πράγματα από τα όποια έφυγε. Καρπός της είναι η απόκτηση των αρετών, η θεοποιός αγάπη και η αδιάκοπη ευφροσύνη, καθώς λέει ο Απόστολος: « Ο καρπός του Πνεύματος είναι η αγάπη, η χαρά, η ειρήνη κλπ.»(Γαλ. 5, 22).

Η φυγή από τον κόσμο χαρίζει την καταφυγή στο Χριστό. Και κόσμο εννοώ, την αγάπη των αισθητών πραγμάτων και της σάρκας. Εκείνος πού με επίγνωση της αλήθειας αποξενώνεται από αυτά, γίνεται φίλος του Χριστού, αποκτώντας την αγάπη Του, για την οποία αρνήθηκε όλα τα κοσμικά κι αγόρασε το «πολύτιμο μαργαριτάρι»(Ματθ. 13, 46), δηλαδή το Χριστό.

Με το σωτήριο βάπτισμα ντύθηκες το Χριστό(Γαλ. 3, 27)· με αυτό το θείο λουτρό απέβαλες την ακαθαρσία και έλαβες τη λαμπρότητα της πνευματικής χάρης και την ευγένεια πού είχε ο άνθρωπος όταν πλάστηκε. Αλλά τι έγινε; Ή μάλλον, τι έπαθε ο άνθρωπος από την απερισκεψία του; Επειδή αγάπησε τον κόσμο, αλλοίωσε τα θεϊκά χαρακτηριστικά. Επειδή στράφηκε στα πάθη της σάρκας, κακοποίησε τη θεία εικόνα. Το σκοτάδι των εμπαθών λογισμών θάμπωσε τον καθρέφτη της ψυχής στον οποίο εμφανίζεται ο νοητός ήλιος Χριστός. Εσύ όμως καθήλωσες την ψυχή σου με τον φόβο του Θεού. Κατάλαβες το σκοτάδι της ανωμαλίας του κόσμου. Συνειδητοποίησες το διασκορπισμό της διάνοιας που προξενούν οι κοσμικές μέριμνες. Είδες τον μάταιο περισπασμό που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι από την πολυτάραχη ζωή. Πληγώθηκες με το βέλος του έρωτα της ησυχίας. Ζήτησες την ειρήνη των λογισμών, επειδή εγκολπώθηκες το παράγγελμα: «Ζήτησε την ειρήνη και κυνήγησέ την»(Ψαλμ. 33, 15)· πόθησες την ανάπαυση που αυτή δίνει, επειδή άκουσες το λόγο: «Ξαναγύρισε ψυχή μου στην ανάπαυσή σου(Ψαλμ. 114, 7)». Για όλα αυτά, αναλογίστηκες να ξανακερδίσεις την ευγένεια που έλαβες κατά χάρη με το βάπτισμα, αλλά την έχασες θεληματικά από τα πάθη σου ζώντας στον κόσμο. Έτσι λοιπόν έκανες πράξη την αγαθή αυτή γνώμη με το να έρθεις στο ιερό φροντιστήριο, να φορέσεις τα σεμνά άμφια της μετάνοιας και να υποσχεθείς ολόψυχα την παραμονή σου στο μοναστήρι μέχρι θανάτου.

Τώρα έκανες δεύτερη συμφωνία με το Θεό. Την πρώτη την έκανες κατά το βάπτισμα, με την είσοδο σου σ' αυτή τη ζωή· τη δεύτερη τώρα που σπεύδεις προς το τέλος αυτής της ζωής. Τότε σε προσέλαβε ο Χριστός με την ευσέβεια· τώρα προσκολλήθηκες στο Χριστό με τη μετάνοια. Εκεί βρήκες δωρεά· εδώ παραδέχτηκες ένα χρέος. Τότε, καθώς ήσουν νήπιο, δεν εννόησες το αξίωμα

που σου δόθηκε, αν και όταν μεγάλωσες, κατάλαβες το μέγεθος της δωρεάς και έχεις στο στόμα σου χαλινάρι. Τώρα που έχεις τέλεια σκέψη, εννοείς βαθιά τι σημαίνει το ότι συντάχθηκες μ΄ Εκείνον. Πρόσεξε μην τυχόν παραβείς και αυτή την υπόσχεση και σαν αγγείο που έσπασε εντελώς, ριχθείς στο σκότος το εξώτερο, όπου είναι ο κλαυθμός και ο βρυγμός των οδόντων(Ματθ. 8, 12). Γιατί έξω από το δρόμο της μετάνοιας, δεν υπάρχει άλλος δρόμος που ξαναφέρνει στη σωτηρία.

Άκουσε τι σου υπόσχεται ο Δαβίδ: « Έκανες καταφυγή σου τον Ύψιστο. Αφού λοιπόν επέλεξες την κατά Χριστόν ζωή με τις δυσκολίες της, δε θα σε πλησιάσουν πια τα κακά που απέκτησες από την κοσμική σου ζωή. Αφού αποφάσισες να μετανοείς, δε θα σε ακολουθήσει έρωτας χρημάτων, τρυφή, τιμή, καλλωπισμός, ακράτεια των αισθήσεων· δε θα παραμείνουν μπροστά σου παράνομοι, δηλαδή μετεωρισμοί της διάνοιας, αιχμαλωσία του νου, χαύνωση που προκαλούν οι αλλεπάλληλοι λογισμοί, και κάθε άλλη θεληματική εκτροπή και σύγχυση. Ούτε θα βρεθεί μπροστά σου αγάπη γονέων, αδελφών, συγγενών, φίλων και γνωστών· ούτε θα βρει τόπο σε σένα η άκαιρη και ανώφελη συνάντηση και συντροφιά μαζί τους. Αν αγαπήσεις την απάρνηση των παραπάνω με το σώμα σου και την ψυχή σου, δε θ΄ αγγίξει την ψυχή σου το μαστίγιο του πόνου, και το βέλος της λύπης δε θα πληγώσει την καρδιά σου, ούτε το πρόσωπό σου θα σκυθρωπάσει»(Ψαλμ. 90, 9-10 και 5, 5-6). Εκείνοι δηλαδή που απομακρύνθηκαν από τη φιλήδονη συνήθεια και απώθησαν τον εμπαθή δεσμό με όλα όσα είπαμε, αμβλύνουν τα κεντριά της λύπης. Γιατί ο Χριστός φανερώνεται στην ψυχή που αγωνίζεται και δίνει στην καρδιά ανέκφραστη χαρά, και την πνευματική χαρά δεν μπορεί ποτέ να την αναιρέσει κανένα από τα ευχάριστα ή δυσάρεστα του κόσμου. Μελέτες αγαθές και σωτήριες μνήμες και θεία διανοήματα και λόγοι σοφίας υπηρετούν τον αγωνιστή, και τον φυλάγουν σε όλους τους δρόμους των έργων που κάνει για το Θεό. Γι΄ αυτό και πατάει πάνω σε κάθε άλογη επιθυμία και αυθάδη θυμό σαν πάνω σε φίδια ασπίδα και βασιλίσκο, και καταπατεί την οργή σαν λιοντάρι και την ηδονή σαν δράκοντα(Ψαλμ. 90, 13). Και η αιτία τούτου είναι ότι, αφού απομάκρυνε κάθε ελπίδα του από τους ανθρώπους και τα πράγματα που είπαμε, την έδεσε στο Θεό και είναι πλούσιος σε γνώση Θεού και πάντοτε καλεί νοερά το Θεό να τον βοηθήσει. Όπως λέει και στη Γραφή: «Στήριξε την ελπίδα του σ΄ εμένα, γι΄ αυτό και θα τον σώσω· θα τον προφυλάξω, γιατί γνωρίζει το όνομά Μου. Όταν με φωνάξει, θα τον ακούσω, και όχι μόνο θα τον απαλλάξω από εκείνους που τον θλίβουν, αλλά και θα τον δοξάσω»(Ψαλμ. 90, 14-15).

Βλέπεις τους αγώνες και τα ακόλουθα βραβεία όσων ασκούνται σύμφωνα με το θέλημα του Θεού; Προσπάθησε λοιπόν να κάνεις την κλήση πράξη. Και όπως μονώθηκες σωματικά κι απέβαλες και τα νοήματα των πραγμάτων και άλλαξες αμφίεση, γίνε και ξένος αποθέτοντας και τούς λόγους σου και τους συγγενείς σου. Γιατί αν δε σταματήσεις την περιπλάνηση στα εξωτερικά, δε θα ξεσηκωθείς εναντίον εκείνων που ενεδρεύουν μέσα σου. Αν δεν νικήσεις εκείνους πού σε πολεμούν με τα φανερά, δεν μπορείς να κατατροπώσεις τούς αόρατους εχθρούς. Όταν καταργήσεις τους εξωτερικούς πειρασμούς και αφήσεις τούς εσωτερικούς λογισμούς, τότε διεγείρεται ο νους για τα έργα και τούς λόγους του Πνεύματος. Και αντί να έχεις συναναστροφή με συγγενείς και φίλους, εκτελείς τις αρετές. Και αντί να ασχολείσαι με τα μάταια λόγια πού γεννά η κοσμική συναναστροφή, φωτίζει και συνετίζει την ψυχή η μελέτη και η φανέρωση των θεϊκών λόγων, που κινούνται μέσα στη διάνοια. Η απελευθέρωση των αισθήσεων γίνεται δέσμευση της ψυχής. Και η δέσμευση των αισθήσεων, χαρίζει ελευθερία στην ψυχή. Η δύση του ηλίου φέρνει τη νύχτα. Και ο Χριστός αποχωρεί από την ψυχή και την κυριεύει το σκοτάδι των παθών και τα νοητά θηρία την κατασπαράζουν. Ανατέλλει ο αισθητός ήλιος και τα θηρία μαζεύονται στα σπήλαιά τους. Ανατέλλει και ο Χριστός στο στερέωμα της προσευχόμενης διάνοιας, και φεύγει και χάνεται κάθε κοσμική συνήθεια, η αγάπη της σάρκας περνά και ο νους βαδίζει στο έργο του, δηλαδή στη μελέτη των θείων, «ως το βράδυ»(Ψαλμ. 103, 23). Η έκφραση αυτή δε σημαίνει ότι η εργασία του πνευματικού νόμου περιορίζεται σε κάποιο χρονικό διάστημα ή ότι έχει ορισμένο μέτρο, αλλά ότι διαρκεί ώσπου να φτάσει το τέλος αυτής της ζωής, προκαλώντας την έξοδο της ψυχής από το σώμα. Αυτό ακριβώς φανέρωνε και ο προφήτης Δαβίδ με τα λόγια: «Πόσο αγάπησα το νόμο Σου, Κύριε! Είναι η μελέτη μου όλη την ημέρα»(Ψαλμ. 118, 97). Ημέρα εννοεί όλη τη διάρκεια της ζωής αυτής.

Σταμάτησε λοιπόν τις εξωτερικές συναναστροφές και πάλεψε με τους εσωτερικούς λογισμούς, έως ότου βρεις τον τόπο της καθαρής προσευχής και τον οίκο όπου κατοικεί ο Χριστός, φωτίζοντας και

γλυκαίνοντάς σε με την επίγνωση και την επίσκεψή Του, και κάνοντάς σε να θεωρείς χαρά τις θλίψεις για χάρη Του και να αποφεύγεις τις κοσμικές ηδονές όπως το κατάπικρο αψίνθιο.

Οι άνεμοι σηκώνουν κύματα στη θάλασσα, και αν αυτοί δε σταματήσουν, δεν ησυχάζουν τα κύματα και δεν ημερεύει η θάλασσα. Και τα πνεύματα της πονηρίας ανακινούν μέσα στην ψυχή του αμελούς την ενθύμηση γονέων, αδελφών, συγγενών, γνωστών, συμποσίων, πανηγυριών, θεάτρων και όλες τις άλλες φαντασίες της ηδονής και του υποβάλλουν να τοποθετεί την ευτυχία στα μάτια, στη γλώσσα και στο σώμα. Έτσι και την ώρα εκείνη σπαταλάς μάταια, και στη συνέχεια την ώρα που μένεις μόνος μέσα στο κελί σου, την ξοδεύεις στην αναπόληση εκείνων που είδες και συζήτησες. Και έτσι περνά χωρίς προκοπή η ζωή του μοναχού, καθώς αποτυπώνουν τις μνήμες τους στη διάνοιά του οι κοσμικές ασχολίες, όπως τα πόδια του ανθρώπου αποτυπώνουν τα ίχνη τους πάνω στο χιόνι.Αν δίνομε τροφή στα θηρία, πότε θα τα θανατώσομε; Κι αν διαρκώς απασχολούμαστε με έργα και λογισμούς της άλογης φιλίας και συνήθειας, πότε θα νεκρώσουμε το φρόνημα της σάρκας; Πότε θα ζήσομε την κατά Χριστόν ζωή πού υποσχεθήκαμε; Τα ίχνη των ποδιών πάνω στο χιόνι ή διαλύονται όταν λάμψει ο ήλιος, ή όταν βρέξει, εξαφανίζονται. Και οι μνήμες που έχουν σκάφτει στη διάνοια, από τη φιλήδονη διάθεση και τις ανάλογες πράξεις, εξαφανίζονται όταν ανατέλλει ο ήλιος στην καρδιά, με την προσευχή και την κατανυκτική βροχή των δακρύων. Ο Μοναχός λοιπόν που δεν πράττει σύμφωνα με το λόγο, πότε θα εξαλείψει από τη διάνοιά του τις εμπαθείς μνήμες;

Οι πρακτικές αρετές τελούνται με το σώμα, αν αφήσεις τη σχέση με τον κόσμο. Οι αγαθές μνήμες εντυπώνονται στην ψυχή και οι θεϊκοί λόγοι αναπαύονται σ΄ αυτήν, αν με συνεχείς προσευχές που αναπέμπονται με θερμή κατάνυξη από τη διάνοια, εξαλείψεις τις μνήμες των προηγουμένων σου πράξεων. Γιατί ο φωτισμός από την πίστη και τη μνήμη του Θεού και τη συντριβή της καρδιάς, αποξέουν σαν ξυράφι τις πονηρές μνήμες. Μιμήσου τη σοφία των μελισσών. Αυτές όταν αντιληφθούν το σμήνος των σφηκών να πετούν γύρω τους, παραμένουν μέσα στην κυψέλη και αποφεύγουν τη βλάβη από τους εχθρούς. Σφήκες να θεωρείς τις κοσμικές συναναστροφές, τις οποίες αποφεύγοντας με πολλή σπουδή, παράμενε μέσα στο κελί σου στο μοναστήρι. Και από εκεί πάλι να προσπαθείς να μπαίνεις στο εσωτερικότερο φρούριο της ψυχής, που είναι ο οίκος του Χριστού και εκεί αστράφτει αδιατάρακτη ειρήνη και χαρά και γαλήνη. Τα δώρα αυτά, σαν κάποιες ακτίνες τα εκπέμπει από τον εαυτό Του ο νοητός ήλιος Χριστός και με αυτά αμείβει την ψυχή που Τον υποδέχεται με πίστη και καλή ετοιμασία.

Όταν λοιπόν κάθεσαι στο κελί σου, να μνημονεύεις το Θεό, ανυψώνοντας το νου σου απ΄ όλα και οδηγώντας τον άφωνο προς το Θεό, και να συγκεντρώνεις ενώπιον του Θεού όλη τη διάθεση της καρδιάς σου, προσκολλώμενος σ' Αυτόν με την αγάπη. Γιατί η μνήμη του Θεού είναι θεωρία του Θεού, ο οποίος έλκει την όραση και την επιθυμία του νου προς τον εαυτό Του και τον περιλάμπει με το φως Του. Όταν δηλαδή ο νους επιστρέφει στο Θεό, αφήνοντας όλες τις ειδοποιούς έννοιες των όντων, βλέπει χωρίς εικόνες και λαμπρύνει την όρασή του με την αγνωσία αυτή που υπερβαίνει κάθε γνώση, λόγω του ότι η θεία δόξα είναι απρόσιτη. Και ενώ δε γνωρίζει, αφού το βλεπόμενο είναι ακατάληπτο, γνωρίζει ωστόσο επειδή βλέπει την αλήθεια του κυρίως Όντος, του μόνου που έχει το είναι που υπερβαίνει κάθε είναι. Και με την πλούσια αγαθότητα που αναβλύζει από εκεί, τρέφοντας τον έρωτά του και ικανοποιώντας πλήρως την κινητικότητά του, αξιώνεται την χωρίς τέλος μακάρια ανάπαυση. Αυτά είναι τα γνωρίσματα της ορθής μνήμης του Θεού.

Προσευχή τώρα είναι διάλογος της διάνοιας με τον Κύριο. Ο διάλογος αυτός μεταφέρει λόγια δεήσεως στο Θεό, με ολοκληρωτική προσήλωση του νου προς Αυτόν. Γιατί όταν η διάνοια επικαλείται συνεχώς το όνομα του Κυρίου και ο νους προσέχει με ενάργεια στην επίκληση του θείου ονόματος, έρχεται το φως της γνώσεως του Θεού κι επισκιάζει σαν φωτεινή νεφέλη ολόκληρη την ψυχή. Την ορθή μνήμη του Θεού ακολουθεί η αγάπη και η χαρά, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Θυμήθηκα το Θεό και γέμισα ευφροσύνη»(Ψαλμ. 76, 4). Την καθαρή προσευχή ακολουθεί η γνώση και η κατάνυξη, όπως λέει ο ίδιος: « Όποια μέρα θα σε επικαλεστώ, ιδού, γνωρίζω ότι εσύ είσαι ο Θεός μου»(Ψαλμ. 55, 10), και: «Θυσία πού αρέσει στο Θεό είναι το συντετριμμένο πνεύμα»(Ψαλμ. 50, 19).

Όταν ο νους και η διάνοια στέκονται μπροστά στο Θεό με ενεργό προσήλωση και θερμή δέηση, τότε ακολουθεί και η κατάνυξη της ψυχής. Κι όταν ο νους, ο λόγος και το πνεύμα προσπίπτουν στο Θεό, ο νους με την προσοχή, ο λόγος με την επίκληση και το πνεύμα με την κατάνυξη και την αγάπη, τότε όλος ο εσωτερικός άνθρωπος προσφέρει λατρεία στον Κύριο, σύμφωνα με την εντολή: «Θ΄ αγαπήσεις τον Κύριο, το Θεό σου, με όλη την καρδιά σου»(Δευτ. 6, 5).

Πλην όμως θέλω να γνωρίζεις και τούτο· μήπως ενώ νομίζεις ότι προσεύχεσαι, βαδίζεις μακριά από την προσευχή, κοπιάζεις χωρίς κέρδος και τρέχεις ματαίως. Ό,τι συμβαίνει στην ψαλμωδία, όταν ο νους τρέχει αλλού και διασπάται σε πάθη και διάφορα πράγματα, ώστε να χάνεται το νόημα των ψαλλομένων, το ίδιο γίνεται και με τη διάνοια. Πολλές φορές δηλαδή, ενώ αυτή λέει τα λόγια της προσευχής, ο νους δε συνοδεύει, ούτε προσηλώνεται στο Θεό, με τον οποίο γίνεται η συνομιλία κατά την προσευχή, αλλά εκτρέπεται από διάφορες σκέψεις χωρίς να το καταλάβει. Έτσι, η διάνοια λέει από συνήθεια τα λόγια, ο νους όμως απομακρύνεται από τη γνώση του Θεού. Γι΄ αυτό και η ψυχή φαίνεται τότε ότι ούτε εννοεί, ούτε έχει διάθεση, επειδή ο νους διασκορπίζεται σε κάποιες φαντασίες και απασχολείται σ΄ εκείνα που τον ξεγελούν ή σ΄ εκείνα που επιθυμεί. Γιατί όταν δεν υπάρχει γνώση της προσευχής και ο δεόμενος δεν παραστέκεται μπροστά σ΄ Αυτόν που παρέχει παρηγοριά, πώς θα γλυκαθεί η ψυχή; Πώς θα ευφρανθεί η καρδιά που υποκρίνεται ότι προσεύχεται, αλλά δεν ενδιαφέρεται για αληθινή προσευχή; Θα ευφρανθεί η καρδιά όσων ζητούν τον Κύριο(Ψαλμ. 104, 3). Ζητεί τον Κύριο εκείνος που με ολόκληρη τη διάνοια και θερμή διάθεση πέφτει εμπρός στο Θεό και απομακρύνει κάθε νόημα του κόσμου για χάρη της γνώσεως και της αγάπης του Θεού, που πηγάζουν από την συνεχή και καθαρή προσευχή.

Για να διασαφηνίσω τη θεωρία που γεννιέται στο νου κατά τη μνήμη του Θεού, και την αξία της διάνοιας κατά την καθαρή προσευχή, θα καταφύγω σε παρομοίωση με το σωματικό μάτι και τη γλώσσα. Ό,τι είναι δηλαδή η κόρη για το μάτι και η προφορά του λόγου για τη γλώσσα, το ίδιο είναι η μνήμη για το νου και η προσευχή για τη διάνοια. Όπως το μάτι όταν δει κάποιο ορατό δε λέει τίποτε, αλλά με την πείρα της οράσεως δέχεται τη γνώση του βλεπομένου, έτσι και ο νους, καθώς μέσω της μνήμης παραδίδεται ερωτικά στο Θεό με την προσκόλληση της διάπυρης διαθέσεως και με τη σιγή της ολότελα απλής νοήσεως, καταφωτίζεται από τη θεία έλλαμψη, λαμβάνοντας αρραβώνα της μέλλουσας λαμπρότητας. Και πάλι, όπως η γλώσσα, με τα λόγια που λέει, φανερώνει στον ακροατή την αθέατη θέληση του νου, έτσι και η διάνοια, όταν απαγγέλλει τα σύντομα λόγια της προσευχής με θέρμη και χωρίς διακοπή, παρουσιάζει στον παντογνώστη Θεό την αίτηση της ψυχής. Και με την παραμονή στην προσευχή και με την επίμονη συντριβή της καρδιάς, ανοίγουν τα φιλάνθρωπα σπλάχνα του Κυρίου που είναι γεμάτος συμπάθεια, και ο προσευχόμενος δέχεται πλούσια τη σωτηρία, όπως λέει και ο Ψαλμωδός: « Ο Θεός δε θα απορρίψει την καρδιά που έχει συντριβεί και ταπεινωθεί»(Ψαλμ. 50, 19).

Θα σε χειραγωγήσει στην καθαρή προσευχή και εκείνο που γίνεται με τον επίγειο βασιλιά. Όταν δηλαδή παρουσιαστείς στο βασιλιά, και σωματικά είσαι μπροστά του και με τη γλώσσα τον ικετεύεις και με τα μάτια τον ατενίζεις, κι έτσι προσελκύεις την ευμένειά του. Αυτό κάνε κι εσύ, είτε στη σύναξη της εκκλησίας, είτε μόνος στο δωμάτιό σου. Όταν δηλαδή συνάγεστε στο όνομα του Κυρίου με τους αδελφούς για την ακολουθία, όπως παρίστασαι με το σώμα και προσφέρεις με τη γλώσσα σου στον Κύριο την ψαλμωδία, έτσι να έχεις και το νου σου προσηλωμένο στα λόγια και στο Θεό και να γνωρίζει με ποιον συνομιλεί και ποιον πλησιάζει. Γιατί όταν η διάνοια παραδίδεται με ζέση και καθαρότητα στην προσευχή, τότε η καρδιά αξιώνεται να απολαύσει αναφαίρετη χαρά και ανέκφραστη ειρήνη. Και πάλι όταν παραμένεις μόνος στο δωμάτιό σου, μην αφήνεις την προσευχή από τη διάνοιά σου, με νήψη του νου και συντριβή του πνεύματος· και με τη νήψη θα σε επισκιάσει η θεωρία, η γνώση θα κατασκηνώσει μέσα σου με την προσευχή και η σοφία θα αναπαυτεί εντός σου με την κατάνυξη, εξορίζοντας την άλογη ηδονή και εγκαθιστώντας τη θεία αγάπη.

Πίστεψέ με, σου λέω αλήθεια· αν σε όλη σου την πνευματική εργασία αποκτήσεις αχώριστη την μητέρα των καλών, την προσευχή, αυτή δε θα νυστάξει ώσπου να σου δείξει τον θείο νυμφώνα, να σε οδηγήσει μέσα και να σε γεμίσει ανείπωτη δόξα και ευφροσύνη. Γιατί αυτή αφαιρεί όλα τα εμπόδια, εξομαλύνει το δρόμο της αρετής και τον κάνει εύκολο σ' εκείνον που τη ζητεί.

Πρόσεξε τώρα τον τρόπο της προσευχής της διάνοιας. Η συνομιλία με το Θεό αφανίζει τους εμπαθείς λογισμούς. Η ανάταση του νου στο Θεό φυγαδεύει τις έννοιες του κόσμου. Η κατάνυξη της ψυχής απομακρύνει τη φιλία της σάρκας. Και τότε φανερώνεται η προσευχή, από την ασίγητη απαγγελία του θείου ονόματος, ότι είναι συμφωνία και ένωση του νου, του λόγου και της ψυχής. « Όπου είναι -λέει ο Κύριος-, δύο ή τρεις συναγμένοι στο όνομά μου, εκεί είμαι κι εγώ ανάμεσά τους»(Ματθ. 18, 20). Έτσι λοιπόν η προσευχή, ανακαλώντας τις δυνάμεις της ψυχής από το διασκορπισμό που προκαλούν σ' αυτές τα πάθη, τις συνδέει μεταξύ τους· και συνδέοντας τότε μαζί της την τριμερή ψυχή, τη συμφιλιώνει με τον ένα τρισυπόστατο Θεό. Πρώτα, δηλαδή, με τους τρόπους της αρετής αφαιρεί από την ψυχή την ασχήμια της αμαρτίας· έπειτα, αφού ξαναζωγραφίσει στην ψυχή το κάλλος των θείων χαρακτήρων με την αγία γνώση που δίνει, την παρουσιάζει στο Θεό. Και η ψυχή παρευθύς γνωρίζει τον Ποιητή της, όπως λέει ο Ψαλμωδός: « Όποια μέρα σε επικαλεστώ, ιδού, γνωρίζω ότι εσύ είσαι ο Θεός μου»(Ψαλμ. 55, 10)· και αυτή, γνωρίζεται από το Θεό. Γιατί ο Κύριος γνωρίζει τους δικούς Του(Β΄ Τιμ. 2, 19). Τον γνωρίζει, γιατί έχει μέσα της καθαρή την εικόνα Του, και κάθε εικόνα αναφέρεται στο πρωτότυπο· και γνωρίζεται από Αυτόν για την ομοίωσή της με Αυτόν λόγω των αρετών, με τις οποίες και γνώση Θεού έχει, και γνωρίζεται από το Θεό.

Εκείνος που ζητάει την εύνοια του βασιλιά, μεταχειρίζεται τρεις τρόπους: ή απευθύνει λόγους ικεσίας, ή στέκεται σιωπώντας, ή πέφτει στα πόδια εκείνου που μπορεί να τον βοηθήσει. Έτσι και η καθαρή προσευχή, συναπτόμενη με το νου, το λόγο και το πνεύμα, με το λόγο επικαλείται το θείο όνομα, με το νου ατενίζει σταθερά τον παρακαλούμενο Θεό, ενώ με το πνεύμα εκδηλώνει την κατάνυξη, την ταπείνωση και την αγάπη. Και έτσι εξευμενίζει την άναρχη Τριάδα, τον Πατέρα και τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα, τον ένα Θεό.

Όπως η ποικιλία των φαγητών ανοίγει την όρεξη να τα δοκιμάσει κανείς, έτσι και οι διάφορες έννοιες των αρετών ξυπνούν την κινητικότητα του νου. Γι΄ αυτό, βαδίζοντας το δρόμο της διάνοιας, να διαλέγεις τα λόγια της προσευχής και ν΄ απευθύνεσαι στον Κύριο με αδιάκοπες φωνές χωρίς να αποθαρρύνεσαι· να δέεσαι συνεχώς μιμούμενος την αναίδεια της χήρας που πέτυχε να κάμψει τον αμείλικτο δικαστή. Τότε βαδίζεις σύμφωνα με τις επιταγές του Πνεύματος(Γαλ. 5, 16)· δεν προσέχεις τις σαρκικές επιθυμίες και δε διακόπτεις με κοσμικούς λογισμούς τη συνέχεια της προσευχής, αλλά γίνεσαι ναός του Θεού καθώς Τον υμνείς απερίσπαστος. Όταν ασκείς έτσι την κατά διάνοια προσευχή, αξιώνεσαι να φτάνεις και στη μνήμη του Θεού και να εισέρχεσαι στα άδυτα του νου και να κατοπτεύεις τον Αόρατο με μυστικές θεωρίες και μόνος να λατρεύεις στη μόνωση μόνο το Θεό πλημμυρίζοντας από γνώση μαζί με αγάπη.

Όταν λοιπόν δεις να σε κυριεύει χαύνωση στην προσευχή, τότε να μεταχειρίζεσαι βιβλίο, και διαβάζοντας προσεκτικά, να δέχεσαι μέσα σου τη γνώση. Μην προσπερνάς βιαστικά τα λόγια, αλλά να τα στοχάζεσαι βαθιά και να θησαυρίζεις το νόημά τους. Ύστερα να αναλογίζεσαι όσα διάβασες, ώστε με τη μελέτη αυτή να τα κατανοείς, να γλυκαίνεται η διάνοιά σου και να σου μένουν αλησμόνητα. Κι έτσι ν΄ αναρρίπτεται ο ζήλος σου για τα θεία διανοήματα, σύμφωνα με το ρητό: «Κατά τη μελέτη μου θ΄ ανάψει μέσα μου φωτιά»(Ψαλμ. 38, 4). Όπως η τροφή με τη μάσηση ευχαριστεί τη γεύση, έτσι και τα θεία λόγια, όταν στρέφονται μέσα στην ψυχή, τρέφουν και κατευφραίνουν τη διάνοια, όπως λέει και ο Ψαλμωδός: «Πόσο γλυκά είναι τα λόγια Σου στο λάρυγγά μου!»(Ψαλμ. 118, 103). Ν΄ αποστηθίζεις και λόγια του Ευαγγελίου και αποφθέγματα των μακαρίων Πατέρων και να ερευνάς τους βίους τους, για να τα έχεις μελέτημά σου κατά τις νύχτες· ώστε όταν η διάνοιά σου κουραστεί από την προσευχή, να την ανανεώνεις με την ανάγνωση και τη μελέτη των θείων λόγων και να την κάνεις προθυμότερη στην προσευχή. Επίσης να χρησιμοποιείς την ψαλμωδία, αλλά με φωνή πολύ σιγανή και με παρακολούθηση από το νου, δίχως να ανέχεσαι ν΄ αφήσεις κάποιο λόγο να περάσει χωρίς να τον εννοήσεις. Κι αν ποτέ κάτι διαφύγει την προσοχή σου, επανάλαβε το στίχο, όσες φορές χρειαστεί, μέχρις ότου κάνεις το νου σου να παρακολουθεί τα λεγόμενα. Γιατί ο νους έχει τη δύναμη και να ψάλλει με το στόμα, και το Θεό να μνημονεύει. Και αυτό διδάξου το από τη φυσική πείρα. Όπως δηλαδή εκείνος που βρίσκεται και συνομιλεί με κάποιον, τον βλέπει ταυτόχρονα και με τα μάτια του, έτσι κι εκείνος που ψάλλει με τα χείλη μπορεί συνάμα και να ατενίζει με τη μνήμη το Θεό. Τις γονυκλισίες μη τις αφήνεις, γιατί με το γονάτισμα

εικονίζεται η πτώση της αμαρτίας και γίνεται ένα είδος εξομολογήσεως, ενώ με την ανόρθωση υποδηλώνεται η μετάνοια και συμβολίζεται η υπόσχεση για ενάρετο βίο. Κάθε γονυκλισία να γίνεται με τη νοερή επίκληση του Χριστού, ώστε πέφτοντας μπροστά στον Κύριο με την ψυχή και με το σώμα, να κάνεις ευδιάλλακτο το Θεό των ψυχών και των σωμάτων. Αν, τέλος, απασχολήσεις και τα χέρια σου με κάποιο έργο αθόρυβο μαζί με την κατά διάνοια προσευχή, για να αποκρούεις τον ύπνο και τη ραθυμία, και τούτο συμβάλλει στον ασκητικό αγώνα.

Όλες αυτές οι εργασίες, όταν γίνονται μαζί με την προσευχή, ακονίζουν το νου, εξορίζουν την ακηδία, κάνουν πιο ζωηρή την ψυχή και το νου οξύτερο και θερμότερο στην απασχόλησή του με την κατά διάνοιαν εργασία.

Όταν χτυπήσει το τάλαντο, βγες από το κελί σου, έχοντας τα σωματικά μάτια στραμμένα στη γη και τη διάνοια στερεωμένη στη μνήμη του Θεού. Αφού μπεις στην εκκλησία και πάρεις τη θέση σου στο χορό, μήτε να αργολογείς με τον διπλανό σου Μοναχό, μήτε να μετεωρίζεσαι με το νου σε ματαιότητες. Αλλά ν΄ ασφαλίζεις τη γλώσσα σου με μόνη την ψαλμωδία και τη διάνοιά σου με την προσευχή. Όταν γίνει απόλυση, πήγαινε στο δωμάτιό σου και άρχισε τον κανόνα που σου έχει οριστεί. Όταν πας στην τράπεζα, μην παρατηρείς γύρω τις μερίδες των αδελφών, μήτε να αφήνεις την ψυχή σου σε διάφορες υποψίες όχι καλές. Να βλέπεις και να τρως εκείνα που έβαλαν εμπρός σου, δίνοντας στο στόμα την τροφή, στην ακοή την ακρόαση των αναγνωσμάτων και στην ψυχή σου την προσευχή. Έτσι θα τρέφεσαι σωματικά και πνευματικά και θα δοξολογείς ολοκληρωμένα Αυτόν που σου παρέχει πλούσια τα αγαθά της επιθυμίας σου. Από εκεί αφού σηκωθείς με σεμνότητα και σιωπή, πήγαινε στο κελί σου και σαν εργατική μέλισσα να επιδοθείς στην εργασία των αρετών. Όταν εκτελείς μια διακονία μαζί με τους αδελφούς, να εργάζονται τα χέρια σου, τα χείλη να σιωπούν και ο νους να μνημονεύει το Θεό. Και αν κανένας αρχίσει να αργολογεί, για να διακόψεις αυτή την αταξία σήκω και βάλε μετάνοια.

Ν' αποδιώχνεις τούς λογισμούς και να μην τους επιτρέπεις να διαβαίνουν από την καρδιά σου και να πολυκαιρίζουν σ΄ αυτήν, γιατί η παραμονή των εμπαθών λογισμών ζωογονεί τα πάθη και θανατώνει το νου. Αμέσως την ώρα που σε προσβάλλουν, με την πρώτη κίνηση του νου, βιάσου να τους εξοντώσεις με το βέλος της προσευχής. Κι αν επιμένουν να σε ενοχλούν και να προκαλούν σύγχυση στη διάνοιά σου, και άλλοτε να υποχωρούν, ενώ άλλοτε να επιτίθενται, να ξέρεις ότι είναι οχυρωμένοι πίσω από προηγούμενό σου θέλημα. Και επειδή έχουν αποκτήσει δικαιώματα στην ψυχή σου λόγω της ήττας της προαιρέσεώς της, για αυτό σε ταράζουν και σε ενοχλούν. Γι΄ αυτό πρέπει να τούς στηλιτεύεις με την εξομολόγηση· γιατί όταν φανερωθούν οι πονηροί λογισμοί, τρέπονται σε φυγή. Όπως δηλαδή όταν φωτίζει το φως, το σκότος υποχωρεί, έτσι και το φως της εξομολογήσεως αφανίζει τούς λογισμούς των παθών, πού κι αυτοί είναι σκότος. Τούτο γίνεται επειδή η κενοδοξία και η άνεση, λόγω των οποίων έβρισκαν τόπο οι λογισμοί, καταστράφηκαν με την αισχύνη της εξομολογήσεως και την κακοπάθεια του κανόνα πού επιβλήθηκε. Έτσι, καθώς οι λογισμοί βρίσκουν τη διάνοια ελεύθερη από τα πάθη με τη συνεχή και την κατανυκτική προσευχή, τρέπονται σε φυγή ντροπιασμένοι. Όταν ο αγωνιστής προσπαθεί με την προσευχή να ανακόπτει τούς λογισμούς πού τον ταράζουν, τούς ανακόπτει για λίγο και εμποδίζει τα ποικίλα νοήματά τους καθώς παλεύει και αντιπολεμά· δε λυτρώνεται όμως τελείως, γιατί αποδέχεται τις αιτίες των λογισμών πού τον ενοχλούν, δηλαδή τη σωματική ανάπαυση και την επιθυμία των κοσμικών τιμών, και γι΄ αυτές τις αιτίες δε σπεύδει στην εξομολόγηση. Έτσι δεν έχει ειρήνη, αφού κατέχει αυτά πού ανήκουν δικαιωματικά στους εχθρούς. Ποιος είναι εκείνος πού κατέχει ξένα σκεύη και δεν του τα ζητούν οι ιδιοκτήτες τους; Και ποιος, πού δεν αποδίδει όταν του ζητούν εκείνα πού κακώς κατέχει, ελευθερώνεται από τούς αντιδίκους του; Όταν όμως ο αγωνιζόμενος, ενισχυμένος από τη μνήμη του Θεού, αγαπήσει την εξουθένωση και την κακοπάθεια της σάρκας και προχωρήσει χωρίς να ντρέπεται στην εξομολόγηση των λογισμών του, αμέσως οι εχθροί αναχωρούν και η διάνοια ελευθερωμένη εξασφαλίζει αδιάκοπη τη συνέχεια της προσευχής και τη μελέτη των θείων.

Κάθε υπόνοια πού δημιουργείται στην καρδιά σου εναντίον κάποιου, να την απορρίπτεις τελείως, γιατί καταλύει την αγάπη και την ειρήνη. Κάθε συμφορά πού σου έρχεται απ΄ έξω, να τη δέχεσαι με γενναιότητα, γιατί προξενεί τη σωτήρια υπομονή, την υπομονή πού χαρίζει τη διαμονή και την ανάπαυση στους ουρανούς. Όταν έτσι περνάς τις ημέρες σου, θα ζήσεις την παρούσα ζωή με καλή

διάθεση, καθώς θα σε ευφραίνουν οι μακάριες ελπίδες, ενώ κατά το θάνατό σου θα μετατεθείς από τα εδώ με παρρησία και θα μεταβείς στους τόπους της αναπαύσεως, τούς οποίους σου ετοίμασε ο Κύριος, ως ανταπόδοση των εδώ κόπων σου, για να συμβασιλεύσεις με Αυτόν.

Στον Κύριο ανήκει κάθε τιμή και προσκύνηση, μαζί με τον άναρχο Πατέρα Του και το πανάγιο, αγαθό και ζωοποιό Του Πνεύμα, τώρα και πάντοτε και σε όλους τούς αιώνες. Αμήν

Κεφάλαια

1. Όταν ο νους φεύγει από τα έξω πράγματα και συνάγεται προς τα έσω, τότε επιστρέφει στον εαυτό του· ενώνεται δηλαδή φυσικώς με τον κατά διάνοια λόγο και, με το λόγο που ενυπάρχει ουσιωδώς μέσα του, ενώνεται με την προσευχή. Και δια μέσου της προσευχής ανεβαίνει στη γνώση του Θεού με όλη την αγαπητική του δύναμη και διάθεση. Τότε η σαρκική επιθυμία αναχωρεί, κάθε ηδονική αίσθηση μένει αργή και τα ωραία της γης φαίνονται αηδή. Γιατί η ψυχή, αφού έριξε πίσω της όλα όσα ανήκουν στο σώμα ή σχετίζονται με αυτό, τρέχει πίσω από την ωραιότητα του Χριστού, ακολουθώντας Τον υπάκουα με τα έργα της σεμνής πολιτείας και της αγνείας της διάνοιας και ψάλλοντας: «Παρθένες θ' ακολουθήσουν πίσω από τον βασιλιά»(Ψαλμ. 44, 15). Φαντάζεται και βλέπει εμπρός της το Χριστό, και λέει: «Βλέπω πάντοτε τον Κύριο εμπρός μου, γιατί στέκεται στα δεξιά μου»(Ψαλμ. 15, 8). Στο Χριστό προσκολλάται με την αγάπη και του λέει: «Κύριε, σ' εσένα στρέφεται όλη η επιθυμία μου»(Ψαλμ. 37, 10). Στο Χριστό ατενίζει διαρκώς και αναφωνεί: «Τα μάτια μου είναι διαρκώς στραμμένα προς τον Κύριο»(Ψαλμ. 24, 15). Με το Χριστό συνομιλεί μέσω της καθαρής προσευχής προξενώντας ευχαρίστηση σ' Αυτόν και ευφροσύνη στον εαυτό της, κατά το ψαλμικό: «Είθε να ευχαριστήσει τον Κύριο η συνομιλία μου με Αυτόν, κι εγώ θα ευφρανθώ από την επικοινωνία μου μαζί Του»(Ψαλμ. 103, 34). Γιατί ο Θεός δέχεται τη συνομιλία της προσευχής επειδή Αυτός είναι που η ψυχή αγαπά και επικαλείται και ζητά τη βοήθειά Του, και χαρίζει στην δεόμενη ψυχή την ανέκφραστη χαρά. Καθώς δηλαδή αυτή μνημονεύει το Θεό κατά τη συνομιλία της προσευχής, ευφραίνεται από τον Κύριο, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Θυμήθηκα το Θεό και ευφράνθηκα»(Ψαλμ. 76, 4).

2. Ν' αποφεύγεις τις αισθήσεις, και θα αδρανοποιήσεις την ηδονή των αισθητών. Ν' αποφεύγεις τις φαντασίες των ευχαρίστων πραγμάτων κατά τη διάνοια, και θα καταργήσεις την ηδυπάθεια των λογισμών. Κι όταν ο νους μένει χωρίς φαντασίες, γιατί δεν επιτρέπει ούτε στους τρόπους της ηδονής, ούτε στους λογισμούς της επιθυμίας να του αποθέτουν το εκτύπωμα και τη σφραγίδα τους, τότε βρίσκεται στην καθαρότητα. Και αφού ανεβεί πάνω απ΄ όλα τα αισθητά και τα νοητά, ανεβάζει την έννοια στο Θεό. Και με τη συνεχή μνήμη, φωνάζει από τα βάθη της ψυχής του το όνομα του Κυρίου και τίποτε άλλο, όπως το βρέφος φωνάζει το όνομα του πατέρα του. «Θα καλέσω, λέει στη Γραφή, με το όνομά μου τον Κύριο ενώπιόν σου»(Εξ. 33, 19). Κι όπως ο Αδάμ, αφού πλάστηκε από χώμα με το χέρι του Θεού, έγινε ψυχή ζώσα με το θείο εμφύσημα(Γεν. 2, 7), έτσι κι ο νους, αφού διαπλαστεί με τις αρετές, προφέροντας αδιάκοπα την επίκληση του Κυρίου με καθαρή διάνοια και θερμή διάθεση, υφίσταται τη θεία αλλοίωση, καθώς ζωογονείται και θεοποιείται, επειδή γνωρίζει και αγαπά το Θεό.

3. Αν απομακρυνθείς από την επιθυμία των γηίνων με την συνεχή και ειλικρινή προσευχή και αναπαυθείς όχι με ύπνο, αλλά αφήνοντας κάθε έννοια που αφορά στα κτίσματα και στηριχτείς αποκλειστικά σε μόνη τη μνήμη του Θεού, θα οικοδομηθεί μέσα σου, σαν άλλη βοηθός, η αγάπη του Θεού. Γιατί η κραυγή της προσευχής που βγαίνει από την εσωτερική διάθεση, κάνει να βλαστήσει η θεία αγάπη· και η θεία αγάπη αφυπνίζει το νου για να του φανερώσει τα απόκρυφα. τότε ο νους, αφού ενωθεί με την αγάπη, καρπώνεται τη σοφία· και με τη σοφία εξαγγέλλει τα απόρρητα. Ο Θεός Λόγος δηλαδή, όταν καλείται με την κραυγή της προσευχής που βγαίνει από την εσωτερική διάθεση, παίρνει τη νοητική ενέργεια του νου σαν να ήταν η πλευρά του Αδάμ, χαρίζοντας τη γνώση· και στη θέση της αναπληρώνει την αγαθή διάθεση, δωρίζοντας την αρετή. Στη συνέχεια οικοδομεί τη φωτοποιό αγάπη και την οδηγεί στο νου που βρίσκεται σε έκσταση και ύπνο και αναπαύεται από κάθε γήινη επιθυμία. Η αγάπη παραστέκεται σαν άλλη βοηθός του νου, ο οποίος αναπαύθηκε από την άλογη προσκόλληση στα αισθητά, γι' αυτό και τον αφυπνίζει, γιατί

είναι πια καθαρός, για ν' ακούσει τα λόγια της σοφίας. Τότε ο νους, βλέποντας προς την αγάπη και γεμίζοντας από ηδονή, φανερώνει στους άλλους τις κρυφές καταστάσεις των αρετών και τις αθέατες ενέργειες της γνώσεως, αναπτύσσοντάς τις με το λόγο.

4. Αποσπάσου από όλα τα αισθητά και εγκατάλειψε το νόμο της σάρκας και ο πνευματικός νόμος θα γραφεί στη διάνοιά σου. Όπως δηλαδή εκείνος που κινείται από τις εμπνεύσεις του Πνεύματος, δεν εκτελεί τις επιθυμίες της σάρκας, κατά τον Απόστολο(Γαλ. 5, 16), έτσι κι εκείνος που βγαίνει έξω από τις αισθήσεις και τα αισθητά, δηλαδή έξω από τη σάρκα και τον κόσμο, φτάνει να κινείται από το πνεύμα και να φρονεί τα του Πνεύματος. Και αυτό μάθε το από εκείνα τα οποία έκανε ο Θεός στον Αδάμ πριν από την παρακοή.

5. Εκείνον που αγωνίζεται να φυλάει τις εντολές και καρτερεί μέσα στον παράδεισο της προσευχής και μένει κοντά στο Θεό με την αδιάκοπη μνήμη Του, ο Θεός τον αποσπά από τις φιλήδονες ενέργειες της σάρκας, απ' όλα τα κινήματα της αισθήσεως και απ' όλα τα εμπαθή σχήματα της διάνοιας. Και κάνοντάς τον νεκρό για τα πάθη και την αμαρτία, τον καθιστά μέτοχο της θείας ζωής. Όπως δηλαδή εκείνος που κοιμάται, και με νεκρό μοιάζει, και ζωντανός είναι, το πρώτο κατά την ενέργεια του σώματος, το δεύτερο με τη συνέργεια της ψυχής, έτσι κι εκείνος που μένει κοντά στο Πνεύμα· γίνεται νεκρός για τη σάρκα και τον κόσμο, ζει όμως κατά το φρόνημα του Πνεύματος.

6. Αν κατανοείς εκείνα που ψάλλεις, αποκτάς την επίγνωσή τους. Από την επίγνωση αποκτάς σύνεση. Από τη σύνεση βλαστάνει η πράξη εκείνων που κατανόησες. Από την πράξη καρπώνεσαι την γνώση που αποτελεί έξη. Η γνώση που συνοδεύεται από την πείρα, πηγάζει την αληθινή θεωρία. Από αυτήν ανατέλλει η σοφία και γεμίζει με τα φωτοβόλα λόγια της χάρης τον αέρα της διάνοιας και εξηγεί και στους άλλους τα απόκρυφα.

7. Πρώτα ο νους ζητά και βρίσκει, και κατόπιν ενώνεται μ' εκείνο που βρήκε. Την αναζήτηση την κάνει με το λογικό, ενώ την ένωση με την αγάπη. Και η μεν αναζήτηση μέσω του λογικού γίνεται για την αλήθεια, η δε ένωση της αγάπης για το αγαθό.

8. Εκείνος που ξεπερνά τη ρευστή φύση των παρόντων και παραβλέπει την επιθυμία των προσκαίρων, δε βλέπει κάτω, δεν επιθυμεί τα ωραία της γης· αλλά του ανοίγονται τα άνω θεάματα και κατοπτεύει τα κάλλη των ουρανών και τη μακαριότητα των αμόλυντων πραγμάτων. Όπως δηλαδή για κείνον, που χάσκει εμπρός στα υλικά πράγματα και είναι σκυμμένος στις ηδονές της σάρκας, είναι κλειστοί οι ουρανοί, αφού είναι σκοτισμένα τα νοερά μάτια του, έτσι κι εκείνος που περιφρονεί τα κάτω και τ' αποστρέφεται, έχει υψωμένο επάνω το νου του και βλέπει τη δόξα των αιωνίων, και αντικρύζει τη λαμπρότητα που έχει ετοιμαστεί για τους Αγίους. Αυτός δέχεται και την αγάπη του Θεού που κατέρχεται σ' αυτόν από τον ουρανό και γίνεται ναός του Αγίου Πνεύματος και ποθεί τα θελήματα του Θεού και οδηγείται από το πνεύμα του Θεού και αξιώνεται την υιοθεσία και ο Θεός ευαρεστείται και ικανοποιείται από αυτόν. Γιατί όσοι οδηγούνται από το πνεύμα του Θεού, αυτοί είναι υιοί του Θεού(Ρωμ. 8, 14).

9. Όσο αναπνέεις, μην αφήσεις εξαιτίας ασθένειας την προσευχή ούτε μία ημέρα, ακούγοντας τον Απόστολο που λέει: «Όταν ασθενώ, τότε είμαι δυνατός»(Β΄ Κορ. 12, 10). Όταν κάνεις έτσι, θα ωφεληθείς πολύ, και η προσευχή θα σε σηκώσει γρήγορα επάνω, με τη βοήθεια της χάρης. Γιατί όπου υπάρχει η παρηγοριά του Πνεύματος, δεν επιμένει η ασθένεια ή η ακηδία.

Όσιος Νικηφόρος ο Μονάζων

Σύντομη Βιογραφία

Ο οσιότατος Πατέρας μας Νικηφόρος, ο οποίος διήνυσε το στάδιο των ασκητικών αγώνων στο αγιώνυμο όρος του Άθω, ήκμασε λίγο πριν από το 1340. Έγινε καθοδηγητής και μυσταγωγός του Γρηγορίου Θεσσαλονίκης (του Παλαμά) στα υψηλά μαθήματα της ασκητικής φιλοσοφίας, όπως το μαρτυρεί κάπου ο τελευταίος.

Σχολάζοντας μόνος με την αμέριμνη ησυχία και ενωμένος πια με τον εαυτό του, ενώθηκε με τρόπο απόρρητο με το υπερκόσμιο και ακρότατο Επιθυμητό, οπότε δέχθηκε με μακαριότητα στην καρδιά του τον ενυπόστατο φωτισμό της χάρης. Αφού λοιπόν πρώτα γέμισε πλούσια ο ίδιος από εκεί με την αμίμητη μίμηση και τη θεοποιό δωρεά της θεώσεως, τα μεταδίδει πατρικά και χωρίς φθόνο ο μακάριος και σε μας με αυτό το μικρό πόνημα του, αν βέβαια θέλομε ν' αξιωθούμε κι εμείς ίσα βραβεία μ' εκείνον.

Στο έργο του αυτό συγκέντρωσε από τις βιογραφίες των Αγίων όλα τα αποσπάσματα που αναφέρονται στη νήψη, στην προσοχή και στην προσευχή, προσθέτοντας από τον εαυτό του και τη μέθοδο που καλύτερη της δε θα φανταζόταν κανένας, τη φυσική δηλαδή και αληθινά σοφή μέθοδο της συγκεντρώσεως του νου μέσα στην καρδιά με την εισπνοή, με ταυτόχρονη επίκληση του Κυρίου Ιησού. Έτσι τον έκανε ακριβέστατο κανόνα της ιερής νήψεως και έστησε για όσους θέλουν να σωθούν κλίμακα καθαρής και αρέμβαστης προσευχής και των αγαθών που πηγάζουν απ' αυτήν, αφού πρώτος αυτός, σαν ένας νέος Βεσελεήλ (Έξ. 36, 1), την κατασκεύασε με την αρχιτεκτονική του Πνεύματος.

Ανεβαίνετε λοιπόν, ανεβαίνετε, όσοι επιθυμείτε νά κατοικήσει μέσα σας ό Χριστός και θέλετε νά μεταμορφωθείτε στην εικόνα του Αγίου Πνεύματος βαδίζοντας από δόξα σε δόξα (Β' Κορ. 3, 18), και στή συνέχεια νά θεωθείτε και ν' αξιωθείτε το φωτεινό κλήρο των σωζομένων.

Λόγος για τη νήψη και τη φύλαξη της καρδιάς

Όσοι επιθυμείτε σφοδρά ν' αξιωθείτε τη μεγαλόπρεπη θεϊκή φωτοφάνεια του Σωτήρα μας Ιησού Χριστού· όσοι θέλετε να δεχθείτε με αίσθηση μέσα στην καρδιά σας το υπερουράνιο πυρ· όσοι σπεύδετε να επιτύχετε τη συμφιλίωση σας με το Θεό, να τη ζήσετε και να την αισθανθείτε· όσοι απορρίψατε όλα τα πράγματα του κόσμου, για να βρείτε και να αποκτήσετε το θησαυρό που είναι κρυμμένος στον αγρό των καρδιών σας· όσοι θέλετε ν' ανάψουν ολόλαμπρες οι λαμπάδες των ψυχών σας από αυτόν τον κόσμο κι έτσι απαρνηθήκατε όλα τα παρόντα· όσοι θέλετε να γνωρίσετε και ν' αποκτήσετε με πείρα τη βασιλεία των ουρανών που είναι μέσα σας, ελάτε να σας εκθέσω την επιστήμη, ή μάλλον τη μέθοδο, της αιώνιας, ή καλύτερα της ουράνιας ζωής. Η επιστήμη αυτή εισάγει χωρίς κόπο και ιδρώτα τον εργάτη της στο λιμάνι της απάθειας, και δε διατρέχει κανένα κίνδυνο ταραχής ή πλάνης από τους δαίμονες. Τέτοιος φόβος υπάρχει τότε μόνον, όταν λόγω παρακοής ζούμε έξω και μακριά από τη ζωή που σας προτείνω, όπως παλιά ο Αδάμ, που αψήφησε εντελώς την εντολή του Θεού, έπιασε φιλία με το φίδι θεωρώντας το αξιόπιστο, κι έτσι έφαγε κατά κόρον από τον καρπό της απάτης κι έριξε αξιοθρήνητα τον εαυτό του κι όλους τους απο-γόνους του στον πυθμένα του θανάτου, του σκότους και της διαφθοράς.

Επιστρέψετε λοιπόν· ή μάλλον, για να πούμε το πιο αληθινό, ας επανέλθομε, αδελφοί, στους εαυτούς μας, ας αποστραφούμε μια για πάντα τη συμβουλή του φιδιού και την περιφορά μας στα χαμαίζηλα. Γιατί δεν είναι δυνατό να επιτύχομε με άλλο τρόπο τη συμφιλίωση και την οικείωσή μας με το Θεό, αν πρώτα δεν επανέλθομε, ή καλύτερα δεν εισέλθομε στους εαυτούς μας, όσο εξαρτάται από μας. Γιατί θα είναι παράδοξο, ενώ αποχωρίσαμε τους εαυτούς μας από την περιφορά

του κόσμου και τις μάταιες μέριμνες, να τον εμποδίζομε ασυγχώρητα από τη βασιλεία των ουρανών που είναι μέσα μας. Γι’ αυτό και η αγία μοναχική ζωή έχει ονομαστεί τέχνη τεχνών και επιστήμη επιστημών, επειδή δεν μας προξενεί όσα αυτές οι φθαρτές τέχνες και επιστήμες, ώστε να στρέφομε και προς αυτές το νου μας και να τον κατακαλύπτομε μ’ αυτές παίρνοντάς τον από τα ανώτερα, αλλά μας υπόσχεται παράδοξα και απόρρητα αγαθά, τα οποία μάτια δεν είδαν κι αυτιά δεν τ’ άκουσαν και άνθρωπος δεν τα διανοήθηκε. Ως εκ τούτου, δεν έχομε να παλέψομε μέ όντα από σάρκα και αίμα, αλλά με τις δαιμονικές δυνάμεις, με τους κοσμοκράτορες του σκοτεινού αυτού αιώνα. Αν λοιπόν ο παρών αιώνας είναι σκότος, ας φύγομε απ’ αυτόν, απομακρύνοντας από αυτόν και τα νοήματά μας· τίποτε κοινό μεταξύ ημών και του εχθρού του Θεού. Γιατί εκείνος που θα θελήσει να φιλιώσει με αυτόν, γίνεται εχθρός του Θεού. Κι εκείνον που έγινε εχθρός του Θεού, ποιος μπορεί να τον βοηθήσει;

Γι’ αυτό ας μιμηθούμε τους πατέρες μας, και ας αναζητήσομε το θησαυρό που είναι μέσα στις καρδιές μας, όπως εκείνοι. Και αφού τον βρούμε, ας τον κρατήσομε με πολύ μεγάλη δύναμη, εργαζόμενοι συγχρόνως και φυλάγοντάς τον, αφου σ’ αυτό έχομε ταχθεί απ’ την αρχή. Κι αν παρουσιαστεί κανείς να φέρνει αντιρρήσεις σ’ αυτά και να λέει: «Πώς μπορεί κανείς να εισέλθει στην καρδιά του κι εκεί να εργάζεται ή να μένει;», όμοια με το Νικόδημο που είπε κάποτε στον Σωτήρα: «Πώς μπορεί κανείς να μπει για δεύτερη φορά στην κοιλιά της μητέρας του και νά γεννηθεί ενώ είναι γέρος;», θ’ ακούσει και αυτός: «Το Πνεύμα πνέει όπου θέλει». Αν λοιπόν αμφιβάλλομε και δυσπιστούμε έτσι στα έργα της πρακτικής, πώς θα έρθουν σ’ εμάς τα έργα της θεωρίας; Γιατί η πρακτική είναι που ανεβάζει στη θεωρία. Αλλ’ επειδή χωρίς αποδείξεις από τις Γραφές είναι αδύνατο να βεβαιωθεί εκείνος που έτσι αμφιβάλλει, θα εντάξομε σ’ αυτό το λόγο, για την ωφέλεια των πολλών, αποσπάσματα από τους βίους και τους λόγους των Αγίων, ώστε να βεβαιωθεί από αυτούς και ν’ αποβάλει κάθε αμφιβολία. Θ’ αρχίσομε το λόγο από τους παλιούς, από αυτόν τον μεγάλο πατέρα μας Αντώνιο, συνεχίζοντας με τους επομένους, όσο μου είναι δυνατόν, και θά παραθέσομε μια συλλογή αποσπασμάτων από τους λόγους και τις πράξεις τους προς απόδειξη όσων είπαμε.

Από το βίο του οσίου πατέρα μας Αντωνίου

Πήγαιναν κάποτε στον Αββά Αντώνιο δύο αδελφοί. Και επειδή τους έλειψε στο δρόμο το νερό, ο ένας πέθανε, κι ο άλλος κινδύνευε να πεθάνει. Μην μπορώντας να βαδίσει άλλο, έπεσε κατά γης περιμένοντας το θάνατο. Ο δε Αντώνιος, που καθόταν στο όρος, κάλεσε γρήγορα δύο Μοναχούς που έτυχε να είναι εκεί και τους είπε: «Πάρετε μια στάμνα νερό και τρέξετε στο δρόμο της Αιγύπτου. Έρχονταν δύο κατά εδώ και ο ένας μόλις πέθανε, ενώ ο άλλος κινδυνεύει, αν δε βιαστείτε. Τούτο μου φανερώθηκε εκεί πού προσευχόμουν». Πήγαν λοιπόν οι Μοναχοί και βρήκαν τον ένα νεκρό και τον έθαψαν, ενώ τον άλλον τον συνέφεραν με το νερό και τον πήγαν στον Γέροντα. Η απόσταση ήταν μιας ημέρας δρόμος.

Αν τώρα ρωτήσει κανείς, γιατί δεν το είπε πριν πεθάνει ο άλλος Μοναχός, δε ρωτάει σωστά. Γιατί η κρίση για το θάνατο δεν είναι του Αντωνίου, αλλά του Θεού, ο οποίος και αποφάσισε για τον ένα και αποκάλυψε για τον άλλον. Το θαυμαστό με τον Αντώνιο ήταν ότι, εκεί που καθόταν στο όρος είχε νήψη στην καρδιά του και ο Κύριος του έδειχνε όσα γίνονταν μακριά. Βλέπεις ότι, για να έχει ο Αντώνιος νήψη στην καρδιά του, έγινε θεόπτης και προορατικός; Γιατί ο Θεός εμφανίζεται στο νου μέσω της καρδίας, στην αρχή μεν, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, σαν φωτιά που καθαρίζει τον εραστή Του, έπειτα δε και σαν φως που κάνει το νου λαμπρό και θεοειδή. Και τώρα ας προχωρήσομε στους επομένους.

Από το βίο του άγιου Θεοδοσίου του Κοινοβιάρχου

Ο θείος Θεοδόσιος είχε πληγωθεί τόσο πολύ από το γλυκό βέλος της αγάπης και ήταν δεμένος τόσο πολύ από τά δεσμά της, ώστε το «Θ’ αγαπήσεις τον Κύριο, το Θεό σου, με όλη σου την καρδιά, με όλη σου την ψυχή και με όλη τη διάνοιά σου», αυτή την υψηλή και θεία εντολή, φρόντιζε να την εκπληρώνει με έργα, πράγμα που δεν μπορεί να γίνει με άλλον τρόπο παρά με την συγκέντρωση των φυσικών δυνάμεων της ψυχής μόνο στον πόθο του Δημιουργού και σε κανένα άλλο από τα παρόντα. Νουθετώντας λοιπόν μ’ αυτές τις νοερές ενέργειές της ήταν φοβερός στους πολλούς, αλλά και όταν

μάλωνε τους υποτακτικούς του, τους ήταν ποθητός και γλυκύς σε όλα. Ποιος άλλος ήταν σαν κι αυτόν τόσο ωφέλιμος ενώ συναναστρεφόταν με πολλούς; Ή τόσο ικανός να μαθαίνει στους υποτακτικούς του να συνάγουν τις αισθήσεις τους και να τις στρέφουν στο εσωτερικό τους, έτσι ώστε αυτοί, παρά τους θορύβους του Κοινοβίου, να ζουν με περισσότερη γαλήνη από τους ερημίτες; Και συγχρόνως ο ίδιος και με το πλήθος να βρίσκεται αλλά και απομονωμένος να είναι;

Ιδού λοιπόν και ο Μέγας Θεοδόσιος, με το να συνάγει και να στρέφει μέσα του τις αισθήσεις, πληγώθηκε από την αγάπη του Θεού.

Από το βίο του αγίου Αρσενίου

Ο άγιος Αρσένιος φύλαγε και τούτη την αξιοθαύμαστη συνήθεια: δεν ανακινούσε αγιογραφικά ζητήματα ούτε για συζήτηση ούτε για αλληλογραφία. Όχι πως δεν είχε τη δυνατότητα —κάθε άλλο. Γι' αυτόν η ωφέλιμη ομιλία ήταν τόσο εύκολη, όσο για τους άλλους η συνηθισμένη ομιλία. Αλλά η συνήθεια της σιωπής και η αποστροφή που ένιωθε για την επίδειξη ήταν τα αίτια της τακτικής του. Γι' αυτό λοιπόν και στις εκκλησίες και στις συνάξεις φρόντιζε πάρα πολύ μήτε άλλους να βλέπει, μήτε άλλοι να τον βλέπουν, αλλά στεκόταν πίσω από καμία κολώνα ή κάτι άλλο που εμπόδιζε τη θέα κι έκρυβε τον εαυτό του, ώστε αθέατος ν' αποφεύγει τη συντροφιά των άλλων. Και τούτο γιατί ήθελε να προσέχει στον εαυτό του και να συγκεντρώνει το νου του μέσα του, κι έτσι να ανυψώνεται εύκολα στο θεό.

'Ιδού λοιπόν και τούτος ο θείος άνθρωπος, ο επίγειος άγγελος, συγκεντρώνει το νου του μέσα του, για να ανυψώνεται από εκεί εύκολα στο Θεό.

Από το βίο του αγίου Παύλου του Λατρηνού

Ο θείος Παύλος ζούσε πάντοτε στα όρη και στις ερημιές, έχοντας τα άγρια θηρία γείτονές του και ομοτράπεζους. Κάποτε κατέβαινε και στη Λαύρα για να επιβλέπει τους αδελφούς. Τους συμβούλευε και τους δίδασκε να μη μικροψυχούν και να μην παραμελούν τα επίπονα έργα της αρετής, αλλά ν' ακολουθούν τη σύμφωνη με το Ευαγγέλιο ζωή με πολλή προσοχή και διάκριση και ν' αγωνίζονται εναντίον των πονηρών πνευμάτων μέ γενναιοψυχία. Επίσης τους δίδαξε και μέθοδο, με την οποία θα μπορούσαν να απαλείφουν τις παλιές εμπαθείς μνήμες και ν' αποτρέπουν τη νέα σπορά των παθών.

Ω, πώς ο θείος αυτός Πατέρας διδάσκει στους αγνοούντες μαθητές του μέθοδο για να μπορούν ν' αποκρούουν τις προσβολές των παθών! Αυτή η μέθοδος δεν είναι άλλη από τη φύλαξη του νου· γιατί αυτή πετυχαίνει αυτό το κατόρθωμα και όχι άλλη. Αλλά ας προχωρήσομε παρακάτω.

Από το βίο του αγίου Σάββα

Όταν λοιπόν ο θείος Σάββας έβλεπε ότι κάποιος που απαρνήθηκε τα εγκόσμια, έμαθε πια με ακρίβεια τον κανόνα της ζωής των Μοναχών και ότι μπορούσε να φυλάει το νου του και να πολεμά εναντίον των πονηρών λογισμών, κι ακόμη ότι απέβαλε τελείως τη μνήμη των κοσμικών, τότε του έδινε κελί στη Λαύρα, αν ήταν αδύναμος στο σώμα και φιλάσθενος. Αν όμως ήταν υγιής και δυνατός, του έδινε άδεια να κτίσει ο ίδιος κελί.

Βλέπεις ότι και ο θεσπέσιος Σάββας απαιτούσε από τους μαθητές του τη φύλαξη του νου και κατόπιν τους επέτρεπε να καθίσουν μόνοι σε κελί; Τι θα κάνομε εμείς που καθόμαστε στα κελιά αργοί και δε γνωρίζομε ούτε αν υπάρχει φύλαξη του νου;

Από το βίο του αββά Αγάθωνος

Ένας αδελφός ρώτησε τον Αββά Αγάθωνα: «Πες μου Αββά, ποιο είναι μεγαλύτερο, ο σωματικός κόπος, ή η φύλαξη του εσωτερικού ανθρώπου;» Κι αυτός αποκρίθηκε: «Ο άνθρωπος μοιάζει με δένδρο. Ο σωματικός κόπος λοιπόν είναι τα φύλλα, ενώ η φύλαξη του εσωτερικού είναι ο καρπός. Επειδή λοιπόν, σύμφωνα με τη Γραφή, όποιο δένδρο δεν κάνει καλό καρπό το κόβουν και το ρίχνουν στη φωτιά, είναι φανερό ότι όλη η επιμέλειά μας, δηλαδή η φύλαξη του νου, αποβλέπει στους καρπούς. Χρειάζεται όμως και το σκέπασμα και ο στολισμός των φύλλων, τα οποία είναι ο σωματικός κόπος».

Είναι αξιοθαύμαστο, πώς αποφάνθηκε ο Άγιος αυτός για όλους όσους δεν έχουν φύλαξη του νου,

αλλά καυχώνται μόνο για την πρακτική άσκηση, με το να πει ότι κάθε δένδρο που δεν κάνει καρπό, δηλαδή φύλαξη του νου, κι έχει μόνο φύλλα, δηλαδή την πράξη, κόβεται και ρίχνεται στη φωτιά. Τρομακτική, πάτερ, η απόφανσή σου!

Από την επιστολή του αββά Μάρκου προς το Νικόλαο *

Αν λοιπόν θέλεις, παιδί μου, να αποκτήσεις δικό σου λύχνο νοητού φωτός και πνευματικής γνώσεως μέσα σου, για να μπορέσεις να περπατήσεις ανεμπόδιστα μέσα στο βαθύτατο σκοτάδι αυτού του αιώνα και αν θέλεις νά καθοδηγούνται τα βήματά σου από τον Κύριο, με σκοπό να θελήσεις σφοδρά το δρόμο του Ευαγγελίου κατά το προφητικό ρητό, δηλαδή να θελήσεις με φλογερή πίστη να γίνεις κοινωνός των τελείων ευαγγελικών εντολών του Κυρίου με πόθο και προσευχή, εγώ σου υποδεικνύω μια θαυμαστή μέθοδο και πνευματική επινόηση. Αυτή δε χρειάζεται σωματικό κόπο ή αγώνα, αλλά θέλει πνευματικό κόπο και νου και προσεκτική διάνοια που βοηθείται από το φόβο και την αγάπη του Θεού. Με την επινόηση αυτή θα μπορέσεις με ευκολία να κατατροπώσεις τη φάλαγγα των εχθρών. Αν λοιπόν θέλεις να νικήσεις τα πάθη, αφού συγκεντρωθείς στον εαυτό σου με την προσευχή και τη βοήθεια του Θεού και βυθιστείς στα βάθη της καρδίας σου, ψάξε να βρεις τους τρεις αυτούς δυνατούς γίγαντες, δηλαδή τη λησμοσύνη, τη ραθυμία και την άγνοια, που είναι τα στηρίγματα των νοητών εχθρών, μέσω των οποίων επιστρέφουν και τα λοιπά πάθη της κακίας και ενεργούν και δρουν και δυναμώνουν μέσα στις ψυχές των φιλήδονων. Και αφού με μεγάλη προσοχή και επιμέλεια του νου και με τη θεία βοήθεια βρεις εκείνα που οι περισσότεροι τα αγνοούν, θα μπορέσεις με πολλή προσοχή και προσευχή να σωθείς από αυτούς τους τρεις γίγαντες. Γιατί όταν με την ενεργό χάρη επιδιωχθεί να εγκατασταθεί στην καρδιά και να διαφυλαχθεί επιμελώς η αρμονική συνύπαρξη της αληθινής γνώσεως, της μνήμης του λόγου του Θεού και της αγαθής προθυμίας, τότε εξαφανίζεται από αυτήν κάθε ίχνος λησμοσύνης και άγνοιας και ραθυμίας.

Βλέπεις πώς συμφωνούν τα πνευματικά λόγια; Βλέπεις πώς δίνουν σαφή πληροφορία για την προσευχή; Και τώρα παρακολούθησε και τους άλλους Πατέρες, τι θα μας πουν.

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 174-176.

Του αγίου Ιωάννου της Κλίμακος

Ησυχαστής είναι εκείνος που αγωνίζεται να περιορίσει τον ασώματο νου σε σωματικό οίκο, δηλαδή μέσα στην καρδιά, πράγμα παράδοξο. Ησυχαστής είναι εκείνος που είπε: «Εγώ κοιμάμαι, μα η καρδιά μου αγρυπνεί». Κλείνε τη θύρα του κελιού σου για το σώμα, τη θύρα της γλώσσας για τα λόγια, και την πύλη του εσωτερικού σου για τα πονηρά πνεύματα. Να κάθεσαι ψηλά και να παρατηρείς —αν βέβαια ξέρεις να το κάνεις αυτό— και τότε θα βλέπεις πως και πότε και από που και πόσοι και ποιοι κλέφτες έρχονται να μπουν και να κλέψουν τα σταφύλια. Αν κουραστεί ο σκοπός να παρατηρεί, σηκώνεται και προσεύχεται, και αφού καθίσει πάλι, συνεχίζει με ανδρεία την ίδια εργασία. Άλλο είναι η φύλαξη των λογισμών και άλλο η φύλαξη του νου. Όσο απέχει η ανατολή από τη δύση, τόσο απέχει το δεύτερο και είναι πιο κοπιαστικό από το πρώτο. Όπως τα βασιλικά όπλα που βρίσκονται κάπου, ενώ τα βλέπουν οι κλέφτες, δεν τα πλησιάζουν, έτσι κι εκείνον που ένωσε την καρδιά του με την προσευχή δεν τον κλέβουν εύκολα οι νοεροί ληστές.

Είδες λόγια που αποκαλύπτουν τη θαυμαστή πνευματική εργασία του μεγάλου αυτού Πατέρα; Εμείς όμως, σαν να βαδίζομε μέσα στο σκοτάδι και σαν να περπατούμε πάνω από τα ψυχωφελή λόγια του Πνεύματος όπως σε νυκτομαχία, τά παρατρέχομε κωφεύοντας θεληματικά. Αλλά πρόσεξε και τα ακόλουθα, με τα οποία οι Πατέρες μας οδηγούν στη νήψη.

Του αββά Ησαΐα *

Όταν χωρίσει κανείς τον εαυτό του από το μέρος των αμαρτω-λών, τότε θα γνωρίσει ακριβώς όλα τα αμαρτήματα που διέπραξε στο Θεό (επειδή δεν μπορεί να δει τις αμαρτίες του αν δε χωριστεί απ' αυτές με πικρό χωρισμό). Εκείνοι που έφτασαν σ' αυτό το μέτρο, αυτοί βρήκαν το κλάμμα και τη δέηση και ντρέπονται μπροστά στο Θεό, φέρνοντας στο νου τους την πονηρή φιλία των παθών. Ας αγωνιστούμε λοιπόν αδελφοί κατά τη δύναμή μας, και ο Θεός βοηθεί κατά το πλήθος του ελέους Του. Κι αν δεν φυλάξαμε την καρδιά μας όπως έκαναν οι Πατέρες μας, ας φροντίσομε τουλάχιστον να

βάλομε τα δυνατά μας να φυλάξομε τα σώματά μας αναμάρτητα όπως ζητεί ο Θεός, και πιστεύομε ότι στον καιρό της πείνας που μας βρήκε, Αυτός θα δείξει το έλεός Του, καθώς έκανε και με τους Αγίους Του.

Εδώ ο μέγας αυτός Ησαΐας παρηγορεί τους πάρα πολύ ασθενείς, λέγοντας ότι κι αν δε φυλάξαμε την καρδιά μας όπως οι Πατέρες μας, ας φυλάξομε τουλάχιστον τα σώματά μας αναμάρτητα, όπως ζητεί ο Θεός, κι Αυτός θα δείξει σε μας το έλεός Του. Είναι μεγάλη η ευσπλαχνία και η συγκατάβαση αυτού του Πατέρα.

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 60, κεφ. 17.

Του Μεγάλου Μακαρίου

Το κυριότατο έργο του πνευματικου αθλητή είναι να εισέλθει στην καρδιά του και να πολεμήσει το σατανά και να τον μισήσει. Και αφού παλέψει εναντίον των λογισμών που αυτός προκαλεί, να δώσει μάχη μαζί του. Αν όμως κανείς εξωτερικά μόνο φυλάει το σώμα του από τη διαφθορά και την πορνεία, ενώ εσωτερικά μοιχεύει ενώπιον του Θεού και πορνεύει με τους λογισμούς του, αυτός δεν ωφελήθηκε τίποτε διατηρώντας παρθένο το σώμα του. Γιατί λέει η Γραφή: «Καθένας που βλέπει γυναίκα και την επιθυμεί, ήδη διέπραξε μοιχεία μέσα στην καρδιά του». Υπάρχει πορνεία που γίνεται με το σώμα, και πορνεία της ψυχής που επικοινωνεί με τον σατανά.

Μας φαίνεται ίσως ότι ο μεγάλος αυτός Πατέρας λέει αντίθετα απ’ ό,τι ο αββάς Ησαΐας που αναφέραμε· αλλά δεν είναι έτσι. Γιατί κι εκείνος σύμφωνα με το θέλημα του Θεού μας παραγγέλλει να φυλάξομε τα σώματά μας, ζητάει όμως όχι μόνο την καθαρότητα των σωμάτων, αλλά και των πνευμάτων· κι έτσι μας συμβουλεύει κι αυτός τα ίδια ευαγγελικά προστάγματα.

Του αγίου Διαδόχου *

Εκείνος που διατρίβει πάντοτε μέσα στην καρδιά του, απομακρύνεται οπωσδήποτε απ’ όσα θεωρούνται ωραία στη ζωή. Γιατί καθώς ζεί κατά τις εμπνεύσεις του Πνεύματος, δεν μπορεί να γνωρίσει τις επιθυμίες της σάρκας. Επειδή λοιπόν ο άνθρωπος αυτός περιφέρεται μέσα στο φρούριο των αρετών, έχοντας για φρουρούς των πυλών τις ίδιες τις αρετές, μένουν χωρίς αποτέλεσμα οι εναντίον του πολιορκητικές μηχανές των δαιμόνων.

Καλά είπε ο Άγιος ότι μένουν χωρίς αποτέλεσμα οι μηχανές των δαιμόνων, όταν δηλαδή διατρίβομε κάπου στο βάθος της καρδίας, και τόσο περισσότερο, όσο περισσότερο χρόνο κάνομε εκεί. Αλλά γνωρίζω ότι δεν θα μου φτάσει ο χρόνος αν θελήσω να αναφέρω εδώ τους λόγους όλων των Πατέρων. Γι’ αυτό, αφού θυμηθώ ένα-δύο ακόμη, θα ολοκληρώσω το λόγο μου.

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 301, κεφ. 57.

Του αββά Ισαάκ του Σύρου

Αγωνίσου να εισέλθεις στο θάλαμο που βρίσκεται μέσα σου, και θα δεις τον ουράνιο θάλαμο. Γιατί και τούτος κι εκείνος είναι ένας, και από μία είσοδο τους βλέπεις και τους δύο. Η σκάλα της βασιλείας εκείνης είναι κρυμμένη μέσα σου, δηλαδή μέσα στην ψυχή σου. Καθάρισε λοιπόν τον εαυτό σου από την αμαρτία και θα βρεις εκεί σκαλοπάτια, με τα οποία θα μπορέσεις να ανεβαίνεις.

Του αγίου Ιωάννη του Καρπαθίου *

Έχομε ανάγκη από μεγάλο αγώνα και κόπο στις προσευχές, για να βρούμε την απαλλαγμένη από κάθε ενόχληση κατάσταση της διάνοιας, σαν έναν άλλον ουρανό μέσα στην καρδιά μας όπου κατοικεί ο Χριστός, όπως λέει ο Απόστολος: «Μήπως δε γνωρίζετε ότι ο Χριστός κατοικεί μέσα σας; Εκτός βέβαια αν αποτύχατε στη δοκιμασία».

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 341, κεφ. 52.

Του αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου

*Αφ’ ότου έκανε τον άνθρωπο να εξοριστεί εξαιτίας της παρακοής του από τον Παράδεισο και το Θεό, ο διάβολος με τους δαίμονες έχει τη δυνατότητα να σαλεύει νοητά το λογιστικό κάθε ανθρώπου ημέρα

και νύχτα· άλλου πολύ, άλλου λίγο και άλλου περισσότερο. Και το λογιστικό δεν είναι δυνατό να οχυρωθεί διαφορετικά, παρά με την ακατάπαυστη μνήμη του Θεού. Αν δηλαδή με τη δύναμη του σταυρού εντυπωθεί στην καρδιά η θεία μνήμη, θα το στερεώσει και θα το κάνει ακλόνητο. Σ' αυτό το σκοπό οδηγεί ο νοητός αγώνας, στον οποίο κάθε χριστιανός αποδόθηκε να αγωνιστεί μέσα στο στάδιο της πίστεως του Χριστού· αλλιώς θ' αγωνιστεί μάταια. Εξαιτίας αυτού του αγώνα γίνεται όλη η ποικιλότροπη άσκηση καθενός που κακοπαθεί για το Θεό, κι αυτό για να κάμψει τα σπλάχνα του Αγαθού και να του δώσει πάλι τό αρχικό αξίωμα και να σφραγιστεί στο λογιστικό του ο Χριστός, καθώς λέει ο Απόστολος: «Παιδάκια μου, για σας περνώ πάλι τους πόνους του τοκετού, ώσπου να εντυπωθεί μέσα σας ο Χριστός».

Είδατε, αδελφοί, ότι υπάρχει τέχνη πνευματική, δηλαδή μέθοδος, η οποία γρήγορα ανεβάζει αυτόν, που την ασκεί, στην απάθεια και στη θεοπτία; Βεβαιωθήκατε τώρα ότι όλη η πρακτική άσκηση θεωρείται από το Θεό όπως τα φύλλα στο δένδρο που δεν έχει καρπό; Και ότι θα πάει χαμένη σε κάθε ψυχή που δεν έχει φύλαξη του νου; Ας σπεύσομε λοιπόν, για να μην πεθάνομε άκαρποι και μετανοήσομε ανώφελα.

Ερώτηση: Από αυτό το σύγγραμμα μαθαίνομε ποια ήταν η πρακτική εκείνων που ευαρέστησαν τον Κύριο και ότι υπάρχει κάποια εργασία πνευματική, η οποία ελευθερώνει γρήγορα την ψυχή από τα πάθη και την συνδέει με την αγάπη του Θεού, η οποία είναι υποχρεωτική σε καθέναν που έγινε στρατιώτης του Χριστού· σ' αυτά δεν αμφιβάλλομε, αλλά έχομε πεισθεί τελείως. Παρακαλούμε όμως να μάθομε τι είναι προσοχή και με ποιον τρόπο αξιώνεται κανείς να την επιτύχει. Γιατί είμαστε ολότελα αμύητοι σ' αυτό το πράγμα.

Απόκριση: Στο όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού που είπε: «Χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτε», κι αφού Τον επικαλεστώ ως βοηθό και συνεργό, θα προσπαθήσω κατά τη δύναμή μου να σας παρουσιάσω τι είναι προσοχή και πώς αυτή, Θεού θέλοντος, μπορεί να κατορθωθεί.

Η προσοχή, είπαν μερικοί Άγιοι, είναι φύλαξη του νου· άλλοι, φύλαξη της καρδιάς· άλλοι την είπαν νήψη, άλλοι νοερή ησυχία και άλλοι αλλιώς. Όλα αυτά σημαίνουν ένα και τό αυτό. Όπως όταν πει κανείς ψωμί, κομμάτι και μπουκιά, έτσι σκέψου και γι' αυτά. Μάθε τώρα με ακρίβεια τι είναι προσοχή και ποιά είναι τα ιδιώματά της. Η προσοχή είναι γνώρισμα της αληθινής μετάνοιας. Η προσοχή είναι ανόρθωση της ψυχής, μίσος του κόσμου και επιστροφή της στο Θεό. Η προσοχή είναι αποδοκιμασία της αμαρτίας και επαναφορά της αρετής. Η προσοχή είναι ανεπιφύλακτη βεβαιότητα για τη συγχώρηση των αμαρτιών μας. Η προσοχή είναι η αρχή της θεωρίας, ή μάλλον η βάση της θεωρίας, γιατί μέσω αυτής ο Θεός συγκαταβαίνει κι εμφανίζεται στο νου. Η προσοχή είναι αταραξία του νου, ή μάλλον ακινησία της ψυχής, που της δόθηκε ως βραβείο από το έλεος του Θεού. Η προσοχή είναι κατάργηση των λογισμών, ανάκτορο της μνήμης του Θεού, θησαυροφυλάκιο της υπομονής των επερχομένων δοκιμασιών. Η προσοχή είναι αιτία της πίστεως, της ελπίδας και της αγάπης. Γιατί αν κανείς δεν πιστέψει, δε θα δεχτεί τα επερχόμενα λυπηρά· κι αν δεν τα δεχτεί με χαρά, δε θα πει στον Κύριο: «Είσαι βοηθός μου και καταφύγιο μου»· κι αν δεν έχει καταφύγιό του τον Ύψιστο, δε θα ενστερνιστεί την αγάπη Του.

Αυτό λοιπόν το μέγιστο των μεγίστων κατόρθωμα, οι περισσότεροι, ή και όλοι, το αποκτούν κυρίως με τη διδασκαλία. Γιατί σπανίζουν εκείνοι που χωρίς διδαχή άλλου, με την ένταση της εργασίας τους και τη θέρμη της πίστεως, το έλαβαν από το Θεό· μα το σπάνιο δεν είναι νόμος. Γι' αυτό πρέπει ν' αναζητήσομε οδηγό που δε θα πέφτει σε πλάνη, ώστε με την καθοδήγησή του να διδασκόμαστε και να διορθωνόμαστε στις δεξιές και τις αριστερές μεταπτώσεις της προσοχής, εννοώ τις ελλείψεις και τις υπερβολές που εισάγει ο πονηρός· να μας τις φανερώνει σύμφωνα με όσα έπαθε και δοκιμάστηκε ο ίδιος, και να μας υποδεικνύει τη νοητή αυτή οδό ώστε να μη μας μένει αμφιβολία, κι έτσι να την βαδίζομε με ευκολία.

Αν δεν έχεις οδηγό, πρέπει να τον αναζητάς με επιμονή. Αν όμως δε βρίσκεις, τότε αφού επικαλεστείς το Θεό και Τον ικετεύσεις με συντριβή πνεύματος και δάκρυα και ακτημοσύνη, κάνε αυτό που θα σου πω. Γνωρίζεις ότι αυτό που αναπνέομε είναι ο κοινός αέρας, και τον εκπνέομε όχι για άλλο τίποτε, παρά για την καρδιά, γιατί αυτή είναι η αιτία της ζωής και της θερμότητας του σώματος. Η καρδιά, δηλαδή, φέρνει προς τον εαυτό της τον αέρα της αναπνοής ως ένα μέσο που θα

μεταφέρει έξω, με την εκπνοή, μέρος της θερμότητάς της, ώστε η ίδια να διατηρεί τη σωστή θερμοκρασία. Αίτιος, ή μάλλον υπηρέτης αυτής της λειτουργίας είναι ο πνεύμονας, που τον έκανε ο Δημιουργός με αραιή δομή ώστε σαν ένα φυσερό να εισάγει και να εξάγει χωρίς δυσκολία τον αέρα. Έτσι η καρδιά με την αναπνοή ψύχεται, αποβάλ-λοντας θερμότητα, και επιτελεί απαράβατα αυτή τη λειτουργία, στην οποία έχει οριστεί για τη διατήρηση της ζωής.

Εσύ, λοιπόν, αφού καθίσεις και συγκεντρώσεις το νου σου, πέρασέ τον στην αναπνευστική οδό που αρχίζει από τη μύτη και οδηγεί τον αέρα στην καρδιά· και ώθησε το νου σου κι ανάγκασέ τον να κατεβεί μαζί με τον εισπνεόμενο αέρα στην καρδιά. Κι όταν εισέλθει εκεί, τα μετέπειτα δεν θα είναι πλέον χωρίς ευφροσύνη και χαρά. Όπως δηλαδή ένας άνδρας που είχε απουσιάσει μακριά από το σπίτι του, όταν επιστρέψει, δεν ξέρει τι κάνει απ' τη χαρά του που αξιώθηκε να συναντήσει τα παιδιά του και τη γυναίκα του, έτσι και ο νους όταν ενωθεί με την ψυχή, γεμίζει από ανείπωτη ηδονή και ευφροσύνη. Λοιπόν, αδελφέ, συνήθισε το νου σου να μη βγαίνει γρήγορα από εκεί. Στην αρχή στενοχωρείται πάρα πολύ από το εκεί κλείσιμο και τον περιορισμό· όταν όμως συνηθίσει, δεν ανέχεται πια να περιφέρεται έξω. Γιατί η βασιλεία των ουρανών είναι μέσα μας, και καθώς ο νους την παρατηρεί εκεί και με την καθαρή προσευχή την επιδιώκει, νομίζει βδελυρά και μισητά όλα τα έξω.

Αν λοιπόν με την πρώτη προσπάθεια εισέλθεις με το νου σου στον καρδιακό τόπο που σου υπέδειξα, ευχαρίστησε και δόξασε το Θεό, και σκίρτησε και εξακολούθησε αυτή την εργασία για πάντα. Αυτή είναι που θα σε διδάξει εκείνα που δε γνωρίζεις. Πρέπει ακόμη να μάθεις και τούτο· όταν ο νους σου βρίσκεται εκεί, να μη σιωπά και να μην κάθεται αργός, αλλά να έχει ως έργο και ακατάπαυστη μελέτη του το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με», και να μην το σταματά ποτέ. Γιατί αυτό διατηρεί το νου συγκεντρωμένο, τον αναδεικνύει ανίκητο και απρόσβλητο κατά τις επιθέσεις του εχθρού και του αυξάνει καθημερινά την αγάπη και τον πόθο του Θεού.

Αν πάλι, αδελφέ, παρά τις εντατικές σου προσπάθειες, δεν μπορείς να εισέλθεις στην περιοχή της καρδίας καθώς σου περιέγραψα, κάνε αυτό που σου λέω τώρα, και με τη βοήθεια του Θεού θα βρεις ό,τι ζητάς. Γνωρίζεις ότι το λογιστικό μέρος της ψυχής κάθε ανθρώπου βρίσκεται στο στήθος. Εκεί, μέσα στο στήθος, και όταν σωπαίνουν τα χείλη, μιλάμε και σκεπτόμαστε και συνθέτομε προσευχές και ψαλμούς και άλλα. Αφαίρεσε λοιπόν από το λογιστικό κάθε λογισμό —μπορείς, αν θέλεις—, και δώσε σ' αυτό το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με». Και ανάγκασέ το να φωνάζει εσωτερικά πάντοτε αυτό αντί οποιαδήποτε άλλη έννοια. Αν αυτό το τηρήσεις γι' αρκετό καιρό, αναμφίβολα θα σου ανοιχτεί μέσω αυτού και η καρδιακή είσοδος, όπως έχομε γράψει και όπως κι εμείς από την πείρα έχομε μάθει. Κι ακόμη, θα έρθει σε σένα, μαζί με την πολυπόθητη και τερπνή προσοχή, κι όλη η χορεία των αρετών, αγάπη, χαρά, ειρήνη κλπ., που θα ικανοποιήσουν όλα τα αιτήματά σου με τη χάρη του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας. Σ' Αυτόν, μαζί με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα, ανήκει η δόξα, η εξουσία, η τιμή και η προσκύνηση, και τώρα και πάντοτε και σ' όλους τους αιώνες. Αμήν.

Άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης

Σύντομη βιογραφία

Ο άγιος πατέρας μας Γρηγόριος, ο οποίος δέχθηκε τη μοναχική κουρά στο όρος Σινά και γι’ αυτό ονομάστηκε Σιναΐτης, ήκμασε στα χρόνια της βασιλείας του Ανδρονίκου Παλαιολόγου, γύρω στο 1330. Όταν ήρθε στο όρος του Άθω και γύρισε τα διάφορα μοναστήρια και ήσυχαστήρια, βρήκε πολλούς να τους κοσμεί η σύνεση και η σεμνότητα του ήθους και να επιμελούνται την πρακτική αρετή μόνο, να είναι όμως τόσο αμύητοι στην φύλαξη του νου, την ακρίβεια της ησυχίας και τη θεωρία, ώστε ούτε το όνομά τους να γνωρίζουν. Μόνο τρεις βρήκε στη σκήτη του Μαγουλά, αντίκρυ στη Μονή Φιλοθέου, τους Ησαΐα, Κορνήλιο και Μακάριο, που ασχολούνταν λίγο και με τη θεωρία. Κινούμενος λοιπόν από θερμό θείο ζήλο, όχι μονάχα αυτούς που ησύχαζαν μόνοι τους, αλλά και όλους τους κοινοβιάτες, τους δίδασκε περί νήψεως και φυλακής του νου και νοεράς προσευχής. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά αφού ίδρυσε και τρία μεγάλα μοναστήρια στα Παρόρια της Μακεδονίας και αφού γύρισε πάμπολλους τόπους και επαρχίες, παρακινούσε όλους γενικά με τις θείες διδασκαλίες του στην εργασία της αδιάλειπτης νοεράς προσευχής, και με αυτήν οδήγησε πολλούς αμαρτωλούς σε μετάνοια και από αναξίους τους ανέδειξε αξίους (πρβλ. Ιερ. 15,19) και έγινε αίτιος να σωθούν. Εκτενέστατο βίο τον συνέγραψε ο αγιότατος πατριάρχης Κάλλιστος, ο οποίος εχρημάτισε και μαθητής του.

Αλλά ο αοίδιμος Γρηγόριος, όπως στη ζωή του ήταν για όλους διδάσκαλος της ιερής νήψεως, έτσι πάλι και μετά θάνατον μας καθοδηγεί σ’ αυτήν με τα παρόντα σνγγράμματά του. Γιατί σ’ αυτά μυσταγωγεί τον πρακτικό τρόπο της νοεράς και καρδιακής προσευχής άριστα και τελειότατα, διδάσκει περί ηθικών αρετών και παθών και διασαφεί ποιά είναι τα σημάδια της πλάνης και ποιά της χάρης. Και γενικά, αυτό το έργο είναι χρησιμότατο, περισσότερο από κάθε άλλο, και για τους αρχαρίους και για τους μέσους και για τους τελείους. Τον πνευματικό πλούτο που κρύβει, πόσο πολύς και πόσο μεγάλος είναι, θα τον βρει όποιος δε θα το μελετήσει σαν πάρεργο· και θα δοκιμάσει πράγματι απερίγραπτη χαρά για την ανεύρεσή του.

137 ωφέλιμα κεφάλαια *

* Στο πρωτότυπο κείμενο τα κεφάλαια έχουν την ακροστυχίδα : »Λόγοι διάφοροι περί εντολών, δογμάτων, απειλών και επαγγελειών, έτι δε και περί λογισμών και παθών και αρετών, έτι δε και περί ησυχίας και προσευχής, ων η ακροστυχίς ώδε».

1. Το να είναι κανείς ή να γίνει λογικός όπως ήταν κατά φύση (προπτωτικά) ο άνθρωπος, είναι αδύνατο πριν φτάσει στην καθαρότητα και την αφθαρσία. Γιατί την πρώτη την κυρίευσε η άλογη έξη των αισθήσεων, ενώ την άλλη, η φθορά της σάρκας.

2. Κατά φύση λογικοί έγιναν μόνον οι Άγιοι με την καθαρότητα. Κανείς από τους σοφούς στα λόγια δεν είχε καθαρό λογικό, επειδή το διέφθειραν από την αρχή με τους λογισμούς. Γιατί το υλικό και φλύαρο πνεύμα της σοφίας του κόσμου τούτου, υποβάλλει λόγους στους πιο μορφωμένους, και λογισμούς στους πιο απλοϊκούς, κι έτσι συνοικεί με αυτούς εμποδίζοντάς τους από την ενυπόστατη σοφία και θεωρία κι από την αμέριστη και ενιαία γνώση.

3. Να θεωρείς ότι γνώση της αλήθειας είναι κυρίως η αίσθηση της χάρης. Όλες οι άλλες γνώσεις πρέπει να αποκαλούνται αποτελέσματα νοήσεως και αποδείξεις πραγμάτων.

4. Όσοι δεν πετυχαίνουν να λάβουν τη χάρη, το παθαίνουν από την απιστία και την αμέλειά τους. Κι όσοι πάλι τη λάβουν, το έχουν πετύχει με την πίστη και την επιμέλειά τους. Γιατί με αυτές πάντα προχωρούν εμπρός, ενώ με τις αντίθετες στρέφονται πίσω.

5. Ο αναίσθητος κατά το νου είναι όμοιος μ' ένα νεκρό, κι ο τυφλός κατά το νου είναι όμοιος μ' έναν σωματικά τυφλό. Γιατί στη μία περίπτωση ο άνθρωπος έχει στερηθεί τη δύναμη της ζωής ή την ενέργεια της οράσεως, ενώ στην άλλη, το θείο φως που κάνει το νου να βλέπει και να βλέπεται από το Θεό.

6. Λίγοι παίρνουν και δύναμη και σοφία μαζί από το Θεό. Η πρώτη παρέχει τη μέθεξη στα θεία αγαθά, ενώ η άλλη τα αποκαλύπτει. Να τα γεύεται δε κανείς και να τα μεταδίδει και στους άλλους, είναι αληθινά κάτι το θεϊκό και πάνω από τον άνθρωπο.

7. Αληθινό ιερό Βήμα —και πριν από τη μελλουσα ζωή— είναι η καρδιά που έχει απαλλαγεί από λογισμούς και δέχεται την ενέργεια του Πνεύματος· γιατί όλα σ' αυτήν τελούνται και λέγονται πνευματικώς. Και εκείνος που δεν απέκτησε αυτό από εδώ, είναι λιθάρι για τις άλλες αρετές, κατάλληλο για την οικοδομή του θείου ναού, όχι όμως ο ίδιος ναός και ιερουργός του Πνεύματος.

8. Ο άνθρωπος πλάστηκε άφθαρτος χωρίς ζωικούς χυμούς, κι έτσι και θα αναστηθεί. Δεν έγινε όμως άτρεπτος (δηλαδή χωρίς δυνατότητα μεταβολής), μα ούτε πάλι τρεπτός. Απλώς είχε στην έξη της θελήσεώς του τη δύναμη να τραπεί ή όχι. Και η θέληση δεν προξενεί στη φύση την απόλυτη ατρεψία· αυτή θα δοθεί ως βραβείο κατά τη μέλλουσα άτρεπτη θέωση.

9. Η γένεση της σάρκας συνδέεται με τη φθορά. Η λήψη τροφής, η αποβολή περιττωμάτων, η ανησυχία και ο ύπνος, είναι φυσικές ιδιότητες των θηρίων και των κτηνών. Μ' αυτές κι εμείς γίναμε όμοιοι με τα κτήνη εξαιτίας της παρακοής, ξεπέσαμε από τα δικά μας θεόσδοτα αγαθά και γίναμε από λογικοί κτηνώδεις, και από θεϊκοί θηριώδεις.

10. Ο παράδεισος είναι δύο ειδών, αισθητός και νοητός, δηλαδή ο παράδεισος της Εδέμ κι ο παράδεισος της χάρης. Ο παράδεισος της Εδέμ(Γεν. 2, 8-13) είναι τόπος πολύ υψηλός, ως τον τρίτο ουρανό, όπως λένε όσοι διηγούνται γι' αυτόν, φυτεμένος από το Θεό με κάθε είδος ευωδέστατα φυτά. Και δεν είναι ούτε τελείως άφθαρτος, ούτε εντελώς φθαρτός, αλλά σε μιά κατάσταση μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας, ώστε να είναι πάντοτε γεμάτος από καρπούς, και να έχει διαρκώς και άνθη και άγουρους και ώριμους καρπούς. Γιατί όταν σαπίζουν τα δένδρα και οι ώριμοι καρποί και πέφτουν στη γη, δε μυρίζουν φθορά και σήψη σαν τα φυτά του κόσμου, αλλά γίνονται ευωδιαστό χώμα. Αυτό γίνεται από την πολλή αφθονία και τον αγιασμό της χάρης που είναι διάχυτη πάντοτε εκεί. Τον παράδεισο διασχίζει ο ποταμός Ωκεανός που έχει διαταχθεί να τον ποτίζει διαρκώς. Αυτός πηγάζει από εκεί, μοιράζεται σε τέσσερις άλλους ποταμούς, και ρέοντας παρασύρει το χώμα και τα πεσμένα φύλλα και τα φέρνει στην περιοχή των Ινδών και Αιθιόπων. Σ' αυτή την περιοχή ενώνονται οι δύο από τους ποταμούς, ο Φυσών και ο Γεών, και πλημμυρίζουν συχνά τους αγρούς, ώσπου χωρίζονται πάλι και αρδεύουν ο ένας τη Λιβυκή, κι ο άλλος την Αιγυπτιακή γη.

11. Η κτίση, όπως λένε, δεν κατασκευάστηκε από την αρχή ρευστή, δηλαδή φθαρτή. Ύστερα έγινε, όταν γνώρισε τη φθορά και υποτάχθηκε στη ματαιότητα, κατά τη Γραφή, δηλαδή στον άνθρωπο, όχι βέβαια με τη θέλησή της, αλλά χωρίς αυτή, επειδή έτσι θέλησε Αυτός που την υπέταξε· με την ελπίδα(Ρωμ. 8, 20) όμως της ανακαινίσεως του Αδάμ που έπεσε στη φθορά. Αφού λοιπόν ο Κύριος (με την ανάστασή Του) ανακαίνισε τον άνθρωπο και τον αγίασε -παρόλο που έχει φθαρτό σώμα για την πρόσκαιρη ζωή -, την ανακαίνισε και αυτή, χωρίς να την απαλλάξει ακόμη από τη φθορά. Απαλλαγή της κτίσεως από τη φθορά, άλλοι λένε τη μεταβολή της στο καλύτερο, κι άλλοι την τέλεια παρέλευση των αισθητών. Η Γραφή πάντως συνηθίζει να βεβαιώνει τα δύσκολα ζητήματα με απλότητα και λιτότητα.

12. Εκείνοι που δέχονται τη χάρη, σαν να έχουν συλλάβει, και εγκυμονούν κατά το πνεύμα, ή αποβάλλουν το θεϊκό σπέρμα με τις πτώσεις τους, ή το στερούνται επειδή χηρεύουν από το Θεό εξαιτίας της επικοινωνίας τους με τον εχθρό που κρύβεται στα ενδόμυχά τους. Η αποβολή της χάρης προέρχεται από την ενέργεια των παθών, ενώ η τέλεια στέρηση, από την διάπραξη των αμαρτημάτων. Έτσι, η ψυχή που αγαπά τα πάθη και τις αμαρτίες, στερείται και αποβάλλει τη χάρη και χηρεύει, οπότε γίνεται κατοικία των παθών, για να μην πω των δαιμόνων, και τώρα και στο μέλλον.

13. Τίποτε δε στρέφει σε ιλαρότητα και ημερότητα το θυμό, όπως η ανδρεία και η ευσπλαχνία.

Αυτές, σαν πολιορκητικές μηχανές, συντρίβουν η μία τους εξωτερικούς εχθρούς κι η άλλη τους εσωτερικούς.

14. Πολλοί που εργάζονται τις εντολές, νομίζουν ότι βαδίζουν δεν έχουν όμως φτάσει ακόμη στην πόλη και μένουν απ' έξω. Και τούτο γιατί ακολούθησαν χωρίς να καταλάβουν τις παρόδους των βασιλικών ίσων δρόμων, δηλαδή τις κακίες που στέκουν δίπλα στις αρετές, κι έτσι πορεύονται άσκοπα. Γιατί οι εντολές δε θέλουν ούτε υπερβολή, ούτε έλλειψη, αλλά σκοπό θεάρεστο, και ζητούν μόνον το θείο θέλημα. Αλλιώς, ο κόπος είναι μάταιος, όταν δηλαδή δεν κάνουν ίσιους τους δρόμους του Κυρίου(Ησ. 40, 3· Μάρκ. 1, 3). Γιατί σε κάθε έργο εξετάζεται ο σκοπός του πράγματος.

15. Να ζητάς τον Κύριο στην οδό, δηλαδή στην καρδιά σου, με τις εντολές. Γιατί όταν ακούσεις τον Ιωάννη να φωνάζει και να προστάζει όλους να ετοιμάσουν τις οδούς και να κάνουν ίσιους τους δρόμους(Ματθ. 3, 3), να θεωρήσεις ότι εννοεί τις εντολές και τις καρδιές και τις πράξεις. Και είναι αδύνατο να κάνει κανείς ευθεία την οδό των εντολών και ακατάκριτο το έργο του, χωρίς την ευθύτητα της καρδιάς.

16. Όταν ακούσεις τη Γραφή να κάνει λόγο για «ράβδο και βακτηρία»(Ψαλμ. 22, 4), να θεωρήσεις ότι εννοεί, κατά τον προφητικό λόγο την κρίση και την πρόνοια, ενώ κατά τον ηθικό, την ψαλμωδία και την προσευχή. Γιατί όταν κρινόμαστε από τον Κύριο με την παιδαγωγική ράβδο(Α΄ Κορ. 11, 32), αυτό γίνεται για την επιστροφή μας σ' Αυτόν· όταν εμείς παιδεύομε με τη ράβδο της ανδρείας ψαλμωδίας τους δαίμονες που εξεγείρονται εναντίον μας, στηριζόμαστε με την προσευχή. Έχοντας λοιπόν τη ράβδο και τη βακτηρία στο χέρι της πράξεως του νου, ας μην πάψομε να παιδεύομε και να παιδευόμαστε, μέχρις ότου βρεθούμε ολότελα κάτω από την πρόνοια του Θεού, ξεφεύγοντας την κρίση, την τωρινή και τη μέλλουσα.

17. Το χαρακτηριστικό στις εντολές είναι η προτίμηση της περιεκτικής εντολής, δηλαδή της μνήμης του Θεού, που λέει: «Μνημόνευε αδιάκοπα τον Κύριο, το Θεό σου»(Τωβ. 4, 5). Με αυτή δηλαδή που καταστράφηκαν, με αυτή μπορούν και να τηρηθούν. Γιατί η λησμοσύνη εξαφάνισε εξαρχής τη μνήμη του Θεού και θόλωσε τις εντολές. Κι έτσι έδειξε τον άνθρωπο γυμνό από κάθε αγαθό.

18. Οι αγωνιστές έρχονται πάλι στο αρχικό αξίωμα με δυο εντολές, την υπακοή και τη νηστεία. Γιατί όλη η κακία μπήκε στο γένος των ανθρώπων από τα αντίθετα αυτών. Όσοι τηρούν τις εντολές με την υπακοή, επιστρέφουν στο Θεό συντομότερα, ενώ όσοι τις τηρούν με τη νηστεία και την προσευχή, αργότερα. Η υπακοή είναι κατάλληλη για τους αρχαρίους, η νηστεία για τους μέσους που έχουν γνώση και ανδρεία. Γιατί το να τηρηθεί ανόθευτη η διά μέσου των εντολών υπακοή στο Θεό, είναι κατορθωτό από πάρα πολύ λίγους και επίπονο ακόμα και γι' αυτούς τους ανδρείους.

19. Ο νόμος του ζωοποιού Πνεύματος, κατά τον Απόστολο(Ρωμ. 8, 2), είναι αυτός που ενεργεί και λαλεί μέσα στην καρδιά, όπως και ο νόμος του γράμματος είναι εκείνος που ενεργείται στη σάρκα. Ο πρώτος ελευθερώνει το νου από το νόμο της αμαρτίας και του θανάτου, ενώ ο άλλος ανεπαίσθητα τον κάνει φαρισαίο, να πράττει και να νοεί το νόμο σωματικά και να εργάζεται τις εντολές προς το θεαθήναι(Ματθ. 23, 5).

20. Τη σύνθεση όλων των εντολών, συναρμολογημένη και διαρθρωμένη με τη βοήθεια του Πνεύματος, την παρομοιάζουν με άνθρωπο, τέλειο ή ατελή, ανάλογα με την προκοπή. Τις εντολές τις λένε σώμα, και τις αρετές, ως ιδιότητες ποιοτικές, τις λένε οστά. Τη χάρη τη θεωρούν ψυχή που ζωντανεύει και κινεί και ενεργοποιεί σαν σώμα τις ενέργειες των εντολών. Από την αμέλεια ή την προθυμία του να συμμετάσχει στις μεθηλικιώσεις του Χριστού, αναδεικνύεται ο άνθρωπος νήπιος ή τέλειος, και τώρα και στο μέλλον.

21. Εκείνος που θέλει να αυξάνει το «σώμα» των εντολών, ας λαχταρά με σπουδή το πνευματικό άδολο γάλα(Α΄ Πέτρ. 2, 2) της μητέρας-χάρης, γιατί από αυτήν γαλουχείται καθένας που θέλει και ζητεί να επιτύχει την εν Χριστώ αύξηση. Για την αύξηση, η θεία σοφία παρέχει τη θέρμη σαν γάλα από τους μαστούς της, ενώ για την κάθαρση δίνει στους τελείους σαν θρεπτικό μέλι τη δική της ευφροσύνη. «Μέλι και γάλα —λέει ο Σολομών— στη γλώσσα σου»(Άσμα 4, 11). Γάλα εννοεί τη θρεπτική και αυξητική δύναμη του Πνεύματος, μέλι την καθαρτική. Κι ο μέγας Απόστολος,

υπονοώντας τη διαφορά αυτών των ενεργειών, έλεγε: «Καθώς σε νήπια, σας έδωσα γάλα και όχι στέρεη τροφή»(Α΄ Κορ. 3, 2).

22. Εκείνος που ζητεί να εμβαθύνει στους λόγους των εντολών, χωρίς να εργάζεται τις εντολές, κι επιθυμεί να το πετύχει με την ανάγνωση και τη μάθηση, είναι όμοιος μ' εκείνον που φαντάζεται αντί για την αλήθεια, τη σκιά της. Γιατί στους λόγους της αλήθειας μετέχουν μόνο εκείνοι που είναι μέτοχοι της αλήθειας. Εκείνοι που δεν μετέχουν στην αλήθεια κι είναι αμύητοι σ' αυτήν, ζητούν ωστόσο τους λόγους της, βρίσκουν τους λόγους της κοσμικής σοφίας που αποδείχθηκε μωρία(Α΄ Κορ. 1, 20). Αυτούς ο Απόστολος τους ονόμασε ψυχικούς, καθώς δεν έχουν το Πνεύμα(Ιούδα 19), κι ας υπερηφανεύονται ότι κατέχουν την αλήθεια.

23. Όπως τα αισθητά μάτια βλέπουν τα γράμματα και από αυτά παίρνουν τα αισθητά νοήματα, έτσι και ο νους όταν καθαρθεί κι επανέλθει στο αρχικό του αξίωμα, βλέπει στο Θεό και από Αυτόν παίρνει τα θεία νοήματα. Αντί βιβλίο έχει το πνεύμα, κι αντί κονδυλοφόρο έχει τη διάνοια και τη γλώσσα, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Η γλώσσα μου κάλαμος»(Ψαλμ. 44, 2)· αντί μελάνι τέλος, έχει το φως. Βυθίζει λοιπόν τη διάνοια στο φως, και αφού αυτή γίνει φως, γράφει τους πνευματικούς λόγους στις καθαρές καρδιές των ακροατών του. Τότε καταλαβαίνει το νόημα των προφητικών λόγων, πώς δηλαδή οι πιστοί θα διδαχθούν από το Θεό(Ησ. 54, 13· Ιω. 6, 45), και πώς ο Θεός διδάσκει με το πνεύμα τη γνώση στον άνθρωπο(Ψαλμ. 93, 10).

24. Ως νόμο των εντολών, να θεωρήσεις την άμεση πίστη που εκδηλώνει την ενέργειά της στην καρδιά. Από αυτήν πηγάζει κάθε εντολή και ενεργεί τον φωτισμό των ψυχών. Οι καρποί της αληθινής και ενεργού πίστεως είναι η εγκράτεια και η αγάπη, και σκοπός η θεοδώρητη ταπείνωση, που είναι η αρχή και το στήριγμα της αγάπης.

25. Ορθή αντίληψη περί των όντων είναι η αληθινή γνώση των ορατών και των αοράτων. Ορατά είναι τα αισθητά»· αόρατα είναι τα νοητά και λογικά και νοερά και θεία.

26. Προϋπόθεση ορθοδοξίας είναι να δει και να γνωρίσει κανείς από καθαρότητα τα δύο δόγματα της πίστεως, εννοώ την τριάδα και τη δυάδα. Να θεωρεί δηλαδή και να γνωρίζει, χωρίς να συγχέει ή να διαχωρίζει τα πράγματα, την μεν Αγία Τριάδα, Μονάδα κατά τη φύση, τη δε δυάδα των φύσεων του Χριστού, ενωμένη σε μία υπόσταση. Ειδικότερα, να ομολογεί και να γνωρίζει ένα Υιό και πριν τη σάρκωση και μετά από αυτή, ο οποίος δοξάζεται με δύο φύσεις και δύο θελήσεις, θεία και ανθρώπινη, χωρίς αυτές να συγχέονται.

27. Πρέπει να ομολογούμε ευσεβώς τη γέννηση, την αγεννησία και την εκπόρευση, τις τρεις αυτές σταθερές και αμετάβλητες ιδιότητες της Παναγίας Τριάδος. Ο Πατέρας δηλαδή είναι αγέννητος και άναρχος, ο Υιός γεννητός και συνάναρχος, και το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα και μεταδίδεται μέσω του συναϊδίου Υιού, όπως λέει ο Δαμασκηνός.

28. Θα ήταν αρκετή για τη σωτηρία μας η πίστη που δίνει η χάρη και που γίνεται πράξη μέσω των εντολών με τη βοήθεια του Πνεύματος, αν την είχαμε φυλάξει και δεν προτιμούσαμε τη νεκρή κι ανενέργητη πίστη από αυτή τη ζωντανή, που γίνεται πράξη με την ενίσχυση του Χριστού. Γιατί αρκεί στον πιστό να σχηματιστεί και να ζήσει μέσα του η πίστη που γίνεται πράξη με την ενίσχυση του Χριστού. Η άγνοια όμως δίδαξε τώρα στους ευσεβείς την πίστη των λόγων, τη νεκρή κι αναίσθητη, κι όχι την πίστη της χάρης.

29. Η Αγία Τριάδα είναι απλή μονάδα, επειδή είναι άποιος —χωρίς ιδιότητες—και ασύνθετη. Είναι Τριάδα, μονάδα κατά τη φύση· γιατί ο Θεός είναι τρισυπόστατος, και η ολική περιχώρηση καθενός Προσώπου στα δύο άλλα γίνεται χωρίς να συγχέονται.

30. Ο Θεός αναγνωρίζεται και ονομάζεται σ' όλες τις ενέργειές Του κατά τρόπο τριαδικό· γιατί είναι χωρίς όρια. Είναι Αυτός που συνέχει τα πάντα και προνοεί για τα πάντα, διά του Υιού, με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Και κανένα από τα τρία Πρόσωπα ούτε λέγεται ούτε νοείται έξω ή χωριστά από τα άλλα, όπου κι αν αναφέρεται με τ' όνομά Του.

31. Στον άνθρωπο υπάρχει νους, λόγος και πνεύμα. Και δεν υπάρχει νους χωρίς λόγο, ούτε λόγος χωρίς πνεύμα· και το ένα είναι μέσα στο άλλο, και καθένα χωριστά, γιατί ο νους εκφράζεται με το

λόγο, και ο λόγος φανερώνεται με το πνεύμα. Με τον τρόπο αυτό, ο άνθρωπος παρέχει αμυδρή εικόνα της ανώνυμης και αρχέτυπης Τριάδος, και φανερώνει και με αυτό το κατ' εικόνα.

32. Σύμφωνα με το προηγούμενο παράδειγμα, οι θεοφόροι Πατέρες διδάσκουν αληθινά ότι ο Πατέρας είναι Νους, ο Υιός είναι Λόγος, και Πνεύμα είναι το Άγιο πνεύμα. Έτσι δογματίζουν σχετικά με την Αγία Τριάδα που υπερβαίνει κάθε ουσία και φύση και είναι ο ένας Θεός με τρεις Υποστάσεις, και μας παρέδωσαν πίστη αληθινή και άγκυρα ελπίδας. Γιατί το να αναγνωρίζει κανείς ένα Θεό, αυτό κατά τη Γραφή(Σ. Σολ. 15, 3) είναι ρίζα αθανασίας, και το να γνωρίζει κανείς το κράτος της τρισυπόστατης Μονάδας, αυτό είναι πλήρης δικαιοσύνη. Ανάλογα πρέπει να εννοούμε αυτό που λέγεται στο Ευαγγέλιο: «Αυτό είναι η αιώνια ζωή: να γνωρίζουν οι άνθρωποι Εσένα, τον μόνο αληθινό Θεό, με τρεις υποστάσεις, κι εκείνον που απέστειλες, τον Ιησού Χριστό, με δύο φύσεις και δύο θελήσεις»(Ιω. 17, 3).

33. Οι κολάσεις είναι διαφόρων ειδών, όπως και οι αμοιβές των αιωνίων αγαθών. Κι είναι κάτω από τον άδη, σύμφωνα με τη Γραφή που λέει: «Σε χώρα σκοτεινή και ζοφερή, σε τόπο με αιώνιο σκοταδι»(Ιώβ 10, 21-22), όπου οι αμαρτωλοί κατοικούν και πριν από την κρίση, και με την απόφαση του Κριτή ξαναγυρίζουν σ' αυτήν. Γιατί το ψαλμικό: «Ας πορευθούν οι αμαρτωλοί στον άδη»(Ψαλμ. 9, 18), και το: «Ο θάνατος θα τους ποιμάνει»(Ψαλμ. 48, 15), τι άλλο σημαίνουν παρά την τελευταία απόφαση και την αιώνια καταδίκη;

34. Φωτιά και σκοτάδι και σκουλήκι και τάρταρος είναι η γενική ηδυπάθεια και η καθολική σκοτεινή άγνοια και ο γαργαλισμός των ποικίλων σφοδρών επιθυμιών και η ταραχή και η βρωμερή δυσωδία της αμαρτίας. Αυτά, σαν προπληρωμές και προγεύσεις των κολάσεων, ενεργούν στις ψυχές των αμαρτωλών ήδη από εδώ, και γίνονται φανερά από την έξη.

35. Οι έξεις των παθών είναι προπληρωμές των κολάσεων. Όπως και προπληρωμές της βασιλείας είναι οι ενέργειες των αρετών. Πρέπει να νοούμε και να ονομάζομε τις μεν εντολές, ενέργειες, τις δε αρετές, έξεις. Όπως και οι κακίες κατά προέκταση λέγονται έξεις.

36. Οι ανταποδόσεις των αμοιβών είναι ίσες, αν και φαίνονται σε πολλούς άνισες. Γιατί σε άλλους η θεία δικαιοσύνη δίνει την αιώνια ζωή, σε άλλους την αιώνια κόλαση. Και οι δύο, αφού περάσουν την παρούσα ζωή καλώς ή κακώς, θα έχουν και τις αμοιβές ανάλογες με τα έργα τους. Το ποσόν ή το ποιόν της μετοχής τους θα είναι ανάλογο με την έξη και την ενέργεια των παθών ή των αρετών.

37. Λίμνες φωτιάς(Αποκ. 19, 20) είναι οι ψυχές που ζουν με ηδυπάθεια· μέσα σ' αυτές, η οσμή των παθών, σαν βρωμερός βούρκος, τρέφει το ακοίμητο σκουλήκι της ακολασίας, δηλαδή την αχαλίνωτη όρεξη της σάρκας, και τα φίδια, τους βατράχους και τις βδέλλες των πονηρών επιθυμιών, τους μολυσμένους δηλαδή και φαρμακερούς λογισμούς και δαίμονες. Μια τέτοια κατάσταση έχει πάρει από εδώ τον αρραβώνα της εκεί κολάσεως.

38. Όπως οι απαρχές των κολάσεων είναι κρυμμένες στις ψυχές των αμαρτωλών, έτσι και οι προπληρωμές των αγαθών ενεργούν και μετέχονται στις καρδιές των δικαίων με τη χάρη του Πνεύματος. Βασιλεία ουρανών είναι η ενάρετη πολιτεία, όπως και κόλαση είναι η έξη των παθών.

39. Η «νύχτα που έρχεται», σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου(Ιω. 9, 4), είναι η τέλεια ανενεργησία του μέλλοντος σκότους. Ή, διαφορετικά, είναι ο Αντίχριστος, ο οποίος και είναι και ονομάζεται νύχτα και σκοτάδι. Ή, από ηθικής απόψεως, είναι η καθημερινή αμέλεια, η οποία σαν ασέληνη νύχτα απονεκρώνει την ψυχή με τον ύπνο της αναισθησίας. Γιατί όπως η νύχτα κάνει όλους να κοιμηθούν και είναι εικόνα της νεκρώσεως του θανάτου, έτσι κι η νύχτα του μέλλοντος σκότους κάνει τους αμαρτωλούς νεκρούς και αναίσθητους με τη μέθη των πόνων.

40. «Κρίση του κόσμου τούτου», κατά τον ευαγγελικό λόγο(Ιω. 3, 19), είναι η απιστία των ασεβών, σύμφωνα με το: «Όποιος δεν πιστεύει, έχει ήδη κριθεί»(Ιω. 3, 18). Είναι ακόμη και οι οδυνηρές δοκιμασίες που στέλνονται από τη θεία πρόνοια για τον περιορισμό του κακού ή τη μετάνοια, όπως επίσης και οι ροπές των προθέσεων των ανθρώπων προς το να ενεργήσουν το καλό ή το κακό, σύμφωνα με το ψαλμικό: «Χάθηκαν οι αμαρτωλοί προτού γεννηθούν»(Ψαλμ. 57, 4). Τότε δηλαδή εκδηλώνεται η δίκαιη κρίση του Θεού ανάλογα με την απιστία, την παιδαγωγία και την πράξη κάθε

ανθρώπου. Και άλλους τιμωρεί, άλλους ελεεί, και σε άλλους δίνει στεφάνια ή κόλαση. Γιατί οι πρώτοι είναι εντελώς ασεβείς. Οι δεύτεροι είναι πιστοί, αλλά αμελείς, και γι' αυτό παιδαγωγούνται με φιλανθρωπία. Οι τελευταίοι έγιναν τέλειοι είτε στις αρετές είτε στις κακίες, και θα λάβουν τις ανάλογες αμοιβές.

41. Αν η ανθρώπινη φύση δε διατηρηθεί αμόλυντη, ή αν δεν καθαρθεί από το Πνεύμα και δε γίνει όπως ήταν εξαρχής, είναι αδύνατο να γίνει ένα σώμα και ένα πνεύμα με το Χριστό, και τώρα και κατά τη μέλλουσα συνάρθρωση των σωζομένων σ' Αυτόν. Γιατί η δύναμη του Πνεύματος που προκαλεί αυτή τη συνοχή και την ένωση, δε συνηθίζει να συμπληρώνει το νέο χιτώνα της χάρης συρράπτοντας ένα κουρέλι παλιωμένο στα πάθη.

42. Εκείνος που δέχτηκε δωρεάν από το Πνεύμα την ανακαίνιση και τη φύλαξε, θα λάβει τότε ισότιμα μέρος στη μορφοποίηση των σωζομένων σε σώμα Χριστού, απολαμβάνοντας με τρόπο ανέκφραστο τη θέωση. Γιατί δεν μπορεί τότε να είναι κανείς ένα με το Χριστό ή μέλος του Χριστού, αν δε γίνει μέτοχος της χάρης από εδώ, έχοντας διαμορφώσει το εσωτερικό του με την αλήθεια και τη γνώση, κατά τον Απόστολο(Ρωμ. 2, 20).

43. Μοιάζει η βασιλεία των ουρανών με θεόφτιαχτη σκηνή, όπως εκείνη του μωσαϊκού νόμου, και θα έχει δύο χωρίσματα κατά τον μέλλοντα αιώνα. Στην πρώτη σκηνή θα μπουν όσοι είναι ιερείς της χάρης. Στη δεύτερη, που είναι νοητή, θα μπουν μόνον όσοι έφτασαν από εδώ στο γνόφο της θεολογίας και λειτούργησαν τριαδικά —με το νου, το λόγο και το πνεύμα τους— ως ιεράρχες τέλειοι, έχοντας τον Ιησού τελετάρχη και πρώτο Ιεράρχη ενώπιον της Τριάδος, στη σκηνή που έστησε ο ίδιος ο Χριστός, όπου έμπαιναν και δέχονταν πλουσιότερα τις ελλάμψεις Του.

44. Ο Σωτήρας ονόμασε «πολλές μονές»(Ιω. 14, 2) τις διάφορες αναβάσεις και προόδους της εκεί καταστάσεως. Η θεία βασιλεία είναι βέβαια μία, αλλά έχει πολλές εσωτερικές διαφορές, ώστε να υπάρχουν από ουράνιοι μέχρι γήινοι κατά την αρετή και τη γνώση και κατά το ποσό της θεώσεως. Γιατί άλλη είναι η δόξα του ηλίου και άλλη της σελήνης και άλλη των αστέρων, και το ένα αστέρι διαφέρει στη λάμψη από το άλλο, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 15, 41), αν και όλα λάμπουν στο ίδιο θείο στερέωμα.

45. Συνόμιλος των Αγγέλων και σχεδόν ασώματος, ως άφθαρτος, γίνεται εκείνος που καθάρισε το νου του με τα δάκρυα, και ανέστησε από εδώ την ψυχή του με τη δύναμη του πνεύματος, και με το λόγο έκανε τη σάρκα του φωτόμορφο και πύρινο άγαλμα θείας ομορφιάς, αυτή που είναι κατά τη φύση ανδριάντας πήλινος. Αφού, βέβαια, αφθαρσία των σωμάτων είναι η αποβολή των ζωικών χυμών και του όγκου.

46. Το σώμα της αφθαρσίας θα είναι γήινο, χωρίς χυμούς και όγκο, και θα μεταβληθεί με τρόπο άρρητο από ψυχικό σώμα σε πνευματικό, ώστε και χωμάτινο να είναι, αλλά και ουράνιο, ένεκα της λεπτής υφής που θα προέρχεται από την θεία ομοίωση. Δηλαδή, όπως πλάστηκε στην αρχή, τέτοιο θα αναστηθεί, για να γίνει όμοιο με τη μορφή του Υιού(Ρωμ. 8, 29) του ανθρώπου, με την ολοκληρωτική μέθεξη της θεώσεως.

47. «Γη των πράων»(Ματθ. 5, 5) είναι η βασιλεία των ουρανών· ή, η θεανδρική κατάσταση του Χριστού, στην οποία έχομε φτάσει, ή φτάνομε, λαβαίνοντας την κατά χάρη γέννηση της θείας υιοθεσίας και την ανακαίνιση μέσω της αναστάσεως. Ακόμη, «γη αγία»(Εξ. 3, 5) είναι η ανθρώπινη φύση που έφτασε στη θέωση, ή απλώς στην κάθαρση, ανάλογα με την αξία των αντίστοιχων ανθρώπων. Ή, σύμφωνα με άλλη σκέψη, «γη που θα κληρονομηθεί»(Αρ. 34, 13), είναι για τους πράγματι αγίους η ακύμαντη θεία γαλήνη της υπέρ νουν ειρήνης, όπου θα κατοικήσουν οι δίκαιοι και κανένα από τα όντα δε θα τους ενοχλεί, ούτε θα τους ταράζει.

48. Γη της επαγγελίας είναι η απάθεια, απ' όπου αναβλύζει σαν μέλι και γάλα(Εξ. 13, 5) η ευφροσύνη του πνεύματος.

49. Οι Άγιοι στον μέλλοντα αιώνα θα χρησιμοποιούν μεταξύ τους μυστικά τον ενδιάθετο λόγο, που θα τον ομιλούν με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος.

50. Αν δε μάθομε τι λογής μας έκανε ο Θεός, δε θα καταλάβομε τι λογής μας έκανε η αμαρτία.

51. Είναι ίσοι κατά την πνευματική ηλικία όσοι έλαβαν από εδώ το πλήρωμα της τελειότητας του Χριστού.

52. Αντίστοιχες με τα έργα θα είναι και οι αμοιβές. το ποσόν ή το ποιόν, δηλαδή ποιο είναι το μέτρο, θα το δείξει εκεί η τάξη και η κατάσταση καθενός, ανάλογα με τη μετοχή του σ' αυτές.

53. Νόες, δηλαδή ισάγγελοι, θα είναι όσοι καταξιωθούν να γίνουν υιοί της αναστάσεως(Λουκ. 20, 36) του Χριστού, δηλαδή οι Άγιοι, με την αφθαρσία και τη θέωση.

54. Στη μέλλουσα ζωή οι Άγγελοι και οι Άγιοι, καθώς λέγεται, δε θα σταματήσουν ποτέ να προοδεύουν στην πρόσληψη χαρισμάτων, ούτε θα αποκάμουν να επιθυμούν τα αγαθά. Γιατί σ' εκείνον τον αιώνα δεν υπάρχει ούτε χαλάρωση ούτε μείωση από την αρετή στην κακία.

55. Σ' αυτή τη ζωή να θεωρείς τέλειο εκείνον που έλαβε σαν αρραβώνα το να μιμηθεί πνευματικά τις μεθηλικιώσεις του Χριστού. Ενώ τον τέλειο στο μέλλον, θα τον δείχνει η δύναμη της θεώσεως.

56. Θα έχει την ίδια αξία και την ίδια θέωση με τους ομοειδείς του στη μέλλουσα ζωή εκείνος που γίνεται από εδώ τέλειος στην αρετή κατά τις πνευματικές μεθηλικιώσεις.

57. Δόξα αληθινή, λένε πώς είναι η γνώση ή η θεωρία του πνεύματος. Ακόμη, πως η ακριβής γνώση των δογμάτων είναι η επίγνωση της αληθινής πίστεως.

58. Έκπληξη είναι η, μετά την επίγνωση, ολική ανύψωση των ψυχικών δυνάμεων προς τα Πρόσωπα της Θεότητας, τα ενωμένα μέσα σε μεγαλόπρεπη δόξα. Ή διαφορετικά· έκπληξη είναι η καθαρή και ολοκληρωτική ανάταση προς την Άπειρη Δύναμη, το Θεό, που περιβάλλεται φως. Έκσταση είναι όχι μόνον η αρπαγή των ψυχικών δυνάμεων προς τον ουρανό, αλλά και η ολική έξοδος από την ίδια την αίσθηση. Ο διττός έρωτας είναι η μέθη του πνεύματος που κινεί την επιθυμία.

59. Δύο κυρίως είναι οι εκστατικοί έρωτες του πνεύματος, ο εγκάρδιος και ο εκστατικός. Ο πρώτος είναι αυτών που βρίσκονται ακόμη στο στάδιο του φωτισμού· ο δεύτερος είναι εκείνων που έφτασαν στην τέλεια αγάπη. Και τα δύο είδη απομακρύνουν από την αίσθηση το νου, στον οποίο ενεργούν —αφού θείος έρωτας είναι η μέθη του πνεύματος που φέρνει το φυσικό νου προς τα ανώτερα, με την οποία και η αίσθηση απομακρύνεται από τις σχέσεις των πραγμάτων.

60. Αρχή και αιτία των λογισμών είναι η μνήμη που ήταν απλή και ενιαία και διαιρέθηκε με την παράβαση του ανθρώπου, με την οποία έχασε τη μνήμη του Θεού και καταστράφηκε με τις ίδιες τις δυνάμεις της αφού έγινε από απλή σύνθετη, κι από ενιαία πολυσχιδής.

61. Θεραπεία της αρχέγονης μνήμης είναι η επάνοδός της από την πονηρή και ολέθρια μνήμη των λογισμών στην αρχαία απλότητά της. Γιατί η παρακοή δεν έκανε μόνο όργανο της κακίας την απλή μνήμη της ψυχής έναντι του αγαθού, αλλά διέφθειρε και όλες τις δυνάμεις της και άμβλυνε τις φυσικές ορέξεις της ψυχής για την αρετή. Τη μνήμη τη θεραπεύει κυρίως η έμμονη μνήμη του Θεού που παγιώνεται με την προσευχή και η οποία έχει αφήσει την κατά φύση κατάσταση κι έχει συναφθεί στο υπέρ φύση.

62. Αιτίες των παθών είναι οι αμαρτωλές πράξεις, των λογισμών είναι τα πάθη, και των φαντασιών, οι λογισμοί. Αιτία των εννοιών είναι η μνήμη. Της μνήμης αιτία είναι η λησμοσύνη. Της λησμοσύνης μητέρα είναι η άγνοια. της άγνοιας, η ραθυμία. Τη ραθυμία τη γεννούν οι ορέξεις της επιθυμίας. Μητέρα των ορέξεων είναι η κίνηση προς εκτροπή. Της κινήσεως αιτία είναι η ενέργεια της πράξεως. Πράξη είναι η αλόγιστη επιθυμία κακού και η ευνοϊκή διάθεση προς τα αισθητά και τις αισθήσεις.

63. Στο λογικό μέρος της ψυχής ανατέλλουν κι ενεργούν οι λογισμοί· στο θυμικό μέρος, τα θηριώδη πάθη· στο επιθυμητικό, η μνήμη της κτηνώδους ορέξεως· στο νοερό μέρος, οι φαντασίες, και στο διανοητικό οι έννοιες.

64. Η έφοδος των πονηρών λογισμών είναι ρεύμα ποταμού. Με αυτούς γίνεται η προσβολή και στη συνέχεια η συγκατάθεση στην αμαρτία που σαν πλημμύρα με κύματα σκεπάζει την καρδιά.

65. «Λάσπη του βυθού»(Ψαλμ. 68, 3) να θεωρείς την κάθυγρη ηδονή, ή το βόρβορο της πορνείας, ή ακόμη, το βαρύ φορτίο των υλικών πραγμάτων, από τα οποία βαραίνει ο εμπαθής νους και βουλιάζει με τους λογισμούς του στο βυθό της απογνώσεως.

66. Λογισμούς πολλές φορές η Γραφή λέει και τους λόγους των πραγμάτων, όπως πάλι και τους λόγους, τους λέει νοήματα και τα νοήματα αντιστρόφως λόγους. Αυτό γίνεται επειδή η κίνηση όλων αυτών είναι, βέβαια, καθ' εαυτήν άυλη, παίρνει όμως μορφή με τα πράγματα και μετασχηματίζεται· κι έτσι εκείνο που κινήθηκε, από την εμφάνισή του αναγνωρίζεται και λέγεται.

67. Οι λογισμοί είναι λόγοι των δαιμόνων και πρόδρομοι των παθών, όπως οι λόγοι και τα νοήματα είναι πρόδρομοι των πράξεων. Γιατί είναι αδύνατο να γίνει κάποιο αγαθό ή κακό, αν δεν προσβληθεί πρωτύτερα ο λογισμός· αφού λογισμός είναι αδιαμόρφωτη κίνηση προσβολής οποιωνδήποτε πράξεων.

68. Η ύλη των πραγμάτων γεννά απαθείς λογισμούς, ενώ η δαιμονική προσβολή δημιουργεί τους πονηρούς λογισμούς. Άρα, όταν συγκρίνονται, παρουσιάζουν διαφορά οι φυσικοί λόγοι και λογισμοί από τους παρά φύση και τους υπέρ φύση.

69. Οι λόγοι και λογισμοί μπορούν ισοδύναμα να προκαλούν αστραπιαία αλλοίωση στην ψυχή, όταν μεταβάλλονται ευθύς οι φυσικοί σε λογισμούς παρά φύση ή πάλι οι κατά φύση σε υπέρ φύση. Αίτιοι της τροπής του ενός είδους προς άλλο και της δημιουργίας τους είναι, για τους δαιμονικούς λογισμούς, αυτοί που προέρχονται από την ύλη, ενώ για τους υλικούς, οι λογισμοί που προέρχονται από την προσβολή. Όμοια, αίτιοι των θείων λογισμών είναι οι φυσικοί, και οι φυσικοί γεννούν τους υπέρ φύση. Κάθε είδος έχει την αλλοίωσή του προς το συγγενικό είδος ως κινητική αίτια και γέννηση, η οποία διαιρείται κατά τέσσερις τρόπους.

70. Σημείωσε ότι οι αιτίες προηγούνται από τους λογισμούς, και οι λογισμοί από τις φαντασίες. Οι φαντασίες είναι πριν από τα πάθη, και τα πάθη πριν από τους δαίμονες. Σαν να υπάρχει δηλαδή κάποια σειρά και κάποια τάξη στα άτακτα πνεύματα, για δόλιο σκοπό, όπου το ένα ακολουθεί κι εξαρτάται από το άλλο. Πλην όμως κανένα δεν ενεργεί μόνο του, αλλά ενεργείται από τους δαίμονες. Ούτε η φαντασία ειδωλοποιείται, ούτε το πάθος ενεργεί χωρίς τη λαθραία και κρυφή δαιμονική δύναμη. Γιατί αν κι έχει πέσει από τον ουρανό κι έχει συντριβεί ο σατανάς, ωστόσο είναι δυνατότερος από μας και θρασύνεται εναντίον μας εξαιτίας της ραθυμίας μας.

71. Οι δαίμονες δίνουν μορφή στο νου μας, ή μάλλον αυτοί παίρνουν ανάλογη μορφή και μας προσβάλλουν σύμφωνα με την έξη του πάθους που επικρατεί και ενεργεί στην ψυχή μας. Γιατί οι δαίμονες έχουν την έξη του πάθους ως αιτία να ειδωλοποιούν τη φαντασία. Μας δείχνουν λοιπόν ποικίλες και πολύμορφες φαντασίες κατά την εγρήγορση και τον ύπνο. Έτσι οι δαίμονες της επιθυμίας μεταμορφώνονται άλλοτε σε χοίρους, άλλοτε σε όνους, άλλοτε σε φλόγινα άλογα, μανιασμένα για το θηλυκό· άλλοτε πάλι σε εβραίους, κι ειδικά οι δαίμονες της ακολασίας. Οι δαίμονες της οργής μεταμορφώνονται άλλοτε σε ειδωλολάτρες, άλλοτε σε λέοντες. Της δειλίας οι δαίμονες μεταμορφώνονται σε Ισραηλίτες· της ακολασίας, σε Ιδουμαίους· της πολυποσίας και της ασωτίας, σε Αγαρηνούς. Της πλεονεξίας πάλι, άλλοτε σε λύκους κι άλλοτε σε λεοπαρδάλεις· της πονηρίας, άλλοτε σε φίδια, άλλοτε σε οχιές, άλλοτε σε αλεπούδες. Της αναίδειας, σε σκύλους, της ακηδίας σε γάτους. Ενίοτε κι οι δαίμονες της πορνείας μεταμορφώνονται σε φίδια, κοράκια ή καρακάξες. Σε πουλιά μεταμορφώνονται οι ψυχικοί δαίμονες και μάλιστα οι εναέριοι. Η φαντασία κατά τρείς τρόπους μεταβάλλει τις μορφές των πνευμάτων, σύμφωνα δηλαδή με τα τρία μέρη της ψυχής, ώστε να χωρίζονται αυτές σε τρία είδη, σε πουλιά, θηρία και κτήνη, που αντιστοιχούν στο επιθυμητικό, το θυμικό και το λογιστικό, τις τρεις δυνάμεις της ψυχής. Οι τρείς άρχοντες των παθών πολεμούν πάντοτε εναντίον των τριών αυτών ψυχικών δυνάμεων. Και ανάλογα με το πάθος που χαρακτηρίζει την ψυχή, παίρνουν τη συγγενική μ' αυτό μορφή και μας πλησιάζουν.

72. Οι δαίμονες της ηδονής έρχονται πολλές φορές σαν φωτιά και σαν κάρβουνα. Γιατί τα φιλήδονα πνεύματα πυρώνουν το επιθυμητικό και αφού φέρουν σύγχυση στη διάνοια, σκοτίζουν την ψυχή. Κύρια αιτία της πυρώσεως, της ταραχής και του σκότους είναι η ηδονή των παθών.

73. Νύχτα των παθών είναι το σκοτάδι της άγνοιας. Ή αλλιώς, νύχτα είναι η κατάσταση που γεννά

τα πάθη. Σ’ αυτήν βασιλεύει ο αρχηγός του σκότους μέσα στο οποίο τα πονηρά πνεύματα —που αλληγορικά λέγονται θηρία του αγρού και πουλιά τ’ ουρανού κι ερπετά της γης— ουρλιάζουν και ζητούν να μας αρπάξουν και να μας φάνε.

74. Κατά τον καιρό της ενέργειας των παθών, άλλοι από τους λογισμούς προηγούνται κι άλλοι ακολουθούν. Οι λογισμοί προηγούνται από τις φαντασίες, ενώ τις φαντασίες ακολουθούν τα πάθη. Τα πάθη προηγούνται από τους δαίμονες, κι οι δαίμονες ακολουθούν τα πάθη.

75. Αρχή και αιτία των παθών είναι η παράχρηση, η μη ορθή χρήση των πραγμάτων της παραχρήσεως, η εκτροπή· της εκτροπής, η κλίση της θελήσεως. Δοκιμασία της θελήσεως είναι η προσβολή του λογισμού. Η προσβολή προέρχεται από δαίμονες που τους δίνεται η άδεια από την Πρόνοια, για να φανερωθεί η ποιότητα του αυτεξουσίου μας.

76. Το θανατηφόρο δηλητήριο του κεντριού της αμαρτίας είναι η εμπαθής έξη της ψυχής. Γιατί εκείνος που θεληματικά άφησε τα πάθη να γίνουν σαν ιδιότητές του, είναι αμετακίνητος και αμετάβλητος στον τρόπο της ζωής του.

77. Τα πάθη λέγονται με πολλούς τρόπους και διαιρούνται σε σωματικά και ψυχικά. Τα σωματικά υποδιαιρούνται σε οδυνηρά και σε αμαρτητικά. Τα οδυνηρά υποδιαιρούνται σε πάθη νόσου και πάθη παιδαγωγίας. Τα ψυχικά πάλι διαιρούνται σε θυμικά, έπιθυμητικά και λογιστικά. Τα λογιστικά υποδιαιρούνται σε φανταστικά και διανοητικά. Από αυτά, άλλα είναι θεληματικά κι οφείλονται στην παράχρηση των πραγμάτων, κι άλλα ακούσια και γίνονται κατ’ ανάγκην, γι’ αυτό και λέγονται αδιάβλητα πάθη, τα οποία και παρακολουθήματα και φυσικά ιδιώματα τα ονόμασαν οι Πατέρες.

78. Άλλα είναι τα σωματικά πάθη και άλλα τα ψυχικά. Άλλα της επιθυμίας και άλλα του θυμού. Άλλα του λογιστικού και άλλα του νου και της διάνοιας. Επικοινωνουν όμως μεταξύ τους και βοηθούνται. τα σωματικά, με τα πάθη του θυμικού. Επίσης, τα λογιστικά με τα νοερά, και τα νοερά με τα πάθη της διάνοιας και της μνήμης.

79. Πάθη του θυμού είναι η οργή, η πικρία, η κραυγή, η οξυθυμία, η θρασύτητα, η ματαιοφροσύνη, η αλαζονεία και άλλα. Πάθη της επιθυμίας είναι η πλεονεξία, η ακολασία, η ακράτεια, η απληστία, η φιληδονία, η φιλαργυρία, και το χειρότερο απ΄ όλα, η φιλαυτία. Πάθη της σάρκας είναι η πορνεία, η μοιχεία, η ακαθαρσία, η ασωτία, η αδικία, η γαστριμαργία, η ακηδία, ο κομπασμός, η φιλοκοσμία, η φιλοζωία και άλλα. Πάθη του λογιστικού μέρους είναι η απιστία, η βλασφημία, η πονηρία, η πανουργία, η περιέργεια, η διψυχία, η λοιδορία, η καταλαλιά, η κατάκριση, ο εξευτελισμός του άλλου, η ευτραπελία, η υποκρισία, η ψευδολογία, η αισχρολογία, η μωρολογία, η υπουλότητα, η ειρωνεία, η επίδειξη, η ανθρωπαρέσκεια, ο μετεωρισμός, οι επιορκίες, οι αργολογίες και τα λοιπά. Πάθη του νου είναι η οίηση, η έπαρση, η καυχησιολογία, η εριστικότητα, ο φθόνος, η αυταρέσκεια, η αντιλογία, η ανυπακοή, η φαντασία, η φαντασιοπληξία, η επιδεικτικότητα, η φιλοδοξία και τέλος η υπερηφάνεια, η αρχή και το τέλος όλων των κακών. Πάθη της διάνοιας είναι οι ονειροπολήσεις, οι μετεωρισμοί, οι αιχμαλωσίες, ο σκοτισμός, η τύφλωση, οι απομακρύνσεις προς τα άτοπα, οι προσβολές των λογισμών, οι συγκαταθέσεις σ’ αυτούς, οι ροπές στο κακό, οι τροπές, οι παραρριπισμοί (αιφνίδιες εκτροπές) και τα όμοιά τους. Για να πούμε επιγραμματικά, όλα τα παρά φύση κακά βρίσκονται αναμειγμένα με τις τρεις δυναμεις της ψυχής, όπως επίσης και όλα τα αγαθά συνυπάρχουν κατά φύση μ’ αυτές.

80. Ω, τι υψηλούς λόγους απευθύνει έκπληκτος ο Δαβίδ στο Θεό! Είναι υπερθαύμαστη, λέει, η γνώση Σου για μένα· δεν μπορώ να τη συλλάβω(Ψαλμ. 138, 6), γιατί είναι ισχυρότερη και απλησίαστη, πάνω από τη δική μου αδύνατη γνώση και τη δύναμη που έχω. Σκέπτομαι δηλαδή, πως η σάρκα, ακατανόητη στη σύνθεση της κατασκευής της, είναι και αυτή τριαδική στα είδη της, έχει όμως μία κοινή αρμονία των μελών και των μερών της και έχει τιμηθεί με εβδοματικό δεύτερο αριθμό, πράγμα που κατά τους μαθηματικούς σημαίνει το χρόνο και τη φύση *, ώστε και αυτή, όταν αναλύεται σύμφωνα με τους ενεργείς νόμους της φύσεως, να είναι όργανο για τη δόξα του Θεού, το οποίο φανερώνει στον κόσμο την Τριαδική Μεγαλοπρέπεια.

* Οι Βυζαντινοί, όπως και οι αρχαίοι, συνήθιζαν ν’ αναζητούν μυστικό νόημα σε αριθμούς που τους αντιστοίχιζαν σε διάφορα ονόματα ή πράγματα (πρβλ. την εισαγωγή των 153 κεφαλαίων περί

προσευχής, σελ. 219-220, Α' τόμου Φιλοκαλίας, και το κεφ. 79 α΄εκατοντάδας προς τον Θαλάσσιο του Αγίου Μαξίμου, σελ. 117 Β΄ τόμου). Στο παρών κεφάλαιο δεν είναι σαφές που αντιστοιχίζεται στην σάρκα η »τριαδικότητα» και ο »εβδοματικός δεύτερος αριθμός».

81. Νόμοι της φύσεως είναι οι ποιοτικές συνθέσεις των μελών που είναι σε ενέργεια, οι οποίες έχουν ονομαστεί και ετερότητες, επειδή είναι υποδιαιρέσεις των αντίστοιχων ιδιοτήτων. Ή διαφορετικά, φυσικός νόμος είναι η δυνατότητα για ενέργεια καθενός είδους και μέλους. Όπως δηλαδή ο Θεός κινεί όλη την κτίση, έτσι και η ψυχή ενεργοποιεί και κινεί κάθε μέλος του σώματος σύμφωνα με την ενέργεια του μέλους. Ας εξετάσομε τώρα για ποιο λόγο οι Θεοφόροι, άλλοτε λένε για το θυμό και την επιθυμία ότι είναι δυνάμεις του σώματος και άλλοτε δυνάμεις της ψυχής. Λέμε λοιπόν ότι δεν παρουσιάζουν καμιά ασυμφωνία οι απόψεις των Αγίων για όσους τις γνωρίζουν καλά, αλλά αληθεύουν και οι δύο, και μόνο αλλάζουν όπως πρέπει τις ονομασίες με πολλή σοφία, γιατί και το σώμα και η ψυχή έχουν έρθει με τρόπο ανέκφραστο στην ύπαρξη προορισμένα να συνυπάρχουν, και η ψυχή είναι τέλεια και ολοκληρωμένη από την αρχή, ενώ το σώμα ατελές, επειδή αυξάνεται με τη θρέψη. Η ψυχή έχει καθεαυτήν, από τη στιγμή που πλάστηκε, και δύναμη επιθυμίας και δύναμη θυμική που της δίνει ανδρεία και την κινεί σε έρωτα, γιατί έχει νου και λογική. Ο άλογος θυμός και η ανόητη επιθυμία δεν είναι στοιχεία που έλαβε κατά τη δημιουργία της, και το ίδιο ισχύει και για το σώμα. Αυτό δηλαδή πλάστηκε άφθαρτο και χωρίς ζωικούς χυμούς, από τους οποίους ήρθε σαν επακόλουθο η επιθυμία και ο θηριώδης θυμός. Μετά την παρακοή όμως, αφού το σώμα έπεσε στη φθορά κι απέκτησε την πυκνή υφή των άλογων ζώων, παρουσιάστηκε σ' αυτό κατ' ανάγκην ο θυμός και η επιθυμία. Γι' αυτό και εναντιώνεται στο θέλημα της ψυχής με το θυμό και την επιθυμία, όταν βέβαια κυριαρχεί. Όταν όμως υποταχθεί το θνητό σώμα στο λογικό, τότε ακολουθεί την ψυχή στην εργασία των αγαθών. Γιατί όταν έγινε ο συμφυρμός και η ανάμιξη των επίκτητων ιδιωμάτων της σάρκας με την ψυχή, τότε ο άνθρωπος έγινε όμοιος με τα κτήνη και υπέκυψε στο νόμο της αμαρτίας για την ανάγκη της φύσεως, και έγινε κτήνος από λογικός που ήταν, και θηρίο από άνθρωπος.

82. Ο Θεός, όταν με το ζωοποιό εμφύσημά Του δημιούργησε την ψυχή λογική και νοερή, δεν την έκανε να έχει θυμό και επιθυμία κτηνώδη, αλλά της έβαλε δύναμη επιθυμίας και συνάμα ανδρεία να θέλγεται ερωτικά. Έτσι ούτε όταν έπλασε το σώμα, έβαλε σ' αυτό από την αρχή θυμό και άλογη επιθυμία. Αυτά το σώμα τα προσέλαβε έπειτα, με την παρακοή, που έγινε θνητό και φθαρτό και κτηνώδες. Γιατί, όπως λένε οι Θεολόγοι, το σώμα κτίσθηκε άφθαρτο, τέτοιο όπως και θα αναστηθεί, αν και ήταν επιδεκτικό φθοράς· όπως πάλι η ψυχή πλάσθηκε απαθής. Δέχθηκαν όμως και τα δύο τη φθορά, η ψυχή και το σώμα, και αναμίχθηκαν λόγω του φυσικότατου νόμου της μεταξύ τους περιχωρήσεως και μεταδόσεως. Και η ψυχή πήρε την ποιότητα των παθών, ή μάλλον των δαιμόνων. Το σώμα εξομοιώθηκε με τα άλογα κτήνη από την επίδραση της καταστάσεως στην οποία έπεσε και από την επικράτηση της φθοράς. Και αφού οι δυνάμεις της ψυχής και του σώματος έγιναν ένα, αποτέλεσαν ένα κτήνος, άλογο και ανόητο λόγω του θυμού και της επιθυμίας. Κι έτσι ο άνθρωπος εξισώθηκε με τα κτήνη, όπως λέει η Γραφή(Ψαλμ. 48, 21), κι έγινε όμοιος με αυτά με κάθε τρόπο.

83. Αρχή και γένεση των αρετών είναι η αγαθή πρόθεση, δηλαδή η έφεση του καλού, όπως και ο Θεός είναι αιτία και πηγή κάθε αγαθού. Αρχή του καλού είναι η πίστη, ή μάλλον ο Χριστός, ο βράχος της πίστεως, τον οποίο έχομε ως αρχή και θεμέλιο όλων των αρετών, όπου στεκόμαστε και επάνω Του οικοδομούμε κάθε αγαθό. Αυτός είναι ο ακρογωνιαίος λίθος(Εφ. 2, 20-21) που μας συνδέει με τον εαυτό Του. Είναι ακόμη το πολύτιμο μαργαριταρι(Ματθ. 13, 46), το οποίο αναζητώντας ο Μοναχός που εισδύει στο βυθό της ησυχίας, πουλά όλα τα θελήματά του με την υπακοή στις εντολές, για να το αποκτήσει από εδώ.

84. Οι αρετές είναι ισοδύναμες μεταξύ τους και όλες συγκεντρώνονται σε ένα σημείο και απαρτίζουν ένα σύνολο κι ένα είδος αρετής. Και υπάρχουν αρετές και αρετές μεγαλύτερες από άλλες, επειδή περιέχουν και συνέχουν τις περισσότερες ή και όλες, όπως είναι η θεία αγάπη, η ταπείνωση και η υπομονή. Γιατί λέει σχετικά ο Κύριος: Υπομονή εννοώ εκείνη που γίνεται σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, τη βασίλισσα των αρετών και το θεμέλιο των πνευματικών κατορθωμάτων. Αυτή είναι η ειρήνη στον πόλεμο, η γαλήνη στην τρικυμία, η ακλόνητη θεμελίωση

εκείνων που την κατόρθωσαν. Και όποιον με τη χάρη του Ιησού Χριστού την αποκτήσει, ούτε όπλα, ούτε δόρατα, ούτε στρατιές που εξορμούν, ούτε η παράταξη των δαιμόνων, ούτε η σκοτεινή φάλαγγα των εχθρών μπορούν να τον βλάψουν.

85. Οι αρετές μπορεί να γεννούν η μία την άλλη, πάντως γεννιούνται από τις τρεις δυνάμεις της ψυχής, εκτός από τις θεϊκές αρετές. Αιτία και αρχή των τεσσάρων γενικών και θεϊκών αρετών, δηλαδή της φρονήσεως, της ανδρείας, της σωφροσύνης και της δικαιοσύνης, από τις οποίες και με τις οποίες αποτελούνται κι οι υπόλοιπες, είναι η πνευματοκίνητη θεία σοφία όσων έφτασαν στη θεολογία, που κινείται στο νου κατά τέσσερις τρόπους. Αυτή δεν ενεργεί και τις τέσσερις συγχρόνως, αλλά καθεμία ιδιαιτέρως στον καιρό της, όπως θέλει. Τη φρόνηση την ενεργεί ως φως, την ανδρεία ως δύναμη σφοδρή και πνοή αεικίνητη, τη σωφροσύνη ως δύναμη που αγιάζει και καθαρίζει, και τη δικαιοσύνη ως δροσιά αγνότητας που ευφραίνει και αναψύχει από τον καύσωνα των παθών. Στον κάθε τέλειο δίνει τέλεια την ενέργεια καθεμιάς από αυτές, όπως προείπα, καθώς αρμόζει κάθε φορά.

86. Τα έργα της αρετής που γίνονται από δική μας επιμέλεια, δε χαρίζουν τέλεια ευρωστία στην ψυχή, αν οι ίδιες οι αρετές δε φτάσουν ουσιωδώς στην έξη με τη βοήθεια της χάρης. Γιατί καθεμία αρετή έχει το δικό της χάρισμα, τη δική της ενέργεια, ώστε να μπορεί να σύρει εκείνους που την έχουν, και χωρίς να θέλουν, προς τον εαυτό της με την έξη και με τη φύση του αγαθού. Κι όταν αυτό μας δοθεί, διατηρείται στο εξής αναλλοίωτο και σταθερό. Γιατί οι αρετές, σαν ζωντανή ψυχή μέσα στα μέλη τους, έχουν τη χάρη του Πνεύματος για να τις ενεργοποιεί. Γι’ αυτό και χωρίς τη χάρη είναι νεκρός όλος ο όμιλος των αρετών κι όποιοι νομίζουν πως τις απέκτησαν ή τις κατόρθωσαν τελείως, έχουν σκιές μόνο και τύπους του καλού κι όχι το πραγματικό πρότυπο της αλήθειας.

87. Είναι λοιπόν τέσσερις οι καθολικές αρετές: ανδρεία, φρόνηση, σωφροσύνη και δικαιοσύνη. Υπάρχουν και οκτώ καταστάσεις κοντινές σ’ αυτές, ως υπερβολές ή ως ελλείψεις τους, τις οποίες εμείς οι μοναχοί τις λέμε και τις θεωρούμε κακίες, ενώ οι κοσμικοί αρετές. Της ανδρείας, υπερβολή είναι η θρασύτητα και έλλειψη η δειλία. Της φρονήσεως, η πονηρία και η άγνοια. Της σωφροσύνης, η ακολασία και η ηλιθιότητα. Της δικαιοσύνης, η πλεονεξία και η αδικία ή μειονεξία. Γιατί οι αρετές βρίσκονται στο μέσο, κι όχι μόνο οι γενικές και οι φυσικές, οι ανώτερες από κάθε υπερβολή και έλλειψη, αλλά και οι πρακτικές. Και οι αρετές έχουν συνεργό την προαίρεση και την ευθύτητα της γνώμης, ενώ οι άλλες, τη μεταβολή και την οίηση. Για το ότι οι αρετές βρίσκονται στο μέσο της ευθύτητας, μάρτυρας η παροιμία που λέει: «Και κατορθώσεις πάντας άξονας αγαθούς»(Παροιμ.2,9). Όλες λοιπόν οι αρετές σχηματίζονται μέσα στις τρεις δυνάμεις της ψυχής, στις οποίες γεννιούνται και οικοδομούνται, κι έχουν για θεμέλιο της οικοδομής τους τις τέσσερις γενικές αρετές, ή μάλλον το Χριστό· οι φυσικές αρετές για να καθαίρονται με τις πρακτικές, και οι θεϊκές και υπερφυσικές για να παρέχονται από την αγαθότητα του Πνεύματος.

88. Από τις αρετές, άλλες είναι πρακτικές, άλλες φυσικές και άλλες θεϊκές και δώρα του Πνεύματος. Οι πρακτικές προέρχονται από την προαίρεση, οι φυσικές από τη διάπλαση και οι θεϊκές από τη χάρη.

89. Όπως η ψυχή μας γεννά τις αρετές, έτσι γεννά και τα πάθη. Τις αρετές σύμφωνα με τη φύση της, τα πάθη, παρά τη φύση της. Η ψυχή δηλαδή, έχει αιτία της γενέσεως του καλού ή του κακού τη ροπή της θελήσεώς της σαν κέντρο προς ακτίνες ή όπως το βαρίδι της ζυγαριάς· σ’ όποια πλευρά γείρει, αυτή παίρνει για συνεργό και ενεργεί. Η πρόθεση του ανθρώπου υπόκειται και στις δύο ενέργειες, επειδή αυτός έχει μέσα του και τις αρετές και τις κακίες. Τις αρετές με τη γένεση, τις κακίες με την αυθαίρετη ροπή της θελήσεως.

90. Η Γραφή ονομάζει τις αρετές νεάνιδες, εξαιτίας της συνάφειας που τις συνδέει με την ψυχή και τις κάνει να θεωρούνται ένα πνεύμα κι ένα σώμα μ’ αυτή. Γιατί η μορφή της νέας είναι σύμβολο της αγάπης, και το σχήμα των ιερών αυτών παρθένων είναι τεκμήριο αγνείας και καθαρότητας. Είναι συνήθεια της χάρης να αποδίδει στα θεία μορφή σχετική με την ποιότητά τους και να τα μορφοποιεί χωρίς πλάνη ανάλογα με ό,τι συγγενεύουν, γι’ αυτούς που είναι δεκτικοί.

91. Είναι λοιπόν οκτώ οι αρχηγοί των παθών· τρεις, τα μεγάλα πάθη, γαστριμαργία, φιλαργυρία, κενοδοξία, και πέντε τα ακόλουθά τους, δηλαδή πορνεία, οργή, λύπη, ακηδία και υπερηφάνεια. Και υπάρχει αντιστοιχία με τις αντίπαλες σ' αυτά αρετές: είναι οι τρεις περιεκτικές αρετές ακτημοσύνη, εγκράτεια και ταπείνωση, και μαζί οι ακόλουθές τους, αγνεία, πραότητα, χαρά, ανδρεία και εξουδένωση —κι έπειτα όλες οι άλλες αρετές. Δεν μπορεί όμως ο καθένας που θέλει, να μάθει και να γνωρίσει τη δύναμη, την ενέργεια και την ιδιαίτερη οσμή καθεμιάς αρετής ή κακίας, αλλά μόνο εκείνος που τις πράττει ή τις «πάσχει» με το έργο και το λόγο και που έλαβε από το Πνεύμα τα χαρίσματα της γνώσεως και της διακρίσεως.

92. Άλλες αρετές ενεργούν σ' εμάς, κι άλλες ενεργούνται από εμάς. Ενεργούν σ' εμάς οι αρετές, ερχόμενες σ' εμάς όταν πρέπει, και όταν και όσο και όπως θέλουν. Και τις ενεργούμε εμείς, σύμφωνα με την προαίρεσή μας και την ηθική έξη της ικανότητάς μας. Οι αρετές όμως ενεργούν σ' εμάς ουσιαστικά, ενώ εμείς τις ενεργούμε τυπικά διαμορφώνοντας το ήθος μας —αφού βέβαια όλες οι ενάρετες εργασίες μας είναι τύπος σε σχέση με τα ουράνια αρχέτυπα των αρετών, και από πολύ λίγους μετέχονται κατ' ουσίαν τα νοητά πριν από την άφθαρτη μέλλουσα απόλαυση. Εδώ ενεργούμε και απολαμβάνομε τους κόπους και τους τύπους των αρετών και όχι τις κυρίως αρετές.

93. Ιερουργεί το Ευαγγέλιο(Ρωμ. 15,16) με τον τρόπο του Παύλου, εκείνος που μεταλαμβάνει το φωτισμό του Χριστού και μπορεί να τον μεταδώσει ενεργητικά και στους άλλους, ρίχνοντας το λόγο σαν σπόρο θεϊκό στα χωράφια των ψυχών των ακροατών του. Όπως λέει ο ίδιος: «Ο λόγος σας να είναι αρτυμένος με χάρη θείας αγαθότητας, για να μεταδώσει χάρη σ' όσους τον ακούν με πίστη»(Κολ. 4,6· Εφ. 4,29). Αποκαλώντας πάλι ο Παύλος τους διδασκάλους γεωργούς και τους διδασκομένους γεώργιο(Α΄ Κορ.3,9), δείχνει πολύ σοφά ότι οι πρώτοι οργώνουν και σπέρνουν το θείο λόγο και οι άλλοι είναι γη γόνιμη, εύφορη και πολύκαρπη. Ιερουργία αληθινή είναι όχι μόνο η ενέργεια των θείων, αλλά και η μέθεξη των αγαθών και η μετάδοσή τους στους άλλους.

94. Είναι ποικίλος ο προφορικός λόγος που λέγεται για διδαχή, και αποκτάται με πολλούς και ποικίλους τρόπους από τέσσερις πηγές: τη μάθηση, την ανάγνωση, την πράξη και τη χάρη. Όπως το νερό, ενώ είναι ένα κατά τη φύση, μεταβάλλεται όμως στην ποιότητα ανάλογα με τη σύσταση της γης απ' όπου περνά, ώστε να είναι στη γεύση άλλο πικρό, άλλο γλυκό, άλλο αλμυρό και άλλο ξυνό, έτσι και ο λόγος της διδαχής, αφού περάσει μέσα από την ηθική έξη καθενός και αλλοιωθεί ανάλογα, αναγνωρίζεται κατά την ενέργεια και παρέχει ωφέλεια.

95. Ο λόγος έχει δοθεί για να τον απολαύσει κάθε λογική φύση, όπως προσφέρονται πολλά και διάφορα εδέσματα. Γι' αυτό η ψυχή αισθάνεται την ηδονή του κατά διαφόρους τρόπους: έχει τον επιστημονικό λόγο σαν παιδαγωγό να τη διαμορφώνει στο ήθος· το λόγο της αναγνώσεως, σαν νερό δροσερό να την τρέφει και να την αναπαύει· το λόγο της πράξεως, σαν τόπο χλοερό να τη δυναμώνει(Ψαλ,. 22,2)· το λόγο της χάρης, σαν ποτήρι με κρασί να τη μεθά(Ψαλμ. 22,5) και να την ευφραίνει, και την ανείπωτη αγαλλίασή της σαν λάδι που κάνει το πρόσωπό της ιλαρό(Ψαλμ. 103,15) και λαμπερό.

96. Τα παραπάνω η ψυχή δεν τα έχει μόνο μέσα της σαν ζωή, αλλά κι όταν τ' ακούει και από άλλους ως διδαχή, έτσι τα αισθάνεται, όταν φυσικά προϋπάρχει ανάμεσα στους δύο αγάπη και πίστη. Ο ένας δηλαδή ν' ακούει με πίστη κι ο άλλος να διδάσκει με αγάπη, παρουσιάζοντας χωρίς έπαρση και φιλοδοξία τους λόγους των αρετών. Τότε και οι δύο δέχονται ως εξής τα τέσσερα είδη του λόγου: το λόγο από τη μάθηση, ως παιδαγωγό· το λόγο της αναγνώσεως ως τροφό· το λόγο από την πράξη, που πηγάζει από τα έσω, ως γλυκύτατο νυμφαγωγό· το λόγο του Πνεύματος, που φωτίζει και ευφραίνει, ως νυμφίο που ενώνεται με την ψυχή. Γιατί η έκφραση «κάθε λόγος που εκπορεύεται από το στόμα του Θεού»(Ματθ. 4,4) σημαίνει τους λόγους που βγαίνουν διά του Πνεύματος από τα χείλη των Αγίων και είναι η γλυκύτατη ενεργοποιός πνοή του Πνεύματος, που την απολαμβάνουν όχι όλοι, αλλά μόνον οι άξιοι —αφού άλλωστε οι λογικοί έχουν τρυφή τους το λόγο. Εδώ είναι πολύ λίγοι εκείνοι που ευφραίνονται με πληρότητα από τους λόγους του Πνεύματος, ενώ οι πολλοί γνωρίζουν και μετέχουν μόνο τους τύπους των πνευματικών λόγων με τη μνήμη, χωρίς ακόμη να έχουν γευθεί με αίσθηση ψυχής τον αληθινό άρτο της μέλλουσας ζωής, δηλαδή τον λόγο του Θεού. Γιατί τότε μόνον αυτός θα είναι στη διάθεση των αξίων για να τους

γεμίζει με κάθε ηδονή, χωρίς ποτέ να τρώγεται τελείως ή να εξαντλείται ή να θυσιάζεται.

97. Χωρίς νοερή αίσθηση, είναι αδύνατο να γευθεί κανείς την ηδονή των θείων με πληρότητα. Γιατί όπως εκείνος που άμβλυνε τις σωματικές του αισθήσεις, τις έκανε να μην ενεργούν στα αισθητά, και ούτε βλέπει, ούτε ακούει, ούτε οσφραίνεται, αλλά είναι παράλυτος, ή μάλλον μισοπεθαμένος, έτσι κι εκείνος που νέκρωσε τις φυσικές δυνάμεις της ψυχής του με τα πάθη του, τις έκανε ανίκανες να ενεργούν και να μετέχουν στα μυστήρια του Πνεύματος. Εκείνος δηλαδή που δε βλέπει και δεν ακούει και δεν αισθάνεται πνευματικώς, είναι νεκρός. Γιατί δε ζει μέσα του ο Χριστός, αλλά και ο ίδιος ούτε κινείται από το Χριστό, ούτε δέχεται τις ενέργειες του Χριστού.

98. Οι αισθήσεις έχουν ίση, ίδια, για να μην πω και μία, ενέργεια με τις ψυχικές δυνάμεις, και μάλιστα όταν είναι υγιείς. Γιατί οι ψυχικές δυνάμεις ζουν και ενεργούν μέσω των αισθήσεων, και το ζωτικό πνεύμα είναι ενωμένο και με τις δύο. Ο άνθρωπος, τότε είναι ουσιαστικά άρρωστος, όταν έχει τη γενική ασθένεια των παθών και είναι διαρκώς κατάκοιτος στο νοσοκομείο της ραθυμίας. Οι αισθήσεις εποπτεύουν με ευκρίνεια τα αισθητά και οι ψυχικές δυνάμεις τα νοητά, ιδίως όταν δεν υπάρχει μεταξύ τους καμία σατανική μάχη που να αντιτάσσεται στο νόμο του νου και του πνεύματος(Ρωμ. 7,23). Όταν όμως συναφθούν σε ένα και γίνουν ενιαίες με τη χάρη του Πνεύματος, τότε γνωρίζουν τα θεία και τα ανθρώπινα, πώς είναι στη φύση τους, κατά τρόπο άμεσο και ουσιαστικό, και θεωρούν τους λόγους αυτών με σαφήνεια, κι εποπτεύουν καθαρά, όσο αυτό είναι δυνατό, τη μία Αιτία των όλων, την Αγία Τριάδα.

99. Ο ησυχαστής οφείλει πρώτα να έχει σαν θεμέλιο, πάνω στο οποίο θα οικοδομεί, αυτές τις πέντε αρετές: σιωπή, εγκράτεια, αγρυπνία, ταπείνωση και υπομονή. Έπειτα, τρεις θεάρεστες εργασίες: ψαλμωδία, προσευχή και ανάγνωση· να έχει και εργόχειρο, αν είναι αδύνατος στα πνευματικά. Γιατί οι παραπάνω αρετές δεν περιέχουν μόνο όλες τις άλλες, αλλά και στερεώνουν η μία την άλλη. Ακόμη, ο ησυχαστής οφείλει να σχολάζει από το πρωί στη μνήμη του Θεού με την προσευχή και την καρδιακή ησυχία. Την πρώτη ώρα να προσεύχεται επίμονα, τη δεύτερη να διαβάζει, την τρίτη να ψάλλει, την τέταρτη να προσεύχεται, την πέμπτη να διαβάζει, την έκτη να ψάλλει, την έβδομη να προσεύχεται, την όγδοη να διαβάζει, την ένατη να ψάλλει, τη δέκατη να τρώει, την ενδέκατη να κοιμάται, αν έχει ανάγκη, και τη δωδέκατη ώρα να ψάλλει τον εσπερινό. Κι αν περνά με τέτοιο καλό τρόπο την ημέρα του, αρέσει στο Θεό.

100. Πρέπει κανείς σαν μέλισσα να μαζεύει από όλα το πιο χρήσιμο για τις αρετές και έτσι, μετέχοντας λίγο απ’ όλα, να κάνει μεγάλη σύνθεση της εργασίας των αρετών, από τις οποίες θα προμηθεύεται το μέλι της σοφίας για να ευφραίνει τις ψυχές.

101. Αν θέλεις να περάσεις ευκολότερα το διάστημα της νύχτας, άκουσε. Τρεις τρόπους έχει η αγρυπνία της νύχτας: των αρχαρίων, των μέσων και των τελείων. Ο πρώτος τρόπος είναι, τη μισή νύχτα να κοιμάται κανείς και τη μισή να αγρυπνεί, ή από το βράδυ μέχρι τα μεσάνυχτα, ή από τα μεσάνυχτα μέχρι το πρωί. Ο δεύτερος τρόπος είναι, να αγρυπνεί κανείς το βράδυ μία-δύο ώρες, έπειτα να κοιμάται τέσσερις ώρες, και να σηκώνεται στον όρθρο για να ψάλλει και να προσευχηθεί έξι ώρες μέχρι το πρωί. Κατόπιν, να ψάλλει την πρώτη ώρα και να κάθεται να ησυχάζει καθώς προείπαμε. Και ή ν’ ακολουθεί το πρόγραμμα των πνευματικών εργασιών που δώσαμε για τις ώρες της ημέρας, ή να διατηρεί αδιάκοπη τη συνέχεια της προσευχής, με την οποία έρχεται η έξη στον αγωνιστή. Τέλος, ο τρίτος τρόπος είναι η ολονύκτια στάση και εγρήγορση.

102. Σχετικά με το φαγητό, νομίζω ότι μία λίτρα ψωμί είναι αρκετή για όποιον αγωνίζεται στην ησυχία. Κι ας πίνει δύο ποτήρια κρασί και τρία νερό. Η τροφή του να είναι λιτή, όχι ό,τι ζητά η επιθυμία της φύσεως, αλλ’ ό,τι οικονομεί η θεία Πρόνοια, και πάλι με εγκράτεια. Άριστη και σύντομη συμβουλή για όσους θέλουν να εφαρμόσουν την ακρίβεια, είναι να τηρούν τις τρεις περιεκτικές εργασίες των αρετών, νηστεία, αγρυπνία και προσευχή. Αυτές εγγυώνται την ακλόνητη στήριξη όλων.

103. Η ησυχία έχει πριν απ’ όλα ανάγκη από πίστη, υπομονή, ελπίδα και αγάπη με όλη την καρδιά και την ισχύ και τη δύναμη. Γιατί εκείνος που πιστεύει, κι αν δεν επιτύχει εδώ το ποθούμενο, από κάποια τυχόν αμέλεια ή από άλλη αιτία, κατά την ώρα όμως του θανάτου του είναι οπωσδήποτε

αδύνατο να μην πληροφορηθεί τον καρπό της πίστεως και του αγώνα του και να μη δει την ελευθερία, η οποία είναι ο Ιησούς Χριστός, η απολύτρωση και η σωτηρία των ψυχών, ο Θεάνθρωπος Λόγος. Εκείνος όμως που απιστεί, θα καταδικαστεί οπωσδήποτε κατά την ώρα του θανάτου του, αλλά έχει κι από τώρα καταδικαστεί, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου(Ιω.3,18). Γιατί, λέει, όποιος δουλεύει στις ηδονές και ζητεί τη δόξα από τους ανθρώπους και όχι από το Θεό(Ιω.5,44), είναι άπιστος, κι ας φαίνεται στα λόγια πιστός. Αυτός εξαπάτησε τον εαυτό του χωρίς να το καταλάβει, και θ' ακούσει τότε: «Καθώς δε με δέχθηκες στην καρδιά σου, αλλά μου γύρισες περιφρονητικά την πλάτη, θα σε διώξω κι εγώ μακριά μου». Πρέπει ο πιστός να έχει καλές ελπίδες, να πιστεύει την αλήθεια του Θεού, όπως μαρτυρείται σε όλες τις Γραφές, και να ομολογεί την ασθένειά του, για να μην έχει διπλή την καταδίκη και αναπόφευκτη.

104. Τίποτε άλλο δε δίνει συντριβή στην καρδιά και ταπείνωση στην ψυχή, όσο το να παραμένει κανείς σε μόνωση με γνώση και η σιωπή για όλα τα πράγματα. Και τίποτε άλλο δεν διαφθείρει τόσο την κατάσταση της ησυχίας και δεν αφαιρεί από αυτήν τη θεία δύναμη, όσο τα έξι αυτά περιεκτικά πάθη: παρρησία, γαστριμαργία, πολυλογία, περισπασμός, έπαρση και οίηση, το κυριότερο πάθος. Εκείνος που συνήθισε σ' αυτά με προθυμία και που μετά την προκοπή του σ' αυτά σκοτίζεται ακόμη περισσότερο, γίνεται αναίσθητος. Κι αν μεν ανανήψει και ξαναβάλει αρχή με πίστη και προθυμία, θα επιτύχει πάλι αυτό που επιδιώκει, και μάλιστα αν ταπεινώνεται και ζητεί μ' επιμονή. Αν όμως, εξαιτίας της αμέλειάς του, βασιλέψει μέσα του κάποιο από τα πάθη που προείπαμε, τότε εκστρατεύει εναντίον του όλη η στρατιά των κακών, μαζί με την ολέθρια απιστία, κι ερημώνει την ψυχή που έγινε σαν τη Βαβυλώνα από τις ταραχές και τους θορύβους των δαιμόνων. Κι έτσι η τελευταία κατάσταση αυτού του ανθρώπου γίνεται χειρότερη από την πρώτη(Ματθ. 12,45), ώστε να γίνει οργίλος εχθρός και κατήγορος των άλλων ησυχαστών και ν' ακονίζει τη γλώσσα του σαν μυτερό δίκοπο μαχαίρι εναντίον τους.

105. Δεν είναι δυνατό να περάσει κανείς διαφορετικά τα νερά των παθών, από τα οποία θολώνει και ανακατώνεται η θάλασσα της ησυχίας και πλημμυρίζει την ψυχή, παρά με το ελαφρό πλοίο της περιεκτικής ακτημοσύνης και της εγκράτειας. Γιατί όταν, εξαιτίας της ακράτειας και της φιλοϋλίας, οι χείμαρροι των παθών κατακλύσουν με τα νερά τους τη γη της καρδιάς και φέρουν σ' αυτήν κάθε βρωμιά και λάσπη λογισμών, τότε προξενούν σύγχυση στο νου, θόλωμα στη διάνοια και βάρος στο σώμα. Και κάνουν την ψυχή και την καρδιά αδιάφορη και σκοτεινή και ναρκωμένη και τη βγάζουν έξω από τη φυσική της έξη και αίσθηση.

106. Τίποτε άλλο δεν κάνει τόσο πολύ την ψυχή των αγωνιστών άτονη, αδιάφορη και ανόητη, όσο η φιλαυτία, η τροφός των παθών. Όταν η φιλαυτία, αντί για τους κόπους της αρετής, προτιμά τις αναπαύσεις του σώματος και νομίζει πως είναι καλή για το σώμα η γνώμη να μην κοπιάζει κανείς στα έργα θεληματικά, και μάλιστα στους μικρούς κι εύκολους κόπους των εντολών, τότε προξενεί ατονία στην ψυχή για τους αγώνες της ησυχίας και κάνει ισχυρή και ακαταγώνιστη την παράλυση του σώματος στα έργα.

107. Για όσους είναι ασθενείς στις εντολές και θέλουν να εμέσουν εύκολα το θολερό σκοτισμό των παθών, δεν υπάρχει άλλος τόσο άριστος και πρώτος γιατρός, όσο η αδίστακτη και με πίστη υπακοή σε όλα. Αυτή είναι φάρμακο σύνθετο από πολλές αρετές, που ζωογονεί όσους το πίνουν, και νυστέρι που καθαρίζει με μια τις ουλές των τραυμάτων. Εκείνος λοιπόν που με πίστη και απλότητα διάλεξε πριν απ' όλα αυτήν να εξασκεί, έκοψε με μια όλα τα πάθη. Και όχι μόνο έφτασε στην ησυχία, αλλά ήδη με την υπακοή την βίωσε με πληρότητα, γιατί βρήκε το Χριστό και έγινε και λέγεται μιμητής και δούλος του Χριστού.

108. Χωρίς πενθική εργασία και ζωή, είναι αδύνατο να υπομείνει κανείς τον καύσωνα της ησυχίας. Όποιος έχει πένθος και μελετά τα πριν και τα μετά το θάνατο δεινά, πριν αυτά έρθουν, αυτός και υπομονή θα έχει και ταπείνωση, τα δύο θεμέλια της ησυχίας. Όποιος όμως ησυχάζει χωρίς υπομονή και ταπείνωση, έχει πάντοτε την αδιαφορία να συντροφεύει την οίηση. Από αυτές πολλαπλασιάζονται οι αιχμαλωσίες και οι ρεμβασμοί του νου και μας σπρώχνουν στη χαύνωση. Στη συνέχεια η ακράτεια, η θυγατέρα της ραθυμίας, κάνει το σώμα χαύνο και άτονο και σκοτίζει κι απολιθώνει το νου. Τότε και ο Ιησούς κρύβεται, καθώς υπάρχει τόσος όχλος νοημάτων και

λογισμών στον τόπο της διάνοιας(Ιω. 5, 13).

109. Είναι αδύνατο να δοκιμάσουν όλοι με αίσθηση ψυχής το βασανισμό της συνειδήσεως, της τωρινής ή της μέλλουσας ζωής. Αυτό γίνεται αισθητό μόνο σ' εκείνους ειδικά που στερούνται τη δόξα και την αγάπη, από εδώ ή εκεί. Ο βασανισμός αυτός είναι σαν κάποιος δήμιος φοβερός που τιμωρεί τους ενόχους με ποικίλους τρόπους, και διαρκώς χρησιμοποιεί τυραννικά το ζήλο ή έλεγχο, σαν να τραβάει κοφτερό σπαθί. Αφού λοιπόν έχομε τη συνείδηση, ο λεγόμενος ζήλος ή, από άλλους, φυσικός θυμός, κινείται κατά τρεις τρόπους, προς τους δαίμονες, τη φύση και την ψυχή. Αυτόν μας προστάζουν να τον ακονίζομε σαν κοφτερό σπαθί εναντίον των εχθρών. Αν ο ζήλος αυτός νικήσει και υποτάξει τα δύο στο ένα, την αμαρτία δηλαδή και τη σάρκα στην ψυχή, τότε μεταβάλλεται σε ψηλό βουνό ανδρείας και φτάνει στο Θεό. Αν όμως η ψυχή υποταχθεί στα δύο, τότε ο ζήλος της γίνεται βασανισμός ανελέητος, γιατί υποδουλώθηκε με τη θέλησή της στους εχθρούς. Από εδώ και πέρα η ψυχή διαπράττει τα αίσχιστα, και επειδή έχασε την ενάρετη κατάστασή της, ξέπεσε και χωρίστηκε από το Θεό.

110. Από όλα τα πάθη, τα κατεξοχήν σκληρά και βαριά είναι δύο, η πορνεία και η ακηδία, τα οποία πιέζουν και παραλύουν την ταλαίπωρη ψυχή. Αυτά τα δύο πάθη έχουν αλληλουχία και αλληλοεξάρτηση, και είναι δυσκολοπολέμητα και αήττητα και τελείως ανίκητα από εμάς. Το πάθος της πορνείας πλεονάζει στο επιθυμητικό μέρος της ψυχής, και από τη φύση του αγκαλιάζει αδιαχώριστα την ύλη και των δύο, της ψυχής δηλαδή και του σώματος, κι έχει αναμιγμένη όλη την ηδονή της σε όλα τα μέλη. Η ακηδία κυριαρχεί ψηλά στο ηγεμονικό της ψυχής, δηλαδή στο νου, και περισφίγγει όλη την ψυχή και όλη τη σάρκα σαν κισσός, κάνοντας την ανθρώπινη φύση νωθρή, αδρανή και παράλυτη. Τα δύο αυτά πάθη διώχνονται, αν και χωρίς να νικηθούν τελείως, και πριν από τη μακάρια κατάσταση της απάθειας, όταν η ψυχή ευφραίνεται έχοντας λάβει κατά την προσευχή δύναμη Αγίου Πνεύματος, η οποία της προξενεί άνεση και ισχύ και βαθιά ειρήνη στην καρδιά δια της ησυχίας. Η πορνεία λοιπόν είναι η αρχή, η βασίλισσα, η κυρίαρχος και η συνισταμένη των ηδονών, και η σύντροφός της ραθυμία είναι το ακαταμάχητο άρμα που μεταφέρει τους πολεμάρχους του Φαραώ(Έξ. 14, 7). Από αυτές τις δύο εισχώρησαν για μας τους αθλίους οι αφορμές των παθών στη ζωή.

111. Αρχή της νοεράς προσευχής είναι η «ενέργεια», δηλαδή η καθαρτική δύναμη του Πνεύματος και η μυστική ιερουργία του νου. Της ησυχίας τώρα, αρχή είναι η κατά Θεόν σχολή, μεσότητα η δύναμη του φωτισμού και η θεωρία, και τέλος η έκσταση και η αρπαγή του νου προς το Θεό.

112. Η νοερή ενέργεια του νου είναι πνευματική ιερουργία. Σαν αρραβώνας πριν από τη μέλλουσα απόλαυση που ξεπερνάει κάθε νόηση, η ιερουργία αυτή τελείται από το νου, ο οποίος θυσιάζει μυστικά τον Αμνό του Θεού στο θυσιαστήριο της ψυχής και μετέχει σ' αυτόν. Το να τρώγει κανείς τον Αμνό του Θεού στο νοερό θυσιαστήριο της ψυχής, δεν είναι μόνο να τον νοεί η να μετέχει σ' Αυτόν, αλλά και να γίνει όμοιος με Αυτόν στη μέλλουσα ζωή. Γιατί εδώ άπολαμβάνομε τους λόγους των μυστηρίων, τα ίδια όμως τα μυστήρια ελπίζομε να τα απολαύσομε εκεί.

113. Η προσευχή στους αρχαρίους είναι σαν μια φωτιά ευφροσύνης που ξεπηδά από την καρδιά, στους τελείους σαν ενέργεια ευωδιαστού φωτός. Ή ακόμη, η προσευχή είναι κήρυγμα των Αποστόλων, ενέργεια της πίστεως, ή μάλλον πίστη άμεση· αυτή κάνει χειροπιαστά όσα ελπίζομε, είναι έμπρακτη αγάπη, αγγελική κίνηση, δύναμη και έργο και ευφροσύνη των Ασωμάτων, ευαγγέλιο Θεού, βεβαίωση της καρδιάς, ελπίδα σωτηρίας, σημάδι αγνισμού, σύμβολο αγιότητας, επίγνωση του Θεού, φανέρωση και ανανέωση του βαπτίσματος, αρραβώνας του Αγίου Πνεύματος, αγαλλίαση του Ιησού, ευφροσύνη της ψυχής, έλεος Θεού, σημάδι συμφιλιώσεως, σφραγίδα του Χριστού, ακτίνα του νοητού ηλίου, άστρο που φωτίζει τις καρδιές, εδραίωση του Χριστιανισμού, απόδειξη της συμφιλιώσεως του Θεού, χάρη Θεού, σοφία Θεού ή μάλλον η αρχή της αυτοσοφίας, φανέρωση του Θεού, έργο των μοναχών, πολιτεία των ησυχαστών, αφορμή της ησυχίας, τεκμήριο αγγελικής ζωής. Και τι χρειάζεται να λέμε περισσότερα; Προσευχή είναι ο Θεός, ο οποίος ενεργεί τα πάντα σε όλους(Α΄ Κορ. 10, 6), γιατί μία είναι η ενέργεια του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, που ενεργεί τα πάντα μέσω του Ιησού Χριστού.

114. Αν ο Μωυσής δεν έπαιρνε από το Θεό ράβδο εξουσίας, δε θα γινόταν για τον Φαραώ θεός (Έξ.

7, 1), ώστε να τιμωρεί με μάστιγες αυτόν και την Αίγυπτο. Έτσι κι ο νους, αν δεν πάρει στο χέρι του τη δύναμη της προσευχής, είναι αδύνατο να συντρίψει την αμαρτία και τις δαιμονικές δυνάμεις.

115. Εκείνοι που λένε ή κάνουν κάτι χωρίς ταπείνωση, μοιάζουν σαν να κτίζουν μέσα στο χειμώνα ή χωρίς λάσπη. Είναι πολύ λίγοι αυτοί που βρίσκουν και μαθαίνουν την ταπείνωση με την πείρα και τη γνώση. Κι εκείνοι που επιχειρούν να την περιγράψουν με λόγια, μοιάζουν μ' αυτούς που προσπαθούν να μετρήσουν την άβυσσο. Εγώ τώρα ο τυφλός, έχοντας σχηματίσει μία αμυδρή εικόνα γι' αυτό το μεγάλο φως, τολμώ και λέω. Η πραγματική ταπείνωση ούτε ταπεινολογία έχει, ούτε ταπεινοσχημία· ούτε βιάζει τον κάτοχό της να φρονεί ταπεινά ή να μέμφεται τον εαυτό του για να δείξει ταπείνωση. Κι αυτά βέβαια, σαν διάφοροι τρόποι, είναι αφορμές και σχήματα ταπεινώσεως, εντούτοις η ταπείνωση είναι χάρη και δωρεά που δίνεται άνωθεν. Όπως λένε οι Πατέρες, υπάρχουν δύο ειδών ταπεινώσεις: να θεωρεί κανείς τον εαυτό του κατώτερο όλων και να αποδίδει στο Θεό τα κατορθώματα. Το πρώτο είναι η αρχή, το δεύτερο το τέλος. Όποιος την επιζητεί, θα την αποκτήσει αν έχει μέσα του με γνώση και συλλογίζεται τα εξής τρία: ότι είναι πιο αμαρτωλός απ' όλους, πιο αισχρός απ' όλα τα κτίσματα, επειδή βρίσκεται στο παρά φύση, και πιο ελεεινός κι από τους δαίμονες, αφού έγινε δούλος σ' αυτούς. Οφείλει ακόμη να λέει στον εαυτό του: «Πού να ξέρω εγώ ακριβώς τις αμαρτίες των ανθρώπων ποιες και πόσες είναι; Πού να ξέρω αν είναι ίσες ή υπερβαίνουν τις δικές μου; Και αφού, ψυχή μου, δεν ξέρω, είμαι κάτω απ' όλους τους ανθρώπους, σαν χώμα και στάχτη κάτω από τα πόδια τους. Και πώς να μη θεωρώ τον εαυτό μου αισχρότερο απ' όλα τα κτίσματα που βρίσκονται στην κατά φύση κατάσταση όπως δημιουργήθηκαν, ενώ εγώ λόγω των αμέτρητων αμαρτιών μου βρίσκομαι στο παρά φύση; Αλήθεια, και τα θηρία και τα κτήνη είναι πιο καθαρά από μένα τον αμαρτωλό. Και γι' αυτό είμαι κάτω απ' όλα, αφού με τις αμαρτίες μου έχω ριχτεί πριν πεθάνω στον άδη και είμαι πεσμένος εκεί. Ποιός δεν αισθάνεται ότι ο αμαρτωλός είναι χειρότερος κι από τους δαίμονες, αφού είναι δούλος και υπήκοός τους κι είναι ήδη από εδώ φυλακισμένος μαζί τους στο σκοτάδι; Πράγματι, χειρότερος κι από τους δαίμονες όποιος κυριεύεται από αυτούς. και γι' αυτό, ταλαίπωρε, θα κληρονομήσεις μαζί τους την άβυσσο, εσύ που κατοικείς στα καταχθόνια και στον άδη και στην άβυσσο πριν ακόμη πεθάνεις. Πώς εξαπατάς τον εαυτό σου και τον ονομάζεις δίκαιο, αφού με τα κακά σου έργα τον κατάντησες αμαρτωλό και βέβηλο και δαίμονα; Αλοίμονο, πόσο απατάσαι και πλανάσαι, δαιμονολάτρη, σκύλε ακάθαρτε, που γι' αυτά θα ριχτείς στη φωτιά και στο σκότος.»

116. Πνευματοκίνητη σοφία, σύμφωνα με τους Θεολόγους, είναι η δύναμη της νοεράς και καθαρής και αγγελικής προσευχής. Σημείο της προσευχής αυτής είναι να μην έχει ο νους, καθώς προσεύχεται, κανένα απολύτως σχήμα και να μη βλέπει υλικά μήτε τον εαυτό του μήτε τίποτε άλλο· αλλά συχνά κι οι ίδιες του οι αισθήσεις συστέλλονται εξαιτίας του φωτός εκείνου. Γιατί τότε ο νους γίνεται άυλος και φωτοειδής και ενώνεται κατά τρόπο ανέκφραστο με το Θεό σε ένα πνεύμα(Α΄ Κορ. 6, 17).

117. Οι τρόποι που δείχνουν και οδηγούν στη θεοδώρητη ταπείνωση είναι εφτά, κι ο καθένας στηρίζει και γεννά τους άλλους. Είναι οι ακόλουθοι: σιωπή, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινή ενδυμασία, αυτομεμψία, συντριβή, εσχατιά. Η με επίγνωση σιωπή γεννά την ταπεινοφροσύνη. Από την ταπεινοφροσύνη γεννιούνται οι άλλοι τρεις τρόποι της ταπεινώσεως: το να λέει κανείς ταπεινά, το να φορά ταπεινά και ευτελή ρούχα και το να μέμφεται διαρκώς τον εαυτό του. Αυτοί οι τρεις τρόποι γεννούν τη συντριβή που προέρχεται από την παραχώρηση των πειρασμών, την οποία ονομάζουν και οικονομική παιδαγωγία και ταπείνωση που προξενείται από τους δαίμονες. Η συντριβή εύκολα κάνει την ψυχή να βιώνει την «εσχατιά», δηλαδή να είναι κάτω απ' όλους και έσχατη όλων, αφού την κυριεύουν όλοι. Οι δύο τελευταίοι τρόποι φέρνουν την τέλεια και θεοδώρητη ταπείνωση. Τη δύναμη αυτή την ονομάζουν τελειότητα όλων των αρετών. Και αυτή είναι που αποδίδει στο Θεό τα ενάρετα κατορθώματα. Πρώτα λοιπόν απ' όλα είναι η σιωπή, από την οποία γεννιέται η ταπεινοφροσύνη. Αυτή γεννά τους επόμενους τρεις τρόπους της ταπεινώσεως. Οι τρεις αυτοί τρόποι γεννούν τη συντριβή. Η συντριβή γεννά τον έβδομο τρόπο της πρώτης ταπεινώσεως, τον κάτω απ' όλους, τον οποίο και ονομάζουν οικονομική ταπείνωση. Η οικονομική ταπείνωση φέρνει τη θεοδώρητη και τέλεια και ανυπόκριτη και αληθινή ταπείνωση. Η πρώτη ταπείνωση έρχεται έτσι: αν ο άνθρωπος δεν εγκαταλειφθεί και δεν νικηθεί και δεν

υποδουλωθεί και δεν κυριευθεί νικημένος από κάθε πάθος και λογισμό και πνεύμα, χωρίς να βρίσκει βοήθεια μήτε από έργα, μήτε από το Θεό ή από ο,τιδήποτε γενικά, έτσι που να φτάσει πιά στην απελπισία και να ταπεινωθεί σε όλα, δεν μπορεί να συντριβεί και να έχει τον εαυτό του κάτω απ' όλους και έσχατο και δούλο όλων και χειρότερο ακόμη κι από τους δαίμονες, αφού νικιέται κι εξουσιάζεται από αυτούς. Αυτή λοιπόν είναι η οικονομική ταπείνωση που παραχωρεί η Πρόνοια, και μέσω αυτηής δίνεται από το Θεό η δεύτερη, η υψηλή ταπείνωση, η οποία είναι θεία δύναμη που ενεργεί και κάνει τα πάντα. Αυτη κάνει τον άνθρωπο να βλέπει τον εαυτό του πάντοτε όργανο της θείας δυνάμεως και να εργάζεται μ' αυτήν τα θαυμάσια του Θεού.

118. Υποστατική πνευματική θεωρία του φωτός, νου χωρίς φαντασίες και μετεωρισμούς, ενέργεια προσευχής αληθινή και αείρρυτη από το βάθος της καρδιάς, ανάσταση και ανάταση ψυχής, θεία έκπληξη, μετεωροπορία από τον κόσμο αυτό, ολική έκσταση της διάνοιας από τις αισθήσεις με την ενέργεια του Πνεύματος, αρπαγή του νου από τις δυνάμεις του, αγγελική κίνηση ψυχής, θεοκίνητη προς τα άπειρα ύψη, αδύνατο να βρει κανείς στη δική μας γενεά, γιατί σ' εμάς κυριαρχεί η τυραννία των παθών, από τους πολλούς πειρασμούς. Γιατί ο νους έχει την τάση, και μάλιστα στους πιο επιπόλαιους, να τα φαντάζεται αυτά πριν από τον καιρό τους. Κι έτσι αφού χάσει και την κάποια καλή κατάσταση που του δόθηκε από το Θεό, να νεκρωθεί τελείως. Γι' αυτό πρέπει κανείς, με μεγάλη διάκριση, μήτε να ζητεί πρόωρα όσα είναι άλλου καιρού, μήτε ν' αφήνει εκείνα που έχει στα χέρια και να φαντάζεται άλλα. Γιατί ο νους έχει εκ φύσεως την τάση να πέφτει εύκολα σε φαντασιοπληξίες σχετικά με τα παραπάνω και να τα πλάθει, χωρίς να τα έχει φτάσει. Υπάρχει λοιπόν φόβος όχι μικρός, μήπως ένας τέτοιος άνθρωπος στερηθεί κι εκείνα που του δόθηκαν ή, συχνά, στην αυταπάτη του, να χάσει και το νου του και να γίνει φανταστής και όχι ησυχαστής.

119. Χάρη δεν είναι μόνο η πίστη, αλλά και η με θεία ενεργήματα προσευχή. Την πίστη την αληθινή, που έχει μέσα της φανερή τη ζωή του Ιησού, την αποδεικνύει η πίστη που ενεργείται πνευματικά με την αγάπη. Επομένως έχει την αντίθετη πίστη, τη νεκρή και άζωη, εκείνος που δεν τη βλέπει στον εαυτό του να ενεργείται με την αγάπη. Αλλ' ούτε και πιστός στην κυριολεξία μπορεί να λέγεται εκείνος που πιστεύει στα λόγια μόνο, χωρίς η πίστη του να ενεργείται με τις εντολές ή μέσα στο πνεύμα του. Πρέπει λοιπόν να εκδηλώνει την πίστη του με την προκοπή του στα έργα, ή η πίστη του να ενεργείται, λάμποντας ως φως, με τα έργα, όπως λέει ο θείος Απόστολος: «Δείξε μου την πίστη σου με τα έργα σου και εγώ θα σου δείξω τα έργα μου με την πίστη μου»(Ιάκ. 2, 18). Με τα λόγια αυτά δείχνει ότι η πίστη τής χάρης φανερώνεται από τα έργα των εντολών, όπως και οι εντολές ενεργούνται και λάμπουν με την πίστη της χάρης. Γιατί η πίστη είναι ρίζα των εντολών, ή μάλλον πηγή που τις ποτίζει και μεγαλώνουν, και διαιρείται σε δύο μέρη, σε ομολογία και χάρη, αν και είναι φύσει αδιαίρετη.

120. Η μικρή και μεγάλη και σύντομη κλίμακα για τους υποτακτικούς, έχει πέντε σκαλοπάτια που οδηγούν στην τελειότητα. Πρώτο είναι η αποταγή, δηλαδή η απάρνηση του κόσμου, δεύτερο η υποταγή, τρίτο η υπακοή, τέταρτο η ταπείνωση και πέμπτο η αγάπη, η οποία είναι ο Θεός. Η αποταγή ανεβάζει από τον άδη εκείνον που βρίσκεται πεσμένος εκεί, κι αποδεσμεύει από την ύλη τον υποδουλωμένο σ' αυτήν. Η υποταγή, βρήκε το Χριστό και τον διακονεί, όπως λέει ο ίδιος: «Εκείνος που με διακονεί, αυτός με ακολουθεί, και όπου είμαι εγώ, εκεί θα είναι και αυτός»(Ιω. 12, 26). Και πού είναι ο Χριστός; Καθισμένος στα δεξιά του Πατέρα. Λοιπόν, όπου είναι ο διακονούμενος, εκεί πρέπει να είναι και ο διάκονος, βάζοντας πρόθυμα τα πόδια του στα σκαλοπάτια για την ανάβαση· ή μάλλον, προτού ανεβεί ο ίδιος με τις προσπάθειές του, έχει ήδη συνανεβεί και συνανεβαίνει με το Χριστό. Η υπακοή τώρα, που ενεργείται με τις εντολές, οικοδομεί την κλίμακα με διάφορες αρετές που τις τοποθετεί σαν σκαλιά για την ανάβαση της ψυχής. Από την υπακοή τέλος, η υψοποιός ταπείνωση παίρνει τον υποτακτικό και, αφού τον φέρει ψηλά στον ουρανό, τον παραδίδει στην βασίλισσα των αρετών, την αγάπη, που τον οδηγεί και τον παρουσιάζει στο Χριστό. Έτσι, με τη σύντομη αυτή κλίμακα, ανεβαίνει εύκολα στον ουρανό εκείνος που υποτάσσεται αληθινά.

121. Πιο σύντομη διαδρομή προς τα άνω βασίλεια με τη μικρή κλίμακα των αρετών δεν είναι άλλη, όσο η κατάργηση των πέντε παθών των αντιθέτων στην υπακοή· δηλαδή της παρακοής, της αντιλογίας, της αυταρέσκειας, της δικαιολογίας και της ολέθριας οιήσεως. Αυτές είναι μέλη και

μερη του αφηνιασμένου δαίμονα που καταπίνει τους νόθους υποτακτικούς και τους παραπέμπει στον δράκοντα άδη, στην άβυσσο. Η παρακοή είναι το στόμα του άδη· η αντιλογία, η γλώσσα του η κοφτερή σαν σπαθί· η αυταρέσκεια είναι τα ακονισμένα δόντια του· η δικαιολογία, ο θώρακάς του· αναπνοή της παμφάγου κοιλιάς του είναι η οίηση που οδηγεί στον άδη. Όποιος νικά με την υπακοή το πρώτο, έκοψε μεμιάς όλα τα άλλα, και με αυτό το ένα σκαλοπάτι ανεβαίνει γρήγορα στους ουρανούς. Τούτο είναι θαύμα όντως ανέκφραστο και άφθαστο, που οικονόμησε ο φιλάνθρωπος Κύριός μας, ώστε με μια αρετή ή μάλλον μ' ένα πρόσταγμα, να ανεβαίνει ο άνθρωπος αμέσως στους ουρανούς, όπως και με μια παρακοή κατεβήκαμε και κατεβαίνομε στον άδη.

122. Ο άνθρωπος είναι σαν ένας άλλος, διττός κόσμος που ονομάζεται καινούργιος, σύμφωνα με τον θείο Απόστολο που είπε: «»Οποιος ανήκει στο Χριστό, είναι καινούργια κτίση»(Β΄ Κορ. 5,17). Γιατί με την αρετή ο άνθρωπος γίνεται και ουρανός και γη κι όλα όσα αποτελούν τον κόσμο. Γι' αυτόν είναι όλος ο λόγος και όλο το μυστήριο, όπως λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος. Αφού λοιπόν η πάλη μας, όπως είπε ο Απόστολος(Εφ. 6,12), δεν είναι με όντα από αίμα και σάρκα, αλλά με τις αρχές και εξουσίες του σκότους αυτού του αιώνα, με τα πονηρά πνευματικά όντα του άρχοντα του αέρα στα επουράνια, είναι επόμενο, εκείνοι που παλεύουν κρυφά εναντίον μας, να κινούνται στον κόσμο των ψυχικών μας δυνάμεων, ο οποίος μοιάζει με το μεγάλο κόσμο της φύσεως.

Γιατί οι τρεις άρχοντες των πονηρών πνευμάτων αντιπαρατάσσονται κι εκστρατεύουν εναντίον των τριών ψυχικών δυνάμεων των αγωνιστών, και σε όποιο σημείο έχει κανείς προκόψει και εργάζεται, εκεί και πολεμείται απ' αυτούς. ο δράκοντας, ο άρχοντας της αβύσσου, ο οποίος εκδηλώνει την ισχύ του στην οσφύ —την έδρα του επιθυμητικού— και τον ομφαλό, εκστρατεύει κι επιτίθεται εναντίον εκείνων που είναι στραμμένοι στην καρδιά τους. Και μέσω του ενήδονου γίγαντα της λησμοσύνης ακοντίζει σ' αυτούς τις καυστικές δυνάμεις των πυρωμένων βελών του. Έχοντας την επιθυμία σαν άλλη θάλασσα και άβυσσο, βουτά και έρπει μέσα σ' αυτήν και την ταράζει και την κάνει ν' αφρίζει και ν' αναβράζει.

Και την πυρώνει για συνουσίες και με τους χειμάρρους των ηδονών την πλημμυρίζει, χωρίς να μπορεί να τη γεμίσει, αφού είναι άπληστη. Ο άρχοντας του κόσμου τούτου(Ιω. 12.31), ως αντίπαλος του θυμικού, αντιπαρατάσσεται εναντίον εκείνων που ασκούν την πρακτική αρετή. Εξοπλίζει συνεχώς τις παρατάξεις του και μας πολεμά· και, σαν την πάλη που γίνεται στον κόσμο ή σε θέατρο και στάδιο, κάνει στο θυμικό τα κάθε λογής τεχνάσματα των παθών κατά τη νοερή πάλη, με τη βοήθεια του γίγαντα της ραθυμίας.

Νικά λοιπόν ή νικιέται από εκείνους που με ανδρεία παλεύουν διαρκώς μαζί του, και τους προξενεί ή το στεφάνωμα ή την ντροπή της ήττας μπροστά στους Αγγέλους. Ο άρχοντας τέλος του αέρα(Εφ. 2,2), επιτίθεται με φαντασίες εναντίον εκείνων που σχολάζουν στη θεωρία με τη διάνοια, γιατί μπορεί να πλησιάζει το λογικό και νοερό μέρος της ψυχής μαζί με τα πονηρά πνεύματα του αέρα. Και με το γίγαντα της άγνοιας αναταράζει και θολώνει, σαν άλλο λογικό ουρανό, τη διάνοια που έγινε ικανή γι' ανάταση. Παρουσιάζει δηλαδή, για να την εξαπατήσει, τις φανταστικές και ομιχλώδεις μορφές και τους μετασχηματισμούς των πονηρών πνευμάτων σαν αστραπές και βροντές, καταιγίδες και κρότους, και της προξενεί δειλία. Ο καθένας δηλαδή από τους τρεις παλεύει κι επιτίθεται εναντίον ενός από τα τρία μέρη της ψυχής. Και με όποιο είναι αντίπαλος, εναντίον εκείνου αγωνίζεται.

123. Οι δαίμονες, ήταν κάποτε και αυτοί νόες και ξέπεσαν από εκείνη την αυλία και τη λεπτότητα, γι' αυτό ο καθένας τους απέκτησε κάποια υλική πυκνότητα, παίρνοντας ανάλογα με την τάξη ή την ενέργεια σωματική μορφή αντίστοιχη της ιδιότητάς του. Γιατί και αυτοί, όπως ο άνθρωπος, αφού έχασαν την αγγελική ηδονή και στερήθηκαν τη θεϊκή απόλαυση, βρέθηκαν να έχουν όπως κι εμείς απόλαυση τα χοϊκά και έγιναν κάπως υλικοί αποκτώντας υλικά πάθη. Δεν πρέπει να θαυμάζομε γι' αυτό, αφού και η λογική και νοερή ψυχή μας, που κτίσθηκε κατ' εικόνα Θεού, έγινε κτηνώδης, αναίσθητη και σχεδόν χωρίς νου από τις απολαύσεις των υλικών πραγμάτων και αγνόησε το Θεό.

Γιατί η έξη έχει τη δύναμη να μεταποιεί τη φύση και να μεταβάλλει την ενέργεια σε σχέση με την προαίρεση. Άλλα λοιπόν από τα πνεύματα είναι υλώδη και βαριά και ασυγκράτητα, θυμώδη, εκδικητικά, και ανοίγουν το στόμα σαν θηρία σαρκοφάγα για την υλική ηδονή και απόλαυση·

φαίνονται σαν αιμοβόρα σκυλιά να τρώνε όπως οι δαιμονόληπτοι την αγαπητή τους σαπίλα, κι έχουν απόλαυση και κατοικία τους τις παχιές και πληθωρικές σάρκες. Άλλα πάλι πνεύματα είναι ακόλαστα και υγρώδη, σαν βδέλλες και βάτραχοι και φίδια στη λίμνη της επιθυμίας· κάποτε γίνονται και σαν ψάρια που κινούνται μέσα στην αλμυρή ηδονή της ακολασίας, κι αυτή είναι η απόλαυσή τους. Κολυμπούν μέσα στο πέλαγος της πολυποσίας, όντα γλιστερά και πλαδαρά, και χαίρονται με την υγρότητα των αλόγων ηδονών, ξεσηκώνοντας αδιάκοπα στην ψυχή κύματα λογισμών και μολυσμών και τρικυμίες και ανεμοζάλες.

Άλλα τέλος είναι ελαφρά και λεπτά, αφού είναι πνεύματα του αέρα, και φυσομανούν στο θεωρητικό μέρος της ψυχής δημιουργώντας σφοδρούς ανέμους και φαντασίες. Μεταμορφώνονται κάποτε σε πουλιά αλλά και σε αγγέλους και απατούν την ψυχή. Δίνουν μορφή στις μνήμες γνωστών προσώπων. Παραποιούν και μετατρέπουν κάθε πνευματική θεωρία, και μάλιστα σε όσους βρίσκονται ακόμη στο στάδιο του αγώνα και δεν έφτασαν στην καθαρότητα και την πνευματική διάκριση. Γενικά, δεν υπάρχει κάτι το πνευματικό που να μη μετασχηματίζονται κρυφά σ' αυτό κατά φαντασία. Γιατί τα πνεύματα αυτά εξοπλίζονται ανάλογα με την πνευματική κατάσταση και το μέτρο της προκοπής του ανθρώπου και εισχωρούν φέρνοντας πλάνη αντί αλήθεια και φαντασία αντί θεωρία. Σχετική είναι η μαρτυρία της Γραφής που λέει: «Τα θηρία του αγρού και τα πτηνά του ουρανού και τα ερπετά της γης»(Ωσ. 2,14) , υπονοώντας φανερά τα πονηρά πνεύματα.

124. Η εξέγερση των παθών και ο πόλεμος που ξεσηκώνει η σάρκα εναντίον της ψυχής, γίνεται μέσα μας κατά πέντε τρόπους. Άλλοτε η σάρκα κάνει μη ορθή χρήση των πραγμάτων· άλλοτε θέλει να ενεργεί τα παρά φύση· άλλοτε οπλίζεται από τους δαίμονες εναντίον της ψυχής, γιατί ευχαρίστως διατηρεί φιλία μαζί τους· κάποτε όμως και από μόνη της η ψυχή ατακτεί, καθώς έχει πια τα πάθη σαν ιδιότητές της. Ύστερα απ' όλα αυτά, αντιμετωπίζομε και πόλεμο από φθόνο των δαιμόνων, όταν αυτοί, έχοντας αποτύχει σ' όλα τα προηγούμενα, μας επιτίθενται κατά παραχώρηση Θεού, για να ταπεινωθούμε.

125. Οι κύριες αιτίες του πολέμου, οι οποίες μας έρχονται από παντού και μέσω των πάντων, είναι τρεις: η έξη, η μη ορθή χρήση των πραγμάτων και ο φθόνος και πόλεμος των δαιμόνων κατά παραχώρηση του Θεού. Όπως η σάρκα εξεγείρεται ή επιθυμεί εναντίον της ψυχής και η ψυχή εναντίον τής σάρκας(Γαλ.5,17), κατά τον ίδιο τρόπο η έξη και η ενέργεια δημιουργούν τον πόλεμο των σαρκικών παθών κατά της ψυχής και των αρετών της ψυχής κατά της σάρκας. Ενίοτε και αυτός ο εχθρός, όλο θράσος, μάχεται εναντίον μας απερίσκεπτα και αναίτια, ως αναιδής που είναι. Μην επιτρέψεις λοιπόν, αγαπητέ, στην αιμοχαρή βδέλλα να σου ρουφά το αίμα από τις αρτηρίες, και δε θά μπορέσει ποτέ να εμέσει αίμα. Μήτε να χορταίνεις με χώμα το φίδι και τον δράκοντα, και θα καταπατήσεις εύκολα την αυθάδεια του λιονταριού και του δράκοντα(Ψαλ. 90,13). Στέναξε μέχρις ότου γυμνωθείς από τα πάθη και φορέσεις την ουράνια κατοικία(Β΄ Κορ. 5,2) και τη μορφή τού Ιησού Χριστού που σε έπλασε κατ' εικόνα Του.

126. Εκείνοι που είναι μόνο σάρκες και προσηλωμένοι στη φιλαυτία, είναι κατεξοχήν υποδουλωμένοι παντοτινά στην ηδονή και την κενοδοξία κι έχουν μέσα τους ριζωμένο το φθόνο. Καθώς λιώνουν από το φθόνο και βλέπουν με πίκρα την ευτυχία του πλησίον τους, διαβάλλουν τα καλά ως κακά και ότι είναι προϊόντα της πλάνης, και ούτε τα πνευματικά δέχονται ή πιστεύουν, ούτε μπορούν να δουν ή να γνωρίσουν το Θεό από την ολιγοπιστία τους. Οι άνθρωποι αυτοί, κατά την τύφλωση και την ολιγοπιστία τους, δικαιολογημένα θ' ακούσουν εκεί το: «Δε σας γνωρίζω»(Ματθ. 25,12). Γιατί ο πιστός που ερωτά, πρέπει ή να πιστεύει όταν ακούει εκείνα που δε γνωρίζει, ή να μαθαίνει εκείνα που πιστεύει, ή να διδάσκει εκείνα που έμαθε κι έτσι να πολλαπλασιάζει χωρίς φθόνο το τάλαντο σ' όσους το δέχονται με πίστη. Αν όμως απιστεί σ' εκείνα που δεν ξέρει και εξευτελίζει εκείνα που δε γνώρισε και διδάσκει εκείνα που δεν έμαθε, από φθόνο προς εκείνους που τα διδάσκουν με πρακτική πείρα, θα επιτιμηθεί οπωσδήποτε και θα συγκαταριθμηθεί μ' εκείνους που έχουν μέσα τους «χολή πικρίας»(Πράξ. 8,23).

127. Ρήτορας είναι, κατά τους αληθινά σοφούς, εκείνος που με τη γενική επιστήμη περιλαμβάνει με συντομία όλα τα όντα και, σαν ένα σώμα, και τα διαιρεί και τα συνενώνει, αποδεικνύοντας τα ομοδύναμα και κατά την ετερότητα και κατά την ταυτότητα. Ή εκείνος που αληθινά λέγεται

αποδεικτικός. Ή πάλι, ρήτορας είναι κυρίως ο πνευματικός, αυτός που τις διαιρεμένες πέντε γενικές ιδιότητες των όντων, τις οποίες συνένωσε ο ενανθρωπήσας Λόγος, τις διαιρεί και τις συνενώνει περιλαμβάνοντας το σύνολο με έναν περιληπτικό λόγο, σαν ρήτορας. και δεν τ' αποδεικνύει αυτό σε άλλους μόνο με ξερές αποδείξεις όπως οι εκτός του χριστιανισμού ρήτορες, αλλά μπορεί από τις θεωρίες που του εμφανίζονται πνευματικά μέσα στα όντα να φωτίζει και άλλους. Αληθινός φιλόσοφος είναι εκείνος που γνωρίζει από τα όντα την Αιτία των όντων ή που γνωρίζει τα όντα από την Αιτία τους, αφού έφτασε στην υπέρνοη ένωση με το Θεό και στην άμεση πίστη και δεν έμαθε μόνο, αλλά και έπαθε τα θεία. Ή, πάλι, φιλόσοφος είναι κυρίως ο νους που έγινε και πολιτεύεται σαν πρακτικός και θεωρητικός.

Τέλειος φιλόσοφος είναι ο νους που κατόρθωσε την ηθική και φυσική και θεολογική φιλοσοφία, ή μάλλον φιλοθεΐα, αυτός δηλαδή που διδάχθηκε από το Θεό τις πράξεις της ηθικής φιλοσοφίας, τους λόγους της φυσικής και τη θεωρία και την ακρίβεια των δογμάτων της θεολογικής. «Ή πάλι, θείος ρήτορας στα θεία είναι εκείνος που ξεχωρίζει τα κυρίως όντα από τα όντα ή τα μή όντα, και δείχνει τους λόγους των πρώτων από αυτά, και σε αυτά πάλι θεωρεί τους λόγους εκείνων, κυριαρχούμενος τελείως από το Πνεύμα του Θεού. Ακόμη, συγκρίνει τον αισθητό και ορατό κόσμο με τον νοητό και αόρατο και αντίστροφα, συμπεραίνοντας ότι ο ορατός είναι εικόνα του αοράτου και ο αόρατος αρχέτυπο του ορατού. Γιατί, όπως λένε, στα ατύπωτα προτάσσονται οι τύποι, και τα σχήματα στα ασχημάτιστα.

Έτσι, καθώς ο ορατός και ο αόρατος κόσμος φανερώνονται πνευματικά ο ένας μέσω του άλλου, βλέπει καθαρά τον ένα στον άλλο και τον κάνει φανερό με το λόγο της αλήθειας. Όχι πως πλάθει την σαν ήλιο λαμπερή γνώση της αλήθειας με αναγωγικούς ή αλληγορικούς λόγους, αλλά με πνευματική επιστήμη και δύναμη διατρανώνει τους αληθινούς λόγους και των δύο κόσμων και τους αποδεικνύει με πολλή έμφαση, ότι ο ορατός κόσμος είναι παιδαγωγός μας, ενώ ο αόρατος αιώνια θεία κατοικία που έγινε ολοφάνερα για μας. Φιλόσοφος θείος είναι εκείνος που μέσω της πράξεως και της θεωρίας ενώθηκε κατά τρόπο άμεσο με το Θεό και έγινε και λέγεται φίλος του Θεού, καθώς επεδίωξε και αγάπησε την πρώτη και δημιουργική και αληθινή σοφία περισσότερο από κάθε άλλη φιλία και σοφία και γνώση.

Φιλόλογος τώρα κι όχι καθαυτό φιλόσοφος (αν και η δόξα σφετερίστηκε κρυφά το όνομα της φιλοσοφίας, όπως λέει ο μέγας Γρηγόριος), είναι εκείνος που αγαπά και ερευνά τη σοφία της δημιουργίας του Θεού ως το έσχατο απήχημά της, δεν ασκεί όμως επιδεικτικά τη φιλοσοφία αυτή για έπαινο και ανθρώπινη δόξα, για να είναι όχι φιλόϋλος, αλλά φιλόσοφος της σοφίας του Θεού για τη φύση. Γραμματέας που μαθήτευσε στη βασιλεία του Θεού(Ματθ. 13, 52), είναι καθένας που με την πράξη σχολάζει στη θεωρία του Θεού και παραμένει καρτερικά στην ησυχία· αυτός βγάζει από το θησαυρό της καρδιάς του διδάγματα καινούργια και παλαιά, δηλαδή ευαγγελικά και προφητικά, ή από Καινή και Παλαιά Διαθήκη, ή διδασκαλικά και πρακτικά, ή νομικά και αποστολικά. Αυτά είναι τα καινούργια και τα παλαιά μυστήρια, τα οποία ο πρακτικός γραμματέας φανερώνει, όταν μαθητεύσει στη θεάρεστη ζωή. Γραμματέας, για να συνοψίσομε, είναι κάθε πρακτικός που ασχολείται ακόμη με τις πράξεις σωματικώς. Ρήτορας θείος είναι εκείνος που στέκεται κατά φύση ανάμεσα στις γνώσεις και τους λόγους των όντων και τα αποδεικνύει όλα, φωτιζόμενος από το Πνεύμα, με τη διαιρετική δύναμη του λόγου. Φιλόσοφος αληθινός είναι εκείνος που αισθάνεται μέσα του την υπερφυσική ένωση με το Θεό, με τρόπο συνειδητό και άμεσο.

128. Εκείνοι που γράφουν και μιλούν και θέλουν να οικοδομούν το πλήρωμα της Εκκλησίας, χωρίς να έχουν το Πνεύμα, είναι ψυχικοί και χωρίς Πνεύμα, όπως λέει κάπου ο θείος Απόστολος(Ιούδα 19). Και είναι υπόδικοι στην κατάρα που λέει: «Αλοίμονο σ' αυτούς που είναι συνετοί κατά τη γνώμη τους και θεωρούν τους εαυτούς των επιστήμονες»(Ησ. 5,21). Γιατί αυτοί μιλούν από τον εαυτό τους και δεν είναι το Πνεύμα του Θεού αυτό που μιλά μέσα τους, σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου(Ματθ. 10, 20). Και όσοι μιλούν από τους δικούς τους λογισμούς πριν φτάσουν στην καθαρότητα, έχουν πλανηθεί από το πνεύμα της οιήσεως. Γι' αυτούς λέει ο σοφός Σολομών: «Είδα άνθρωπο να φαντάζεται ότι είναι σοφός, αλλά περισσότερο άξιζε ο ανόητος»(Παροιμ. 26,12)· ο ίδιος πάλι μας παραγγέλλει: «Μην έχετε την πεποίθηση ότι είστε φρόνιμοι»(Παροιμ. 3,7). Αλλά και αυτός ο πλήρης Πνεύματος θείος Απόστολος ομολογεί και λέει: «Δεν είμαστε ικανοί από μόνοι

μας· η ικανότητά μας προέρχεται από το Θεό»(Β΄ Κορ. 3,5), και: «Ως απεσταλμένοι του Θεού, μιλούμε ενώπιον του Θεού με τη χάρη του Χριστού»(Β΄ Κορ. 2,17). Οι λόγοι των ανθρώπων που αναφέραμε, είναι άνοστοι και αφώτιστοι. Γιατί δε μιλούν αντλώντας από τη ζωντανή πηγή του Πνεύματος, αλλά τρέφονται από την καρδιά τους σαν από βορβορώδη λίμνη γεμάτη βδέλλες και φίδια και βατράχια επιθυμιών, επάρσεως και ακράτειας. Το νερό της γνώσεώς τους είναι δύσοσμο, θολό και χλιαρό, κι όποιοι πίνουν από αυτό, παθαίνουν καχεξία και αηδία και εμετούς.

129. Εμείς οι Χριστιανοί είμαστε, όπως λέει ο θείος Απόστολος, σώμα Χριστού και επιμέρους μέλη(Α΄ Κορ.12,27). Και αλλού λέει: «Αποτελείτε όλοι ένα σώμα κι ένα πνεύμα, σύμφωνα με τη μία κλήση σας»(Εφ. 4,4). Όπως λοιπόν το σώμα χωρίς το πνεύμα του είναι νεκρό και αναίσθητο, έτσι εκείνος που νεκρώθηκε από τα πάθη εξαιτίας της παραμελήσεως των εντολών μετά το βάπτισμα, γίνεται ανενέργητος και αφώτιστος από το Άγιο Πνεύμα και από τη χάρη του Χριστού. Έχει βέβαια το Πνεύμα, αφού πίστεψε και αναγεννήθηκε με το βάπτισμα. Το έχει όμως ανενέργητο και ακίνητο γιατί είναι ψυχικά νεκρός. Η ψυχή είναι μία και τα μέλη του σώματος πολλά, όλα ωστόσο τα κρατεί και τα ζωοποιεί η ψυχή, η οποία και κινεί όσα είναι δεκτικά ζωής· όσα όμως νεκρώθηκαν κι έμειναν ακίνητα από κάποια ασθένεια που πέρασαν, η ψυχή τα συγκρατεί, πλην άζωα και αναίσθητα. Έτσι και σε όλα γενικά τα μέλη του Χριστού υπάρχει όλο το Πνεύμα του Χριστού, που δίνει ενέργεια και ζωή σε όσα μπορούν να μετέχουν στη ζωή, αλλά κι εκείνα που δεν μπορούν κι είναι ασθενικά, τα συγκρατεί σαν μέλη από φιλανθρωπία. Γι’ αυτό και κάθε πιστός μετέχει μέσω της πίστεως στην υιοθεσία του Πνεύματος, μπορεί όμως να μείνει ανενέργητος και αφώτιστος εξαιτίας της αμέλειας και της απιστίας, στερούμενος το φως και τη ζωή του Ιησού. Έτσι, κάθε πιστός είναι μέλος Χριστού και έχει Πνεύμα Χριστού, μπορεί όμως να είναι ανενέργητος και ακίνητος και ακατάλληλος για τη μετοχή στη χάρη.

130. Οι οκτώ γενικές θεωρίες είναι οι εξής: Πρώτη, η θεωρία περί του Θεού που είναι πάνω από κάθε σχήμα, άναρχος, άκτιστος και αίτιος των όλων, δηλαδή περί της μιάς τριαδικής και υπερούσιας Θεότητας. Δεύτερη, η θεωρία της θέσεως και διατάξεως των νοερών δυνάμεων. Τρίτη, της δημιουργίας των όντων. Τέταρτη, της οικονομίας και συγκαταβάσεως του Λόγου. Πέμπτη, της αναστάσεως όλων των νεκρών. Έκτη, της φοβερής δευτέρας παρουσίας του Χριστού. Έβδομη, της αιώνιας κολάσεως. Όγδοη, της βασιλείας των ουρανών. Οι τέσσερις πρώτες αναφέρονται σε παρελθόντα και γεγονότα, οι άλλες τέσσερις στα μέλλοντα και αφανέρωτα ακόμη. Και όλες θεωρούνται με διαύγεια και κατορθώνονται από εκείνους που απέκτησαν με τη χάρη μεγάλη καθαρότητα του νου. Όποιος τις επιχειρεί χωρίς το θείο φωτισμό, να ξέρει ότι σχηματίζει στο νου του φαντασίες και όχι θεωρίες, που τις πλάθει και τις προβάλλει με τη φαντασία του.

131. Τώρα είναι ανάγκη να μιλήσομε κατά δύναμη και περί πλάνης, γιατί εξαιτίας των πολλών τεχνασμάτων και τρόπων που χρησιμοποιεί στις ενέδρες της είναι δύσκολο να τη διακρίνεις και σχεδόν αδύνατο να την καταλάβεις. Η πλάνη λοιπόν με δύο τρόπους φανερώνεται ή μάλλον έρχεται κατεπάνω μας, με τη φαντασία ή με την ενέργεια, αν και οι δύο αυτές μορφές έχουν την ίδια αιτία, την υπερηφάνεια. Η πρώτη είναι αρχή της δεύτερης, η δεύτερη αρχή της τρίτης που δημιουργείται από έκσταση.

Γιατί αρχή της θεωρίας με τη φαντασία είναι η οίηση, η οποία κάνει τον άνθρωπο να φαντάζεται το Θεό με κάποιο σχήμα, κι από αυτό ακολουθεί η πλάνη της φαντασίας προς εξαπάτηση· από την πλάνη γεννιέται η βλασφημία και στη συνέχεια η δειλία λόγω των αλλόκοτων οραμάτων κατά την εγρήγορση ή τον ύπνο, πράγμα που ονομάζεται τρόμος και ταραχή της ψυχής. Την υπερηφάνεια δηλαδή την ακολουθεί η πλάνη, την πλάνη η βλασφημία, τη βλασφημία η δειλία, τη δειλία ο τρόμος, τον τρόμο η έκσταση των φρενών. Αυτός είναι ο πρώτος τρόπος της πλάνης της φαντασίας. Ο δεύτερος τρόπος, της κατ’ ενέργειαν πλάνης, είναι ο εξής. Αρχίζει από την ηδυπάθεια, η οποία γεννιέται από τη φυσική δήθεν επιθυμία. Από την ηδονή δηλαδή γεννιέται η ακολασία των ακατονόμαστων ακαθαρσιών.

Αφού αυτή πυρώσει όλη τη φύση του ανθρώπου και θολώσει το λογικό με φαντασίες συνουσιασμών, φέρνει το νου σε έκσταση και με τη μέθη από την ενέργεια της πυρώσεως τον οδηγεί σε παραλογισμό και τον κάνει να λέει ψευδοπροφητείες βλέποντας τάχα οράματα από

κάποιους Αγίους και ακούγοντας λόγους τους, τους οποίους φανερώνει αυτός, μεθυσμένος από τη ζάλη του πάθους και με συμπεριφορά έξαλλη και δαιμονική. Τους ανθρώπους αυτούς οι κοσμικοί, ξεγελασμένοι από την πλάνη τους, τους ονομάζουν ψυχάρια (ψυχούλες). Συχνάζουν δε και παραμένουν σε ναούς κάποιων Αγίων, πιστεύοντας ότι τους κατέχει το πνεύμα τους και από αυτούς τάχα ενεργούνται και βασανίζονται, και όσα δέχονται απ' αυτούς, τ' αναγγέλλουν στους ανθρώπους. Αυτούς πρέπει κυρίως να τους ονομάζουν δαιμονισμένους και εξαπατημένους και υποδουλωμένους στην πλάνη, και όχι προφήτες που προλέγουν τα παρόντα και τα μέλλοντα.

Γιατί ο ίδιος ο δαίμονας της ακολασίας, αφού σκότισε το νου τους με την ενήδονη πύρωση, τους οδηγεί σε έκσταση φρενών, δείχνοντάς τους κατά φαντασίαν κάποιους Αγίους και ανάλογες συνομιλίες και οράσεις· κάποτε και οι ίδιοι οι δαίμονες παρουσιάζονται σ' αυτούς, για να τους φέρουν σε ταραχή και σε δειλία. Αφού δηλαδή τους έδεσε στο ζυγό του σατανά, τους σπρώχνει ολοταχώς στην κατ' ενέργειαν πλάνη, για να τους έχει στα χέρια του δούλους μέχρι θανάτου, που θα τους παραπέμψει στην κόλαση.

132. Πρέπει να γνωρίζομε ότι υπάρχουν τρεις γενικές αιτίες για να έρθει η πλάνη στους ανθρώπους: η υπερηφάνεια, ο φθόνος των δαιμόνων και η παιδαγωγική παραχώρηση του Θεού. Αιτία της υπερηφάνειας είναι η ελαφρότητα του νου, αιτία του φθόνου η προκοπή, και της παιδαγωγικής παραχωρήσεως, η αμαρτωλή ζωή. Η πλάνη που προέρχεται από το φθόνο των δαιμόνων και την οίηση μόνο, γιατρεύεται γρήγορα, όταν μάλιστα ταπεινωθεί η ψυχή. Η παράδοση όμως στο σατανά λόγω αμαρτίας, πολλές φορές παρατείνεται, κατά παραχώρηση Θεού, ως το θάνατο, για τη συγχώρηση του ανθρώπου. Κάποτε ο Θεός αφήνει να παιδεύονται και μη αμαρτωλοί, για τη σωτηρία τους. Πρέπει ακόμη να γνωρίζομε ότι και αυτός ο δαίμονας της οιήσεως προλέγει τα μέλλοντα σ' εκείνους που δεν προσέχουν με ακρίβεια την καρδιά τους.

133. Κατά την ανακαίνιση με το βάπτισμα, χρίονται αληθινοί ιερείς και βασιλείς(Αποκ. 5,10) όλοι οι ευσεβείς, όπως τότε οι παλιοί κατά τον τύπο. Γιατί όλοι εκείνοι αποτελούσαν προτυπώσεις της δικής μας αλήθειας· όχι για κάποιους μόνο, αλλά όλοι προτύπωναν όλους εμάς. Γιατί ούτε είναι ομοιότροπη και ομοειδής η δική μας βασιλεία και ιερατεία, όπως εκείνων, αν και τα σύμβολα είναι τα ίδια. Ούτε υπάρχει διάκριση στη χρίση ανάλογα με τη φύση ή τη χάρη ή την κλήση, ώστε να είναι διαφορετικοί εκείνοι που χρίονται. Αλλά έχομε μία και την ίδια κλήση και πίστη και μορφή, η οποία δηλώνει και φανερώνει, σύμφωνα με την αλήθεια, ότι έγινε κανείς καθαρός, απαθής και αφιερωμένος ολοκληρωτικά στο Θεό και τώρα και στη μέλλουσα ζωή.

134. Εκείνος λαλεί σοφία με το στόμα του και σύνεση με τη μελέτη της καρδιάς του(Ψαλμ. 48,4), ο οποίος από τα όντα φανερώνει καθαρά τον Θεό Λόγο, την ενυπόστατη Σοφία του Θεού και Πατέρα. Γιατί μέσα στα όντα θεωρεί τους λόγους των αρχετύπων που τα χαρακτηρίζουν και με τον ενεργό, ζωντανό λόγο του λαλεί με το στόμα του σοφία από τη θεία σοφία· και καθώς φωτίζεται στην καρδιά από τη δύναμη της μεταμορφωτικής συνέσεως που μελετά στο πνεύμα του, μπορεί να πράττει και να φωτίζει με τη σύνεση εκείνους που ακούνε με πίστη.

135. Η μεγάλη αντίπαλος της αλήθειας, αυτή που τραβά σήμερα τους ανθρώπους στην απώλεια, είναι η πλάνη. Εξαιτίας της κυριάρχησε στις ψυχές των ραθύμων η σκοτεινή άγνοια και τους αποξένωσε από το Θεό. Αυτοί δεν αναγνωρίζουν ως Θεό το Χριστό, ο οποίος μάς αναγέννησε και μας φώτισε, ή τον πιστεύουν και τον αναγνωρίζουν απλώς και μόνο στα λόγια και όχι στην πράξη. Πιστεύουν ότι μόνο στους παλιούς φανερωνόταν ο Θεός, όχι όμως και σ' εμάς. Νομίζουν πως οι μαρτυρίες της Γραφής περί Θεού δεν αφορούν αυτούς, αλλά άλλους ή εκείνους που τις έγραψαν, και βλασφημούν την περί Θεου διδασκαλία, αφού απαρνούνται την αληθινή και με επίγνωση ευσέβεια.

Τις Γραφές τις διαβάζουν σωματικά μόνο, για να μην πω ιουδαϊκά, και απαρνούνται τη δυνατότητα τής από εδώ αναστάσεως του ανθρώπου μέσω της αναστάσεως της ψυχής, επιθυμώντας να κατοικούν στον τάφο της αγνωσίας. Στην πλάνη λοιπόν υπάρχουν τα τρία αυτά πάθη: απιστία, πονηρία και ραθυμία. Αυτά γεννούν και υποστηρίζουν το ένα το άλλο. Η απιστία δηλαδή, είναι δάσκαλος της πονηρίας, η πονηρία είναι σύντροφος της ραθυμίας, της οποίας σύμβολο είναι η οκνηρία. Ή αντιστρόφως, η ραθυμία γεννά την πονηρία, όπως είπε ο Κύριος: «Πονηρέ δούλε και

οκνηρέ»(Ματθ. 25,26). Η πονηρία είναι μητέρα της απιστίας. Γιατί κάθε πονηρός είναι άπιστος, κι όποιος δεν πιστεύει, δεν έχει φόβο Θεού. Από την απιστία τώρα, γεννιέται η ραθυμία, η μητέρα της καταφρονήσεως, από την οποία αμελείται κάθε καλό και διαπράττεται κάθε κακό.

136. Η αληθινή πίστη περί Θεού και η απλανής γνώση των όντων αποτελούν την τέλεια ορθοδοξία των δογμάτων. Γι’ αυτό και ο ορθόδοξος οφείλει να δοξολογεί με αυτά τα λόγια: «Δόξα Σοι Χριστέ ο Θεός ημών, δόξα Σοι. Γιατί Εσύ έγινες άνθρωπος για χάρη μας, υπερούσιε Θεέ Λόγε, και είναι μέγα το μυστήριο της οικονομίας Σου, Σωτήρα μας· δόξα Σοι».

137. Σύμφωνα με τον Άγιο Μάξιμο, τρεις είναι οι αδιάβλητες και ακατάκριτες αιτίες για τις οποίες κανείς συγγράφει λόγους: η πρώτη, για υπενθύμιση δική του· η δεύτερη, προς ωφέλεια των άλλων και η τρίτη, η συγγραφή από υπακοή. Από την τελευταία αυτή αιτία γράφτηκαν τα περισσότερα πατερικά έργα, για χάρη εκείνων που με ταπείνωση τα ζήτησαν. Εκείνος όμως που γράφει λόγους για τις αρετές με στόχο να αρέσει και να δοξαστεί και να επιδειχθεί, πήρε κιόλας το μισθό του(Ματθ. 6,5 & 16) και δεν έχει καμιά ωφέλεια εδώ ή μισθό στη μέλλουσα ζωή· αυτός θά καταδικαστεί ως ανθρωπάρεσκος και δόλιος και καπηλευόμενος το λόγο του Θεού(Β΄ Κορ. 2,17).

Κεφάλαια

1. Καθένας που βαπτίσθηκε στο όνομα του Χριστού, οφείλει να περάσει απ΄ όλες τις μεθηλικιώσεις του Χριστού. Γιατί στο βάπτισμα τις έλαβε δυνάμει, και μέσω των εντολών μπορεί να τις πραγματώσει και να τις γνωρίσει. Στη σύλληψη του Χριστού αντιστοιχεί ο αρραβώνας του Πνεύματος· στη γέννησή Του, η ενέργεια της αγαλλιάσεως· στη βάπτισή Του, η καθαρτική δύναμη της φωτιάς του Πνεύματος· στη μεταμόρφωση, η θεωρία του θείου φωτος· στη σταύρωση, η νέκρωση του πιστού σε σχέση με όλα· στην ταφή, η κατοχή μέσα στην καρδιά του θείου έρωτα· στην ανάσταση, η ζωοποιός έγερση της ψυχής· στην ανάληψη, η έκσταση προς το Θεό και η αρπαγή του νου. Όποιος δεν πέρασε αυτές τις μεθηλικιώσεις του Χριστού και δεν τις αισθάνεται, είναι ακόμη νήπιος και στο σώμα και στο πνεύμα κι ας θεωρείται απ΄ όλους γέροντας και πρακτικός.

2. Τα πάθη του Χριστού δίνουν ζωοποιό νέκρωση σ’ εκείνους που τα μιμήθηκαν όλα, αφού ο λόγος που πάσχομε μαζί με το Χριστό, είναι για να δοξαστούμε μαζί Του(Ρωμ. 8, 17). Τα πάθη των ηδονών δίνουν θανατοποιό νέκρωση σ’ εκείνους που τα ενεργούν. Γιατί το να πάσχει κανείς θεληματικά τα παθήματα του Χριστού, είναι σταύρωση σταυρώσεως και νέκρωση νεκρώσεως.

3. Το να πάσχει κανείς υπέρ Χριστού είναι, να υπομένει τις δοκιμασίες που του συμβαίνουν. Η παιδαγωγία του Κυρίου, για όσους μεν είναι ανεύθυνοι, παραχωρείται εξαιτίας του φθόνου των δαιμόνων και γίνεται αφορμή ωφέλειας· για εμάς όμως, τους υπεύθυνους για αμαρτίες, γίνεται έλεγχος που μας καλεί σε επιστροφή και μας ανοίγει τ’ αυτιά(Ησ. 50, 50. Γι’ αυτό και ο Θεός υποσχέθηκε αιώνιο στεφάνι σ’ εκείνους που υπομενουν(Ιακ. 1, 12). Δόξα Σοι, ο Θεός ημών, δόξα Σοι. Τριάς Αγία, ένεκα πάντων δόξα Σοι.

Η εμπαθής αλλοίωση

4. Η ακηδία είναι δυσκολονίκητο πάθος και χαυνώνει το σώμα. Κι όταν χαυνωθεί το σώμα, χαυνώνεται μαζί και η ψυχή. Όταν χαλαρώσουν και τα δύο, αλλοιώνουν την κράση του σώματος με την ηδυπάθεια. Η ηδυπάθεια κινεί την όρεξη, η όρεξη την πύρωση, η πύρωση τη διέγερση. Η διέγερση κινεί τη μνήμη, η μνήμη τη φαντασία, η φαντασία φέρνει την προσβολή του λογισμού. Η προσβολή φέρνει το συνδυασμό, ο συνδυασμός τη συγκατάθεση. Η συγκατάθεση οδηγεί στην πράξη, είτε του αυνανισμού, είτε των ποικιλότροπων συνουσιασμών. Κι έτσι ο άνθρωπος νικιέται και πέφτει.

Η καλή αλλοίωση

5. Η υπομονή σε κάθε έργο γεννά την ανδρεία. Η ανδρεία γεννά την προθυμία. Η προθυμία, την

καρτερία. Η καρτερία, την επίταση της εργασίας. Η επίταση κατευνάζει την ακράτεια του σώματος και ημερεύει την ηδυπάθεια της επιθυμίας. Η επιθυμία κινεί τον πόθο. Ο πόθος, την αγάπη. Η αγάπη, τον ζήλο. Ο ζήλος, τη θέρμη. Η θέρμη, την παρόρμηση. Η παρόρμηση, τη σπουδή. Η σπουδή, την προσευχή. Η προσευχή, την ησυχία. Η ησυχία γεννά τη θεωρία. Η θεωρία, τη γνώση. Η γνώση, την κατανόηση των μυστηρίων. Το τέλος των μυστηρίων είναι η θεολογία. Καρπός της θεολογίας είναι η τέλεια αγάπη. Της αγάπης, η ταπείνωση. Της ταπεινώσεως, η απάθεια. Της απάθειας, η πρόοραση, η προφητεία και η πρόγνωση. Γιατί δεν έχει κανείς τέλειες από εδώ τις αρετές, ούτε εξαφανίζει μονομιάς τις κακίες, αλλά σιγά-σιγά με την αύξηση της αρετής λιγοστεύει η κακία και καταλήγει να μην υπάρχει διόλου.

Οι πειρασμοί κατά τον ύπνο

Ερώτηση. Κατά πόσους τρόπους γίνεται η ρεύση, η εφάμαρτη και η αναμάρτητη;

6. Απόκριση. Η εφάμαρτη γίνεται με τρεις τρόπους: Με την πορνεία, τον αυνανισμό και τη συγκατάθεση στους αισχρούς λογισμούς. Η αναμάρτητη, με επτά: μαζί με τα ούρα, ή εξαιτίας διαφόρων φαγητών, ή κινήσεων, ή ψυχροποσίας, ή της χαυνότητας του σώματος, ή από υπερβολική κούραση, ή από δαιμονική φαντασία στον ύπνο με πολλούς τρόπους. Σ' αυτούς που γέρασαν στην πρακτική άσκηση, συμβαίνει συνήθως με τους πέντε ενδιάμεσους τρόπους. Στους απαθείς, μόνο με τον πρώτο, δηλαδή το υγρό βγαίνει αναμιγμένο με τα ούρα, γιατί κατά κάποιο τρόπο χαλάρωσαν οι εσωτερικές δίοδοι σ' αυτούς από τους πολλούς ασκητικούς κόπους και τους δόθηκε με θεία ενέργεια, καθαρτική και αγιαστική, το χάρισμα της σωφροσύνης. Ο τελευταίος τρόπος, από φαντασία στον ύπνο, προσιδιάζει στους ακόμη εμπαθείς και αδύνατους. Αλλά και η περίπτωση αυτή, επειδή είναι αθέλητη, είναι αναμάρτητη, όπως λένε οι Πατέρες.

Ιδίωμα του απαθούς είναι η αναμάρτητη ρεύση σε αραιά διαστήματα, κατά θεία πρόνοια, ενώ το υπόλοιπο υγρό αφανίζεται από τη θεϊκή φωτιά. Στον πρακτικό είναι πολυειδής ανάγκη και αναμάρτητη έκκριση. Στον εμπαθή είναι δύο ειδών, απλή και κακή, εκείνη δηλαδή που συμβαίνει στον ύπνο κι εκείνη στην εγρήγορση, από τη συγκατάθεση στις διάφορες φαντασίες. Η πρώτη είναι ακατηγόρητη, ενώ η άλλη εφάμαρτη και επισύρει επιτίμιο.

Στους απαθείς, η κίνηση και η έκκριση αυτή του σώματος είναι μία, κατά θεία πρόνοια, ένα μέρος δηλαδή του υγρού αποβάλλεται μαζί με τα ούρα ως έκκριμα, ενώ το υπόλοιπο αφανίζεται από τη θεϊκή φωτιά. Για τους πρακτικούς και μέσους λένε πως υπάρχουν έξι γενικοί τρόποι ρεύσεως ακατηγόρητοι, με τους οποίους το σώμα καθαρίζεται και ελευθερώνεται από το φθαρτικό υγρό που σχηματίζεται φυσικά και απαραίτητα. Αυτοί είναι: ή εξαιτίας φαγητών, ή κινήσεων, ή ψυχροποσίας, ή της χαυνότητας του ανθρώπου, ή παραλύσεως από την πολλή κόπωση, ή τέλος, λόγω φθόνου των δαιμόνων. Στους ασθενείς και αρχαρίους, υπάρχουν ομοίως έξι τρόποι εμπαθείς: ή εξαιτίας γαστριμαργίας, ή καταλαλιάς, ή κατακρίσεως, ή κενοδοξίας, ή της διπλής —στον ύπνο ή στην εγρήγορση— συγκαταθέσεως στις φαντασίες, ή τέλος από επίθεση των δαιμόνων λόγω φθόνου. Όμως και αυτά περιλαμβάνονται στο σκοπό της πρόνοιας, για να καθαρίζει την ανθρώπινη φύση από τη φθορά, από τα παρείσακτα και ξένα σ' αυτήν εκκρίματα και από τις άλογες ορέξεις, και για να παιδαγωγεί τον αγωνιστή να ταπεινώνεται, να προσέχει και να εγκρατεύεται σε όλα και απ΄ όλα.

7. Εκείνος που ησυχάζει στη μόνωση και τρέφεται από τις προσφορές της αγάπης των άλλων, οφείλει να δέχεται την ελεημοσύνη κατά επτά τρόπους. Ο πρώτος είναι να ζητά τα απαραίτητα· ο δεύτερος, να παίρνει τα απαραίτητα· ο τρίτος, εκείνα που του δίνουν να τα δέχεται σαν από το Θεό· ο τέταρτος, να έχει την εμπιστοσύνη του στο Θεό και να πιστεύει ότι Αυτός είναι μισθαποδότης· ο πέμπτος, να είναι εργάτης των εντολών· ο έκτος, να μην κάνει παράχρηση εκείνων που του δίνουν· ο έβδομος, να μην είναι φειδωλός, αλλά να δίνει κι αυτός σε άλλους και να είναι οικτίρμων. Όποιος συμπεριφέρεται έτσι στο θέμα αυτό, έχει χαρά καθώς αισθάνεται ότι οι ανάγκες του οικονομούνται όχι από ανθρώπους, αλλά από το Θεό.

Δέκα κεφάλαια περί ησυχίας και προσευχής και περί των τεκμηρίων της χάρης και της πλάνης

1. Θα έπρεπε να πούμε, μαζί με το μεγάλο διδάσκαλο(άγιο Ιωάννη Χρυσόστομο), ότι θα έπρεπε να μη χρειαζόμαστε τη βοήθεια των Γραφών ή των άλλων πατερικών λόγων, θαυμάσιε Λογγίνε, αλλά να είμαστε θεοδίδακτοι, σύμφωνα με το ρητό: «Θα διδάσκει όλους ο ίδιος ο Θεός»(Ησ. 54, 13), ώστε να μαθαίνομε και να διδασκόμαστε από το Θεό και μέσω του Θεού αυτά που μας ωφελούν. Κι όχι μόνον εμείς, αλλά και κάθε πιστός, ώστε ο νόμος του Πνεύματος να είναι γραμμένος στις πλάκες των καρδιών μας(Εβρ. 8, 10) και να αξιωνόμαστε —πράγμα εξαίσιο— να συνομιλούμε με το Χριστό μέσω της καθαρής προσευχής με τρόπο άμεσο και χερουβικό. Επειδή όμως είμαστε νήπια κατά τον καιρό της αναπλάσεώς μας με το βάπτισμα, και μήτε τη χάρη εννοούμε μήτε την καινότητά μας αντιλαμβανόμαστε, αλλά μάλλον αγνοούμε το υπερβολικό μέγεθος της τιμής και της δόξας που δεχόμαστε, και ότι οφείλομε να αυξηθούμε ψυχικά και πνευματικά μέσω των εντολών και να δούμε νοερά εκείνο που λάβαμε, γι’ αυτό από την αμέλειά μας και την εμπαθέστατη έξη μας πέφτομε οι περισσότεροι σε αναισθησία και σκοτισμό. Κι έτσι δε γνωρίζομε ούτε αν υπάρχει Θεός, ούτε ποιοι είμαστε ή ποιοι γίναμε με το βάπτισμα, παρόλο που γίναμε υιοί Θεού και υιοί φωτός και τέκνα και μέλη Χριστού. Αν πάλι βαπτιζόμαστε σε ανδρική ηλικία, αισθανόμαστε μόνο το νερό και όχι το πνεύμα. Κι αν ανακαινιζόμαστε πνευματικά, έχομε μόνο τυπική πίστη, που είναι νεκρή και όχι ενεργός, και λέμε πως βρισκόμαστε σε διψυχία. Κι έτσι είμαστε σάρκες και σαρκικά ζούμε και βαδίζομε. Κι αν συμβεί να μετανοήσομε, κατανοούμε και πράττομε τις εντολές σωματικά μόνο κι όχι πνευματικά. Κι αν ύστερα από πολλούς κόπους η χάρη από φιλανθρωπία μας αξιώσει κάποιων εμφανίσεών της, την αντιμετωπίζομε σαν απάτη. Αν πάλι ακούσομε ότι η χάρη ενεργεί σε άλλους, από φθόνο τη θεωρούμε πλάνη. Έτσι λοιπόν μένομε νεκροί μέχρι θανάτου, χωρίς τη ζωή και τις ενέργειες του Χριστού. Και όπως λέει η Γραφή, ό,τι έχομε, κατά τον καιρό του θανάτου μας ή της κρίσεως θα αφαιρεθεί από μας(Ματθ. 25, 29) εξαιτίας της απιστίας ή της απογνώσεως. Δεν καταλαβαίνομε ότι τα τέκνα πρέπει να είναι όμοια με τον πατέρα, δηλαδή να είναι θεοί από το Θεό, και από το πνεύμα πνευματικοί, όπως λέει ο Κύριος: «Ό,τι γεννήθηκε από το πνεύμα, είναι πνεύμα»(Ιω. 3, 6). Εμείς, αν και έχομε γίνει πιστοί και επουράνιοι, είμαστε σάρκες και γι’ αυτό το πνεύμα του Θεού δε μένει μέσα μας(Γεν. 6, 3). Αυτός είναι κι ο λόγος που ο Θεός παραχώρησε συμφορές και αιχμαλωσίες και πολλές σφαγές, θέλοντας ίσως να διορθώσει ή να κόψει ή να θεραπεύσει την κακία με ισχυρότερα φάρμακα.

2. Με τη βοήθεια λοιπόν του Θεού που δίνει δύναμη λόγου σ’ όσους ευαγγελίζονται(Ψαλμ. 67, 12) τέτοια αγαθά, ας εξετάσομε πρώτα πώς θα βρει κανείς, ή μάλλον πώς έχει βρεθεί ο Χριστός, τον οποίο έχει αφού Τον έλαβε πνευματικά με το βάπτισμα, όπως λέει ο Απόστολος Παύλος: «Δεν ξέρετε ότι ο Ιησούς Χριστός κατοικεί στις καρδιές σας;»(Β΄ Κορ. 13, 50. Έπειτα θα πούμε και πώς θα προοδεύσει κανείς, και στη συνέχεια πώς θα φυλάξει εκείνο που βρήκε. Άριστος και σύντομος τρόπος είναι να πούμε σύντομα τα άκρα και το μέσο, γιατί έχουν μεγάλο πλάτος. Γιατί πολλοί είναι που αγωνίστηκαν ώσπου να βρουν ό,τι ζητούσαν, σταμάτησαν όμως την επιθυμία τους ως εδώ· δεν προχωρούν παραπέρα κι ούτε τους μέλλει, αλλά αρκούνται στην αρχή που βρήκαν. Βρίσκοντας δε εμπόδια και βγαίνοντας χωρίς να καταλάβουν σε μονοπάτι, νομίζουν ότι βαδίζουν καλά, ενώ προχωρούν ανώφελα έξω από το δρόμο. Άλλοι πάλι, αφού έφτασαν στο μέσο του φωτισμού, κουράστηκαν και από ραθυμία δε συνέχισαν για το τέλος, ή γύρισαν πίσω με την αδιάφορη πολιτεία τους και ξανάγιναν αρχάριοι. Άλλοι τέλος που έφτασαν στην τελειότητα, πέφτουν από απροσεξία λόγω οιήσεως, στρέφονται προς τα πίσω και γίνονται ίσοι κατά το έργο με τους μέσους και τους αρχαρίους. Αυτό τώρα που ταιριάζει στους αρχαρίους, είναι η ενέργεια του Πνεύματος· στους μέσους, ο φωτισμός· στους τελείους, η κάθαρση και η ανάσταση της ψυχής.

Πώς θα βρούμε την ενέργεια του Πνεύματος

3. Την ενέργεια του Πνεύματος, την οποία έχομε λάβει μυστικά στο βάπτισμα, τη βρίσκομε με δύο τρόπους. Και πρώτον, να πούμε γενικά, η δωρεά αποκαλύπτεται με την εργασία των εντολών με πολύ κόπο και χρόνο, όπως λέει ο άγιος Μάρκος. Και όσο εργαζόμαστε τις εντολές, τόσο φανερώτερα ακτινοβολεί πάνω μας τις μαρμαρυγές της. Δεύτερον, φανερώνεται μέσα στη ζωή της υπακοής με την επιστημονική και συνεχή επίκληση του Κυρίου Ιησού, δηλαδή με τη μνήμη του Θεού. Με τον πρώτο τρόπο βρίσκεται πιο αργά, με το δεύτερο συντομότερα, αν βέβαια κανείς

μάθει να σκάβει τη γη με κόπο και καρτερία, ψάχνοντας για το χρυσό. Αν θέλομε λοιπόν να βρούμε και να γνωρίσομε την αλήθεια και να μην πλανηθούμε, ας ζητήσομε να έχομε μόνο την καρδιακή ενέργεια ολότελα χωρίς μορφή και σχήμα, μη ζητώντας να βλέπομε με τη φαντασία μορφές και όψεις Αγίων δήθεν ή διάφορα φώτα. Γιατί η πλάνη έχει στη φύση της, και μάλιστα στις αρχές, να εξαπατά με τέτοια ψεύτικα φαντάσματα το νου των απείρων. Αλλά να αγωνιστούμε να έχομε μόνο την ενέργεια της προσευχής μέσα στην καρδιά μας, η οποία να θερμαίνει και να ευφραίνει το νου μας και να φλογίζει την ψυχή για την ανέκφραστη αγάπη Θεού και ανθρώπων. Έτσι, μπορούμε να δούμε να προξενείται και ταπείνωση και συντριβή όχι λίγη από την προσευχή. Αφού προσευχή στους αρχαρίους είναι η αεικίνητη νοερή ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, στην αρχή ως φωτιά ευφροσύνης που ξεπηδά από την καρδιά και στο τέλος ως φως που ευωδιάζει με θεία ενέργεια.

4. Θα πούμε τώρα τα τεκμήρια της αρχής της ενέργειας του Πνεύματος σ' όσους την επιζητούν αληθινά κι όχι σαν να δοκιμάζουν το Θεό, σύμφωνα με τη Σοφία που λέει ότι «βρίσκεται απ' όσους δεν τη δοκιμάζουν και παρουσιάζεται σ' όσους δεν απιστούν γι' αυτήν»(Σ. Σολ. 1, 2). Σε μερικούς φαίνεται σαν φως που ανατέλλει. Σε άλλους σαν αγαλλίαση μαζί με τρόμο. Σε άλλους σαν χαρά. Σε άλλους, χαρά ανάμικτη με φόβο. Σε μερικούς, τρόμος και χαρά. Κάποτε σε μερικούς, δάκρυα και φόβος· χαίρεται δηλαδή η ψυχή για την επίσκεψη του Θεού και το έλεός Του, φοβάται όμως και τρέμει την παρουσία Του, γιατί είναι υπεύθυνη για πολλές αμαρτίες. Σε άλλους πάλι γίνεται στις αρχές ανείπωτη συντριβή και πόνος άφατος της ψυχής, η οποία πονεί σαν τη γυναίκα στην ώρα του τοκετού, όπως λέει η Γραφή(Ησ. 26, 12). Γιατί ο ζωντανός και δραστικός Λόγος, δηλαδή ο Ιησούς, εισχωρεί βαθιά ως εκεί που χωρίζει η ψυχή και το σώμα, το κόκκαλο και το μεδούλι, όπως λέει ο Απόστολος(Εβρ. 4, 12), για να λιώσει την εμπάθεια διά της βίας από όλα τα μέρη της ψυχής και του σώματος. Σε άλλους εκδηλώνεται ως αγάπη προς όλους και ειρήνη άμαχη. Σε άλλους ως αγαλλίαμα, το οποίο οι Πατέρες έχουν συχνά ονομάσει σκίρτημα, και είναι δύναμη πνεύματος και κίνηση καρδιάς ζωντανής. Τούτο λέγεται και παλμός και στεναγμός του πνεύματος που μεσιτεύει για μας στο Θεό με ανείπωτους στεναγμούς(Ρωμ. 8, 26). Ο Ησαΐας(Ησ. 26, 18) το ονόμασε γέννημα της δικαιοσύνης του Θεού. Ο μέγας Εφραίμ το ονομάζει νυγμό, δηλαδή κέντημα, ενώ ο Κύριος, πηγή νερού που αναβρύζει ζωή αιώνια(Ιω. 4, 14) —νερό λέει το πνεύμα— και που ξεπηδά από την καρδιά και κοχλάζει από τη σφοδρότητα της δυνάμεως.

5. Πρέπει να γνωρίζεις ότι το σκίρτημα, δηλαδή το αγαλλίαμα, είναι δύο ειδών: το γαληνόμορφο (που λέγεται και παλμός και στεναγμός και μεσίτευση του πνεύματος(Ρωμ. 8, 26)), και το μεγάλο σκίρτημα της καρδιάς (που λέγεται και σκίρτημα και άλμα, δηλαδή πήδημα, και ανυψωτική πτήση καρδιάς ζωντανής προς τον θεϊκό αιθέρα). Γιατί η ψυχή, καθώς αναπτερώνεται από το θείο έρωτα κι ελευθερώνεται από τα δεσμά των παθών, δοκιμάζει να πετάξει προς τα άνω πριν ακόμη χωριστεί από το σώμα, ποθώντας να χωριστεί από το βάρος του σώματος. Τούτο λέγεται και ταραγμός — δηλαδή κοχλασμός και κίνηση— του πνεύματος, όπως στη φράση: «Ο Ιησούς ταράχθηκε πνευματικά και κινήθηκε με ορμή λέγοντας· «πού τον έχετε αποθέσει;»»(Ιω. 11, 34). Τη διαφορά του μεγάλου και του μικρού σκιρτήματος τη δείχνει ο θείος Δαβίδ λέγοντας πως «τα όρη σκίρτησαν σαν κριάρια και τα βουνά σαν μικρά αρνιά»(Ψαλμ. 113, 4). Εννοούσε μ' αυτό τους τελείους και τους αρχαρίους· αν αναφερόταν σε αισθητά όρη και βουνά, θα ήταν περιττό να πει ότι σκιρτούν, αφού δεν έχουν ζωή.

6. Πρέπει να γνωρίζομε ότι ο θείος φόβος δεν περιέχει τρόμο (τρόμο εννοώ όχι εκείνον που προέρχεται από τη χαρά, αλλά από τη θεία οργή, δηλαδή την παιδαγωγία και την εγκατάλειψη από το Θεό)· έχει όμως αγαλλίαση έντρομη που προξενείται από την προσευχή με τη φωτιά του θείου φόβου. Και φόβο εννοώ όχι τον έντρομο που προξενείται από τη θεία οργή, δηλαδή την τιμωρία, αλλά το φόβο της σοφίας, ο οποίος λέγεται και αρχή της σοφίας(Παροιμ. 1, 7). Ο φόβος διαιρείται σε τρία (αν και οι Πατέρες έχουν πει σε δύο), στον εισαγωγικό και στον τέλειο, κι ακόμα στο φόβο της οργής του Θεού, τον οποίο και πρέπει κυρίως να ονομάζομε τρόμο, δηλαδή συγκλονισμό και συντριβή.

7. Ο τρόμος είναι πολλών ειδών. Άλλος είναι της οργής και άλλος της χαράς και άλλος του θυμικού (όταν γίνεται υπερβολικό κόχλασμα, όπως λένε, του αίματος που είναι γύρω στην καρδιά), και άλλος εκείνος που προέρχεται από τα γηρατειά, και άλλος της αμαρτίας, δηλαδή της πλάνης, και

άλλος της κατάρας, ο οποίος δόθηκε στο γένος των ανθρώπων μέσω του Κάιν(Γεν. 4, 12). Πλην όμως τον αγωνιστή στην αρχή τον πολεμεί ο τρόμος από τη χαρά και αυτός από την αμαρτία. Δε συμβαίνει όμως έτσι σε όλους. Σημάδια σ' αυτούς τους δύο είναι· του πρώτου η έντρομη αγαλλίαση, όπου με πολλή ευφροσύνη και με δάκρυα η χάρη παρηγορεί την ψυχή, ενώ του δευτέρου η ανώμαλη θέρμη, η έπαρση και η σκληροκαρδία που φλογίζουν την ψυχή και πυρώνουν τα όργανα της συνουσίας προς σωματική ένωση και έρωτα και με τη φαντασία κάνουν εσωτερικά την αισχρή πράξη, με τη συγκατάθεση σ' αυτούς τους λογισμούς.

8. Δύο ειδών είναι η ενέργεια σε κάθε αρχάριο και με δύο τρόπους ενεργείται στην καρδιά και χωριστά ο ένας τρόπος με τον άλλον. Η μια ενέργεια προέρχεται από τη χάρη, η άλλη από την πλάνη. Μαρτυρεί ο Μέγας Μάρκος ο ασκητής που λέει: «Υπάρχει ενέργεια πνευματική και υπάρχει και ενέργεια σατανική, που δεν την ξεχωρίζει ο άπειρος». Και πάλι: «Τριών ειδών είναι η θέρμη που ανάβει από την ενέργεια μέσα στους ανθρώπους· η μία είναι από τη χάρη, η άλλη από την πλάνη, δηλαδή την αμαρτία, και η τρίτη από την αφθονία του αίματος», την οποία ο όσιος Θαλάσσιος ο Αφρικανός * την ονομάζει κράση και συμβουλεύει να τη ρυθμίζομε και να την ειρηνεύομε με τη μετρημένη εγκράτεια.

* Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 286, κεφ. 35.

9. Η ενέργεια της χάρης είναι ένα φούντωμα της φωτιάς του πνεύματος, που κινείται στην καρδιά με χαρά και ευφροσύνη και που στηρίζει, ζεσταίνει και καθαρίζει την ψυχή, παύοντας προσωρινά τους λογισμούς και νεκρώνοντας πρόσκαιρα την κίνηση του σώματος. Τα σημάδια της και οι καρποί που φανερώνουν την αλήθεια της είναι τα δάκρυα, η συντριβή, η ταπείνωση, η εγκράτεια, η σιωπή, η υπομονή, το να κρύβεσαι από τους άλλους, και άλλα παρόμοια, από τα οποία βεβαιωνόμαστε χωρίς δισταγμό.

10. Ενέργεια της πλάνης είναι η έξαψη της αμαρτίας που ανάβει την ψυχή με την ηδονή και διεγείρει ξέφρενη επιθυμία μέσα στο σώμα για συνουσία με άλλα σώματα. Είναι ολότελα απροσδιόριστη και άτακτη, κατά τον Άγιο Διάδοχο. Κι έχει χαρά άλογη και οίηση και ταραχή και ευφροσύνη απροσδιόριστη και —όπως θα ταίριαζε να πω— ατροφική, και με ηδονή χλιαρή επιδρά κατεξοχήν στο επιθυμητικό. Σαν υλικό της πυρώσεώς της προμηθεύεται τις ηδονές κι έχει συνεργό την αχόρταστη κοιλιά. Από αυτήν αντλεί και διεγείρει το σύνολο της σάρκας, και από αυτήν παίρνει αφορμή να ενεργεί και να καίει την ψυχή και να τη σέρνει προς τον εαυτό της, ώστε ο άνθρωπος με τον εθισμό στην ηδυπάθεια να διώξει σιγά-σιγά τη χάρη από μέσα του.

Δεκαπέντε κεφάλαια περί ησυχίας και περί των δύο τρόπων της προσευχής

1. Δύο τρόποι ενώσεως υπάρχουν, ή μάλλον δύο είσοδοι από τη μία και από την άλλη πλευρά της νοεράς προσευχής, η οποία ενεργείται μέσα στην καρδιά από το πνεύμα. Με αυτούς τους τρόπους, ή ο νους βρίσκεται στην καρδιά πριν από την προσευχή με το να προσκολλάται στον Κύριο(Α΄ Κορ. 6, 17), κατά τη Γραφή, ή η ενέργεια της προσευχής, καθώς κινείται προοδευτικά μέσα σε μιά φωτιά ευφροσύνης, έλκει το νου και τον δεσμεύει στην επίκληση του Κυρίου Ιησού και στην ένωση με Αυτόν. Γιατί αν και το πνεύμα ενεργεί στον καθένα όπως αυτό θέλει(Α΄ Κορ. 12, 11), καθώς λέει ο Απόστολος, εντούτοις μερικές φορές η μία κατάσταση προηγείται σε κάποιους από την άλλη, με τους τρόπους που αναφέραμε παραπάνω. Και άλλοτε μεν η ενέργεια γίνεται μέσα στην καρδιά, καθώς δηλαδή λιγοστεύουν τα πάθη με τη συνεχή επίκληση του Ιησού Χριστού κι έχει αναφανεί η θεϊκή θέρμη —γιατί ο Θεός μας, λέει η Γραφή(Δευτ. 4, 24· Εβρ. 12, 29), είναι φωτιά που κατακαίει τα πάθη. Άλλοτε δε, το πνεύμα έλκει το νου προς εαυτό και τον περιορίζει στο βάθος της καρδιάς και τον εμποδίζει από τη συνηθισμένη του περιφορά. Και τότε δεν οδηγείται πλέον αιχμάλωτος των Ασσυρίων μακριά από την Ιερουσαλήμ, αλλά επιστρέφει αξιέπαινα από τη Βαβυλώνα στη Σιών, ώστε να λέει κι αυτός μαζί με τον Προφήτη: «Σου πρέπει ύμνος, Θεέ μου, στη Σιών, και θα σου αποδώσομε το τάξιμό μας στην Ιερουσαλήμ»(Ψαλμ. 64, 2) και: «Όταν ο Κύριος επιστρέψει τους αιχμαλώτους στη Σιών, θα αναγαλλιάσει ο Ιακώβ και θα ευφρανθεί ο Ισραήλ»(Ψαλμ. 125, 1 και 25, 2). Με τα ονόματα αυτά εννοείται ο πρακτικός και θεωρητικός νους,

ο οποίος με τη βοήθεια του Θεού νικά τα πάθη μέσω της πρακτικής και βλέπει το Θεό με τη θεωρία, όσο του είναι δυνατό. Τότε ο νους, σαν να έχει κληθεί σε πλούσιο τραπέζι, ευφραίνεται με τη θεϊκή απόλαυση και ψάλλει: «Έστρωσες μπροστά μου τραπέζι κατά πρόσωπο εκείνων που με θλίβουν»(Ψαλμ. 22, 5), δηλαδή των δαιμόνων και των παθών.

Πώς πρέπει να ενεργούμε την προσευχή

2. «Σπείρε, λέει ο Σολομών, το πρωί το σπόρο σου —της προσευχής, εννοείται—, και το βράδυ ας μην παύει το χέρι σου»(Εκκλ. 11, 6), για να μην υπάρξει διακοπή στη συνέχεια της προσευχής και χάσεις ίσως την ώρα που θα εισακουστείς. «Γιατί δεν γνωρίζεις —συνεχίζει ο Σολομών— ποιο θα ευδοκιμήσει, αυτό ή εκείνο».Και αφού καθίσεις από το πρωί σε σκαμνί μιάς πιθαμής, περιόρισε το νου με το λογικό μέσα στην καρδιά και κράτα τον εκεί, κοπιάζοντας σκυμμένος, και πονώντας πολύ στο στήθος, στους ώμους και τον τράχηλο, κράζε με επιμονή νοερά ή ψυχικά το «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με». Κατόπιν, επειδή αυτό είναι στενόχωρο και επίπονο κι ίσως και βαρετό λόγω της επαναλήψεως —αυτό βέβαια δεν προέρχεται από το ότι η ίδια τροφή των τριών ονομάτων «Κύριε Ιησού Χριστέ» τρώγεται συνεχώς, γιατί λέει η Γραφή: «Όσοι με τρώνε, θα πεινάσουν περισσότερο»(Σ. Σειρ. 24, 21)— στρέψε το νου σου στο άλλο μισό και λέγε: «Υιέ του Θεού ελέησόν με». Και λέγοντας το μισό με πολλούς τρόπους, δεν πρέπει να το αλλάζεις συνεχώς από οκνηρία.Γιατί δε ριζοβολούν τα φυτά όταν συνεχώς μεταφυτεύονται. Να κρατάς και την ανάσα της αναπνοής για να μην αναπνέεις ανεμπόδιστα, γιατί η αύρα των αναπνοών, ανεβαίνοντας από την καρδιά, σκοτίζει το νου και ανεμίζει τη διάνοια απομακρύνοντας το νου από την καρδιά. Και ή τον παραδίνει αιχμάλωτο στη λησμοσύνη, ή τον κάνει να μελετά άλλ' αντ' άλλων και να βρίσκεται χωρίς να το αισθάνεται σ' εκείνα που δεν πρέπει.Αν τώρα δεις τις ακαθαρσίες των πονηρών πνευμάτων, δηλαδή των λογισμών, να παρουσιάζονται ή να αλλάζουν μορφές μέσα στο νου σου, μην εκπλαγείς· κι αν σου εμφανίζονται νοήματα αγαθών πραγμάτων, μην τα προσέξεις. Αλλά κρατώντας την εκπνοή σου, όσο μπορείς, και κλείνοντας το νου μέσα στην καρδιά και ενεργώντας την επίκληση του Κυρίου Ιησού συνέχεια και με επιμονή, αυτά τα κατακαίς γρήγορα και τα περιορίζεις με το να τους μαστιγώνεις αοράτως με το θεϊκό όνομα. Γιατί λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος: «Με του Ιησού το όνομα μαστίγωνε τους εχθρούς· δεν υπάρχει ισχυρότερο όπλο στον ουρανό και στη γη».Περί της αναπνοής

3. Ότι πρέπει να κρατάς την εκπνοή, μάρτυρας είναι ο Ησαΐας ο αναχωρητής που μιλάει γι' αυτό, και άλλοι πολλοί. Ένας λέει: «Κράτα το νου που είναι ακράτητος», που τον σπρώχνει δηλαδή και τον διασκορπίζει η σατανική δύναμη, η οποία για την αμέλειά μας μετά το βάπτισμα ξαναγύρισε μαζί με άλλα πιο πονηρά πνεύματα στη ράθυμη ψυχή, όπως λέει ο Κύριος(Ματθ. 12, 45), κι έκανε την τελευταία κατάστασή της χειρότερη από την πρώτη. Ένας άλλος λέει ότι ο Μοναχός οφείλει να έχει τη μνήμη του Θεού στη θέση της αναπνοής. Άλλος πάλι ότι η αγάπη του Θεού πρέπει να κρατά την εκπνοή. Ο Συμεών ο Νέος Θεολόγος λέει: «Περιόρισε και την αναπνοή, για να μην αναπνέεις ανεμπόδιστα». Ο Ιωάννης της Κλίμακος: «Να ενωθεί με την αναπνοή σου η μνήμη του Ιησού, και τότε θα γνωρίσεις την ωφέλεια της ησυχίας». Και ο Απόστολος είπε ότι δε ζούσε πλέον αυτός, αλλά ζούσε ο Χριστός μέσα σ' αυτόν(Γαλ. 2, 20), ο Οποίος ενεργούσε και τον ενέπνεε στη θεία ζωή. Και ο Κύριος είπε ότι «το πνεύμα πνέει όπου θέλει»(Ιω. 3, 8), παίρνοντας το παράδειγμά Του από την πνοή του αισθητού ανέμου. Με το βάπτισμα λοιπόν καθαρθήκαμε και δεχθήκαμε τον αρραβώνα του Πνεύματος και τον «έμφυτο λόγο» που λέει ο αδελφόθεος Ιάκωβος(Ιακ. 1, 21), σαν σπόρο που φυτεύτηκε μέσα μας και συνενώθηκε θα λέγαμε, σε μιά μέθεξη αμέθεκτη, και ο οποίος μας θεώνει χωρίς ο ίδιος να μειώνεται, και μας ενώνει με τον υπερπλήρη Θεό, από αγαθότητα. Επειδή όμως αμελήσαμε τις εντολές, οι οποίες συντελούν στη φύλαξη της χάρης, πέσαμε πάλι απ' αυτή την αμέλειά μας στα πάθη. Και αντί για την αναπνοή του Αγίου Πνεύματος γεμίσαμε από πνοές πονηρών πνευμάτων, και είναι φανερό ότι το χασμουρητό και το τάνυσμα απ' αυτό γίνονται, όπως λένε οι Πατέρες. Γιατί εκείνος που απέκτησε το πνεύμα κι έχει καθαρθεί απ' Αυτό, από Αυτό θερμαίνεται και εμπνέεται τη θεία ζωή και μιλά και νοεί και κινείται, κατά το λόγο του Κυρίου ότι «δεν είστε σεις που μιλάτε, αλλά το πνεύμα του Πατέρα μου είναι που μιλά μέσα σας»(Ματθ. 10, 20). Όπως επίσης κι εκείνος που έχει το αντίθετο πνεύμα κι έχει κυριευθεί απ' αυτό, λέει και πράττει τα αντίθετα.

Πώς πρέπει να ψάλλομε

4. «Όταν αποκάμει κανείς, λέει ο Άγιος της Κλίμακος, να σηκωθεί και να προσευχηθεί· κι αφού καθίσει πάλι, να εξακολουθήσει με ανδρεία την προηγούμενη πνευματική του εργασία». Γιατί αν και αυτό το είπε για το νου, ότι δηλαδή όταν φτάσει στη φύλαξη της καρδιάς, οφείλει να κάνει αυτά τα πράγματα, όμως δεν είναι ανάρμοστο να πούμε και για την ψαλμωδία το ίδιο. Λέγεται ότι ερώτησαν για την ψαλμωδία τον Μέγα Βαρσανούφιο, πώς πρέπει να ψάλλομε, και αποκρίθηκε ο γέροντας: «Οι Ώρες και οι Ωδές είναι εκκλησιαστικές παραδόσεις και ορθά δόθηκαν, για να υπάρχει ομοιομορφία. Οι σκητιώτες όμως ούτε τις Ώρες ψάλλουν, ούτε Ωδές έχουν· έχουν μόνο εργόχειρο και κατά μόνας μελέτη και λίγη προσευχή. Όταν λοιπόν στέκεσαι στην προσευχή, οφείλεις να λες το Τρισάγιο και το Πάτερ ημών και να παρακαλείς το Θεό να ελευθερωθείς από τον παλαιό άνθρωπο· και να μην αργοπορείς σ' αυτήν, γιατί όλη την ημέρα ο νους σου είναι στην προσευχή». Αυτό που θέλει να πει ο γέροντας είναι ότι, η «κατά μόνας μελέτη» είναι η καρδιακή προσευχή, και η «λίγη προσευχή» είναι να σταθεί κανείς σε ψαλμωδία. Λέει δε καθαρά ο μέγας Ιωάννης της Κλίμακος: «Έργο της ησυχίας είναι η αμεριμνία για τα πάντα, η άοκνη προσευχή —αυτή είναι η στάση σε ψαλμωδία— και τρίτον, η αδιάσπαστη εργασία της καρδιάς». Αυτή είναι η καθέδρα της προσευχής και συνεπώς και της ησυχίας.

Περί της διαφοράς των ψαλλόντων

5. Που οφείλεται η διαφορά, ότι άλλοι διδάσκουν πολλή ψαλμωδία, άλλοι λίγη κι άλλοι διόλου, αλλά μόνο την προσευχή και το σωματικό κόπο, ή από κάποιο εργόχειρο ή μετάνοιες ή άλλη κοπιαστική εργασία; Η λύση αυτών των απποριών είναι η εξής: Όσοι βρήκαν τη χάρη από την πρακτική άσκηση ύστερα από πολλούς κόπους και πολύ χρόνο, αυτό έμαθαν κι έτσι διδάσκουν τους άλλους. Δυσπιστούν όμως και δεν παραδέχονται εκείνους που με βαθιά γνώση, με το έλεος του Θεού και σε λίγο χρονικό διάστημα για τη θερμή τους πίστη, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, έφτασαν στη θεία χάρη. Για τούτο και κατηγορούν αυτούς τους ανθρώπους παρασυρμένοι ασυναίσθητα από άγνοια και οίηση, και διαβεβαιώνουν ότι αν γίνεται αλλιώς, πρόκειται για πλάνη και όχι για ενέργεια της χάρης. Και δε γνωρίζουν ότι είναι εύκολο στον Κύριο, κατά τη Γραφή, να πλουτίσει ξαφνικά το φτωχό(Σ. Σειρ. 11, 21), και ότι η Παροιμία(Παροιμ. 1, 7) που λέει: «Αρχή σοφίας, ν' αποκτήσεις τη σοφία», εννοεί τη χάρη. Και ο Απόστολος σκώπτει τους τότε μαθητές που αγνοούσαν τη χάρη, λέγοντας: «Δεν γνωρίζετε ότι ο Χριστός κατοικεί μέσα μας; Εκτός αν είστε αδόκιμοι»(Β΄ Κορ. 13, 5), δηλαδή απρόκοποι λόγω της αμέλειάς σας. Γι' αυτό και δεν παραδέχονται από απιστία και υψηλοφροσύνη τις εξαίσιες ιδιότητες της προσευχής που ενεργούνται σε μερικούς από το πνεύμα με ιδιαίτερο τρόπο.

Αντίρρηση στα παραπάνω

6. Πες μου εσύ που λες αυτά, αν κανένας νηστεύει, εγκρατεύεται, αγρυπνεί, στέκεται όρθιος, κάνει μετάνοιες, έχει πένθος, είναι ακτήμων, αυτά δεν είναι πράξη; Πώς λοιπόν μας λες, προτείνοντας μόνο την ψαλμωδία, ότι χωρίς την πρακτική άσκηση είναι αδύνατο να κρατήσεις την προσευχή; Αυτά δεν είναι πράξεις;

Απάντηση: Αν κανείς προσεύχεται με το στόμα, ο νους του όμως περιπλανιέται, τί ωφέλεια έχει; Ο ένας να κτίζει και ο άλλος να γκρεμίζει, καμιά ωφέλεια, κόπος χαμένος(Σ. Σειρ. 34, 23). Όπως κανείς εργάζεται με το σώμα, έτσι οφείλει να εργάζεται και με το νου, για να μη βρεθεί στο σώμα δίκαιος, ενώ στην ψυχή θα είναι γεμάτος από κάθε ακηδία και ακαθαρσία. Αυτό το βεβαιώνει και ο Απόστολος λέγοντας: «Αν προσεύχομαι με τη γλώσσα, δηλαδή με το στόμα, το πνεύμα μου προσεύχεται, δηλαδή η φωνή μου, μα ο νους μου μένει αμέτοχος. Προσεύχομαι με το στόμα, αλλά θα προσευχηθώ και με το νου»(Α΄ Κορ. 14, 13-15) , και: «Θέλω να πω πέντε λόγια κλπ.»(Α΄ Κορ. 14, 19). Μάρτυρας γι'αυτό είναι και ο Ιωάννης της Κλίμακος που λέει στο λόγο του περί προσευχής: «Ο μεγάλος εργάτης της μεγάλης και τέλειας προσευχής (ο Παύλος), λέει «θέλω να πω πέντε λόγια με το νου μου» κλπ.». Υπάρχουν δε πολλές πνευματικές εργασίες, αλλά είναι μερικές. Μεγάλη, που περιέχει και τις άλλες, ως πηγή αρετών, είναι κατά τον Ιωάννη της Κλίμακος η καρδιακή προσευχή, μέσω της οποίας βρίσκομε κάθε αγαθό. Ο άγιος Μάξιμος λέει: «Δεν υπάρχει φοβερότερο πράγμα από την έννοια του θανάτου, ούτε μεγαλοπρεπέστερο από τη μνήμη του

Θεού»· δηλώνει έτσι την ανωτερότητα αυτής της εργασίας. Όμως μερικοί, ούτε αν υπάρχει χάρη στο σημερινό καιρό θέλουν ν' ακούσουν, γιατί είναι σκοτισμένοι από τη μεγάλη αναισθησία και άγνοια και ολιγόπιστοι.

7. Όσοι ψάλλουν λίγο, νομίζω κάνουν καλά, γιατί προτιμούν το μέτρο —αφού «πάν μέτρον άριστον», κατά τους σοφούς—, για να μην ξοδεύουν όλη τη δύναμη της ψυχής τους στην πρακτική και ο νους τους από αδιαφορία για την προσευχή παρουσιάζει ατονία σ' αυτήν. Έτσι ψάλλουν λίγο, ενώ επεκτείνονται περισσότερο στην προσευχή. Ίσως μερικές φορές όταν ο νους εξαντλείται από τη συνεχή νοερή επίκληση και την επίμονη συγκέντρωση, δοκιμάζει λίγη ξεκούραση αν αφεθεί ελεύθερος μέσα στην έκταση της ψαλμωδίας από τη στενή περιοχή της ησυχίας. Αυτή είναι η άριστη τάξη και διδάσκεται από σοφότατους Πατέρες.

8. Όσοι πάλι δεν ψάλλουν διόλου, κάνουν καλά αν είναι προοδευμένοι στην αρετή. Αυτοί δε χρειάζεται να λένε ψαλμούς, αλλά να έχουν σιωπή και αδιάκοπη προσευχή και θεωρία, αν έφτασαν σε φωτισμό. Γιατί είναι ενωμένοι με το Θεό και δεν έχουν βέβαια ανάγκη να αποσπάσουν το νου τους από Αυτόν και να του προκαλέσουν σύγχυση. Όπως λέει ο Άγιος της Κλίμακος, πτώση του υποτακτικού είναι να κάνει το δικό του θέλημα, και του ησυχαστή να διακόψει την προσευχή. Γιατί μοιχεύει ο νους των ησυχαστών αν απομακρυνθεί από τη μνήμη του Θεού, σαν από νυμφίο, και συνδεθεί ερωτικά με πράγματα ελάχιστα. Να διδάξει τώρα κανείς και σε άλλους αυτή την τάξη, δεν ταιριάζει για όλους. Στους απλοϊκούς, που είναι υποτακτικοί και αγράμματοι, ναι· γιατί η υπακοή μετέχει από κάθε αρετή λόγω της ταπεινώσεως. Σ' εκείνους όμως που είναι ανυπότακτοι, δεν πρέπει να δίνεται, για να μην πλανηθούν εύκολα, είτε απλοϊκοί είναι είτε γραμματισμένοι, γιατί όποιος ακολουθεί το δικό του θέλημα δεν μπορεί να αποφύγει την οίηση, από την οποία σαν φυσικό επακολούθημα έρχεται η πλάνη, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Μερικοί όμως, επειδή δεν υποψιάζονται τη βλάβη που μπορεί να γίνει, διδάσκουν τους τυχόντες να ασκούν αυτή την τάξη μόνο, για να συνηθίσει, λένε, και να αγαπήσει ο νους τη μνήμη του Θεού· τούτο όμως δε γίνεται, και μάλιστα στους ιδιόρρυθμους (τους ανυπότακτους). Γιατί ο νους τους είναι ακόμη ακάθαρτος από αμέλεια και υψηλοφροσύνη και δεν έχει καθαρθεί πρωτύτερα με δάκρυα· έτσι σχηματίζουν μέσα τους όχι προσευχή, αλλά μάλλον αισχρές εικόνες λογισμών, καθώς τα ακάθαρτα πνεύματα που είναι μέσα στην καρδιά ταράζονται από το φοβερό όνομα του Κυρίου Ιησού και βρυχώνται να σκοτώσουν αυτόν που τα μαστιγώνει. Αν ο ιδιόρρυθμος ακούσει ή διδαχθεί γι' αυτή την πνευματική εργασία και θέλει να την κρατήσει, ένα από τα δύο θα πάθει. Αν βιάζει τον εαυτό του, πλανάται και μένει αθεράπευτος. Αν πάλι δείξει αμέλεια, μένει απρόκοπος σε όλη του τη ζωή.

9. Θα πω τώρα κι εγώ που έμαθα από τη λίγη πείρα μου. Όταν καθίσεις ησυχάζοντας την ημέρα ή τη νύχτα, παρακαλώντας συνεχώς το Θεό με ταπείνωση και χωρίς λογισμούς, και κουραστεί ο νους να φωνάζει και πονέσει το σώμα και η καρδιά από την εντατική συγκέντρωση της συχνής επικλήσεως του Ιησού, έτσι που ούτε θέρμη να νιώθεις πια, ούτε ευφροσύνη —οι οποίες γεννούν την προθυμία και την υπομονή στον αγωνιστή—, τότε σήκω, στάσου και ψάλλε μόνος σου ή με το μαθητή που είναι μαζί σου, ή ασχολήσου με τη μελέτη κάποιου ρητού ή με τη μνήμη του θανάτου ή με κάποιο εργόχειρο ή κάτι άλλο ή με προσεκτική ανάγνωση, και καλύτερα όρθιος, για να προκαλείς κόπο στο σώμα. Και όταν στέκεσαι και ψάλλεις μόνος, λέγε το Τρισάγιο και έπειτα την προσευχή ψυχικά ή νοερά και ο νους σου να προσέχει την καρδιά. Αν πλησιάζει η ακηδία, λέγε και δύο ή τρείς ψαλμούς και δύο τροπάρια κατανυκτικά χωρίς να τα ψάλλεις. Γιατί, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, «οὐ μελωδήσωσιν οἱ τοιοῦτοι». Τους φθάνει για να ευφρανθούν ο πόνος της καρδιάς που γίνεται για την ευσέβεια, όπως λέει ο άγιος Μάρκος, και η θέρμη του πνεύματος που τους δίνεται για χάρη και αγαλλίαση. Μετά από κάθε ψαλμό λέγε και την προσευχή νοερά ή ψυχικά, με αδιάσπαστη προσοχή, καθώς και το Αλληλούια. Αυτή είναι η διάταξη των αγίων Πατέρων Βαρσανουφίου και Διαδόχου και των λοιπών. Και καθώς λέει ο μέγας Βασίλειος, πρέπει κανείς να κάνει κάθε μέρα εναλλαγή στους ψαλμούς, γιατί αυτό διεγείρει την προθυμία και για να μη βαρεθεί ο νους ψάλλοντας όλο τα ίδια· πρέπει ο νους να έχει ελευθερία, και έτσι ενισχύεται περισσότερο η προθυμία του. Αν πάλι στέκεσαι μαζί με μαθητή πιστό και ψάλλεις, εκείνος να λέει τους ψαλμούς κι εσύ μυστικά να προσέχεις την καρδιά σου και να προσεύχεσαι, φυλάγοντας τον εαυτό σου. Να καταφρονείς δε όλα τα νοήματα που εμφανίζονται στην καρδιά, είτε αισθητά, είτε

νοητά, με τη βοήθεια της προσευχής. Γιατί ησυχία σημαίνει απόθεση όλων των νοημάτων, όσα δεν είναι θεϊκότερα και προερχόμενα από το πνεύμα, και τούτο μέχρι τον κατάλληλο καιρό, για να μην προσέχεις αυτά επειδή είναι τάχα καλά, και χάσεις το μεγαλύτερο.

Περί πλάνης

10. Πρόσεχε λοιπόν, εραστή του Θεού, με ακρίβεια και γνώση. Όταν εκεί που εργάζεσαι αυτό το πνευματικό έργο, δεις φως ή φωτιά εξωτερικά ή εσωτερικά, ή κάποιο σχήμα δήθεν του Χριστού ή ενός Αγγέλου ή κάποιου άλλου, μην τα παραδεχθείς για να μην πάθεις καμία βλάβη. Μήτε συ ο ίδιος, προσέχοντας τις εικόνες αυτές, αφήσεις το νου σου να τις αποτυπώνει. Γιατί όλα αυτά που μετασχηματίζονται εξωτερικά με αταξία, γίνονται για να πλανήσουν την ψυχή. Η αληθινή αρχή της προσευχής είναι η καρδιακή θέρμη, η οποία καίει τα πάθη προκαλώντας στην ψυχή ιλαρότητα και χαρά, και στηρίζει την καρδιά με αδίστακτο πόθο και αναμφίβολη βεβαιότητα. Όπως λένε οι Πατέρες, κάθε τι που έρχεται στην ψυχή, είτε αισθητό είτε νοερό, αλλά η ψυχή αμφιβάλλει γι' αυτό και δεν το παραδέχεται, δεν είναι από το Θεό, αλλά το έχει στείλει ο εχθρός. Κι αν δεις το νου σου να τον έλκει απ' έξω ή από ψηλά κάποια αόρατη δύναμη, μην τον πιστέψεις, ούτε να τον αφήσεις να έλκεται, αλλά σφίξε τον ευθύς στο έργο του. Εκείνα που είναι του Θεού —λέει ο άγιος Ισαάκ— έρχονται μόνα τους, χωρίς να γνωρίζεις εσύ το πότε. Ενώ ο φυσικός εχθρός, ο δαίμονας που ενεργεί εσωτερικά στην περιοχή της μέσης —της έδρας του επιθυμητικού—, μετασχηματίζει τα πνευματικά με τη φαντασία σε άλλα αντί άλλων. Έτσι αντί θέρμη, προκαλεί τη δική του ανώμαλη πύρωση, ώστε να ταλαιπωρεί την ψυχή με την απάτη αυτή, κι αντί ευφροσύνη, φέρνει μια χαρά άλογη και μια κάθυγρη ηδύτητα, που γεννούν οίηση και αλαζονεία. Και προσπαθεί να κρύβεται από τους άπειρους και τους κάνει να νομίζουν ενέργεια της χάρης την πλάνη που τους προξενεί. Αλλ' όμως ο χρόνος και η πείρα και η αίσθηση τον φανερώνουν σ' εκείνους που δεν αγνοούν ολότελα την πανουργία του. Γιατί λέει η Γραφή: «Ο φάρυγγας διακρίνει τις τροφές»(Σ. Σειρ. 36, 19), δηλαδή η πνευματική γεύση φανερώνει χωρίς πλάνη τα πάντα, τι είδους είναι.

Περί αναγνώσεως

11. Αφού είσαι εργάτης, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, εκείνα που διαβάζεις να είναι πρακτικά. Γιατί η εργασία των πρακτικών κάνει περιττή την ανάγνωση των λοιπών. Να διαβάζεις πάντοτε τα σχετικά με την ησυχία και την προσευχή, όπως για παράδειγμα την Κλίμακα, τον άγιο Ισαάκ, τα έργα του αγίου Μαξίμου, του Νέου Θεολόγου και του μαθητή του Στηθάτου, του Ησυχίου, του Φιλόθεου του Σιναΐτη και όσα υπάρχουν των ομοίων τους. Τα υπόλοιπα άφησέ τα προς το παρόν, όχι ως απόβλητα, αλλά γιατί δε βοηθούν στο σκοπό σου, παρά μεταθέτουν το νου από την προσευχή στη μελέτη όσων εκθέτουν. Να κάνεις την ανάγνωση μόνος σου, όχι με φωνή υπερήφανης επιδείξεως, όχι με γρήγορη και τορνευτή ευγλωττία ή με καλλιέπεια λόγου ή ηδονική μελωδικότητα, ή ενώ δεν υπάρχουν άλλοι παρόντες, να σε κλέβει η εμπάθειά σου ασυναίσθητα και να διαβάζεις για να αρέσεις σε μερικούς σαν να είσαι μπροστά τους. Ούτε πάλι με απληστία, επειδή «παν μέτρον άριστον»· μήτε τραχιά ή νωχελικά κι αδιάφορα, αλλά σεμνά, όπως πρέπει, σταθερά, συνετά, εύρυθμα, με το νου και την ψυχή ή και με το λογικό. Με όλα αυτά ενδυναμώνεται ο νους κι αποκτά ισχύ και έξη να προσεύχεται με δύναμη. Αν όμως κάνει την ανάγνωση με τα αντίθετά τους που προαναφέραμε, τότε αποκτά σκοτισμό, χαύνωση και έκσταση, ώστε να νιώθει πόνο στο νου μέσα στον εγκέφαλο και να έχει ατονία στην προσευχή.

12. Πρόσεχε και την πρόθεσή σου κάθε στιγμή και εξέταζέ την με ακρίβεια, που κλίνει, αν δηλαδή κάθεσαι στην ησυχία ή ψάλλεις ή μελετάς ή προσεύχεσαι ή εργάζεσαι οποιαδήποτε αρετή σύμφωνα με το θέλημα του Θεού για το ίδιο το καλό και για χάρη ψυχικής ωφέλειας, για να μην ξεγελιέσαι χωρίς να το καταλαβαίνεις. Γιατί οι ενέδρες του εχθρού είναι πολλές και παρατηρεί συνεχώς κρυφά πού κλίνει η πρόθεση του ανθρώπου χωρίς να το γνωρίζουν αυτό οι περισσότεροι, και θέλει πάντοτε να διαφθείρει απαρατήρητος το έργο για να μη γίνεται σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Όσο όμως κι αν αυτός πολεμά με επιμονή και σε πλησιάζει με αναίδεια, αν έχεις ακλόνητα στραμμένη την πρόθεσή σου στο Θεό, σπάνια θα ξεγελαστείς, ακόμη κι αν χωρίς να θέλεις παραβιάζεται απ' αυτόν και περισπάται η κλίση του θελήματός σου. Και ίσως νικιέται κανείς αθέλητα ή και από αδυναμία, αλλά εξάπαντος συγχωρείται και επαινείται από Εκείνον που γνωρίζει

τις προθέσεις και τις καρδιές. Αυτό το πάθος, η κενοδοξία θέλω να πω, δεν αφήνει το Μοναχό να προκόψει στην αρετή· αλλά ενώ υποφέρει τους κόπους, στο τέλος βρίσκεται άκαρπος. Γιατί παρουσιάζεται πάντοτε και στους τρεις, δηλαδή στον αρχάριο, το μέσο και τον τέλειο, και τους απογυμνώνει από την εργασία των αρετών.

13. Θα πω κάτι από την πείρα μου. Χωρίς τις παρακάτω αρετές ο Μοναχός δεν προοδεύει ποτέ· δηλαδή τη νηστεία, την εγκράτεια, την αγρυπνία, την υπομονή, την ανδρεία, την ησυχία, την προσευχή, τη σιωπή, το πένθος, την ταπείνωση. Αυτές οι αρετές γεννούν και φυλάγουν η μία την άλλη. Από την αδιάκοπη νηστεία μαραίνεται η επιθυμία και γεννιέται η εγκράτεια. Η εγκράτεια γεννά την αγρυπνία, η αγρυπνία την υπομονή, η υπομονή την ανδρεία, η ανδρεία την ησυχία, η ησυχία την προσευχή, η προσευχή τη σιωπή, η σιωπή το πένθος, το πένθος την ταπείνωση. Η ταπείνωση γεννά αντιστρόφως το πένθος, και στη συνέχεια θα βρεις ανάλογα οι θυγατέρες να γεννούν τις μητέρες μία προς μία. Αυτή η αλληλογέννηση αποτελεί και τη μεγαλύτερη αρετή. Τα αντίθετα πάλι είναι φανερά σε όλους.

14. Εδώ πρέπει να αναφέρομε και τους κόπους και τους πόνους της πνευματικής εργασίας και να εκθέσομε με σαφήνεια πώς πρέπει να ασκούμε κάθε εργασία, μήπως βαδίζοντας κανένας χωρίς κόπο και απ’ όσα άκουσε μόνο, δεν επιτύχει τον καρπό, και κατηγορήσει εμένα ή άλλον, ότι δεν είναι όπως τα είπαμε. Ο καρδιακός πόνος και ο σωματικός κόπος κάνουν αποδεδειγμένα αληθινό έργο, και φανερώνουν την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, η οποία σου δόθηκε με το βάπτισμα, καθώς και σε κάθε πιστό. Η ενέργεια αυτή καταχώθηκε από τα πάθη με την παραμέληση των εντολών, και περιμένει με το άπειρο έλεός της τη μετάνοιά μας, για να μην ακούσομε στο τέλος, εξαιτίας της ακαρπίας μας: «Πάρτε από αυτόν το τάλαντο· κι ό,τι νομίζει πώς έχει, θα του αφαιρεθεί»(Ματθ. 25, 28-29), και εξαποσταλούμε στην κόλαση να βασανιζόμαστε στη γέεννα αιωνίως. Γιατί κάθε εργασία σωματική και πνευματική που δεν έχει πόνο ή κόπο, ποτέ δε φέρνει καρπό σ’ εκείνον που την εξασκεί. Και η βασιλεία του Θεού κατακτάται με τη βία και την αρπάζουν όσοι ασκούν βία στον εαυτό τους, όπως είπε ο Κύριος(Ματθ. 11,12)· βία εννοούσε την κοπιαστική αίσθηση του σώματος σε όλα. Επειδή οι πολλοί ίσως πολλά χρόνια εργάστηκαν ή εργάζονται χωρίς κόπο, αλλά δεν κατέβαλαν τους κόπους τους φιλόπονα και με φλογερή καρδιακή προθυμία, γι’ αυτό είναι άδειοι από καθαρότητα και αμέτοχοι Αγίου Πνεύματος, αφού απέφυγαν τη δριμύτητα των κόπων. Γιατί εκείνοι που εργάζονται με αμέλεια και χαύνωση, ίσως να κοπιάζουν πολύ, κατά τη γνώμη τους· ποτέ όμως δε συνάγουν καρπό, ακριβώς γιατί δεν κοπίασαν και κατά βάθος δεν ένιωσαν πόνο. Μαρτυρεί γι’ αυτό κάποιος από τους Πατέρες, λέγοντας: «Κι αν όλες οι εκδηλώσεις της ασκήσεώς μας είναι σπουδαίες, η καρδιά μας όμως δεν είναι γεμάτη οδύνη, όλες αυτές είναι νόθες και άχρηστες». Ίσως ακόμη, όταν ζούμε χωρίς κόπο και πόνο, να μας σπρώχνει η ακηδία σε ανώφελους περισπασμούς και να σκοτιζόμαστε νομίζοντας ότι σ’ αυτούς θα βρούμε άνεση, πράγμα που δε γίνεται. Απλώς δενόμαστε με αόρατα άλυτα δεσμά και γινόμαστε ακίνητοι και αδρανείς για κάθε έργο, καθώς πληθαίνει μέσα μας η χαύνωση, και μάλιστα όταν είμαστε αρχάριοι. Γιατί στους τελείους όλα είναι ωφέλιμα, όταν γίνονται με μέτρο. Αυτό μαρτυρεί και ο Μέγας Εφραίμ λέγοντας: «Να κοπιάζεις με κόπο στους ασκητικούς κόπους, για να αποφύγεις τους κόπους των ματαίων κόπων (των περισπασμών)». Αν δε λυθεί η μέση μας, κατά τον Προφήτη(Ησ. 21, 3), από τον εξαντλητικό κόπο της νηστείας και δε μας πιάσουν από το οδυνηρό σφίξιμο της καρδιάς πόνοι σαν τη γυναίκα που γεννάει, δε θα γεννήσομε «πνεύμα σωτηρίας»(Ησ. 26, 18) στη γη της καρδιάς μας, όπως άκουσες. Αλλά νομίζομε πώς είμαστε κάτι για την πολύχρονη άσκησή μας και την ανώφελη παραμονή μας στην έρημο και τη χαύνωση και την ησυχία, και γι’ αυτό καυχιόμαστε. Την ώρα όμως του θανάτου μας, χωρίς αμφιβολία θα εννοήσομε καλά όλοι τί είδους καρπό έχομε.

15. Δεν είναι δυνατό να μάθει κανείς μόνος του την επιστήμη των αρετων, αν και μερικοί είχαν την πείρα για δάσκαλο. Γιατί μαρτυρεί οίηση να ενεργεί κανείς μόνος του και όχι με τη συμβουλή εκείνων που έχουν προοδεύσει στην αρετή· ή μάλλον γεννά την οίηση. Αν δηλαδή ο Υιός τίποτε δεν κάνει από μόνος Του, αλλά όπως τον δίδαξε ο Πατέρας, έτσι κάνει(Ιω. 8, 28), και το πνεύμα δε θα μιλήσει από μόνο Του(Ιω. 16, 13), ποιος είναι εκείνος που ανέβηκε σε τόσο ύψος αρετής, ώστε να μην έχει ανάγκη από κάποιον να τον μυσταγωγήσει; Έχει γελαστεί νομίζοντας πως έχει αρετή, ενώ

έχει αλαζονεία. Γι’ αυτό πρέπει να υπακούμε σ’ εκείνους που γνωρίζουν τους κόπους της πρακτικής αρετής και έτσι να την ασκούμε. Δηλαδή την εξαντλητική νηστεία, την ανήδονη εγκράτεια, την επίμονη αγρυπνία, την κοπιαστική γονυκλισία, την επίπονη ακίνητη ορθοστασία, την παρατεταμένη προσευχή, την ανόθευτη ταπείνωση, τη συντριβή και τον ακατάπαυστο στεναγμό, τη σιωπή την εύλογη και σαν με αλάτι αρτυμένη(Κολ. 4, 60, και την υπομονή σε όλα. Δεν πρέπει να βρίσκεται κανείς πάντοτε σε ανάπαυση, ούτε να ασχολείται διαρκώς μόνο με το κάθισμα πρόωρα ή χωρίς να τον αναγκάζουν τα γηρατειά ή η αρρώστια. Γιατί λέει η Γραφή: «Θα τραφείς από τους κόπους των αρετών σου»(Ψαλμ. 127, 2), και: «Η βασιλεία των ουρανών δίνεται σ’ όσους βιάζουν τον εαυτό τους»(Ματθ. 11, 2). Όποιος λοιπόν βιάζεται να επιτελεί κάθε μέρα φιλόπονα τις παραπάνω πνευματικές εργασίες, αυτός με τη βοήθεια του Θεού θα θερίσει και τον καρπό όταν έρθει ο καιρός.

Πώς πρέπει να κάθεται ο ησυχαστής στην προσευχή και να μη σηκώνεται γρήγορα

Άλλοτε σε σκαμνί, το πιο πολύ, επειδή είναι κουραστικό· άλλοτε πάλι, πιο σπάνια, σε στρωσίδι προσωρινά, για κάποια άνεση. Πρέπει το κάθισμά σου αυτό να γίνεται με υπομονή, όπως λέει ο Απόστολος: «Να επιμένετε καρτερικά στην προσευχή»(Κολ. 4, 2), και να μην αδημονείς και σηκώνεσαι γρήγορα από τον οδυνηρό κόπο και τη νοερή φωνή και το αδιάκοπο σφίξιμο του νου. Γιατί λέει ο Προφήτης: «Με έπιασαν πόνοι σαν τη γυναίκα που γεννάει»(Ησ. 21, 3). Αλλά σκύβοντας κατω και μαζεύοντας το νου μεσα στην καρδιά, αν βέβαια αυτή έχει ανοιχθεί, να επικαλείσαι τον Κύριο Ιησού να έρθει να σε βοηθήσει. Αν και θα κουραστούν οι ώμοι σου και συχνά θα πονά το κεφάλι σου, εσύ να έχεις καρτερία σ’ αυτά με φιλοπονία και έρωτα, ζητώντας μέσα στην καρδιά σου τον Κύριο. «Η βασιλεία του Θεού ανήκει σ’ όσους βιάζουν τον εαυτό τους, και αυτοί την αρπάζουν»(Ματθ. 11, 12). Με αυτά τα λόγια ο Κύριος υπέδειξε αληθινά να επιμένομε σ’ αυτά και σ’ αυτούς τους κόπους. Γιατί η υπομονή και η καρτερία σε όλα είναι που γεννούν τους κόπους και του σώματος και της ψυχής.

Πώς πρέπει να λέμε την ευχή

Οι Πατέρες είπαν ως εξής. Άλλος λέει: «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με», ολόκληρο. Άλλος το μισό: «Ιησού Υιέ του Θεού ελέησόν με», το οποίο είναι ευκολότερο για την αδυναμία του νου. Γιατί ούτε μπορεί κανείς αφεαυτού να επικαλεστεί μυστικά τον Κύριο Ιησού(Α΄ Κορ. 12, 3) μόνος χωρίς τη χάρη του Πνεύματος —τούτο μόνο με το Άγιο πνεύμα γίνεται καθαρά και τέλεια—, αλλά είναι σαν παιδί που ακόμη ψελλίζει, μην μπορώντας να αρθρώσει την ευχή ολοκληρωμένα. Δεν πρέπει όμως να αλλάζει συχνά τις επικλήσεις των ονομάτων από ραθυμία, αλλά αραιά για να εξασφαλίζεται η συνέχεια. Άλλοι τώρα διδάσκουν να λέμε την ευχή με το στόμα, και άλλοι με το νου. Εγώ λέω και με τα δύο. Γιατί άλλοτε αδυνατεί ο νους να τη λέει, από ακηδία, κι άλλοτε το στόμα. Γι’ αυτό πρέπει να προσεύχεσαι και με τα δύο, και με το στόμα και με το νου, πλην όμως ήσυχα και ατάραχα, για να μην προκαλεί σύγχυση η φωνή στην αίσθηση και στην προσοχή του νου και εμποδίζει. Ώσπου να συνηθίσει ο νους στο έργο αυτό και να προκόψει και να δεχθεί δύναμη από το πνεύμα, ώστε να εύχεται ολικά και με δύναμη. Τότε πιά δε χρειάζεται να μιλάει με το στόμα —εξάλλου ούτε που μπορεί— αλλά αρκείται μόνο να κάνει ολόκληρη την εργασία με το νου.

Πώς πρέπει να κρατάμε το νου

Κατάλαβε ότι κανείς δεν μπορεί να κρατήσει το νου, αν δεν τον κρατήσει το πνεύμα. Γιατί ο νους είναι ακράτητος, όχι από τη φύση του ως αεικίνητος, αλλά γιατί οικειοποιήθηκε την περιπλάνηση από την αμέλειά μας και συνήθισε σ’ αυτήν απ’ την αρχή. Με την παράβαση δηλαδή των εντολών Αυτού που μας αναγέννησε, χωριστήκαμε από το Θεό και χάσαμε τη νοερή αίσθηση και ένωση που είχαμε μαζί Του. Αφού ο νους γλίστρησε από κει και χωρίστηκε από το Θεό, σέρνεται παντού σαν αιχμάλωτος. Και δεν είναι δυνατό να σταθεί ο νους με άλλο τρόπο, εκτός αν υποταχθεί στο Θεό και τον σταματήσει Εκείνος και ενωθεί μαζί Του με ευφροσύνη και τον παρακαλεί συνεχώς και με επιμονή και του εξομολογείται κάθε μέρα νοερά όσα φταίει. Και ο Θεός συγχωρεί αμέσως τα πάντα

σ' εκείνους που ζητούν και επικαλούνται συνεχώς το άγιο όνομά Του με ταπείνωση και συντριβή. Γιατί λέει ο Ψαλμωδός: «Να εξομολογείστε στον Κύριο και να επικαλείστε το άγιο όνομά Του»(Ψαλμ. 104, 1). Αλλά και η συγκράτηση της αναπνοής με το σφίξιμο του στόματος κρατάει το νου, αλλά μόνο μερικώς και διασκορπίζεται πάλι. Όταν όμως έρθει η ενέργεια της προσευχής, τότε κυρίως αυτή κρατάει το νου κοντά της και τον ευφραίνει και τον απαλλάσσει από την αιχμαλωσία. Εντούτοις καμιά φορά ενώ ο νους προσεύχεται και μένει μέσα στην καρδιά, η διάνοια περιπλανάται και μελετά άλλα. Αυτή δεν υποτάσσεται σε κανέναν, παρά στους τελείους με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, οι οποίοι έφτασαν στην αρρέμβαστη κατάσταση με τη δύναμη του Ιησού Χριστού.

Πώς πρέπει να διώχνομε τους λογισμούς

Κανείς αρχάριος δε διώχνει ποτέ λογισμό, αν δεν τον διώξει ο Θεός. Μόνο οι δυνατοί μπορούν να τους πολεμήσουν και να τους διώξουν. Αλλά και αυτοί δεν τους διώχνουν μόνοι τους, παρά με τη βοήθεια του Θεού κινούνται και πολεμούν εναντίον τους, όντας ντυμένοι την πανοπλία του Θεού. Εσύ τώρα, όταν έρχονται οι λογισμοί, να επικαλείσαι πυκνά και επίμονα τον Κύριο Ιησού και θα φύγουν επειδή δεν υποφέρουν την καρδιακή θέρμη που αναπηδά από την προσευχή, φεύγουν σαν να τους καίει φωτιά. «Με το όνομα του Ιησού, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, μαστίγωνε τους εχθρούς». Γιατί ο Θεός μας είναι φωτιά που κατακαίει(Δευτ. 4, 24· Εβρ. 12, 29) τη μοχθηρία τους. Ο Κύριος που είναι ταχύς στο να βοηθεί, θα κάνει αμέσως την εκδίκηση εκείνων που φωνάζουν ολόψυχα προς Αυτόν μέρα και νύχτα(Λουκ. 18, 7). Εκείνος πάλι που δεν έχει ενέργεια προσευχής, τους κατατροπώνει με άλλον τρόπο, κάνοντας όπως ο Μωυσής(Εξ. 17, 11). Σηκώνεται δηλαδή όρθιος και απλώνει τα χέρια και τα μάτια στον ουρανό, και ο Θεός τους τρέπει σε φυγή· έπειτα κάθεται πάλι και εξακολουθεί την προσευχή με επιμονή. Αυτόν τον τρόπο μεταχειρίζεται εκείνος που δεν έχει ακόμη δύναμη προσευχής. Αλλά κι εκείνος που έχει την ενέργεια της προσευχής, όταν πρόκειται για σωματικά πάθη, δηλαδή την ακηδία και την πορνεία, που είναι τα σκληρά και βαρύτερα πάθη, πολλές φορές σηκώνεται και απλώνει προς τον ουρανό τα χέρια του ζητώντας βοήθεια. Αλλά αυτό το κάνει λίγες φορές, από το φόβο της πλάνης, και πάλι κάθεται στην προσευχή, μην τυχόν του φέρει καμία φαντασία ο εχθρός από ψηλά, παρουσιάζοντάς του ομοίωμα τάχα της αλήθειας. Γιατί το να είναι ο νους και πάνω και κάτω και στην καρδιά και παντού χωρίς να σφάλλει πουθενά, αυτό είναι ιδίωμα μόνο των καθαρών και των τελείων, οι οποίοι μπορούν να τον φυλάξουν χωρίς βλάβη.

Πώς πρέπει να ψάλλομε

Άλλοι λένε λίγο, άλλοι πολύ, άλλοι καθόλου. Εσύ μήτε πολύ να ψάλλεις, γιατί αυτό φέρνει σύγχυση, μήτε καθόλου, γιατί ακολουθεί χαύνωση και αμέλεια. Μιμήσου εκείνους που ψάλλουν λίγο. Γιατί, όπως λένε οι άσοφοι σοφοί, παν μέτρον άριστον. Η πολλή ψαλμωδία είναι των πρακτικών εξαιτίας της άγνοιάς τους και του κόπου τους. Δεν είναι των ησυχαστών, οι οποίοι αρκούνται να προσεύχονται μόνο στο Θεό μέσα στην καρδιά τους και να απέχουν από νοήματα. Γιατί κατά τον Ιωάννη της Κλίμακος, ησυχία είναι η απόθεση των νοημάτων και των αισθητών και των νοητών. Γιατί όταν ο νους εξαντλήσει όλη τη δύναμή του στην πολλή ψαλμωδία, τότε θα εξασθενίσει και δε θα μπορέσει να προσεύχεται με ένταση και επιμονή. Το περισσότερο διάστημα της νύχτας, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, να το αφιερώνεις στην προσευχή, ενώ στην ψαλμωδία λίγο. Έτσι οφείλεις να κάνεις και συ.

Όταν στο κάθισμά σου δεις ότι ενεργεί μέσα σου η προσευχή και δεν παύει να κινείται μέσα στην καρδιά σου, μην την αφήσεις και σηκωθείς να ψάλλεις, ως τη στιγμή που θα σε εγκαταλείψει αυτή κατ' οικονομίαν Θεού. Γιατί στην περίπτωση αυτή αφήνεις το Θεό μέσα σου και στέκεσαι και του μιλάς απέξω, πέφτοντας από τα ψηλά στα χαμηλά. Εκτός απ' αυτό, φέρνεις και σύγχυση και ταράζεις το νου στη γαλήνη του. Γιατί η ησυχία κατά το όνομα έχει και την πράξη, γιατί τη διατηρούμε με ειρήνη και γαλήνη. Ο Θεός είναι ειρήνη πέρα από κάθε σύγχυση και κραυγή. Επίσης, πρέπει και η υμνωδία μας να είναι αγγελική σύμφωνα με το μοναχικό μας πολίτευμα, και όχι σαρκική. Γιατί το να ψάλλομε δυνατά, είναι σύμβολο της νοερής κραυγής και μας δόθηκε για τη ραθυμία και απαιδευσία μας, για να επιστρέφομε στα αληθινά. Σ' εκείνους δηλαδή που δεν γνωρίζουν την προσευχή, η οποία είναι πηγή αρετών κατά τον Ιωάννη της Κλίμακος, και ποτίζει

σαν φυτά τις ψυχικές δυνάμεις, σ' αυτούς αρμόζει να ψάλλουν πολύ και χωρίς μέτρο και να έχουν πάντοτε μεγάλη ποικιλία και ποτέ να μη σταματούν, μέχρις ότου από την πολλή και επίπονη πράξη προκόψουν στη θεωρία και βρουν τη νοερά προσευχή να ενεργεί μέσα τους. Γιατί άλλη είναι η πράξη της ησυχίας και άλλη του κοινοβίου. Ο καθένας εκεί που καλέσθηκε, εκεί ας μένει(Α΄ Κορ. 7, 24), και θα σωθεί. Γι' αυτό φοβούμαι να γράψω, εξαιτίας των πιο αδύνατων, που σε βλέπω να ζεις ανάμεσά τους. Όποιος πάσχει στην προσευχή, σύμφωνα με όσα άκουσε και έμαθε, χάνεται, καθώς δεν έχει άνθρωπο να τον οδηγεί. Ενώ εκείνος που γεύθηκε τη θεία χάρη, οφείλει να ψάλλει με μέτρο, κατά τους Πατέρες, και να ασχολείται τον περισσότερο καιρό με την προσευχή. Κι όταν τον πιάνει η ραθυμία, να ψάλλει ή να διαβάζει τα πρακτικά κεφάλαια των Πατέρων. Γιατί το πλοίο δε χρειάζεται τα κουπιά όταν ο αέρας φουσκώνει τα πανιά του και ο άνεμος είναι ο κατάλληλος για να σχίζει ανάλαφρα την αλμυρή θάλασσα των παθών, και μόνο όταν σταματήσει το τραβούν με τα κουπιά ή με τη βάρκα.

Αν τώρα κάποιοι προτείνουν με εριστική διάθεση τους αγίους Πατέρες ή μερικούς μοναχούς από εδώ, ότι έκαναν ολονύκτια ορθοστασία και ακατάπαυστη ψαλμωδία, σ' αυτούς δίνομε απόκριση από τις Γραφές, ότι δεν είναι όλα σε όλους τέλεια, επειδή τους λείπει ο ζήλος και στερούνται τη δύναμη. Αλλά τα μικρά δεν είναι οπωσδήποτε μικρά για τους μεγάλους, και τα μεγάλα για τους μικρούς δεν είναι οπωσδήποτε τέλεια. Ενώ οι τέλειοι τα εκτελούν όλα με ευκολία. Δεν είναι βέβαια πάντοτε όλοι, τώρα ή στην παλιά εποχή, πρακτικοί. Ούτε όλοι βάδισαν ή κράτησαν μέχρι το τέλος τον ίδιο δρόμο. Πολλοί από την πρακτική ήρθαν στη θεωρία και αναπαύθηκαν αφήνοντας τα πάντα και σαββατίζοντας σύμφωνα με τον πνευματικό Νόμο. Ευφραίνονταν μόνο με το Θεό, χορτασμένοι από τη θεία απόλαυση, και δεν τους επέτρεπε η χάρη να ψάλλουν ή να μελετούν κάτι άλλο· βρίσκονταν πάντοτε σε έκπληξη, μέχρι τον κατάλληλο καιρό, έχοντας φτάσει εν μέρει το τελειότατο απ' ό,τι μπορεί να επιθυμήσει κανείς, σαν προκαταβολή της αιώνιας μακαριότητας. Άλλοι σώθηκαν αφού παρέμειναν ως το τέλος, μέχρι το θάνατό τους, στο πρακτικό στάδιο, περιμένοντας την ανταπόδοση στον μέλλοντα αιώνα. Μερικοί βεβαιώθηκαν κατά το θάνατό τους και τα σώματά τους ευωδίασαν μετά θάνατον σε ένδειξη της σωτηρίας τους· είχαν βέβαια τη χάρη του βαπτίσματος όπως όλοι, αλλά εξαιτίας της αιχμαλωσίας και της άγνοιας του νου τους δεν την κοινώνησαν μυστικά όσο ήταν ακόμη στη ζωή. Άλλοι ευδοκιμούν και στα δυο, στην ψαλμωδία και στην προσευχή, και έτσι ζουν, έχοντας πλούσια τη χάρη και αεικίνητη και ποτέ δεν εμποδίζονται από τίποτε. Άλλοι κράτησαν μέχρι τέλους κυρίως την ησυχία, όντας απλοϊκοί, και περιορίζονταν μόνο στην προσευχή, κάνοντας πάρα πολύ καλά, μόνοι ενωμένοι με μόνο το Θεό. Γιατί οι τέλειοι, όπως είπαμε, όλα τα μπορούν με τη χάρη του Χριστού, που τους ενδυναμώνει(Φιλιπ. 4, 13). Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Τί να πω για την κοιλιά, τη βασίλισσα των παθών; Αν μπορέσεις να τη νεκρώσεις και να την κάνεις σαν μισοπεθαμένη, μην υποχωρήσεις. Εμένα, αγαπητέ, με έχει κατακυριέψει και την λατρεύω σαν δούλος της και συνθηκολογημένος μαζί της, αυτή η συνεργός των δαιμόνων και η κατοικία των παθών. Είναι αυτή που προκαλεί την πτώση μας, αλλά και την έγερσή μας όταν πειθαρχεί. Από αυτή έχομε ξεπέσει τόσο από το πρώτο, όσο κι από το δεύτερο θεϊκό μας αξίωμα. Αφού δηλαδή καταστράφηκε το αρχικό θεϊκό αξίωμά μας, ανακαινιστήκαμε πάλι με τη χάρη του Χριστού. Και να τώρα πάλι έχομε ξεπέσει από το Θεό, επειδή αμελήσαμε τις εντολές που διατηρούν και αυξάνουν τη χάρη με την προκοπή μας, ακόμη κι αν από άγνοια υπερηφανευόμαστε και νομίζομε ότι είμαστε με το Θεό. Τα σώματα έχουν πολλές διαφορές στην τροφή, όπως έχουν πει οι Πατέρες. Άλλος έχει ανάγκη από πολλή τροφή, άλλος από λίγη για τη διατήρηση της φυσικής δυνάμεώς του, κι ο καθένας τρώει ανάλογα με τη δύναμη και τη σωματική του κατάσταση. Ο ησυχαστής όμως πρέπει να περνά πάντοτε με στέρηση και να μη χορταίνει. Γιατί όταν βαρύνει το στομάχι, θολώνει ο νους και έτσι ούτε την προσευχή μπορεί να λέει δυνατά και καθαρά. Αλλά από τη χώνευση των πολλών φαγητών νυστάζει και θέλει να κοιμηθεί γρήγορα, οπότε πάρα πολλές φαντασίες ορμούν στο νου κατά τον ύπνο. Για εκείνον λοιπόν που θέλει να σωθεί και βιάζει τον εαυτό του για τον Κύριο να ζει ησυχαστικά, αρκεί νομίζω μιά λίτρα ψωμί και τρία ή τέσσερα ποτήρια νερό και κρασί την ημέρα. Από τα φαγητά που βρίσκονται, να τρώει την κατάλληλη ώρα λίγο απ' όλα, χωρίς να χορταίνει. Ενεργώντας έτσι σοφά στο θέμα αυτό, θα μπορέσει ν' αποφύγει την υπερηφάνεια, αφού

θα τρώει απ’ όλα, αλλά και δε θα σιχαθεί τα έργα του Θεού, τα «καλά λίαν»(Γεν. 1, 31), και θα τον ευχαριστεί για όλα. Αυτή είναι η διάκριση των φρονίμων. Για τους ασθενείς όμως στην πίστη και στην ψυχή, η αποχή από τα φαγητά είναι συμφερότερη· σ’ αυτούς ο Απόστολος παραγγέλλει να τρώνε χορταρικά(Ρωμ. 14, 2), αφού δεν πιστεύουν ότι θα φυλαχθούν από το Θεό.

Τί να σου πω, που ζήτησες κανόνα και βάρος πολύ, ενώ είσαι γέρος; Δεν μπορούν οι νέοι να κρατήσουν με ζύγι και μέτρο, και πώς θα μπορέσεις εσύ; Πρέπει να κρατάς την ελευθερία σου σε όλα, όταν τρώς κάτι. Αν όμως νικιέσαι, να μετανοείς και να ξαναεπιχειρήσεις, και μην πάψεις να κάνεις έτσι πάντοτε, όταν πέφτεις δηλαδή να σηκώνεσαι κατηγορώντας πάντοτε τον εαυτό σου και όχι άλλον, και θα βρεις ανάπαυση, κερδίζοντας σοφά τη νίκη με πτώσεις, κατά τη Γραφή. Αλλά μην παραβαίνεις τον όρο που σου έθεσα και αυτό σου αρκεί. Γιατί τίποτε δε δυναμώνει το σώμα τόσο, όσο το ψωμί και το νερό. Γι’ αυτό έλεγε ο Προφήτης, παραβλέποντας όλα τ’ άλλα: «Υιέ ανθρώπου, θα φας το ψωμί σου με το ζύγι και θα πιεις το νερό με μέτρο»(Ιεζ. 4, 16). Το φαγητό έχει τρεις όρους: εγκράτεια, αυτάρκεια και κόρο. Εγκράτεια είναι να πεινάς μετά το φαγητό. Αυτάρκεια είναι μήτε να πεινάς μήτε να νιώθεις βάρος. Κόρος δε, να νιώθεις λίγο βάρος μετά το φαγητό. Να χορτάσεις τώρα, και να συνεχίσεις να τρως, αυτό είναι η θύρα της γαστριμαργίας, από την οποία μπαίνει η πορνεία. Εσύ, έχοντας καλά αυτά υπόψη σου, διάλεξε το κατά τη δύναμή σου καλύτερο, χωρίς να ξεπερνάς τους όρους. Γιατί μόνον οι τέλειοι μπορούν κατά τον Απόστολο και να πεινούν και να χορταίνουν και να είναι σε όλα δυνατοί (Φιλιπ. 4, 12).

Περί πλάνης και διαφόρων ζητημάτων

Πρόσεξε τί θέλω να γνωρίζεις με ακρίβεια περί της πλάνης, ώστε να φυλάγεσαι απ’ αυτήν, μην τυχόν από άγνοια πάθεις μέγιστη βλάβη και χάσεις την ψυχή σου. Το αυτεξούσιο του ανθρώπου εύκολα κλίνει σε κοινωνία με τους δαίμονες, και μάλιστα των ανθρώπων εκείνων που δεν έχουν πείρα, και είναι σαν να κυβερνιούνται από αυτούς. Γιατί κοντά και γύρω στους αρχαρίους και τους ιδιόρρυθμους περιφέρονται οι δαίμονες ετοιμάζοντας παγίδες λογισμών και λάκκους πτώσεων και όλεθρο διά μέσου φαντασιών. Η πόλη τους δηλαδή βρίσκεται κάτω από την εξουσία των βαρβάρων. Και δεν πρέπει να απορούμε αν κάποιος πλανήθηκε, ή έχασε το νου του, ή δέχθηκε ή δέχεται πλάνη, ή βλέπει πράγματα ξένα προς την αλήθεια, ή λέει από απειρία και άγνοια πράγματα που δεν πρέπει. Γιατί πολλές φορές κάποιος μιλώντας από αμάθεια για την αλήθεια, και λέγοντας χωρίς να καταλάβει άλλ’ αντ’ άλλων, δε γνωρίζει να πει τα ορθά, κι έτσι τάραξε πολλούς και με την ανοησία του προκάλεσε ντροπή και γέλια σε βάρος των ησυχαστών. Δεν είναι θαυμαστό να πλανηθεί κάποιος αρχάριος και ύστερα από πολλούς κόπους· αυτό έγινε σε πολλούς και τωρινούς και παλιούς που αναζητούσαν το Θεό.

Η μνήμη του Θεού, δηλαδή η νοερά προσευχή, είναι υψηλότερη απ’ όλες τις πνευματικές εργασίες. Αυτή είναι η κεφαλή των αρετών, επειδή είναι αγάπη Θεού. Κι εκείνος που θέλει να πλησιάσει στο Θεό με αναίδεια και θρασύτητα, και βιάζεται να τον ομολογεί καθαρά και να τον αποκτήσει μέσα του, εύκολα θανατώνεται από τους δαίμονες αν το επιτρέψει ο Θεός, γιατί ζήτησε με τόλμη και αυθάδεια όσα δεν ταιριάζουν στην κατάστασή του κι επιδίωξε με αλαζονεία να τα επιτύχει πρόωρα. Πολλές φορές όμως ο Κύριος, ενώ μας βλέπει τολμηρούς στα μεγάλα και υψηλά, μας σπλαχνίζεται και δε μας παραχωρεί στον πειρασμό, για να αντιληφθεί καθένας μόνος του την υπερηφάνειά του και να μετανοήσει προτού γίνει όνειδος και περίγελως των δαιμόνων και άξιος να τον κλαίνε οι άνθρωποι, και μάλιστα εκείνος που επιζητεί με μακροθυμία και ταπείνωση και, το μεγαλύτερο, με υποταγή και ερώτηση των εμπείρων αυτό το θαυμαστό έργο, μην τυχόν αντί σιτάρι θερίσει χωρίς να καταλάβει αγκάθια και αντί γλυκύτητα πίκρα, και αντί σωτηρία βρει την απώλειά του. Γιατί μόνον οι δυνατοί και τέλειοι μπορούν να μονομαχούν πάντοτε με τους δαίμονες και να υψώνουν εναντίον τους το ξίφος του Πνεύματος, δηλαδή το λόγο του Θεού(Εφ. 6, 17). Οι αδύνατοι και αρχάριοι έχουν σαν οχυρό τους τη φυγή, με ευλάβεια και φόβο, αποφεύγοντας τον πόλεμο και μη τολμώντας πρόωρα, κι έτσι ξεφεύγουν το θάνατο.

Εσύ λοιπόν, αν ησυχάζεις σωστά, προσδοκώντας να είσαι μαζί με το Θεό, ποτέ να μην παραδεχθείς ό,τι και αν δεις αισθητό ή νοερό, εξωτερικά ή εσωτερικά, ακόμα και οπτασία Χριστού, ή δήθεν Αγγέλου, ή μορφή Αγίου, ή να φαντάζεσαι φως με το νου σου ή να δίνεις σ’ αυτόν σχήμα. Γιατί κι ο

ίδιος ο νους έχει από τη φύση του τη δύναμη της φαντασίας και εύκολα μπορεί να σχηματίζει τις μορφές όσων επιθυμεί, σ' εκείνους που δεν τον προσέχουν ακόμα με ακρίβεια, και προκαλεί βλάβη και στον εαυτό του. Ακόμη και η μνήμη των αγαθών ή των κακών, συνηθίζει να δίνει ξαφνικά μορφή στην αίσθηση του νου και να οδηγεί στη φαντασία, οπότε ένας τέτοιος γίνεται μόνος του φανταστής και όχι ησυχαστής. Γι' αυτό πρόσεχε μη συγκατατεθείς και πιστέψεις αμέσως κάτι τί, ας είναι και αγαθό, προτού το εξετάσεις πολύ και ρωτήσεις τους έμπειρους, για να μη βλαφθείς. Σ' αυτό το πράγμα να είσαι διστακτικός κρατώντας πάντοτε το νου σου χωρίς χρώμα, χωρίς μορφή, χωρίς σχήμα. Πολλές φορές κάτι που έστειλε ο Θεός για δοκιμή και ως στεφάνι, πολλούς τους έβλαψε. Γιατί ο Κύριος μας θέλει να δοκιμάζει το αυτεξούσιό μας, προς τα που κλίνει. Εκείνος που είδε κάτι με τη διάνοια ή με την αίσθησή του, ακόμη κι αν προέρχεται από το Θεό, και το δεχθεί χωρίς τη γνώμη των εμπείρων, εύκολα πέφτει ή θα πέσει σε πλάνη ως εύπιστος.

Ο αρχάριος πρέπει να προσέχει στην καρδιακή ενέργεια που είναι απλανής, κι όλα τα άλλα να μην τα παραδέχεται μέχρις ότου ειρηνεύσει από τα πάθη. Γιατί ο Θεός δεν αγανακτεί εναντίον εκείνου που προσέχει με ακρίβεια τον εαυτό του, από το φόβο της πλάνης, ακόμη και αν αυτός δε δεχθεί εκείνο που του έστειλε, χωρίς να ερωτήσει και να ερευνήσει πολύ· μάλλον τον επαινεί ως σοφό, αν και εναντίον μερικών αγανάκτησε. Δεν πρέπει όμως όλους να τους ερωτά, παρά ένα, που να του έχουν εμπιστευθεί την καθοδήγηση και άλλων και να έχει ζωή που αστράφτει από αρετή, φτωχό αλλά που να κάνει πλούσιους πολλούς, κατά τη Γραφή(Β΄ Κορ. 6, 10). Γιατί πολλοί άπειροι έβλαψαν πολλούς ανόητους, των οποίων θα έχουν το κρίμα μετά θάνατον. Δεν ταιριάζει σ' όλους να οδηγούν άλλους, αλλά σ' εκείνους που δόθηκε η θεία διάκριση, η οποία ονομάζεται από τον Απόστολο «διάκρισις πνευμάτων»(Α΄ Κορ. 12, 10) και ξεχωρίζει το χειρότερο από το καλύτερο με τη μάχαιρα του λόγου. Ο καθένας έχει δική του γνώση και διάκριση, φυσική ή πρακτική ή από μάθηση, δεν έχουν όμως όλοι τη διάκριση του Πνεύματος. Γι' αυτό έλεγε ο σοφός Σειράχ: «Οι φίλοι σου, με τους οποίους θα ειρηνεύεις, να είναι πολλοί, οι σύμβουλοί σου όμως ένας στους χίλιους»(Σ. Σειρ. 6, 6). Και δεν είναι μικρός ο αγώνας να βρείς οδηγό που δεν πλανάται και στα έργα και στα λόγια και στα νοήματα. Ο απλανής οδηγός φαίνεται από το αν η ζωή του και η φρόνησή του συμφωνεί με τις μαρτυρίες των θείων Γραφών κι αν είναι μετριόφρων. Και δεν είναι λίγη η βία που χρειάζεται για να φτάσει κανείς φανερά την αλήθεια και να καθαρθεί από ό,τι είναι αντίθετο στη χάρη. Γιατί ο διάβολος συνηθίζει να παρουσιάζει την πλάνη του με το σχήμα της αλήθειας, και μάλιστα στους αρχαρίους, μετασχηματίζοντας τα πονηρά του σχέδια σε πνευματικά. Γι' αυτό το λόγο, εκείνος που αγωνίζεται να φτάσει στην καθαρή προσευχή, οφείλει να πορεύεται μέσα στην ησυχία, με μεγάλο τρόμο και πένθος και με ερώτηση των εμπείρων για να τον οδηγούν να κλαίει πάντοτε για τις αμαρτίες του, να λυπάται και να φοβάται μήπως κολαστεί ή χάσει το Θεό και χωριστεί από Αυτόν τώρα ή στο μέλλον. Όταν λοιπόν δει ο διάβολος κάποιον να ζει μέσα στο πένθος, δε μένει εκεί, γιατί δειλιάζει την ταπείνωση που προξενείται από το πένθος. Αν όμως δει κάποιον να φαντάζεται με υπερηφάνεια ότι θα φτάσει τα υψηλά, έχοντας πόθο σατανικό και όχι αληθινό, τότε εύκολα τον πιάνει στα δίχτυα του σαν υπηρέτη του. Γι' αυτό είναι πολύ μεγάλο όπλο να κρατά κανείς την προσευχή και το πένθος, για να μην πέφτει από τη χαρά της προσευχής στην υπερηφάνεια, αλλά να προτιμά τη χαρμολύπη κι έτσι να μένει αβλαβής. Γιατί η απλανής προσευχή, η θέρμη δηλαδή μαζί με την προσευχή του Ιησού, ο οποίος έβαλε φωτιά στη γη της καρδιάς μας(Λουκ. 12, 49), είναι που κατακαίει τα πάθη σαν αγκάθια και προκαλεί στην ψυχή ευφροσύνη και ιλαρότητα· και αυτή δεν έρχεται ούτε από δεξιά, ούτε από αριστερά, ούτε από πάνω, αλλά αναβλύζει στην καρδιά σαν πηγή νερού από το ζωοποιό πνεύμα. Αυτή μονάχα πόθησε να βρεις και να αποκτήσεις μέσα στην καρδιά σου, κρατώντας πάντοτε το νου σου χωρίς φαντασίες και γυμνό από νοήματα και λογισμούς· και μη φοβάσαι. Εκείνος που είπε: «Έχετε θάρρος, εγώ είμαι· μη φοβάστε»(Ματθ. 14, 27), Αυτός είναι μαζί μας (τον οποίο παρακαλούμε να μας υπερασπίζει πάντοτε), και δεν πρέπει να δειλιάζομε ή να στενάζομε όταν επικαλούμαστε το Θεό.

Αν τώρα είναι και μερικοί που παρεξέκλιναν και βλάφθηκαν τα μυαλά τους, πρόσεξε ότι το έπαθαν αυτό από ιδιορρυθμία και υψηλοφροσύνη. Γιατί εκείνος που αναζητεί το Θεό με υποταγή και ερώτηση των άλλων και ταπεινοφροσύνη, δε θα βλαφθεί ποτέ, με τη χάρη του Χριστού, ο οποίος θέλει όλοι οι άνθρωποι να σωθούν(Α΄ Τιμ. 2, 4). Κι αν συμβεί κάποιος πειρασμός, γίνεται για

δοκιμή και στεφάνι και επισύρει γρήγορα τη βοήθεια του Θεού που τον παραχώρησε, με τρόπους που γνωρίζει Αυτός. Εκείνον που ζει ορθά και ενεργεί άμεμπτα και απέχει από ανθρωπαρέσκεια και υψηλοφροσύνη, ακόμη κι αν προκαλέσει εναντίον του αναρίθμητους πειρασμούς όλη η φάλαγγα των δαιμόνων, δε θα τον βλάψει, όπως λένε οι Πατέρες. Εκείνοι όμως που πορεύονται με αυθάδεια και σύμφωνα με τη δική τους κρίση, αυτοί εύκολα υφίστανται βλάβη. Γι' αυτό ο ησυχαστής πρέπει πάντοτε να κρατά τη βασιλική οδό. Γιατί την υπερβολή στο κάθε τί, συνήθως την ακολουθεί εύκολα η υπερηφάνεια, την οποία διαδέχεται η πλάνη. Να κρατάς την ανάσα του νου, σφίγγοντας λίγο κατά την προσευχή το στόμα, κι όχι την ανάσα της μύτης, όπως κάνουν οι αμαθείς, για να μη βλαφθείς φουσκώνοντας.

Οι αρετές της ησυχίας είναι τρεις, και πρέπει να τις τηρούμε με ακρίβεια και να εξετάζομε κάθε στιγμή αν βαδίζομε διαρκώς στη γραμμή τους, μην τυχόν παρασυρόμαστε από τη λησμοσύνη και βαδίζομε έξω απ' αυτές. Και είναι οι εξής: η εγκράτεια, η σιωπή και η αυτομεμψία, δηλαδή η ταπείνωση. Είναι περιεκτικές αρετές και υποστηρίζουν η μία την άλλη, κι από αυτές γεννιέται η προσευχή κι ολοένα αυξάνει.

Η αρχή της χάρης στην προσευχή παρουσιάζεται σε μερικούς με διάφορες μορφές και με πολλούς τρόπους παρατηρείται και αναγνωρίζεται η κατανομή των χαρισμάτων του Πνεύματος, σύμφωνα με το θέλημά Του, όπως λέει ο Απόστολος(Εβρ. 2, 4), ώστε να φαίνεται και σ' εμάς κατά το παράδειγμα του προφήτη Ηλία του Θεσβίτη(Γ΄ Βασ. 19, 11-12). Σε μερικούς δηλαδή, έρχεται σαν φοβερός άνεμος που διαλύει βουνά παθών και συντρίβει πέτρες, δηλαδή τις σκληρές καρδιές, έτσι ώστε από το φόβο η σάρκα καθηλώνεται και γίνεται νεκρή. Σε άλλους παρουσιάζεται στην αρχή σαν σεισμός, δηλαδή αγαλλίαμα στα σπλάχνα (το οποίο και σκίρτημα έχουν πει καθαρότερα οι Πατέρες), άυλο και ουσιώδες· γιατί το ανούσιο είναι ανυπόστατο και ανύπαρκτο. Σε άλλους τέλος, και μάλιστα σ' εκείνους που πρόκοψαν στην προσευχή, ο Θεός ενεργεί σαν απαλή και ειρηνική αύρα φωτός, καθώς μέσα στην καρδιά τους, όπως λέει ο Απόστολος(Εφ. 3, 17), κατοίκησε ο Χριστός και φανερώνεται μυστικά με τη χάρη του Πνεύματος. Γι' αυτό έλεγε ο Θεός στον Ηλία στο όρος Χωρήβ, ότι «ο Κύριος δεν είναι ούτε στο φοβερό άνεμο, ούτε στο σεισμό (δηλαδή στις μερικές ενέργειες των αρχαρίων), αλλά σε απαλή αύρα φωτός, εκεί είναι ο Κύριος»(Γ΄ Βασ. 19, 11-12). Μ' αυτό μας υπέδειξε την τελειότητα της προσευχής.

Τί θα κάνει κανείς όταν ο δαίμονας μετασχηματίζεται σε άγγελο φωτός(Β΄ Κορ. 11, 14) και παραπλανά τον άνθρωπο;

Γι' αυτό έχει ανάγκη ο άνθρωπος από μεγάλη διάκριση, για να γνωρίζει καλά τη διαφορά του καλού και του κακού. Μην παραδέχεσαι λοιπόν γρήγορα τα φαινόμενα από ελαφρότητα, αλλά να μένεις βαρύς και ύστερα από πολλή δοκιμασία να κρατάς το καλό και να απορρίπτεις το κακό(Α΄ Θεσ. 5, 21-22). Οφείλεις να δοκιμάζεις και να διακρίνεις τα πράγματα, και τότε να πιστεύεις. Πρέπει να γνωρίζεις ότι είναι φανερές οι ενέργειες της χάρης, τις οποίες ο δαίμονας, όσο κι αν μετασχηματίζεται σε άγγελο, δεν μπορεί να σου τις δώσει. Ούτε πραότητα δίνει, ούτε επιείκεια, ούτε ταπείνωση, ούτε μίσος του κόσμου, ούτε παύει τις ηδονές και τα πάθη· αυτά είναι ενέργειες της χάρης. Η ενέργεια του δαίμονα είναι αλαζονεία και υψηλοφροσύνη και δειλία και κάθε κακία. Από την ενέργεια λοιπόν μπορείς να μάθεις αν το φως που έλαμψε στην ψυχή σου είναι από το Θεό ή από το σατανά. Το μαρούλι είναι όμοιο στην εμφάνιση με την πικραλίδα και το ξίδι όμοιο στο χρώμα με το κρασί, αλλά ο λάρυγγας καταλαβαίνει και διακρίνει τη διαφορά τους από τη γεύση. Έτσι και η ψυχή, αν έχει διάκριση, αναγνωρίζει από τη νοερή αίσθηση τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος και τις φαντασίες του σατανά.

Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς

Σύντομη βιογραφία

Ο άγιος πατέρας μας Γρηγόριος ο Θεσσαλονίκης έζησε στα χρόνια της βασιλείας τον Ανδρόνικου Β’ Παλαιολόγου, γύρω στο 1340 μ.Χ. Αφού άφησε όλο τον κόσμο και τα του κόσμου, από την πατρίδα του Κωνσταντινούπολη μετανάστευσε στον αγιώννμο Αθω, όπου ακολούθησε τη μοναστική ζωή. Εδώ, έπειτα από σκληρούς ασκητικούς κόπους μέσα σε άκρα ησυχία, με την ψυχή στραμμένη στο Θεό μόνο, έγινε θεόμορφος καθρέφτης του Αγίου Πνεύματος, ανεβαίνοντας όσο λίγοι στην κορυφή της πράξεως και της θεωρίας. Με καταυγαζόμενη τη διάνοια του από τις θεοπτικές Ελλάμψεις του Πνεύματος, άφησε στην Εκκλησία του Θεού σοφότατα και θεολογικότατα συγγράμματα, σαν μνημείο Ορθοδοξίας.

Αποσπάσματα από αυτά είναι όσα περιέχονται στο βιβλίο αυτό, τα οποία προξενεύουν πράγματι στους αναγνώστες θησαυρούς θείας γνώσεως και πνευματικής σοφίας και τελειότητας. Γιατί ο ουράνιος και θεοπτικός αυτός νους δε συγκέντρωσε σε αυτά μόνο τους λόγους των παλαιοτέρων Αγίων, αλλά πρόσθεσε και όσα υπερφυσικά έμαθε ο ίδιος με μακρά πείρα και μακάριο πάθος, και τεχνούργησε έτσι ένα πραγματικό αριστούργημα των νηπτικών, ώστε κανείς ποτέ να μην τα θεωρεί γέννημα ανθρώπινης διάνοιας -κάθε άλλο μάλιστα. Στην πραγματικότητα είναι νοήματα Χριστού και λόγοι Θεού που φέρνουν σε έκσταση κάθε ακοή και διάνοια. Με αυτά υπερασπίζει σθεναρά όσους ζουν σε ιερή ησυχία και σχολάζουν ατή νοερά νήψη και προσευχή, ενώ αντιμετωπίζει εμβριθέστατα, με αποδείξεις από τη Γραφή, τις αντίθετες κενοφωνίες των αντιπάλων, ως απόψεις που ανατρέπουν την αλήθεια.

Προς τη σεμνοτάτη μοναχή Ξένη

Σ’ εκείνους που επιθυμούν να ζουν τη μοναχική ζωή αληθινά, είναι δυσάρεστη όχι μονάχα η συναναστροφή με τους πολλούς, αλλά και με εκείνους που ζουν με τον ίδιο τρόπο, γιατί αυτό διακόπτει τη συνέχεια της πανευφρόσυνης επικοινωνίας με το Θεό και σχίζει στα δύο και κάποτε σε πολλά μέρη το ενιαίο του νου, το οποίο συγκροτεί τον έσω και αληθινό Μοναχό. Γι’ αυτό και κάποιος από τους Πατέρες, όταν ερωτήθηκε γιατί αποφεύγει τους ανθρώπους, αποκρίθηκε ότι «δεν μπορώ να είμαι με το Θεό όταν συναναστρέφομαι με τους ανθρώπους». Άλλος πάλι, μιλώντας γι’ αυτά από την πείρα του, θεωρεί όχι μόνο τη συναναστροφή, αλλά και τη θέα των ανθρώπων, ως αιτία που μπορεί να διαφθείρει τη σταθερότητα της νοερής ηρεμίας των ησυχαστών. Αν δε κανείς εξετάσει με ακρίβεια, και μόνο η σκέψη του ερχομού κάποιου και η αναμονή της επισκέψεως και της συνομιλίας δεν αφήνει τελείως ατάραχο το νοητικό μέρος της ψυχής. Εκείνος τώρα που γράφει και λόγους, φορτώνει το νου του με ακόμη πιο έντονη μέριμνα. Κι αν είναι από εκείνους που έχουν προκόψει στην αρετή και έχει, λόγω ψυχικής υγείας, και την αγάπη του Θεού, την έχει ενεργητική και όταν γράφει, αλλά πάντως όχι με άμεσο και γνήσιο τρόπο. Αν όμως είναι από εκείνους που πέφτουν ακόμη σε πολλά νοσήματα και πάθη της ψυχής, όπως πράγματι είμαι εγώ, κι έχουν ανάγκη να φωνάζουν συνεχώς στο Θεό «γιάτρεψε με, γιατί αμάρτησα σ’ Εσένα»(Ψαλμ. 40, 5), αυτοί δεν είναι εύλογο πριν από τη θεραπεία τους ν’ αφήσουν τη δέηση και ν’ ασχοληθούν με ο,τιδήποτε άλλο θεληματικά. Εκτός από αυτά, με τα γραπτά του κανείς συνομιλεί και με τους απόντες, και μεταδίδει την ομιλία σε περισσότερους καιρούς και ανθρώπους, κάποτε και σ’ αυτούς που δε θα ήθελε, αφού τα κείμενα παραμένουν και μετά το θάνατο εκείνου που τα έγραψε. Γι’ αυτό πολλοί Πατέρες, κορυφαίοι ησυχαστές, δε θέλησαν να γράψουν τίποτε, αν και μπορούσαν να εκθέσουν σπουδαία και ωφελιμότατα πράγματα.

Εγώ, αν και απέχω πάρα πολύ από την ακρίβεια εκείνων, συνήθιζα να γράφω, αλλά όταν υπήρχε επείγουσα ανάγκη. Τώρα όμως μ’ έκαναν διστακτικότερο και σ’ αυτό εκείνοι που είδαν με φθονερά

μάτια μερικά γραπτά μου, ζητώντας απ' αυτά αφορμές να με βλάψουν. Αυτοί, σύμφωνα με τον Μέγα Διονύσιο, προκαταλαμβάνονται εμπαθώς από τα ψηφία και τις χωρίς νόημα γραμμές και από συλλαβές και λέξεις άγνωστες που δε φτάνουν στο νοερό μέρος της ψυχής τους. Κι είναι πράγματι παράλογο και κακό και ολότελα ανάρμοστο σ' εκείνους που θέλουν να νοούν τα θεία, το να μην προσέχουν στην έννοια του περιεχομένου, αλλά στις λέξεις. Εγώ γνωρίζω καλά πως δέχθηκα δικαίως τις κατηγορίες τους. Όχι ότι δεν έγραφα σύμφωνα με τους Πατέρες. Αυτό με τη χάρη του Χριστού το φύλαξα στα γραπτά μου· αλλά ότι έγραψα για πράγματα, για τα οποία δεν ήμουν άξιος και, παρόμοια με τον Οζά(Β΄ Βασ. 6, 6-7), επιχείρησα με το λόγο να κρατήσω το όχημα της αλήθειας που κινδύνευε να ανατραπεί. Βέβαια, η τιμωρία που εγώ δέχθηκα από το Θεό δεν ήταν σε βαθμό οργής, αλλά παιδαγωγίας με μέτρο. Γι' αυτό και δεν παραχωρήθηκε να υπερισχύσουν εναντίον μου οι επιτιθέμενοι. Αλλά κι αυτό μάλλον οφείλεται στην αναξιότητά μου. Δεν ήμουν φαίνεται άξιος ούτε ικανός να πάθω τίποτε για χάρη της αλήθειας και να γίνω με χαρά συγκοινωνός των παθημάτων των Αγίων. Μήπως και ο Χρυσόστομος, που από αυτήν ακόμη τη ζωή ήταν ενωμένος με την Εκκλησία των πρωτοτόκων στους ουρανούς και που έγραφε λόγους για την ευσέβεια με εγκυρότητα, σαφήνεια και γλυκύτητα όσο κανείς, μήπως λοιπόν κι αυτός ο τόσο μέγας δεν αποκόπηκε από την Εκκλησία και δεν καταδικάστηκε σε εξορία, γιατί δήθεν έγραφε και φρονούσε την αίρεση του Ωριγένη; Και ο Πέτρος, ο κορυφαίος του κορυφαίου χορού των μαθητών του Κυρίου, λέει ότι οι τότε αμαθείς διαστρέβλωναν τα δυσνόητα σημεία των επιστολών του μεγάλου Παύλου, με αποτέλεσμα να οδηγούνται στην απώλεια(Β΄ Πέτρ. 3, 16).

Εγώ δε, για τη μικρή ενόχληση που μου προξένησαν οι αντίπαλοι, αν και καταδικάστηκαν συνοδικώς, είχα σκοπό να πάψω τελείως να γράφω, αν εσύ τώρα, αγία Γερόντισσα, δεν το ζητούσες ακούραστα με παρακλητικά γράμματα και μηνύματα, έως ότου με έπεισες να καταπιαστώ πάλι με συμβουλευτικούς λόγους. Αν και εσύ δεν έχεις μεγάλη ανάγκη από συμβουλές, γιατί έχεις, με τη χάρη του Χριστού, μαζί με τη γεροντική ηλικία και το σεβασμό της συνέσεως, κι έχεις διαβάσει το νόμο των ιερών εντολών με πολυετή εφαρμογή, μοιράζοντας κατάλληλα τη ζωή σου στην υπακοή και στην ησυχία. Με αυτά λείανες την πλάκα της ψυχής σου και την έκανες κατάλληλη να χαραχθούν πάνω της τα θεϊκά γράμματα και να μη σβήσουν. Αλλά τέτοια είναι η ψυχή που κυριεύτηκε ολοκληρωτικά από τον πόθο της πνευματικής διδασκαλίας· δεν την χορταίνει ποτέ. Γι' αυτό και η Σοφία του Θεού λέει για τον εαυτό της: «Όσοι με τρώνε, θα πεινάσουν κι άλλο»(Σ. Σειράχ 24, 21). Και ο Κύριος που βάζει μέσα μας αυτόν τον πόθο, λέει για τη Μαρία που διάλεξε την «αγαθή μερίδα», ότι δεν πρόκειται να της αφαιρεθεί(Λουκ. 10, 42). Εσύ χρειάζεσαι επιπλέον τη διδασκαλία αυτή και για τις θυγατέρες του Μεγάλου Βασιλέως, τις μοναχές δηλαδή, που ζουν κάτω από την πνευματική σου παιδαγωγία, και μάλιστα για τη Σύνεση, την οποία ποθείς να δώσεις νύμφη από το γένος σου στο Χριστό, το χορηγό της αφθαρσίας. Αυτόν μιμήθηκες κι εσύ· όπως δηλαδή Αυτός πήρε πραγματικά για χάρη μας τη δική μας μορφή, έτσι κι εσύ τώρα υποδύθηκες το πρόσωπο των αρχαρίων που έχουν ανάγκη από διδασκαλία. Γι' αυτό κι εγώ, αν και δεν έχω ευχέρεια στους λόγους, και ειδικά σε τέτοιους λόγους, αλλά για να κάνω υπακοή και να τηρήσω την εντολή «Σ' όποιον σου ζητάει κάτι, να το δώσεις»(Ματθ. 5, 42), από ό,τι τώρα έχω, θα εκπληρώσω το χρέος της κατά Χριστόν αγάπης, για να δείξω την καλή πρόθεσή μου.

Να ξέρεις λοιπόν, αγία Γερόντισσα, ή μάλλον άκουσε συ για να πληροφορηθούν οι νέες που διάλεξαν την κατά Θεόν ζωή, ότι υπάρχει και θάνατος της ψυχής, η οποία είναι φύσει αθάνατη. Έτσι λέει ο Θεολόγος, ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού: «Υπάρχει αμαρτία που επιφέρει θάνατο και άλλη που δεν επιφέρει»(Α΄ Ιω. 5, 16-17)· εδώ εννοεί οπωσδήποτε το θάνατο της ψυχής. Και ο μέγας Παύλος λέει: «Η κατά κόσμον λύπη προκαλεί θάνατο»(Β΄ Κορ. 7, 10)· εννοεί φυσικά το θάνατο της ψυχής. Κι άλλου λέει: «Ξύπνα εσύ που κοιμάσαι, αναστήσου από τους νεκρούς, κι ο Χριστός θα σε φωτίσει»(Εφ. 5, 14). Από ποιους νεκρούς προστάζει να αναστηθεί; Οπωσδήποτε από εκείνους που νεκρώθηκαν από τις σαρκικές επιθυμίες, οι οποίες μάχονται κατά της ψυχής(Α΄ Πέτρ. 2, 11). Γι' αυτό και ο Χριστός ονόμασε νεκρούς, εκείνους που ζουν στον μάταιο αυτόν κόσμο. Γιατί δεν έδωσε άδεια στο μαθητή που του ζήτησε να πάει να θάψει τον πατέρα του, αλλά τον διέταξε να Τον ακολουθεί, και να αφήσει τους νεκρούς να θάβουν τους νεκρούς τους(Ματθ. 8, 22). Νεκρούς εδώ ονόμασε ο Κύριος και τους ζωντανούς που είναι νεκρωμένοι στην ψυχή. Όπως δηλαδή ο

χωρισμός της ψυχής από το σώμα είναι θάνατος του σώματος, έτσι κι ο χωρισμός του Θεού από την ψυχή, είναι θάνατος της ψυχής. Κι ο πραγματικός θάνατος είναι αυτός, ο θάνατος της ψυχής. Αυτόν το θάνατο εννοούσε με την εντολή Του στον Παράδεισο ο Θεός, όταν έλεγε στον Αδάμ: «Την ημέρα που θα φας από το απαγορευμένο δένδρο, θα δοκιμάσεις το θάνατο»(Γεν. 2, 17). Τότε με την παράβαση θανατώθηκε η ψυχή του Αδάμ, καθώς χωρίστηκε από το Θεό, ενώ κατά το σώμα εξακολούθησε να ζει μέχρι την ηλικία των εννιακοσίων τριάντα ετών(Γεν. 5, 5). Αλλά ο θάνατος που επικράτησε στην ψυχή λόγω της παραβάσεως, όχι μονάχα αχρειώνει την ψυχή και κάνει τον άνθρωπο επικατάρατο, αλλά κάνει και το σώμα πολύμοχθο και πολυπαθές και φθαρτό και στο τέλος το παραδίνει στο θάνατο. Γιατί τότε, μετά τη νέκρωση δηλαδή του έσω ανθρώπου εξαιτίας της παραβάσεως, άκουσε ο χοϊκός Αδάμ ότι «θα είναι καταραμένη η γη και θα το δείχνει στα διάφορα έργα σου· θα σου φυτρώνει αγκάθια και τριβόλια, και με τον ιδρώτα του προσώπου σου θα τρως το ψωμί σου, ως την ώρα που θα επιστρέψεις στη γη, από την οποία σχηματίστηκες· γιατί γη είσαι, και στη γη θα γυρίσεις»(Γεν. 3, 17-19). Στη μέλλουσα εκείνη νέα γέννησή μας, κατά την ανάσταση των δικαίων, θα αναστηθούν και τα σώματα των ανόμων και αμαρτωλών, αλλά για να παραδοθούν στό δεύτερο θάνατο(Αποκ. 20, 14), στην αιώνια κόλαση, στον ακοίμητο σκώληκα(Μαρκ. 9, 44), στο τρίξιμο των δοντιών, στο εξώτερο και ψηλαφητό σκοτάδι(Ματθ. 8, 12), στη σκοτεινή και άσβεστη γέεννα του πυρός(Ματθ. 5, 22), σύμφωνα με τον Προφήτη που λέει ότι οι άνομοι και οι αμαρτωλοί θα ριχτούν μαζί σε φωτιά, που κανείς δε θα μπορεί να σβήσει(Ησ. 1, 31). Αυτό είναι ο δεύτερος θάνατος, όπως μας δίδαξε ο Ιωάννης στην Αποκάλυψη. Άκουε ακόμη τι λέει και ο μέγας Παύλος: «Αν ζείτε σαρκικά, σας περιμένει θάνατος· αν όμως νεκρώνετε με τη δύναμη του Πνεύματος τις αμαρτωλές τάσεις σας, θα ζήσετε»(Ρωμ. 8, 13). Εδώ μιλά για τη ζωή και το θάνατο κατά τον μέλλοντα αιώνα· ζωή λέει την απόλαυση της αιώνιας βασιλείας και θάνατο την αιώνια κόλαση. Η παράβαση λοιπόν της εντολής του Θεού γίνεται πρόξενος κάθε θανάτου, και στην ψυχή και στό σώμα, και στην παρούσα ζωή και σ' εκείνη την ατελεύτητη κόλαση. Αυτός είναι ο καθεαυτού θάνατος, να διαζευχθεί η ψυχή τη θεία χάρη και να συζευχθεί την αμαρτία. Αυτός ο θάνατος είναι για τους συνετούς ο πράγματι φρικτός και αποκρουστικός. Αυτός είναι, σ' εκείνους που ξέρουν να εκτιμούν τα πράγματα, πιο φρικτός κι από την τιμωρία στη γέεννα. Κι αυτόν ας αποφύγομε κι εμείς με όλη μας τη δύναμη. Ας πετάξομε και ας παραμερίσομε και ας απαρνηθούμε τα πάντα, κατά τις σχέσεις και τις πράξεις και τα θελήματα, όσα μας απομακρύνουν και μας χωρίζουν από το Θεό και συγκροτούν αυτόν το θάνατο. Γιατί εκείνος που φοβήθηκε αυτόν το θάνατο και φυλάχθηκε απ' αυτόν, δε θα φοβηθεί το θάνατο του σώματος όταν έρθει, αφού θα έχει μέσα του ένοικο την αληθινή ζωή, η οποία με το σωματικό θάνατο γίνεται πια αναφαίρετη.

Όπως λοιπόν ο θάνατος της ψυχής είναι ο κυρίως θάνατος, έτσι και η ζωή της ψυχής είναι η κυρίως ζωή. Ζωή της ψυχής είναι η ένωση με το Θεό, όπως ακριβώς ζωή του σώματος είναι η ένωση με την ψυχή. Και όπως με την παράβαση της εντολής η ψυχή χωρίστηκε από το Θεό και θανατώθηκε, έ'τσι με την υπακοή στην εντολή ενώνεται πάλι με το Θεό και ζωοποιείται. Γι' αυτό λέει ο Κύριος στα Ευαγγέλια: «Τα λόγια που λέω εγώ, είναι πνεύμα και είναι ζωή»(Ιω. 6, 63). Το ίδιο έλεγε στον Κύριο και ο Πέτρος, που το έμαθε από την πείρα: «Έχεις λόγια της αιώνιας ζωής»(Ιω. 6, 68). Τα λόγια όμως αυτά οδηγούν στην αιώνια ζωή όσους υπακούνε, ενώ για όσους παρακούνε, αυτή η εντολή της ζωής γίνεται αιτία θανάτου(Ρωμ. 7, 10). Έτσι και οι Απόστολοι, ενώ ήταν «ευωδία Χριστού», για άλλους ήταν οσμή θανάτου που δίνει θάνατο, ενώ για άλλους οσμή ζωής που δίνει ζωή(Β΄ Κορ. 2, 15-16). Η ζωή πάλι αυτή, δεν είναι ζωή μόνο της ψυχής, αλλά και του σώματος, αφού με την ανάσταση το αθανατίζει κι αυτό. Και δε λυτρώνει το σώμα μονάχα από τη θνητότητα, αλλά κι από το θάνατο που ποτέ δε λήγει, δηλαδή τη μέλλουσα εκείνη κόλαση, χαρίζοντας και σ' αυτό την αιώνια εν Χριστώ ζωή, τη δίχως πόνο, δίχως νόσους, δίχως λύπη, την πράγματι αθάνατη. Όπως στο θάνατο της ψυχής, δηλαδή στην παράβαση και την αμαρτία, επακολούθησε ο θάνατος του σώματος και η διάλυσή του σε γη και η μετατροπή του σε χώμα, και στο σωματικό θάνατο επακολούθησε η καταδίκη της ψυχής στον άδη, έτσι στην ανάσταση της ψυχής, η οποία είναι η επιστροφή στο Θεό με την υπακοή στις θείες εντολές, θα ακολουθήσει ύστερα η ανάσταση του σώματος που θα ενωθεί πάλι με την ψυχή. Και στην ανάσταση αυτή θα ακολουθήσει η πραγματική αφθαρσία και η αιώνια ζωή με το Θεό όσων την αξιωθούν, αφού από σαρκικοί θα γίνουν πνευματικοί και θα ζουν στον ουρανό σαν άγγελοι, όπως λέει ο Απόστολος: «Θα μας αρπάξουν τα

σύννεφα για να υποδεχτούμε στον αέρα τον Κύριο που θα έρχεται, κι έτσι θα είμαστε πάντοτε μαζί με τον Κύριο»(Α΄ Θεσ. 4, 17). Όπως δηλαδή ο Υιός του Θεού, που έγινε άνθρωπος από φιλανθρωπία, πέθανε σωματικά και χωρίστηκε η ψυχή Του από το σώμα, αλλά δε χωρίστηκε από αυτό η θεότητά Του —γι’ αυτό και αφού ανάστησε το σώμα Του, το πήρε μαζί Του στον ουρανό με δόξα—, έτσι κι εκείνοι που έζησαν εδώ σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Καθώς δηλαδή, όταν αποχωρίζονται το σώμα τους, δε χωρίζονται από το Θεό, στην ανάσταση θα πάρουν μαζί και το σώμα τους κοντά στο Θεό, εισερχόμενοι με ανέκφραστη χαρά εκεί όπου εισήλθε ως πρόδρομος για χάρη μας ο Ιησούς(Εβρ. 6, 20), για να απολαμβάνουν μαζί Του τη δόξα που μέλλει να φανερωθεί(Α΄ Πέτρ. 5, 1). Και δε θα μετάσχουν μονάχα στην ανάστασή Του, αλλά και στην ανάληψή Του και σε όλη τη θεόμορφη ζωή Του. Δε θα γίνει όμως το ίδιο και μ’ εκείνους που έζησαν εδώ σαρκικά και στην ώρα του θανάτου βρέθηκαν να μην έχουν καμία κοινωνία με το Θεό. Γιατί, αν και όλοι θ’ αναστηθούν, αλλά ο καθένας στην ανάλογη τάξη, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 15, 23). Εκείνος που θανάτωσε εδώ με τη δύναμη του Πνεύματος τις πράξεις του σώματος(Ρωμ. 8, 13), θα ζήσει εκεί τη θεϊκή και αιώνια ζωή μαζί με το Χριστό. Ενώ εκείνος που με τις σαρκικές επιθυμίες και τα πάθη θανάτωσε εδώ το πνεύμα του, εκεί —αλοίμονο— θα καταδικαστεί μαζί με το διάβολο, το δημιουργό και πρόξενο της κακίας, και θα παραδοθεί στην αβάσταχτη και ασύλληπτη από το νου κόλαση, πράγμα που είναι ο δεύτερος θάνατος(Αποκ. 20, 14), ο μόνιμος.

Πού έλαβε αρχή ο πραγματικός θάνατος που προξένησε και στην ψυχή και στο σώμα τόσο τον πρόσκαιρο, όσο και τον αιώνιο θάνατο; Όχι στον τόπο της ζωής; Γι’ αυτό και ευθύς αμέσως —αλοίμονο— ο άνθρωπος καταδικάστηκε σε εξορία από τον Παράδεισο του Θεού, γιατί έκανε τη ζωή του θανατηφόρο και ακατάλληλη για το θείο Παράδεισο. Ώστε και η αληθινή ζωή, η οποία και στην ψυχή και στο σώμα προξενεί την αθάνατη και αληθινή ζωή, θα λάβει την αρχή της εδώ, στον τόπο του θανάτου· κι όποιος δε σπεύδει να την κάνει εδώ κτήμα της ψυχής του, ας μην ξεγελά τον εαυτό του με κούφιες ελπίδες ότι θα τη λάβει εκεί. Ούτε να ελπίζει ότι θα λάβει τη φιλανθρωπία του Θεού εκείνη την ώρα· γιατί τότε είναι καιρός ανταποδόσεως και εκδικήσεως(Ιερ. 28, 6) και όχι συμπάθειας και φιλανθρωπίας. Τότε είναι καιρός φανερώσεως θυμού και οργής και δικαιοκρισίας του Θεού(Ρωμ. 2, 5)· καιρός που θα φανεί το δυνατό θείο χέρι να κινείται για να κολάσει τους απειθείς. Αλοίμονο σ’ αυτόν που θα πέσει στα χέρια του αληθινού Θεού(Εβρ. 10, 31), αλοίμονο σ’ αυτόν που θα δοκιμάσει εκεί το θυμό του Κυρίου και δεν έχει γνωρίσει από εδώ, μέσω του θείου φόβου, τη δύναμη της οργής Του και δεν προεξασφάλισε με τα έργα του τη φιλανθρωπία του Θεού, χρησιμοποιώντας όπως πρέπει τον τωρινό καιρό. Γι’ αυτό πράγματι μας παραχώρησε και τη ζωή αυτή ο Θεός, δίνοντάς μας τόπο μετάνοιας. Γιατί αν δεν ήταν έτσι, ευθύς με μία αμαρτία του ο άνθρωπος θα έχανε και τη ζωή του αυτή· τί όφελος θα είχε πιά από αυτήν; Γι’ αυτό και η απελπισία δεν έχει καμία θέση ανάμεσα στους ανθρώπους, αν και ο πονηρός με διάφορους τρόπους την υποβάλλει, όχι μόνον σ’ εκείνους που ζουν με αδιαφορία, αλλά κάποτε και στους αγωνιστές. Επειδή δηλαδή ο καιρός της ζωής είναι καιρός για μετάνοια, αυτό το να εξακολουθεί να ζει ο αμαρτωλός, είναι εγγύηση για όποιον επιθυμεί την επιστροφή του, ότι ο Θεός τον δέχεται. Κι αυτό, γιατί με την εδώ ζωή συνυπάρχει πάντοτε το αυτεξούσιο. Και είναι υπόθεση του αυτεξουσίου να προτιμήσει ή ν’ αποφύγει το δρόμο της ζωής και του θανάτου, που προείπαμε· γιατί έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει όποιο θέλει. Πού λοιπόν να βρεί θέση η απελπισία, αφού πάντοτε και όλοι μπορούν όταν θέλουν να αποκτήσουν την αιώνια ζωή; Αλλά βλέπεις το μέγεθος της φιλανθρωπίας του Θεού; Όταν απειθήσομε, δε μας επιβάλλει από την αρχή τη δίκαιη τιμωρία Του, αλλά μακροθυμεί και μας δίνει καιρό επιστροφής. Στον καιρό αυτό της μακροθυμίας Του, μάς δίνει εξουσία, αν θελήσομε, να γίνομε παιδιά Του. Τι λέω, να γίνομε παιδιά Του; Να ενωθούμε με Αυτόν και να γίνομε ένα πνεύμα μαζί Του. Αλλά και στον καιρό αυτό της μακροθυμίας, αν εμείς βαδίσομε τον αντίθετο δρόμο και αγαπήσομε το θάνατο περισσότερο από την αληθινή ζωή, Αυτός δε μας αφαιρεί την εξουσία που μας έδωσε. Κι όχι μονάχα δεν την αφαιρεί, αλλά και μας ξανακαλεί κοντά Του και ψάχνει παντού ζητώντας μας για να μας επιστρέψει στα έργα της ζωής, όπως στην παραβολή του αμπελώνα(Ματθ. 20, 1-16), από το πρωί μέχρι και το βράδυ της ζωής αυτής.

Αλλά ποιος είναι εκείνος που καλεί και μας παίρνει εργάτες με μισθό; Είναι ο Πατέρας του Κυρίου

μας Ιησού Χριστού, ο Θεός που μας δίνει κάθε ενίσχυση(Β΄ Κορ. 1, 3). Και ποιά είναι η άμπελος, όπου μας καλεί για εργασία; Είναι ο Υιός του Θεού, που είπε: «Εγώ είμαι η άμπελος»(Ιω. 15, 1). Γιατί κανείς δεν μπορεί να πάει στο Χριστό, όπως είπε ο ίδιος στα Ευαγγέλια, αν δεν τον ελκύσει ο Πατέρας(Ιω. 6, 44). Και ποιοι είναι τα κλήματα; Εμείς. Άκουσε πάλι τι λέει ο ίδιος: «Εσείς είστε τα κλήματα και ο Πατέρας μου είναι ο γεωργός»(Ιω. 15, 1 και 5). Ο Πατέρας λοιπόν συμφιλιώνοντάς μας με τον εαυτό Του μέσω του Υιού και μη λογαριάζοντας τα αμαρτήματά μας(Β΄ Κορ. 5, 19), μας καλεί όχι ως προσκολλημένους στα άτοπα έργα, αλλά σαν αργούς. Αν και η αργία είναι κι αυτή αμαρτία, αφού θα δώσομε λόγο και για αργό λόγο(Ματθ. 12, 36). Αλλά όπως είπα, ο Θεός, παραβλέποντας τις προηγούμενες αμαρτίες μας, πάλι και πάλι μας προσκαλεί. Και μας καλεί για να κάνομε τι; Για να εργαστούμε στον αμπελώνα, που θα πει να εργαστούμε για τα κλήματα, δηλαδή για μας τους ίδιους. Κι έπειτα, ω η ακατάληπτη φιλανθρωπία του Θεού, και μισθό μας υπόσχεται και μας δίνει, αν και εργαζόμαστε για τους εαυτούς μας! «Ελάτε, λέει, πάρετε ζωή αιώνια που την παρέχω πλουσιοπάροχα. Και σαν να σας οφείλω ο ίδιος, θα σας καταβάλω μισθό για τον κόπο της οδοιπορίας και για το ότι θελήσατε μονάχα να τη λάβετε από μένα». Ποιος δεν οφείλει λύτρα στο Λυτρωτή του από το θάνατο; Ποιος δεν ευγνωμονεί το Δωρητή της ζωής; Ο Κύριος όμως επιπλέον υπόσχεται και να προκαταβάλει μισθό, και μάλιστα μισθό ανείπωτο. Το λέει ο ίδιος: «Εγώ ήρθα για να έχουν ζωή και για να έχουν περίσσεια»(Ιω. 10, 10). Ποιά είναι η περίσσεια; Όχι μόνο ότι θα είναι μαζί Του και θα ζουν μαζί, αλλά και ότι θα τους κάνει και αδελφούς Του και συγκληρονόμους.

Αυτή λοιπόν η περίσσεια, όπως ταιριάζει, είναι ο μισθός που δίνεται σ’ εκείνους που έτρεξαν με προθυμία στη ζωοποιό Άμπελο και έγιναν κλήματά Της και κοπίασαν για χάρη του εαυτού τους και καλλιέργησαν για τους εαυτούς των. Και τι έκαναν; Πρώτα-πρώτα περιέκοψαν όλα τα περιττά που δε συντελούσαν στο σκοπό τους, αλλά αντιθέτως αποτελούσαν εμπόδιο στο να δώσουν καρπούς άξιους για τη θεϊκή αποθήκη. Ποιά είναι αυτά; Ο πλούτος, η ηδυπάθεια, η μάταιη δόξα, όλα όσα ρέουν και παρέρχονται, κάθε πάθος ψυχής και σώματος βδελυρό και πονηρό, όλος ο συρφετός των επηρμένων λογισμών της διάνοιας, κάθε άκουσμα και θέαμα και κάθε λόγος που μπορεί να βλάψει την ψυχή. Γιατί αν κανείς δε φροντίζει με όλη του την επιμέλεια αυτά να τα κόβει και να καθαρίζει τα βλαστήματα της καρδιάς του, δε θα δώσει ποτέ καρπό για την αιώνια ζωή(Ιω. 4, 36).

Είναι βέβαια δυνατό και στους έγγαμους να επιδιώξουν αυτήν την καθαρότητα, αλλά με πολύ μεγάλη δυσκολία. Γι’ αυτό και όλοι όσοι από τη νεότητά τους ελεήθηκαν από το Θεό κι έστρεψαν τα διαπεραστικά μάτια της διάνοιάς τους προς την αιώνια ζωή κι έγιναν εραστές των αγαθών της, αποφεύγουν το γάμο, και καλά κάνουν, αφού όταν αναστηθούν οι νεκροί, όπως είπε ο Κύριος, δε θα υπάρχει γι’ αυτούς θέμα γάμου, αλλά θα είναι όπως οι άγγελοι του Θεού(Ματθ. 22, 30). Όποιος λοιπόν θέλει να είναι τότε σαν άγγελος του Θεού, κάνει εδώ τον εαυτό του ανώτερο από τη σαρκική ένωση, όπως θα είναι οι συμμέτοχοι της αναστάσεως εκείνης(Λουκ. 20, 36). Άλλωστε και η αφορμή της αμαρτίας από τη σύζυγο βρήκε λαβή στην αρχή. Πρέπει λοιπόν να παραιτηθούν από το γάμο, όσοι θέλουν να μη δώσουν οι ίδιοι ποτέ καμία λαβή στον πονηρό. Αν το ίδιο το σώμα που έχομε είναι ατίθασο και δύσκολα ανακαλείται στην αρετή, ή μάλλον είναι και έμφυτα αντίθετο, τι άραγε θα πάθομε και πόσο θα αυξήσομε τη δυσχέρειά μας για την αρετή, όταν συνδεθούμε με πολλά και διάφορα σώματα; Πώς θα αποκτήσει την ελευθερία για την οποία αγωνίζεται, εκείνη που έδεσε τον εαυτό της με φυσικούς δεσμούς προς τον άντρα και τα παιδιά κι όλους τους συγγενείς; Πώς θα προσευχηθεί αμέριμνα στον Κύριο εκείνη που ανέλαβε τόσες φροντίδες; Πώς θ’ απαλλαγεί από θορύβους εκείνη που είναι ανάμεσα σε τόσα πλήθη;

Γι’ αυτό λοιπόν η πραγματική παρθένος που έχει μοιάσει με τον Παρθένο Υιό της Παρθένου, το Νυμφίο των ψυχών που έζησαν όπως πρέπει με παρθενία, όχι μόνον τη σαρκική συζυγία, αλλά και την κοσμική συντροφιά αποφεύγει, και απαρνείται όλους τους συγγενείς, ώστε να μπορεί με παρρησία να λέει όπως ο Πέτρος στο Χριστό: «Εμείς αφήσαμε τα πάντα και σ’ ακολουθήσαμε». Οταν η επίγεια νύμφη αφήνει πάτερα και μητέρα για χάρη νυμφίου φθαρτού, και προσκολλάται σ’ αυτόν, κατά τη Γραφή(Γεν. 2, 24), τι το παράδοξο κάνει η παρθένος αν αφήσει τους γονείς της και προσκολληθεί στον υπερκόσμιο Νυμφίο και στο νυμφώνα Του; Πώς επιτρέπεται να έχει συγγενείς πάνω στη γη, εκείνη που έχει το πολίτευμά της στους ουρανούς(Φιλιπ. 3, 20); Πώς εκείνη που δεν είναι τέκνο σάρκας, αλλά του Πνεύματος, θα έχει σαρκικό πατέρα ή μητέρα ή τους εξ αίματος

συγγενείς; Πώς εκείνη που απαρνήθηκε το σώμα της και πάντοτε κατά το δυνατόν το απαρνείται, αφού απέρριψε τον κατά σάρκα βίο, θα έχει οποιαδήποτε σχέση με ξένα σώματα; Αν η ομοιότητα, όπως λένε, δημιουργεί αγάπη, και το κάθε τί έλκεται από το όμοιό του, θα εξομοιωθεί με τα αγαπώμενα η παρθένος και θα περιπέσει πάλι στην αρρώστια της φιλοκοσμίας; Η φιλία του κόσμου είναι έχθρα προς το Θεό(Ρωμ. 8, 7· Ιακ. 4, 4) , όπως λέει ο Παύλος, ο νυμφαγωγός του πνευματικού νυμφώνα. Έτσι λοιπόν η παρθένος κινδυνεύει όχι μόνο να διαζευχθεί τον υπερκόσμιο Νυμφίο, αλλά να φτάσει και σε έχθρα με Αυτόν.

Και μην απορήσεις, μήτε να στενοχωρηθείς βλέποντας ότι στη Γραφή δε διατυπώνεται μομφή κατά των εγγάμων γυναικών που μεριμνούν για κοσμικά πράγματα κι όχι για ό,τι άφορα στον Κύριο(Α΄ Κορ. 7, 34), ενώ σ' εκείνες που υποσχέθηκαν παρθενία στο Θεό, έχει απαγορευθεί ακόμη και να πλησιάζουν τα του κόσμου και δεν επιτρέπεται καθόλου να ζουν με άνεση. Αν και ο Παύλος λέει και στους έγγαμους: «Ο καιρός που απομένει είναι περιορισμένος, έτσι ώστε και όσοι έχουν γυναίκες ας ζουν σαν να μην έχουν, και όσοι ασχολούνται με τον κόσμο, σαν να μην ασχολούνται καθόλου»(Α΄ Κορ. 7, 29 και 31)· πράγμα που εγώ νομίζω πιο δυσκολοκατόρθωτο από τον αγώνα της παρθενίας. Γιατί η πείρα αποδεικνύει και τη νηστεία πιο εύκολη από την εγκράτεια στα φαγητά και ποτά. Και θα έλεγε κανείς, δίκαια και αληθινά: αν κάποιος δεν ενδιαφέρεται να σωθεί, εμείς δεν έχομε να του πούμε τίποτε· αν όμως μέριμνά του είναι η σωτηρία του, αυτός ας γνωρίζει ότι ο παρθενικός βίος είναι πολύ πιο ωφέλιμος και πιο άκοπος από τον έγγαμο. Αλλ' ας τ' αφήσομε αυτά. Εσύ τώρα παρθένε, νύμφη του Χριστού, κλήμα της αμπέλου της ζωής, αναλογίσου εκείνο που είπα παραπάνω. Λέει δηλαδή ο Κύριος: «Εγώ είμαι η άμπελος κι εσείς τα κλήματα. Ο Πατέρας μου είναι ο γεωργός και καθαρίζει κάθε κλήμα που δίνει καρπό, για να δώσει περισσότερο»(Ιω. 15, 1-2 και 5). Αυτή λοιπόν την επιμέλεια του Θεού για σένα, θεώρησέ την απόδειξη της καρποφορίας της παρθενίας σου και της αγάπης του Νυμφίου προς εσένα. Και να χαίρεσαι περισσότερο και να φιλοτιμείσαι να του αντιπροσφέρεις την ευπείθειά σου. Εξάλλου και ο χρυσός που έχει στη μάζα του λίγο χαλκό, λέγεται κίβδηλος, ενώ ο χαλκός όταν επιχρυσωθεί με ελάχιστη ποσότητα χρυσού γίνεται πιο λαμπρός απ' ό,τι είναι και πιο στιλπνός. Έτσι λοιπόν, παρθένε, το να ποθούν οι έγγαμες εσένα και τη ζωή σου, είναι γι' αυτές δόξα, ενώ σ' εσένα προξενεί ατιμία να ποθείς εκείνες. Γιατί ο πόθος αυτός σε ξαναγυρίζει στον κόσμο, από το ένα μέρος γιατί θα έχεις σχέση και θα ζεις μαζί μ' εκείνους που ζουν στον κόσμο, εσύ που πέθανες για τον κόσμο, κι από το άλλο γιατί, μένοντας κοντά τους, θα θέλεις κι εσύ εκείνα που θέλουν κι αυτοί για τον εαυτό τους και για τους συγγενείς τους, δηλαδή αφθονία όλων των βιοτικών αγαθών, πλούτο, κοινωνική επιφάνεια, δόξα και τη χαρά για όλα αυτά. Κι έτσι θα καταντήσεις να ξεπέσεις από το θέλημα του Νυμφίου, αφού Εκείνος όλα αυτά τα ελεεινολογεί σφόδρα στα Ευαγγέλια λέγοντας: «Αλοίμονο σ' εσάς τους πλούσιους, αλοίμονο σ' εσάς που γελάτε, αλοίμονο σ' εσάς που είστε χορτάτοι, αλοίμονο όταν όλοι οι άνθρωποι σας επαινούν»(Λουκ. 6, 24-26). Γιατί λοιπόν τους ελεεινολογεί αυτούς; Όχι γιατί είναι νεκρωμένοι στην ψυχή; Ποιά συγγένεια έχει λοιπόν η νύμφη της ζωής με τους νεκρούς; Ποια σχέση μπορεί να έχει μ' εκείνους που βαδίζουν τον αντίθετο δρόμο; Γιατί ο δρόμος που αυτοί βαδίζουν είναι πλατύς και ευρύχωρος(Ματθ. 7, 13)· κι αν δε συγκρατήσουν τους εαυτούς των αναμιγνύοντας στη ζωή τους κάτι από τη δική σου, θα φτάσουν στην τέλεια απώλεια. Ενώ εσύ μπαίνεις από τη στενή και γεμάτη δυσκολίες πύλη και οδό προς την αιώνια ζωή. Κι από τη στενή πύλη και οδό δεν μπορεί να περάσει κανείς κουβαλώντας όγκο δόξας, σωρό ηδονών, φορτίο χρημάτων και κτημάτων.

Ακούγοντας όμως ότι είναι πλατύς εκείνος ο δρόμος του βίου, μην τον νομίσεις ότι είναι και χωρίς λύπες· στην πραγματικότητα είναι γεμάτος από πολλές και βαριές συμφορές. Αλλά ο Κύριος τον ονομάζει πλατύ και ευρύχωρο, επειδή είναι πολλοί εκείνοι που περνούν απ' αυτόν(Ματθ. 7, 13) και σηκώνει ο καθένας μεγάλο σωρό φθαρτής ύλης. Ενώ ο δικός σου δρόμος, παρθένε, είναι στενός, δε χωράει να περάσουν δύο μαζί. Γι' αυτό και πολλές που ήταν πρώτα έγγαμες, όταν έμειναν χήρες αρνήθηκαν τον κόσμο, ζηλεύοντας την υπερκόσμια ζωή σου, και διάλεξαν να βαδίσουν το δικό σου δρόμο για να συμμετάσχουν και στα στεφάνια. Αυτές τις χήρες παραγγέλλει ο Παύλος να τις τιμούμε, γιατί επιμένουν καρτερικά στις δεήσεις και τις προσευχές, με την ελπίδα τους στο Θεό(Α΄ Τιμ. 5, 5). Κι αν υπάρχει και στην παρθενική ζωή κάτι λυπηρό, αλλά και αυτό επισύρει τη θεία

παρηγοριά και μας χαρίζει τη βασιλεία των ουρανών και προξενεί τη σωτηρία μας. Ενώ της κοσμικής ζωής και τα τερπνά και τα λυπηρά είναι θανατηφόρα. Όπως λέει και ο Απόστολος: «Η κατά κόσμον λύπη προκαλεί θάνατο, ενώ η κατά Θεόν λύπη προξενεί μετάνοια που καταλήγει σε αναφαίρετη σωτηρία»(Β΄ Κορ. 7, 10).

Γι' αυτό και ο Κύριος μακαρίζει όσα είναι αντίθετα στα καλά του κόσμου, λέγοντας: «Μακάριοι οι «πτωχοί τω πνεύματι», γιατί δική τους είναι η βασιλεία των ουρανών»(Ματθ. 5, 3). Γιατί, λέγοντας «μακάριοι οι πτωχοί», πρόσθεσε «τω πνεύματι»; Για να δείξει ότι μακαρίζει και αποδέχεται τη μετριοφροσύνη της ψυχής. Και γιατί δεν είπε «μακάριοι οι πτωχοί το πνεύμα» —αφού και έτσι θα δηλωνόταν η μετριοφροσύνη—, αλλά είπε «μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι»; για να μάς δείξει ότι και η σωματική φτώχεια είναι άξια μακαρισμού και προξενεί την ουράνια βασιλεία, αλλά όταν ασκείται από ταπείνωση της ψυχής και είναι ενωμένη μαζί της και ξεκινά από αυτήν. Μακαρίζοντας δηλαδή τους «πτωχούς τω πνεύματι», υπέδειξε με θαυμαστό τρόπο, ποιο είναι σαν να λέμε ρίζα, η οποία προξενεί τη φτώχεια που παρατηρείται στους Αγίους, ότι δηλαδή είναι το πνεύμα τους. Αφού δηλαδή αυτό εγκολπωθεί τη χάρη του ευαγγελικού κηρύγματος, αναβλύζει από μέσα του πηγή φτώχειας που ποτίζει όλο το πρόσωπο της γης(Γεν. 2, 6) μας, δηλαδή τον εξωτερικό άνθρωπο, και τον κάνει παράδεισο αρετών. Αυτού του είδους η φτώχεια μακαρίζεται από το Θεό.

Δίνοντας λοιπόν ο Κύριος στους ανθρώπους αυτόν το συνοπτικό λόγο, κατά τον Προφήτη(Ησ. 10, 23), έδειξε την αιτία της θεληματικής και πολύμορφης φτώχειας, και αφού την έδειξε και τη μακάρισε, περιέλαβε σ' αυτήν τα αποτελέσματά της που είναι πολλά, μιλώντας με λίγα λόγια για όλα. Μπορεί δηλαδή να είναι κανείς ακτήμων, λιτοδίαιτος, εγκρατής και μάλιστα θεληματικά, αλλά για να δοξάζεται από τους ανθρώπους. Αυτός λοιπόν δεν είναι «πτωχός τω πνεύματι». Γιατί η υποκρισία γεννιέται από την οίηση, και η οίηση είναι αντίθετη της «πτώχειας εν πνεύματι». Ενώ εκείνος που έχει το πνεύμα του συντετριμμένο, μετρημένο και ταπεινό, είναι αδύνατο να μη χαίρεται και στην εξωτερική του φτώχεια και ταπείνωση· και τούτο γιατί θεωρεί τον εαυτό του ανάξιο για τη δόξα, την καλοπέραση, την αφθονία και όλα αυτά. Και αυτός είναι ο φτωχός που μακαρίζεται από το Θεό, όποιος δηλαδή νομίζει ανάξιο τον εαυτό του γι' αυτά τα αγαθά. Και αυτός είναι ο αληθινά φτωχός, όποιος δε βιώνει το μισό μόνο περιεχόμενο του ονόματος «φτωχός». Γι' αυτό και ο θείος Λουκάς είπε «μακάριοι οι πτωχοί»(Λουκ. 6, 20), χωρίς να προσθέσει «τω πνεύματι». Και αυτοί είναι όσοι άκουσαν και ακολούθησαν και έγιναν όμοιοι με τον Υιό του Θεού που λέει: «Μάθετε από μένα ότι είμαι πράος και ταπεινός στην καρδιά, και θα βρείτε ανάπαυση στις ψυχές σας»(Ματθ. 11, 29), γι' αυτό και η βασιλεία του Θεού τους ανήκει. Γιατί είναι συγκληρονόμοι του Χριστού(Ρωμ. 8, 17).

Επειδή η ψυχή διακρίνεται σε τρεις δυνάμεις κι αποτελείται από τρία μέρη, το λογιστικό, το θυμικό και το επιθυμητικό, και είναι άρρωστη και στα τρία, ο Χριστός, θέλοντας να τη θεραπεύσει, άρχισε εύλογα τη θεραπεία από το τελευταίο, την επιθυμία. Υλικό που εξάπτει το θυμικό είναι η επιθυμία που δεν ικανοποιείται, κι ο μετεωρισμός της διάνοιας προέρχεται από το ότι και τα δύο αυτά νοσούν. Και δεν μπορεί ποτέ να θεραπευτεί ούτε το θυμικό, αν δε θεραπευτεί πρωτύτερα η επιθυμία, ούτε το λογιστικό, αν δε θεραπευτούν προηγουμένως τα άλλα δύο. Πρώτο κακό γέννημα του επιθυμητικού, αν εξετάσεις, θα βρεις πως είναι η φιλοκτημοσύνη. Δεν είναι υπαίτιες οι επιθυμίες που συντελούν στη ζωή του ανθρώπου, γι' αυτό και μας συνοδεύουν από την πολύ μικρή ηλικία. Ενώ η φιλαργυρία αναφύεται ύστερα από λίγο, όταν ακόμη είμαστε παιδιά. Από αυτό φαίνεται ότι η φιλαργυρία δεν έχει την αρχή της στη φύση, αλλά στην προαίρεση. Και δίκαια ο θεσπέσιος Παύλος την ονόμασε ρίζα όλων των κακών(Α΄ Τιμ. 6, 10). Γιατί η φιλαργυρία γεννά πολλά κακά· ανελεημοσύνες, απάτες, αρπαγές, κλοπές, και γενικά κάθε είδος πλεονεξίας, την οποία ο ίδιος Παύλος ονόμασε δεύτερη ειδωλολατρία(Κολ. 3, 5). Ακόμη σε όσα κακά δε φυτρώνουν από αυτή, σε όλα σχεδόν προμηθεύει τα υλικά της υπάρξεώς τους. Κι αυτά είναι όσα πάθη γεννιούνται από τη φιλοϋλία της ψυχής που δεν έχει προθυμία για αγαθοεργία.

Από τα πάθη που γεννιούνται από την προαίρεσή μας, ελευθερωνόμαστε ευκολότερα, παρά από τα πάθη που έχουν την αρχή τους στη φύση. Τα πάθη της φιλαργυρίας τα κάνει ν' αποβάλλονται δύσκολα η απιστία στην πρόνοια του Θεού. Γιατί εκείνος που δεν πιστεύει σ' αυτή, στηρίζεται στα χρήματα. Και ενώ ακούει τον Κύριο που λέει ότι «ευκολότερο είναι να περάσει η καμήλα από την

τρύπα της βελόνας, παρά ο πλούσιος στη βασιλεία των ουρανών»(Ματθ. 19, 24), αυτός δε λογαριάζει για τίποτε τη βασιλεία, και μάλιστα βασιλεία ουράνια και αιώνια, αλλά ποθεί πλούτο, γήινο και προσωρινό. Ποθεί πλούτο, ο οποίος κι όταν δεν αποκτηθεί, και μόνον που ποθείται προξενεί τεράστια ζημία. Γιατί, όπως λέει ο Παύλος, όσοι επιθυμούν να πλουτίσουν, πέφτουν σε πειρασμούς και παγίδες του διαβόλου(Α΄ Τιμ. 6, 9). Αλλά και όταν έρθει ο πλούτος, δείχνει ότι δεν είναι τίποτε, αφού οι ιδιοκτήτες του εξακολουθούν να τον διψούν σαν να μην τον έχουν λάβει και δε διδάχτηκαν μήτε από την πείρα τους. Και δεν προέρχεται από την ανέχεια ο ολέθριος αυτός έρωτας· μάλλον εκείνη προέρχεται από αυτόν, κι αυτός προέρχεται από την αφροσύνη, από την οποία πολύ δίκαια ονόμασε ο Κύριος άφρονα εκείνον που θα χαλούσε τις αποθήκες του για να κτίσει μεγαλύτερες(Λουκ. 12, 18).

Πώς δηλαδή δεν είναι άφρων εκείνος ο οποίος για πράγματα που δεν μπορούν να ωφελήσουν σε τίποτε (αφού σε κανέναν δε δίνουν ζωή τα υπάρχοντά του, όσο περίσσια κι αν είναι(Λουκ. 12, 15)) προδίδει τα ωφελιμότερα; Και δεν είναι ούτε σοφός πραγματευτής, ώστε να διαθέτει όσο μπορεί κι αυτά τα αναγκαία, για να αυξάνει το κεφάλαιο του πραγματικά πολύ επικερδούς πνευματικού εμπορίου και της πολύ αποδοτικής πνευματικής γεωργίας. Η γεωργία αυτή, και πριν ακόμη φτάσει ο καιρός του θερισμού, εκατονταπλασιάζει το σπόρο που ξοδεύτηκε, σαν να προδιαγράφει το μελλοντικό κέρδος και τη συγκομιδή όταν έρθει ο καιρός, που θα είναι ανέκφραστα και αφάνταστα. Και το παράδοξο είναι ότι αυτό ισχύει τόσο περισσότερο, όσο από φτωχότερες αποθήκες βγαίνει ο σπόρος. Επομένως, ούτε για αγαθοεργία δεν απομένει πρόφαση στους ανθρώπους να επιθυμούν τον πλούτο. Στην πραγματικότητα φοβούνται τη φτώχεια, μη πιστεύοντας σ’ Εκείνον, που υποσχέθηκε ότι θα δώσει όλα τα αναγκαία σ’ εκείνους που ζητούν τη βασιλεία του Θεού(Ματθ. 6, 33). Και με τη σκέψη μόνο αυτή σαν αφορμή, ακόμη κι αν τα έχουν όλα, δεν ελευθερώνονται ποτέ από τη νοσηρή και ολέθρια αυτή επιθυμία, αλλά μαζεύοντας πάντοτε, φορτώνουν τον εαυτό τους άχρηστο φορτίο, ή μάλλον του κατασκευάζουν παράδοξο τάφο, ενώ είναι ακόμη ζωντανοί. Γιατί οι νεκροί θάβονται στο κοινό χώμα, ενώ ο νους του ζωντανού φιλάργυρου θάβεται στο χρυσάφι που κι αυτό είναι χώμα. Κι αυτός ο τάφος είναι πιο βρωμερός από τον άλλο, για όσους έχουν υγιείς τις πνευματικές αισθήσεις. Και τόσο πιο βρωμερός είναι, όσο με περισσότερο χρυσό τον έχει σκεπάσει. Γιατί η δυσωδία της πληγής των αθλίων θαμμένων διαπερνά το πάχος αυτού του τάφου και φτάνει μέχρι τον ουρανό, στους Αγγέλους του Θεού και στο Θεό. Από αυτό γίνονται σιχαμεροί και πράγματι άξιοι αποστροφής, γιατί —κατά τον Δαβίδ— βρώμησαν εξαιτίας της αφροσύνης τους(Ψαλμ. 37, 6).

Από το βρωμερό και νεκροποιό αυτό πάθος απαλλάσσει τους ανθρώπους η θεληματική και χωρίς ανθρωπαρέσκεια ακτημοσύνη, η οποία ταυτίζεται με την «εν πνεύματι πτωχεία» που μακάρισε ο Κύριος. Ο μοναχός που έχει αυτό το πάθος, είναι αδύνατο να ζήσει σε υποταγή. Κι αν εξακολουθεί να το καλλιεργεί όσο μπορεί, υπάρχει μεγάλος φόβος να υποστεί ανεπανόρθωτες σωματικές συμφορές. Ο Γιεζή από την Παλαιά Διαθήκη και ο Ιούδας από την Καινή Διαθήκη είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα. Ο πρώτος έβγαλε λέπρα(Δ΄ Βασ. 5, 27), σαν δείγμα της αθεράπευτης ψυχής του, ενώ ο άλλος κρεμάστηκε στον αγρό του αίματος, και αφού έπεσε από την αγχόνη, σχίστηκε η κοιλιά του και χύθηκαν τα σπλάχνα του(Πράξ. 1, 18). Αν τώρα η απάρνηση των εγκοσμίων προηγείται από την υποταγή, πώς θα γίνει το δεύτερο πριν πραγματοποιηθεί το πρώτο; Κι αν στοιχειώδης αρχή της μοναχικής ζωής είναι η απάρνηση των εγκοσμίων, πώς θα διεξαγάγει καλά κάποιον από τους άλλους μοναχικούς αγώνες εκείνος που δεν απαρνήθηκε πρώτα τα χρήματα; Θα έλεγε κανείς· αφού ένας τέτοιος μοναχός είναι ακατάλληλος για την υποταγή, ας πάει να ησυχάσει μόνος του σε ένα κελί και ν’ αφοσιωθεί στη μελέτη και στην προσευχή. Λέει όμως ο Κύριος: «Όπου είναι ο θησαυρός σου, εκεί θα είναι και ο νους σου»(Ματθ. 6, 21). Πώς λοιπόν θα ατενίσει νοερά Εκείνον που κάθεται στα δεξιά της θείας Μεγαλοσύνης ψηλά στον ουρανό(Εβρ. 1, 3), αυτός που θησαυρίζει κάτω στη γη; Ή πώς θα κληρονομήσει τη βασιλεία, την οποία ούτε στο νου του να βάλει δεν του επιτρέπει το πάθος της φιλαργυρίας; Γι’ αυτό είναι μακάριοι οι «πτωχοί τω πνεύματι», γιατί σ’ αυτούς ανήκει η βασιλεία των ουρανών(Ματθ. 5, 3).

Βλέπεις πόσα πάθη περιέκοψε ο Κύριος με ένα μακαρισμό; Αλλά δεν είναι μόνον αυτά, γιατί η φιλοκτημοσύνη είναι μόνο το πρώτο γέννημα της πονηρής επιθυμίας. Υπάρχει και δεύτερο, το

οποίο ακόμη περισσότερο πρέπει να αποφύγομε, αλλά και τρίτο, όχι λιγότερο κακό. Ποιο είναι λοιπόν το δεύτερο; Η φιλοδοξία. Καθώς προχωρούμε από την παιδική ηλικία, πριν εμφανιστεί η φιλοσαρκία συναντούμε αυτό το πάθος, ενώ είμαστε ακόμη μικροί, σαν κακό προοίμιο της φιλοσαρκίας. Εδώ αναφέρομαι στο είδος της φιλοδοξίας που αποβλέπει στον καλλωπισμό του σώματος και στα πολυτελή ενδύματα, την οποία οι Πατέρες ονομάζουν και κοσμική κενοδοξία. Γιατί το άλλο είδος της κενοδοξίας επιτίθεται εναντίον εκείνων που διακρίθηκαν στην αρετή και συνεπάγεται οίηση και υποκρισία. Μέσω αυτών ο εχθρός μηχανεύεται να λεηλατήσει και να διασκορπίσει τον πνευματικό πλούτο. Όλα αυτά θεραπεύονται τελείως, με τη συνείδηση και τον πόθο της ουράνιας τιμής μαζί με συναίσθηση της αναξιότητας γι' αυτήν εκείνου που την ποθεί· επίσης, και με την εγκαρτέρηση στην ευτέλεια ενώπιον των ανθρώπων μαζί με την πεποίθηση ότι είναι άξιος γι' αυτή. Επιπλέον, να θεωρεί προτιμότερη τη δόξα του Θεού από τη δική του δόξα, σύμφωνα μ' εκείνον που είπε: «Όχι σ' εμάς, Κύριε, όχι σ' εμάς, αλλά στο όνομά Σου δώσε δόξα»(Ψαλμ. 113, 9). Κι αν βλέπει ότι έκανε κάτι αξιέπαινο, να αποδίδει στο Θεό την αιτία του κατορθώματος και να θεωρεί ότι πρέπει και γι' αυτό να δοξάζει με ευγνωμοσύνη το Θεό κι όχι τον εαυτό του. Έτσι, θα χαρεί γιατί δέχτηκε την αρετή σαν δώρο, δε θα υπερηφανευτεί όμως, αφού δε θα έχει τίποτε δικό του, αλλά και θα ταπεινωθεί και θα έχει τα μάτια του ημέρα και νύχτα στο Θεό, όπως —για να εκφραστώ ψαλμικώς— η δούλη έχει τα μάτια της στα χέρια της κυρίας της(Ψαλμ. 122, 2). Και μαζί θα φοβάται μην τυχόν χωριστεί από το Θεό, το μόνο που δίνει το καλό και μας συγκρατεί σ' αυτό, και γκρεμιστεί στο βάραθρο της κακίας. Γιατί αυτό παθαίνει όποιος γίνεται δούλος στην οίηση και την κενοδοξία. Στη θεραπεία των παθών αυτών βοηθά ξεχωριστά και η αναχώρηση και η ζωή στη μόνωση και η παραμονή μέσα στο κελί, με την προϋπόθεση βέβαια να αναγνωρίζει κανείς την αδυναμία της προαιρέσεώς του και να θεωρεί τον εαυτό του ανάξιο να συναναστρέφεται με ανθρώπους. Αυτά τί άλλο είναι, παρά η «εν πνεύματι πτωχεία», την οποία μακάρισε ο Κύριος;

Αν κανείς αναλογιστεί τις ασχήμιες που προέρχονται από αυτό το πάθος, θα αποφύγει την κενοδοξία με όλη του τη δύναμη. Όποιος δηλαδή ποθεί τη δόξα των ανθρώπων, από μόνα τα έργα που κάνει για να την επιτύχει πέφτει σε αδοξία. Γιατί φροντίζοντας να φανεί ωραίος και επαιρόμενος για τη δόξα των προγόνων του και υπερηφανευόμενος για την πολυτελή ενδυμασία του και τα παρόμοια, φανερώνεται πως έχει ακόμη νηπιώδες φρόνημα. Όλα μαζί αυτά είναι χώμα. Και τι είναι πιο καταφρονημένο από το χώμα; Η μοναχή που δε μεταχειρίζεται τα ρούχα απλώς για να σκεπάσει και να ζεστάνει το σώμα της, αλλά αρέσκεται στα απαλά και φανταχτερά, δεν κάνει μόνο φανερή σ' όσους τη βλέπουν την ακαρπία της ψυχής της, αλλά εκτός απ' αυτό περιβάλλεται και την ασχημοσύνη των κοινών γυναικών. Πριν από κάθε άλλον, ας ακούσει τον Κύριο που λέει: «Αυτοί που φορούν τα πολυτελή ρούχα, βρίσκονται στα βασιλικά ανάκτορα»(Ματθ. 11, 8). Εμείς όμως έχομε το πολίτευμά μας στους ουρανούς(Φιλιπ. 3, 20), σύμφωνα με το θεσπέσιο Παύλο. Μη ριχτούμε λοιπόν από τον ουρανό, για τη μωρία των ενδυμάτων, στις σκηνές του κοσμοκράτορα του σκότους του κόσμου τούτου(Εφ. 6, 12) .

Το ίδιο παθαίνουν κι όσοι ασκούν την αρετή για να δοξαστούν από τους ανθρώπους. Ενώ δηλαδή τους έλαχε να έχουν το πολίτευμά τους στους ουρανούς, αυτοί σκεπάζουν με το χώμα τη δόξα τους, επισύροντας τη δαβιτική κατάρα(Ψαλμ. 7, 6). Γιατί ούτε η προσευχή τους ανεβαίνει στον ουρανό, αλλά και κάθε προσπάθειά τους πέφτει κάτω στη γη, καθώς δεν έχει τα φτερά της θείας αγάπης, τα οποία κάνουν τις επίγειες πράξεις μας να φτάνουν στον ουρανό. Ώστε και κόπους υποφέρουν και μισθό δεν καρπώνονται. Και τι λέω, δεν καρπώνονται μισθό; Αυτό που κερδίζουν είναι η ντροπή, η ακαταστασία των λογισμών, η αιχμαλωσία της διάνοιας και η ταραχή. Γιατί ο Κύριος, κατά τον Ψαλμωδό, «διασκόρπισε τα οστά των ανθρωπαρέσκων ντροπιάστηκαν, γιατί ο Θεός τους εκμηδένισε»(Ψαλμ. 52, 6).

Το πάθος αυτό της ανθρωπαρέσκειας είναι το πιο δυσδιάκριτο απ' όλα τα πάθη. Γι' αυτό εκείνος που παλεύει εναντίον του, δεν πρέπει μόνο να εξετάζει το συνδυασμό ή να αποφεύγει τη συγκατάθεση, αλλά να θεωρεί σαν συγκατάθεση και την απλή προσβολή του πάθους και να φυλάγεται. Μόλις και θα μπορέσει έτσι να αποφύγει την ταχύτατη ήττα. Αν κάνει έτσι και προσέχει, η προσβολή γίνεται πρόξενος κατανύξεως· ειδάλλως, προετοιμάζεται τόπος για την υπερηφάνεια.

Εκείνος τώρα που αποκτά την υπερηφάνεια, είναι δύσκολο, ή μάλλον αδύνατο να θεραπευτεί, γιατί η πτώση αυτή είναι όμοια με του διαβόλου. Αλλά και πριν απ' αυτό, το πάθος της ανθρωπαρέσκειας προκαλεί τόσο μεγάλη βλάβη σ' όσους το έχουν, ώστε να ναυαγούν και σ' αυτή την πίστη, σύμφωνα με τα λόγια του Κυρίου: «Πώς μπορείτε να πιστεύετε σ' εμένα, όταν επιδιώκετε να δοξάζεστε ο ένας από τον άλλο και δεν αποζητάτε τη δόξα από το μόνο Θεό;»(Ιω. 5, 44). Τι σχέση έχεις εσύ, άνθρωπε, με τη δόξα των ανθρώπων, ή μάλλον με το χωρίς περιεχόμενο όνομα της δόξας; Αυτή όχι μόνον δόξα δεν είναι, αλλά και μας στερεί την πραγματική δόξα. Κι όχι μόνον αυτό, αλλά μαζί με άλλα γεννά και το φθόνο. Ο δε φθόνος είναι δυνάμει φόνος, κι αυτός προξένησε τον πρώτο φόνο και κατόπιν και τη θεοκτονία.

Άραγε σε τι βοηθάει η δόξα την ανθρώπινη φύση; Μήπως τη συγκρατεί ή τη φυλάει, ή μήπως όταν σφάλλει τη διορθώνει και τη θεραπεύει; Κανείς δε θα μπορούσε να πει κάτι τέτοιο. Και νομίζω ότι αυτό ελέγχει τις προφάσεις ως αβάσιμες. Αν κανείς θελήσει να εξετάσει με ακρίβεια, θα βρει ότι η ανθρώπινη δόξα είναι που προξενεί με δόλιο τρόπο τα περισσότερα αίσχη και τα φανερώνει, πετώντας με αναίδεια το προσωπείο της, ώστε συχνά καταντροπιάζει και εδώ τους εραστές της· αν και οι διδάσκαλοι των ελληνικών δοξασιών έχουν τη γνώμη ότι χωρίς αυτήν, κανένα κατόρθωμα δε γίνεται στη ζωή. Αλοίμονο στην πλάνη τους! Ούτε που ντρέπονται να το λένε! Εμείς όμως δε διδαχθήκαμε έτσι, εμείς που φέρομε το όνομα Εκείνου που έχρισε φιλάνθρωπα την ανθρώπινη φύση μας με τον εαυτό Του, αλλά Αυτόν έχομε επόπτη των έργων μας. Προς Αυτόν όσοι αποβλέπουν, μέσω Αυτού και γι' Αυτόν κατορθώνουν ό,τι καλύτερο, πράττοντας τα πάντα για τη δόξα του Θεού(Α΄ Κορ. 10, 31). και διόλου δε θέλουν ν' αρέσουν στους ανθρώπους, ή μάλλον ούτε και είναι αρεστοί στους ανθρώπους, όπως λέει ο Παύλος, ο νομοδότης μας και άκρος μύστης του Νομοθέτη. «Αν ήθελα να είμαι αρεστός ακόμη στους ανθρώπους, λέει, δε θα ήμουν δούλος του Χριστού»(Γαλ. 1, 10).

Ας δούμε τώρα αν και το τρίτο γέννημα της κακής επιθυμίας εξαλείφεται με τη φτώχεια που μακαρίζει ο Κύριος. Τρίτο λοιπόν τέκνο της ψυχής που είναι άρρωστη στην επιθυμία, είναι η γαστριμαργία, από την οποία γεννιέται κάθε σαρκική ακαθαρσία. Αλλά γιατί την αναφέρομε τρίτη και τελευταία στη σειρά, αφού είναι έμφυτη από αυτή τη γέννησή μας; Γιατί όχι μόνο η γαστριμαργία, αλλά και αυτές ακόμη οι φυσικές κινήσεις για τεκνογονία, επισημαίνονται στα παιδιά από τη βρεφική ακόμη ηλικία. Πώς λοιπόν εμείς τοποθετούμε τελευταία τη νόσο της σαρκικής επιθυμίας; Επειδή εκείνα τα έχομε εκ φύσεως, και όσα είναι φυσικά, είναι ακατηγόρητα, φτιαγμένα από τον αγαθό Θεό για να τα χρησιμοποιήσομε σε αγαθά έργα. Επομένως δεν είναι δείγματα άρρωστης ψυχής· γίνονται όμως τέτοια όταν γίνεται κακή χρήση τους. Όταν λοιπόν φροντίζομε για τη σάρκα, να ικανοποιούμε τις επιθυμίες της(Ρωμ. 13, 14), τότε είναι κακό το πάθος κι η φιληδονία γίνεται αρχή σαρκικών παθών και αρρώστια της ψυχής. Ώστε στις περιπτώσεις αυτές, πρώτος δοκιμάζει το πάθος ο νους. Κι επειδή από τη διάνοια αρχικά ξεκινούν τα πονηρά πάθη, γι' αυτό λέει ο Κύριος ότι «από την καρδιά βγαίνουν οι κακοί λογισμοί, κι αυτοί είναι που μολύνουν τον άνθρωπο»(Ματθ. 15, 19). Αλλά και ο Νόμος της Παλαιάς Διαθήκης λέει: «Πρόσεχε στον εαυτό σου, μην τυχόν κάνεις κρυφά στην καρδιά σου αμαρτωλό λογισμό»(Δευτ. 15, 9).

Αυτός που πρώτος διατίθεται εμπαθώς είναι βέβαια ο νους, αλλά κι αυτός αφού αρχικά συλλέξει μέσω των αισθήσεων τη φαντασία των αισθητών σωμάτων, τότε τα μεταχειρίζεται με εμπάθεια. Κυρίως δε με τα μάτια, τα οποία πρώτα μπορούν και από μακριά να τραβήξουν το μολυσμό, παρασύρεται ο νους στην κακή χρήση. Σαφής απόδειξη γι' αυτό είναι η προμήτωρ Εύα· είδε πρώτα ότι το απαγορευμένο δένδρο είναι ωραίο και ευχάριστο στην όραση, και τότε συγκατατέθηκε μέσα στην καρδιά της και πήρε κι έφαγε από τον καρπό του(Γεν. 3, 6). Ορθά λοιπόν είπαμε ότι η ήττα εμπρός στα κάλλη των σωμάτων προηγείται και είναι προοίμιο των αισχρών παθών. Γι' αυτό και αποτελεί πατρικό παράγγελμα, να μην περιεργάζεται κανείς το κάλλος των ξένων σωμάτων(Σ. Σειρ. 9, 8) και να μη ναρκισσεύεται με το δικό του. Πριν λοιπόν γίνει εμπαθής η διάνοια, αν και υπάρχουν εκ φύσεως τα πάθη στα παιδιά, δε συνεργούν ωστόσο στην αμαρτία· είναι μόνο για τη συντήρηση της φύσεως. Γι' αυτό και δεν είναι τότε πονηρά. Αλλά επειδή τα σαρκικά πάθη έχουν την αρχή τους από τον εμπαθή νου, από αυτόν πρέπει να αρχίσει και η θεραπεία. Σε περίπτωση πυρκαϊάς, αν εκείνος που θέλει να τη σβήσει, πάει να περιορίσει τη φλόγα από επάνω, δεν

πετυχαίνει τίποτε· αν όμως τραβήξει από κάτω τα υλικά που τροφοδοτούν τη φωτιά, αυτή αμέσως μαραίνεται. Το ίδιο συμβαίνει και με τα πορνικά πάθη. Αν δεν αποξηράνεις από μέσα την πηγή των λογισμών με την προσευχή και την ταπείνωση, αλλά αγωνίζεσαι εναντίον τους μόνο με τη νηστεία και την κακοπάθεια, ματαιοπονείς. Αν όμως αγιάσεις τη ρίζα με την ταπείνωση και την προσευχή, όπως είπαμε, θα αποκτήσεις και εξωτερικά τον αγιασμό. Αυτό νομίζω ότι συμβουλεύει ο Απόστολος, όταν λέει να ζώσομε τη μέση μας με την αλήθεια(Εφ. 6, 14). Το λόγο αυτό ερμήνευσε πολύ ωραία και κάποιος από τους Πατέρες, λέγοντας ότι το λογιστικό του νου περισφίγγει το επιθυμητικό και περιστέλλει τα κάτω από την οσφύ και κοιλιά πάθη. Το σώμα όμως χρειάζεται και την κακοπάθεια και τη μετρημένη εγκράτεια στην τροφή, για να μην είναι ανυπότακτο και ισχυρότερο από το λογισμό. Επομένως και τα πάθη της σάρκας, τίποτε άλλο δεν τα θεραπεύει, παρά η κακοπάθεια του σώματος και η προσευχή που γίνεται από ταπεινωμένη καρδιά, πράγμα που είναι η «εν πνεύματι πτωχεία», την οποία μακάρισε ο Κύριος. Αν λοιπόν επιθυμεί κανείς τον πλούτο του αγιασμού, χωρίς τον οποίο κανείς δε θα δει τον Κύριο(Εβρ. 12, 14), ας παραμένει στο κελί του, κακοπαθώντας και προσευχόμενος με ταπείνωση. Το κελί του καλού μοναχού είναι λιμάνι σωφροσύνης και εγκράτειας. Κι όλα τα έξω από το κελί, και μάλιστα όσα είναι στις αγορές και τις συγκεντρώσεις, αποτελούν έναν πορνικό κυκεώνα που σχηματίζεται από τα άκοσμα ακούσματα και θεάματα και καταποντίζει την άθλια ψυχή του μοναχού που θα βρεθεί σ’ αυτά. Αλλά και φωτιά μπορείς να αποκαλέσεις τον κόσμο της κακίας, που καίει όσους τον πλησιάζουν κι αποτεφρώνει κάθε αρετή τους. Ενώ η φωτιά που δεν καίει, βρέθηκε στην έρημο(Εξ. 3, 2). Εσύ, αντί για την έρημο, να μένεις στο κελί σου και απομονώσου λίγο, έως ότου περάσει ο χειμώνας της εμπάθειας(Ησ. 26, 20). Όταν αυτός περάσει, δε βλάπτει η παραμονή στο ύπαιθρο. Τότε πλέον θα είσαι πράγματι «πτωχή τω πνεύματι», και θα αποκτήσεις την κυριαρχία πάνω στα πάθη και θα σε μακαρίσει με λαμπρότητα ο Κύριος που είπε: «Μακάριοι οι «πτωχοί τω πνεύματι», γιατί δική τους είναι η βασιλεία των ουρανών»(Ματθ. 5, 3). Και πώς να μη μακαρίζονται δικαίως εκείνοι που δεν έχουν τις ελπίδες τους στα χρήματα, παρά σ’ Αυτόν; Εκείνοι που δεν ποθούν να αρέσουν σε άλλους, παρά σ’ Αυτόν; Εκείνοι που ζουν με ταπείνωση μαζί μ’ αυτούς ενώπιόν Του; Ας γίνομε λοιπόν κι εμείς «πτωχοί τω πνεύματι», αφού ταπεινωθούμε και κακοπαθήσομε στη σάρκα και γίνομε ακτήμονες, για να γίνει δική μας η βασιλεία του Θεού και να επιτύχομε τις μακάριες ελπίδες, κληρονομώντας τη βασιλεία των ουρανών.

Ο Κύριος μας έδωσε μερικούς συνοπτικούς λόγους που συγκεφαλαιώνουν το Ευαγγέλιο της σωτηρίας μας, ένας από τους οποίους είναι ο μακαρισμός που αναλύομε. Σ’ αυτόν, όπως είδαμε, περιέλαβε μ’ ένα λόγο πολλές αρετές και απέκλεισε πολλές κακίες, ευλογώντας όσους με βάση αυτόν περιτέμνουν καλώς το παθητικό μέρος της ψυχής τους με τη μετάνοια. Δεν είναι όμως μόνο αυτά. Στο λόγο αυτό ο Κύριος περιέλαβε και πάρα πολλά άλλα, παρόμοια στην ενέργεια όχι με την περιτρμή, αλλά με το υπερβολικό κρύο και την παγωνιά, το χιόνι, την πάχνη και τους σφοδρούς ανέμους, και γενικά με την ταλαιπωρία που υποφέρουν τα φυτά το χειμώνα και το καλοκαίρι, εκτεθειμένα στο κρύο και τη ζέστη, χωρίς τα οποία κανένα φυτό δεν μπορεί να ωριμάσει τον καρπό του. Ποιά είναι αυτά; Οι διάφοροι πειρασμοί που έρχονται και που είναι ανάγκη να τους υποφέρει ευχαρίστως εκείνος που μέλλει να αποδώσει καρπό στο Γεωργό των πνευμάτων. Όπως δηλαδή όταν λυπηθεί κανείς τα φυτά της γης που ταλαιπωρούνται και τα περιτειχίσει και κάνει από πάνω στέγη και δεν τα αφήσει να ταλαιπωρούνται από τα δεινά των καιρικών μεταβολών, δεν παίρνει καρπό ακόμη κι αν τα κλαδεύει ή τα καθαρίζει και τα περιποιείται. Πρέπει να τα αφήσει να υπομείνουν τα πάντα· γιατί έτσι, αφού περάσει η δυσκολία του χειμώνα και έρθει η άνοιξη, βλαστάνουν και ανθίζουν και γεμίζουν φύλλα και προβάλλουν μαζί με τους ωραίους εκείνους θαλερούς βλαστούς και τους άγουρους καρπούς, οι οποίοι κάτω από τις καυτερές ακτίνες του ήλιου μεγαλώνουν σιγά-σιγά και ωριμάζουν και γίνονται κατάλληλοι για τροφή και συγκομιδή. Έτσι κι εκείνος που δεν υποφέρει με γενναιότητα το βαρύ φορτίο των πειρασμών, ακόμη κι αν δεν του λείπει καμιά από τις άλλες αρετές, δεν θα δώσει ποτέ καρπό άξιο για το θεϊκό πατητήρι και τη θεϊκή αποθήκη. Γιατί κάθε αγωνιστής γίνεται τέλειος με την υπομονή των εκουσίων και ακουσίων κόπων, από τους οποίους άλλοι έχουν εξωτερικά αίτια κι άλλοι καταβάλλονται από εμάς τους ίδιους. Ό,τι γίνεται στα φυτά της γης από τη φύση και από τις γεωργικές επινοήσεις και τις μεταβολές των εποχών, τούτο γίνεται με την προαίρεσή μας και σ’ εμάς, τα λογικά κλήματα του

Χριστού, όταν υπακούμε σ' Αυτόν, το Γεωργό των ψυχών μας, εφόσον είμαστε αυτεξούσιοι. Χωρίς υπομονή σ' εκείνα που μας βρίσκουν άθελά μας, ούτε οι κόποι που καταβάλλομε με το θέλημά μας θα ευλογηθούν από το Θεό. Γιατί η αγάπη προς το Θεό, δοκιμάζεται κυρίως με τη θλίψη των πειρασμών. Πρέπει λοιπόν η ψυχή να κατορθώσει πρώτα τα εκούσια, κι αφού μ' αυτά εθιστούμε στο να καταφρονούμε τη δόξα και την ηδονή, τότε θα υποφέρομε εύκολα και τους ακούσιους πειρασμούς.

Εκείνος που για την «εν πνεύματι πτωχεία» του καταφρονεί δόξα και ηδονή και θεωρεί τον εαυτό του άξιο να δεχτεί τα πιο δραστικά φάρμακα της μετάνοιας, περιμένει πάντοτε κάθε θλίψη και δέχεται ευχαρίστως κάθε πειρασμό σαν να του πρέπει, και χαίρεται γι' αυτό, γιατί τον βλέπει ως το καθαρτικό της ψυχής του. Και κάνει τον πειρασμό του αφορμή έντονης και πολύ αποτελεσματικής δεήσεως προς το Θεό, πιστεύοντας ότι αυτός του προξενεί και μαζί προφυλάγει την υγεία της ψυχής του. Κι όχι μόνο συγχωρεί με αμνησικακία εκείνους που τον θλίβουν, αλλά και τους ευγνωμονεί και προσεύχεται γι' αυτούς σαν να τον ευεργέτησαν. Γι' αυτό, όχι μόνο λαβαίνει τη συγχώρηση των αμαρτιών του, σύμφωνα με την υπόσχεση του Κυρίου, αλλά επιτυγχάνει και τη βασιλεία των ουρανών και τη θεία ευλογία, και μακαρίζεται από τον Κύριο για τη μέχρι το τέλος μακροθυμία του με πνεύμα ταπεινώσεως.

Αφού αναφέρθηκα με συντομία σε κάποια σημεία της πνευματικής περιτομής, θα προσθέσω τώρα και μερικά για την εξαιτίας της άφθονη καρποφορία. Στη συνέχεια λοιπόν εκείνων που απέκτησαν τον αναφαίρετο πλούτο με την «εν πνεύματι πτωχεία», ο Κύριος, ο μόνος μακάριος, κάνει κοινωνούς της μακαριότητάς Του όσους πενθούν, λέγοντας: «Μακάριοι όσοι πενθούν, γιατί αυτοί θα παρηγορηθούν»(Ματθ. 5, 4). Γιατί ο Χριστός ένωσε το πένθος με τη φτώχεια; Επειδή τούτο συνυπάρχει πάντοτε μαζί της. Η λύπη όμως για την υλική φτώχεια προξενεί το θάνατο της ψυχής, λέει ο Απόστολος(Β΄ Κορ. 7, 10), ενώ η λύπη για την κατά Θεόν φτώχεια οδηγεί στη μετάνοια προς σωτηρία ψυχής, για την οποία δε μετανιώνει κανένας. Στην πρώτη φτώχεια, που είναι αθέλητη, ακολουθεί το αθέλητο πένθος, ενώ στην εκούσια ακολουθεί εξ ανάγκης το εκούσιο πένθος. Κι επειδή το πένθος που μακαρίζεται εδώ είναι ενωμένο με την κατά Θεόν φτώχεια και τη συνοδεύει αναγκαστικά, και από εκείνην, ως αιτία του, εξαρτάται ολόκληρο, έχει και από αυτήν, φυσικά, το ότι είναι πνευματικό και εκούσιο. Αλλά ας δούμε πώς η μακαριστή φτώχεια γεννά το μακάριο πένθος.

Τέσσερα είναι τα είδη της πνευματικής φτώχειας, όπως έδειξε ο λόγος λίγο παραπάνω. Είναι δηλαδή η φτώχεια στο φρόνημα, στο σώμα, στον υλικό πλούτο και στους πειρασμούς που μας έρχονται απ' έξω. Κανένας όμως που βλέπει να τα παραθέτω χωριστά να μη νομίσει ότι και η ενέργεια καθενός είναι χωριστή. Γιατί το καθένα από αυτά ενεργείται μαζί με τα άλλα. Γι' αυτό κι έχουν συμπεριληφθεί σ' ένα μακαρισμό, ο οποίος συγχρόνως υποδηλώνει θαυμάσια και ποιο είναι κατά κάποιο τρόπο η ρίζα και η αιτία τούτων, ότι δηλαδή είναι το πνεύμα μας. Γιατί τούτο, όταν εγκολπωθεί, όπως είπαμε, τη χάρη του ευαγγελικού κηρύγματος, αναβλύζει από μέσα του πηγή φτώχειας που ποτίζει όλο το πρόσωπο της γης μας(Γεν. 2, 6), δηλαδή τον εξωτερικό άνθρωπο, και τον κάνει παράδεισο αρετών. Τέσσερα λοιπόν είναι τα είδη της πνευματικής φτώχειας, κι από το καθένα γεννιέται το ανάλογο πένθος, μαζί με την ανάλογη παρηγοριά.

Από την εκούσια σωματική φτώχεια και ταπείνωση, (που περιλαμβάνει πείνα και δίψα και αγρυπνία και γενικά κάθε ταλαιπωρία και κακοπάθεια του σώματος, και μαζί με αυτά και έλλογη συστολή των αισθήσεων), όχι μονάχα γεννιέται πένθος, αλλά και δάκρυα. Όπως δηλαδή η αναλγησία, η πώρωση και η σκληρότητα της καρδιάς γεννιούνται από την άνεση, την απόλαυση και την καλοπέραση, έτσι από την εγκρατή και πειθαρχημένη δίαιτα γεννιούνται η συντριβή της καρδιάς και η κατάνυξη, που αποτρέπουν κάθε πικρία και φέρνουν μια γλυκιά ιλαρότητα. Γιατί βέβαια χωρίς συντριβή της καρδιάς είναι αδύνατο, όπως λένε, να απαλλαγεί κανείς από την κακία. Συντριβή στην καρδιά φέρνει και η τριμερής εγκράτεια, του ύπνου, της τροφής και της σωματικής αναπαύσεως. Και αφού με τη συντριβή αυτή η ψυχή ελευθερωθεί από την κακία και την πικρία, παίρνει στη θέση τους την πνευματική χαρά. Αυτή είναι η παρηγοριά για την οποία μακαρίζει ο Κύριος εκείνους που πενθούν. Λέει δε και ο Ιωάννης, ο οποίος έγραψε για μας την πνευματική Κλίμακα: «Η δίψα και η αγρυπνία συνθλίβουν την καρδιά. Κι όταν αυτή συνθλίβει, αναπηδούν

δάκρυα». Εκείνος, λέει, που θα τα δοκιμάσει, θα γελάσει παρηγορημένος εξαιτίας τους, με το μακάριο γέλιο που υποσχέθηκε ο Κύριος(Λουκ. 6, 21). Έτσι γεννιέται από τη θεοφιλή φτώχεια το πένθος που παρηγορεί και κάνει μακάριους εκείνους που το απέκτησαν.

Ας δούμε τώρα πώς γεννιέται το πένθος από το άλλο είδος της φτώχειας, δηλαδή το έμφοβο φρόνημα και την ένθεη ταπείνωση της ψυχής. Η αυτομεμψία συνυπάρχει πάντοτε με την ταπείνωση της ψυχής, και δίνει στην αρχή σφοδρή ένταση στο φόβο της κολάσεως, φέρνοντας μπροστά στα μάτια εκείνη τη φρικωδέστατη συνένωση των διαφόρων αντίθετων βασανιστηρίων σε ένα, και αυξάνοντας περισσότερο το φόβο από την υπόμνηση ότι η κόλαση είναι ανέκφραστη, αφού είναι χειρότερη απ’ όσα έχουν ειπωθεί γι’ αυτήν. Πόση δε προσθήκη στα δεινά είναι η ατελεύτητη διάρκειά της! Καύσωνας και ψύχος, σκοτάδι και φωτιά, αναταραχή και ακινησία, δεσμά και φόβοι και δαγκώματα από αθάνατα θηρία, όλα αυτά μαζεύονται σ’ εκείνη την καταδίκη, αλλά και με όλα αυτά δεν παριστάνεται εκείνο το κακό, το οποίο, κατά τη Γραφή, δεν μπορεί να το συλλάβει νους ανθρώπου(Α΄ Κορ. 2, 9). Τι είναι όμως το ανώφελο και απαρηγόρητο και ατελείωτο εκείνο πένθος; Σ’ εκείνους που αμάρτησαν απέναντι του Θεού, το πένθος δημιουργείται από την επίγνωση των αμαρτιών τους. Εκεί λοιπόν, αφού ελεγχθούν και εξαλειφθεί κάθε ελπίδα τους και απελπιστούν για τη σωτηρία, ο ακούσιος έλεγχος της συνειδήσεως πολλαπλασιάζει στον καθένα την επικείμενη οδύνη μέσω του πένθους. Κι αυτό το πένθος πάλι και πάντοτε, επειδή δε θα τερματιστεί ποτέ, γίνεται αφορμή άλλου πένθους και άλλο φοβερό σκοτάδι και καύσωνας ανυπόφορος και βυθός λύπης απερίγραπτος. Το πένθος όμως αυτό είναι πάρα πολύ ωφέλιμο στην εδώ ζωή. Γιατί ο Θεός υπακούει με ευσπλαχνία, αφού και ως εμάς κατέβηκε να μάς επισκεφθεί, και σ’ εκείνους που πενθούν μ’ αυτόν τον τρόπο υποσχέθηκε την παρηγοριά και την παράκληση που είναι Αυτός ο ίδιος, αφού είναι και ονομάζεται Παράκλητος(Ιω. 14, 16). Είδες λοιπόν και το πένθος της ταπεινωμένης ψυχής και την παρηγοριά που ακολουθεί; Αλλά και η αυτομεμψία μόνη της, όταν τοποθετηθεί σαν νοερό βάρος πάνω στο λογιστικό μέρος της ψυχής και πολυκαιρίσει, το συντρίβει και το πιέζει και βγάζει το σωτηριώδες κρασί που ευφραίνει την καρδιά του ανθρώπου, δηλαδή τον εσωτερικό μας άνθρωπο. Και τέτοιο κρασί είναι η κατάνυξη. Γιατί μέσω του πένθους, η αυτομεμψία συντρίβει τότε και τα πάθη και γεμίζει την καρδιά από αξιομακάριστη χαρά, αφού την ελευθερώσει από το φοβερό βάρος τους. Γι’ αυτό είναι μακάριοι όσοι πενθούν, γιατί αυτοί θα παρηγορηθούν(Ματθ. 5, 4).

Θ’ αναφερθούμε τώρα στην ακτημοσύνη, δηλαδή στη φτώχεια κατά την περιουσία και τα υπάρχοντά μας, ενωμένη βέβαια με τη φτώχεια του πνεύματος, όπως είπαμε παραπάνω· γιατί μόνο όταν ασκούνται μαζί όλα τα είδη της φτώχειας, είναι τέλεια και ευάρεστα στο Θεό. Άκουσε λοιπόν με σύνεση για να μάθεις πώς έρχεται το πένθος και η αντίστοιχη παρηγοριά από αυτό το είδος της φτώχειας. Όταν ο άνθρωπος τα αποχαιρετίσει όλα και απαρνηθεί τα χρήματα και τα κτήματα, εγκαταλείποντάς τα ή μοιράζοντάς τα στους φτωχούς σύμφωνα με την εντολή, και απομακρύνει την ψυχή του από τη μέριμνα γι’ αυτά, τότε την κάνει να στραφεί στην εξέταση του εαυτού της, ελεύθερη πιά από εξωτερικούς περισπασμούς. Κι όταν ο νους απομακρυνθεί από όλα τα αισθητά και ανασηκωθεί από την τύρβη τους που τον κατακλύζει και παρατηρήσει τον εσωτερικό άνθρωπο, πρώτα-πρώτα βλέπει το απαίσιο προσωπείο που απέκτησε από την περιπλάνησή του στα γήινα, και σπεύδει να το αποπλύνει με το πένθος. Έπειτα, αφού αφαιρέσει το δύσμορφο αυτό κάλυμμα, και καθώς πιά η ψυχή δε διασκορπίζεται άπρεπα σε ποικίλες μέριμνες, ο νους εισέρχεται ατάραχα στα πραγματικά «ταμεία»(Ματθ. 6, 6) —στα ενδότερα της ψυχής—, κι εκεί προσεύχεται στον αόρατο Πατέρα. Και Εκείνος του χαρίζει πρώτα-πρώτα το δώρο που είναι δοχείο των θείων χαρισμάτων, δηλαδή την ειρήνη των λογισμών, μετά από την οποία τελειοποιεί την ταπείνωση, που γεννά και συγκρατεί κάθε αρετή. Όχι βέβαια την ταπείνωση που συνίσταται σε λόγια και σχήματα τα οποία βρίσκει εύκολα όποιος θέλει, αλλά εκείνη που επιβεβαιώνεται από το αγαθό και θείο Πνεύμα, την οποία κτίζει το ίδιο το Πνεύμα όταν εγκατασταθεί στα έγκατα της ψυχής. Μέσα στην ειρήνη λοιπόν και την ταπείνωση, σαν μέσα σε ασφαλές περιτείχισμα του παραδείσου του νου, φυτρώνουν τα κάθε είδους δένδρα της πραγματικής αρετής. Στο κέντρο του ανεγείρονται τα ιερά ανάκτορα της αγάπης, στα πρόθυρα των οποίων ανθίζει σαν προοίμιο της μέλλουσας ζωής η ανέκφραστη και αναφαίρετη χαρά.

Η ακτημοσύνη είναι μητέρα της αμεριμνίας. Η αμεριμνία, της προσοχής και της προσευχής. Αυτές είναι μητέρες του πένθους και των δακρύων. Τούτα εξαλείφουν τις εμπαθείς συνήθειες. Όταν αυτές εξαλειφθούν, γίνεται ευκολότερος ο δρόμος της αρετής, γιατί φεύγουν από τη μέση τα εμπόδια και η συνείδηση πιά δεν κατηγορεί. Από αυτό πηγάζει η χαρά και το μακάριο γέλιο της ψυχής. Τότε πλέον και τα οδυνηρά δάκρυα μετατρέπονται σε γλυκά, και τα λόγια του Θεού γίνονται γλυκύτατα στο λάρυγγα και ανώτερα από μέλι στο στόμα(Ψαλμ. 118, 103), και από δέηση η προσευχή μεταβάλλεται σε ευχαριστία, και η μελέτη των θείων εντολών είναι αγαλλίαση της ψυχής, με ελπίδα αδιάψευστη, η οποία, αποτελώντας πρόγευση των ουρανίων, πλησιάζει την ψυχή μέσω της πείρας αυτής της γεύσεως και της μαθαίνει εν μέρει τον υπερβολικό πλούτο της αγαθότητας του Θεού, σύμφωνα με τα λόγια του Δαβίδ: «Γευθείτε και μάθετε ότι ο Κύριος είναι αγαθός»(Ψαλμ. 33, 9). Αυτός είναι η αγαλλίαση των δικαίων, η χαρά των ευθέων, η ευφροσύνη των ταπεινωμένων, η παρηγοριά εκείνων που πενθούν γι' Αυτόν.

Τί λοιπόν; Η παρηγοριά φτάνει ως εδώ; Κι αυτά μονάχα είναι τα δώρα της ιερής μνηστείας; Πέρα από αυτά δε φανερώνει καθαρότερα τον εαυτό Του ο Νυμφίος των ψυχών αυτών σ' όσους έχουν το μακάριο πένθος και καθαρίστηκαν και είναι στολισμένοι σαν νύμφες με τις αρετές; Όχι βέβαια. Για όσα όμως θα πούμε τώρα, είναι κάποιοι έτοιμοι να μας κατηγορήσουν από φθόνο, λέγοντας κάπως έτσι: «Μή μιλήσεις στο όνομα του Κυρίου· ειδεμή, θα δυσφημίσομε το όνομά σου, χαλκεύοντας εναντίον σου και διαδίδοντας συκοφαντίες και ψευδοκατηγορίες». Αλλ' ας τους αγνοήσομε τώρα αυτούς κι ας δώσομε συνέχεια στο λόγο, πιστεύοντας και λέγοντας τα λόγια των αγίων Πατέρων μας και σ' αυτά αποβλέποντας και πείθοντας γι' αυτά και τους άλλους. Γιατί λέει η Γραφή(Ψαλμ. 115, 1· Β΄ Κορ. 4, 13): «Πίστεψα, γι' αυτό και μίλησα»· έτσι κι εμείς, πιστεύομε, γι' αυτό και μιλούμε.

Όταν λοιπόν διωχθεί κάθε αισχρό πάθος που κατοικεί μέσα μας και ο νους, όπως είπαμε, επιστρέψει ο ίδιος ολοκληρωτικά στον εαυτό του και στις άλλες δυνάμεις της ψυχής και καλλωπίσει με την καλλιέργεια των αρετών την ψυχή, προχωρώντας προς τα τελειότερα και ποθώντας νέες πρακτικές αναβάσεις και καθαρίζοντας με τη βοήθεια του Θεού όλο και περισσότερο τον εαυτό του, τότε δεν εξαλείφει μονάχα όλα τα αποτυπώματα του πονηρού, αλλά βγάζει από τη μέση και κάθε επίκτητο στοιχείο, όσο κι αν είναι ή φαίνεται καλό. Κι αφού ανεβεί πάνω από τα νοητά και τα σχετικά με αυτά νοήματα —όσα δεν είναι αμιγή από φαντασίες—, κι αφού τα απορρίψει όλα για την ευαρέστηση και την αγάπη του Θεού και σταθεί μπροστά στο Θεό κωφός και άλαλος, τότε ο νους γίνεται πια υλικό στα χέρια του Θεού και δέχεται τη θειότατη ανάπλαση ανεμπόδιστα, καθώς τίποτε πλέον από τα εξωτερικά δεν τον ενοχλεί, και η εσωτερική χάρη τον μεταβάλλει στο καλύτερο και, το πιο παράδοξο, καταφωτίζει με ανέκφραστο φως εσωτερικά και τελειοποιεί τον έσω άνθρωπο. Αφού λοιπόν χαράξει η μέρα στις καρδιές μας, σύμφωνα με τα λόγια του Κορυφαίου των Αποστόλων(Β΄ Πέτρ. 1, 19), κι ανατείλει σ' αυτές ο αυγερινός, βγαίνει ο όντως άνθρωπος —ο νους— στην κατεξοχήν εργασία του, σύμφωνα με τον προφητικό λόγο(Ψαλμ. 103, 23), και με το φως βαδίζει το δρόμο κι ανεβαίνει σε βουνά αιώνια(Ψαλμ. 75, 5). Και —ω του θαύματος— μέσα σ' αυτό το φως εποπτεύει τα υπερκόσμια πράγματα, μη χωριζόμενος από το υλικό σώμα με το οποίο πλάστηκε από την αρχή, ή και χωριζόμενος από αυτό, ανάλογα με το στάδιο της ανόδου. Γιατί δεν ανεβαίνει με τα φανταστικά φτερά της διάνοιας, η οποία τριγυρίζει σαν τυφλή χωρίς να έχει ακριβή και βέβαιη κατανόηση μήτε για τα απόντα αισθητά, μήτε για τα υψηλά και απρόσιτα νοητά. Αλλά ανεβαίνει πραγματικά με την ανέκφραστη δύναμη του Πνεύματος, και με ανείπωτη πνευματική αντίληψη ακούει τα «άρρητα ρήματα»(Β΄ Κορ. 12, 40 και βλέπει τα αθέατα. Και από αυτό γεμίζει ολόκληρος με θαυμασμό, και ας είναι απών από εκεί· και συναγωνίζεται με τους ακούραστους υμνωδούς, τους Αγγέλους, σαν άλλος επίγειος άγγελος του Θεού. Και μέσω του εαυτού του προσφέρει στο Θεό όλη την κτίση, επειδή και ο ίδιος μετέχει όλων, και τώρα μετέχει και του πάνω απ' όλα Θεού, για να αποδειχθεί ότι φέρει ακριβή τη θεία εικόνα.

Πάνω σ' αυτά ο άγιος Νείλος * λέει: «Η καλή κατάσταση του νου είναι ένα νοητό ύψος, όμοιο με ουράνιο χρώμα, όπου κατά τον καιρό της προσευχής έρχεται το φως της Αγίας Τριάδος». Και πάλι: «Όποιος θέλει να δει την κατάσταση του νου του, ας στερήσει τον εαυτό του απ' όλα τα νοήματα,

και τότε θα δει το νου του παρόμοιο με σάπφειρο ή με ουράνιο χρώμα». Αυτό είναι αδύνατο να γίνει χωρίς την απάθεια, γιατί χρειάζεται να συνεργήσει ο Θεός και να του παρέχει το συγγενές του φως. Και ο άγιος Διάδοχος ** λέει: «Δύο πράγματα μας δίνει η χάρη με το βάπτισμα, που το ένα είναι απείρως ανώτερο από το άλλο. Πρώτα δηλαδή μάς ανακαινίζει μέσα στο νερό και κάνει λαμπρό το «κατ' εικόνα», ξεπλένοντας κάθε ρύπο της αμαρτίας μας· για το άλλο όμως περιμένει τη συνεργασία μας. Όταν λοιπόν αρχίσει ο νους με βαθιά αίσθηση να γεύεται την αγαθότητα του Παναγίου Πνεύματος, τότε πρέπει να γνωρίζομε ότι άρχισε η χάρη να επιζωγραφίζει στο «κατ' εικόνα» το «καθ' ομοίωσιν». Ώστε αυτή η αίσθηση φανερώνει ότι διαμορφωνόμαστε στο «καθ' ομοίωσιν». Όμως την τελειότητα της ομοιώσεως θα την καταλάβομε από το φωτισμό». Και πάλι: «Την πνευματική αγάπη δεν μπορεί κανείς να αποκτήσει, αν δε φωτιστεί από το Άγιο Πνεύμα με κάθε εσωτερική πληροφορία. Γιατί αν δε λάβει ο νους τελείως το «καθ' ομοίωσιν» μέσω του θείου φωτός, όλες τις άλλες αρετές μπορεί να τις έχει, είναι όμως ακόμη άμοιρος της τέλειας αγάπης». Επίσης, από τον άγιο Ισαάκ μαθαίνομε ότι, στον καιρό της προσευχής, ο χαριτωμένος νους βλέπει την καθαρότητά του, όμοια με επουράνιο χρώμα· η κατάσταση αυτή ονομάστηκε «τόπος Θεού» από τους πρεσβυτέρους του Ισραήλ, όταν τους φανερώθηκε στο όρος Σινά(Εξ. 24, 9-10). Λέει ακόμη: «Καθαρότητα του νου είναι η κατάσταση στην οποία ακτινοβολεί, στον καιρό της προσευχής, το φως της Αγίας Τριάδος».

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 224, κεφ. 53. ** Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 317-8, κεφ. 89.

Ο νους που καταξιώθηκε εκείνο το φως, διαβιβάζει πολλά σημάδια του θείου κάλλους και στο συνδεδεμένο μ' αυτόν σώμα, ως ενδιάμεσος μεταξύ της θείας χάρης και της παχύτητας της σάρκας, χορηγώντας του δύναμη και για τα αδύνατα. Από αυτό πηγάζει η θεοειδής και ασύγκριτη έξη της αρετής και η δυσκινησία ή η τέλεια ακινησία προς την κακία. Από αυτό έρχεται ο Λόγος και σαφηνίζει στο νου τους λόγους των όντων και του αποκαλύπτει, για την καθαρότητά του, τα μυστήρια της φύσεως· δια μέσου αυτών, η διάνοια εκείνων που τα δέχονται με πίστη, υψώνεται κατ' αναλογίαν στην κατανόηση των υπέρ φύση, την οποία πραγματοποιεί ο ίδιος ο Πατέρας του Λόγου με άυλες επαφές. Από αυτό ακόμη πηγάζουν και οι άλλες ποικίλες θαυματοποιίες και η διόραση και η πρόοραση και η διήγηση περί εκείνων που συμβαίνουν κάπου μακριά, σαν να είναι παρόντα. Το σπουδαιότερο μάλιστα είναι ότι αυτά δεν αποτελούν το σκοπό των μακαρίων εκείνων ψυχών. Όπως δηλαδή όταν κανείς βλέπει προς μία ηλιακή ακτίνα, διακρίνει και τα αιωρούμενα μόρια της σκόνης, παρόλο που δεν είναι αυτό ο σκοπός του, έτσι κι εκείνοι που δέχονται με καθαρότητα τις θεϊκές ακτίνες, οι οποίες από τη φύση τους αποκαλύπτουν τα πάντα, είναι επόμενο να αποκτούν —σαν πάρεργο βέβαια— τη γνώση όχι μόνο όσων υπήρξαν ή υπάρχουν, αλλά και των μελλοντικών, ανάλογα με την καθαρότητά τους. Όμως πρωταρχική τους επιδίωξη είναι η επιστροφή και συγκέντρωση του νου στον εαυτό του. Ή μάλλον, η επιστροφή όλων των δυνάμεων της ψυχής προς το νου —αν και φαίνεται παράδοξος ο λόγος—, και η ενέργεια του νου κατά Θεόν, με την οποία διορθώνονται ώστε να μοιάσουν προς το Πρωτότυπο, το Θεό, και έρχονται σε υγιή πνευματική κατάσταση, καθώς η χάρη τους ξαναφέρνει στο πρωτόκτιστο και απερίγραπτο εκείνο κάλλος. Σε τέτοιο ύψος ανεβάζει το μακάριο πένθος τους «ταπεινούς τη καρδία και πτωχούς τω πνεύματι»(Ματθ. 5, 3).

Αφού αυτά, για την αμέλεια που φωλιάζει μέσα μας, είναι πάνω από μας, ας ξαναγυρίσομε στο θεμέλιό τους κι ας προσθέσομε λίγα ακόμη για το πένθος. Αυτό λοιπόν επακολουθεί σε όλα τα είδη της ακούσιας κατά κόσμον φτώχειας. Πώς δηλαδή να μη λυπάται εκείνος που δεν έχει χρήματα και πεινά χωρίς να το θέλει και κοπιάζει πολύ και περιφρονείται; Αλλά αυτό το πένθος δεν έχει παρηγοριά, και μάλιστα όσο επιτείνεται η φτώχεια, ή μάλλον όσο ο φτωχός αυτός δεν έχει την αληθινή γνώση. Καθώς δηλαδή αυτός δεν υποτάσσει στο λογικό τις ηδονές και τις οδύνες της αισθήσεως, αλλά μάλλον ο ίδιος υποτάσσεται σ' αυτές με τη λανθασμένη χρήση του λογικού του, τις αυξάνει χωρίς κανένα κέρδος —όπως δεν έπρεπε— ή μάλλον και με πολύ μεγάλη ζημία του. Γιατί δίνει σημάδι και απόδειξη καθαρή εναντίον του ότι δεν πίστεψε ακλόνητα στο Ευαγγέλιο που κήρυξε ο Χριστός και στη διδαχή των πριν από Αυτόν προφητών και των μετά από Αυτόν μαθητών και αποστόλων Του. Ότι δηλαδή η φτώχεια είναι που χαρίζει τον αδαπάνητο πλούτο, η ευτέλεια την ανέκφραστη δόξα, η εγκράτεια την ανώδυνη απόλαυση, και η καρτερία στους πειρασμούς την

απαλλαγή από την αιώνια στενοχώρια και θλίψη που απειλεί όσους αγάπησαν τον εδώ παραλυμένο βίο και δεν προτίμησαν να περάσουν στη ζωή μέσα από τη στενή πύλη και οδό(Ματθ. 7, 14). Σωστά λοιπόν είπε ο Απόστολος Παύλος ότι η κατά κόσμον λύπη προξενεί θάνατο(Β΄ Κορ. 7, 10), γιατί με αυτά που είπαμε αποδείχθηκε ότι είναι αμαρτία που οδηγεί στο θάνατο.

Αν η πραγματική ζωή της ψυχής είναι φως θεϊκό που προξενείται από το κατά Θεόν πένθος, κατά τους Πατέρες, όπως σημειώσαμε παραπάνω, άρα ο θάνατος της ψυχής είναι σκοτάδι δαιμονικό που προξενείται από την κοσμική λύπη στην ψυχή. Είναι το σκοτάδι εκείνο για το οποίο λέει ο Μέγας Βασίλειος ότι, η αμαρτία έχει την ύπαρξή της από την απουσία του καλού και παίρνει τη μορφή νοερού σκότους-με τις άδικες πράξεις. Αλλά και ο άγιος Μάρκος * λέει: «Εκείνος που είναι περικυκλωμένος από τους πονηρούς λογισμούς πώς θα δει πραγματική την αμαρτία που σκεπάζουν; Αυτή είναι σκοτάδι και ομίχλη της ψυχής που έπεσε μέσα της από έννοιες και λόγια και πράξεις πονηρές. Εκείνος που δεν είδε αυτή την περιεκτική αμαρτία, πότε θα παρακαλέσει να καθαριστεί από αυτήν; Κι εκείνος που δεν καθαρίστηκε, πώς θα βρεί τον τόπο της καθαρής φύσεως; Κι εκείνος που δε βρήκε αυτόν τον τόπο, πώς θα δει τον εσωτερικότερο οίκο του Χριστού; Πρέπει λοιπόν να κτυπήσομε τη θύρα του οίκου αυτού με προσευχή επίμονη και να ζητήσομε όχι μόνο να τον αποκτήσομε, αλλά και να τον διαφυλάξομε. Γιατί υπάρχουν άνθρωποι που τον έχασαν, αφού τον έθαβαν. Ψιλή γνώση ή και τυχαία πείρα αυτών των πραγμάτων, ίσως και οψιμαθείς και νέοι κατέχουν. Την εργασία όμως, την υπομονετική κι επίμονη, μόλις κατέχουν οι ευλαβείς και πολύπειροι γέροντες».

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 162, κεφ. 224-225.

Σύμφωνος με αυτούς τους δύο είναι και ο άγιος Μακάριος, ο ουράνιος κατά τη γνώση, και όλη η συνάθροιση των Οσίων. Αλλά όπως το σκοτάδι αυτό παίρνει την ύπαρξή του από τα αμαρτήματα, έτσι αν εξετάσεις και την κατά κόσμον λύπη, θα βρεις ότι γεννιέται και δυναμώνει από όλα τα πάθη. Είναι λοιπόν εικόνα και κατά κάποιο τρόπο απαρχή και προοίμιο και προκαταβολή του αιώνιου πένθους στο οποίο θα βυθιστούν όσοι δεν προτίμησαν το πένθος που μακάρισε ο Κύριος, το πένθος που δεν έχει μόνο κέρδος τη θεϊκή παρηγοριά, καρποφορώντας την πρόγευση της αιώνιας ευφροσύνης, αλλά και διασφαλίζει την αρετή, κάνοντας την ψυχή αμετακίνητη πια προς τα χειρότερα. Γιατί αν κανείς γίνει φτωχός και ταπεινωθεί και επιδιώξει την κατά Θεόν ευτέλεια, δεν αποκτήσει όμως και το πένθος, προοδεύοντας στο καλύτερο, μπορεί εύκολα να μεταβληθεί και να ξαναγυρίσει με τη σκέψη του σ' εκείνα που άφησε, ποθώντας πάλι εκείνα που στην αρχή είχε εγκαταλείψει και γινόμενος παραβάτης. Αν αντίθετα, παραμένοντας και προσέχοντας στη διάθεσή του για τη μακαριστή φτώχεια, δημιουργήσει μέσα του το πένθος, δεν έχει πια τάση να γυρίσει προς τα πίσω και να παλινδρομήσει κακώς εκεί από όπου καλά έκανε κι έφυγε. Γιατί η κατά Θεόν λύπη, όπως λέει ο Απόστολος(Β΄ Κορ. 7, 10), προξενεί στην ψυχή την αμεταμέλητη μετάνοια, που την οδηγεί στη σωτηρία.

Γι' αυτό και κάποιος από τους Πατέρες έλεγε, ότι το πένθος εργάζεται και φυλάγει(Γεν. 2, 15). Και δεν είναι αυτό το μοναδικό κέρδος του πένθους, ότι ο άνθρωπος γίνεται ακίνητος σχεδόν προς το κακό και δεν ξαναγυρίζει στα προηγούμενα αμαρτήματά του, αλλά κι αυτά θεωρούνται σαν να μην έγιναν. Επειδή δηλαδή ο άνθρωπος πενθεί πρώτα-πρώτα γι' αυτά, του τα λογαριάζει ο Θεός για ακούσια. Και για τα ακούσια δεν υπάρχει ευθύνη. Εκείνος που πενθεί για την πενία του, δίνει απόδειξη με αυτό ότι η πενία του δεν είναι θεληματική, γι' αυτό και θα πέσει μαζί με τους πλούσιους ή όσους επιθυμούν να πλουτίσουν στις παγίδες του διαβόλου(Α΄ Τιμ. 6, 9)· κι αν δεν αλλάξει και δεν τρέξει να ξεφύγει αυτές τις παγίδες, θα παραπεμφθεί στην αιώνια κόλαση μαζί με το διάβολο. Έτσι κι εκείνος που αμάρτησε στο Θεό, αν εξακολουθεί αδιάκοπα να πενθεί, δε θα του λογαριαστούν σαν εκούσια τα αμαρτήματά του και θα βαδίσει ανεμπόδιστα το δρόμο της αιώνιας ζωής, μαζί μ' εκείνους που δεν αμάρτησαν.

για όσους δεν τη δοκίμασαν, γιατί είναι ανείπωτη. Αν κανείς δεν μπορεί να πληροφορήσει για τη γλυκύτητα που έχει το μέλι, εκείνους που δεν το γεύθηκαν ποτέ, πώς άραγε μπορεί κανείς να περιγράψει την ηδονή της ιερής χαράς και της χάρης του Θεού σ' εκείνους που δεν τη δοκίμασαν; Και βέβαια, η αρχή του πένθους μοιάζει με επιζήτηση μνηστείας με το Θεό, που σχεδόν φαίνεται αδύνατη. Γι' αυτό και όσοι ποθούν τον Νυμφίο, πενθούν βλέποντάς Τον να μη συγκατατίθεται και του απευθύνουν κάποια λόγια σαν αυτά που προηγούνται από τη μνηστεία. Και κλαίγοντας σπαρακτικά τον καλούν με θρήνους, επειδή δεν είναι κοντά τους κι ίσως δεν έρθει και ποτέ. Το τέλος όμως του πένθους είναι η τέλεια αγνή νυμφική ένωση. Γι' αυτό και ο Παύλος, αφού ονόμασε μέγα μυστήριο την ένωση των συζύγων σε μία σάρκα, πρόσθεσε: «Εγώ βέβαια μιλώ για το Χριστό και την Εκκλησία»(Εφ. 5, 32). Γιατί όπως οι σύζυγοι είναι μιά σάρκα, έτσι και οι άνθρωποι του Θεού είναι ένα πνεύμα με το Θεό. Το ίδιο λέει κι αλλού με σαφήνεια: «Όποιος συνδέεται με τον Κύριο, γίνεται, ένα πνεύμα μαζί Του»(Α΄ Κορ. 6, 17).

Πού είναι λοιπόν εκείνοι που λένε ότι είναι κτιστή η χάρη η οποία κατοικεί στους Αγίους του Θεού; Ας γνωρίζουν ότι βλασφημούν εναντίον του ίδιου του Πνεύματος, το οποίο μεταδίδοντας τη χάρη ενώθηκε με τους Αγίους. Ας φέρω όμως για το θέμα μας κι ένα πιο σαφές παράδειγμα. Η αρχή του πένθους μοιάζει με την επιστροφή του ασώτου. Γι' αυτό και γεμίζει από σκυθρωπότητα τον πενθούντα και τον βάζει να λέει εκείνα τα λόγια: «Πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ' εσένα και δεν είμαι άξιος πια να ονομαστώ γιος σου»(Λουκ. 15, 21). Το τέλος πάλι του πένθους μοιάζει με την προϋπάντηση και τον εναγκαλισμό του ουράνιου Πατέρα, οπότε ο γιος, αντικρύζοντας τον πλούτο της άπειρης ευσπλαχνίας του Πατέρα και αποκτώντας εξαιτίας της πολλή χαρά και παρρησία, δεχόταν τα φιλήματά Του και τα ανταπέδιδε. Και περνώντας μέσα στο πατρικό σπίτι κάθισε στο τραπέζι και μαζί με τον Πατέρα απολάμβανε την ουράνια ευφροσύνη.

Ελάτε κι ας προσπέσομε κι εμείς, με τη μακαριστή φτώχεια, κι ας κλάψομε μπροστά στον Κύριο και Θεό μας(Ψαλμ. 94, 6), για να εξαλείψομε τις προηγούμενες αμαρτίες μας, να κάνομε τους εαυτούς μας ακίνητους προς την κακία και να επιτύχομε τον Παράκλητο, που θα μας χαρίζει την παράκλησή Του, και θα αναπέμπομε δόξα σ' Αυτόν, μαζί με τον άναρχο Πατέρα και τον μονογενή Υιό, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Δεκάλογος της κατά Χριστόν νομοθεσίας

Ο Κύριος, ο Θεός σου, είναι ένας Κύριος(Δευτ. 6, 4), που αναγνωρίζεται ως Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα. Ο Πατέρας είναι αγέννητος. Ο Υιός έχει γεννηθεί από τον Πατέρα ανάρχως, αχρόνως και απαθώς, ως Λόγος. Αυτός, επειδή έχρισε από τον εαυτό Του την ανθρώπινη φύση που έλαβε από εμάς, ονομάστηκε Χριστός. Το Άγιο Πνεύμα προέρχεται από τον Πατέρα, όχι όμως με γέννηση, αλλά με εκπόρευση. Αυτός είναι ο μόνος Θεός. Αυτός είναι ο αληθινός Θεός, ο ένας Κύριος σε τρεις υποστάσεις, Πατέρα, Υιού και Αγίου Πνεύματος, που δε διαιρείται κατά τη φύση και τη βουλή και τη δόξα, τη δύναμη και την ενέργεια και όλα τα γνωρίσματα της θεότητας. Αυτόν μόνο θα αγαπήσεις και Αυτόν μόνο θα λατρέψεις με όλη τη διάνοιά σου και με όλη την καρδιά σου και με όλη τη δύναμή σου(Δευτ. 6, 5). Και θα είναι τα λόγια Του και τα προστάγματά Του μέσα στην καρδιά σου για να τα πράττεις και να τα μελετάς και να τα λες όταν κάθεσαι και όταν βαδίζεις και όταν είσαι στο κρεβάτι και όταν ξυπνάς και σηκώνεσαι(Δευτ. 6, 6-7). Να θυμάσαι αδιάκοπα τον Κύριο, το Θεό σου(Δευτ. 8, 18), και να φοβάσαι Αυτόν μονάχα(Δευτ. 6, 13), και να μη λησμονήσεις ούτε Αυτόν, ούτε τις εντολές Του. Έτσι θα σου δώσει Εκείνος δύναμη να κάνεις το θέλημά Του. Γιατί τίποτε άλλο δε ζητά από σένα ο Θεός, παρά να τον φοβάσαι και να τον αγαπάς και να πορεύεσαι σ' όλους τους δρόμους Του(Δευτ. 10, 12). Αυτός είναι το καύχημά σου και Αυτός ο Θεός σου(Δευτ. 10, 21). Μαθαίνοντας για τους υπερκόσμιους Αγγέλους ότι είναι απαθείς και αόρατοι, και για το διάβολο που ξέπεσε από εκεί ότι είναι πολύ κακός και σοφός, ορμητικός και πολυμήχανος στο να πλανά τον άνθρωπο, μη νομίσεις ότι είναι κάποιος από αυτούς ομότιμος με το Θεό. Βλέποντας το μέγεθος του ουρανού και την πολύπλοκη κίνησή του, τον ολόλαμπρο ήλιο, τη φωτεινή σελήνη, την καθαρότητα των άλλων άστρων, τον απαραίτητο στην αναπνοή αέρα, τη θάλασσα και τη γη που παράγουν κάθε προϊόν, μη θεοποιήσεις κανένα απ' αυτά. Όλα αυτά είναι

δούλα και κτίσματα του μόνου Θεού που τα δημιούργησε από το μηδέν με το λόγο Του. Γιατί Αυτός είπε κι έγιναν, Αυτός πρόσταξε και δημιουργήθηκαν(Ψαλμ. 32, 9). Αυτόν λοιπόν μόνο, τον Κύριο και Δημιουργό του παντός θα δοξάσεις και σ' Αυτόν θα προσκολληθείς με αγάπη και σ' Αυτόν θα μετανοείς ημέρα και νύχτα για τις εκούσιες και ακούσιες αμαρτίες σου. Γιατί Αυτός είναι σπλαχνικός και ελεήμων, μακρόθυμος και πολυεύσπλαχνος(Ψαλμ. 102, 8) και αιώνιος αγαθοποιός. Αυτός έχει υποσχεθεί και δίνει τη βασιλεία την ουράνια και χωρίς διαδοχή, τον ανώδυνο βίο, την αθάνατη ζωή και το ανέσπερο φως για να το απολαμβάνουν όσοι τον σέβονται και τον προσκυνούν και τον αγαπούν και τηρούν τα προστάγματά Του. Αλλά ο ίδιος είναι και Θεός ζηλωτής(Εξ. 20, 5) και δίκαιος κριτής και φρικτός εκδικητής. Και σ' εκείνους που ασεβούν και απειθούν σ' Αυτόν και παραβαίνουν τα προστάγματά Του, επιβάλλει κόλαση αιώνια, φωτιά άσβηστη, οδύνη ακατάπαυστη, θλίψη απαρηγόρητη, ένδυμα άφωτου ζόφου, χώρα σκοτεινή και θλιμμένη, τρίξιμο ελεεινό των δοντιών, ακοίμητα φαρμακερά σκουλήκια, τα οποία έχει ετοιμάσει για τον πρώτο αντάρτη, το διάβολο(Ματθ. 25, 41), και μαζί για όλους όσους πλανήθηκαν από αυτόν και τον ακολούθησαν και αθέτησαν τον Ποιητή τους με τα έργα, τα λόγια και τα νοήματά τους.

Να μην κατασκευάσεις ποτέ ομοίωμα κάποιου απ' όσα είναι στον ουρανό πάνω ή στη γη κάτω ή μέσα στα νερά ώστε να τα λατρεύεις και να τα δοξάζεις σαν θεούς(Εξ. 20, 4-5). Όλα αυτά είναι κτίσματα του μόνου Θεού, ο οποίος, στις έσχατες ημέρες, αφού σαρκώθηκε σε παρθενική μήτρα, παρουσιάστηκε στη γη και συναναστράφηκε τους ανθρώπους(Βαρ. 3, 38), κι αφού έπαθε και πέθανε και αναστήθηκε για τη σωτηρία των ανθρώπων, ανέβηκε με το σώμα Του στους ουρανούς και κάθισε στα δεξιά του Υψίστου Θεού(Εβρ. 1, 3), με το οποίο σώμα θα έρθει πάλι με δόξα για να κρίνει ζώντες και νεκρούς. Θα κάνεις λοιπόν την εικόνα Αυτού που έγινε άνθρωπος για τη σωτηρία μας, από αγάπη σ' Αυτόν, και μέσω της εικόνας θα θυμάσαι και θα προσκυνήσεις Εκείνον, ανυψώνοντας το νου σου μέσω αυτής στο άξιο προσκυνήσεως εκείνο σώμα του Σωτήρα, το οποίο κάθεται στα δεξιά του Πατέρα στον ουρανό. Θα κάνεις επίσης και τις απεικονίσεις των Αγίων και θα τις προσκυνήσεις, όχι σαν θεούς, γιατί αυτό είναι απαγορευμένο, αλλά εξαιτίας της σχέσεως και της διαθέσεως και της υπερβολικής τιμής πρός αυτούς, καθώς ανυψώνεται ο νους μέσω των εικόνων σ' αυτούς. Όπως κι ο Μωυσής έκανε τις εικόνες των Χερουβείμ και τις τοποθέτησε μέσα στα Άγια(Εξ. 25, 17). Επίσης, τα Άγια των Αγίων ήταν εικόνα των υπερουρανίων, ενώ το «κοσμικό Άγιο»(Εβρ. 9, 1), ήταν εικόνα όλου του κόσμου. Όλα αυτά τα ονόμασε άγια ο Μωυσής, όχι για να δοξάσει τα κτίσματα, αλλά για να δοξάσει μέσω αυτών τον κοσμοποιό Θεό. Και συ λοιπόν δε θα θεοποιήσεις τις εικόνες του Δεσπότη Χριστού και των Αγίων, αλλά μέσω αυτών θα προσκυνήσεις Εκείνον που μας έπλασε πρώτα κατ' εικόνα Του, κι υστέρα ευδόκησε από ανέκφραστη φιλανθρωπία να πάρει ο ίδιος την ανθρώπινη εικόνα Του και με αυτήν να γίνει περιγραπτός. Και δε θα προσκυνήσεις μόνο την εικόνα του Χριστού, αλλά και τον τύπο του Σταυρού Του. Γιατί είναι σημείο πάρα πολύ μεγάλο και το τρόπαιό Του κατά του διαβόλου και όλης της διαβολικής παρατάξεως. Γι' αυτό και τους πιάνει φρίκη και τρέπονται σε φυγή, όταν βλέπουν να γίνεται ο τύπος του Σταυρού. Αυτός ο τύπος, και πριν ακόμη γίνει η Σταύρωση, δοξάστηκε πολύ από τους Προφήτες κι έκανε μεγάλα θαύματα. Αλλά και στη Δευτέρα Παρουσία Εκείνου που καρφώθηκε πάνω σ' αυτόν, του Κυρίου Ιησού Χριστού, ο οποίος μέλλει να έρθει για να κρίνει ζώντες και νεκρούς, θα προπορεύεται το μεγάλο και φοβερό αυτό σημείο του Σταυρού με πολλή δύναμη και δόξα(Ματθ. 24, 30). Δόξασέ τον λοιπόν τώρα για να τον κοιτάξεις τότε με θάρρος και να δοξαστείς μαζί του. Και τις εικόνες των Αγίων θα προσκυνήσεις, γιατί αυτοί συσταυρώθηκαν με τον Κύριο, κάνοντας στο πρόσωπό σου το σημείο του σταυρού και φέρνοντας στη μνήμη σου τη συμμετοχή τους στα παθήματα του Χριστού. Επίσης και τα άγια σκηνώματά τους και όποιο λείψανο των οστών τους, γιατί δε χωρίστηκε από αυτά η χάρη του Θεού, όπως και από το προσκυνητό σώμα του Χριστού δε χωρίστηκε η θεότητα κατά το ζωοποιό Του θάνατο. Κάνοντας έτσι και δοξάζοντας εκείνους που δόξασαν το Θεό, γιατί φάνηκαν με τα έργα τους τέλειοι στην αγάπη του Θεού, θα δοξαστείς κι εσύ μαζί από το Θεό και θα ψάλλεις σαν τον Δαβίδ: «Τίμησα πάρα πολύ τους φίλους Σου, Θεέ μου»(Ψαλμ. 138, 17).

Δε θα χρησιμοποιήσεις μάταια το όνομα του Κυρίου και Θεού σου(Εξ. 20, 7), κάνοντας ψεύτικο όρκο για κανένα γήινο πράγμα, από φόβο ανθρώπου ή από ντροπή ή για δικό σου κέρδος. Γιατί η

επιορκία είναι άρνηση του Θεού. Γι’ αυτό μην ορκιστείς διόλου(Ματθ. 5, 34), αλλά ν’ αποφεύγεις τελείως τον όρκο, γιατί από αυτόν έρχεται η επιορκία που αποξενώνει τον άνθρωπο από το Θεό και κατατάσσει τον επίορκο με τους παράνομους. Αν αληθεύεις σ’ όλους τους λόγους σου, θα σε πιστεύουν σαν να παίρνεις όρκο. Κι αν ποτέ συμβεί να υποβάλλεις τον εαυτό σου σε όρκο — πράγμα που πρέπει να απευχόμαστε—, αν μεν πρόκειται για κάτι σύμφωνο με το θείο νόμο, θα το εκτελέσεις ως νόμιμο, αλλά θα ζητήσεις ευθύνη από τον εαυτό σου που ορκίστηκες, και με ελεημοσύνη, ικεσία, πένθος και κακοπάθεια του σώματος, θα ζητήσεις το έλεος του Χριστού που είπε να μην ορκιστείς διόλου(Ματθ. 5, 34). Αν όμως ορκίστηκες για κάτι παράνομο, πρόσεξε μην τυχόν κάνεις για χάρη του όρκου την παρανομία, για να μη συγκαταλεχθείς με τον προφητοκτόνο Ηρώδη(Ματθ. 14, 9-10). Κι όταν αθετήσεις εκείνο τον παράνομο όρκο, βάλε νόμο στον εαυτό σου να μην ορκιστείς ποτέ πια, και να ζητάς το έλεος του Θεού χρησιμοποιώντας με δάκρυα τα παραπάνω φάρμακα πιο επίπονα.

Μια ημέρα της εβδομάδας, η οποία ονομάζεται και Κυριακή, επειδή είναι αφιερωμένη στον Κύριο που αυτήν την ημέρα αναστήθηκε εκ νεκρών, δείχνοντας και πιστοποιώντας από πριν την κοινή ανάσταση όλων των ανθρώπων, οπότε θα σταματήσει κάθε γήινο έργο, αυτή την ημέρα θα την αφιερώσεις στο Θεό(Εξ. 20, 8). Δε θα κάνεις κανένα έργο βιοτικό, εκτός από τα αναγκαία, ενώ θ’ αφήσεις ν’ αναπαυθούν όσοι εργάζονται για σένα ή μένουν μαζί σου, για να δοξάσετε όλοι μαζί Εκείνον που μας αγόρασε με το θάνατό Του και αναστήθηκε και μαζί Του ανέστησε και την ανθρώπινη φύση. Θα φέρεις στη μνήμη σου τη μέλλουσα ζωή και θα μελετήσεις όλες τις εντολές και τις διατάξεις του Κυρίου και θα εξετάσεις τον εαυτό σου μην τυχόν έχεις παραβεί ή παρέλειψες τίποτε και θα τον διορθώσεις σε όλα. Επίσης την ημέρα αυτή θα συχνάζεις στο ναό του Θεού και θα παραμείνεις στις ιερές συνάξεις και θα κοινωνήσεις με ειλικρινή πίστη και ακατάκριτη συνείδηση το άγιο Σώμα και Αίμα του Χριστού. Και θα βάλεις αρχή μιας ζωής πιο αγίας και θα ανακαινίσεις τον εαυτό σου και θα τον ετοιμάσεις να υποδεχτεί τα μέλλοντα αγαθά. Για χάρη αυτών των αγαθών, ούτε τις άλλες ημέρες θα κάνεις κατάχρηση των γηίνων· τη δε Κυριακή, θα απέχεις από όλα, επειδή θα κάθεσαι κοντά στο Θεό, εκτός από τα αναγκαιότατα, χωρίς τα οποία είναι αδύνατο να ζήσεις. Κι έτσι έχοντας το Θεό καταφύγιό σου, δε θα μετακινηθείς από τον τόπο σου και δε θ’ ανάψεις τη φωτιά των παθών και δε θα σηκώσεις το φορτίο της αμαρτίας. Έτσι την ημέρα των σαββάτων»(Εξ. 20, 8), δηλαδή την Κυριακή, θα την αφιερώσεις στο Θεό, σαββατίζοντας με την απραξία των κακών. Στις Κυριακές να συνάψεις και τις καθιερωμένες μεγάλες εορτές, κάνοντας τα ίδια και απέχοντας από τα ίδια.

Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου(Εξ. 20, 12), γιατί μέσω αυτών ο Θεός σε έφερε στη ζωή, και αυτοί —ύστερα από το Θεό— είναι οι αίτιοι της ζωής σου. Λοιπόν και συ, μετά το Θεό, αυτούς θα τιμήσεις και θα αγαπήσεις, αν η προς αυτούς αγάπη συντελεί στην αγάπη του Θεού. Αν όμως δε συντελεί, θα φύγεις από αυτούς αμέσως. Αν επιπλέον σου είναι και εμπόδιο, και μάλιστα στην αληθινή και σωτήρια πίστη, επειδή έχουν διαφορετική πίστη, δε θα φύγεις μονάχα, αλλά και θα μισήσεις όχι μόνον αυτούς, αλλά και όλους, με όσους συνδέεσαι με συγγένεια ή με κάποια φιλία ή άλλη σχέση, και τα ίδια τα μέλη σου και τις ορέξεις τους και αυτό το σώμα σου ολόκληρο και την μέσω του σώματος σχέση με τα πάθη. «Όποιος δε μισεί τον πατέρα και την μητέρα του και τη γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς, ακόμη και τη ζωή του, και δε σηκώνει το σταυρό του και δε με ακολουθεί, δεν είναι άξιός μου»(Λουκ. 14, 26-27), είπε ο Χριστός. Αυτά για τους κατά σάρκα γονείς και φίλους και αδελφούς. Εκείνους όμως που σου είναι οικείοι κατά την πίστη και δε σ’ εμποδίζουν από τη σωτηρία, και θα τους τιμήσεις και θα τους αγαπήσεις. Αν πρέπει να τιμάς έτσι τους κατά σάρκα γονείς σου, πόσο περισσότερο θα τιμήσεις και θα αγαπήσεις τους πνευματικούς σου πατέρες; Αυτοί σε μετέφεραν από την απλή ζωή στη ζωή της αρετής, σου μετέδωσαν τον φωτισμό της γνώσεως, σου δίδαξαν την αλήθεια, σε αναγέννησαν με το λουτρό της παλιγγενεσίας, έβαλαν μέσα σου την ελπίδα της αναστάσεως και της αθανασίας και της αδιάδοχης βασιλείας και κληρονομίας, και από ανάξιο σ’ έκαναν άξιο των αιωνίων αγαθών. Σ’ έκαναν ακόμη ουράνιο και αιώνιο, από επίγειος και πρόσκαιρος που ήσουν, και υιό και μαθητή όχι ανθρώπου, αλλά του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού που σου χάρισε το Πνεύμα της υιοθεσίας(Ρωμ. 8, 15) και που είπε: «Μην ονομάσετε κανένα «πατέρα» ή «καθηγητή» σας στη γη, γιατί ένας είναι ο πατέρας και ο

καθηγητής σας, ο Χριστός»(Ματθ. 23, 9-10). Οφείλεις λοιπόν κάθε τιμή και αγάπη στους πνευματικούς σου πατέρες, γιατί η τιμή σ' αυτούς αναφέρεται στο Χριστό και στο Πανάγιο Πνεύμα, από το οποίο πήρες την υιοθεσία, και στον επουράνιο Πατέρα, από τον οποίο παίρνει το όνομά της κάθε πατρική ιδιότητα ουράνια ή επίγεια(Εφ. 3, 15). Θα φροντίσεις δε να έχεις σε όλη σου τη ζωή πνευματικό πατέρα, για να του εξομολογείσαι κάθε αμαρτία και κάθε λογισμό και να παίρνεις από αυτόν τη θεραπεία και την άφεση. Γιατί στους πνευματικούς πατέρες έχει δοθεί η εξουσία να λύνουν και να δεσμεύουν τις ψυχές. Και όσα δέσουν στη γη θα είναι δεμένα και στον ουρανό, ενώ όσα λύσουν στη γη θα είναι λυμένα και στον ουρανό(Ματθ. 18, 18). Αυτή τη χάρη και τη δύναμη έλαβαν από το Χριστό. Γι' αυτό θα υπακούσεις σ' αυτούς χωρίς καμία αντιλογία, για να μη χαθεί η ψυχή σου. Αν εκείνος που αντιλέγει στους κατά σάρκα γονείς του, σε πράγματα που δεν απαγορεύει ο νόμος του Θεού, θανατώνεται σύμφωνα με το νόμο(Εξ. 21, 16· Ματθ. 15, 4), όποιος αντιλέγει στους πνευματικούς πατέρες, πώς είναι δυνατό να μη διώχνει το Πνεύμα του Θεού και να μη χάνει την ψυχή του; Γι' αυτό να συμβουλεύεσαι και να υπακούς μέχρι τέλους στους πνευματικούς σου πατέρες, για να σωθεί η ψυχή σου και να γίνεις κληρονόμος των αιωνίων και αφθάρτων αγαθών.

Δε θα πορνεύσεις(Εξ. 20, 13), για να μη γίνεις αντί μέλος Χριστού πόρνης μέλος(Α΄ Κορ. 6, 15) και αποκοπείς από το θεϊκό σώμα και ξεπέσεις από τη θεϊκή κληρονομιά και ριχτείς στη γέεννα. Σύμφωνα με το νόμο(Λευϊτ. 21, 9), κόρη ιερέως που θα πιαστεί να πορνεύει, καίγεται, γιατί καταντρόπιασε τον πατέρα της· πολύ περισσότερο εκείνος που πάνω στο σώμα του Χριστού κόλλησε τέτοιο μόλυσμα, θα είναι υπόδικος για αιώνια κόλαση. Αν μπορείς, άσκησε την παρθενία, για να μπορέσεις να γίνεις ολοκληρωτικά του Θεού και να προσκολληθείς σ' Αυτόν με τέλεια αγάπη, παραμένοντας πάντοτε κοντά Του σ' όλη σου τη ζωή και φροντίζοντας διαρκώς χωρίς περισπασμό τα του Κυρίου(Α΄ Κορ. 7, 34), προαπολαμβάνοντας τη μέλλουσα ζωή και ζώντας σαν άγγελος Θεού πάνω στη γή. Γιατί η παρθενία είναι γνώρισμα των Αγγέλων και με αυτούς ομοιώνεται όσο είναι δυνατό, ενώ έχει σώμα, εκείνος που επιδιώκει την παρθενία. Ή μάλλον, πριν από αυτούς, εξομοιώνεται με τον Πατέρα που γέννησε με παρθενία τον Υιό προ πάντων των αιώνων, και με τον παρθένο Υιό που προήλθε στην αρχή με γέννηση από παρθένο Πατέρα και που γεννήθηκε σωματικά τον κατάλληλο καιρό από Παρθένο Μητέρα, και με το Άγιο Πνεύμα που προβάλλεται μόνο από τον Πατέρα, όχι με γέννηση, αλλά με εκπόρευση, με τρόπο ανείπωτο. Με αυτόν το Θεό εξομοιώνεται και ενώνεται με άφθαρτο γάμο εκείνος που διάλεξε την αληθινή παρθενία και παρθενεύει στην ψυχή και στο σώμα και ομορφαίνει όλες τις αισθήσεις και το λόγο και τη διάνοια με τα κάλλη της παρθενίας. Αν πάλι δεν προτιμάς να παρθενεύεις κι ούτε το υποσχέθηκες αυτό στο Θεό, σου επιτρέπεται να πάρεις με γάμο μια γυναίκα σύμφωνα με τους νόμους του Κυρίου και μόνον με αυτήν να συγκατοικείς και να την έχεις δική σου με αγιασμό(Α΄ Θεσ. 4, 4). από άλλες γυναίκες να απέχεις με όλη σου τη δύναμη. Και θα μπορέσεις να φυλαχτείς από αυτές, αν αποφύγεις τις άκαιρες συνομιλίες μαζί τους, αν δεν ευχαριστείσαι στα πορνικά λόγια και τραγούδια κι αν γυρίσεις αλλού τα μάτια της ψυχής και του σώματος από αυτές, όσο είναι δυνατό, και συνηθίσεις να μη βλέπεις με περιέργεια την ομορφιά των προσώπων. Γιατί όποιος κοιτάξει μία γυναίκα και την επιθυμήσει, έχει κιόλας διαπράξει μέσα του μοιχεία μ' αυτήν(Ματθ. 5, 28), και γι' αυτό είναι ακάθαρτος ενώπιον του Χριστού που βλέπει μέσα στην καρδιά, και από αυτό καταντά και στη σωματική αισχρή πράξη ο άθλιος. Και γιατί λέω για πορνείες και μοιχείες και για όλα τα μολύσματα που συνδέονται με τη φυσική λειτουργία, αφού και στις παρά φύση ασέλγειες σέρνεται ακόλαστα ο άνθρωπος παρατηρώντας με περιέργεια τα κάλλη των σωμάτων. Αν λοιπόν εσύ κόψεις από τον εαυτό σου τις πικρές ρίζες, δε θα μαζέψεις θανατηφόρους καρπούς, αλλά θα καρπωθείς την αγνεία και τον αγιασμό που αυτή προσφέρει και που χωρίς αυτόν κανείς δε θ' αντικρύσει τον Κύριο(Εβρ. 12, 14).

πουκάμισο»(Λουκ. 6, 29). Επίσης εκείνον που σε χτυπά μην τον χτυπήσεις, κι εκείνον που σε υβρίζει, μην τον υβρίσεις. Έτσι, τόσο τον εαυτό σου, όσο κι εκείνον που σε κακοποιεί, θα ελευθερώσεις από το αμάρτημα του φόνου. Εσύ επιπλέον θα λάβεις από το Θεό και τη συγχώρηση των αμαρτιών σου, γιατί λέει: «Συγχωρείστε, και θα συγχωρηθείτε»(Ματθ. 6, 14). Εκείνος όμως που κακολογεί και κακοποιεί, θα καταδικαστεί στην αιώνια κόλαση. Γιατί ο Χριστός είπε: «Όποιος πει στον αδελφό του «μωρέ», είναι ένοχος για τη γέεννα του πυρός»(Ματθ. 5, 22). Αν λοιπόν μπορέσεις να αποσπάσεις μαζί με τις ρίζες του το κακό, εξασφαλίζοντας στην ψυχή σου τη μακαριότητα της πραότητας, δόξασε το Χριστό, το διδάσκαλο και συνεργό στην κατόρθωση των αρετών, χωρίς τον οποίο, όπως έχεις μάθει, δεν μπορούμε να κάνομε κανένα καλό(Ιω. 15, 5). Αν όμως δεν μπορέσεις να κρατηθείς χωρίς να οργιστείς, να μέμφεσαι τον εαυτό σου που οργίζεσαι και να ζητάς συγχώρηση από το Θεό και από εκείνον που κακολόγησες ή κακοποίησες. Εκείνος που μετανοεί στην αρχή της αμαρτίας, δε φτάνει στο τέλος της. Ενώ εκείνος που δεν αισθάνεται τα μικρά, θα πέσει και στα μεγάλα.

Δε θα κλέψεις(Εξ. 6, 14), για να μη σου ανταποδώσει ο Θεός, ο οποίος γνωρίζει τα κρυφά, πολλαπλάσια τιμωρία. Ή μάλλον, να δώσεις κρυφά σ’ εκείνους που έχουν ανάγκη και από τα υπάρχοντά σου, για να σου αποδώσει ο Θεός, που βλέπει τα κρυφά(Ματθ. 6, 4), εκατό φορές περισσότερα και ζωή αιώνια στον μέλλοντα αιώνα.

Δε θα συκοφαντήσεις, για να μην εξομοιωθείς με το διάβολο που συκοφάντησε το Θεό στην Εύα, και γίνεις καταραμένος σαν αυτόν(Γεν. 3, 14). Ή μάλλον —εκτός αν πρόκειται να προξενηθεί κάποια βλάβη στους πολλούς—, ακόμη και θα σκεπάσεις το σφάλμα του πλησίον, για να μην εξομοιωθείς με τον Χαμ, αλλά με τον Σημ και τον Ιάφεθ και να επιτύχεις την ευλογία, όπως αυτοί(Γεν. 9, 25).

Δε θα επιθυμήσεις τίποτε του πλησίον σου(Εξ. 20, 17)· ούτε κτήμα, ούτε χρήματα, ούτε δόξα, ούτε τίποτε γενικά από όσα ανήκουν στον πλησίον σου. Γιατί η επιθυμία, όταν συλληφθεί στην ψυχή, γεννά την αμαρτία· κι η αμαρτία, όταν ολοκληρωθεί, γεννά το θάνατο(Ιάκ. 1, 15). Αν λοιπόν εσύ δεν επιθυμείς τα ξένα, θα μείνεις μακριά, αν μπορείς, κι από τη λόγω πλεονεξίας αρπαγή των ξένων. Ή μάλλον, να δώσεις και από τα δικά σου σ’ εκείνον που σου ζητά και να ελεήσεις όσο μπορείς εκείνον που έχει ανάγκη. Να μην αρνηθείς να δανείσεις σ’ εκείνον που σου το ζητά(Ματθ. 5, 42). Αν βρεις κάτι που έχει χαθεί, να το δώσεις στον ιδιοκτήτη του, ακόμη κι αν είναι εχθρός σου(Εξ. 23, 4). Έτσι και θα συμφιλιωθείς μαζί του, και θα νικήσεις με το καλό το κακό(Ρωμ. 12, 21), όπως σε διατάζει ο Χριστός.

Αν τηρείς με όλη σου τη δύναμη τα παραπάνω κι αν ζεις με αυτά, θ’ αποθηκεύσεις στην ψυχή σου το θησαυρό της ευσέβειας και θα ευαρεστήσεις το Θεό και θα σου δώσει αγαθά και ο Θεός και οι άνθρωποι του Θεού και θα γίνεις κληρονόμος των αιωνίων αγαθών. Τα οποία είθε να τα επιτύχομε όλοι, με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού. Σ’ Αυτόν πρέπει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση, μαζί με τον άναρχο Πατέρα Του και το πανάγιο και αγαθό και ζωοποιό Πνεύμα, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων

Ερώτηση πρός τον ιερό συγγραφέα

Καλά έκανες, Πάτερ, που μου παράθεσες και τους λόγους των Αγίων για το ζήτημά μας. Ακούγοντάς σε να λύνεις τις απορίες μου θαύμαζα πώς γινόταν η αλήθεια ολοφάνερη· μου ερχόταν όμως στο νου, αφού κάθε λόγος αντικρούεται με λόγο, όπως είπες και συ ο ίδιος, μήπως υπάρχει κάποια αντιλογία και για όσα υποστηρίζεις εσύ. Μα επειδή γνωρίζω ότι μόνο η έμπρακτη μαρτυρία είναι αναμφισβήτητη, κι έχω ακούσει και τους Αγίους να λένε τα ίδια μ’ εσένα, δε φοβάμαι πιά τίποτα τέτοιο. Γιατί όποιος δεν πείθεται στους Αγίους, πώς θα είναι αξιόπιστος ο ίδιος; Και πώς δε θα αθετεί το Θεό των Αγίων; Γιατί Αυτός ο ίδιος είπε στους Αποστόλους και μέσω αυτών στους

μετέπειτα Αγίους: «Όποιος αθετεί εσάς, αθετεί εμένα»(Λουκ. 10, 16), δηλαδή την ίδια την αλήθεια. Πώς λοιπόν θα γίνει αποδεκτός από εκείνους που ζητούν την αλήθεια, ο αντίπαλος της αλήθειας; Γι' αυτό σε παρακαλώ, Πάτερ, να με ακούσεις να σου εκθέσω και το καθένα από τα άλλα όσα άκουσα από τους ανθρώπους εκείνους που ασχολούνται όλη τους τη ζωή με την ελληνική παιδεία. Και τότε να μου πεις κι εσύ τη δική σου γνώμη σχετικά μ' αυτά και να προσθέσεις και τις σχετικές γνώμες των Αγίων. Οι αντίθετοι δηλαδή υποστηρίζουν ότι κακώς κάνομε που προσπαθούμε να κλείνομε το νου μας μέσα στο σώμα. Μάλλον, λένε, πρέπει να προσπαθούμε να τον εξωθούμε με κάθε τρόπο έξω από το σώμα. Γι' αυτό και διασύρουν πολύ μερικούς από τους δικούς μας και γράφουν εναντίον τους, επειδή συμβουλεύουν τους αρχαρίους να κοιτάζουν το σώμα τους και να οδηγούν μέσα τους με την αναπνοή το νου τους, λέγοντας ότι δεν είναι χωρισμένος ο νους από την ψυχή. Αφού λοιπόν δεν είναι χωρισμένος, πώς να τον στείλει κανείς εκεί που βρίσκεται; Ακόμη ισχυρίζονται ότι τάχα οι δικοί μας λένε πως και τη θεία χάρη την εισάγουν μέσα τους από τα ρουθούνια. Εγώ όμως, γνωρίζοντας ότι αυτό είναι συκοφαντία, γιατί κάτι τέτοιο δεν άκουσα από κανένα δικό μας, έβγαλα το συμπέρασμα ότι και για τα υπόλοιπα επιτίθενται από κακία. Γιατί αυτοί συνηθίζουν και για ανύπαρκτα να κατηγορούν τους ανθρώπους, και τα υπαρκτά να διαστρέφουν. Εσύ όμως, Πάτερ, δίδαξέ με, για ποιο λόγο φροντίζομε να φέρνομε μέσα μας με κάθε επιμέλεια το νου, και δεν το νομίζομε κακό να τον περικλείομε στο σώμα.

Απόκριση, ότι για κείνους που διάλεξαν να προσέχουν τον εαυτό τους στην ησυχία, δεν είναι ανώφελο να προσπαθούν να συγκρατούν το νου τους μέσα στο σώμα.

Αδελφέ, δεν ακούς τον Απόστολο που λέει ότι τα σώματά μας είναι ναός του Αγίου Πνεύματος που είναι μέσα μας(Α΄ Κορ. 6, 19); Και πάλι, ότι είμαστε οίκος του Θεού, όπως λέει ο Θεός: «Θα κατοικήσω και θα περπατήσω μέσα τους και θα είμαι Θεός τους»(Β΄ Κορ. 6, 16); Αφού λοιπόν το σώμα εκ φύσεως είναι φτιαγμένο για να γίνει κατοικητήριο του Θεού, ποιος λογικός άνθρωπος θα έκρινε ανάξιο κόπο το να εγκαταστήσει το νου του μέσα σ' αυτό; Γιατί κι ο Θεός έβαλε το νου εξαρχής να κατοικήσει μέσα στο σώμα; Άραγε κι Αυτός κακώς έπραξε; Αυτά τα λόγια, αδελφέ, αρμόζει να λέμε στους αιρετικούς, που υποστηρίζουν ότι το σώμα είναι κακό και δημιούργημα του πονηρού. Εμείς όμως νομίζομε κακό να είναι ο νους στα σαρκικά φρονήματα, και όχι κακό να είναι μέσα στο σώμα, αφού ούτε το σώμα είναι κακό. Γι' αυτό εκείνοι που έχουν στραμμένη σ' όλη τους τη ζωή την ύπαρξή τους στο Θεό, αναφωνούν μαζί με το Δαβίδ προς το Θεό: «Δίψασε για Σένα η ψυχή μου, αλλά πόσες φορές κι η σάρκα μου!»(Ψαλμ. 62, 2), και: «Η καρδιά μου και η σάρκα μου αναγάλλιασαν με την παρουσία του ζώντος Θεού»(Ψαλμ. 83, 3). Και προσθέτουν μαζί με τον Ησαΐα: «Η κοιλιά μου θα αντηχήσει σαν κιθάρα και τα σπλάχνα μου σαν χάλκινο τείχος που εγκαινίασες Εσύ»(Ησ. 16, 11), και: «Από το φόβο Σου, Κύριε, λάβαμε μέσα μας το Πνεύμα της σωτηρίας Σου, κι έχοντας σ' Αυτό την πεποίθησή μας δε θα πέσομε, αλλά θα πέσουν εκείνοι που μιλούν εμπνεόμενοι από τη γη(Ησ. 26, 17-18) και κατηγορούν ψευδώς τα επουράνια λόγια και βιώματα ως γήινα». Γιατί αν και ο Απόστολος ονομάζει το σώμα θάνατο λέγοντας «Ποιος θα με λυτρώσει από το σώμα τούτο του θανάτου;»(Ρωμ. 7, 24), αλλ' αυτό το λέει απλώς γιατί το πρόσυλο και σωματικό φρόνημα είναι σωματοειδές. Γι' αυτό παραβάλλοντάς το με το πνευματικό και θείο φρόνημα, δίκαια το ονόμασε σώμα· και όχι απλώς σώμα, αλλά θάνατο σώματος. Και λίγο παραπάνω, φανερώνοντας σαφέστερα ότι δεν κατηγορεί τη σάρκα, αλλά την αμαρτητική ροπή που εισήλθε σ' αυτήν με την παράβαση του Αδάμ, λέει: «Είμαι δούλος πουλημένος στην αμαρτία»(Ρωμ. 7, 14)· κι ο πουλημένος, δεν είναι γεννημένος δούλος. Και πάλι λέει: «Γνωρίζω ότι δεν κατοικεί μέσα μου, δηλαδή στη σάρκα μου, το αγαθό»(Ρωμ. 7, 18). Βλέπεις λοιπόν, ότι δε λέει τη σάρκα, αλλά το κακό που κατοικεί μέσα της. Επομένως, αυτός ο νόμος που βρίσκεται στα μέλη μας κι αντιστρατεύεται στο νόμο του νου(Ρωμ. 7, 23) είναι κακό να κατοικεί μέσα στο σώμα, και όχι ο νους. Γι' αυτό κι εμείς αντιπαρατασσόμαστε σ' αυτόν το νόμο της αμαρτίας, προσπαθούμε να τον διώξομε από το σώμα και εγκαθιστούμε μέσα σ' αυτό την επιτήρηση του νου, με την οποία νομοθετούμε το πρέπον σε κάθε δύναμη της ψυχής και σε κάθε μέλος του σώματος. Στις αισθήσεις, ποιά να αντιλαμβάνονται και σε τι βαθμό· το έργο αυτό του πνευματικού νόμου λέγεται εγκράτεια. Στο παθητικό μέρος της ψυχής, εισάγομε την άριστη έξη, η οποία λέγεται αγάπη. Αλλά με το νόμο αυτό βελτιώνομε και το λογιστικό, απομακρύνοντας κάθε τί που εμποδίζει τη διάνοια να ανυψωθεί

στο Θεό· το μέρος αυτό τούτου του νόμου το λέμε νήψη. Αφού τώρα καθαρίσει κανείς το σώμα του με την εγκράτεια και κάνει το θυμό και την επιθυμία αφορμές αρετών με την αγάπη και παρουσιάσει καθαρό το νου του με την προσευχή στο Θεό, τότε αποκτά και βλέπει μέσα του τη χάρη που υποσχέθηκε ο Κύριος στους καθαρούς στην καρδιά. Και τότε θα μπορέσει να πει μαζί με τον Παύλο: «Ο Θεός που είπε να λάμψει το φως μέσα από το σκοτάδι, Αυτός έλαμψε μέσα στις καρδιές μας και μας φώτισε να γνωρίσομε τη δόξα του Θεού στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Έχομε όμως το θησαυρό αυτό μέσα σε πήλινα δοχεία, δηλαδή στα σώματά μας»(Β΄ Κορ. 4, 6-7). Αν λοιπόν κρατήσομε το νου μας μέσα στο σώμα, αυτό θα είναι ανάξιο της μεγαλοσύνης του νου; Ποιος μπορεί να προβάλει κάτι τέτοιο, όχι πνευματικός, αλλά ένας με νου, γυμνό από τη θεία χάρη, νου όμως άνθρωπου;

Η ψυχή μας είναι μία οντότητα πολυδύναμη και χρησιμοποιεί ως όργανο το σώμα που δημιουργήθηκε να ζει μαζί της. Ποιά λοιπόν είναι τα μέλη που χρησιμοποιεί ως όργανα για να ενεργεί η δύναμή της εκείνη που ονομάζομε νου; Αλλά, βέβαια, κανείς δεν υπέθεσε ποτέ ότι η διάνοια είναι εγκατεστημένη στα νύχια, ούτε στα βλέφαρα, ούτε στα ρουθούνια ή στα χείλη. Όλοι συμφωνούν ότι είναι μέσα μας, διαφωνούν όμως μερικοί ως προς το πρώτο από τα μέσα μας που μεταχειρίζεται ως όργανο. Άλλοι θεωρούν ότι είναι εγκατεστημένη, σαν μέσα σε ακρόπολη, στον εγκέφαλο. Άλλοι πάλι παραχωρούν στη διάνοια σαν όχημα, το κέντρο της καρδιάς και το ψυχικό πνεύμα που βρίσκεται καθαρότατο εκεί. Εμείς τώρα, γνωρίζομε με ακρίβεια ότι το λογιστικό βρίσκεται στην καρδιά σαν σε όργανο, όχι όμως μέσα σ’ αυτήν όπως σε δοχείο, γιατί είναι ασώματο, ούτε έξω, γιατί είναι ενωμένο με αυτήν. Και τούτο δεν το διδαχτήκαμε από άνθρωπο, αλλά από τον ίδιο τον Πλάστη του ανθρώπου, που λέει στα Ευαγγέλια ότι δεν είναι τα εισερχόμενα από το στόμα, αλλά τα εξερχόμενα που μολύνουν τον άνθρωπο· γιατί από την καρδιά βγαίνουν οι λογισμοί(Ματθ. 15, 11 και 19). Παρόμοια λέει και ο μέγας Μακάριος: «Η καρδιά είναι ο ηγεμόνας όλης της υπάρξεως. Κι όταν κυριαρχήσει η χάρη σ’ όλα τα μέρη της καρδιάς, τότε βασιλεύει πάνω σε όλους τους λογισμούς και σ’ όλα τα μέλη. Γιατί εκεί είναι ο νους και όλοι οι λογισμοί της ψυχής». Η καρδιά μας λοιπόν είναι το ταμείο των λογισμών και το πρώτο σαρκικό όργανο του λογιστικού. Όταν λοιπόν φροντίζομε να εξετάζομε και να διορθώνομε το λογιστικό μας με ακριβή νήψη, με ποιο άλλο τρόπο θα το πετύχομε αυτό, παρά αφού συγκεντρώσομε το νου μας που είναι διασκορπισμένος έξω με τις αισθήσεις και τον ξαναφέρομε μέσα μας και μάλιστα στην καρδιά μας, στο ταμείο των λογισμών; Γι’ αυτό και ο Μακάριος —όνομα και πράγμα—, αμέσως στη συνέχεια όσων είπε παραπάνω, προσθέτει: «Εκεί λοιπόν πρέπει να προσέχομε, αν η χάρη έγραψε τους νόμους του Πνεύματος». Πού εκεί; Στο ηγεμονικό όργανο, στο θρόνο της χάρης, όπου ο νους και όλοι οι λογισμοί της ψυχής, δηλαδή στην καρδιά. Βλέπεις ότι είναι πολύ μεγάλη ανάγκη, αυτοί που διάλεξαν να προσέχουν στην ησυχία τον εαυτό τους, να επαναφέρουν και να περικλείουν μέσα στο σώμα το νου, και μάλιστα στο ενδότατο σώμα του σώματος, αυτό δηλαδή που αποκαλούμε καρδιά; Αν, κατά τον Δαβίδ, όλη η δόξα της θυγατέρας του Βασιλιά βρίσκεται μέσα της(Ψαλμ. 44, 14), πώς εμείς θα τη ζητήσομε κάπου έξω; Κι αν, κατά τον Απόστολο, ο Θεός έδωσε το Πνεύμα Του στις καρδιές μας να κράζει· «Αββά, Πατέρα!»(Γαλ. 4, 6), πώς εμείς δε θα προσευχόμαστε μέσα σ’ αυτές μαζί με το Πνεύμα; Κι αν, κατά τον Κύριο των Προφητών και των Αποστόλων, η βασιλεία των ουρανών είναι μέσα μας(Λουκ. 17, 21), πώς δε θα βρεθεί έξω από τη βασιλεία των ουρανών εκείνος που προσπαθεί να βγάλει το νου του από μέσα του; Κι ο σοφός Σολομών λέει: «Η υγιής καρδιά επιζητεί αίσθηση»(Παροιμ. 15, 14), την οποία ο ίδιος σε άλλο μέρος την ονόμασε νοερή και θεία. Προς αυτήν και οι Πατέρες μάς προτρέπουν όλους και λένε: «Ο νοερός νους έχει οπωσδήποτε και νοερή αίσθηση· αυτή, που είναι και δεν είναι μέσα μας, να μη σταματήσομε να επιζητούμε ποτέ». Βλέπεις λοιπόν ότι κι αν κανείς προθυμοποιηθεί να παλαίψει κατά της αμαρτίας και να κάνει κτήμα του την αρετή, κι αν επιζητήσει να βρει το βραβείο του αγώνα της αρετής, ή μάλλον τον αρραβώνα του βραβείου της αρετής, δηλαδή τη νοερή αίσθηση, ότι είναι απαραίτητο να επαναφέρει το νου του μέσα και στο σώμα και στον εαυτό του; Το να οδηγούμε το νου όχι έξω από το σωματικό φρόνημα, αλλά έξω από αυτό το σώμα, για να πετύχει τάχα εκεί νοερά θεάματα, αυτό είναι η μεγαλύτερη ελληνική πλάνη, η ρίζα και η πηγή κάθε κακοδοξίας, εφεύρεση και μάθημα δαιμόνων, γεννά την ανοησία και γεννιέται από την παραφροσύνη. Γι’ αυτό κι εκείνοι που μιλούν έτσι με την έμπνευση των δαιμόνων, έχουν χάσει τα λογικά τους και δεν εννοούν ούτε εκείνα που

λένε. Εμείς όμως επαναφέρομε το νου όχι μόνο μέσα στο σώμα και στην καρδιά, αλλά και μέσα στον εαυτό του.

Ας κατηγορούν λοιπόν εκείνοι που λένε ότι, αφού δεν είναι χωρισμένος ο νους, αλλά βρίσκεται μέσα στην ψυχή, πώς θα τον στείλει κανείς πάλι μέσα; Όπως φαίνεται, αγνοούν ότι άλλο είναι η ουσία του νου και άλλο η ενέργεια. Ή μάλλον, αν και ξέρουν, πήγαν με το μέρος των απατεώνων θεληματικά, ξεγελώντας με την ομωνυμία. Επειδή δηλαδή δεν καταδέχονται την απλότητα της πνευματικής διδασκαλίας, εκείνοι που είναι ακονισμένοι για αντιλογίες από τη διαλεκτική — σύμφωνα με τα λόγια του Μεγάλου Βασιλείου—, ανατρέπουν τη δύναμη της αλήθειας με τις εναντιώσεις της ψευδώνυμης γνώσεως και με την πιθανοφάνεια των σοφισμάτων. Τέτοιοι πρέπει να είναι οι μη πνευματικοί που έχουν την αξίωση να κρίνουν τα πνευματικά και να διδάσκουν. Γιατί βέβαια δεν τους διαφεύγει τούτο- ότι ο νους δεν είναι όπως τα μάτια που βλέπουν τα άλλα ορατά, αλλά δε βλέπουν τον εαυτό τους. Ο νους ενεργεί παρατηρώντας τα άλλα, όσα χρειάζεται, κι αυτό το ονομάζει «κατ' ευθείαν κίνηση του νου» ο Μέγας Διονύσιος· επανέρχεται όμως στον εαυτό του και ενεργεί καθ' εαυτόν, όταν βλέπει τον εαυτό του. Αυτό το ονομάζει «κυκλική κίνηση του νου» ο ίδιος Διονύσιος. Αυτή η ενέργεια του νου είναι η ανώτερη και κατεξοχήν ταιριαστή σ' αυτόν, με την οποία, ξεπερνώντας καμιά φορά τον εαυτό του συναντά το Θεό. Γιατί λέει ο Μέγας Βασίλειος: «Ο νους που δε διασκορπίζεται προς τα έξω…». Βλέπεις από αυτό ότι ο νους βγαίνει από μέσα; Έχει λοιπόν ανάγκη να επιστρέψει. Γι' αυτό συνεχίζει ο Μέγας Βασίλειος: «…επιστρέφει πρός τον εαυτό του, και δια μέσου του εαυτού του ανεβαίνει στο Θεό σαν από δρόμο χωρίς κίνδυνο πλάνης». Γιατί αυτού του είδους η κίνηση του νου, όπως λέει και ο απλανής εκείνος θεωρός των νοερών Διονύσιος, είναι αδύνατον να περιπέσει σε οποιαδήποτε πλάνη. Από την κίνηση λοιπόν αυτή ο πατέρας της πλάνης, ο διάβολος, θέλοντας πάντοτε να απομακρύνει τον άνθρωπο και να τον οδηγεί σ' εκείνην που επιτρέπει είσοδο στις πλάνες του, δε βρήκε ποτέ μέχρι σήμερα, απ' όσο γνωρίζω, κανένα συνεργό που να αγωνίζεται με ωραία λόγια να τραβά τους άλλους σ' αυτή. Τώρα φαίνεται ότι βρήκε βοηθούς, αν όπως είπες, υπάρχουν τέτοιοι.

Αυτοί λοιπόν και λόγους συγγράφουν που οδηγούν σ' αυτές τις απόψεις τους και προσπαθούν να πείσουν τους πολλούς ότι είναι καλύτερο να κρατούν έξω από το σώμα το νου όταν προσεύχονται, ακόμα κι εκείνους που ασπάσθηκαν τον ανώτερο και ησυχαστικό βίο. Και δε σέβονται ούτε το χαρακτηριστικό ορισμό που έδωσε ο Ιωάννης, ο οποίος κατασκεύασε με λόγους για μας την Κλίμακα που ανεβάζει στον ουρανό, ότι δηλαδή, ησυχαστής είναι αυτός που αγωνίζεται να περιορίσει τον ασώματο νου μέσα στο σώμα. Τα ίδια μας δίδαξαν και οι πνευματικοί μας πατέρες, και ευλόγως. Αν δηλαδή δεν περιορίσει το νου μέσα στο σώμα, πώς θα τον έχει μέσα του, αυτόν που είναι ντυμένος με το σώμα και που σαν χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσεως απλώνεται μέσα σ' όλη αυτή τη μορφοποιημένη ύλη; Η καθορισμένη εξωτερική επιφάνεια της ύλης αυτής (του σώματος) δεν μπορεί να δεχτεί την ουσία του νου όσο καιρό ζει παίρνοντας μορφή ζωής κατάλληλη πρός τη συνάφειά της με το νου. Βλέπεις λοιπόν, αδελφέ, πώς όχι μόνο πνευματικά, αλλά και από την ανθρώπινη πλευρά εξετάζοντας τα πράγματα, αποδείχτηκε ότι είναι αναγκαιότατο να οδηγούν ή να κατέχουν το νου μέσα στο σώμα όσοι αποφάσισαν να γίνουν αληθινά κύριοι του εαυτού τους και Μοναχοί κατά τον εσωτερικό άνθρωπο; Δεν είναι λοιπόν ανάρμοστο να διδάσκει κανείς τους αρχαρίους να βλέπουν κυρίως στον εαυτό τους και με την αναπνοή να στέλνουν μέσα τους το νου. Γιατί εκείνον, που δεν έγινε ακόμη θεωρός του εαυτού του, κανείς φρόνιμος δε θα τον εμποδίσει να συγκεντρώνει μέσα του το νου του με διάφορες επινοήσεις. Ο νους λοιπόν εκείνων που μόλις πριν από λίγο μπήκαν σ' αυτόν τον αγώνα, και όταν συγκεντρώνεται, δραπετεύει συνεχώς και πρέπει αυτοί να προσπαθούν συνεχώς να τον επαναφέρουν, τους διαφεύγει όμως καθώς είναι αγύμναστοι, γιατί είναι πάρα πολύ δυσκολοπαρατήρητος και πιο ευκίνητος από ο,τιδήποτε άλλο. Γι' αυτό υπάρχουν εκείνοι που τους συμβουλεύουν να προσέχουν στην αναπνοή που συνέχεια διαχέεται και ξαναμαζεύεται, και να την κρατούν για λίγο, ώστε μαζί με αυτήν να συγκρατούν και το νου, μέχρις ότου, προχωρώντας με τη βοήθεια του Θεού στο καλύτερο και κάνοντας το νου τους ακίνητο προς τα γύρω του και καθαρό απ' όλα, μπορέσουν να τον συγκεντρώσουν σε ενοειδή συνέλιξη *. Αυτό μπορεί να το δει κανείς να επακολουθεί αυτόματα στην προσοχή του νου· γιατί αυτή η πνοή εισέρχεται κι εξέρχεται με ηρεμία και σε κάθε προσπάθεια που απαιτεί συγκέντρωση, ιδιαίτερα σ'

όσους ησυχάζουν κατά το σώμα και τη διάνοια. Αυτοί δηλαδή, σαββατίζοντας πνευματικά και παύοντας —όσο είναι εφικτό— όλα τα έργα τους, απορρίπτουν κάθε έργο των ψυχικών δυνάμεων μεταβατικό και εξωτερικό και σχετιζόμενο με τις διάφορες γνώσεις, όπως επίσης κι όλες τις μέσω των αισθήσεων αντιλήψεις και γενικά κάθε ενέργεια του σώματος που υπόκειται στην εξουσία μας. Ακόμη, απορρίπτουν και όποια δεν υπόκειται τελείως στην εξουσία μας, όπως για παράδειγμα την αναπνοή, σε όσο βαθμό μπορούν. Όλα αυτά γίνονται χωρίς κόπο και φροντίδα σ' εκείνους που πρόκοψαν στο έργο της ησυχίας. Γιατί κατ' ανάγκην συμβαίνουν αυτόματα όλα αυτά με την τέλεια είσοδο της ψυχής στον εαυτό της. Στους αρχαρίους όμως δε θα δεις κανένα από τα παραπάνω να γίνεται χωρίς κόπο. Όπως λοιπόν στην αγάπη ακολουθεί η υπομονή, —γιατί η αγάπη τα στέργει όλα(Α΄ Κορ. 13, 7)—, κι εμείς διδασκόμαστε να βιάζομε τον εαυτό μας για να κατορθώνομε την υπομονή, ώστε να φτάσομε μέσω αυτής στην αγάπη, έτσι είναι και στα παραπάνω. Και τι άλλο περισσότερο να πούμε; Όλοι οι πεπειραμένοι γελούν μ' εκείνους που από απειρία νομοθετούν τα αντίθετα. Γιατί δάσκαλος των πραγμάτων αυτών δεν είναι ο λόγος, αλλά ο κόπος και η πείρα έπειτα από κόπους, η οποία και το συμφέρον καρπώνεται, και αποστρέφεται τους άκαρπους λόγους των φιλονείκων και επιδεικτικών. Κι αφού, όπως λέει κάποιος από τους μεγάλους Πατέρες σχετικά μ' αυτά, ο εσωτερικός άνθρωπος, μετά την παράβαση του Αδάμ, συνηθίζει να εξομοιώνεται με τα εξωτερικά σχήματα, πώς δε θα βοηθήσει πολύ εκείνον που καταγίνεται με προθυμία να στρέψει το νου του στον εαυτό του, έτσι που να μην ακολουθεί την «κατ' ευθείαν», αλλά την κυκλική κίνηση που είναι απλανής, το να μην περιφέρει τα μάτια του εδώ κι εκεί, αλλά να τα στηρίζει όπως σε κάποιο στήριγμα στο στήθος του ή στον ομφαλό; Συστρέφοντας δηλαδή όσο μπορεί εξωτερικά τον εαυτό του σαν κύκλο, παρόμοια με την κυκλική κίνηση του νου που επιδιώκει μέσα του, με το σχήμα αυτό του σώματος θα στείλει μέσα στην καρδιά του και τη δύναμη του νου που διαχέεται έξω με την όραση. Αν τώρα και του νοητού θηρίου η δύναμη είναι στον ομφαλό της κοιλιάς(Ιώβ 40, 16), γιατί εκεί είναι και η δύναμη του νόμου της αμαρτίας και του παραχωρεί τόπο, γιατί κι εμείς να μη στήσομε στο ίδιο σημείο, οπλισμένο με την προσευχή, τον πνευματικό νόμο που αντιστρατεύεται στο νόμο αυτό(Ρωμ. 7, 23); Κι αυτό, ώστε το πονηρό πνεύμα που εκδιώχθηκε με το λουτρό της παλιγγενεσίας, να μην ξαναγυρίσει μαζί με άλλα επτά πνεύματα πονηρότερα και κατοικήσει πάλι μέσα και γίνουν τα τελευταία χειρότερα από τα πρώτα(Ματθ. 12, 45).

* Έκφραση του Αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτη. Αντιστοιχεί στη συγκέντρωση των νοερών δυνάμεων από τα έξω κατά την »κυκλική» κίνηση του νου, όταν αυτός επανέρχεται στον εαυτό του (Περί θείων ονομάτων κεφ. δ' 9).

«Πρόσεχε στον εαυτό σου»(Δευτ. 15, 9), λέει ο Μωυσής, δηλαδή σε όλα σου, όχι σε μερικά μόνο και σε άλλα ν' αδιαφορείς. Με ποιό μέσο να προσέχεις; Φυσικά με το νου σου, γιατί με τίποτε άλλο δεν μπορείς να προσέχεις τον εαυτό σου σε όλα. Αυτή λοιπόν τη φύλαξη βάλε στη ψυχή και στο σώμα σου, και με αυτή θ' απαλλαγείς εύκολα από τα πονηρά σωματικά και ψυχικά πάθη. Προστάτεψε λοιπόν τον εαυτό σου, κυβέρνησέ τον, επίβλεψέ τον ή μάλλον, πάντοτε να τον προστατεύεις και να τον παρακολουθείς και να τον εξετάζεις. Έτσι θα υποτάξεις στο πνεύμα τη σάρκα που αφηνιάζει, και ποτέ δε θα γίνει κρυφό αμάρτημα μέσα στην καρδιά σου(Δευτ. 15, 9). Αν, όπως λέει ο Εκκλησιαστής, το πνεύμα που εξουσιάζει τα πονηρά πνεύματα και πάθη ορθωθεί εναντίον σου, μην αφήσεις τον τόπο σου(Εκκλ. 10, 4), δηλαδή μην αφήσεις ούτε μέρος της ψυχής ούτε μέλος του σώματος χωρίς επιτήρηση. Έτσι και τα πονηρά πνεύματα που σε πειράζουν θα νικήσεις, και σ' Εκείνον που εξετάζει καρδιές και νεφρούς(Ψαλμ. 7, 10) θα παρουσιαστείς με παρρησία χωρίς εξέταση, αφού εσύ τα εξέτασες πρωτύτερα. «Αν κρίναμε εμείς τους εαυτούς μας, δε θα κρινόμασταν από το Θεό»(Α΄ Κορ. 11, 31), λέει ο Παύλος. Κι αφού δοκιμάσεις το μακάριο πάθος του Δαβίδ, θα πεις κι εσύ στο Θεό: «Το σκοτάδι δε θα σκοτισθεί από Σένα, Κύριε, και η νύχτα θα μου φωτιστεί σαν ημέρα· γιατί Εσύ έκανες κτήμα Σου τους νεφρούς μου»(Ψαλμ. 138, 12-13). Δεν έκανες, λέει, δικό Σου ολόκληρο το επιθυμητικό της ψυχής μου μόνο, αλλά οποιαδήποτε σπίθα της επιθυμίας αυτής μέσα στο σώμα, αφού επέστρεψε στην καρδιά που τη δημιουργεί, διά μέσου αυτής πέταξε ψηλά σε Σένα και από Σένα έχει κρεμαστεί και σε Σένα είναι προσκολλημένη. Όπως δηλαδή το επιθυμητικό της ψυχής εκείνων που είναι προσηλωμένοι στις αισθητές και φθαρτές ηδονές, κενώνεται ολόκληρο προς τη σάρκα και γι' αυτό γίνονται ολόκληροι σάρκες και το

Πνεύμα του Θεού δεν μπορεί να παραμείνει σ' αυτούς(Γεν. 6, 3), έτσι και εκείνων που ανύψωσαν το νου στο Θεό και έχουν εξαρτήσει την ψυχή τους από το θείο πόθο, η σάρκα μεταποιείται και ανυψώνεται μαζί με την ψυχή και απολαμβάνει μαζί της τη θεία ένωση και γίνεται κτήμα και κατοικία του Θεού, μη έχοντας πιά μέσα της φωλιασμένη την έχθρα εναντίον του Θεού, μήτε επιθυμώντας αντίθετα με το Πνεύμα(Γαλ. 5, 17).

Ποιος είναι ο πιο αρμόδιος τόπος για το πονηρό πνεύμα που επιτίθεται από κάτω στη σάρκα και το νου μας; Δεν είναι η σάρκα, μέσα στην οποία, όπως λέει ο Απόστολος, δεν κατοικεί κανένα αγαθό, προτού εγκατασταθεί μέσα της ο νόμος της ζωής(Ρωμ. 7, 18); Αυτή λοιπόν τη σάρκα δεν πρέπει ποτέ να την αφήνομε χωρίς να την προσέχομε. Πώς λοιπόν θα ήταν δική μας; Και πώς δε θα την αφήσομε; Ή πώς θα αποκρούσομε την ανάβαση του πονηρού εναντίον της, και μάλιστα όσοι δε γνωρίζομε ακόμη να αντιμετωπίζομε πνευματικά τα πονηρά πνεύματα; Πώς αλλιώς, παρά αν και με το εξωτερικό σχήμα εξασκηθούμε να προσέχομε στους εαυτούς μας; Και γιατί αναφέρω τους αρχαρίους, όταν υπάρχουν και μερικοί από τους τελειότερους, οι οποίοι χρησιμοποίησαν αυτό το σχήμα στην προσευχή κι έκαναν το Θεό να τους ακούσει. Κι αυτοί δεν είναι μόνο μετά Χριστόν, αλλά και πριν από την έλευσή Του σ' εμάς. Κι ο ίδιος ο τελειότατος στη θεοπτία Ηλίας, αφού στήριξε το κεφάλι του στα γόνατα και συγκέντρωσε έτσι με μεγαλύτερη φιλοπονία το νου στον εαυτό του και στο Θεό, έλυσε την πολύχρονη εκείνη ανομβρία(Γ΄ Βασ. 18, 42).

Αυτοί, αδελφέ, από τους οποίους λες ότι τ' άκουσες αυτά, μου φαίνεται ότι πάσχουν από τη νόσο των Φαρισαίων. Γι' αυτό και δε θέλουν να παρατηρούν και να καθαρίζουν το εσωτερικό του ποτηριού(Ματθ. 23, 25), δηλαδή την καρδιά τους. Και δεν ακολουθούν τις παραδόσεις των Πατέρων, αλλά σπεύδουν να καθίσουν πιο μπροστά απ' όλους σαν νέοι νομοδιδάσκαλοι. Δεν καταδέχονται το σχήμα της τελωνικής προσευχής που οδήγησε σε δικαίωση, και παρακινούν και τους άλλους που προσεύχονται να μην ασπάζονται αυτό που περιέγραψε ο Κύριος στα Ευαγγέλια λέγοντας ότι ο τελώνης δεν ήθελε ούτε τα μάτια του να σηκώσει στον ουρανό(Λουκ. 18, 13). Αντίθετα, τον τελώνη φιλοτιμούνται να μιμηθούν εκείνοι που όταν προσεύχονται έχουν στραμμένο προσεκτικά το βλέμμα τους στον εαυτό τους. Κι όσοι τους ονομάζουν ομφαλοψύχους, τους συκοφαντούν απροκάλυπτα— γιατί ποιος από αυτούς είπε ποτέ ότι η ψυχή είναι στον ομφαλό; Εκτός λοιπόν που ξεσκεπάστηκαν ότι επιτίθενται συκοφαντικά, αποδείχτηκαν και υβριστές των αξιέπαινων εκείνων κι όχι διορθωτές κάποιων που σφάλλουν, και ότι γράφουν για χάρη όχι της ησυχίας και της αλήθειας, αλλά της κενοδοξίας, και ούτε για να οδηγήσουν στη νήψη, αλλά για να απομακρύνουν από αυτή. Γιατί και την εργασία αυτή κι εκείνους που με επιμέλεια την έχουν αναλάβει, προσπαθούν να εξευτελίσουν με κάθε τρόπο, κατηγορώντας την κατάλληλη αυτή τεχνική που χρησιμοποιείται. Και δε θα δυσκολεύονταν να ονομάσουν κοιλιοψύχους ούτε το Δαβίδ που είπε ότι «ο νόμος του Θεού είναι στο μέσο της κοιλιάς μου»(Ψαλμ. 39, 9), ούτε τον Ησαΐα που είπε στο Θεό ότι «η κοιλιά μου θ' αντηχήσει σαν κιθάρα και τα σπλάχνα μου σαν χάλκινο τείχος που εγκαινίασες εσύ»(Ησ. 16, 11), και γενικά να διαβάλουν όλους εκείνους που με σωματικά σύμβολα υποδηλώνουν και ονομάζουν και ανιχνεύουν τα νοερά και θεία και πνευματικά. Αλλά αυτοί σ' εκείνους δε θα προξενήσουν καμία βλάβη, ή μάλλον θα τους προξενήσουν και μακαρισμούς και περισσότερη προσθήκη των ουρανίων στεφάνων. Οι ίδιοι όμως θα μείνουν έξω από τα ιερά παραπετάσματα και ούτε τις σκιές της αλήθειας δε θα μπορέσουν να ατενίζουν. Και υπάρχει μεγάλος φόβος μήπως λάβουν και αιώνια τιμωρία, επειδή όχι μόνο ξεχώρισαν τους εαυτούς των από τους Αγίους, αλλά και επετέθηκαν με λόγια εναντίον τους.

Και τον Θεολόγο τούτον (τον Συμεών) τον ανεκήρυτταν αληθινό θεολόγο και ασφαλή επόπτη της αλήθειας των μυστηρίων του Θεού. Έχεις ακούσει για τον όνομα και πράγμα Θεόληπτο, τον επίσκοπο Φιλαδέλφειας, από την οποία σαν από λυχνία φώτισε όλο τον κόσμο· για τον Αθανάσιο που στόλισε τον πατριαρχικό θρόνο για πολλά χρόνια και που το λείψανό του τίμησε ο Θεός· τον Νείλο εκείνο τον Ιταλό, το ζηλωτή του Μεγάλου Νείλου· το Σελιώτη και τον Ηλία, οι οποίοι δεν είναι καθόλου κατώτεροι από τον προηγούμενο· τον Γαβριήλ και τον Αθανάσιο, οι οποίοι είχαν αξιωθεί να λάβουν και προφητικό χάρισμα. Έχεις ακούσει γι' αυτούς και για πολλούς άλλους πριν από αυτούς και μαζί με αυτούς και μετά από αυτούς, που επαινούν και παρακινούν όσους θέλουν να κρατούν αυτή την παράδοση, την οποία οι νέοι δάσκαλοι της ησυχίας, χωρίς να γνωρίζουν ίχνος ησυχίας, και συμβουλεύοντας όχι από πείρα, αλλά από διάθεση φλυαρίας, δοκιμάζουν να αθετούν και να διδάσκουν άλλα και να την εξευτελίζουν, χωρίς καμιά ωφέλεια των ακροατών. Εμείς όμως, με μερικούς από τους Αγίους αυτούς και προσωπικά μιλήσαμε και τους είχαμε δασκάλους. Πώς λοιπόν ν' αγνοήσομε αυτούς που έχουν διδαχτεί από τη χάρη και την πείρα, και να στραφούμε σ' εκείνους που προχώρησαν στη διδασκαλία από οίηση και αγάπη λογομαχίας; Δεν είναι βέβαια δυνατό κάτι τέτοιο. Και συ λοιπόν να τους αποφεύγεις αυτούς, αναφωνώντας με σύνεση μαζί με τον Δαβίδ: «Ευλόγει, ψυχή μου, τον Κύριο, και όλα τα εντός μου ευλογείτε το άγιο όνομά Του»(Ψαλμ. 102, 1). Και παρέχοντας τον εαυτό σου πειθήνιο στους Πατέρες, άκουγέ τους πώς μας προτρέπουν να στέλνομε πάντοτε μέσα μας το νου.

Τρία κεφάλαια για την προσευχή και την καθαρότητα της καρδιάς

1. Επειδή το θείο είναι αυτοαγαθότητα, έλεος αληθινό και άβυσσος καλωσύνης, ή μάλλον που κι αυτή την άβυσσο περιλαμβάνει, γιατί είναι πάνω από κάθε όνομα που λέμε και κάθε τι που νοούμε, μόνο με την ένωση μαζί Του μπορεί κανείς να βρει έλεος. Ενώνεται δε κανείς μαζί Του με τη μετοχή, κατά το δυνατόν, των όμοιων αρετών και με την κοινωνία κατά την προσευχή προς το Θεό με τη δέηση και την ένωση. Η κοινωνία όμως δια μέσου των αρετών, λόγω ομοιότητας, κάνει κατάλληλο τον αγωνιστή να υποδέχεται το θείον, όχι όμως και να τον ενώνει μαζί Του.

Ενώ η δύναμη της προσευχής ιερουργεί και τελεσιουργεί την ανάταση και ένωση του ανθρώπου προς το Θεό, γιατί είναι σύνδεσμος των λογικών κτισμάτων με τον Κτίστη, όταν βέβαια η προσευχή, με τη φλογερή κατάνυξη, ξεπεράσει τα πάθη και τους λογισμούς. Γιατί είναι αδύνατο να ενωθεί ο Θεός με τον εμπαθή νου. ώστε, όσο ο νους είναι εμπαθής ενώ προσεύχεται, δεν έχει βρει το έλεος του Θεού. Όσο πάλι μπορεί να ξεπερνά τους λογισμούς, τόσο αποκτά και το πένθος. κι ανάλογα με το πένθος δέχεται και το έλεος της θείας παρηγοριάς.Κι αν μείνει σ' αυτά για καιρό με ταπείνωση, τότε μεταποιεί ολοκληρωτικά και το παθητικό μέρος της ψυχής.

2. Όταν το ενιαίο του νου γίνει τρισσό, μένοντας ενιαίο, τότε ενώνεται με τη θεαρχική Τριαδική Μονάδα, αποκλείει κάθε είσοδο πλάνης και γίνεται ανώτερο από τη σάρκα, τον κόσμο και τον κοσμοκράτορα διάβολο. Και έτσι, ξεφεύγοντας ολοσχερώς τις αφορμές από αυτά, βρίσκεται μέσα στον εαυτό του και το Θεό και απολαμβάνει πλουσιοπάροχα την πνευματική αγαλλίαση που πηγάζει από μέσα του όσο βρίσκεται σ' αυτή τη κατάσταση. Το ενιαίο του νου γίνεται τρισσό, μένοντας ενιαίο, με τη στροφή του νου στον εαυτό του και με την ανάβαση στο Θεό δια μέσου του εαυτού του. Η στροφή του νου προς τον εαυτό του είναι η φύλαξη του εαυτού του, ενώ η ανάβασή του στο Θεό γίνεται αρχικά με την προσευχή, προσευχή όμως με συνεπτυγμένη μορφή, αν και κάποτε γίνεται και με πιο διεξοδική, πράγμα που είναι πιο κοπιαστικό. Αν τώρα παραμένει κανείς καρτερικά στη σύμπτυξη αυτή του νου και την ανύψωσή του στο Θεό, εμποδίζοντας με ισχυρή βία την τάση της διάνοιάς του να κινείται σε πολλά, πλησιάζει το Θεό νοερά και επιτυγχάνει τα άρρητα και γεύεται τον μέλλοντα αιώνα και με νοερή αίσθηση γνωρίζει ότι ο Κύριος είναι αγαθός, όπως λέει και ο Ψαλμωδός: «Γευθείτε και δείτε ότι ο Κύριος είναι αγαθός»**(Ψαλμ.33,9)**. Το να βρει λοιπόν κανείς το νου του τρισσό, να είναι δηλαδή ο ίδιος μόνος του ο φύλακας και ο φυλασσόμενος και ο προσευχόμενος κατά τη φύλαξη, δεν είναι ίσως πολύ δύσκολο. Η μακρά όμως καρτερική παραμονή σ' αυτή την κατάσταση που γεννά τα απόρρητα, είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο. Οποιοσδήποτε

κόπος άλλης αρετής είναι μικρός κι ευκολότατος, αν συγκριθεί με αυτόν. Γι' αυτό και πολλοί που αφήνουν την προσπάθεια εξαιτίας της στενοχωρίας της προσευχητικής αρετής, δεν αξιώνονται να φτάσουν στην πλατωσιά των θείων χαρισμάτων. Εκείνους όμως που υπομένουν, τους περιμένουν μεγαλύτερες εκδηλώσεις της θείας βοήθειας, που τους υποβαστάζουν και τους σηκώνουν και τους προωθούν με ηδονή προς τα εμπρός, κάνοντας πιο βατή τη δύσβατη οδό και βάζοντας μέσα τους την αγγελική, ας πούμε επιτηδειότητα και ενδυναμώνοντας την ανθρώπινη φύση μας να πλησιάζει τα υπέρ φύση , σύμφωνα με το λόγο του Προφήτη: «Όσοι υπομένουν, θα βγάλουν φτερά. θα ανανεωθεί η ισχύς τους»**(Ησ. 40,31)**.

3. Νους ονομάζεται και η ενέργεια του νου που αποτελείται από λογισμούς και έννοιες. Νους είναι και η δύναμη που τα ενεργεί αυτά, η οποία και καρδιά ονομάζεται από τη Γραφή. Σύμφωνα με αυτήν, που είναι η κυριότατη απ' όλες τις εσωτερικές μας δυνάμεις, η ψυχή μας είναι λογική. Η ενέργεια λοιπόν του νου που συνίσταται στους λογισμούς, στους ανθρώπους που σχολάζουν στην προσευχή και μάλιστα τη μονόλογιστη, τακτοποιείται και καθαίρεται εύκολα. Η δύναμη όμως του νου που γεννά αυτή την ενέργεια, δεν μπορεί να καθαρθεί, αν δεν καθαρθούν κι όλες οι άλλες δυνάμεις της ψυχής. Γιατί η ψυχή είναι οντότητα πολυδύναμη. Όταν λοιπόν δημιουργηθεί μέσα της κακία από κάποια από τις δυνάμεις της, μολύνεται ολόκληρη και μετέχουν στο μολυσμό της μιας όλες οι δυνάμεις, επειδή η ψυχή είναι ενιαία. Αφού λοιπόν κάθε δύναμη της ψυχής παρέχει διαφορετική ενέργεια, είναι δυνατό, μια οποιαδήποτε ενέργεια να καθαρθεί προσωρινά μετά από κατάλληλη προσπάθεια. αυτό όμως δε σημαίνει ότι κι η αντίστοιχη δύναμη της ψυχής είναι καθαρή. Γιατί καθώς επικοινωνεί με τις άλλες, μπορεί να είναι ακάθαρτη μάλλον, παρά καθαρή. Γι' αυτό εκείνος, που με την επιμέλεια της προσευχής καθάρισε την ενέργεια του νου και φωτίστηκε σ' ένα βαθμό, ή με φως γνώσεως ή και με νοερά έλλαμψη, αν για τούτο θεωρήσει τον εαυτό του καθαρμένο, πλανάται εξαπατώντας τον εαυτό του και με την οίηση ανοίγει εναντίον του εαυτού του μεγάλη θύρα στο διάβολο που πάντοτε επιχειρεί να μας πλανά. Αν όμως, γνωρίζοντας την ακαθαρσία της καρδιάς του, δεν υπερηφανευτεί με τη μέτρια εκείνη καθαρότητα, τότε χρησιμοποιώντας αυτή σαν βοηθό, βλέπει καθαρότερα την ακαθαρσία, και των άλλων ψυχικών του δυνάμεων και προοδεύει στην ταπείνωση και προσθέτει πένθος στο πένθος και εφευρίσκει την κατάλληλη θεραπεία για την κάθε μία δύναμη της ψυχής. Καθαρίζει λοιπόν με την πράξη την πρακτική του δύναμη, με τη γνώση τη γνωστική και με την προσευχή τη θεωρητική, και με αυτά φτάνει στην τέλεια κι αληθινή και μονιμότατη καθαρότητα της καρδιάς και του νου. Αυτήν δεν μπορεί ποτέ να αποκτηθεί από κανένα, παρά με την τελειότητα στην πράξη, την επίμονη γύμναση, τη θεωρία και τη θεωρητική προσευχή.

150 φυσικά, θεολογικά, ηθικά και πρακτικά κεφάλαια

1. Ότι ο κόσμος έχει αρχή, και η φύση το διδάσκει, και η ιστορία το πιστοποιεί, και οι εφευρέσεις των τεχνών και οι νομοθεσίες και οι πολιτικές εξουσίες το αποδεικνύουν καθαρά. Γνωρίζομε τους εφευρέτες σχεδόν όλων των τεχνών, τους νομοθέτες των νόμων και όσους είχαν την εξουσία στις διάφορες χώρες· ακόμη γνωρίζομε εκείνους που έγραψαν για ο,τιδήποτε από την αρχή. Κανένα από αυτούς δε βλέπομε να υπερβαίνει τη γένεση του κόσμου και του χρόνου, την οποία εξιστόρησε ο Μωυσής. Κι ο ίδιος ο Μωυσής που έγραψε την αρχή της γενέσεως του κόσμου, με τόσα έργα και λόγια θαυμαστά, μάς έδωσε αναμφισβήτητες πιστοποιήσεις της αλήθειας των λεγομένων του, ώστε να πείσει όλους σχεδόν τους ανθρώπους και να τους κάνει να περιγελούν εκείνους που σοφίστηκαν τα αντίθετα. Γιατί και αυτή η φύση του κόσμου τούτου, έχοντας πάντοτε ανάγκη από πρόσφατη αρχή για το κάθε τι και μην μπορώντας να υπάρξει καθόλου χωρίς αυτή, φανερώνει από τα ίδια τα πράγματα την πρώτη της αρχή, η οποία δεν είχε άλλη αρχή.

2. Ότι ο κόσμος δεν έχει μόνο αρχή, αλλά θα έχει και τέλος, η ίδια η φύση του κόσμου το παρουσιάζει ως ενδεχόμενο, καθώς είναι σαν να πεθαίνει διαρκώς τμηματικά. Βέβαιη όμως και

αναμφισβήτητη πίστη γι' αυτό μάς παρέχει η προφητεία των θείων ανθρώπων και κυρίως του Χριστού, του Θεού των όλων. Κι αυτούς είναι ανάγκη να τους πιστεύουν ως αληθινούς όχι μόνο οι ευσεβείς, αλλά και οι ασεβείς, αφού τους βλέπουν να βγαίνουν αληθινοί και σ' ολα τα άλλα που προείπαν. Μπορούμε δε να μάθομε από αυτούς ότι ο κόσμος όλος αυτός δε θα πέσει στην απόλυτη ανυπαρξία, αλλά θα μεταβληθεί όπως και τα σώματά μας, καθώς θα διαλυθεί και θα μεταστοιχειωθεί προς το θεϊκότερο με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, ώστε να είναι ανάλογος μ' εμάς.

3. Ο ουρανός, λένε οι Έλληνες σοφοί, περιστρέφεται από τη φύση της κοσμικής ψυχής, και τούτο το διδάσκει και το δίκαιο και η λογική. Ποιο δίκαιο; Ποιά λογική; Γιατί αν δεν περιστρέφεται ο ουρανός από τη δική του φύση, αλλά από τη φύση της κοσμικής ψυχής που λένε, και η κοσμική ψυχή περιλαμβάνει όλο τον κόσμο, πώς δεν περιστρέφεται και η γη και το νερό και ο αέρας;Παρόλο που, σύμφωνα με αυτούς, η κοσμική ψυχή είναι αεικίνητη, η γη είναι σταθερή από τη δική της φύση, όπως και το νερό, που κατέλαβε το κάτω μέρος. Έτσι και ο ουρανός, κινείται πάντοτε κυκλικά από τη δική του φύση, κατέχοντας το επάνω μέρος. Τι είδους είναι η κοσμική ψυχή, σύμφωνα με τη φύση της οποίας κινείται ο ουρανός; Είναι άραγε λογική; Τότε θα ήταν και αυτεξούσια, και δε θα κινούσε με τις ίδιες κινήσεις πάντοτε το σώμα του ουρανού.Γιατί τα αυτεξούσια πότε κινούνται έτσι και πότε αλλιώς. Και ποιο ίχνος λογικής βλέπομε στην κατώτατη αυτή σφαίρα, δηλαδή τη γη, ή στα πολύ κοντινά της, δηλαδή το νερό, τον αέρα ή και την ίδια τη φωτιά; Γιατί είναι και αυτών η κοσμική ψυχή. Και πώς πάλι άλλα είναι έμψυχα και άλλα άψυχα; Και αυτά, σύμφωνα μ' αυτούς.Και δεν είναι όποια έτυχε, αλλά όλα τα πετρώματα, όλα τα μέταλλα, όλο το χώμα, το νερό, ο αέρας, η φωτιά. Γιατί αυτοί λένε ότι κι η φωτιά κινείται από τη δική της φύση, όχι από την κοσμική ψυχή. Αφού λοιπόν αυτή η ψυχή είναι κοινή, πώς μόνο ο ουρανός κινείται από τη φύση αυτής κι όχι από τη δική του; Να υποθέσομε ότι δεν είναι λογική η ψυχή που σύμφωνα μ' αυτούς κινεί το ουράνιο σώμα; Πώς είναι δυνατόν; Αφού είναι, σύμφωνα μ' αυτούς, η πηγή των ψυχών μας. Αν όμως δεν είναι λογική, θα είναι αισθητική ή φυσική.Αλλά καμιά τέτοια ψυχή δε βλέπομε να κινεί κάποιο σώμα χωρίς όργανα. Οργανικό όμως μέλος δε βλέπομε κανένα, ούτε της γης, ούτε του ουρανού, ούτε κανενός άλλου από τα στοιχεία τους, αφού κάθε όργανο γίνεται με σύνθεση διαφορετικών φύσεων, ενώ κάθε στοιχείο έχει απλή φύση, και μάλιστα ο ουρανός. Η ψυχή λοιπόν είναι εντελέχεια* σώματος οργανικού, το οποίο έχει ζωή δυνάμει. Ο ουρανός όμως, μη έχοντας κανένας μέλος ή μέρος οργανικό, δεν μπορεί ούτε να ζει.Πώς λοιπόν μπορεί να έχει ψυχή, εκείνο που δεν μπορεί να έχει ζωή; Έπεσαν έξω επομένως στους μάταιους συλλογισμούς τους και από την άσοφη καρδιά τους επινόησαν μιά ψυχή που μήτε υπάρχει, μήτε υπήρξε, μήτε μέλλει να υπάρξει. Και αυτήν την ψυχή την ανακήρυξαν δημιουργό και κυβερνήτη και προνοητή όλου του αισθητού κόσμου, και ρίζα και πηγή των ψυχών μας, ή μάλλον όλων των ψυχών.Κι η ίδια, είπαν, οφείλει τη γένεσή της σε νου· ο κάποιος αυτός νους όμως λένε ότι είναι διαφορετικός στην ουσία από τον κορυφαίο Νου, τον οποίο αυτοί τον λένε Θεό. Αυτά είναι που δογματίζουν οι κορυφαίοι τους στη σοφία και τη θεολογία. Δεν είναι καθόλου καλύτερο το σέβας τους από εκείνων που θεοποιούν θηρία και πέτρες· ή μάλλον είναι πολύ χειρότερο. Γιατί τα θηρία, ο χρυσός, η πέτρα κι ο χαλκός είναι κάτι, κι ας είναι τα τελευταία μεταξύ των κτισμάτων. Κοσμική όμως ψυχή που κινεί τα άστρα, ούτε υπάρχει, ούτε είναι κάτι, αφού δεν είναι απολύτως τίποτα, εκτός από μυθοπλασία νοσηρής διάνοιας.

4. Επειδή, λένε, είναι ανάγκη να κινείται το σώμα του ουρανού, και παραπέρα δεν υπάρχει τόπος για να προχωρήσει, ξαναγυρίζει προς τον εαυτο του κι έτσι η κίνησή του είναι περιστροφή. Πολύ καλά. Αν λοιπόν είχε τόπο, θα πήγαινε προς τα επάνω, όπως και η φωτιά, και ακόμη περισσότερο από τη φωτιά, γιατί είναι ελαφρότερο από αυτήν. Αυτή όμως η κίνηση δεν οφείλεται στη φύση κάποιας ψυχής, αλλά στη φύση της ελαφρότητας. Αν λοιπόν η κίνηση του ουρανού είναι περιστροφή, κι αυτό προέρχεται από τη φύση τη δική του και όχι της ψυχής, άρα το ουράνιο σώμα περιστρέφεται όχι από τη φύση της ψυχής, αλλά από τη δική του φύση. Αρα λοιπόν, ούτε ψυχή έχει, ούτε υπάρχει κάποια ουράνια ή παγκόσμια ψυχή. Η μόνη λογική ψυχή είναι η ανθρώπινη, που δεν είναι ουράνια, αλλά υπερουράνια, και τούτο όχι τοπικά, αλλά από τη φύση της, επειδή είναι

νοερή ουσία.

5. Το ουράνιο σώμα δεν έχει τη δυνατότητα ούτε να προχωρεί, ούτε να επεκτείνεται προς τα επάνω. Όχι επειδή δεν υπάρχει τόπος παραπέρα. Γιατί η έπειτ' απ' αυτό σφαίρα του αιθέρα που περιλαμβάνεται απ' αυτό, δεν προχωρεί προς τα επάνω, όχι γιατί δεν υπάρχει τόπος για να προχωρήσει —είναι απλωμένο γύρω απ' αυτή το πλάτος του ουρανού. Αλλά δεν επεκτείνεται πιο πάνω από αυτό, γιατί αυτό είναι λεπτότερο απ' αυτήν. Γι' αυτό και είναι πιο πάνω κατά φυσικό λόγο. Όχι λοιπόν γιατί δεν έχει τόπο πιο πάνω του, γι' αυτό δεν προχωρεί προς τα επάνω ο ουρανός, αλλά γιατί κανένα σώμα δεν είναι λεπτότερο και ελαφρότερο απ' αυτόν.

6. Κανένα σώμα δεν είναι ψηλότερα από το ουράνιο σώμα. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι ο τόπος επάνω από τον ουρανό δε δέχεται άλλο σώμα, αλλά ότι κάθε σώμα το συμπεριλαμβάνει ο ουρανός, και κανένα σώμα δεν υπάρχει παραπέρα. Αν όμως μπορούσε να περάσει εκεί, τότε, όπως πιστεύομε οι ευσεβείς, δε θα ήταν απαράδεκτο σ' εκείνον τον πάνω από τον ουρανό τόπο. Γιατί ο Θεός που γεμίζει τα πάντα και που επεκτείνεται και προς τα επέκεινα του ουρανού επ' άπειρον, υπήρχε και προ του κόσμου και γέμιζε, όπως και τώρα, όλο τον τόπο του κόσμου. Και αυτό δεν εμπόδισε καθόλου να υπάρξει σώμα μέσα σ' αυτόν τον τόπο. Επομένως ούτε εκτός του ουρανού θα υπάρξει κανένα εμπόδιο ώστε να μην υπάρχει τόπος, όπως εκείνος που περιέχει τον κόσμο ή εκείνος που έγινε μέσα στον κόσμο, για να υπάρχει σώμα μέσα σ' αυτόν.

7. Πώς λοιπόν, αφού δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο, δεν κατευθύνεται προς τα επάνω η κίνηση του ουρανίου σώματος, αλλά ξαναγυρίζει στον εαυτό του και κινείται κυκλικά; Επειδή έχει την ιδιότητα να έρχεται στην επιφάνεια όλων των άλλων, ως το πιο λεπτό απ' όλα, είναι ψηλότερα από κάθε σώμα και πάρα πολύ ευκίνητο. Κάτι το άκρως συμπιεσμένο είναι και βαρύτατο και καταλαμβάνει την κατώτατη θέση, ενώ το ελαφρότατο είναι και ανώτατο και συγχρόνως πάρα πολύ ευκίνητο. Αφού λοιπόν το ουράνιο σώμα κινείται εκ φύσεως πάνω από την επιφάνεια των άλλων, κι αυτό που έχει τέτοια ιδιότητα δεν μπορεί από τη φύση του να χωριστεί από εκείνα, πάνω από την επιφάνεια των οποίων βρίσκεται· κι αφού αυτά είναι σφαιρικά, κατ' ανάγκη τρέχει γύρω από αυτά ακατάπαυστα. Και τούτο όχι από τη φύση κάποιας ψυχής, αλλά από τη δική του σωματική φύση, αφού και μετακινείται από τόπο σε τόπο διαδοχικά. Αυτή η κίνηση χαρακτηρίζει κατεξοχήν το ουράνιο σώμα, όπως και η αντίθετη κατάσταση της στάσεως είναι ιδίωμα των σωμάτων με αντίθετες ιδιότητες.

8. θα μπορούσε να δει κανείς και στους κοντινούς μας ανέμους, ότι κατά την κίνησή τους γύρω από τα μέρη, πάνω από την επιφάνεια των οποίων βρίσκονται, δεν χωρίζονται από αυτά, ούτε και προχωρούν καθόλου προς τα πιο πάνω. Και τούτο όχι γιατί δεν υπάρχει τόπος, αλλά γιατί εκείνα που βρίσκονται πιο πάνω από αυτούς είναι ελαφρότερα. Μένουν στην επιφάνεια εκείνων, πάνω από τα οποία βρίσκονται, γιατί είναι κατά τη φύση τους ελαφρότεροι από αυτά. Και κινούνται γύρω από αυτά όχι λόγω ψυχικής φύσεως, αλλά λόγω της φύσεως της δικής τους. Και αυτή νομίζω τη μέτρια ομοιότητα θέλοντας να δείξει ο σε όλα σοφός Σολομών, με το ίδιο όνομα των ανέμων ονόμασε το ουράνιο σώμα γράφοντας: «Ο άνεμος διαγράφει κύκλους στην πορεία του, και ξαναγυρίζει συμπληρώνοντας τους κύκλους του»(Εκκλ.. 1, 6). Απέχει δε από τα ανώτερα η φύση των ανέμων και από την ταχύτατη κίνηση εκείνων, όσο υστερεί και από την ελαφρότητά τους.

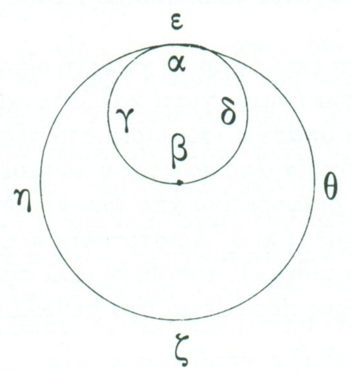
9. Δύο ζώνες της γης είναι αντίστοιχα εύκρατες και κατοικήσιμες, κατά τους σοφούς των Ελλήνων. Η κάθε μία χωρίζεται σε άλλες δύο και έτσι γίνονται τέσσερις. Γι' αυτό και υποστηρίζουν ότι υπάρχουν πάνω στη γη τέσσερα γένη ανθρώπων, τα οποία δεν μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους. Γιατί, σύμφωνα με τους σοφούς αυτούς, υπάρχουν άνθρωποι που κατοικούν την αντεύκρατη σ' εμάς ζώνη από τα πλάγια, οι οποίοι χωρίζονται από εμάς με τη διακεκαυμένη ζώνη της γης. Απέναντι από αυτούς κατοικούν, κατά τη γνώμη τους, εκείνοι που ζουν κάτω από αυτή τη ζώνη. Κατά παρόμοιο τρόπο υπάρχουν και εκείνοι που κατοικούν κάτω από εμάς. Τους πρώτους τους ονομάζουν «αντικείμενους» προς εμάς, ενώ τους άλλους «αντίποδες» και «αντεστραμμένους». Κι

όλα αυτά γιατί δε γνωρίζουν ότι εκτός από το ένα δέκατο της γήινης σφαίρας, όλο σχεδόν το υπόλοιπο καλύπτεται από τα νερά της αβύσσου.

10. Θα μπορούσε κανείς να γνωρίζει ότι εκτός από τη γνωστή οικουμένη, κανένα άλλο μέρος της γης δεν είναι κατοικήσιμο, γιατί καλύπτεται από τα νερά της αβύσσου. Αρκεί να σκεφτεί ότι υπάρχει ισομοιρία στα τέσσερα στοιχεία (γη, νερό, αέρας, φωτιά), από τα οποία αποτελείται ο κόσμος, και ότι η σφαίρα καθενός από αυτά έχει μέγεθος διαφορετικό από των άλλων, ανάλογα με την αραιότητά του. Σ' αυτό συμφωνεί κι ο Αριστοτέλης που λέει ότι υπάρχουν πέντε στοιχεία (προσθέτει τον αιθέρα), τοποθετημένα σφαιρικά σε πέντε χώρους. Και πάντοτε ο μικρότερος περιέχεται στό μεγαλύτερο· η γη στο νερό, το νερό στον αέρα, ο αέρας στη φωτιά, η φωτιά στόν αιθέρα. Και αυτός είναι ο κόσμος.

11. Ο αιθέρας λοιπόν ολοφάνερα έχει όγκο πολλαπλάσιο από τη φωτιά (η οποία τον θερμαίνει, γι' αυτό ονομάζεται και «υπέκκαυμα»). Η φωτιά έχει πολλαπλάσιο όγκο από την αερώδη σφαίρα, όπως κι ο αέρας από το νερό, και το νερό από τη γη, η οποία είναι πάρα πολύ συμπιεσμένη κι έχει τον πιο μικρό όγκο από τα τέσσερα στοιχεία τα κάτω από τον ουρανό. Επειδή λοιπόν είναι πολλαπλάσιο το μέγεθος της υδάτινης σφαίρας από το μέγεθος της γης, αν οι δύο αυτές σφαίρες, της γης δηλαδή και του νερού, είχαν το ίδιο κέντρο, το νερό θα πλημμύριζε όλη τη γη και δε θα άφηνε κανένα μέρος της να χρησιμοποιούν τα χερσαία ζώα, καθώς θα κάλυπτε τελείως το έδαφος και θα άφηνε όλη την επιφάνεια της γης σε μεγάλο βάθος. Αφού όμως το νερό δεν περιλαμβάνει όλη την επιφάνεια της γης —η ξηρά, για παράδειγμα τής γύρω από μας οικουμένης είναι ακάλυπτη —, κατ' ανάγκην η σφαίρα του νερού έχει διαφορετικό κέντρο. Πρέπει λοιπόν να αναζητήσομε πόσο απέχει και που είναι αυτό το κέντρο· είναι χαμηλότερα ως προς εμάς ή ψηλότερα; Το δεύτερο είναι αδύνατο, γιατί ένα μέρος της επιφάνειας του νερού το βλέπομε κάτω από εμάς. Άρα το κέντρο της σφαίρας του νερού είναι χαμηλότερα ως προς εμάς και κάτω από το κέντρο της γης. Μένει να εξετάσομε, πόσο απέχει αυτό το κέντρο από το κέντρο της γης.

12. θα μπορούσε ίσως να καταλάβει κανείς, πόσο εκεί που νομίζομε κάτω από μας απέχει από το κέντρο της γης το κέντρο της σφαίρας του νερού, αν σκεφτεί έτσι: Στην επιφάνεια της γήινης σφαίρας, η οποία είναι το κατοικούμενο από μας μέρος, εφάπτεται σχεδόν η επιφάνεια του νερού που βλέπομε και που είναι κάτω από μας, όπως κάτω μας είναι και το έδαφος της γης που πατούμε. Το κατοικήσιμο από μας μέρος της γης είναι το ένα δέκατο περίπου της περιμέτρου της. Γιατί πέντε ζώνες έχει η γη, και κατοικείται το μισό της μίας από αυτές (συνολικά δηλαδή το ένα δέκατο της γης). Αν λοιπόν θελήσει κανείς να φέρει μια σφαίρα που να περιέχει τη σφαίρα της γης και να εφάπτεται στο ένα δέκατο αυτό της επιφάνειάς της, θα βρει ότι αυτή η σφαίρα θα έχει διπλάσια σχεδόν διάμετρο και οκταπλάσιο όγκο από την εσωτερική και το κέντρο της θα βρίσκεται στο νομιζόμενο από εμάς κατώτατο άκρο της γης· αυτό φανερώνεται από το διάγραμμα.

13. Ας παραστήσομε τη σφαίρα της γης με κύκλο, μέσα στον οποίο σημειώνομε α, β, γ, δ, και τη σφαίρα του νερού με άλλο κύκλο που περιέχει τον πρώτο και εφάπτεται στο άνω δέκατο της επιφάνειάς του· έξω από το δεύτερο κύκλο σημειώνομε ε, ζ, η, θ. Θα βρεθεί τότε το προς το μέρος μας κάτω άκρο του εσωτερικού κύκλου, δηλαδή το β, κέντρο του εξωτερικού. Ο οποίος, ενώ έχει

διπλάσια διάμετρο, αποδεικνύεται με γεωμετρικές αποδείξεις ότι δίνει οκταπλάσια σφαίρα, γιατί όταν διπλασιαστεί η διάμετρος μιας σφαίρας, οκταπλασιάζεται ο όγκος της. Συμβαίνει βέβαια το ένα όγδοο της υγρής αυτής σφαίρας να έχει αναμιχθεί και να εμπεριέχεται στη γη. Γι’ αυτό και πολλές πηγές αναβρύζουν από αυτήν, και άφθονα ποτάμια ρεύματα αναδίδονται και τρέχουν αέναα, και κόλποι πολλών θαλασσών χύνονται σ’ αυτήν, και σχηματίζονται πλήθος λίμνες. Και δεν υπάρχει σχεδόν μέρος της γης, όπου να σκάψει κανείς και να μη βρει νερό να ρέει από κάτω.

14. Εκτός από τη δική μας οικουμένη, καμιά άλλη δεν υπάρχει, όπως διδάσκει και το διάγραμμα και η λογική. Όπως δηλαδή, αν ήταν ένα το κέντρο της γης και του νερού, θα ήταν όλη η γη ολωσδιόλου ακατοίκητη, έτσι και πολύ περισσότερο, αν το νερό έχει ως κέντρο το κατώτατο ως προς εμάς άκρο της γης, εκτός από τη γνωστή οικουμένη που βρίσκεται στο επάνω μέρος της υδάτινης σφαίρας, όλα τα άλλα μέρη της γης είναι αδύνατο να κατοικούνται, επειδή καλύπτονται από πολύ νερό. Αφού όμως, όπως προαποδείχθηκε, μόνο πάνω στην κατοικούμενη γη υπάρχει ενσώματη λογική ψυχή, η οποία είναι μία, αυτή που έχομε εμείς, έπεται ότι μόνο πάνω στην κατοικούμενη γη κατοικούν και τα χερσαία άλογα ζώα.

15. Η όραση διαμορφώνεται από τα πολυειδή χρώματα και σχήματα· η όσφρηση από τους ατμούς· η γεύση από τους χυμούς· η ακοή από τους ήχους· η αφή από την τραχύτητα ή την λειότητα των επιφανειών. Οι πληροφορίες που δίνουν οι αισθήσεις, προέρχονται βέβαια από τα σώματα, αλλά δεν είναι σώματα, αν και είναι σωματικές. Γιατί δεν προέρχονται έτσι απλώς από τα σώματα, αλλά από τα είδη (τις φυσικές ιδιότητες) των σωμάτων. Αλλά φυσικά δεν ταυτίζονται με τα σωματικά «είδη»· Είναι μόνο αποτυπώματά τους, που σαν εικόνες χωρίζονται αχώριστα από αυτά. Και αυτό είναι φανερό από την όραση και μάλιστα από τα ορώμενα σε καθρέφτη.

16. Αυτά λοιπόν τα εκμαγεία των αισθήσεων είναι που οικειοποιείται από τις αισθήσεις το φανταστικό μέρος της ψυχής· όχι τις ίδιες τις αισθήσεις, αλλά τις εικόνες που όπως είπαμε υπάρχουν σ’ αυτές, και τις χωρίζει τελείως από τα σώματα και τα «είδη» των σωμάτων. Τις αποθηκεύει δε σαν θησαυρούς και προβάλλει ανάλογα προς χρήση του πότε τη μία και πότε την άλλη, ακόμη κι όταν απουσιάζουν τα αντίστοιχα σώματα. Έτσι το φανταστικό της ψυχής τις κάνει όλες ορατές στόν εαυτό του, ακόμη και τις εικόνες της ακοής, της γεύσεως, της οσφρήσεως και της αφής.

17. Η φαντασία της ψυχής στό λογικό ον είναι στο σύνορο μεταξύ νου και αισθήσεως. Αυτές λοιπόν τις εικόνες που παραλαμβάνει η φαντασία από τις αισθήσεις, ως χωρισμένες πια από τα σώματα και ήδη ασώματες, τις βλέπει και τις στριφογυρίζει ο νους και παράγει διαφόρων ειδών λογισμούς, καθώς διαλογίζεται και αναλογίζεται και συλλογίζεται με πολλούς τρόπους, με εμπάθεια ή με απάθεια ή με μια μέση κατάσταση, με πλάνη ή χωρίς πλάνη. Και απ’ αυτό γεννιούνται οι περισσότερες αρετές και κακίες, ορθές απόψεις και κακοδοξίες. Και λέω οι περισσότερες, κι όχι όλες οι αλήθειες και οι πλάνες, οι αρετές και οι κακίες, έχουν την αρχή τους στους λογισμούς από τη φαντασία, επειδή δε συμβαίνει να γίνεται κάθε λογισμός του νου από αυτές τις εικόνες και γι’ αυτές, αλλά είναι δυνατό να βρει κανείς και ορισμένα που δεν μπορούν να υποπέσουν στις αισθήσεις και που ο νους τα κάνει λογισμούς.

18. Άξιο μεγάλου θαυμασμού και προσοχής είναι, πώς από τα πρόσκαιρα και αισθητά προξενείται μέσα στην ψυχή μόνιμο κάλλος ή ασχήμια, πλούτος ή φτώχεια, δόξα ή αδοξία, και γενικά ή νοητό φως που παρέχει ζωή αιώνια, ή νοητό σκότος που κολάζει την ψυχή.

19. Ο νους, χρησιμοποιώντας σαν όχημα τη φαντασία και μέσω αυτής επικοινωνώντας με τις αισθήσεις, αποκτά μια σύμμικτη γνώση. Για παράδειγμα, έστω ότι βλέπει κάποιος με την αισθητή όραση τον ήλιο να δύει, και τη σελήνη να ακολουθεί τον ήλιο με το στραμμένο μέρος της σ’ αυτόν, και τις κατοπινές ημέρες να απομακρύνεται σιγά-σιγά και να φωτίζεται περισσότερο, μέχρις ότου φτάσει απέναντί του, και πάλι λίγο-λίγο να πλησιάζει από το άλλο μέρος και το φως της να ελαττώνεται ολοένα και να το αποθέτει εκεί από όπου άρχισε να φωτίζεται. Αφού σημειώσει όλες αυτές τις εικόνες με το νου, επειδή έχει τις προηγούμενες εικόνες στη φαντασία του, και την καθημερινά παρούσα στην αίσθηση, αποκτά από την αίσθηση, τη φαντασία και τη νόηση, τη γνώση, ότι η σελήνη παίρνει το φως της από τον ήλιο αλλά η τροχιά της είναι κοντινότερη στη γη

και πολύ χαμηλότερη από του ηλίου.

20. Παρόμοια με τη σελήνη μπορούμε να πούμε και για τον ήλιο. Τις εκλείψεις του και τους συνδέσμους που γίνονται κατ' αυτές, τις μετακινήσεις και τις αποστάσεις μεταξύ τους των άλλων πλανητών και τους ποικίλους σχηματισμούς που δημιουργούν, και γενικά όσα γνωρίζομε για τα ουράνια φαινόμενα, ακόμη και τις αιτίες της φύσεως, τις μεθόδους και όλες τις τέχνες και γενικά κάθε γνώση που συνάγεται από επιμέρους κατανοήσεις, όλα τα συγκεντρώσαμε με την αίσθηση και τη φαντασία μέσω του νου. Και καμιά απ' αυτές τις γνώσεις δεν μπορεί να ονομαστεί πνευματική, αλλά μάλλον φυσική, αφού δεν μπορεί να δεχθεί τα του Πνεύματος.

21. Από που μάθαμε κάτι βέβαιο και αληθινό για το Θεό ή για όλον τον κόσμο ή για μας τους ίδιους; Όχι από τη διδασκαλία του Πνεύματος; Αυτή μας δίδαξε ότι μόνο ο Θεός είναι ο αληθινά Ων και πάντοτε Ων και αμετάβλητα Ων και ότι δεν έλαβε το είναι από την ανυπαρξία, ούτε πηγαίνει προς την ανυπαρξία. Και ότι είναι τρισυπόστατος και παντοδύναμος. Αυτός σε έξι ημέρες έφερε τα όντα από το μηδέν στην ύπαρξη με το λόγο, ή μάλλον τα δημιούργησε αμέσως, όπως λέει ο Μωυσής: «Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη»(Γεν. 1,1). Όχι βέβαια με κενό, ούτε χωρίς τα ενδιάμεσα όλα. Η γη ήταν ανάμικτη με το νερό, και το καθένα από τα δύο κυοφορούσε τόσο τον αέρα, όσο και τα αντίστοιχα διάφορα ζώα και φυτά. Ο ουρανός πάλι κυοφορούσε τα διάφορα φώτα και πυρά, πάνω στα οποία έχει την ύπαρξή του το σύμπαν. Έτσι λοιπόν ο Θεός δημιούργησε στην αρχή τον ουρανό και τη γή, σαν ύλη που δέχεται τα πάντα κι έχει τη δυνατότητα να παράγει τα πάντα, ανατρέποντας ορθά από τότε εκείνους που κακώς νομίζουν ότι η ύλη προϋπήρχε από μόνη της.

22. Μετά την αρχική αυτή δημιουργία, ο Θεός που δημιούργησε τα πάντα από την ανυπαρξία, φιλοκαλώντας κατά κάποιο τρόπο και κοσμώντας παραπέρα τον κόσμο, απένειμε μέσα σε έξι μέρες στο καθένα το αρμόδιο σύνολο των γνωρισμάτων που συμπλήρωναν τον διάκοσμό του, ξεχωρίζοντας το καθένα με μόνο το πρόσταγμά του, σαν να έβγαζε από θησαυροφυλάκια κατ' είδος ό,τι είχε τοποθετήσει σ' αυτά, διαθέτοντας και συνθέτοντας αρμονικά, εξαίρετα και κατάλληλα στο καθένα το ένα προς το άλλο, το καθένα προς όλα και όλα προς το καθένα. Και την ακίνητη γη την έβαλε σαν κέντρο στον μέγιστο κύκλο του ουρανού, συνδέοντας πάνσοφα με τα ενδιάμεσα τον αεικίνητο ουρανό, για να μένει πάντοτε ο ίδιος κόσμος και σταθερός και κινούμενος. Αφού δηλαδή τα αεικίνητα και πάρα πολύ ταχυκίνητα σώματα τοποθετήθηκαν γύρω-γύρω, αναγκαστικά το ακίνητο, η γη, κατέλαβε το μέσο, για να είναι η ακινησία του αντίρροπη της κινήσεως, ώστε να μη μετακινείται σαν κύλινδρος ή παγκόσμια σφαίρα.

23. Αφού λοιπόν ο Αριστοτέχνης έδωσε τέτοια θέση στα δύο πέρατα του παντός —τον ουρανό δηλαδή και τη γη—, όλον αυτόν τον κόσμο εύκοσμα, για να πω έτσι, και στερέωσε και εκίνησε. Στο καθένα πάλι από τα ενδιάμεσα απένειμε το πρέπον. Και άλλα τα τοποθέτησε επάνω και διέταξε να περιφέρονται μετέωρα στα ουράνια και να συμπεριστρέφονται με το ανώτατο όριο του παντός πάρα πολύ συνετά και κόσμια χωρίς παύση —εδώ υπάγονται όσα είναι ελαφρά και ενεργά και επιτήδεια να μεταβάλλουν σε χρήσιμα τα κάτω από αυτά. Αυτά είναι υψωμένα πάνω από το μέσο με τόσο πολύ μεγάλη σύνεση, ώστε και το υπερβολικό ψύχος που υπάρχει εκεί να το σπάζουν επαρκώς, αλλά και τη δική τους υπερβολική θερμότητα να την κρατούν στη θέση της, κι ακόμη να συγκρατούν κάπως και την υπερβολική κίνηση των υψηλοτάτων άκρων με δική τους αντίστροφη κίνηση, έτσι που κι εκείνα να κρατούν στη θέση τους με τη δική τους αντίστροφη περιστροφή, και σ' εμάς να παρέχουν τις πολύ ωφέλιμες ετήσιες διαφορές των εποχών, τα μέτρα των διαστημάτων του χρόνου και —όταν εμβαθύνομε σ' αυτά — τη γνώση του Θεού που τα δημιούργησε και τα κατέταξε και τα στόλισε. Αυτά λοιπόν που μετεωροπορούν στα ύψη, τα άφησε να περιφέρονται έτσι με πολλές κινήσεις για δύο λόγους· για χάρη του παγκόσμιου κάλλους και για πολύμορφη ωφέλεια. Τα άλλα πάλι τα τοποθέτησε κάτω και γύρω στό μέσον, όσα δηλαδή έχουν βάρος και μεταβλητή φύση, γίνονται και ξαναγίνονται, χωρίζονται και ενώνονται και τείνουν να μεταβληθούν σε εύχρηστα· τα έβαλε κι αυτά σε ευκοσμία ανάλογα με τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση, για να μπορεί να λέγεται το παν αληθινά «κόσμος», δηλαδή στολισμός.

24. Έτσι λοιπόν έγινε το πρώτο ον στην κτίση, και μετά το πρώτο άλλο, και ύστερα απ' αυτό πάλι

άλλο και ούτω καθεξής, και ύστερα από όλα ο άνθρωπος. Ο οποίος αξιώθηκε να έχει από το Θεό τόση τιμή και πρόνοια, ώστε ο αισθητός αυτός κόσμος να γίνει πριν από αυτόν γι' αυτόν, η βασιλεία των ουρανών να ετοιμαστεί ευθύς από την αρχή του κόσμου(Ματθ. 25, 34) πριν από αυτόν γι' αυτόν, να προηγηθεί διαβούλευση του Θεού περί αυτού κι έπειτα να πλαστεί με το χέρι του Θεού κατ' εικόνα Του(Γεν. 1, 26), έτσι που να μη λάβει το παν, όπως τα άλλα ζώα, από την ύλη και τον αισθητό κόσμο, αλλά μόνο το σώμα. Την ψυχή όμως την έλαβε από τα υπερκόσμια, ή μάλλον από τον ίδιο το Θεό, με απόρρητο φύσημα(Γεν. 2, 7), ώστε να γίνει κάτι μεγάλο και θαυμαστό και πιό πάνω απ' όλα, να επιτηρεί και να επιβλέπει το παν και να επιστατεί σε όλα και άρα να γνωρίζει το Θεό, να τον δέχεται και να είναι αποτέλεσμα που να δείχνει περισσότερο από κάθε άλλο δημιούργημα την ύψιστη μεγαλοσύνη του Τεχνίτη. Κι όχι μόνο είναι δεκτικός του Θεού και της χάρης Του με αγώνα, αλλά είναι δυνατό και να ενωθεί με Αυτόν σε μία υπόσταση.

25. Αυτά και άλλα όμοια που είναι η αληθινή σοφία και η σωτηριώδης γνώση και προξενούν την άνω μακαριότητα, ποιός Ευκλείδης, ποιος Μαρίνος, ποιος Πτολεμαίος μπόρεσε να τα κατανοήσει, ή ποιος Εμπεδοκλής και Σωκράτης και Αριστοτέλης και Πλάτων, με τις λογικές τους μεθόδους ή τις μαθηματικές αποδείξεις τους; Ή μάλλον, ποιά αίσθηση τα έχει αντιληφθεί; Ποιος νους τα συνέλαβε; Κι αν σ' εκείνους που εκ φύσεως φιλοσοφούσαν και στους ομοίους τους φάνηκε χαμαίζηλη η πνευματική σοφία, αποδεικνύεται κι από αυτό η υπεροχή της. Σχεδόν όσο νιώθουν τα άλογα ζώα τη σοφία εκείνων κι όλες τις γνώσεις τους, ή, αν θέλεις, όπως τα μικρά παιδιά, που θεωρούν σπουδαιότερα τα γλυκίσματα που κρατούν από το βασιλικό στέμμα, έτσι στέκονται κι αυτοί απέναντι στην αληθινή και υψηλότατη σοφία και διδασκαλία του Πνεύματος.

26. Όχι μόνο το να γνωρίζει κανείς —κατά το δυνατόν— το Θεό, είναι ασυγκρίτως καλύτερο της φιλοσοφίας των Ελλήνων, αλλά και μόνο το να γνωρίζει ποιά θέση έχει ο άνθρωπος κοντά στο Θεό, ξεπερνά όλη τη σοφία τους. Γιατί μόνον ο άνθρωπος απ' όλα αυτά τα επίγεια και τα ουράνια δημιουργήθηκε κατ' εικόνα του Πλάστη του, για να βλέπει προς Εκείνον και να τον αγαπά και μόνον Εκείνου να είναι μύστης και προσκυνητής, και να διατηρεί το κάλλος αυτό με την προς Αυτόν πίστη και κλίση και διάθεση. Όλα τ' άλλα, όσα έχει η γη και αυτός ο ουρανός, ο άνθρωπος να τα θεωρεί κατώτερα από τον εαυτό του και ολότελα στερημένα νου. Αυτό οι Έλληνες σοφοί δεν μπόρεσαν καθόλου να αντιληφθούν και ατίμασαν την ανθρώπινη φύση, ασέβησαν στο Θεό και σεβάστηκαν και λάτρεψαν την κτίση αντί τον Κτίστη(Ρωμ. 1, 25). Απέδωσαν δηλαδή νου στα αισθητά, μα αναίσθητα άστρα, και στο καθένα, ανάλογα με το μέγεθός του, του έδωσαν ανάλογη δύναμη και αξίωμα. Ήταν θλιβερό το σέβας τους γι' αυτά, που αφού τα ονόμασαν θεούς, μεγαλύτερους και μικρότερους, παραχώρησαν σ' αυτά την εξουσία του παντός. Αυτοί λοιπόν, από τα αισθητά και τη γύρω απ' αυτά φιλοσοφία, δεν προξένησαν στις ψυχές τους ντροπή και ατιμία και έσχατη πενία και πράγματι νοητό και τιμωρητικό σκοτάδι;

27. Η γνώση ότι γίναμε κατ' εικόνα του Δημιουργού, δεν επιτρέπει να θεοποιούμε ούτε τον νοητό κόσμο. Γιατί αυτό το «κατ' εικόνα» δεν αναφέρεται στο σώμα, αλλά στη φύση του νου, από τον οποίο τίποτε δεν είναι καλύτερο κατά τη φύση. Γιατί αν υπήρχε κάτι καλύτερο, το «κατ' εικόνα» θα υπήρχε σ' εκείνο. Αφού λοιπόν το καλύτερο μέσα μας είναι ο νους, και τούτο, αν και είναι κατ' εικόνα θεϊκή, κτίσθηκε όμως από το Θεό, δεν είναι εύκολο να καταλάβομε, ή μάλλον δεν είναι από αυτό ολοφάνερο, ότι ο Ποιητής του νοερού μας μέρους είναι ο Ποιητής και κάθε νοερού; Κάθε νοερή λοιπόν φύση, όλοι δηλαδή οι Άγγελοι, είναι δούλοι μαζί μ' εμάς και κατ' εικόνα του Δημιουργού. Αν και είναι ανώτεροι από μας, γιατί δεν έχουν σώμα και πλησιάζουν περισσότερο την εντελώς ασώματη και άκτιστη φύση. Ή μάλλον, όσοι απ' αυτούς φύλαξαν την τάξη τους και αποδέχονται το σκοπό για τον οποίο έγιναν, αν και ομόδουλοί μας, είναι σεβαστοί σ' εμάς και πολύ ανώτεροί μας κατά την τάξη. Εκείνοι όμως που δε φύλαξαν την τάξη τους, αλλά επαναστάτησαν και αθέτησαν το σκοπό για τον οποίο έγιναν, πήγαν όσο γινόταν πιο μακριά από εκείνους που πλησιάζουν το Θεό και ξέπεσαν από την τιμή που είχαν. Και καθώς προσπαθούν να συμπαρασύρουν κι εμάς στην έκπτωση, δεν είναι μόνον αχρείοι και άτιμοι, αλλά και αντίθετοι, και στο ανθρώπινο γένος ολέθριοι και εχθρικότατοι.

28. Αλλά οι φυσιολόγοι και οι αστρολόγοι αυτοί που καυχιούνται ότι γνωρίζουν τα πάντα, αφού δεν μπόρεσαν με τη φιλοσοφία ν' αντιληφθούν τίποτε απ' όσα προείπαμε, ονόμασαν επιπλέον τον

άρχοντα του σκότους και τις κάτω απ' αυτόν δυνάμεις της αποστασίας, όχι μόνον ανωτέρους τους, αλλά και θεούς. Τους τίμησαν με ναούς, πρόσφεραν σ' αυτούς θυσίες και υποτάχθηκαν στις ολεθριότατες προσταγές τους. Κι εκείνοι εύλογα τους εξαπάτησαν για πολύ με ανίερες ιεροτελεστίες και καθαρμούς που μόλυναν και πρόσθεταν την επικατάρατη οίηση, και με προφήτες και προφήτισσες που παραπλανούσαν τους ανθρώπους όσο γίνεται μακρύτερα από την πραγματική αλήθεια.

29. Το να γνωρίζει κανείς το Θεό, ή να γνωρίζει τον άνθρωπο και την αξία του (πράγματα που τώρα και οι απλοϊκοί Χριστιανοί γνωρίζουν) είναι γνώση υψηλότερη από τη φυσιολογία, την αστρολογία και όλη τη γύρω απ' αυτές φιλοσοφία. Επιπλέον όμως, το να γνωρίζει ο ανθρώπινος νους την ασθένειά του και αυτήν να ζητά να θεραπεύσει, αυτό είναι πολύ ανώτερο ασυγκρίτως από το να γνωρίζει και να ερευνά τα μεγέθη των άστρων και τους λόγους των φύσεων, τις γενέσεις των επιγείων και τις περιόδους των ουρανίων σωμάτων, τις μεταβολές και τις ανατολές των αστέρων, τις ακινησίες και τις οπισθοδρομήσεις τους, τις μεταξύ τους αποστάσεις και συνελεύσεις, και γενικά τις ποικίλες σχέσεις που προέρχονται από την εκεί πολυκινησία. Γιατί ο νους που γνώρισε την ασθένειά του, βρήκε από που μπορεί να μπει για να βρεί τη σωτηρία, να πλησιάσει το φως της γνώσεως και να λάβει σοφία αληθινή, η οποία δεν καταλύεται μαζί με τον αιώνα τούτον.

30. Κάθε λογική και νοερή φύση, είτε Άγγελος είτε άνθρωπος, έχει ζωή, με την οποία διαμένει ως ύπαρξη αθάνατη και δεν επιδέχεται φθορά. Η δική μας νοερή και λογική φύση δεν έχει τη ζωή μόνο ως ουσία, αλλά και ως ενέργεια, αφού ζωοποιεί το σώμα με το οποίο είναι ενωμένη. Γι' αυτό και λέγεται ζωή του σώματος. Η ζωή που αναφέρεται σε κάτι άλλο, είναι ενέργεια της ζωής· γιατί ουδέποτε λέγεται ουσία καθεαυτή, αν αναφέρεται σε κάτι άλλο. Η νοερή όμως φύση των Αγγέλων δεν έχει σαν τέτοια ενέργεια τη ζωή, γιατί δεν έλαβε από το Θεό δεμένο μαζί της σώμα από τη γη, για να λάβει και ζωοποιό για τούτο δύναμη. Είναι λοιπόν και αυτή δεκτική των αντιθέτων, δηλαδή της κακίας και της αγαθότητας. Και αυτό δηλώνουν οι πονηροί άγγελοι που ξέπεσαν από έπαρση. Επομένως είναι κάπως σύνθετοι και οι Άγγελοι, από την ιδιαίτερη ουσία τους και από μία από τις δύο αντίθετες ποιότητες, δηλαδή την αρετή και την κακία. Απ' αυτό αποδεικνύεται ότι ούτε αυτοί έχουν ως ουσία τους την αγαθότητα.

31. Η ψυχή καθενός από τα άλογα ζώα είναι η ζωή του σώματος που εμψυχώνει. Και δεν έχουν αυτά τη ζωή ως ουσία, αλλά ως ενέργεια, επειδή αυτή υπάρχει σε σχέση με κάτι άλλο και όχι καθ' εαυτήν. Γιατί βλέπομε ότι αυτή (η ψυχή-ζωή) δεν έχει τίποτε άλλο, εκτός απ' όσα ενεργεί μέσω του σώματος. Γι' αυτό και όταν διαλύεται το σώμα, αναγκαστικά διαλύεται κι αυτή, επειδή είναι το ίδιο θνητή με αυτό, και ό,τι είναι αυτή, είναι και λέγεται σε σχέση με το θνητό σώμα. Γι' αυτό κι όταν το σώμα πεθάνει, πεθαίνει κι αυτή μαζί του.

32. Η ψυχή καθενός ανθρώπου είναι και ζωή του σώματος που εμψυχώνει και έχει τη ζωοποιό ενέργεια σε σχέση προς κάτι άλλο, προς το οποίο εκδηλώνεται, δηλαδή προς το σώμα που ζωοποιείται από αυτήν. Έχει τη ζωή όχι μόνο ως ενέργεια, αλλά και ως ουσία, επειδή ζει και καθ' εαυτήν. Γιατί τη βλέπομε να έχει λογική και νοερή ζωή, η οποία είναι φανερά διαφορετική από τη ζωή του σώματος και όσων ενεργούνται δια του σώματος. Γι' αυτό και όταν διαλύεται το σώμα, δε διαλύεται μαζί κι αυτή. Κι όχι μόνο δε διαλύεται μαζί με το σώμα, αλλά και παραμένει αθάνατη, επειδή η ζωή που αυτή έχει καθ' εαυτήν, δεν εκδηλώνεται ως προς κάτι άλλο, αλλά αποτελεί την ουσία της.

33. Η λογική και νοερή ψυχή, έχει ως ουσία τη ζωή, αλλά δεκτική των αντιθέτων, δηλαδή της κακίας και της αγαθότητας. Αποδεικνύεται λοιπόν ότι δεν έχει ως ουσία την αγαθότητα, καθώς ούτε και την κακία, αλλά ως κάποιες ποιότητες που ανάλογα με τη διάθεσή της βρίσκεται στη μία ή την άλλη. Και βρίσκεται όχι τοπικά, αλλά όταν η νοερή ψυχή, που έχει πάρει το αυτεξούσιο από τον Κτίστη, κλίνει σε μία από τις δύο και θελήσει να ζήσει σύμφωνα με αυτήν. Γι' αυτό και είναι κάπως σύνθετη η λογική και νοερή ψυχή, από την ενέργειά της που αναφέραμε πιο πάνω. Αυτή βέβαια η ενέργεια, επειδή εκδηλώνεται ως προς κάτι άλλο (το σώμα), δεν μπορεί να δημιουργεί σύνθεση. Η σύνθεση δημιουργείται από την ουσία της ψυχής κι από μία οποιαδήποτε από τις προαναφερθείσες αντίθετες ποιότητες, δηλαδή την αρετή και την κακία.

34. Ο υπέρτατος Νους, το άκρο αγαθό, η πάνω από τη ζωή και τη θεότητα φύση, επειδή είναι ολότελα και οπωσδήποτε ανεπίδεκτος των αντιθέτων, είναι φανερό ότι έχει την αγαθότητα όχι ως ιδιότητα, αλλά ως ουσία. Γι' αυτό και ό,τι αγαθό βάλει κανείς στο νου του, υπάρχει σ' Εκείνον ή μάλλον, Εκείνος είναι το αγαθό και είναι πάνω απ' αυτό. Και ό,τι σκεφτεί κανείς για Εκείνον, είναι αγαθό, ή μάλλον είναι αγαθότητα και υπεράγαθη αγαθότητα. Σ' Αυτόν υπάρχει και η ζωή, ή μάλλον Αυτός είναι η ζωή. Γιατί η ζωή είναι αγαθό, και η ζωή σ' Αυτόν είναι αγαθότητα. Και η σοφία υπάρχει σ' Αυτόν, ή μάλλον Αυτός είναι η σοφία· γιατί η σοφία είναι αγαθό, κι η σοφία σ' Αυτόν είναι αγαθότητα. Επίσης, η αιωνιότητα και η μακαριότητα και γενικά οποιοδήποτε αγαθό σκεφτεί κανείς. Και δεν υπάρχει εκεί διαφορά ζωής και σοφίας και αγαθότητας και των ομοίων. Γιατί η Αγαθότητα εκείνη τα συμπεριλαμβάνει όλα κατά τρόπο συγκεντρωτικό, ενιαίο και απλούστατο, και τη νοούμε και την ονομάζομε από όλα τα αγαθά. Ό,τι αγαθό νοήσει κανείς και πει περί Αυτής, είναι και ένα και αληθινό· Εκείνη όμως δεν είναι μόνο αυτό που αληθινά νοείται από αυτούς που νοούν με θεόσοφο νου και θεολογούν με πνευματοκίνητη γλώσσα, αλλά ως αχώρητη στο λόγο και στο νου μας είναι πάνω απ' αυτά και δεν απομακρύνεται από την ενιαία και υπέρλογα απλή κατάστασή Της. Είναι δηλαδή μία Αγαθότητα πανάγαθη και υπεράγαθη, και μ' αυτό μόνο και νοείται και ονομάζεται. Τούτο βέβαια, ότι ο Ποιητής και Κύριος της κτίσεως είναι πανάγαθη και υπεράγαθη Αγαθότητα κι έχει ως ουσία Του την αγαθότητα, δείχνεται από μόνες τις ενέργειές Του προς την κτίση. Γι' αυτό και είναι ολότελα και οπωσδήποτε ανεπίδεκτος της εναντιότητας προς την αγαθότητα, δηλαδή της κακίας. Γιατί ούτε και είναι εναντίον καμιάς υπάρξεως.

35. Η πανάγαθη αυτή και υπεράγαθη Αγαθότητα είναι και πηγή αγαθότητας. Γιατί και τούτο είναι αγαθό, και μάλιστα το ακρότατο αγαθό, και δεν ήταν δυνατό να λείπει από την παντέλεια Αγαθότητα. Επειδή τώρα η παντέλεια και υπερτέλεια αυτή Αγαθότητα είναι Νους, τίποτε άλλο δεν μπορεί να πηγάζει από Αυτή σαν από πηγή, παρά λόγος. Λόγος βέβαια όχι σαν το δικό μας προφορικό λόγο· γιατί τούτος δεν είναι του νου, αλλά του σώματος που κινείται από νου. Ούτε πάλι σαν το δικό μας ενδιάθετο λόγο· γιατί και τούτος γίνεται μέσα μας έχοντας σαν τύπους τους φθόγγους. Ούτε τέλος σαν το δικό μας λόγο της διάνοιας, κι ας είναι αυτός χωρίς φθόγγους, πραγματοποιούμενος με κινήσεις τελείως ασώματες· γιατί και ο λόγος αυτός της διάνοιας είναι μετά από μας, και έχει ανάγκη από διαλείμματα και μεγάλα χρονικά διαστήματα και προχωρεί διεξοδικά, πηγαίνοντας από την ατελή αρχή προς το τελικό συμπέρασμα. Αλλά ο Λόγος που πηγάζει από τη θεία Αγαθότητα είναι αντίστοιχος με τον έμφυτο σε μας λόγο που εναπόκειται στο νου μας αφότου ο Δημιουργός μάς έκανε κατ' εικόνα Του· ο λόγος αυτός είναι η γνώση που συνυπάρχει πάντοτε με το νου. Η Γνώση-Λόγος λοιπόν, η οποία συνυπάρχει πάντοτε με τον υπέρτατο νου της παντέλειας και υπερτέλειας Αγαθότητας που δεν έχει τίποτε το ατελές, είναι απαράλλακτα όσα είναι κι Εκείνη, εκτός από το ότι προέρχεται από Εκείνη. Γι' αυτό και ο υπέρτατος Λόγος είναι και λέγεται από μας Υιός, για να γνωρίσομε με βεβαιότητα ότι είναι τέλειος με τέλεια δική Του υπόσταση, γιατί έχει την ύπαρξη από τον Πατέρα και δεν υστερεί καθόλου από τον Πατέρα κατά την ουσία, αλλά είναι απαράλλακτος μ' Εκείνον, αν και όχι κατά την υπόσταση· αυτή διακρίνεται από το ότι ο Λόγος προήλθε με θεοπρεπή γέννηση από τον Πατέρα.

36. Επειδή η Αγαθότητα που σαν από πηγή προήλθε με γέννηση από την Αγαθότητα-Νου, είναι Λόγος, και λόγο χωρίς πνεύμα (πνοή), κανένας που έχει νου δεν μπορεί να εννοήσει, γι' αυτό ο εκ Θεού Θεός Λόγος έχει το Άγιο Πνεύμα, το οποίο προέρχεται και αυτό από τον Πατέρα. Το Πνεύμα αυτό δεν είναι όπως εκείνο που συνυπάρχει με τον προφορικό μας λόγο. Ούτε πάλι είναι όπως εκείνο που συνυπάρχει, αν και ασωμάτως, με τον ενδιάθετο και τον κατά διάνοια λόγο μας· γιατί και τούτο είναι μια ορμή του νου που συνεκτείνεται χρονικά με το λόγο μας κι έχει ανάγκη από τα ίδια διαστήματα κι από το ατελές προχωρεί στο ολοκληρωμένο. Ενώ Εκείνο, το Πνεύμα του υπέρτατου Λόγου, είναι κατά κάποιο τρόπο ένας έρωτας ανέκφραστος του Πατέρα προς το Λόγο που γεννήθηκε με τρόπο απόρρητο. Το ίδιο Πνεύμα -Έρωτα έχει και ο αγαπημένος Λόγος και Υιός προς τον Πατέρα. Το έχει όμως ως συμπροερχόμενο με Αυτόν από τον Πατέρα και αναπαυόμενο σ' Αυτόν λόγω της κοινής Τους φύσεως. Από τον Λόγο, που σαρκώθηκε και μας συναναστράφηκε, μάθαμε το όνομα της διαφορετικής προελεύσεως του Πνεύματος από τον Πατέρα, και ότι Αυτό δεν είναι μόνο του Πατέρα, αλλά και του Υιού. Μας είπε δηλαδή: «Το Πνεύμα της αλήθειας, το οποίο

εκπορεύεται από τον Πατέρα»(Ιω. 15, 26). Από αυτό μαθαίνομε ότι δεν είναι μόνο ο Λόγος, αλλά και το Πνεύμα που προέρχεται από τον Πατέρα, όχι όμως με γέννηση, αλλά με εκπόρευση. Επίσης, ότι είναι και του Υιού που το έχει από τον Πατέρα, αφού είναι Πνεύμα αλήθειας και σοφίας και λόγου. Γιατί η αλήθεια και η σοφία είναι Λόγος κατάλληλος για τον Γεννήτορα. Αυτός ο Λόγος συγχαίρει με τον Πατέρα που χαίρεται γι' Αυτόν, σύμφωνα μ' εκείνο που Αυτός είπε με τον Σολομώντα: «Εγώ ήμουν που χαιρόμουν μαζί Του»(Παροιμ. 8, 30. Δεν είπε χαιρόμουν, αλλά χαιρόμουν μαζί Του. Αυτή η προαιώνια χαρά του Πατέρα και του Υιού είναι το Άγιο Πνεύμα, επειδή είναι και των δύο κατά τη χρήση (γι' αυτό και στέλνεται και από τους δύο σ' όσους είναι άξιοι), αλλά μόνο του Πατέρα κατά την ύπαρξη (γι' αυτό και μόνο από Αυτόν εκπορεύεται ως ύπαρξη).

37. Έρωτα, που είναι εικόνα αυτού του υπέρτατου Έρωτα, έχει κι ο νους μας, ο οποίος δημιουργήθηκε κατ' εικόνα Θεού, προς τη γνώση που προέρχεται από αυτόν και που υπάρχει χωρίς διακοπή μέσα σ' αυτόν. Ο έρωτας αυτός είναι από το νου και μέσα στο νου, πηγάζοντας από αυτόν μαζί με τον εσώτατο λόγο. Εναργέστατη απόδειξη του πράγματος, ακόμη και για εκείνους που δεν μπορούν να βλέπουν τα βάθη του εσωτερικού τους, είναι η ακόρεστη έφεση των ανθρώπων για τη γνώση. Σ' εκείνον όμως τον αρχέτυπο νου, σ' εκείνη την παντέλεια και υπερτέλεια Αγαθότητα στην οποία τίποτε το ατελές δεν υπάρχει, ο θείος Έρωτας (το Πνεύμα) είναι απαράλλακτα όλα όσα κι εκείνη η Αγαθότητα, εκτός από το ότι αυτός προέρχεται από εκείνη. Γι' αυτό κι ο Έρωτας αυτός είναι και λέγεται από μας Πνεύμα Άγιο και άλλος Παράκλητος(Ιω. 14, 16), ως συνακόλουθος του Λόγου, για να γνωρίσομε από αυτό ότι είναι τέλειος, με τέλεια δική Του υπόσταση, και δεν υστερεί διόλου κατά την ουσία από τον Πατέρα, αλλ' είναι απαράλλακτα ο ίδιος και με τον Υιό και τον Πατέρα, αν και όχι κατά την υπόσταση· αυτή διακρίνεται από το ότι (ο Έρωτας-Πνεύμα) προέρχεται από τον Θεό Πατέρα με θεοπρεπή εκπόρευση. Κι έτσι να μελετούμε ένα Θεό, αληθινό και τέλειο, σε τρεις υποστάσεις αληθινές και τέλειες. Όχι τριπλό, άπαγε, αλλά απλό, γιατί δεν είναι κάποια τριπλή αγαθότητα, ούτε τριάδα από αγαθότητες· είναι Τριάδα αγία και σεβάσμια και προσκυνητή η υπέρτατη Αγαθότητα, η οποία ρέει αρρεύστως από τον εαυτό Της στον εαυτό Της κι έχει εγκαθιδρυθεί προαιώνια πάνω στον εαυτό Της θεοπρεπώς. Είναι απεριόριστη και ορίζεται μόνο από τον εαυτό Της· είναι το όριο όλων, εκτείνεται πέρα απ' όλα και κανένα από τα όντα δεν αφήνει έξω Της.

38. Επίσης, και η νοερή και λογική φύση των Αγγέλων έχει νου και λόγο από το νου και έρωτα του νου προς τον λόγο, που και αυτός πηγάζει από το νου και συνυπάρχει πάντοτε με το λόγο και το νου, και θα μπορούσε να ονομαστεί και πνεύμα, αφού από τη φύση του συνακολουθεί το λόγο. Αλλά το πνεύμα αυτό δεν είναι ζωοποιό, γιατί δεν έλαβε από το Θεό ενωμένο μαζί του γήινο σώμα, για να λάβει και ζωοποιό και συνεκτική δύναμη γι' αυτό. Ενώ η νοερή και λογική φύση της ψυχής, επειδή δημιουργήθηκε μαζί με γήινο σώμα, έλαβε ζωοποιό το πνεύμα από το Θεό, και μ' αυτό συνέχει και ζωοποιεί το ενωμένο μαζί της σώμα. Απ' αυτό γίνεται φανερό σ' εκείνους που μπορούν να εννοούν, ότι το πνεύμα του ανθρώπου που ζωοποιεί το σώμα του είναι νοερός έρωτας. Κι έχει την ύπαρξή του από το νου και ανήκει στο λόγο· είναι μέσα στο νου και στο λόγο κι έχει μέσα του και το λόγο και το νου. Και η ψυχή έχει εκ φύσεως τέτοια αγαπητική συνάφεια με το σώμα, μέσω του πνεύματος, ώστε δε θέλει ποτέ να το εγκαταλείψει, μήτε το εγκαταλείπει, αν δεν ασκηθεί βία από κάποια βαριά αρρώστια ή από εξωτερικό τραυματισμό.

39. Η νοερή και λογική φύση της ψυχής, επειδή μόνο αυτή έχει νου και λόγο και πνεύμα ζωοποιό, αυτή μόνο και έχει δημιουργηθεί κατ' εικόνα του Θεού, περισσότερο και από τους ασώματους Αγγέλους. Το προνόμιο αυτό το έχει αμετάβλητο και αν ακόμη δεν εννοήσει την αξία της, και αν δε φρονεί και δε ζει αντάξια του Θεού που τη δημιούργησε κατ' εικόνα Του. Γι' αυτό και μετά την παράβαση των Πρωτοπλάστων στον Παράδεισο, οπότε υποστήκαμε, πριν από το θάνατο του σώματος, το θάνατο της ψυχής που είναι ο χωρισμός της ψυχής από το Θεό, και χάσαμε το «καθ' ομοίωσιν», δεν χάσαμε και το «κατ' εικόνα». Όταν λοιπόν η ψυχή αποστρέφεται τη σχέση προς τα χειρότερα (τα αισθητά), και προσκολλάται με αγάπη στο Θεό και υποτάσσεται σ' Αυτόν με τους τρόπους και τα έργα της αρετής, φωτίζεται από Αυτόν και ομορφαίνει, καθώς βελτιώνεται και υπακούει στις εντολές και τις παραινέσεις Του, από τις οποίες και λαμβάνει την αιώνια αληθινή

ζωή. Με αυτήν, αθανατίζει και το ενωμένο μαζί της σώμα που θα επιτύχει στον ορισμένο καιρό την υποσχεμένη ανάσταση και θα γίνει μέτοχο της αιώνιας δόξας. Όταν όμως δεν αποφεύγει την προς τα χειρότερα σχέση και την πτώση της σ' αυτά, απ' όπου προξενεί στην εικόνα του Θεού αισχύνη και ατιμία, αποξενώνεται και εξορίζεται από το Θεό, ο οποίος είναι η όντως μακάρια και αληθινή ζωή. Έτσι, επειδή πρώτη αυτή εγκατέλειψε το Θεό, εγκαταλείπεται δίκαια από Αυτόν.

40. Η μετά την υπέρτατη Τριάδα τριαδική φύση, δηλαδή η ανθρώπινη ψυχή, επειδή έχει δημιουργηθεί από Εκείνη κατ' εικόνα Της περισσότερο απ' ό,τι οι άλλες φύσεις, κι είναι νοερή, λογική και πνευματική, οφείλει να κρατά την τάξη της και ν' ακολουθεί μόνο το Θεό, μόνο κάτω από το ζυγό Του να μπαίνει και μόνο σ' Αυτόν να υποτάσσεται και να υπακούει. Ακόμη, σ' Αυτόν μόνο να αποβλέπει και να στολίζει τον εαυτό της με την ακατάπαυστη μνήμη και θεωρία Του και με τη σφοδρότατη και διάπυρη προς Αυτόν αγάπη. Με αυτά επισύρει με θαυμαστό τρόπο στον εαυτό της, ή μάλλον επέσυρε κάποτε, τη μυστική και απόρρητη εκείνη αίγλη της φύσεώς της· και τότε έχει αληθινά το «κατ' εικόνα Θεού και ομοίωσιν» και γίνεται χαριτωμένη, σοφή και θεία. Γιατί διδάσκεται από την αίγλη αυτή, ή με φανερή παρουσία της, ή με αφανή προσέγγισή της, να αγαπά, περισσότερο τώρα, το Θεό παραπάνω από τον εαυτό της και τον πλησίον όπως τον εαυτό της, και από αυτό και τη δική της αξία και τάξη να γνωρίζει και να διατηρεί, και τον εαυτό της ν' αγαπά αληθινά. Αντίθετα, όποιος αγαπά την αδικία, μισεί την ψυχή του(Ψαλμ. 10, 5), και ξεσχίζοντας και αχρηστεύοντας το «κατ' εικόνα Θεού» που έχει, παθαίνει κάτι παραπλήσιο μ' εκείνους που από παραφροσύνη χωρίς να το αισθάνονται καταξεσχίζουν ελεεινά τις σάρκες τους. Γιατί κι αυτός, χωρίς να το αισθάνεται, καταστρέφει και καταξεσχίζει αθλιότατα την έμφυτη καλλονή του, κατασυντρίβοντας ανόητα τον εσωτερικό τριαδικό και υπερκόσμιο στολισμό της ψυχής του, τον οποίο δημιουργεί η αγάπη. Υπάρχει πιο άδικο και πιο ολέθριο, να μη θυμάται κανείς και να μη θέλει να βλέπει συνεχώς και να αγαπά Εκείνον που τον δημιούργησε και τον στόλισε κατ' εικόνα Του, και γι' αυτό του δίνει τη δύναμη της γνώσεως και της αγάπης, και σ' εκείνους που τη χρησιμοποιούν καλά επιδαψιλεύει επιπλέον και τις ανέκφραστες δωρεές Του και την αιώνια ζωή;

41. Ένας από τους χειρότερους εχθρούς της ψυχής μας και εξαιρετικά χειρότερος από τους άλλους είναι ο νοητός και αρχέκακος όφις, που έγινε τώρα αγγελιοφόρος της κακίας του προς τους ανθρώπους με την πονηρή συμβουλή του. Είναι τόσο κατώτερος και χειρότερος όλων, όσο επιθύμησε υπερήφανα να εξομοιωθεί στην εξουσία με τον Δημιουργό του, από τον οποίο όμως τόσο εγκαταλείφθηκε δίκαια, όσο αυτός πρώτος τον είχε εγκαταλείψει. Και τόσο πολύ ο διάβολος εγκατέλειψε το Θεό, ώστε να γίνει αντίθετος και εχθρός Του και κηρυγμένος αντίπαλος. Αν λοιπόν Εκείνος είναι η Αγαθότητα και ο Ζωοποιός όσων ζούνε, αυτός είναι η καθαυτό κακία και ο νεκροποιός. Αφού λοιπόν Εκείνος έχει ως ουσία την Αγαθότητα και είναι φύση τελείως ανεπίδεκτη της κακίας, ώστε ούτε να τον πλησιάζουν δεν πρέπει όσοι έχουν μια οποιαδήποτε κακία, πόσο μάλλον απωθεί μακριά Του τον δημιουργό και αρχηγό της κακίας και αίτιο αυτής και στους άλλους; Ο πονηρός τώρα, επειδή η ουσία του είναι η ζωή κι όχι η κακία, γι' αυτό και μένει αθάνατος σ' αυτήν. Η ουσία του βέβαια ήταν δεκτική κακίας κι ο ίδιος είχε τιμηθεί με αυτεξουσιότητα, για να υποτάσσεται θεληματικά και να προσκολλάται στην αέναη πηγή της Αγαθότητας κι έτσι να γίνει μέτοχος της αληθινής ζωής. Επειδή όμως με τη θέλησή του δόθηκε στην κακία, στερείται την αληθινή ζωή, διωγμένος δίκαια από αυτήν, από την οποία αυτός πρώτος έφυγε. Και έγινε πνεύμα νεκρό, όχι κατά την ουσία (γιατί δεν υπάρχει ουσία νεκρότητας), αλλά γιατί απέβαλε την αληθινή ζωή. Αυτός λοιπόν, καθώς δεν αισθάνεται κόρο από την ορμή προς την κακία και προσθέτει κακία πάνω στην κακία αθλιότατα, κάνει τον εαυτό του νεκροποιό πνεύμα και σπεύδει να οδηγεί και τον άνθρωπο σε συμμετοχή της νεκρώσεώς του.

42. Ο διάβολος, ο μεσίτης και πρόξενος της νεκρώσεως, χρησιμοποίησε παλιά, στον Παράδεισο του Θεού(Γεν.3, 1), το φίδι που είναι σκολιό (κινείται ελικοειδώς), επειδή κι ο ίδιος είναι σκολιός στους τρόπους και αφάνταστα δόλιος. Όχι πώς έγινε αυτός φίδι —κάτι τέτοιο μόνο κατά φαντασία μπορεί να κάνει, δίστασε όμως τότε να το δοκιμάσει από φόβο να μη γίνει αντιληπτός. Αλλά, μη έχοντας εμπιστοσύνη στη φανερή συνάντηση, προτίμησε τη δόλια, μέσω του φιδιού, με την οποία πίστευε ότι θα μείνει άγνωστος. Ήθελε, εμφανιζόμενος σαν φίλος, να εισηγηθεί ό,τι εχθρικότερο, και με την παράδοξη προσλαλιά —παράδοξη, γιατί το αισθητό φίδι δεν ήταν λογικό, ούτε μιλούσε

ως τότε—, να αιφνιδιάσει την Εύα που θα τον άκουγε, και να την πάρει ολότελα με το μέρος του και να την κάνει υποχείριά του με τα τεχνάσματά του. Κι έτσι να τη μάθει αμέσως να υποτάσσεται στα χειρότερα και να γίνει δούλη σ' εκείνα, στα οποία της έλαχε επάξια να βασιλεύει, γιατί μόνη αυτή απ' όλα τα όντα που έχουν αίσθηση έχει τιμηθεί με λόγο κι έχει πλαστεί από το χέρι του Θεού κατ' εικόνα Του. Παραχώρησε όμως και ο Θεός, για να δει ο άνθρωπος τη συμβουλή που του έδωσε το χειρότερο —πόσο χειρότερο δεν είναι το φίδι από τον άνθρωπο;— και να εννοήσει καθαρά ότι δεν είναι καθόλου ωφέλιμη. Να θεωρήσει τότε τελείως ανάξιά του την υποταγή στο φανερά χειρότερο και να φυλάξει την πίστη του στον Κτίστη, τηρώντας την εντολή Του. Κι έτσι να γίνει εύκολα νικητής εκείνου που ξέπεσε από την πραγματική ζωή, να λάβει δίκαια τη μακάρια αθανασία και να ζήσει αιώνια έχοντας μέσα του το Θεό.

43. Τίποτε δεν είναι καλύτερο από τον άνθρωπο ώστε να σκεφτεί και να σχηματίσει γνώμη και με αυτή να γνωρίσει και να πάρει ό,τι τον συμφέρει. Αρκεί μόνο να κρατά την τάξη του και να γνωρίζει τον εαυτό του και τον μόνο καλύτερό του, το Θεό. Και να τηρεί όσα μάθει από Εκείνον, ενώ δταν σκέφτεται όσα δεν έμαθε από Εκείνον, να τον παίρνει σύμβουλο. Γιατί κι οι Άγγελοι, αν και ανώτεροι στην αξία από μάς, εντούτοις υπηρετούν στις σχετικές μ' εμάς βουλές του Θεού, αποστελλόμενοι για χάρη εκείνων που μέλλουν να κληρονομήσουν τη σωτηρία(Εβρ. 1, 14) —όχι όλοι βέβαια οι Άγγελοι, αλλά όσοι είναι αγαθοί και φύλαξαν την τάξη τους. Έχουν κι εκείνοι από το Θεό νου, λόγο και πνεύμα, ενωμένα εκ φύσεως αυτά τα τρία, και οφείλουν όπως εμείς να υπακούουν στο Δημιουργό νου και Λόγο και Πνεύμα. Πλεονεκτούν έναντι ημών σε πολλά, υπολείπονται όμως, όπως είπαμε και θα ξαναπούμε, στο ότι δεν είναι κατ' εικόνα του Δημιουργού. Γιατί εμείς έχομε γίνει κατ' εικόνα Θεού, περισσότερο από εκείνους.

44. Οι Άγγελοι έχουν αναλάβει να υπηρετούν με δύναμη το Δημιουργό και έλαβαν ως κλήρο τους μόνο το να άρχονται· δεν τάχθηκαν να άρχουν πάνω στους κατωτέρους τους, εκτός αν σταλούν προς τούτο από τον Εξουσιαστή των πάντων. Ο σατανάς όμως επιθύμησε να άρχει υπερήφανα παρά την γνώμη του Δημιουργού, κι αφού άφησε την τάξη του μαζί με τους συναποστάτες αγγέλους, εγκαταλείφθηκε δικαίως από την αληθινή Πηγή της ζωής και του φωτός και ντύθηκε το θάνατο και το αιώνιο σκοτάδι. Ο άνθρωπος όμως τάχθηκε όχι μόνο να άρχεται, αλλά και να άρχει πάνω σε όλα τα επίγεια(Γέν. 1, 28). Γι' αυτό ο αρχέκακος σατανάς τον φθόνησε και μεταχειρίστηκε κάθε μηχανή για να τον καθαιρέσει από την αρχή. Επειδή όμως δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει βία γιατί εμποδιζόταν από τον Εξουσιαστή των πάντων, ο οποίος δημιούργησε τη λογική φύση ελεύθερη και αυτεξούσια, υπέβαλε στον άνθρωπο με δόλο την συμβουλή που θα τον καθαιρούσε από την αρχή. Και εξαπάτησε, ή μάλλον έπεισε τους ανθρώπους να περιφρονήσουν, να μην υπολογίσουν καθόλου και να αθετήσουν την εντολή του Θεού, ή μάλλον και να αντιταχθούν και να κάνουν τα αντίθετα. Και τότε, αφού γίνουν συμμέτοχοι της ανταρσίας του, να γίνουν συμμέτοχοι και του αιώνιου σκότους και της νεκρώσεως.

45. Κάποτε νεκρώνεται και η λογική ψυχή, κι ας έχει τη ζωή ως ουσία της· τούτο μας το δίδαξε ο μέγας Παύλος γράφοντας: «Η χήρα που ζει στη σπατάλη, έχει πεθάνει, κι ας είναι ζωντανή»(Α΄ Τιμ. 5, 6). Δεν είναι ανάρμοστο να υποθέσομε ότι τούτο το είπε και γι' αυτό που μιλάμε τώρα, δηλαδή για τη λογική ψυχή. Η ψυχή δηλαδή που έχασε τον πνευματικό Νυμφίο της, αν δεν έχει συστολή και πένθος και δε βαδίζει το στενό και γεμάτο θλίψεις δρόμο της μετάνοιας, αλλά είναι σε μιά διάχυση και σε μιά παράδοση και σπατάλη του εαυτού της στις ηδονές, αυτή η ψυχή ενώ ζεί (γιατί κατά την ουσία της είναι αθάνατη), έχει ωστόσο πεθάνει. Γιατί είναι δεκτική του χειρότερου θανάτου, όπως είναι και της καλύτερης ζωής. Αλλά κι αν ο Παύλος «χήρα» εννοεί αυτή που έχασε το σωματικό νυμφίο και ζει σπάταλα και σαρκικά, οπωσδήποτε εννοεί ότι έχει πεθάνει κατά την ψυχή. Ο ίδιος λέει αλλού: «Ενώ ήμαστε νεκροί εξαιτίας των παραπτωμάτων μας, ο Θεός μάς έδωσε ζωή μαζί με το Χριστό»(Εφ. 2, 5). Επίσης στο θάνατο της ψυχής αναφέρεται και το ρητό: «Είναι αμαρτία που οδηγεί στο θάνατο»(Α΄ Ιω. 5, 16). Αλλά και ο Κύριος που διέταξε κάποιον να αφήσει τους νεκρούς να θάβουν τους νεκρούς(Ματθ. 8, 22), οπωσδήποτε φανέρωσε ότι οι ενταφιαστές εκείνοι ήταν νεκροί κατά την ψυχή, επειδή ζούσαν σαρκικά.

46. Οι προπάτορες του ανθρώπινου γένους, επειδή απομάκρυναν θεληματικά από τον εαυτό τους τη μνήμη και τη θεωρία του Θεού και αψήφησαν την εντολή Του και συμφώνησαν με το νεκρό

πνεύμα του σατανά και έφαγαν από το απαγορευμένο δένδρο αντίθετα με τη θέληση του Δημιουργού, γυμνώθηκαν από τα φωτεινά και ζωηφόρα ενδύματα της ουράνιας λάμψεως κι έγιναν —αλοίμονο— σαν τον σατανά και αυτοί νεκροί κατά το πνεύμα. Επειδή όμως ο σατανάς δεν είναι μόνο νεκρό πνεύμα, αλλά νεκρώνει κι εκείνους που τον πλησιάζουν, κι επειδή αυτοί που έγιναν μέτοχοι της νεκρώσεώς του, είχαν και σώμα, μέσω του οποίου ολοκληρώθηκε σε έργο η θανατηφόρα συμβουλή, μετέδωσαν —αλοίμονο— και στα σώματά τους τα νεκρά και νεκροποιά εκείνα πνεύματα της νεκρώσεως. Και θα διαλυόταν αμέσως το ανθρώπινο σώμα και θα γύριζε στη γη από την οποία και είχε πλαστεί, αν δεν το συγκρατούσε η θεία πρόνοια και δύναμη, ώστε να περιμένει την απόφαση Εκείνου που ενεργεί τα πάντα με μόνο το λόγο Του, χωρίς την οποία τίποτε απ' όσα γίνονται, δεν μπορεί να γίνει. Κι αυτή η απόφαση παίρνεται πάντοτε με δικαιοσύνη. Γιατί, όπως λέει ο ιερός Ψαλμωδός, ο Κύριος είναι δίκαιος κι αγαπά τη δικαιοσύνη(Ψαλμ. 10, 7).

47. Ο Θεός, κατά τη Γραφή, δε δημιούργησε το θάνατο(Σ. Σολ. 1, 13). Αλλά ακόμη εμπόδισε και να δημιουργηθεί τούτος, όσο χρειαζόταν και όσο επιτρεπόταν από τη δικαιοσύνη Του να εμποδίζει εκείνους που ο Ίδιος έκανε αυτεξούσιους. Τους είπε δηλαδή από πριν το θέλημά Του που οδηγούσε στην αθανασία, και για να τους προφυλάξει όσο το δυνατόν περισσότερο, έκανε εντολή Του την ζωοποιό συμβουλή. Και προείπε φανερά και απείλησε ότι η αθέτηση της ζωοποιού εντολής Του θα ήταν θάνατος, ώστε, ή από πόθο του Θεού ή από τη γνώση Του ή από φόβο, να αποφύγουν το θάνατο. Γιατί ο Θεός επιζητεί, γνωρίζει και μπορεί να κάνει αυτό που συμφέρει σε κάθε κτίσμα. Αν μόνο το γνώριζε, αλλά δεν το επιζητούσε, τότε θα εμπόδιζε και δε θ' άφηνε να γίνει εκείνο που γνώριζε καλά. Αν το αγαπούσε μόνον, αλλά δεν το ήξερε ή δεν μπορούσε να το κάνει, τότε, παρόλο που θα το ήθελε, το ποθούμενο και γνωριζόμενο θα έμενε απραγματοποίητο. Αφού λοιπόν πάρα πολύ επιζητεί και γνωρίζει και μπορεί το συμφέρον μας, ό,τι μάς έρχεται από Εκείνον, έστω και χωρίς να το θέλομε, οπωσδήποτε για το συμφέρον μας έρχεται· σ' όποιο όμως δοθούμε εκούσια, ως αυτεξούσιοι, υπάρχει μεγάλος φόβος μήπως είναι ασύμφορο. Όταν δε, με πρόνοια του Θεού, έχει απαγορευτεί ένα μόνο απ' όλα, όπως στην περίπτωση του Παραδείσου(Γέν. 2, 16-17), είτε στο Ευαγγέλιο από τον Κύριο, είτε στους Ισραηλίτες από τους Προφήτες, είτε στο νόμο της χάρης από τους Αποστόλους του Κυρίου και τους διαδόχους τους, τότε είναι φανερά ανωφελέστατο και ολεθριότατο να το ποθεί κανείς από μόνος του και να σπεύδει προς αυτό. Κι αν κανένας άλλος μάς το προτείνει αυτό και μάς οδηγεί να σπεύδομε προς αυτό, είτε παρακινώντας μας με λόγια, είτε παρασύροντας με φιλικό σχήμα, αυτός είναι φανερά αντίπαλος της ζωής μας και εχθρός.

48. Έπρεπε λοιπόν, ή από πόθο Εκείνου που ποθεί να ζούμε (προς τί δηλαδή μάς έπλασε να ζούμε, αν δεν το ήθελε αυτό εξαιρετικά;), ή γνωρίζοντας ότι Εκείνος γνωρίζει καλύτερα από μάς το συμφέρον μας (πώς δεν το γνωρίζει ασυγκρίτως καλύτερα από μάς, Εκείνος που μας έδωσε τη γνώση και είναι Κύριος των γνώσεων(Α΄ Βασ. 2, 3);) ή από φόβο της παντοδύναμης εξουσίας Του, έπρεπε για όλα αυτά να μην απατηθούμε, να μην παρασυρθούμε και να μην πεισθούμε τότε και παραβούμε την εντολή και τη συμβουλή Εκείνου, όπως ούτε τώρα τις σωτήριες εντολές και συμβουλές που μας δίνει ύστερα από εκείνη. Όπως τώρα εκείνοι που δεν προτιμούν να αντιπαρατάσσονται γενναία κατά της αμαρτίας, περιφρονούν τις θείες εντολές και βαδίζουν τον αντίθετο δρόμο, δηλαδή αυτόν που οδηγεί στον εσωτερικό και αιώνιο θάνατο, αν δε θεραπεύσουν με τη μετάνοια την ψυχή τους· έτσι και στο ζεύγος εκείνο των προπατόρων, επειδή δεν αντιστάθηκαν στα λόγια του σατανά, που τους έπειθαν να απειθήσουν στο Θεό και παρέβλεψαν την εντολή, πραγματοποιήθηκε αμέσως η προεξαγγελμένη απόφαση Εκείνου που κρίνει με δικαιοσύνη. Σύμφωνα με αυτήν, μόλις έφαγαν από το δένδρο, πέθαναν. Και τότε κατάλαβαν στην πράξη τι σήμαινε η λησμονημένη από αυτούς εντολή της αλήθειας και της αγάπης και της σοφίας και της δυνάμεως, και κρύβονταν από ντροπή, αφού γυμνώθηκαν(Γέν. 3, 7-8) από τη δόξα εκείνη που ζωοποιεί κατά θεϊκό τρόπο και τα αθάνατα πνεύματα, χωρίς την οποία η ζωή των πνευμάτων είναι και πιστεύεται πολύ χειρότερη από πολλούς θανάτους.

49. Ότι δεν ήταν ακόμη ωφέλιμο να φάνε οι πρωτόπλαστοι από εκείνο το δένδρο, το φανερώνει κι ο Θεολόγος Γρηγόριος που λέει: «Το φυτό εκείνο ήταν θεωρία, κατά τη δική μου άποψη, την οποία μόνον οι τελειότεροι μπορούν να επιχειρήσουν. Δεν είναι όμως καλή για όσους είναι ακόμη ατελείς και την επιθυμούν λαίμαργα, όπως ούτε η τέλεια τροφή ωφελεί όσους είναι ακόμη νήπια και

χρειάζονται γάλα». Αλλά κι αν δεν θέλει κανείς να συσχετίσει μεταφορικά το δένδρο εκείνο και τον καρπό του με τη θεωρία, πιστεύω ότι δεν είναι πολύ δύσκολο να εννοήσει ότι δεν ήταν ωφέλιμο στους πρωτόπλαστους, επειδή εκείνοι ήταν ακόμη ατελείς. Νομίζω δηλαδή ότι με την αίσθησή τους το είδαν και έφαγαν απ' αυτό, και ότι εκείνο ήταν το πιο ευχάριστο απ' όσα δένδρα υπήρχαν στόν Παράδεισο. Η πολύ ευχάριστη όμως τροφή των αισθήσεων δεν είναι από τα όντως κι από κάθε άποψη καλά, ούτε από τα πάντοτε καλά, ούτε από τα καλά για όλους, αλλά είναι καλή για όσους μπορούν να τη χρησιμοποιούν έτσι που να μην τους νικά, όταν πρέπει και όσο χρειάζεται και προς δόξαν του Δημιουργού. Για εκείνους όμως που δεν κάνουν τέτοια χρήση της, δεν είναι καλή. Γι' αυτό νομίζω ότι ονομάστηκε το δένδρο εκείνο, «δένδρο που δίνει τη γνώση του καλού και του κακού»(Γέν. 2, 17). Γιατί μόνο οι τέλειοι στην έξη της θείας θεωρίας και της αρετής μπορούν να έρχονται σ' επαφή με τα πολύ ευχάριστα των αισθήσεων, χωρίς ν' απομακρύνουν το νου τους από τη θεωρία του Θεού και από τους ύμνους και τις προσευχές προς Αυτόν, αλλά να μετατρέπουν τα ωραία του κόσμου σε υλικό και αφορμή της ανατάσεως προς το Θεό και να συγκρατούν τελείως την ηδονή της αισθήσεως με τη νοερή κίνηση προς τα ανώτερα. Και αν η ηδονή της αισθήσεως είναι ασυνήθιστη και μεγάλη και πολύ δυνατή, τότε ακόμη περισσότερο, για το ασυνήθιστο ακριβώς, να μην κενώνουν το λογιστικό μέρος της ψυχής τους προς εκείνο που ενώ είναι κακό, νομίζεται καλό από όποιον κυριεύθηκε τελείως απ' αυτό και νικήθηκε.

50. Στους προπάτορες επομένως, οι οποίοι έπρεπε, ζώντας στον ιερό εκείνο χώρο του Παραδείσου, να μη λησμονούν ποτέ το Θεό, ήταν ωφέλιμο να γυμναστούν ακόμη περισσότερο και κατά κάποιο τρόπο σαν παιδιά να εξασκηθούν στα γενικώς και όντως καλά και να τελειοποιηθούν στην έξη της θεωρίας, και όχι, ενώ ήταν ακόμη ατελείς, να προχωρήσουν στη δοκιμή πραγμάτων που είναι σε μία μέση κατάσταση —ούτε καλά, ούτε κακά— και που ανάλογα με την ισχύ αυτών που τα χρησιμοποιούν, μεταβαίνουν εύκολα προς το καλό ή το κακό. Και μάλιστα πραγμάτων που από τη φύση τους προσελκύουν και κυριαρχούν στις αισθήσεις και απορροφούν τελείως το νου και δίνουν ευχέρεια στις πονηρές πράξεις και παρουσιάζουν ως αξιόπιστο τον αρχηγό και δημιουργό των παθών αυτών, που η αρχή τους —υστέρα από το διάβολο— είναι η εμπαθής κατανάλωση των πολύ απολαυστικών φαγητών. Γιατί αν, κατά την ιερή ιστορία, και μόνον η θέα του δένδρου έκανε ευκολοπαράδεκτο το φίδι και αξιόπιστο συμβουλάτορα, πόσο μάλλον η άφθονη από αυτό τροφή; Άρα δεν είναι σαφές ότι δεν ήταν ακόμη ωφέλιμο να δοκιμάσουν από αυτό με την αίσθηση οι προπάτορες; Άρα δεν έπρεπε, αφού έφαγαν όταν δεν έπρεπε, να εξοριστούν από τον Παράδεισο του Θεού(Γέν. 3, 23-24), για να μην κάνουν βουλευτήριο και εργαστήριο της κακίας τον θεϊκό εκείνο χώρο; Και άρα δεν έπρεπε να υποστούν αμέσως και το θάνατο του σώματος οι παραβάτες; Ο Κύριος όμως έδειξε μακροθυμία.

51. Την απόφαση του θανάτου της ψυχής την έβαλε στο δρόμο της εκτελέσεως η παράβαση, σύμφωνα με τη δικαιοσύνη του Δημιουργού· αφού δηλαδή τον εγκατέλειψαν οι πρωτόπλαστοι, τους άφησε δίχως να τους εξαναγκάσει, γιατί τους είχε κάνει αυτεξούσιους. Η απόφαση λοιπόν εκείνη ανακοινώθηκε φιλάνθρωπα από το Θεό εκ των προτέρων(Γέν. 2, 17), για τους λόγους που αναπτύξαμε. Ανέστειλε όμως και ανέβαλε τότε την απόφαση του σωματικού θανάτου· και όταν τελικά τη γνωστοποίησε, από βάθος σοφίας και υπερβολή φιλανθρωπίας, επιφύλαξε την πραγματοποίησή της για το μέλλον. Γιατί δεν είπε στον Αδάμ «επίστρεψε στη γη», αλλά «είσαι γη και στη γη θα επιστρέψεις»(Γεν. 3, 19). Απ' αυτό βγαίνει για κείνους που ακούνε με σύνεση, ότι ο Θεός δε δημιούργησε θάνατο(Σ. Σολ. 1, 13) ούτε ψυχής, ούτε σώματος. Γιατί ούτε πρωτύτερα είπε προστακτικά «πεθάνετε όταν φάτε», αλλά είπε «θα πεθάνετε όταν φάτε»· ούτε τώρα είπε, «επίστρεψε στη γη», αλλά «θα επιστρέψεις», προαναγγέλλοντας και αφήνοντας και μη εμποδίζοντας, με δικαιοσύνη, εκείνο που θα γινόταν.

52. Έμελλε λοιπόν να συμβεί στους προπάτορες εκείνους ο θάνατος, όπως περιμένει κι εμάς που ζούμε ακόμη. Θνητό έγινε το σώμα μας. Κι αυτό είναι, για να πω έτσι, ένας μακρός θάνατος, ή μάλλον μύριοι θάνατοι, που διαδέχεται ο ένας τον άλλον, μέχρις ότου τελικά φτάσομε στον ένα και τελευταίο και μακραίωνα θάνατο. Γινόμαστε δηλαδή μέσα στη φθορά, κι ενώ γινόμαστε, φθειρόμαστε, μέχρις ότου πάψομε και να γινόμαστε και να φθειρόμαστε. Και δεν είμαστε πράγματι ποτέ οι ίδιοι, κι ας φαινόμαστε ότι είμαστε ίδιοι σ' εκείνους που δεν προσέχουν. Όπως η φωτιά,

όταν αρπάξει ένα λεπτό καλάμι από την άκρη, είναι διαφορετική τη μιά φορά και την άλλη κι έχει μέτρο της διάρκειάς της το μήκος του καλαμιού, έτσι κι εμείς, που όμοια μεταβαλλόμαστε, έχομε μέτρο ο καθένας το διάστημα του βίου του.

53. Για να μην αγνοούμε ολότελα την υπερβολή της φιλανθρωπίας και το βάθος της σοφίας του Θεού, θα πούμε για ποιους λόγους, ενώ ανέβαλε το τέλος του θανάτου, παρέτεινε ακόμη όχι λίγο τη ζωή του ανθρώπου. Έδειξε πρώτα ότι τιμωρεί με ευσπλαχνία, ή μάλλον ότι αμελεί τη δίκαιη τιμωρία, για να μην απελπιστούμε τελείως. Έδωσε επίσης καιρό για μετάνοια και θεάρεστη ζωή από την αρχή. Παρηγόρησε με τις διαδοχικές γεννήσεις τη λύπη του θανάτου. Αύξησε το γένος με τους απογόνους, ώστε αρχικά ο αριθμός των γεννήσεων να υπερβαίνει κατά πολύ τον αριθμό των θανάτων. Στη θέση ενός Αδάμ, που με το κάλλος του αισθητού φυτού έγινε αξιολύπητος και φτωχός, ανέδειξε πολλούς που από τα αισθητά απέκτησαν τον μακάριο πλούτο της θεογνωσίας, της αρετής, της γνώσεως και της θεϊκής ευμένειας. Μάρτυρες είναι ο Σήθ, ο Ενώς, ο Ενώχ, ο Νώε, ο Μελχισεδέκ, ο Αβραάμ και όσοι σύγχρονοί τους ή παλιότεροι ή μεταγενέστεροι αναδείχθηκαν ισάξιοι ή παρόμοιοι μ' αυτούς. Από αυτούς όμως τους τόσους και τόσο μεγάλους, κανείς δεν έζησε τελείως αναμάρτητα, ώστε να μπορέσει να ισοφαρίσει την ήττα εκείνη των προπατόρων και να θεραπεύσει το τραύμα της ρίζας του ανθρώπινου γένους και να επαρκέσει για τον αγιασμό, την ευλογία και την επιστροφή στη ζωή όλων των μεταγενεστέρων· κι αυτό ο Θεός το προγνώριζε. Γι' αυτό κι έκανε σε κάθε εποχή εκλογή και των γενών και των φυλών, απ' όπου θα βλάσταινε η πολυύμνητη εκείνη ράβδος(Αρ. 17, 23) (η Παρθένος Μαρία), από την οποία θα έβγαινε το άνθος, με το οποίο έμελλε να πραγματοποιήσει όλου του κόσμου τη σωτηρία.

54. Ω βάθος πλούτου, σοφίας και φιλανθρωπίας του Θεού(Ρωμ. 11, 33)! Αν δεν υπήρχε θάνατος και αν το ανθρώπινο γένος δεν ήταν τώρα θνητό και πριν από το θάνατο —γιατί είναι από ρίζα θνητή—, δεν θα αποκτούσαμε στην πράξη (μέσω του Χριστού) την απαρχή της αθανασίας μας, δε θα είχαμε ανακληθεί στον ουρανό, δε θα είχε ενθρονιστεί η ανθρώπινη φύση στα δεξιά της θείας Μεγαλοσύνης στους ουρανούς(Εβρ. 8, 1), πιο πάνω από κάθε αγγελική αρχή και εξουσία. Έτσι ξέρει ο Θεός να μετατρέπει από φιλανθρωπία στο καλύτερο τα ολισθήματα της αυτεξούσιας παρεκτροπής μας, με τη σοφία και τη δύναμή Του.

55. Πολλοί κατηγορούν τον Αδάμ, πόσο εύκολα πείσθηκε στη συμβουλή του πονηρού και αθέτησε τη θεϊκή εντολή και προξένησε έτσι σ' εμάς το θάνατο. Αλλά δεν είναι το ίδιο να θελήσει κανείς, χωρίς να ξέρει, να γευθεί ένα φαρμακερό χόρτο, με το να θέλει να τρώει από αυτό ενώ έμαθε από τη δοκιμή ότι είναι θανάσιμο. Εκείνος που παίρνει το δηλητήριο ενώ έχει πείρα, κι έτσι φέρνει ελεεινά το θάνατο στον εαυτό του, είναι περισσότερο αξιοκατηγόρητος από εκείνον που κάνει και παθαίνει τούτο επειδή δεν ξέρει. Γι' αυτό και ο καθένας από μάς, είναι περισσότερο από τον Αδάμ άξιος κατηγορίας και καταδίκης. Μήπως όμως πείτε ότι δεν είναι σ' εμάς εκείνο το δένδρο; Και ότι του Θεού η εντολή δεν αφορά σ' εμάς, απαγορεύοντάς μας να φάμε απ' αυτό; Αυτό το ίδιο ακριβώς το δένδρο ίσως δεν είναι σ' εμάς. Αλλά η εντολή του Θεού είναι και τώρα παρούσα σ' εμάς. Και εκείνους που υπακούνε σ' αυτήν και ζουν σύμφωνα με αυτήν, τους ελευθερώνει από την ευθύνη και των δικών τους αμαρτημάτων και από την προγονική κατάρα και καταδίκη. Εκείνοι όμως που και τώρα την παραβαίνουν και αντί γι' αυτή προτιμούν την εισήγηση και συμβουλή του πονηρού, είναι αδύνατο να μην ξεπέσουν από εκείνη τη ζωή και τη διαγωγή του Παραδείσου και να μη ριχτούν στη γέεννα του αιωνίου πυρός που απείλησε ο Θεός.

56. Ποιά είναι λοιπόν τώρα η εντολή του Θεού που αφορά σ' εμάς; Η μετάνοια. Και η ανακεφαλαίωση αυτής είναι να μην εγγίζομε πλέον τα απαγορευμένα. Αφού λοιπόν εκδιωχθήκαμε από τον τόπο εκείνο της θεϊκής τρυφής και αποκλειστήκαμε δίκαια από τον Παράδεισο και γκρεμιστήκαμε σ' αυτό το βάραθρο και καταδικαστήκαμε να συγκατοικούμε και να ζούμε μαζί με τα άλογα ζώα και χάσαμε πιά κάθε ελπίδα —όσο εξαρτάται από μας— να επιστρέψομε στόν Παράδεισο, Αυτός ο ίδιος που επέβαλε τότε τη δίκαιη τιμωρία, ή μάλλον που επέτρεψε δίκαια να μας έρθει, τώρα από υπερβολή αγαθότητας, από πολλή ευσπλαχνία, για χάρη μας κατέβηκε μέχρι εμάς. Και αφού ευδόκησε να γίνει όπως εμείς άνθρωπος, αλλά χωρίς αμαρτία, για να ξαναδιδάξει και να σώσει ως όμοιος τον όμοιο, μας έδωσε την σωτήρια συμβουλή και εντολή της μετάνοιας, λέγοντάς μας: «Μετανοείτε, γιατί έφτασε η βασιλεία των ουρανών»(Ματθ. 4, 17). Πριν από την

ενανθρώπηση του Λόγου του Θεού, όσο απέχει ο ουρανός από τη γη, τόσο απείχε από μάς η βασιλεία των ουρανών. Αφού όμως ο Βασιλιάς των ουρανών ήρθε και ευδόκησε να ενωθεί με μας, έφτασε σ' όλους μας η βασιλεία των ουρανών.

57. Αφού είναι πιά κοντά μας η βασιλεία των ουρανών, με την συγκατάβαση του Θεού Λόγου προς εμάς, ας μην απομακρυνθούμε εμείς απ' αυτήν, ζώντας αμετανόητοι. Ας αποφύγομε μάλλον την αθλιότητα εκείνων που ζουν στο σκοτάδι κάτω από τη σκιά του θανάτου(Λουκ. 1, 79). Ας αποκτήσομε τα έργα της μετανοίας, φρόνημα ταπεινό, κατάνυξη και πνευματικό πένθος, καρδιά γεμάτη πραότητα και να διψά τη δικαιοσύνη, να οικειοποιείται την καθαρότητα, να είναι ειρηνική και ειρηνοποιός, να υπομένει τα δεινά, να ευχαριστείται με τους για χάρη της αλήθειας και της δικαιοσύνης διωγμούς, ζημίες, ύβρεις, συκοφαντίες και παθήματα. Γιατί η βασιλεία των ουρανών, ή μάλλον ο Βασιλιάς των ουρανών —ω ανέκφραστη μεγάλη δωρεά!— είναι μέσα μας(Λουκ. 17, 21). Σ' Αυτόν οφείλομε να προσκολλόμαστε πάντοτε με τα έργα της μετάνοιας, αγαπώντας με όλη μας τη δύναμη Αυτόν που τόσο μας αγάπησε.

58. Την αγάπη προς το Θεό τη συνιστούν η απουσία των παθών και η αφθονία των αρετών. Το μίσος προς τα πονηρά, από το οποίο προκύπτει η απουσία των παθών, αντεισάγει τον πόθο και την απόκτηση των αγαθών. Εκείνος που είναι εραστής και κάτοχος των αγαθών, πώς να μην αγαπά ξεχωριστά τον αυτάγαθο Κύριο, τον μόνο χορηγό και φύλακα κάθε αγαθού, μέσα στόν Οποίο μένει με έξοχο τρόπο ο ίδιος και τον Οποίο έχει μέσα του με την αγάπη, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου: «Όποιος μένει στην αγάπη, μένει μέσα στο Θεό και ο Θεός μέσα σ' αυτόν»(Α΄ Ιω. 4, 16). Μπορεί κανείς να δει ότι όχι μόνον η αγάπη προς το Θεό γεννιέται από τις αρετές, αλλά και ότι οι αρετές γεννιούνται από την αγάπη. Γι' αυτό και ο Κύριος στο Ευαγγέλιο, άλλοτε λέει: «Όποιος κρατάει τις εντολές μου και τις τηρεί, αυτός είναι που με αγαπά»(Ιω. 14, 21), και άλλοτε: «Όποιος με αγαπά, θα τηρήσει τις εντολές μου»(Ιω. 14, 23). Αλλά ούτε τα έργα των αρετών είναι αξιέπαινα και ωφέλιμα σ' εκείνους που τα εκτελούν χωρίς αγάπη, ούτε πάλι κι η αγάπη χωρίς τα έργα. Το πρώτο το φανερώνει με πολλά ο Παύλος, γράφοντας προς τους Κορινθίους: «Αν κάνω αυτά και αυτά, αλλά δεν έχω αγάπη, δεν ωφελούμαι καθόλου»(Α΄ Κορ. 13, 3)· το δεύτερο πάλι, ο εξαιρετικά αγαπημένος από το Χριστό μαθητής, λέγοντας: «Να μην αγαπάμε με λόγια, μήτε με τη γλώσσα, αλλά έμπρακτα κι αληθινά»(Α΄ Ιω. 3, 18).

59. Ο υπέρτατος και προσκυνητός Πατέρας, είναι Πατέρας της αυτοαλήθειας, δηλαδή του μονογενούς Υιού. Έχει και Πνεύμα της αλήθειας, το Πνεύμα το Άγιο, καθώς προδήλωσε ο λόγος της αλήθειας. Εκείνοι λοιπόν που τον προσκυνούν και τον πιστεύουν με το Πνεύμα και τον Υιό και επειδή δέχονται την ενέργεια του Πνεύματος και του Υιού —γιατί λέει ο Απόστολος: «Είναι το Πνεύμα, με το οποίο προσκυνούμε και προσευχόμαστε»(Ρωμ. 8, 26)· και: «Κανείς δεν έρχεται προς τον Πατέρα, παρά μέσω εμού»(Ιω. 14, 6), λέει ο Μονογενής Υιός του Θεού—, εκείνοι λοιπόν που προσκυνούν έτσι τον υπέρτατο Πατέρα με το Πνεύμα και την Αλήθεια (τον Υιό), αυτοί είναι οι αληθινοί προσκυνητές Του(Ιω. 4, 23).

60. Ο Θεός είναι Πνεύμα και όσοι τον προσκυνούν, πρέπει να τον προσκυνούν με το Πνεύμα και την Αλήθεια(Ιω. 4, 24), δηλαδή να εννοούν ασωμάτως τον Ασώματο. Γιατί έτσι πράγματι θα τον δουν παντού με το Πνεύμα και την Αλήθεια Του. Ο Θεός ως πνεύμα είναι ασώματος, και κάτι ασώματο δε βρίσκεται σε έναν ορισμένο τόπο, ούτε περικλείεται σε τοπικά όρια. Επομένως όποιος λέει ότι σε ορισμένο τόπο του ούρανού ή της γής πρέπει να προσκυνείται ο Θεός, δε λέει αλήθεια, ούτε η προσκύνησή του είναι αληθινή. Γιατί ο Θεός, ως ασώματος δεν είναι πουθενά, ως Θεός όμως είναι παντού —επειδή αν υπάρχει βουνό ή τόπος ή κτίση, όπου να μην υπάρχει ο Θεός, τότε φτάνομε στο να περιορίζεται κάπου. Είναι λοιπόν παντού, γιατί είναι απεριόριστος. Πώς λοιπόν είναι παντού; Ως περιεχόμενος όχι από μέρος, αλλά από το παν; Όχι βέβαια. Γιατί τότε θα είναι πάλι σώμα. Άρα, επειδή συνέχει και περιέχει το παν, Αυτός είναι μέσα στον εαυτό Του, παντού και πέρα από το παν, και προσκυνείται από τους αληθινούς προσκυνητές Του με το Πνεύμα και την Αλήθεια Του(Ιω. 4, 23).

61. Ο Άγγελος και η ψυχή, επειδή είναι ασώματα, δεν είναι σε ορισμένο τόπο, δεν είναι όμως και παντού. Γιατί δε συνέχουν το παν, αλλά και αυτά έχουν ανάγκη από Αυτόν που τα συνέχει. Άρα και

αυτά βρίσκονται μέσα σ’ Εκείνον που συνέχει και περιέχει το παν και οριοθετούνται κατάλληλα από Αυτόν. Η ψυχή τώρα, που συνέχει το σώμα για το οποίο δημιουργήθηκε, είναι παντού στο σώμα, όχι όμως σαν σε τόπο, ούτε ως περιεχόμενη σ’ αυτό, αλλά επειδή συνέχει και περιέχει και ζωοποιεί το σώμα, έχοντας και σ’ αυτό το θέμα το «κατ’ εικόνα Θεού».

62. Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε κατ’ εικόνα Θεού περισσότερο απ’ ότι οι Άγγελοι, όχι μόνο γιατί έχει μέσα του συνεκτική και ζωοποιό δύναμη, αλλά και γιατί έχει τη δύναμη να άρχει. Γιατί υπάρχει στη φύση της ψυχής μας από τη μιά το ηγεμονικό και αρχηγικό (ο νους), κι από την άλλη το φύσει δουλικό και υπήκοο, δηλαδή η θέληση, η όρεξη, η αίσθηση, και γενικά όσα δημιουργήθηκαν από το Θεό μαζί με το νου για να τον συνοδεύουν. Αν κι εμείς, από αμαρτωλή διάθεση, αφηνιάζομε σε μερικά όχι μόνο εναντίον του Παντοκράτορα Θεού, αλλά και εναντίον του έμφυτου σε μας αυτοκράτορα (νου). Ο Θεός λοιπόν, επειδή μας έδωσε τη δύναμη να άρχομε, μας έδωσε και την εξουσία όλης της γης(Γεν. 1, 28). Οι Άγγελοι δεν έχουν ενωμένο και σώμα, για να είναι υποταγμένο στο νου. Όσοι τώρα άγγελοι έχουν πέσει, έχουν τη νοερή θέληση πάντοτε πονηρή, ενώ οι αγαθοί, συνεχώς αγαθή, ώστε να μην έχει ανάγκη από κυβερνήτη. Την επίγεια εξουσία, ο μεν πονηρός δεν την είχε, αλλά την άρπαξε, κι απ’ αυτό γίνεται φανερό οτι δε δημιουργήθηκε άρχων της γης· οι δε αγαθοί Άγγελοι διατάχθηκαν από τον Παντοκράτορα να επιτηρούν τα σχετικά με αυτήν μετά τη δική μας έκπτωση και την εξαιτίας της καθαίρεση από την αξία μας, αν κι όχι ολοκληρωτικά, από φιλανθρωπία του Θεού. Γιατί, όπως γράφει ο Μωυσής στην Ωδή του(Δευτ. 32, 8), ο Θεός καθόρισε τις περιοχές των Αγγέλων όταν διαμέριζε τα έθνη. Ο διαμερισμός αυτός έγινε μετά τον Κάιν και τον Σήθ. Κι οι απόγονοι του Κάιν ονομάστηκαν άνθρωποι, ενώ οι απόγονοι του Σήθ, υιοί Θεού. Εγώ νομίζω ότι ο Θεός διαμέρισε έτσι από τότε τις ονομασίες αυτές, αναγγέλλοντας εκ των προτέρων το γένος, από το οποίο έμελλε να σαρκωθεί ο Μονογενής Υιός Του.

63. Μπορεί ακόμη να πει κανείς ότι, μαζί με πολλά άλλα, και το τριαδικό της γνώσεώς μας δείχνει ότι εμείς περισσότερο παρά οι Άγγελοι είμαστε κατ’ εικόνα του Θεού· όχι μόνο επειδή είναι τριαδικό, αλλά και γιατί συμπεριλαμβάνει όλα τα είδη της γνώσεως. Μόνο εμείς δηλαδή απ’ όλα τα κτίσματα, κοντά στο νοερό και το λογικό, έχομε και το αισθητικό. Αυτό, ενωμένο εκ φύσεως με το λογικό, εφεύρε το απεριόριστο πλήθος των τεχνών και επιστημών και γνώσεων. Να καλλιεργεί τη γη, να κτίζει και να παράγει πράγματα που δεν υπήρχαν —όχι βέβαια από το μηδέν, γιατί αυτό μόνο ο Θεός το μπορεί. Γιατί δε γίνεται σχεδόν τίποτε, ούτε καταστρέφεται από όσα κάνει ο Θεός· μόνο το καθένα, μετά από δική μας επέμβαση με κάτι άλλο, έρχεται σ’ άλλη μορφή. Επιπλέον, μόνο στους ανθρώπους έδωσε ο Θεός το να γίνεται ο αόρατος λόγος του νου αισθητός με την ακοή, διαδιδόμενος με τον αέρα, αλλά ακόμη και να καταγράφεται σωματικά και να βλέπεται μέσω του σώματος. Με αυτό ο Θεός μάς οδηγεί προς την πίστη στην κατά σάρκα έλευση και φανέρωση του υπέρτατου Λόγου. Τίποτε απ’ όλα αυτά δεν υπάρχει στους Αγγέλους.

64. Αλλά αν κι έχομε το «κατ’ εικόνα» περισσότερο από τους Αγγέλους μέχρι τώρα, υστερούμε ωστόσο πολύ ως προς το «καθ’ ομοίωσιν του Θεού»(Γεν. 1, 26), και μάλιστα τώρα, από τους αγαθούς Αγγέλους. Και για να αφήσω κατά μέρος τώρα τα άλλα, η τελείωση του να είμαστε καθ’ ομοίωσιν του Θεού γίνεται από την εκ Θεού θεία έλλαμψη. Αυτή τη στερούνται οι πονηροί άγγελοι, γι’ αυτό κι είναι βυθισμένοι στο σκοτάδι, ενώ την έχουν πλούσια οι θείοι νόες, γι’ αυτό και ονομάζονται δεύτερα φώτα και απορροές (ξεχειλίσματα) του Πρώτου Φωτός· αυτά νομίζω κανείς δεν τα αγνοεί απ’ όσους μελετούν τις θεόπνευστες Γραφές με επιμέλεια και φρόνηση. Απ’ αυτό, οι αγαθοί Άγγελοι έχουν και τη γνώση των αισθητών. Δεν τα αντιλαμβάνονται βέβαια με τη φυσική δύναμη των αισθήσεων, αλλά τα γνωρίζουν με θεοειδή δύναμη, από την οποία κανένα από τα οπωσδήποτε παρόντα ή παρελθόντα ή μέλλοντα δεν μπορεί να κρυφτεί.

65. Εκείνοι που μετέχουν σ’ αυτή την έλλαμψη, την έχουν σε ένα βαθμό, κι ανάλογα με το βαθμό αυτό έχουν και τη γνώση των όντων. Ότι και οι Άγγελοι μετέχουν σ’ αυτή την έλλαμψη και ότι είναι άκτιστη και ότι δεν ταυτίζεται με τη θεία ουσία, το γνωρίζουν όλοι όσοι μελετούν με επιμέλεια τους θεόσοφους Αποστόλους και Θεολόγους. Όσοι όμως φρονούν τ’ αντίθετα, βλασφημούν σχετικά μ’ αυτή και διατείνονται ότι είναι ή κτίσμα ή ουσία του Θεού· κι όταν τη θεωρούν κτίσμα, δεν παραδέχονται ότι αυτή είναι φως των Αγγέλων. Γι’ αυτό ας ανατρέξομε στόν θεοφάντορα Αρεοπαγίτη, ο οποίος με λίγα λόγια ξεκαθαρίζει και τα τρία αυτά. Αυτός λέει ότι οι θείοι νόες

κινούνται κυκλικά και ενώνονται με τις άναρχες και ατελεύτητες ελλάμψεις του καλού και αγαθού. Ότι ως θείους νόες εννοεί τους αγαθούς Αγγέλους, είναι σ' όλους φανερό. Αναφέροντας τις ελλάμψεις αυτές στον πληθυντικό αριθμό, τις διέστειλε από την ουσία του Θεού, γιατί αυτή είναι μία και ολότελα αδιαίρετη. Κι αφού τις ονόμασε άναρχες και ατελεύτητες, τί άλλο, παρά ως άκτιστες μας τις παρουσίασε;

66. Από αυτή τη θεία έλλαμψη και λαμπρότητα, βλέποντας τη φύση μας γυμνωμένη με την παράβαση, ο Λόγος του Θεού, τη συμπόνεσε για την ασχημοσύνη της, και αφού την πήρε επάνω Του από τη μεγάλη Του ευσπλαχνία, την έδειξε πάλι πάνω στο Θαβώρ ντυμένη λαμπρότερα στους τρεις εκλεκτούς μαθητές Του(Ματθ. 17, 1-2). Παρουσίασε δηλαδή τι ήμαστε κάποτε και ποιοι θα είμαστε δι' Αυτού στόν μέλλοντα αιώνα, αν προτιμήσομε εδώ να ζήσομε κατά το θέλημά Του, όπως λέει και ο χρυσός στη γλώσσα Ιωάννης.

67. Σ' αυτή τη θεία έλλαμψη και λαμπρότητα μετείχε και ο Αδάμ πριν από την παράβαση, σαν να φορούσε πράγματι στολή δόξας. Κι έτσι δεν ήταν γυμνός, αλλά ήταν ασύγκριτα πιο στολισμένος κι από εκείνους που τώρα φορούν τα στέμματα τα στολισμένα με πολύ χρυσό και λαμπερά πετράδια. Αυτή τη θεία έλλαμψη και χάρη ο Μέγας Παύλος την αποκαλεί ουράνια κατοικία μας, λέγοντας: «Γι' αυτό στενάζομε, ποθώντας να ντυθούμε την ουράνια κατοικία μας· κι αν τη φορέσομε, δε θα βρεθούμε γυμνοί»(Β΄ Κορ. 5, 2-3). Τον αρραβώνα αυτής της θείας ελλάμψεως και του ενδύματός της, έλαβε ο Παύλος από το Θεό, όταν πήγαινε από την Ιερουσαλήμ στη Δαμασκό(Πράξ. 9, 3-4). Και για να πω σύμφωνα με τον Γρηγόριο, τον όνομα και πράγμα Θεολόγο, πριν καθαρθεί από τους διωγμούς ήρθε σ' επαφή με τον Διωκόμενο, ή μάλλον με μιά μικρή ακτίνα του μεγάλου Φωτός.

68. Η θεία Υπερουσιότητα ποτέ δεν ονομάζεται στον πληθυντικό. Όχι όμως και η θεία και άκτιστη χάρη και ενέργεια του Θεού, που διαιρείται αδιαιρέτως, όπως η ακτίνα του ηλίου, η οποία και θερμαίνει και φωτίζει και ζωοποιεί και δίνει αύξηση και μεταδίδει στους φωτιζόμενους την λαμπρότητά της και φαίνεται στα μάτια όσων βλέπουν. Όμοια λοιπόν με την ηλιακή ακτίνα —αν και είναι αμυδρή αυτή η εικόνα—, και η θεία ενέργεια του Θεού, δεν ονομάζεται μόνο μία, αλλά και πολλές από τους Θεολόγους. Για παράδειγμα, ο Μέγας Βασίλειος λέει τα εξής: «Ποιες είναι οι ενέργειες του Πνεύματος; Ανέκφραστες σε μέγεθος, αναρίθμητες σε πλήθος. Γιατί πώς θα νοήσομε τα πέραν των αιώνων; Ποιες ήσαν οι ενέργειές Του πριν από τη νοητή κτίση; Πριν λοιπόν από τη νοητή κτίση και πέραν των αιώνων (γιατί και οι αιώνες είναι νοητά κτίσματα), κανείς δεν είπε ποτέ κτιστό, ούτε σκέφτηκε. Άκτιστες λοιπόν είναι οι δυνάμεις και οι ενέργειες του θείου Πνεύματος, αν και αναφέρονται πολλές από τους Θεολόγους, και διαστέλλονται αμερίστως από τη μία και εντελώς αμέριστη ουσία του Πνεύματος».

69. Η άκτιστη ενέργεια του Θεού, η οποία μερίζεται αμερίστως, αναφέρεται και στον πληθυντικό από τους Θεολόγους, όπως πιό πάνω φάνηκε καθαρά από τον Μέγα Βασίλειο. Αφού λοιπόν και η θεία και θεοποιός έλλαμψη και χάρη δεν είναι ουσία, αλλά ενέργεια του Θεού, γι' αυτό δεν παρουσιάζεται μόνο χρονικά, αλλά και σε πλήθος μορφών, καθώς χορηγείται στον καθένα ανάλογα με την κατάστασή του. Και ανάλογα με την καταλληλότητα αυτών που τη δέχονται, μεταδίδει σ' αυτούς περισσότερο ή λιγότερο τη θεοποιό λαμπρότητα.

70. Αυτές οι ενέργειες είναι επτά κατά τον προφήτη Ησαΐα. Και στα εβραϊκά ο αριθμός επτά σημαίνει «πολλά». Λέει δηλαδή: «Από τη ρίζα του Ιεσσαί θα βλαστήσει μία ράβδος κι από αυτή θα βγει ένα άνθος, πάνω στο οποίο θα επαναπαυτούν επτά πνεύματα»· τα πνεύματα της σοφίας, της συνέσεως, της γνώσεως, της ευσεβείας, της βουλής, της ισχύος, του φόβου»(Ησ. 11, 1-3). Αυτά τα επτά πνεύματα, όσοι έχουν αιρετικές πεποιθήσεις, διατείνονται στον παραλογισμό τους πως είναι κτιστά. Αυτούς και μ' εκείνα που προσθέσαμε στους εκτενείς αντιρρητικούς προς αυτούς λόγους μας, τους ελέγξαμε για πάντα. Αλλά και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, αναφερόμενος στις θείες αυτές ενέργειες του Πνεύματος, λέει ότι ο Ησαΐας αρέσκεται τις ενέργειες του Πνεύματος να τις ονομάζει πνεύματα. Αλλά κι ο ίδιος ο Ησαΐας, ο πιο μεγαλόφωνος από τους Προφήτες, δεν έδειξε μόνο καθαρά, με τον αριθμό επτά, τη διαφορά των θείων αυτών ενεργειών προς τη θεία ουσία, αλλά και φανέρωσε ότι αυτές είναι άκτιστες, με το να χρησιμοποιήσει το ρήμα «θα επαναπαυτούν». Το ρήμα αυτό δηλώνει υπεροχικό αξίωμα. Εκείνα λοιπόν που επαναπαύονται πάνω στο σώμα που ο Κύριος

προσέλαβε από την ανθρώπινη φύση, πώς είναι δυνατό να είναι κτίσματα;

71. Ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός έβγαζε τα δαιμόνια «με δάκτυλο Θεού» κατά το Λουκά(Λουκ. 11, 20), και «με πνεύμα Θεού» κατά το Ματθαίο(Ματθ. 12, 28). Δάκτυλος Θεού, λέει ο Μέγας Βασίλειος, είναι μία από τις ενέργειες του Πνεύματος. Αν λοιπόν η μία απ' αυτές τις ενέργειες είναι το Άγιο πνεύμα, είναι οπωσδήποτε και οι άλλες, όπως ο ίδιος μας δίδαξε και τούτο. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι πρόκειται για πολλούς θεούς ή πολλά Πνεύματα. Αυτά είναι προβολές και φανερώσεις και ενέργειες φυσικές του ενός Πνεύματος και σε κάθε μία είναι Ένα εκείνο που ενεργεί. Οι κακόδοξοι, λέγοντας ότι αυτά είναι κτίσματα, υποβιβάζουν επταπλάσια σε κτίσμα το πνεύμα του Θεού. Αλλά ας ντραπούν επταπλάσια. Γιατί ο Προφήτης που είπε γι' αυτά, ότι είναι επτά οφθαλμοί του Κυρίου που επιβλέπουν σ' όλη τη γη (Ζαχ. 4, 10), κι ο Ιωάννης που γράφει στην Αποκάλυψη: «Η χάρη και η ειρήνη σ' εσάς από το Θεό και από τα επτά πνεύματα που είναι ενώπιον του θρόνου του Θεού και από τον Ιησού Χριστό» , φανερώνουν καθαρά στους πιστούς ότι αυτα είναι το Άγιο πνεύμα.

72. Ο Θεός και Πατέρας, προαναγγέλλοντας μέσω του προφήτη Μιχαία την κατά σάρκα γέννηση του Μονογενούς και θέλοντας μαζί να δείξει ότι η θεότητα του Υιού είναι άναρχη, είπε: «Και αι έξοδοι αυτού απ' αρχής εξ ημερών αιώνος»(Μιχ. 5, 1). Οι έξοδοι, όπως εξήγησαν οι Πατέρες, σημαίνουν τις ενέργειες της Θεότητας. Αυτές είναι δυνάμεις και ενέργειες του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, τις οποίες ανακηρύττουν κτιστές, εκείνοι που ασπάζονται και υποστηρίζουν με πάθος τις απόψεις των κακοδόξων. Αλλ' ας βάλουν μυαλό έστω και αργά και ας εννοήσουν, ποιος είναι Αυτός που υπάρχει «απ' αρχής»; Ποιος είναι Αυτός, προς τον οποίο λέει ο Δαβίδ: «Υπάρχεις Εσύ από τον αιώνα —που σημαίνει το ίδιο με το «εξ ημερών αιώνος — κι ως τον αιώνα». Κι ας εξετάσουν με σύνεση, αν θέλουν, ότι ο Θεός που είπε μέσω του Προφήτη ότι αυτές οι «έξοδοι» είναι «απ' αρχής», δεν είπε διόλου ότι έγιναν ή κατασκευάστηκαν ή δημιουργήθηκαν. Και ο Μέγας Βασίλειος, ο οποίος θεολογεί με πνεύμα Θεού, δεν είπε ότι έγιναν, αλλά ότι υπήρχαν οι ενέργειες του Πνεύματος πριν από τη νοητή κτίση και πέρα από τους αιώνες. Μόνο λοιπόν ο Θεός είναι προαιώνια ενεργής και παντοδύναμος, επειδή έχει και προαιώνιες δυνάμεις και ενέργειες.

73. Ισχυρίζονται επίσης, σε φανερή αντίθεση με τους Αγίους, οι αρχηγοί της αντίθετης γνώμης, ότι το άκτιστο είναι ένα, η θεία φύση. Ό,τι διαφέρει κάπως από αυτήν, είναι οπωσδήποτε κτιστό. Και έτσι κάνουν κτίσμα και τον Πατέρα και τον Υιό και το Άγιο πνεύμα. Γιατί και των Τριών η ενέργεια είναι μία και η αυτή· και όποιου η ενέργεια είναι κτιστή, δεν είναι ο ίδιος άκτιστος. Γι' αυτό, κτίσμα δεν είναι η ενέργεια του Θεού —άπαγε—, αλλά το αποτέλεσμα που προκύπτει από αυτή. Γι' αυτό και ο θεσπέσιος Δαμασκηνός δίδαξε ότι οι διάφορες ενέργειες της θείας φύσεως είναι ουσιώδεις, δηλαδή φυσικές κινήσεις της. Κι αφού το να ποιεί είναι ιδίωμα της θείας ενέργειας — είπε ο ιερός Κύριλλος— πώς αυτή είναι ποίημα; Εκτός αν είναι ενέργημα άλλης ενέργειας, και εκείνη πάλι άλλης, και προχωρούμε έτσι στο άπειρο, αναζητώντας και κηρύττοντας αδιάκοπα την άκτιστη ενέργεια.

74. Η θεία ουσία και η θεία ενέργεια είναι αχώριστα παρούσες παντού και η θεία ενέργεια είναι χωρητή και σ' εμάς τους κτιστούς, γιατί, κατά τους Θεολόγους, μερίζεται αμερίστως, ενώ η θεία ουσία μένει κατ' αυτούς τελείως αμέριστη. Γι' αυτό και ο Χρυσόστομος, αφού είπε ότι «η ρανίδα της χάρης γέμισε τα πάντα με τη γνώση· με αυτήν γίνονταν τα θαύματα, συγχωρούνταν τα αμαρτήματα» κι έδειξε έτσι ότι η ρανίδα της χάρης είναι άκτιστη, σπεύδει κατόπιν να δείξει ότι είναι ενέργεια κι όχι ουσία· να δείξει ακόμη και τη διαφορά της θείας ενέργειας από τη θεία ουσία και την υπόσταση του Πνεύματος, και προσθέτει: «Αναφέρομαι στο μέρος της ενέργειας». Ο Παράκλητος βέβαια δε μερίζεται. Άρα λοιπόν είναι χωρητή στον καθένα μας η θεία χάρη και η ενέργεια, γιατί αυτή μερίζεται αμερίστως. Η ουσία όμως του Θεού, αφού είναι τελείως αμέριστη από τη φύση της, πώς μπορεί να είναι χωρητή σε οποιοδήποτε κτίσμα;

75. Τρία είναι αυτά που έχει ο Θεός: η ουσία, η ενέργεια και η τριάδα των θείων Υποστάσεων. Ας δούμε την περίπτωση όσων αξιώθηκαν να ενωθούν με το Θεό ώστε να είναι ένα πνεύμα μαζί Του, σύμφωνα με το λόγο του Μεγάλου Παύλου: «Όποιος ενώνεται με τον Κύριο, είναι ένα πνεύμα μ'

Αυτόν»(Α΄ Κορ. 6, 17). Επειδή λοιπόν πιο πάνω αποδείχθηκε ότι οι άξιοι δεν ενώνονται κατά την ουσία με το Θεό, κι επειδή όλοι οι Θεολόγοι μαρτυρούν ότι ο Θεός είναι αμέθεκτος κατά την ουσία Του, κι επειδή η υποστατική ένωση του ανθρώπου με το Θεό έγινε αποκλειστικά στον Θεάνθρωπο Λόγο, απομένει ότι όσοι αξιώθηκαν να ενωθούν με το Θεό, ενώνονται κατά την ενέργεια, και ότι το πνεύμα, σύμφωνα με το οποίο γίνεται ένα με το Θεό όποιος ενώνεται με Αυτόν, είναι και ονομάζεται η άκτιστη ενέργεια του Πνεύματος, και όχι η ουσία του Θεού, κι ας δυσαρεστούνται οι αντίθετοι. Αφού και ο Θεός, στην προφητεία του Ιωήλ(Ιωήλ 3, 1· Πράξ. 2, 17), δεν είπε «θα εκχύσω το πνεύμα μου», αλλά «θα εκχύσω από το πνεύμα μου σ' όσους πιστεύουν».

76. Με νεύμα του Θεού κινούνταν και ο Μωυσής και ο Δαβίδ και όσοι με την αποβολή των σαρκικών ιδιωμάτων έγιναν δεκτικοί της θείας ενέργειας και ζωντανές εικόνες του Χριστού. Ή μάλλον έγιναν το ίδιο με το Χριστό κι όχι ένα απλό απεικόνισμα. Και η καθαρότητα του Χριστού και των Αγίων είναι μία. Όπως ψάλλει κι ο ένθεος Ψαλμωδός: «Η λαμπρότητα του Θεού είναι επάνω μας»(Ψαλμ. 89, 17). Γιατί, κατά τον Μέγα Βασίλειο, οι πνευματοφόρες ψυχές που δέχθηκαν την έλλαμψη του Πνεύματος, και οι ίδιες γίνονται πνευματικές, και σε άλλους μεταδίδουν τη χάρη. Από αυτό προέρχεται η πρόγνωση των μελλόντων, η γνώση των μυστηρίων, η κατανόηση των κρυπτών, τα ποικίλα χαρίσματα, η ουράνια πολιτεία, ο χορός μαζί με τους Αγγέλους, η ατελείωτη ευφροσύνη, η ένθεη διαμονή, η ομοίωση με το Θεό, και τέλος η θέωση, που είναι το ακρότατο που μπορεί να επιθυμήσει κανείς.

77. Σ' αυτή τη χάρη και τη λαμπρότητα και την ένωση με το Θεό, οι Άγγελοι πλεονεκτούν από τους ανθρώπους. Γι' αυτό και είναι δεύτερες λαμπρότητες, λειτουργοί της άνω Λαμπρότητας. Ακόμη οι νοερές δυνάμεις και τα λειτουργικά πνεύματα είναι φώτα δεύτερα, απαυγάσματα του Πρώτου Φωτός, και πρώτη φωτεινή φύση μετά την Πρώτη, γιατί φωτίζονται από εκεί. Ο Άγγελος είναι δεύτερο φως, απορροή ή μέθεξη του πρώτου Φωτός. Με την κυκλική τους κίνηση, οι θείοι νόες ενώνονται με τις άναρχες και ατελεύτητες ελλάμψεις του καλού και αγαθού. Γιατί για τους αιωνίους, φως είναι ο ίδιος ο Θεός και τίποτ' άλλο. Και ό,τι είναι για τα αισθητά ο ήλιος, αυτό είναι για τα νοητά ο Θεός. Αυτός είναι το πρώτο και υπέρτατο φως που φωτίζει όλη τη λογική φύση. Και όπως λέει ο Χρυσόστομος, αν ακούσεις τον Προφήτη να λέει «Είδα τον Κύριο να κάθεται σε θρόνο»(Ησ. 6, 1), μη νομίσεις ότι είδε την ουσία του Θεού, αλλά μία εικόνα Του συγκαταβατική· κι αυτήν, πιό αμυδρά απ' ο,τι τη βλέπουν οι ουράνιες Δυνάμεις.

78. Κάθε φύση είναι πολύ μακριά και τελείως ξένη από τη θεία φύση. Γιατί αν ο Θεός είναι φύση, τα άλλα δεν είναι φύση. Κι αν τα άλλα, είναι το καθένα φύση, Εκείνος δεν είναι φύση. Όπως επίσης δεν είναι ούτε ον, αν τα άλλα είναι όντα. Αν πάλι Εκείνος είναι Ων, τα άλλα δεν είναι όντα. Αυτό θα δεις να ισχύει και για τη σοφία και την αγαθότητα και γενικά για όλα τα γύρω από το Θεό ή σχετικά με το Θεό λεγόμενα, όταν θεολογήσεις ορθά και σύμφωνα με τους Αγίους. Τώρα, είναι και λέγεται φύση όλων των όντων ο Θεός, γιατί όλα τον μετέχουν, και από τη μέθεξη αυτή υπάρχουν. Δεν εννοώ βέβαια μέθεξη της ουσίας Του —άπαγε—, αλλά της ενέργειάς Του. Έτσι λοιπόν ο Θεός είναι η οντότητα των όντων, και είδος (μορφή) στα είδη, ως αρχικό είδος, και σοφία για όσους αποκτούν σοφία, και γενικά είναι τα πάντα για όλα. Χωρίς βέβαια να είναι φύση, γιατί είναι πάνω από κάθε φύση· χωρίς να είναι ον, γιατί είναι πάνω από όλα τα όντα· χωρίς να είναι ούτε να έχει είδος (μορφή), γιατί είναι πάνω από κάθε είδος. Πώς λοιπόν εμείς θα πλησιάσομε το Θεό; Άραγε πλησιάζοντας τη φύση Του; Αλλά κανένα κτίσμα δεν έχει ούτε θα έχει κοινωνία ή εγγύτητα προς την υπέρτατη φύση. Αν λοιπόν κανείς πλησίασε το Θεό, οπωσδήποτε πλησίασε την ενέργειά Του. Με ποιο τρόπο; Μετέχοντας σ' αυτήν με τρόπο φυσικό; Αλλ' αυτό είναι κοινό σε όλα τα κτίσματα. Επομένως πλησιάζει κανείς ή απομακρύνεται από το Θεό όχι με τα φυσικά του προσόντα, αλλά με όσα κάνει με την προαίρεσή του. Και η προαίρεση είναι ιδίωμα μόνο των λογικών όντων. Αυτά λοιπόν μονάχα από όλα τα άλλα απομακρύνονται ή πλησιάζουν το Θεό· πλησιάζουν με την αρετή ή απομακρύνονται με την κακία. Αυτά μονάχα λοιπόν είναι δεκτικά αθλιότητας ή μακαριότητας. Εμείς όμως ας σπεύσομε να επιτύχομε τη μακαριότητα.

79. Τα διάφορα κτίσματα συγκρινόμενα μεταξύ τους, άλλα λέγονται οικεία του Θεού κατά τη φύση και άλλα ξένα. Οικείες του Θεού είναι οι νοερές φύσεις που μόνο με το νου μπορούν να γίνουν αντιληπτές. Τελείως ξένες είναι οι φύσεις που βρίσκονται στην περιοχή των αισθήσεων. Και ακόμη

παραπέρα από αυτές είναι οι εντελώς άψυχες και ακίνητες. Σε σύγκριση λοιπόν μεταξύ τους τα κτίσματα λέγονται οικεία κατά τη φύση με το Θεό ή ξένα. Αυτά όμως καθαυτά κατά τη φύση είναι όλα ξένα προς το Θεό. Γιατί είναι αδύνατο να πούμε πόσο μακριά είναι η νοερή φύση από το Θεό, ή πόσο απέχει η αίσθηση και τα αισθητά από τα νοερά. Αφού λοιπόν είμαστε κατά τη φύση μας τόσο μακριά από το Θεό, αλοίμονο σ' εμάς αν δεν τον πλησιάσομε με αγαθή προαίρεση και με καλά έργα και τρόπους.

80. Η ένθεη και κοινή γλώσσα των ιερών Θεολόγων, ο θεοφόρος Δαμασκηνός, λέει στο δεύτερο από τα θεολογικά του κεφάλαια: «Εκείνος που θέλει να μιλάει ή να ακούει περί Θεού, πρέπει να γνωρίζει σαφώς ότι τα της θεολογίας και της θείας Οικονομίας δεν είναι ούτε όλα άρρητα, ούτε όλα ρητά· ούτε βέβαια όλα γνωστά, ούτε όλα άγνωστα. Γνωρίζομε ότι είναι πάνω από κάθε λόγο ακόμα και όσα από τα θεία επιτρέπουν την έκφρασή τους με το λόγο, γιατί κι αυτών το νόημα υπερβαίνει το λόγο. Δεν είναι έξω από το λόγο από έλλειψη, αλλά είναι έξω από το λόγο το δικό μας, αυτόν που ενοικεί μέσα μας και αυτόν που εμείς οι ίδιοι κάνομε ν' ακούνε οι άλλοι. Γιατί ούτε ο ένας, ο προφορικός λόγος, μπορεί να τα εξηγήσει και να τα παραστήσει, ούτε ο άλλος, ο ενδιάθετος, μπορεί πολυπραγμονώντας να τα φτάσει μόνος του. Δεν πρέπει λοιπόν να επιτρέπομε στους εαυτούς μας να λέμε τίποτε περί Θεού, αλλά να στρεφόμαστε στη διδασκαλία των Αγίων που μιλούν για τα πνευματικά με το φωτισμό του Πνεύματος —και ειδικά όταν μας ζητούν λόγο οι αντίπαλοι».

81. Λέγεται ότι στην είσοδο της σχολής του Πλάτωνα υπήρχε η επιγραφή «Μηδείς εισίτω αγεωμέτρητος» (κανείς αγεωμέτρητος να μην εισέρχεται). Τελείως αγεωμέτρητος είναι εκείνος που δεν μπορεί να διανοείται και να διαλέγεται για τα αχώριστα ως χωρισμένα. Γιατί είναι αδύνατο να υπάρχει πέρας χωρίς αυτό που περατώνεται. Και όλη σχεδόν η υπόθεση της Γεωμετρίας είναι περί των περάτων, τα οποία κάποτε και χωρίς τα περατούμενα ορίζονται και προβάλλονται, με το να χωρίζει ο νους τα αχώριστα (το σχήμα από την ύλη). Εκείνος τώρα που δεν έμαθε ακόμη να χωρίζει με το νου το σώμα από τα σχετικά με το σώμα, πώς θ' ακούσει για τη φύση καθεαυτή, η οποία δεν είναι μόνο αχώριστη από τα φυσικά, υπάρχοντας μέσα σ' αυτά, αλλά ούτε και μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτά; Πώς θ' ακούσει για τα καθολικά ως καθολικά, που είναι μέσα στα μερικά και αποχωρίζονται από αυτά μόνο με το νου και το λόγο, που νοούνται πριν από τα πολλά και χωρίς τα πολλά δεν υπάρχουν στ' αλήθεια; Πώς θ' ακούσει για τα νοητά και νοερά; Πώς θ' ακούσει να λέμε ότι ο καθένας μας έχει και νου και διανοήματα και ότι ο καθένας μας είναι ο νους των διανοημάτων του; Πώς θ' ακούσει και δε θα μας περιγελάσει και δε θα μας διακόψει κατηγορώντας μας πως λέμε ότι ο κάθε άνθρωπος έχει δύο και πολλούς νόες; Κι εκείνος που δεν μπορεί να ακούει ή να μιλάει γι' αυτά τα αδιαίρετα ως διαιρεμένα, πώς θα μπορέσει να πει ή να διδαχτεί κάτι τέτοιο περί Θεού; Για το Θεό ισχύουν και λέγονται πολλές ενώσεις και διακρίσεις (διαιρέσεις) κατά τους Θεολόγους. Αλλά οι ενώσεις είναι επικρατέστερες από τις διακρίσεις και προηγούνται· ούτε τις καταργούν, ούτε εμποδίζονται διόλου απ' αυτές. Οι αντίθετοι λοιπόν, δε δέχονται, ούτε μπορούν να μάθουν την αδιαίρετη διαίρεση στο Θεό και τη διαιρεμένη ένωση, που ακούνε να λέμε σύμφωνα με τους Αγίους, ότι δηλαδή ο Θεός κατά ένα μέρος είναι ακατάληπτος και κατά ένα μέρος καταληπτός, αλλά είναι Ένας· είναι ακατάληπτος κατά την ουσία Του, καταληπτός από τα έργα Του, κατά τις θείες Του ενέργειες, δηλαδή την προαιώνια για μας θέλησή Του, την προαιώνια πρόνοιά Του για μας, την προαιώνια για μας σοφία Του και, για να πω σύμφωνα με τον άγιο Μάξιμο, την άπειρη δύναμη και σοφία και αγαθότητά Του. Κι επειδή εμείς είπαμε ότι αυτά ισχύουν κατ' ανάγκην, τ' άκουσαν οι αντίθετοι και οι έπειτα όμοιοί τους και μας κατηγορούν ότι δεχόμαστε πολλούς θεούς και πολλά άκτιστα και ότι κάνομε το Θεό σύνθετο. Γιατί αγνοούν ότι ο Θεός διαιρείται αδιαίρετα και ενώνεται διαιρεμένα, και παρά ταύτα ούτε πολλαπλασιασμό υφίσταται, ούτε σύνθεση.

82. Ο Μέγας Παύλος, το στόμα του Χριστού, το σκεύος της εκλογής(Πράξ. 9, 15), το πιο περιφανές όχημα του θείου ονόματος, λέει: «Τα αόρατα του Θεού, δηλαδή η αιώνια δύναμή Του και η θειότητά Του, βλέπονται από το νου μέσα από τα δημιουργήματα από τότε που έγινε ο κόσμος»(Ρωμ. 1, 20). Άρα λοιπόν η ουσία του Θεού βλέπεται από το νου μέσα από τα δημιουργήματα; Καθόλου βέβαια. Αυτό είναι παραφροσύνη των κακοδόξων και πιο πριν παράκρουση του Ευνομίου. Γιατί κι αυτός πριν από αυτούς, αλλά όμοια μ' αυτούς, γράφει στους

λόγους του ότι από τα δημιουργήματα τίποτε άλλο δε νοείται, παρά αυτή η ουσία του Θεού. Ο Απόστολος Παύλος όμως, κάθε άλλο, παρά αυτό διδάσκει. Αφού δηλαδή δίδαξε προηγουμένως ότι «το γνωστό του Θεού είναι φανερό»(Ρωμ. 1, 19) και αφού έδειξε ότι υπάρχει και κάτι άλλο παραπάνω από αυτό το γνωστό του Θεού, το οποίο ο Ίδιος φανέρωσε σ' όλους όσους έχουν νου, κατόπιν πρόσθεσε: «γιατί τα αόρατα Αυτού βλέπονται από το νου μέσα από τα δημιουργήματα από τότε που έγινε ο κόσμος»(Ρωμ. 1, 20). Και τί είναι το «γνωστό του Θεού», θα μάθεις ως εξής. Οι θεοφόροι Πατέρες εξηγούν και λένε ότι ο Θεός έχει κάτι άγνωστο, που είναι η ουσία Του, και κάτι γνωστό, που είναι τα σχετικά με την ουσία, δηλαδή η αγαθότητα, η σοφία, η δύναμη, η θειότητα, δηλαδή η μεγαλειότητα, τα οποία ο Παύλος είπε αόρατα, αλλά νοούμενα μέσα από τα δημιουργήματα. Κι αυτά που νοούνται σχετικά με την ουσία του Θεού μέσα από τα δημιουργήματα, πώς μπορεί να είναι κτίσματα; Επομένως η ενέργεια του Θεού, η οποία νοείται μέσα από τα κτίσματά Του, και άκτιστη είναι, και δεν είναι ουσία. Γιατί, όπως είδαμε, δεν αναφέρεται μόνο στον ενικό, αλλά και στον πληθυντικό.

83. Τα δημιουργήματα φανερώνουν τη σοφία, την τέχνη και τη δύναμη του Θεού, όχι όμως και την ουσία Του, λέει ο Μέγας Βασίλειος, αντιλέγοντας στον Ευνόμιο, που ισχυριζόταν ότι από τα κτίσματα φανερώνεται η ουσία του Θεού. Άρα λοιπόν και άκτιστη είναι η ενέργεια που φανερώνεται από τα κτίσματα του Θεού, και δεν είναι ουσία. Κι εκείνοι που πρεσβεύουν ότι δε διαφέρει σε τίποτε η θεία ουσία από τη θεία ενέργεια, είναι καθαρά Ευνομιανοί.

84. Ορθά λοιπόν λέει στους αντιρρητικούς του λόγους ο Γρηγόριος Νύσσης, αδελφός του Μ. Βασιλείου και κατά τη σάρκα και κατά τα φρονήματα, ότι αφού κατανοήσομε το κάλλος και το μέγεθος των θαυμάτων της φύσεως, απ' αυτά και άλλα όμοια αντλούμε διάφορα νοήματα περί του Θεού και εκφράζομε καθένα από τα νοήματα αυτά με ιδιαίτερο όνομα. Ανάλογα δηλαδή με το μέγεθος και την ομορφιά των κτισμάτων νοείται ο Γενεσιουργός τους(Σ. Σολ. 13, 5). Τον ονομάζομε Δημιουργό, επειδή είναι ο Ποιητής τους· Δυνατό, γιατί είχε τη δύναμη να κάνει ουσία τη θέλησή Του· και Δίκαιο, ως αδέκαστο Κριτή. Αλλά και την λέξη Θεός την πήραμε από την εποπτική Του ενέργεια (από το ρήμα θεώμαι). Ώστε κι από αυτή τη λέξη διδαχτήκαμε μιά επιμέρους ενέργεια της θείας φύσεως, αλλά την ουσία του Θεού δεν την κατανοήσαμε.

85. Ο Διονύσιος Αρεοπαγίτης, ο πιο έξοχος θεολόγος μετά τους θεσπέσιους Αποστόλους, αφού διευκρίνησε τη διάκριση του Θεού κατά τις Υποστάσεις, λέει: «Θεία διάκριση είναι και η αγαθοπρεπής πρόοδος της θείας ενώσεως που υπέρτατα ενωμένη πληθύνει και πολλαπλασιάζει τον εαυτό της από αγαθότητα». Πιό κάτω προσθέτει: «Θεία διάκριση λέμε τις αγαθοπρεπείς προόδους της Θεαρχίας. Δωρίζοντας δηλαδή σ' όλα τα όντα και σκορπίζοντας πάνω σ' αυτά τις μετουσίες όλων των αγαθών, διακρίνεται μένοντας ενωμένη και πληθύνεται ενικά και πολλαπλασιάζεται χωρίς να παύει να είναι Ένα». Κι ακόμη πιό κάτω λέει: «Αυτές τις κοινές και ενωμένες διακρίσεις της όλης θεότητας, δηλαδή τις αγαθοπρεπείς προόδους, εμείς θα προσπαθήσομε κατά το δυνατό να υμνήσομε». Με αυτά ο Άγιος Διονύσιος δείχνει καθαρά ότι εκτός από την υποστατική διάκριση στο Θεό, υπάρχει και άλλη. Αυτή την παράλληλη με την υποστατική διάκριση, την ονομάζει διάκριση θεότητας. Γιατί η διάκριση κατά τις Υποστάσεις, δεν είναι διάκριση θεότητας. Και λέει ότι κατά τις θείες προόδους και ενέργειες, ο Θεός πληθύνεται και πολλαπλασιάζεται, και την ίδια πρόοδο τη λέει πως είναι και πρόοδοι. Στην υποστατική όμως διάκριση, το θείον δεν πολλαπλασιάζεται —άπαγε—, ούτε ως Θεός χωρίζεται· γιατί ο Θεός μας είναι Τριάδα, αλλά όχι τριπλός. Δείχνει επίσης ότι αυτές οι πρόοδοι και ενέργειες είναι άχτιστες, γιατί και θείες τις ονομάζει και διακρίσεις της όλης θεότητας λέει ότι είναι, και λέει ότι η ίδια η Θεαρχία κατά τις θείες αυτές προόδους και ενέργειες, πληθύνει και πολλαπλασιάζει τον εαυτό Της, χωρίς να προσλαμβάνει κάτι απ' έξω —άπαγε. Αλλά και υπόσχεται τέλος ότι θα υμνήσει αυτές τις προόδους. Προσθέτει όμως, «κατά το δυνατόν», δείχνοντας ότι αυτές ξεπερνούν κάθε ύμνηση —μ' όλο που ο ίδιος είναι ο εξοχότερος των θείων Υμνωδών.

86. Ο ίδιος θεοφάντωρ Διονύσιος, αφού είπε πιό πάνω ότι η αγαθοπρεπής πρόοδος είναι θεία διάκριση, προσθέτει: «Οι άσχετες (ακατάσχετες) μεταδόσεις είναι ενωμένες κατά τη θεία διάκριση». Μεταδόσεις εδώ με μιά λέξη λέει όλες τις προόδους και ενέργειες του Θεού. Πρόσθεσε ότι είναι «άσχετες» για να μη νομίσει κανείς ότι αυτές είναι τα αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα

η ουσία καθενός όντος ή η αισθητή ζωή στα ζώντα ή ο λόγος και ο νους που υπάρχει μέσα στα λογικά και νοερά όντα. Γιατί πώς είναι δυνατό να είναι αυτά «άσχετα» μέσα στο Θεό, αν βέβαια είναι κτιστά; Και πώς οι «άσχετες» πρόοδοι και μεταδόσεις είναι κτίσματα, αφού η «άσχετη» μετάδοση υπάρχει φυσικώς μέσα στον μεταδίδοντα, όπως βλέπομε να συμβαίνει με το φως;

87. Προχωρώντας ο Μέγας Διονύσιος, υμνεί αυτές τις προόδους και ενέργειες του Θεού και με άλλα θεοπρεπή ονόματα και τις ονομάζει «μετοχές» και «αυτομετοχές» και δείχνει σε πολλά μέρη των λόγων του ότι αυτές είναι υπέρ τα όντα, και λέει ότι είναι παραδείγματα των όντων που προϋπάρχουν στο Θεό με υπερούσια ένωση. Πώς λοιπόν αυτά μπορεί να είναι κτίσματα; Παρακάτω συμπληρώνει, διδάσκοντας τί είναι τα «παραδείγματα» αυτά: «Παραδείγματα λέμε ότι είναι οι προϋπάρχοντες ενιαία μέσα στο Θεό ουσιοποιοί λόγοι των όντων, τους οποίους η θεολογία ονομάζει προορισμούς και θεία και αγαθά θελήματα, που ξεχωρίζουν και δημιουργούν τα όντα. Σύμφωνα με αυτούς ο Υπερούσιος Θεός καθόρισε από πριν και δημιούργησε όλα τα όντα». Πώς είναι δυνατό λοιπόν οι προορισμοί και τα θεία θελήματα που δημιουργούν τα όντα, να είναι κτιστά; Και πώς δεν είναι φανερό ότι υποβιβάζουν βάναυσα την πρόνοια του Θεού σε κτίσμα εκείνοι που θεωρούν κτιστές αυτές τις προόδους και ενέργειες του Θεού; Γιατί τα θεία θελήματα και οι θείες αυτές μετοχές και δωρεές της θείας Αγαθότητας, της αιτίας των πάντων, είναι η ουσιοποιός και η ζωοποιός και η σοφοποιός και γενικά η δημιουργική και συνεκτική των κτιστών όντων ενέργεια.

88. Η μετοχή λοιπόν της Αυτοϋπάρξεως δε μετέχει σε τίποτε με κανένα τρόπο, όπως λέει ο Μέγας Διονύσιος. Οι άλλες όμως μετοχές, ως μετοχές και αρχές των όντων, δε μετέχουν ολότελα σε τίποτε, όπως για παράδειγμα, ούτε η πρόνοια μετέχει στην πρόνοια, ούτε η ζωή στη ζωή· επειδή όμως έχουν ύπαρξη, λέγονται ότι μετέχουν στην Αυτοΰπαρξη, γιατί χωρίς Αυτήν ούτε υπάρχουν, ούτε μετέχονται, όπως για παράδειγμα, η πρόγνωση δε θα υπήρχε ούτε θα μετεχόταν χωρίς τη γνώση. Γι’ αυτό αυτές, ως αυτομετοχές, δεν είναι διόλου κτιστές. Άρα, και κατά τον άγιο Μάξιμο, δεν έλαβαν ποτέ αρχή, αλλά θεωρούνται ως ουσιώδη γνωρίσματα του Θεού και δεν υπάρχει χρόνος που δεν υπήρχαν. Οι αντίθετοι όμως, την Αυτοζωή, την Αυτοαγαθότητα και τα όμοια, ασεβώς τα νομίζουν κτιστά επειδή μετέχουν στην κοινή επωνυμία των όντων, και δε βλέπουν ότι, αν και λέγονται όντα, εντούτοις είναι υπέρ τα όντα, όπως λέει ο Μέγας Διονύσιος. Εύκολα λοιπόν εκείνοι που γι’ αυτό το λόγο βάζουν τις αυτομετοχές στην ίδια τάξη με τα κτίσματα, θα νόμιζαν και το Άγιο πνεύμα κτιστό, επειδή λέει ο Μέγας Βασίλειος ότι μετέχει Αυτό στα θεοπρεπή ονόματα.

89. Αν κανείς πει ότι μόνο η Αυτοΰπαρξη είναι μετοχή, γιατί μόνο Αυτή δε μετέχει αλλά μετέχεται, καθώς οι άλλες μετοχές μετέχουν σ’ Αυτή, ας γνωρίζει ότι δε σκέφτεται συνετά για τις άλλες μετοχές. Γιατί τα ζώντα ή τα άγια ή τα αγαθά, δεν λέγονται ότι ζουν κατά μέθεξη και αγιάζονται και γίνονται αγαθά μόνον επειδή απλώς ζουν και μετέχουν στην Αυτοΰπαρξη, αλλά επειδή μετέχουν στην Αυτοζωή και την Αυτοαγιότητα και την Αυτοαγαθότητα. Και η Αυτοαγαθότητα, ή και τα άλλα παρόμοια, δε γίνεται Αυτοζωή με τη μέθεξη άλλης αυτοζωής. Γι’ αυτό και ως Αυτοζωή ανήκει στα μετεχόμενα και όχι στα μετέχοντα. Εκείνο λοιπόν που δε μετέχει στη ζωή αλλά αυτό μετέχεται και ζωοποιεί όσα ζούνε, πώς μπορεί να ειναι κτίσμα; Τα ίδια και για τις άλλες μετοχές.

90. Ας μιλήσει τώρα μαζί μας και ο ιερός Μάξιμος, που σε σχόλιά του γράφει ότι οι πρόοδοι αυτές του Θεού είναι η πρόνοια που δημιούργησε τα όντα: «Και είναι κοινές στην τρισυπόστατη Μονάδα οι δημιουργικές πρόνοιες και αγαθότητες, δηλαδή οι ουσιοποιήσεις, οι ζωοποιήσεις, οι σοφοποιήσεις». Λέγοντας λοιπόν ότι αυτές είναι πολλές και διακεκριμένες, έδειξε ότι αυτές δεν είναι η ουσία του Θεού, γιατί αυτή είναι μία και εντελώς αδιαίρετη. Λέγοντας επίσης ότι είναι κοινές στην τρισυπόστατη Μονάδα, μας έδειξε ότι δεν πρόκειται για τον Υιό ή το Άγιο πνεύμα, γιατί ούτε ο Υιός ούτε το πνεύμα είναι κοινή ενέργεια των τριών Υποστάσεων. Τέλος, λέγοντάς τις όχι μόνο πρόνοιες και αγαθότητες, αλλά και δημιουργικές, έδειξε ότι είναι άκτιστες. Διαφορετικά, θα είναι δημιουργημένο το δημιουργικό από κάποιο άλλο δημιουργικό, κι αυτό πάλι από άλλο· κάτι τέτοιο όμως δεν μπορεί να νοηθεί πώς συμβαίνει επ’ άπειρον, επομένως οδηγούμαστε στα έσχατα της ατοπίας. Οι πρόοδοι λοιπόν και οι ενέργειες του Θεού είναι άκτιστες και καμιά τους δεν είναι ουσία, ούτε υπόσταση.

91. Ο Δημιουργός και Κυβερνήτης του παντός, μέσα στην ασύλληπτη υπερβολή της αγαθότητάς

Του, έδωσε στο παν πολύμορφη υπόσταση και θέλησε, άλλα από τα όντα να έχουν μόνο το είναι και άλλα, εκτός από το είναι, να έχουν και ζωή· από αυτά πάλι, άλλα να έχουν νοερή ζωή κι άλλα μόνο αισθητή, ενώ μερικά να έχουν μικτή ζωή από τις δύο. Θέλησε ακόμη, όσα έλαβαν από Αυτόν ζωή λογική και νοερή, με την προς Αυτόν θεληματική κλίση να επιτυγχάνουν την ένωση μαζί Του και έτσι να ζουν θεϊκά και υπερφυσικά, έχοντας αξιωθεί τη θεοποιό Του χάρη και ενέργεια. Γιατί η θέληση του Θεού είναι γένεση για τα όντα, που είτε δημιουργούνται από το μηδέν, είτε βελτιώνονται, κι αυτό με διάφορους τρόπους. Γι' αυτή τη διαφορά του θείου θελήματος ως προς τα όντα, η μία εκείνη πρόνοια και αγαθότητα, ή για να πούμε το ίδιο, η προς τα κατώτερα φροντίδα του Θεού από αγαθότητα, είναι και λέγεται από τους θεόσοφους Θεολόγους πολλές πρόνοιες και αγαθότητες, που μερίζονται αμερίστως και διαφοροποιούνται στα μεριστά (τα όντα). Έτσι, η μία από αυτές ονομάζεται προγνωστική δύναμη του Θεού, η άλλη δημιουργική και συνεκτική. Από αυτές πάλι, κατά τον Μέγα Διονύσιο, άλλες ονομάζονται ουσιοποιητικές, άλλες ζωοποιητικές και άλλες σοφοποιητικές. Η κάθε μία απ' αυτές είναι κοινή στον Πατέρα και τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα· και στην κάθε μία για χάρη μας αγαθή και θεία θέληση, ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο πνεύμα είναι η ουσιοποιητική και ζωοποιητική και σοφοποιητική ενέργεια και δύναμη. Αυτές ο ίδιος τις ονόμασε ακατάσχετες και αμείωτες μεταδόσεις, εξαίροντάς τις πάνω απ' όλα μαζί τα κτιστά και διδάσκοντας ότι ενυπάρχουν φυσικά σ' Αυτόν που τις μεταδίδει.

92. Όπως ο ήλιος που μεταδίδει χωρίς να μειώνεται θερμότητα και φως, τα έχει αυτά ως έμφυτες και ουσιώδεις ενέργειες, έτσι και οι θείες μεταδόσεις, ενυπάρχοντας αμείωτα σ' Αυτόν που τις μεταδίδει, είναι φυσικές και ουσιώδεις ενέργειες Του. Επομένως είναι και άκτιστες. Κι όπως όταν ο ήλιος δύσει κι εγκαταλείψει τους ανθρώπους, δε μένει ίχνος ηλιακού φωτός πάνω στη γη, ενώ όταν φωτίζει, είναι αδύνατον, το μάτι που απολαμβάνει το φως του να μην ενώνεται με αυτό και μέσω αυτού με τον ήλιο που αναβλύζει το φως· κι όπως η θερμότητα του ηλίου που τόσα κάνει, συντελώντας στη γένεση και την αύξηση των αισθητών και στην πολυειδή διαφορά των χυμών και των ποιοτήτων, δεν τα εγκαταλείπει κι ας μην έχει συνάφεια με τον ήλιο μέσω της ακτίνας, με τον ίδιο τρόπο, με αμυδρή εικόνα από τα αισθητά, μόνον εκείνα που έρχονται σ' επαφή με το υπερφυσικό και θεϊκότατο φως μετέχουν γνήσια στη θεοποιό χάρη και με αυτήν ενώνονται με το Θεό. Όλα τα άλλα είναι αποτελέσματα της δημιουργικής θείας ενέργειας και εμφανίστηκαν κατά χάρη, δηλαδή δωρεάν, από την ανυπαρξία, όχι όμως και στολισμένα από τη χάρη, η οποία είναι το όνομα της λαμπρότητας του Θεού.

93. Αυτή η λαμπρότητα και η θεοποιός ενέργεια του Θεού, που όσοι μετέχουν σ' αυτή θεώνονται, είναι μιά θεία χάρη, αλλά όχι η φύση του Θεού. Όχι επειδή απουσιάζει από όσους έχουν τη χάρη, όπως φλυαρούν συκοφαντικά οι αντίθετοι —γιατί η φύση του Θεού είναι παντού—, αλλά επειδή δε μετέχεται, αφού, όπως προαποδείξαμε, δεν υπάρχει κανένα κτίσμα που θα μπορούσε να γίνει μέτοχο Αυτής. Και η θεία ενέργεια και χάρη του Πνεύματος, ενώ είναι παντού παρούσα και αχώριστη από Αυτό, για εκείνους που λόγω ακαθαρσίας δεν είναι δεκτικοί, είναι αμέθεκτη σαν να είναι απούσα. Όπως δηλαδή οι απεικονίσεις προσώπων δε γίνονται πάνω σε όλες τις ύλες, αλλά πάνω σ' εκείνες που έχουν κάποια λειότητα και διαφάνεια, έτσι και η ενέργεια του Πνεύματος δεν έρχεται σ' όλες τις ψυχές, αλλά σ' εκείνες που δεν έχουν καμία δολιότητα ή διαστροφή. Και πάλι σ' όλους είναι παρόν το Άγιο πνεύμα, και σ' εκείνους που είναι καθαροί από πάθη, φανερώνει τη δύναμή Του, όχι όμως και σ' όσους έχουν το νου τους κατασπιλωμένο από κηλίδες της αμαρτίας.

94. Όπως το φως του ηλίου είναι αχώριστο από τις ακτίνες του και από τη θερμότητα που μεταδίδεται μ' αυτές, αλλά για όσους απ' αυτούς που το δέχονται είναι τυφλοί, το φως είναι αμέθεκτο και μόνο η μέσω των ακτινών θερμότητα γίνεται αντιληπτή, αφού είναι ολότελα αδύνατο ν' αντιληφθούν το φως όσοι στερούνται τα μάτια τους· έτσι και πολύ περισσότερο, κανένας απ' όσους δέχονται τη θεία λαμπρότητα, δεν μπορεί να έχει μέθεξη της θειας ουσίας. Γιατί δεν υπάρχει απολύτως κανένα κτίσμα που να έχει δύναμη δεκτική της φύσεως του Δημιουργού.

95. Ας πουν μαζί με μας ότι η μετεχόμενη θεία ενέργεια δεν είναι ούτε κτιστή ούτε ουσία του Θεού, δίνοντας κοινή μαρτυρία, ο Βαπτιστής του Χριστού Ιωάννης, μαζί με τον Ιωάννη, τον πιο αγαπημένο μαθητή του Χριστού και τον Ιωάννη το Χρυσόστομο. Ο ένας, γράφοντας τα λόγια στο Ευαγγέλιό του, ο Βαπτιστής και Πρόδρομος του Χριστού λέγοντας ότι το πνεύμα δε δίνεται με

μέτρο στο Χριστό από το Θεό Πατέρα(Ιω. 3, 34), κι ο Χρυσόστομος εξηγώντας και γράφοντας: «Πνεύμα εδώ εννοεί την ενέργεια του Πνεύματος. Γιατί όλοι εμείς παίρνομε την ενέργεια του Πνεύματος με μέτρο, ενώ ο Χριστός την έχει αμέτρητη και ολόκληρη όλη την ενέργεια. Κι αν η ενέργειά Του είναι αμέτρητη, πολύ περισσότερο είναι η ουσία Του». Με το να πει την ενέργεια πνεύμα, ή μάλλον αυτό το πνεύμα του Θεού, όπως είπε ο Βαπτιστής, και ότι αυτή είναι αμέτρητη, φανέρωσε ότι είναι άκτιστη. Με το να πει ότι εμείς παίρνομε την ενέργεια με μέτρο, φανέρωσε τη διαφορά της άκτιστης ενέργειας προς την άκτιστη ουσία. Γιατί κανείς ποτέ δεν παίρνει την ουσία του Θεού, αλλ' ούτε και όλοι μαζί αθροιστικά, αν υπέθετες κάτι τέτοιο· μόνο την ενέργεια, και αυτή κατά ένα μέρος ο καθένας, ανάλογα με το βαθμό της καθάρσεώς του. Προχωρώντας ο Χρυσόστομος, δείχνει και άλλη διαφορά της άκτιστης ουσίας ως προς την άκτιστη ενέργεια, λέγοντας: «Αν η ενέργεια του Πνεύματος είναι αμέτρητη, πολύ περισσότερο είναι η ουσία».

96. Αν, σύμφωνα με τις φλυαρίες των αντιθέτων και όσων φρονούν τα ίδια με αυτούς, δε διαφέρει διόλου η θεία ουσία από τη θεία ενέργεια, τότε και η δημιουργία, που ανήκει στην ενέργεια, δε διαφέρει διόλου από τη γέννηση και την εκπόρευση, που ανήκουν στην ουσία. Αν όμως η δημιουργία δε διαφέρει από τη γέννηση και την εκπόρευση, τότε και τα δημιουργήματα δε θα έχουν καμιά διαφορά από το «γέννημα» και από το «πρόβλημα» (το εκπορευόμενο). Κι αν αυτά είναι έτσι, σύμφωνα με αυτούς, τότε και ο Υιός του Θεού και το Άγιο πνεύμα δε διαφέρουν διόλου από τα κτίσματα. Και έτσι όλα τα κτίσματα θα είναι γεννήματα και προβλήματα του Θεού Πατέρα και η κτίση θα θεοποιηθεί και ο Θεός θα συνταχθεί με τα κτίσματα. Γι' αυτό ο θείος Κύριλλος, δείχνοντας τη διαφορά της ουσίας και της ενέργειας του Θεού, λέει ότι η γέννηση ανήκει στη θεία φύση, ενώ η δημιουργία στη θεία ενέργεια. Κι ακόμη αποφαίνεται λέγοντας ρητά ότι φύση και ενέργεια δεν ταυτίζονται.

97. Αν δε διαφέρει καθόλου η θεία ουσία από τη θεία ενέργεια, τότε και η γέννηση και η εκπόρευση δε διαφέρουν καθόλου από τη δημιουργία. Ο Θεός και Πατέρας δημιουργεί μέσω του Υιού εν Αγίω Πνεύματι. Ώστε και γεννά και εκπορεύει, κατά τη γνώμη των αντιθέτων και των οπαδών τους, μέσω του Υιού εν Αγίω Πνεύματι.

98. Αν δε διαφέρει καθόλου η θεία ουσία από τη θεία ενέργεια, τότε δε διαφέρει ούτε από τη θέληση. Και ο Υιός, ο μόνος γεννημένος από την ουσία του Πατέρα, θα είναι και δημιουργημένος από τη θέλησή Του —κατά τους αντιθέτους βέβαια.

99. Αν η ουσία του Θεού δε διαφέρει καθόλου από τη θεία ενέργεια, κι αφού οι θεοφόροι Πατέρες μαρτυρούν ότι και ενέργειες πολλές έχει ο Θεός, ώστε να υπάρχουν και δημιουργικές πρόνοιες και αγαθότητες, όπως δείξαμε παραπάνω, άρα λοιπόν ο Θεός έχει και πολλές ουσίες. Κάτι τέτοιο όμως κανένας ποτέ ούτε το είπε ούτε το σκέφτηκε από το γένος των Χριστιανών.

100. Αν οι ενέργειες του Θεού δε διαφέρουν από τη θεία ουσία, τότε δεν έχουν διαφορά και μεταξύ τους. Ας πούμε λοιπόν ότι από την πρόγνωση του Θεού, δε διαφέρει σε τίποτε η θέλησή Του. Τότε, ή ο Θεός δεν τα προγνωρίζει όλα, αφού βέβαια ούτε θέλει όλα τα γινόμενα, ή θέλει και τα κακά, αφού όλα τα προγνωρίζει. Αν δεν τα προγνωρίζει όλα, είναι το ίδιο να πεις ότι δεν είναι ούτε Θεός. Αν πάλι δεν είναι αγαθός, είναι ταυτόσημο με το ότι δεν είναι ούτε Θεός. Άρα λοιπόν η πρόγνωση διαφέρει από τη θεία θέληση κι επομένως, η κάθε μία απ' αυτές διαφέρει από τη θεία ουσία.

101. Αν δε διαφέρουν μεταξύ τους οι θείες ενέργειες, τότε και η δημιουργική δύναμη δε διαφέρει από την πρόγνωση. Αφού λοιπόν ο Θεός άρχισε κάποτε να δημιουργεί, άρα άρχισε και να προγνωρίζει. Και πώς είναι Θεός αυτός που δεν προγνωρίζει προαιώνια τα πάντα;

102. Αν η δημιουργική ενέργεια του Θεού δε διαφέρει από τη θεία πρόγνωση, τότε τα δημιουργήματα θα συμβαδίζουν με την πρόγνωση του Θεού, και θα δημιουργήθηκαν ανάρχως, αφού ο Θεός θα τα δημιούργησε ανάρχως, ακριβώς επειδή ανάρχως και Αυτός προγνωρίζει, και όσα προγνωρίζει, προγνωρίζονται ανάρχως. Και πώς είναι Θεός, αφού τα δημιουργήματά Του δεν είναι διόλου μεταγενέστερα από Αυτόν;

103. Αν δε διαφέρει σε τίποτε από την πρόγνωση του Θεού η δημιουργική Του ενέργεια, τότε ούτε

το να δημιουργεί υπόκειται στη θέληση, αφού δεν υπόκειται και η πρόγνωση. Επομένως ο Θεός δε δημιουργεί επειδή θέλει, αλλά μόνο επειδή το έχει αυτό στη φύση Του. Πώς όμως είναι Θεός εκείνος που δημιουργεί χωρίς θέληση;

104. Ο Θεός ο ίδιος είναι μέσα στον εαυτό Του, αφού οι τρείς θείες υποστάσεις συμφύονται και αλληλοσυνέχονται αΐδια και περιχωρούνται ασύγχυτα η μία μέσα στην άλλη. Ακόμη ο Θεός είναι μέσα στο παν, και το παν είναι μέσα στο Θεό, ο Θεός ως Αυτός που συνέχει, και το παν ως αυτό που συνέχεται από το Θεό. Επομένως τα πάντα μετέχουν στη συνεκτική ενέργεια του Θεού, αλλ' όχι στην ουσία Του. Γι' αυτό και οι Θεολόγοι το ότι Αυτός είναι πανταχού παρών λένε πως είναι ενέργεια του Θεού.

105. Και εκείνοι που ευαρέστησαν το Θεό και πέτυχαν το σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν, δηλαδή τη θέωση —γιατί γι' αυτό μας έπλασε ο Θεός, όπως λένε, για να μας κάνει δηλαδή κοινωνούς της θεότητάς Του(Β΄ Πέτρ. 1, 4)—, κι αυτοί λοιπόν είναι μέσα στο Θεό, αφού από Αυτόν θεοποιούνται, και ο Θεός μέσα σ' αυτούς, αφού Αυτός τους θεοποιεί. Επομένως κι αυτοί μετέχουν στη θεία ενέργεια, αν και με άλλο τρόπο, και όχι στην ουσία του Θεού. Γι' αυτό και οι Θεολόγοι λένε ότι η θεότητα είναι όνομα της θείας ενέργειας.

106. Η υπερούσια και υπέρζωη και υπέρθεη και υπεράγαθη φύση, αν είναι υπεράγαθη και υπέρθεη και τα όμοια, ούτε να ειπωθεί μπορεί, ούτε να νοηθεί, ούτε γενικά να εξεταστεί θεωρητικά, γιατί είναι έξω από όλα και υπεράγνωστη και εγκατεστημένη πάνω από τους υπερουράνιους νόες με δύναμη απεριόριστη, και ποτέ κανένας δεν μπορεί καθόλου ούτε να τη συλλάβει, ούτε να την εκφράσει. Ούτε και υπάρχει όνομα γι' Αυτήν που με αυτό να ονομάζεται, ούτε στον παρόντα αιώνα, ούτε στον μέλλοντα(Εφ. 1, 21). Ούτε λόγος που να σχηματίζεται στην ψυχή ή να προφέρεται με το στόμα. Ούτε καμία επαφή ή μέθεξη, αισθητή ή νοερή, αλλά ούτε και καμία φαντασία. Γι' αυτό οι Θεολόγοι θεωρούν πλησιέστερή Της την τελειότατη ακαταληψία με χρήση αρνήσεων, που διατυπώνει όλα όσα Αυτή είναι ή γενικά λέγεται, με υπεροχική αφαίρεση. Γι' αυτό ούτε ουσία ούτε φύση είναι θεμιτό να την ονομάσει κυριολεκτικά, όποιος έχει επίγνωση της αλήθειας πάνω από κάθε αλήθεια. Κι επειδή πάλι είναι αιτία των πάντων, και γύρω από Αυτήν και ένεκα Αυτής είναι τα πάντα και Αυτή είναι πριν απ' όλα, και γενικά και απεριόριστα όλα τα έχει περιλάβει μέσα Της, απ' όλα αυτά μπορούμε να την ονομάσομε —καταχρηστικά, αλλά όχι κυριολεκτικά. Επομένως μπορούμε να την ονομάζομε και ουσία και φύση· και κυρίως την ουσιοποιητική πρόοδο και ενέργεια του Θεού. Γιατί και ο Μέγας Διονύσιος, αυτή θεωρεί ως το πραγματικό θεολογικό όνομα της ουσίας του όντως Όντος.

107. Μπορεί να βρει κανείς και στα κτιστά όντα και στο Θεό, περιπτώσεις που το όνομα της φύσεως να αποδίδεται και στα φυσικά γνωρίσματα. Έτσι, ο πιο θεολογικός από τους Γρηγορίους λέει κάπου στα Έπη του: «Ιδού, η φύση του Βασιλιά μου δίνει ευτυχία». Το να δίνει βέβαια δεν αποτελεί φύση κανενός, αλλά είναι φυσικό γνώρισμα του ευεργετικού. Και για τη φωτιά μπορεί να πει κανείς ότι είναι στη φύση της να πηγαίνει προς τα επάνω και να φωτίζει όσους τη βλέπουν, όμως ούτε η προς τα επάνω κίνηση ούτε ο φωτισμός είναι η φύση της φωτιάς, αλλά η αρχή της κινήσεώς της. Ονομάζονται λοιπόν φύση και τα φυσικά γνωρίσματα, όπως λέει κάπου ο Μέγας Διονύσιος: «Είναι φύση στο Αγαθό το να παράγει και να σώζει», δηλαδή τούτο αποτελεί ιδιότητα της φύσεώς Του. Όταν λοιπόν ακούσεις να λένε οι Πατέρες ότι η ουσία του Θεού είναι αμέθεκτη, να νοήσεις ότι αναφέρονται σ' αυτήν που δεν εξέρχεται από τον εαυτό της, ούτε φανερώνεται· όταν πάλι ακούσεις ότι είναι μεθεκτή, να νοήσεις την πρόοδο και τη φανέρωση και την ενέργεια του Θεού που αποτελούν φυσικό γνώρισμά Του. Όταν δεχτείς και τα δύο μ' αυτό το νόημα, θα είσαι σύμφωνος με τους Πατέρες.

108. Ακόμη και το πιο μικρό μέρος της ουσίας έχει όλες τις δυνάμεις της. Έτσι, η φλόγα λάμπει, φωτίζει, διαλύει και καίει όσα την εγγίσουν, έχει εκ φύσεως το να κινείται από τον εαυτό της και να φέρεται προς τα επάνω, και γενικά έχει όλες τις ιδιότητες της φωτιάς της οποίας είναι μέρος. Κι η

σταγόνα επίσης έχει όλες τις ιδιότητες του νερού, και ο μεταλλικός σβώλος έχει όλες τις ιδιότητες του μετάλλου από το οποίο αποσπάστηκε. Αν λοιπόν υποθέσομε ότι μετέχομε στην αφανέρωτη εκείνη ουσία του Θεού, είτε μετέχει κανείς σ’ όλη, είτε σε ελάχιστο μέρος της, θα είναι παντοδύναμος. Κι έτσι το καθένα από τα όντα θα είναι παντοδύναμο. Αυτό όμως δεν το έχομε ούτε όλοι μαζί, ακόμη κι αν λογαριάσεις την κτίση στο σύνολό της. Αυτό δείχνει ολοκάθαρα ο Παύλος μαρτυρώντας ότι και σ’ αυτούς που ευτύχησαν να έχουν τα θεοποιά χαρίσματα του Πνεύματος, δεν τα διαθέτει όλα ο καθένας· αλλά, όπως λέει, σε άλλον δίνεται λόγος σοφίας, σε άλλον λόγος γνώσεως, σε άλλον κάτι άλλο από το ίδιο Πνεύμα(Α΄ Κορ. 12, 8). Ο Χρυσόστομος πάλι, αποκρούοντας από πριν φανερά την πλάνη των αντιθέτων, λέει ότι δεν τα έχει κανείς όλα, για να μη νομίσει ότι η χάρη είναι φύση. Αλλά ούτε κανείς φρόνιμος άνθρωπος θα θεωρούσε κτιστή τη χάρη που αντιδιαστέλλεται εδώ προς τη θεία φύση. Γιατί δεν υπάρχει φόβος να νομίσει κανείς ποτέ το κτίσμα ότι είναι φύση του Θεού. Και γιατί, αν και η χάρη του Πνεύματος διαφέρει από τη θεία φύση, δεν αποχωρίζεται όμως από αυτήν, αλλά μάλλον ελκύει όσους αξιώθηκαν να τη λάβουν, προς τη συνάφεια με το Άγιο Πνεύμα.

109. Απ’ όσα μετέχεται η ουσία, τόσες έχει και τις υποστάσεις. Όπως όσες λαμπάδες ανάψει κανείς από μιά λαμπάδα, τόσες υποστάσεις της φωτιάς έκανε. Αν λοιπόν, σύμφωνα με τη γνώμη των αντιπάλων μας, μετέχεται η ουσία του Θεού, και μάλιστα απ’ όλα, συμβαίνει τότε να μην είναι τρισυπόστατη, αλλά μυριοϋπόστατη. Ποιος όμως απ’ όσους έχουν γαλουχηθεί με τα θεία δόγματα δε γνωρίζει ότι αυτό είναι δάνειο από τους Μασσαλιανούς; Ότι δηλαδή μετέχουν στην ουσία του Θεού εκείνοι που έφτασαν στο άκρον της αρετής —όπως βέβαια την καταλαβαίνουν αυτοί. Τη βλασφημία τούτων, οι αντίπαλοί μας φιλοτιμούνται να ξεπεράσουν και ισχυρίζονται ότι όχι μόνο όσοι ξεχώρισαν στην αρετή, αλλά όλοι γενικά μετέχουν στη θεία ουσία, με την ανοητότατη πρόφαση, ότι αυτή είναι παρούσα παντού. Ο μέγας όμως Θεολόγος Γρηγόριος, ανασκευάζοντας από τότε τις φρενοβλαβείς γνώμες και αυτών και εκείνων, λέει: «Ο Χριστός ονομάστηκε έτσι για τη θεότητά Του, η οποία είναι χρίση της ανθρώπινης φύσεώς Του. Η χρίση αυτή αγιάζει όχι με την ενέργεια, όπως γινόταν (στην Π. Διαθήκη) με τους άλλους χριστούς, αλλά με την παρουσία όλου Εκείνου που χρίει». Και οι θεόσοφοι Πατέρες, σε σύνοδό τους, αποφάνθηκαν ότι ενοικεί βέβαια η θεότητα σ’ εκείνους που έχουν καθαρθεί όσο πρέπει, αλλά όχι κατά τη θεία φύση Της. Ούτε λοιπόν κατά την ουσία, ούτε κατά κάποια υπόσταση γίνεται κανείς μέτοχος του Θεού. Κανένα από αυτά τα δύο δε μερίζεται καθόλου, ούτε μεταδίδεται καθόλου σε κανένα. Γι’ αυτό και ως προς αυτά ο Θεός είναι τελείως αχώρητος σε όλους, αν και είναι, ως προς αυτά, παρών παντού. Η κοινή όμως ενέργεια και δύναμη της τρισυπόστατης φύσεως μερίζεται κατά διαφόρους τρόπους ανάλογα με τους μετέχοντες, και γι’ αυτό γίνεται χωρητή σ’ όσους έχουν τη χάρη. Γιατί το Άγιο πνεύμα —για να χρησιμοποιήσομε τα λόγια του Μεγάλου Βασιλείου—, δε μετέχεται στον ίδιο βαθμό από τους άξιους, αλλά διαιρεί την ενέργειά Του ανάλογα με την πίστη τους, και είναι απλό κατά την ουσία, ποικίλο όμως κατά τις δυνάμεις.

110. Εκείνο που λέγεται ότι μετέχει σε κάτι, έχει ένα μέρος από αυτό· γιατί αν δε μετέχει σ’ ένα μέρος αλλά στο όλο, τότε η κυριολεξία θα ήταν ότι το έχει κι όχι ότι μετέχει σ’ αυτό. Άρα το μετεχόμενο είναι μεριστό, αφού το μετέχον είναι ανάγκη να μετέχει σ’ ένα μέρος του. Η ουσία όμως του Θεού είναι τελείως αμέριστη, επομένως είναι και τελείως αμέθεκτη. Ότι η θεία ενέργεια έχει την ιδιότητα να μερίζεται, το δηλώνει ρητά σε πολλά μερη των λόγων του ο Χρυσόστομος. Αυτή λοιπόν είναι που μετέχεται από όσους έχουν αξιωθεί τη θεουργό χάρη. Άκουσε λοιπόν πάλι τον ίδιο, τον χρυσό στη γλώσσα, να διδάσκει ολοφάνερα και τα δύο, ότι δηλαδή η ενέργεια του Θεού είναι εκείνη που μερίζεται αμερίστως και μετέχεται, και όχι η αμέθεκτη ουσία, από την οποία πηγάζει η θεία ενέργεια. Αναφέροντας πρώτα το ευαγγελικό χωρίο «Όλοι εμείς πήραμε από τον πλούτο Του»(Ιω. 1, 16), λέει: «Αν στην περίπτωση της φωτιάς, όπου αυτό που μερίζεται είναι ουσία και σώμα, και τη μερίζομε και δεν τη μερίζομε, πόσο περισσότερο ισχύει αυτό για την ενέργεια, και μάλιστα ενέργεια από ασώματη ουσία;».

111. Ας πούμε και τούτο· όταν μετέχει κανείς στην ουσία κάποιου, είναι ανάγκη να έχει κοινή

ουσία με το μετεχόμενο και ως ένα σημείο την ίδια. Ποιος λοιπόν άκουσε ποτέ ότι ο Θεός κι εμείς έχομε κοινή σε κάποιο σημείο ουσία; Και αυτά, όταν ο Μέγας Βασίλειος λέει: «Οι ενέργειες του Θεού κατεβαίνουν προς εμάς, η ουσία Του όμως μένει απρόσιτη». Και ο θείος Μάξιμος λέει: «Όλα όσα είναι ο Θεός, θα είναι και όποιος θεωθεί με τη χάρη, εκτός από την ταυτότητα κατά την ουσία». Ώστε λοιπόν ούτε εκείνοι που θεώθηκαν με τη χάρη δεν είναι δυνατό να μετέχουν στη θεία ουσία. Είναι όμως δυνατό να μετέχουν στη θεία ενέργεια. Αυτό φαίνεται στα λόγια των Αγίων. «Σ' αυτό με οδηγεί εδώ το μετρημένο φως της αλήθειας, να δω και να νιώσω τη λαμπρότητα του Θεού», λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος. «Και η λαμπρότητα του Θεού μας είναι επάνω σε μας»(Ψαλμ. 89, 17), λέει ο ψαλμωδός Προφήτης. Και ο Μάξιμος που συναριθμείται με τους Αγίους, διακηρύττει γραπτώς ότι είναι μία η ενέργεια του Θεού και των Αγίων και ότι αυτοί είναι ζωντανές εικόνες του Χριστού, και ίδιοι μάλλον με Αυτόν κατά τη χάρη, παρά απλώς όμοιοι.

112. Ο Θεός είναι ο ίδιος μέσα στον εαυτό Του, και οι τρείς θείες Υποστάσεις συνέχονται μεταξύ τους και περιχωρούνται η μία μέσα στην άλλη φυσικά, ολικά, αιώνια και αδιάσπαστα και συγχρόνως χωρίς να συμφύρονται ή να συγχέονται, έτσι ώστε να είναι μία και η ενέργειά Τους, πράγμα που δεν μπορεί να βρει κανείς σε καμιά περίπτωση κτιστού όντος (γιατί είναι βέβαια όμοια η ενέργεια στα ομογενή όντα, αλλά επειδή η κάθε υπόσταση ενεργεί χωριστά, χωριστή είναι και η ενέργεια). Δε γίνεται όμως έτσι και στις τρεις εκείνες θείες και προσκυνητές Υποστάσεις. Γιατί εκεί η ενέργεια είναι αληθινά μία και η αυτή, αφού μία είναι η κίνηση του θείου βουλήματος, που ξεκινάει από τον Πατέρα ως από αρχική αιτία, προχωρεί διά του Υιού και φανερώνεται με το Άγιο πνεύμα. Αυτό φαίνεται από τα αποτελέσματα, γιατί από αυτά γνωρίζομε κάθε φυσική ενέργεια. Αυτό που συμβαίνει με τα χελιδόνια, που το καθένα φτιάχνει τη φωλιά του όμοια με των άλλων, αλλά ξεχωριστή, ή με τους γραφείς, που ο καθένας γράφει ξεχωριστή σελίδα, ακόμη κι αν είναι ίδιο το κείμενο, δε συμβαίνει στην περίπτωση του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, να βλέπομε δηλαδή ιδιαίτερο αποτέλεσμα από κάθε μία από τις τρείς Υποστάσεις, αλλά όλη η κτίση είναι έ'να έργο και των Τριών. Και μέσα από την κτίση, έχομε μυηθεί από τους Πατέρες, να νοούμε ότι είναι μία και η αυτή η θεία ενέργεια των τριών προσκυνητών Προσώπων, κι όχι ξεχωριστή για το καθένα και απλώς όμοια του ενός με του άλλου.

113. Ο Πατέρας και ο Υιός και το Άγιο πνεύμα, είναι ο ένας μέσα στον άλλο χωρίς να συγχέονται ή να συμφύρονται, και απ' αυτό γνωρίζομε ότι μία είναι ακριβώς η κίνηση και η ενέργειά Τους. Η ζωή λοιπόν και η δύναμη που έχει μέσα Του ο Πατέρας, δεν είναι διαφορετική απ' ό,τι στον Υιό, αφου κι ο Υιός εχει την ίδια μ' Εκείνον ζωή και δύναμη. Το ίδιο ισχύει με τον Υιό και το Άγιο πνεύμα. Κι όποιοι νομίζουν ότι δε διαφέρει διόλου η θεία ενέργεια από τη θεία ουσία, επειδή ζωή μας είναι όχι άλλος, αλλά ο ίδιος ο Θεός, κι επειδή Αυτός είναι η προαιώνια ζωή όχι σε σχέση με κάποιον άλλο, αλλά καθ' Εαυτόν, αυτοί είναι δυσσεβείς και αμαθείς. Αμαθείς, επειδή δεν έμαθαν ακόμη οτι η υπέρτατη Τριάδα δεν είναι «κάποιος άλλος», παρά ο ίδιος ο Θεός, κι όμως αυτό δεν εμποδίζει καθόλου να διαφέρει η Μονάδα από την Τριάδα. Και δυσσεβείς, γιατί αφανίζουν και την ουσία και την ενέργεια, τη μία με την άλλη. Εκείνο δηλαδή που αναφέρεται σε άλλο, δεν είναι ουσία. Και εκείνο που είναι καθ' εαυτό, δεν αναφέρεται σε άλλο. Αν λοιπόν αυτά (ουσία και ενέργεια) δε διαφέρουν καθόλου μεταξύ τους, αλληλοαναιρούνται. Ή μάλλον, εξαίρουν από τον κατάλογο των ευσεβών εκείνους που λένε ότι αυτά δε διαφέρουν σε τίποτε μεταξύ τους.

114. Εμείς όμως ομολογούμε ότι ο Υιός του Θεού είναι για μας ζωή κατά την αιτία και την ενέργεια και ότι ο Ίδιος είναι ζωή αυτός καθ' εαυτόν, ολότελα άσχετα και ανεξάρτητα από ο,τιδήποτε, και λέμε ότι και τα δύο αυτά τα έχει κατά τρόπο άκτιστο. Το ίδιο ομολογούμε και για τον Πατέρα και το Άγιο πνεύμα. Επομένως και αυτή η Ζωή μας, η οποία μας ζωοποιεί ως αιτία των ζώντων, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά ο Πατέρας, ο Υιός και το Άγιο πνεύμα. Γιατί ο τρισυπόστατος Θεός μας λέγεται ζωή μας ως αιτία. Μα κι όταν η θεία ζωή θεολογείται όχι ως αιτία, ούτε σε αναφορά προς κάτι άλλο, αλλά καθ' εαυτήν και άσχετα από ό,τι άλλο, και πάλι τίποτε άλλο δεν είναι, παρά ο Πατέρας, αλλά βέβαια και ο Υιός και το Άγιο πνεύμα. Όλα αυτά δεν εμποδίζουν καθόλου εκείνους που πιστεύουν ότι ο Θεός είναι άκτιστος, όχι μονάχα ως προς την ουσία και τις Υποστάσεις, αλλά

και ως προς την κοινή θεία ενέργεια των Τριών. Γιατί θεολογούμε ένα Θεό σε τρεις Υποστάσεις, που έχει μία και την ουσία και τη δύναμη και την ενέργεια και όσα άλλα θεωρούνται γύρω από την ουσία. Αυτά λέγονται και άθροισμα και πλήρωμα της θεότητας κατά τη Γραφή(Κολ. 2, 9), και θεωρούνται και θεολογούνται εξίσου για κάθε μία από τις τρείς άγιες Υποστάσεις.

115. Μερικοί αθετούν τη θεία αυτή ενέργεια, και άλλοτε λένε ότι είναι κτιστή, άλλοτε ότι δε διαφέρει διόλου από τη θεία ουσία, κι άλλοτε πάλι, εισάγοντας άλλο κακόδοξο νεωτερισμό, δογματίζουν ότι η μόνη άκτιστη ενέργεια του Πατέρα είναι ο Μονογενής Του Υιός. Και για να στηρίξουν αυτή τη γνώμη τους, επικαλούνται τα λόγια του ιερού Κυρίλλου, που λέει: «Η ζωή που έχει ο Πατέρας μέσα Του, δεν είναι άλλη παρά ο Υιός. Και η ζωή που είναι μέσα στον Υιό, δεν είναι άλλη παρά ο Πατέρας. Κι έτσι αληθεύει Εκείνος που είπε· «Εγώ είμαι μέσα στον Πατέρα, κι ο Πατέρας μέσα σ’ εμενα»(Ιω. 14, 11)». Γι’ αυτό εμείς, με κάθε δυνατή συντομία, θα επισημάνομε το νόημα των λόγων αυτών του αγίου Κυρίλλου και θα ελέγξομε τη δυσσέβεια εκείνων που από ζοφερή άγνοια αντιλέγουν σ’ εμάς. Ισχυρίζονται λοιπόν κακώς ότι ο Υιός δεν είναι μόνο ανόμοιος με τον Πατέρα, αλλά και κατώτερος, γιατί δεν έχει το ζην και τη ζωή από τη φύση Του, αλλά τα έλαβε έπειτα και τα έχει κατά μετοχή και προσθήκη, και γιατί παίρνει και δέχεται τη ζωή από τον Πατέρα, σύμφωνα με το ρητό: «Όπως ο Πατέρας έχει μέσα του ζωή, έτσι έδωσε και στον Υιό να έχει μέσα του ζωή»(Ιω. 5, 26). Σ’ εκείνους λοιπόν που εξηγούν με τόση δυσσέβεια το ευαγγελικό αυτό χωρίο αντιλέγει με τα παραπάνω ο θείος Κύριλλος. Γιατί ο Θεός λέγεται ζωή και κατά την ενέργεια, ως Αυτός που ζωοποιεί τα ζώντα· επειδή Αυτός είναι η ζωή όσων ζουν την κατά φύση ζωή, ως Δημιουργός της φύσεως, αλλά και όσων ζουν τη θεία ζωή, ως χορηγός της χάρης. Λέγεται όμως και ζωή Αυτός καθ’ εαυτόν, όχι σε σχέση με κάτι άλλο, αλλά ελεύθερα και ανεξάρτητα εντελώς. Θέλοντας ακόμη ο θείος Κύριλλος να δείξει ότι και κατά τα δύο αυτά, ο Υιός δε διαφέρει καθόλου από τον Πατέρα κι ότι αν ο Υιός δέχεται κάτι από τον Πατέρα, αυτό δε σημαίνει ότι είναι κατώτερος ούτε χρονικά δεύτερος κατά την ουσία από τον Πατέρα, κοντά σε πολλά άλλα λέει και αυτό: «Ο Υιός δεν έχει ύπαρξη επειδή δέχεται κάτι από τον Πατέρα, αλλ’ επειδή υπάρχει, δέχεται κάτι». Και συμπεραίνει: «Επομένως, δε θ’ αναγκάσει τον Υιό το γεγονός ότι έλαβε κάτι από τον Πατέρα, να είναι χρονικά δεύτερος κατά την ουσία». Δε δέχεται δηλαδή ότι η ζωή που έχει ο Πατέρας και που από τον Πατέρα λαμβάνει ο Υιός, είναι η θεία ουσία.

116. Ακόμη, θέλοντας ο θείος Κύριλλος να δείξει ότι ο Υιός του Θεού, αν και κατά την ενέργεια λέγεται ζωή σε σχέση με τα όντα που ζουν, επειδή τα ζωοποιεί και ονομάζεται ζωή τους, δεν είναι ωστόσο σ’ αυτό ανόμοιος με τον Πατέρα, αλλά από τη φύση Του είναι γι’ αυτά ζωή και τα ζωοποιεί, όπως και ο Πατέρας, γράφει παρακάτω: «Αν ο Υιός δεν είναι ζωή κατά τη φύση Του, πώς θα αποδειχθεί αληθές εκείνο που είπε: «Όποιος πιστεύει σ’ εμένα, έχει ζωή αιώνια»(Ιω. 6, 47), ή το άλλο: «Τα πρόβατά μου ακούνε τη φωνή μου κι εγώ δίνω σ’ αυτά ζωή αιώνια»(Ιω. 10, 27-28); Επειδή λοιπόν η ζωή είναι φυσικό Του προσόν και ενυπάρχει στην ουσία Του, υπόσχεται να τη δώσει σ’ εκείνους που πιστεύουν σ’ Αυτόν». Πώς λοιπόν υπάρχει περίπτωση να σκεφτούμε ότι ο Υιός δεν έχει ζωή, αλλ’ ότι την έλαβε από τον Πατέρα; Ας ντραπούν λοιπόν οι φρενοβλαβείς, που όταν ακούσουν ότι η ζωή είναι φυσικό προσόν του Θεού, λένε ότι αυτή είναι η ουσία του Θεού. Γιατί βέβαια δε χαρίζει την ουσία Του σ’ εμάς τους πιστούς ο Πατέρας ή ο Υιός ή το Άγιο πνεύμα. Μακριά τέτοια ασέβεια.

117. Ο Μέγας Κύριλλος στη συνέχεια, αντικρούοντας με την ίδια δύναμη εκείνους που φρονούν τα του διαβόλου, λέει: «Αφού ο Υιός προήλθε από τον Πατέρα, πήρε όλα τα φυσικά Του προσόντα (γνωρίσματα). Ένα από αυτά είναι και η ζωή». Λέγοντας «ένα από τα προσόντα του Πατέρα», απέδειξε σαφώς ότι αυτά είναι πολλά. Αν λοιπόν, η ζωή αυτή είναι η ουσία του Θεού, τότε σύμφωνα μ’ εκείνους που φρονούν έτσι, ο Θεός έχει πολλές ουσίες. Εκτός λοιπόν από τη δυσσέβεια, δεν υστερεί και σε υπερβολική αμάθεια, το να ταυτίζουν το ον (την ουσία) με το προσόν, έστω και σε κάτι. Πολύ περισσότερο ανόητο είναι το να λένε ότι σε τίποτε δε διαφέρουν το ον και τα προσόντα, δηλαδή το ένα και τα περισσότερα από το ένα. Γιατί είναι τελείως και οπωσδήποτε αδύνατο και ανόητο να είναι κάτι ένα και πολλά, ως προς το ίδιο σημείο.

118. Ο θείος Κύριλλος λοιπόν, λέγοντας ότι ένα από τα προσόντα του Πατέρα είναι και η ζωή, έδειξε ότι εδώ δεν ονομάζει ζωή την ουσία του Θεού. Ας τον φέρομε όμως τώρα να λέει αυτολεξεί ότι είναι πολλά αυτά τα προσόντα του Θεού. Προχωρώντας λοιπόν πάνω στο ίδιο θέμα, λέει: «Ο Πατέρας αναφέρεται να έχει πολλά πλεονεκτήματα. Αλλά δεν είναι άμοιρος από αυτά και ο Υιός». Πώς μπορούν τα πολλά αυτά πλεονεκτήματα του Θεού να είναι η θεία ουσία; Θέλοντας δε ο Κύριλλος να φανερώσει και μερικά από τα πλεονεκτήματα αυτά που έχει ο Πατέρας, ανέφερε τον Παύλο που λέει: «Στον άφθαρτο, αόρατο και μόνο σοφό Θεό»(Α΄ Τιμ. 1, 17). Από αυτά αποδεικνύεται ακόμη περισσότερο, ότι κανένα από τα προσόντα του Θεού δεν είναι ουσία Του. Πώς δηλαδή θα μπορούσε η αφθαρσία και το αόρατο και γενικά όλα τα αφαιρετικά και αποφατικά, όλα μαζί ή το καθένα χωριστά, να είναι ουσία; Γιατί ουσία δεν είναι παρά αυτό ή εκείνο το ορισμένο. Αλλά κι αν σ' αυτά προστεθούν τα προσόντα του Θεού, που οι Θεολόγοι τα διατυπώνουν καταφατικά, πάλι κανένα δε φανερώνει την ουσία του Θεού, αν και όταν είναι ανάγκη χρησιμοποιούμε τα ονόματα όλων αυτών για τη θεία Υπερουσιότητα που είναι ολότελα ανώνυμη.

119. Τα προσόντα κατ' ανάγκην ζητείται σε ποιον ανήκουν. Και αν δεν ανήκουν σε κανένα, δεν είναι και προσόντα. Αν όμως συμβαίνει να ανήκουν σε κάτι, κι αυτό είναι η ουσία, η οποία κατά τους αντιθέτους δε διαφέρει σε τίποτε απολύτως απ' όλα τα προσόντα μαζί κι από το καθένα χωριστά, αφού τα προσόντα είναι πολλά, η μία εκείνη ουσία θα είναι ουσίες πολλές, και το ένα εκείνο κατά την ουσία, θα είναι πολλά κατά την ουσία, κι επομένως θα έχει πολλές ουσίες. Αν όμως είναι ένα κι έχει πολλές ουσίες, αναγκαστικά είναι σύνθετο. Απ' αυτά λοιπόν τα τόσο δυσσεβή προϊόντα της άγνοιάς τους, θέλοντας ο θείος Κύριλλος να απαλλάξει εκείνους που πείθονται σ' αυτούς, γράφει στους θησαυρούς του: «Αν αυτό που υπάρχει μόνο στο Θεό είναι οπωσδήποτε και ουσία Του, τότε Αυτός αποτελείται από πολλές ουσίες, γιατί είναι πολλά όσα υπάρχουν κατά φύση μόνο στο Θεό και σε κανένα άλλο από τα όντα. Είναι δηλαδή Βασιλεύς και Κύριος και άφθαρτος και αόρατος και εκτός απ' αυτά και άλλα μύρια, όσα αναφέρουν γι' Αυτόν οι θείες Γραφές. Αν λοιπόν καθένα απ' αυτά τα προσόντα είναι στην τάξη της ουσίας, πώς δε θα είναι σύνθετος ο απλός Θεός; Τούτο όμως είναι η πιό άτοπη σκέψη».

120. Ο σοφός στα θεία Κύριλλος έδειξε με πολλούς τρόπους ότι, αν και είναι ζωή ο Υιός και λέγεται ότι έχει ζωή κατά την ενέργεια, αφού ζωοποιεί εμάς και είναι ζωή των ζωντανών πλασμάτων, δεν είναι ανόμοιος ως προς αυτό με τον Πατέρα, γιατί και ο Πατέρας ζωοποιεί. Θέλησε ακόμη να αποδείξει ότι, και όταν όχι σε σχέση με κάτι άλλο, αλλά τελείως ελεύθερα και απόλυτα λέγεται ζωή και ότι έχει ζωή ο Υιός, και τότε δεν είναι ανόμοιος με τον Πατέρα κατά τη ζωή. Γιατί όταν δε λέμε το Θεό ζωή μας ως Αυτόν που μας ζωοποιεί, αλλά τελείως ελεύθερα και απόλυτα, τότε ονομάζομε την ουσία Του από τη φυσική ενέργεια που αποτελεί γνώρισμά Του —όπως τον όνομάζομε και σοφία και αγαθότητα και όλα τα άλλα. Αυτό λοιπόν θέλοντας ν' αποδείξει, λέει: «Όταν λέμε ότι ο Πατέρας έχει μέσα Του ζωή(Ιω. 5, 26), τότε ονομάζομε ζωή τον Υιό, ο οποίος είναι άλλος από τον Πατέρα μόνο κατά την Υπόσταση και όχι κατά τη ζωή, γι' αυτό και δε νοείται σ' Αυτόν καμία συνθετότητα ή διπλότητα. Και όταν πάλι λέμε ότι ο Υίός έχει μέσα του ζωή, εννοούμε την απόλυτη εκείνη ζωή, τον Πατέρα. Επειδή δηλαδή είναι ζωή όχι σε σχέση με κάποιον άλλο, αλλά απόλυτα Αυτός καθ' εαυτόν, ο Πατέρας και ο Υιός είναι ο ένας μέσα στον άλλο, όπως είπε ο ίδιος ο Κύριος: «Εγώ είμαι μέσα στον Πατέρα κι ο Πατέρας σ' εμένα»(Ιω. 14, 11)». Αυτά λοιπόν τα λέει ο θείος Κύριλλος, για να δείξει ότι δίπλα στον Πατέρα, η ζωή που έχει μέσα Του, δηλαδή ο Υιός, είναι και άλλος και όχι άλλος. Κι εκείνοι που λένε ότι ο Υιός δεν είναι καθόλου διάφορος σε σχέση με τον Πατέρα και ότι η ζωή που έχει μέσα Του είναι η αυτή κατά πάντα με τον Πατέρα, επειδή δε διαφέρει καθόλου, προβάλλοντας αυτά και διαβεβαιώνοντας ότι αυτή η ζωή είναι ο Μονογενής Υιός του Πατέρα, συμπορεύονται όχι με τη διδασκαλία του ιερού Κυρίλλου, αλλά οπωσδήποτε με του Σαβελλίου.

121. Αλλά δε θα προξενήσει στους αντιθέτους τη μεγαλύτερη καταδίκη να ισχυρίζονται ότι ο θείος Κύριλλος παρουσιάζει αντιφάσεις; Γιατί το να λέει κανείς τώρα αυτό κι ύστερα εκείνο, ενώ και τα

δύο είναι αληθινά, αυτό συμβαίνει στον καθένα που θεολογεί ευσεβώς. Το να λέει όμως κανείς τα αντίθετα με τον εαυτό του, δεν είναι γνώρισμα φρόνιμου ανθρώπου. Ο Κύριλλος λοιπόν σωστά είπε ότι ο Υιός έχει εκ φύσεως τη ζωή, την οποία δίνει σ' όσους πιστεύουν σ' Αυτόν και με αυτό έδειξε ότι όχι μόνο η ουσία του Θεού, την οποία κανείς δεν μπορεί να λάβει, αλλά και η φυσική Του ενέργεια λέγεται ζωή την οποία κατά χάρη έλαβαν εκείνοι που ζωοποιήθηκαν απ' Αυτόν, έτσι ώστε κι οι ίδιοι να σώζουν —δηλαδή να αθανατίζουν κατά το πνεύμα— εκείνους που δε ζούσαν πρωτύτερα κατά το πνεύμα, και κάποτε να ανασταίνουν και μερικούς που νεκρώθηκαν σε κάποιο μέλος τους ή και σε όλο το σώμα τους. Πώς λοιπόν εκείνος που τα έδειξε αυτά τόσο καλά και καθαρά, πρόβαλε έπειτα ότι η ουσία του Θεού καλείται ζωή, αναιρώντας έτσι όσα είπε για τη θεία ενέργεια; Γιατί έτσι ισχυρίζονται ανόητα αυτοί που τώρα διαστρέφουν, ή μάλλον συκοφαντούν τα λόγια του Κυρίλλου.

122. Ενέργεια και δύναμη δεν καλείται από τους Αγίους μόνον ο Μονογενής Υιός του Θεού, αλλά και το Άγιο πνεύμα, επειδή έχουν τις ίδιες απαράλλακτα δυνάμεις και ενέργειες με τον Πατέρα. Γιατί ο Θεός λέγεται και δύναμη, κατά τον Μέγα Διονύσιο, επειδή έχει μέσα Του από πριν και πάνω απ' όλα κάθε δύναμη. Γι' αυτό και όταν καθένα από τα δύο αυτά ενυπόστατα (Υιός και πνεύμα) ονομάζεται δύναμη ή ενέργεια, το έχει να υπονοείται ή να λέγεται μαζί μ' Αυτόν. Όπως και ο σε όλα Μέγας Βασίλειος λέει ότι το Άγιο πνεύμα είναι δύναμη αγιαστική, που έχει ουσία, ύπαρξη, υπόσταση. Οι ενέργειες του Πνεύματος δεν είπε ότι είναι ενυπόστατες, και από αυτό φαίνεται ότι τις διέστειλε από τα κτίσματα. Γιατί όσα προέρχονται από το πνεύμα είναι ενυπόστατα ως δημιουργήματα, αφού ο Θεός δημιούργησε ουσίες με ποιότητες (ιδιότητες).

123. Η αποφατική θεολογία δεν αντιμάχεται ούτε αναιρεί την καταφατική, αλλά δείχνει ότι όσα λέγονται περί Θεού καταφατικώς είναι αληθινά και λέγονται ευσεβώς, όμως ο Θεός δεν τα έχει αυτά με το δικό μας τρόπο. Για παράδειγμα, έχει ο Θεός τη γνώση των όντων, έχομε κι εμείς μερικών. Αλλά εμείς τα γνωρίζομε ως αυτά που έγιναν και υπάρχουν, ενώ ο Θεός τα γνωρίζει όχι ως αυτά που έγιναν και υπάρχουν, αφού τα γνώριζε όχι λιγότερο και πριν από τη δημιουργία τους. Εκείνος λοιπόν που λέει ότι ο Θεός δε γνωρίζει τα όντα ως αυτά που υπάρχουν, δεν είναι αντίθετος μ' εκείνον που λέει ότι γνωρίζει ο Θεός τα όντα, και ενώ υπάρχουν τα γνωρίζει. Υπάρχει και καταφατική θεολογία που έχει δύναμη αποφατικής θεολογίας. Όπως όταν πει κανείς ότι κάθε γνώση λέγεται για κάποιο υποκείμενο, δηλαδή αυτό που γνωρίζομε· η γνώση όμως του Θεού δεν εντοπίζεται για κανένα υποκείμενο. Αυτό θέλει να πει το ότι «ο Θεός δε γνωρίζει τα όντα ως αυτά που υπάρχουν», και «δεν έχει τη γνώση των όντων» —δηλαδή δεν την έχει ίδια μ' εμάς. Με αυτό τον τρόπο και το ότι δεν υπάρχει ο Θεός λέγεται καθ' υπεροχή (επειδή ο Θεός υπερβαίνει κάθε ύπαρξη). Εκείνος όμως που το λέει αυτό για να δείξει ότι δεν έχουν δίκιο όσοι λένε ότι ο Θεός υπάρχει, είναι φανερό ότι δεν χρησιμοποιεί την αποφατική θεολογία καθ' υπεροχή, αλλά κατ' έλλειψη, σαν να μην υπάρχει δηλαδή καθόλου Θεός, πράγμα που είναι υπερβολική ασέβεια. Αυτό δυστυχώς παθαίνουν εκείνοι που επιχειρούν μέσω της αποφατικής θεολογίας να αναιρέσουν το ότι ο Θεός έχει και ουσία και ενέργεια άκτιστη. Εμείς όμως παραδεχόμαστε και την καταφατική και την αποφατική θεολογία, γιατί η μία δεν αναιρεί την άλλη, αλλά μάλλον στερεωνόμαστε από την κάθε μία στο ευσεβές φρόνημα.

124. Για να ανατρέψει κανείς τελείως όλες τις φλυαρίες των αντιθέτων και να τις αποδείξει απέραντη μωρολογία αρκεί νομίζω ένας μικρός πατερικός λόγος: «Το Άναρχο (ο Πατέρας), η αρχή (ο Υιός) και το μαζί με την αρχή (το πνεύμα) είναι ένας Θεός. Αλλά η αρχή δε χωρίζεται επειδή είναι αρχή από το Άναρχο, γιατί δεν είναι φύση Του η αρχή, όπως ούτε Εκείνου το άναρχον. Αυτά είναι γνωρίσματα της φύσεως, δεν είναι φύση». Τί λοιπόν, αφού δεν είναι φύση, αλλά γνωρίσματα της φύσεως η αρχή και το άναρχον, θα τα πεί κανείς κτιστά; Μόνο αν παραφρονεί. Αν τώρα αυτά είναι άκτιστα και είναι προσόντα της φύσεως του Θεού, είναι γι' αυτό σύνθετος ο Θεός; Καθόλου· γιατί δε διαφέρει από τη θεία φύση. Μάλλον αν τα φυσικά προσόντα του Θεού είναι φύση, τότε είναι σύνθετος ο Θεός· αυτό, κοντά στους άλλους Πατέρες, το διδάσκει αναλυτικά και ο Μέγας Κύριλλος. Εσύ διάβασε τους λόγους προς τον Ευνόμιο του Μεγάλου Βασιλείου και του αδελφού

του κατά τη σάρκα και το φρόνημα, του Γρηγορίου Νύσσης. Εκεί θα βρείς καθαρά ότι συμφωνούν με τον Ευνόμιο οι αντίθετοι και θα μάθεις τις προς αυτούς αντιρρήσεις για να τις μεταχειρίζεσαι διαρκώς.

125. Οι Ευνομιανοί νομίζουν ότι δεν είναι ίδια η ουσία του Πατέρα και του Υιού, επειδή κάθε τί που λέγεται περί Θεού νομίζουν ότι λέγεται κατ' ουσίαν και φιλονεικούν ότι, αφού το γεννάν και το γεννάσθαι είναι διαφορετικά, είναι και διάφορες ουσίες. Άλλοι πάλι αντιλέγουν ότι δεν είναι ο ίδιος Θεός που έχει και τη θεία ουσία και τη θεία ενέργεια, γιατί νομίζουν ότι κάθε τί που λέγεται περί Θεού είναι ουσία και φιλονεικούν ότι, επειδή υπάρχει κάποια διαφορά μεταξύ ουσίας και ενέργειας, υπάρχουν πολλοί και διάφοροι θεοί. Σ' όλους αυτούς μπορεί να δειχτεί πώς ό,τι λέγεται περί Θεού, δε λέγεται μόνο κατά την ουσία, αλλά λέγεται και αναφορικά, δηλαδή σε σχέση με κάτι άλλο που δεν είναι Αυτός. Όπως λέγεται ο Πατέρας αναφορικά με τον Υιό· γιατί ο Υιός δεν είναι Πατέρας. Λέγεται και Κύριος αναφορικά με την κτίση που είναι δούλη σ' Αυτόν. Γιατί ο Θεός είναι Κύριος όλων των κτισμάτων που έγιναν σε κάποιο χρόνο και αιώνα, όπως και αυτών των αιώνων. Η δε κυριαρχία είναι άκτιστη ενέργεια του Θεού, και διαφέρει από την ουσία, γιατί λέγεται αναφορικά με κάτι άλλο (την κτίση) το οποίο δεν είναι Αυτός.

126. Οι Ευνομιανοί, κάθε τί που λέγεται περί Θεού, το λένε ουσία, για να δογματίσουν ότι η αγεννησία είναι ουσία κι έτσι να υποβιβάσουν —όσο μπορούν— τον Υιό σε κτίσμα, ως διαφορετικό από τον Πατέρα. Αυτό που προφασίζονται είναι να μη γίνουν, όπως λένε, δύο θεοί, ο πρώτος ο αγέννητος, και ο άλλος ο δευτερεύων, ως γεννητός. Αυτούς μιμούνται και οι αντίθετοι και λένε ουσία κάθε τί που λέγεται περί Θεού, με σκοπό να υποβιβάσουν ασεβώς σε κτίσμα τη θεία ενέργεια, η οποία ενώ δε χωρίζεται, διαφέρει από την ουσία του Θεού, ως προερχόμενη από αυτήν, και μετέχεται από τα δημιουργήματα —γιατί όλα μετέχουν στην πρόνοια που πηγάζει από τη θεότητα, την αιτία των πάντων. Και η πρόφασή τους είναι, όπως λένε, να μη γίνουν δύο θεότητες, δηλαδή η πάνω από κάθε όνομα και αιτία και μέθεξη τρισυπόστατη Ουσία και η από αυτήν προερχόμενη ενέργεια του Θεού, η οποία μετέχεται και ονομάζεται. Δεν καταλαβαίνουν όμως ότι όπως ο Θεός και Πατέρας λέγεται Πατέρας αναφορικά προς τον Υιό, κι έχει άκτιστα το ότι είναι Πατέρας, αν και το «Πατέρας» δε σημαίνει ουσία, έτσι ο Θεός έχει άκτιστα και την ενέργεια, αν και η ενέργεια διαφέρει από την ουσία. Κι όταν λέμε μία θεότητα, περιλαμβάνομε όλα όσα είναι ο Θεός, και την ουσία και την ενέργεια. Εκείνοι λοιπόν είναι που διχοτομούν ασεβώς τη μία θεότητα του Θεού σε κτιστά και άκτιστα.

127. Συμβεβηκός είναι εκείνο που γίνεται και περνά, από το οποίο εννοούμε και τα αχώριστα συμβεβηκότα. Από μία άποψη, συμβεβηκός είναι και το φυσικό προσόν, επειδή αυξάνει και μειώνεται. Όπως είναι η γνώση στη λογική ψυχή. Αλλά στο Θεό δε συμβαίνει κανένα τέτοιο, γιατί παραμένει τελείως αμετάβλητος, και γι' αυτό το λόγο τίποτε δε θα μπορούσαμε να πούμε σ' Αυτόν κατά συμβεβηκός. Ωστόσο ό,τι λέγεται περί Θεού, δε σημαίνει βέβαια ουσία. Γιατί λέγεται σ' Αυτόν και το «προς τι» που είναι αναφορικό και δε δηλώνει ουσία, αλλά αναφορά σε άλλο. Και τέτοιο είναι στο Θεό η θεία ενέργεια. Γιατί ούτε ουσία είναι, ούτε συμβεβηκός, αν και από μερικούς Θεολόγους καλείται από μιά άποψη συμβεβηκός, για να δείξουν τούτο μόνο, ότι υπάρχει στο Θεό και δεν είναι ουσία Του.

128. Ακόμη η θεία ενέργεια, αν και είναι συμβεβηκός, όπως λέγεται, ενώ θεωρείται μέσα στο Θεό, δεν προξενεί σύνθεση. Αυτό μας διδάσκει κι ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, γράφοντας περί του Αγίου Πνεύματος: «Το Άγιο πνεύμα, ή είναι από εκείνα που υπάρχουν καθ' εαυτά, ή από εκείνα που θεωρούνται σε σχέση με άλλο. Από αυτά το πρώτο, οι έμπειροι σ' αυτά το ονομάζουν ουσία, ενώ το δεύτερο συμβεβηκός. Αν λοιπόν Αυτό είναι συμβεβηκός, τότε θα είναι ενέργεια του Θεού. Τί άλλο μπορεί να είναι; Ή τίνος; Αυτό διαφεύγει κάπως τη σύνθεση». Λέει ολοφάνερα τούτο· αν Αυτό είναι απ' όσα θεωρούνται μέσα στο Θεό, και γι' αυτό δεν είναι ουσία, αλλά συμβεβηκός και ονομάζεται πνεύμα, τότε δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο, παρά ενέργεια Θεού. Αυτό δήλωσε λέγοντας «Τί άλλο μπορεί να είναι; Ή τίνος;» και προετοιμάζοντας το συμπέρασμα ότι τίποτε άλλο,

ούτε ποιότητα ούτε ποσότητα ούτε τίποτε τέτοιο δεν μπορεί να θεωρείται μέσα στο Θεό,αλλά μόνον ενέργεια, προσθέτει: «Αυτό διαφεύγει κάπως τη σύνθεση». Πώς η ενέργεια, ενώ θεωρείται μέσα στο Θεό, δεν επιφέρει σύνθεση; Επειδή μόνο ο Θεός έχει απαθέστατη την ενέργεια· ενεργεί μόνο, χωρίς όμως και να πάσχει κατά την ενέργεια, ή να γίνεται, ή να μεταβάλλεται.

129. Ο Θεολόγος Γρηγόριος έδειξε σ' άλλο σημείο ότι αυτή η ενέργεια είναι άκτιστη, αντιδιαστέλλοντάς την προς το κτίσμα. «Από τους δικούς μας σοφούς, λέει, άλλοι νόμισαν το πνεύμα πως είναι ενέργεια, άλλοι κτίσμα, άλλοι Θεός». Εδώ λοιπόν Θεό αποκαλεί την ίδια την υπόσταση. Αντιδιαστέλλοντας δε την ενέργεια προς το κτίσμα, έδειξε καθαρά ότι αυτή δεν είναι κτίσμα. Αλλά και λίγο πιο κάτω ονόμασε αυτή την ενέργεια κίνηση του Θεού. Πώς λοιπόν δεν είναι άκτιστη η κίνηση του Θεού; Γι' αυτήν ο θεοφόρος Ιωάννης ο Δαμασκηνός γράφει στο 59ο κεφάλαιο: «Ενέργεια είναι η δραστική και ουσιώδης κίνηση της φύσεως. Ενεργητική είναι η φύση από την οποία προέρχεται η ενέργεια. Ενέργημα είναι το αποτέλεσμα της ενέργειας. Και ενεργεί εκείνος που χρησιμοποιεί την ενέργεια, δηλαδή η υπόσταση».

130. Μαζί με τα παραπάνω, ο Θεολόγος Γρηγόριος είπε: «Αν είναι ενέργεια, τότε δε θα ενεργήσει, αλλά θα ενεργηθεί και θα πάψει να υπάρχει μόλις ολοκληρωθεί». Από αυτό οι αντίθετοι συμπέραναν και αποφάνθηκαν ότι η θεία αυτή ενέργεια είναι κτιστή. Αγνόησαν ότι και για τα άκτιστα λέγεται ότι ενεργούνται, όπως δείχνει αλλού ο Θεολόγος γράφοντας: «Αν ο Πατέρας είναι όνομα ενέργειας, τότε θα έχει ενεργήσει και αυτό το ομοούσιο». Λέει και ο θεοφόρος Δαμασκηνός: «Ο Χριστός κάθισε στα δεξιά του Πατέρα, ενεργώντας θεϊκά την πρόνοια των όλων». Αλλά ούτε το «κατέπαυσε» προσκρούει στο ότι η ενέργεια είναι άκτιστη. Γιατί κατά τη δημιουργία, ο Θεός αρχίζει και παύει, όπως λέει και ο Μωυσής ότι ο Θεός κατέπαυσε απ' όλα τα έργα τα οποία άρχισε να κάνει(Γεν. 2, 2). Η δημιουργία λοιπόν αυτή που ο Θεός αρχίζει και παύει, είναι φυσική και άκτιστη ενέργεια του Θεού.

131. Πάλι ο θείος Δαμασκηνός, αφού είπε ότι ενέργεια είναι η δραστική και ουσιώδης κίνηση της φύσεως, θέλοντας να δείξει πως για την ενέργεια αυτή είπε ο Θεολόγος ότι ενεργείται και παύεται, πρόσθεσε: «Πρέπει να γνωρίζομε ότι η ενέργεια είναι κίνηση και μάλλον ενεργείται παρά ενεργεί, όπως λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος στο λόγο του περί του Αγίου Πνεύματος: «Αν είναι ενέργεια, τότε είναι φανερό ότι δε θα ενεργήσει, αλλά θα ενεργηθεί και θα πάψει να υπάρχει μόλις ολοκληρωθεί»». Είναι λοιπόν φανερό ότι εκείνοι που φρονούν αντίθετα, δογματίζοντας ότι είναι κτιστή η ενέργεια για την οποία μίλησε εδώ ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, υποβιβάζουν φρενοβλαβώς σε κτίσμα την ίδια την φυσική και ουσιώδη ενέργεια του Θεού. Αυτήν ο ιερός Δαμασκηνός, υποδηλώνοντας ότι δεν ενεργείται μόνο, αλλά και ενεργεί, την παρουσίασε άκτιστη. Ότι τώρα αυτός δε διαφωνεί σε τούτο με το Θεολόγο Γρηγόριο, το απέδειξα σε άλλους εκτενείς λόγους μου.

132. Οι υποστατικές ιδιότητες λέγονται στο Θεό αναφορικά η μία προς την άλλη. Και διαφέρουν οι Υποστάσεις μεταξύ τους, αλλά βέβαια όχι κατά την ουσία. Κάποτε ο Θεός λέγεται και αναφορικά προς την κτίση. Δεν μπορεί δηλαδή η Παναγία Τριάδα, όπως λέγεται προαιώνιος, προάναρχος, μέγας, αγαθός, Θεός, να λέγεται έτσι και Πατέρας, γιατί δεν είναι η κάθε μία από τις τρεις θείες Υποστάσεις Πατέρας, αλλά η μία μόνο από αυτές. Και είναι ο Πατέρας από τον οποίο και ως προς τον οποίο ανάγονται όλα τα άλλα. Ως προς την κτίση λοιπόν, επειδή είναι κοινό έργο των Τριών, που έγινε από το τελείως μη ον, κι επειδή η υιοθεσία των τέκνων του Θεού γίνεται με την κοινή χάρη που χορηγείται από τις Τρείς, μπορεί η Τριάδα να λέγεται Πατέρας. Τα χωρία: «Ο Κύριος ο Θεός σου, είναι ένας Κύριος»(Δευτ. 6, 4) και: «Είναι ένας ο Πατέρας μας ο ουράνιος»(Ματθ. 23, 9), που ονομάζουν την Αγία Τριάδα Κύριο και Θεό μας, και μάλιστα και Πατέρα μας, που μας αναγεννά με τη χάρη Του, λέγονται, όπως είπαμε, αναφορικά. Και ο Πατέρας μόνος ως προς τον ομοούσιο Υιό λέγεται Πατέρας· ο ίδιος λέγεται και αρχή ως προς τον Υιό και το πνεύμα. Και ως προς την κτίση ο Πατέρας λέγεται αρχή, αλλά ως Κτίστης και Κύριος όλων των κτισμάτων. Όταν λοιπόν ο Πατέρας λέγεται έτσι ως προς την κτίση, αρχή είναι και ο Υιός, και δεν είναι δύο αρχές, αλλά μία. Γιατί και ο Υιός αναφορικά προς την κτίση λέγεται αρχή, όπως λέγεται και Κύριος

αναφορικά προς τα δούλα σ' Αυτόν κτίσματα. Ο Πατέρας λοιπόν και ο Υιός μαζί με το πνεύμα, ως προς την κτίση είναι μία αρχή και ένας Κύριος και ένας Δημιουργός και ένας Θεός και Πατέρας και Προνοητής και Επόπτης και όλα τα άλλα. Και καθένας από αυτούς τους χαρακτηρισμούς δεν είναι ουσία. Γιατί αν ήταν ουσία δε θα λεγόταν αναφορικά προς άλλο.

133. Καταστάσεις και διαθέσεις και τόποι και χρόνοι και οποιοδήποτε άλλο παρόμοιο, δεν κυριολεκτούνται σχετικά με το Θεό, αλλά λέγονται μεταφορικά. Το ότι δημιουργεί και ενεργεί, μόνο για το Θεό θα μπορούσε να λεχθεί αληθινά. Γιατί μόνο ο Θεός δημιουργεί, ενώ ο Ίδιος ούτε γίνεται ούτε πάσχει όσον αφορά στην ουσία Του. Και μόνο Αυτός διά μέσου όλων δημιουργεί το κάθε τί. Και μόνο Αυτός από την απόλυτη ανυπαρξία δημιουργεί, γιατί έχει ενέργεια παντοδύναμη. Και σύμφωνα με αυτή την παντοδύναμη ενέργεια λέγεται αναφορικά προς την κτίση και διαθέτει την όποια δυνατότητα. Ο Ίδιος δηλαδή δεν μπορεί στη θεϊκή Του φύση να πάθει απολύτως τίποτε, μπορεί όμως να προσθέσει στα κτίσματα αν θέλει. Γιατί η δυνατότητα να πάθει, να κρατά ή να προσλάβει κάτι κατά την ουσία Του, είναι ιδίωμα ασθένειας. Ενώ η δυνατότητα να δημιουργεί, να συγκρατεί και να προσθέτει στα κτίσματα, όταν θέλει, είναι ιδίωμα θεοπρεπούς και παντοκρατορικής ισχύος.

134. Όλα τα όντα συγκεφαλαιώνονται σε δέκα κατηγορίες: ουσία, ποσόν, ποιόν, προς τι, που, πότε, ποιείν, πάσχειν, έχειν, κείσθαι, και τα λοιπά που θεωρούνται μέσα στην ουσία. Ο Θεός όμως είναι ουσία υπερούσια, μέσα στην οποία θεωρούνται μόνο το «προς τι» (αναφορά σε κάτι άλλο) και το «ποιείν», τα οποία δεν της επιφέρουν καμία σύνθεση ή αλλοίωση. Γιατί ο Θεός ποιεί τα πάντα, χωρίς να πάσχει τίποτε ο Ίδιος κατά την ουσία Του. Είναι ακόμη και Κτίστης αναφορικά προς την κτίση, και αρχή και Κύριός της, γιατί έχει από Αυτόν την αρχή και σ' Αυτόν υποτάσσεται. Αλλά και Πατέρας μας είναι, που μας αναγεννά με τη χάρη Του. Είναι και Πατέρας προς τον Υιό, ο οποίος δεν έχει διόλου χρονική αρχή. Είναι και Υιός προς τον Πατέρα. Και το πνεύμα είναι «πρόβλημα» (εκπόρευμα) του Πατέρα, συναιώνιο με τον Πατέρα και τον Υιό, κι έχουν μία και την αυτή ουσία. Όσοι λένε ότι ο Θεός είναι μόνον ουσία και δε θεωρείται τίποτε μέσα σ' αυτήν, κατασκευάζουν ένα Θεό που δεν έχει ούτε το «ποιείν και ενεργείν», ούτε το «προς τι». Αν όμως ο Θεός αυτός που νομίζουν αυτοί, δεν τα έχει αυτά, ούτε ενέργεια είναι, ούτε Δημιουργός, ούτε ενέργεια έχει, αλλά ούτε είναι αρχή και Κτίστης και Κύριος, ούτε και Πατέρας μας κατά χάρη. Πώς δηλαδή μπορεί να είναι όλα αυτά, όταν δεν έχει να θεωρούνται μέσα στην ουσία Του το «προς τι» και το «ποιείν»; Ακόμη αναιρείται και το τρισυπόστατο της θεότητας, αν δε θεωρείται μέσα στην ουσία του Θεού το «προς τι». Κι αν δεν είναι τρισυπόστατος, ούτε Κύριος του παντός είναι, ούτε Θεός. Είναι λοιπόν άθεοι εκείνοι που έχουν τις ιδέες των αντιθέτων.

135. Έχει ο Θεός και κάτι που δεν είναι ουσία. Αλλά βέβαια επειδή δεν είναι ουσία, δε θα πει πως είναι συμβεβηκός. Γιατί εκείνο που όχι μόνο δε χάνεται, αλλά ούτε επιδέχεται ή προξενεί οποιαδήποτε αύξηση ή μείωση, δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθεί στα συμβεβηκότα. Κι επειδή δεν είναι ούτε συμβεβηκός, ούτε ουσία, δε σημαίνει πώς είναι από τα εντελώς ανύπαρκτα, αλλά υπάρχει, και υπάρχει αληθινά. Δεν είναι συμβεβηκός, γιατί είναι εντελώς αμετάβλητο. Και δεν είναι ούτε ουσία, γιατί δεν είναι από αυτά που υπάρχουν καθ' εαυτά. Γι' αυτό και λέγεται συμβεβηκός κατά κάποιο τρόπο από μερικούς Θεολόγους, που θέλουν να δείξουν τούτο μονάχα, ότι δηλαδή δεν είναι ουσία. Καθένα από τα υποστατικά γνωρίσματα και κάθε μία υπόσταση δεν είναι μήτε ουσία μήτε συμβεβηκός σχετικά με το Θεό. Τί λοιπόν, γι' αυτό το λόγο είναι από τα εντελώς ανύπαρκτα; Άπαγε! Με τον ίδιο τρόπο λοιπόν και η θεία ενέργεια του Θεού, ούτε ουσία είναι, ούτε συμβεβηκός, μα ούτε και είναι από τα εντελώς ανύπαρκτα. και για να πω εκείνο που δέχονται όλοι οι Θεολόγοι· αν ο Θεός δημιουργεί επειδή το θέλει κι όχι γιατί το έχει στη φύση Του, άρα άλλο είναι το ένα και άλλο το άλλο, και επομένως αν είναι έτσι, άλλο είναι η θεία βούληση και άλλο η θεία φύση. Επειδή λοιπόν η βούληση του Θεού διαφέρει από τη φύση Του και δεν είναι ουσία, γι' αυτό είναι και εντελώς ανύπαρκτη; Όχι βέβαια. Αλλά υπάρχει και ανήκει στο Θεό, ο οποίος δεν έχει μόνο ουσία, αλλά και βούληση, σύμφωνα με την οποία δημιουργεί. Και αν θέλει κανείς, ας την ονομάσει είτε συμβεβηκός από μία άποψη, αφού δεν είναι ουσία, είτε μη συμβεβηκός, αφού δεν

προξενεί καμία σύνθεση ή αλλοίωση. Επομένως ο Θεός έχει και αυτό που είναι ουσία και αυτό που δεν είναι ουσία, κι ας μην ονομάζεται συμβεβηκός, δηλαδή τη θεία βούληση και ενέργεια.

136. Αν η ουσία δεν έχει ενέργεια που να διαφέρει απ' αυτήν, είναι τελείως ανυπόστατη και απλή σύλληψη της διάνοιας. Γιατί ο άνθρωπος ως γένος δε διανοείται, δεν έχει γνώμη, δε βλέπει, δεν οσφραίνεται, δε μιλάει, δεν ακούει, δεν περπατεί, δεν αναπνέει, δεν τρώει, και γενικά δεν έχει ενέργεια διαφορετική από την ουσία που να δείχνει ότι υπάρχει ως υπόσταση. Γι' αυτό και ο άνθρωπος ως γένος είναι τελείως ανυπόστατος. Ο άνθρωπος όμως που έχει έμφυτη ενέργεια διαφορετική από την ουσία —μία ή περισσότερες ή όλες όσες είπαμε—, αναγνωρίζεται από αυτές ότι είναι άνθρωπος που υπάρχει ως υπόσταση κι όχι ανυπόστατος. Κι επειδή οι ενέργειες αυτές δε θεωρούνται σε ένα ή δύο ή τρείς, αλλά σε πολλούς, αποδεικνύουν ότι ο άνθρωπος διακρίνεται σε αμέτρητες υποστάσεις.

137. Ο Θεός, σύμφωνα με την ευσέβεια που με τη χάρη Του είναι δική μας, δηλαδή της Εκκλησίας Του, έχει έμφυτη ενέργεια που τον κάνει φανερό, και κατά τούτο είναι διαφορετική από την ουσία Του. Γιατί προγνωρίζει και προνοεί για όλα τα όντα και τα δημιουργεί και τα συντηρεί και είναι Κύριός τους και τα μεταβάλλει κατά το θέλημά Του όπως γνωρίζει Αυτός. Γι' αυτό αποδεικνύεται ότι υπάρχει ως υπόσταση και δεν είναι μόνο ανυπόστατη ουσία. Κι επειδή όλες αυτές οι ενέργειες δε θεωρούνται σε ένα, ο Θεός γίνεται γνωστός σε μας ότι υπάρχει σε τρεις Υποστάσεις. Αλλά οι αντίθετοι, λέγοντας ότι ο Θεός δεν έχει έμφυτη ενέργεια που να τον κάνει φανερό και που κατά τούτο να διαφέρει από την ουσία Του, λένε ότι ο Θεός δεν υπάρχει ως υπόσταση και καθιστούν τελείως ανυπόστατο τον τρισυπόστατο Κύριο. Και με αυτά, τόσο ξεπερνούν στην κακοδοξία το Σαβέλλιο από τη Λιβύη, όσο χειρότερη είναι η ασέβεια από τη δυσσέβεια.

138. Η ενέργεια των τριών θείων Υποστάσεων δεν είναι μία, επειδή είναι όμοια, όπως συμβαίνει σ' εμάς, αλλά είναι όντως μία και αριθμητικά. Αυτό οι οπαδοί των αντιθέτων δεν μπορούν να το πουν, γιατί ισχυρίζονται ότι δεν είναι κοινή η άκτιστη ενέργεια των Τριών, αλλά και οι υποστάσεις Τους λένε πως είναι ενέργειες η μία της άλλης, γιατί σύμφωνα με αυτούς δεν υπάρχει κοινή θεία ενέργεια. Ώστε ούτε έτσι δεν μπορούν να πουν ότι είναι μία η ενέργεια των τριών Υποστάσεων, αλλά αναιρώντας έτσι τώρα τη μία κι ύστερα την άλλη ενέργεια, πάλι κάνουν ανυπόστατο τον τρισυπόστατο Θεό.

139. Εκείνοι που οι ψυχές τους νοσούν από την κακόδοξη πλάνη, διδάσκοντας πως είναι κτιστή η ενέργεια του Θεού, που διαφέρει από την ουσία Του, φρονούν ότι ο Θεός έχει κτιστό και το «δημιουργείν», δηλαδή τη δημιουργική Του δύναμη. Γιατί δε γίνεται να ενεργεί και να δημιουργεί κανείς χωρίς ενέργεια, όπως ούτε να υπάρχει χωρίς ύπαρξη. Όπως λοιπόν δε γίνεται, εκείνος που λέει ότι η ύπαρξη του Θεού είναι κτιστή, να νομίζει ότι έχει άκτιστο το ίδιο το είναι, έτσι δε γίνεται, εκείνος που υποστηρίζει πως είναι κτιστή η ενέργεια του Θεού, να νομίζει ότι Αυτός έχει άκτιστο το να ενεργεί και να δημιουργεί.

140. Δεν είναι η ενέργεια του Θεού, όπως φλυαρούν οι αντίθετοι, αυτά που είναι και λέγονται από τους ευσεβείς κτίσματα του Θεού —μακριά από τέτοια ασέβεια! Κτίσματα είναι τα αποτελέσματα της θείας ενέργειας. Γιατί αν τα κτίσματα ήταν η θεία ενέργεια, ή θα ήταν άκτιστα (σκέψη παρανοϊκή, γιατί τότε θα υπήρχαν και πριν δημιουργηθούν), ή ο Θεός πριν από τα κτίσματα δε θα είχε ενέργεια (σκέψη δυσσεβέστατη). Αλλά βέβαια, ο Θεός είναι προαιωνίως ενεργής και παντοδύναμος. Επομένως κτίσματα δεν είναι η ενέργεια του Θεού, αλλά όσα ενεργήθηκαν και αποτελέστηκαν, όπως και να λέγονται. Η ενέργεια του Θεού είναι άκτιστη και συναιώνια με το Θεό, κατά τους Θεολόγους.

141. Η ενέργεια δε γνωρίζεται από την ουσία, αλλά από την ενέργεια πληροφορούμαστε ότι η ουσία υπάρχει, όχι όμως και τι είναι. Γι' αυτό και ο Θεός γίνεται σ' εμάς γνωστός ότι υπάρχει, όχι από την ουσία Του, αλλά από την πρόνοιά Του, κατά τους Θεολόγους. Η ενέργεια διαφέρει από την

ουσία και σε τούτο· εκείνο που πληροφορεί είναι η ενέργεια, κι αυτό που γνωρίζομε μέσω αυτής ότι υπάρχει, είναι η ουσία. Οι συνήγοροι όμως της κακόδοξης δυσσέβειας που βιάζονται να πείσουν τους άλλους ότι η θεία ενέργεια δε διαφέρει καθόλου από τη θεία ουσία, με το να αναιρούν έτσι εκείνο που πληροφορεί, βιάζονται να μας πείσουν να μη γνωρίζομε ότι ο Θεός υπάρχει, όπως ούτε αυτοί δε γνωρίζουν. Εκείνος όμως που δεν το γνωρίζει αυτό, είναι ο πιο άθεος και ο πιο ανόητος απ' όλους.

142. Όταν αυτοί λένε ότι ο Θεός βέβαια έχει ενέργεια, αλλά καθόλου διαφορετική από την ουσία Του, προσπαθούν και μ' αυτό τον τρόπο να συσκιάσουν τη δυσσέβειά τους και με σοφίσματα να παρασύρουν και να εξαπατήσουν όσους τους ακούνε. Γιατί έτσι κι εκείνος ο Σαβέλλιος από τη Λιβύη έλεγε ότι ο Πατέρας και Θεός έχει και Υιό, που δε διαφέρει καθόλου από Αυτόν. Όπως λοιπόν εκείνος αποδεικνυόταν πώς μιλάει για Πατέρα χωρίς Υιό, αφού αρνιόταν τη διαφορά τους στις υποστάσεις, έτσι τώρα κι αυτοί, όταν ισχυρίζονται ότι η θεία ενέργεια δε διαφέρει καθόλου από τη θεία ουσία, ελέγχονται να φρονούν ότι ο Θεός δεν έχει διόλου ενέργεια. Γιατί αν αυτά δεν διαφέρουν σε τίποτε, τότε ο Θεός δεν έχει ούτε τη δημιουργική και ενεργητική δύναμη, αφού δε γίνεται να ενεργεί κανείς χωρίς ενέργεια, κατά τους Θεολόγους, όπως πάλι, ούτε και να υπάρχει χωρίς ύπαρξη. Ότι η θεία ενέργεια διαφέρει από τη θεία ουσία, είναι φανερό για όσους σκέπτονται ορθά και από τούτο: η ενέργεια ενεργεί ένα άλλο, που δεν είναι αυτός που ενεργεί. Ο Θεός δηλαδή ενεργεί και δημιουργεί τα κτίσματα, ενώ Αυτός είναι άκτιστος. Και η έννοια του «προς τι» λέγεται πάντοτε ως προς ένα άλλο. Ο Υιός λέγεται ως προς τον Πατέρα· ο Υιός όμως ποτέ δεν είναι Πατέρας του Πατέρα. Όπως λοιπόν το «προς τι» είναι αδύνατο να μη διαφέρει καθόλου από την ουσία ή να μη θεωρείται μέσα στην ουσία αλλά να είναι το ίδιο ουσία, έτσι ούτε η ενέργεια είναι ποτέ δυνατό να μη διαφέρει από την ουσία, αλλά να είναι ουσία, κι ας μην αρέσει αυτό στους αντίθετους.

143. Ο Μέγας Βασίλειος στα συλλογιστικά του κεφάλαια, κάνοντας λόγο περί Θεού, λέει ότι η ενέργεια δεν είναι ούτε εκείνος που ενεργεί, ούτε το αποτέλεσμα της ενέργειας. Άρα λοιπόν η ενέργεια διαφέρει από την ουσία. Ο θείος Κύριλλος μιλώντας κι αυτός περί Θεού, θεολογεί ότι το να δημιουργεί είναι γνώρισμα της ενέργειας, ενώ το να γεννά είναι γνώρισμα της φύσεως· η φύση δε και η ενέργεια δεν είναι το ίδιο. Κι ο θεοφόρος Δαμασκηνός λέει ότι η γέννηση είναι έργο της θείας φύσεως, ενώ η δημιουργία είναι έργο της θείας θελήσεως. Ο ίδιος πάλι, σε άλλο σημείο λέει καθαρά ότι, άλλο είναι η ενέργεια και άλλο αυτό που έχει τη δύναμη να ενεργεί. Η ενέργεια δηλαδή είναι η ουσιώδης κίνηση της φύσεως, ενώ αυτό που ενεργεί είναι η φύση από την οποία προέρχεται η ενέργεια. Σε πολλά λοιπόν σημεία διαφέρει η ενέργεια από τη θεία ουσία, κατά τους θείους Πατέρες.

144. Η ουσία του Θεού είναι ολωσδιόλου χωρίς όνομα, αφού είναι και ολωσδιόλου αχώρητη στο νου. Την ονομάζομε λοιπόν από όλες τις ενέργειές Της, χωρίς εκεί κανένα από τα ονόματα να διαφέρει κατά τη σημασία από το άλλο. Γιατί από το καθένα και απ' όλα αυτά τα ονόματα, τίποτε άλλο δεν ονομάζεται, παρά η κρύφια εκείνη ουσία που κανείς ποτέ δεν μπορεί να γνωρίσει τι ακριβώς είναι. Όσον αφορά όμως στις ενέργειές Του, κάθε όνομα έχει διαφορετική σημασία. Ποιος δε γνωρίζει ότι διαφέρουν μεταξύ τους οι ενέργειες της δημιουργίας, της κυριαρχίας, της κρίσεως, της πρόνοιας, της υιοθεσίας μας από το Θεό με τη χάρη Του; Εκείνοι λοιπόν που λένε κτιστές τις φυσικές αυτές ενέργειες, ως διαφορετικές μεταξύ τους και προς τη θεία φύση, τί άλλο κάνουν παρά υποβιβάζουν το Θεό σε κτίσμα; Γιατί κτίσματα είναι αυτά που δημιουργούνται, κυριαρχούνται, κρίνονται και γενικά όλα τα παρόμοια, κι όχι ο Δημιουργός και ο Κυρίαρχος και ο Κριτής, ούτε η ίδια η ενέργεια της κρίσεως ή της κυριαρχίας ή της δημιουργίας, οι οποίες φυσικώς θεωρούνται μέσα στο Θεό.

145. Η ουσία του Θεού όπως είναι ολωσδιόλου χωρίς όνομα, επειδή είναι πάνω από όνομα κατά τους Θεολόγους, έτσι είναι κατ' αυτούς και αμέθεκτη, γιατί είναι πέρα από μέθεξη. Αυτοί λοιπόν, οι οποίοι απειθούν τώρα στη διδασκαλία του Πνεύματος που διατυπώθηκε μέσω των αγίων Πατέρων

μας και λοιδορούν εμάς που συμφωνούμε με τους Πατέρες, λένε πως γίνονται πολλοί Θεοί, ή ένας Θεός σύνθετος, αν η θεία ενέργεια διαφέρει από την ουσία του Θεού και αν θεωρείται κάτι μέσα στην ουσία του Θεού. Αγνοούν όμως ότι δεν είναι το ενεργείν και η ενέργεια, αλλά το πάσχειν και το πάθος που κάνουν τη σύνθεση. Ενώ ο Θεός ενεργεί, χωρίς Αυτός να παθαίνει τίποτε, ούτε να αλλοιώνεται. Δεν είναι λοιπόν σύνθετος ο Θεός επειδή ενεργεί. Ακόμη, ο Θεός έχει την αναφορά Του (το «προς τι») και προς την κτίση, επειδή είναι αρχή και Κυρίαρχός της. Από αυτό όμως δεν συναριθμείται με τα δημιουργήματα. Και πώς πάλι θα γίνουν πολλοί Θεοί, επειδή ο Θεός έχει ενέργεια, αφού είναι ενός Θεού, ή μάλλον αφού ο ίδιος ο Θεός είναι η θεία ουσία και η θεία ενέργεια; Όλα αυτά λοιπόν είναι ξεκάθαρη φλυαρία της φρενοβλάβειάς τους.

146. Ο Κύριος είπε στους μαθητές Του ότι «υπάρχουν μερικοί, από αυτούς που βρίσκονται εδώ, οι οποίοι δε θα πεθάνουν πριν δουν να έρχεται με δύναμη η βασιλεία του Θεού»(Μαρκ. 9, 1). Και έξι μέρες μετά, αφού πήρε μαζί Του τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, ανέβηκε στο όρος Θαβώρ και εκεί έλαμψε το πρόσωπό Του όπως ο ήλιος και τα ιμάτιά Του έγιναν λευκά όπως το φως(Ματθ. 17, 1-2). Οι Μαθητές δεν μπορούσαν πλέον να βλέπουν, ή μάλλον επειδή δεν είχαν τη δύναμη ούτε ν' ατενίσουν αυτή τη λάμψη, έπεσαν με το πρόσωπο στη γή(Ματθ. 17, 6). Εντούτοις είδαν, σύμφωνα με την υπόσχεση του Σωτήρα, τη βασιλεία του Θεού, το θεϊκό εκείνο και ανέκφραστο φως, το οποίο οι Μεγάλοι Γρηγόριος και Βασίλειος ονομάζουν θεότητα, λέγοντας: «Φως ήταν η θεότητα που φάνηκε στους Μαθητές πάνω στο όρος», και: «Κάλλος του αληθινά Δυνατού είναι η θεότητά Του που μπορεί να νοηθεί και να θεωρηθεί». Γιατί ο Μέγας Βασίλειος λέει επιπλέον ότι το φως εκείνο είναι κάλλος του Θεού που μπορεί να θεωρηθεί μόνο από τους Αγίους με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Γι' αυτό και λέει πάλι: «Είδαν το κάλλος Του ο Πέτρος και οι υιοί της βροντής, στο όρος, να λάμπει περισσότερο από τη λαμπρότητα του ηλίου και αξιώθηκαν να δουν με τα μάτια τους τα προοίμια της παρουσίας Του». Ο θεολόγος Δαμασκηνός μαζί με τον Ιωάννη Χρυσόστομο ονόμασαν το φως εκείνο φυσική ακτίνα της θεότητας, ο μεν πρώτος γράφοντας: «Αφού ο Υιός γεννήθηκε ανάρχως από τον Πατέρα, έχει άναρχη και τη φυσική ακτίνα της θεότητας, κι έτσι η λαμπρότητα της θεότητας έγινε λαμπρότητα του σώματος», ο δε Χρυσόστομος λέγοντας: «Ο Κύριος φάνηκε τόσο λαμπρός πάνω στο όρος, επειδή η θεότητά Του φανέρωσε τις ακτίνες της».

147. Αυτό το ανέκφραστο θεϊκό φως, τη θεότητα και τη βασιλεία του Θεού, το κάλλος και τη λαμπρότητα της θείας φύσεως, την όραση και απόλαυση των Αγίων κατά την αιώνια ζωή, τη φυσική ακτίνα και δόξα της θεότητας, οι φλύαροι αιρετικοί το λένε φάντασμα και κτίσμα. Κι εκείνους που δε δέχονται να βλασφημούν όπως αυτοί το θείο αυτό φως, αλλά φρονούν ότι ο Θεός είναι άκτιστος κατά την ουσία και κατά την ενέργεια, τους διαλαλούν παντού συκοφαντικά ως διθεΐτες. Αλλά ας ντραπούν αυτοί. Αφού είναι άκτιστο και το θείο φως, έχομε ένα Θεό σε μία θεότητα. Γιατί, όπως δείξαμε με πολλούς τρόπους πιό πάνω, ενός Θεού είναι και η άκτιστη ουσία και η άκτιστη ενέργεια, δηλαδή η θεία χάρη και έλλαμψη αυτή.

148. Οι κακόβουλοι αιρετικοί, αφού τόλμησαν και μπροστά στη σύνοδο να πουν και ν' αποπειραθούν να κάνουν φάντασμα και κτίσμα το θείο εκείνο φως που έλαμψε από το Χριστό στο Θαβώρ, και αφού ελέγχθηκαν με πολλούς τρόπους χωρίς ν' αλλάξουν γνώμη, τιμωρήθηκαν με έγγραφο αφορισμό και ανάθεμα. Γιατί και βλασφημούν ως προς την ένσαρκη οικονομία του Θεού, και κτιστή χαρακτηρίζουν φρενοβλαβώς τη θεότητα του Θεού, και σε κτίσματα, όσο μπορούν, υποβιβάζουν τον Πατέρα και τον Υιό και το Άγιο πνεύμα. Ενώ μία και η αυτή είναι η θεότητα των Τριών. Και όταν ισχυρίζονται ότι σέβονται άκτιστη θεότητα, είναι σαν να λένε φανερά ότι υπάρχουν δύο θεότητες του Θεού, μία κτιστή και μία άκτιστη. Έτσι αγωνίζονται να ξεπεράσουν στη δυσσέβεια όλους τους παλιούς κακοδόξους.

149. Άλλοτε πάλι, προσπαθώντας με τέχνη να συγκαλύψουν την κακοδοξία τους, και άκτιστο λένε ότι είναι το φως που έλαμψε στο Θαβώρ και ότι είναι ουσία του Θεού, και έτσι βλασφημούν και στην περίπτωση αυτή με πολλούς τρόπους. Επειδή οι Απόστολοι είδαν το φως εκείνο, αυτοί κακώς φρονούν ότι είναι ορατή η ουσία του Θεού. Αλλ' ας ακούσουν αυτόν που λέει: «Κανένας δεν

ανέβηκε σε κάποιο υποστήριγμα ώστε να δει(Ιερ. 23, 28) την ουσία και τη φύση του Θεού και να αποκαλύψει σχετικά». Και όχι μόνον κανένας άνθρωπος, άλλ' ούτε και Άγγελος. Και αυτά τα εξαπτέρυγα Σεραφείμ, από την υπερβολή της ελλάμψεως που πηγάζει από εκεί, καλύπτουν τα πρόσωπά τους με τα φτερά τους(Ησ. 6, 2). Αφού λοιπόν σε κανένα ουδέποτε δε φανερώθηκε η υπερουσιότητα του Θεού, όταν οι αιρετικοί λένε ότι αυτή είναι εκείνο το φως, μαρτυρούν ότι το φως αυτό είναι ολότελα αθέατο και δεν το είδαν στο Θαβώρ ούτε οι τρείς εξέχοντες Απόστολοι και ούτε ο Κύριος στ' αλήθεια τους είχε υποσχεθεί κάτι τέτοιο. Μαρτυρούν ακόμη πως δε λέει αλήθεια ο Πέτρος λέγοντας: «Είδαμε τη λαμπρότητά Του καθώς ήμαστε μαζί Του στο άγιο εκείνο όρος»(Β΄ Πέτρ. 1, 16-18), ούτε ο Ευαγγελιστής που λέει: «Και μένοντας άγρυπνοι ο Πέτρος και οι άλλοι δύο είδαν τη λαμπρότητά Του»(Λουκ. 9, 32), ούτε κάποιος άλλος που είπε ότι ο ξεχωριστά αγαπημένος μαθητής του Χριστού Ιωάννης είδε γυμνή πάνω στο όρος την ίδια τη θεότητα του Λόγου. Είδαν λοιπόν, και είδαν αληθινά την άκτιστη και θεία εκείνη έλλαμψη, ενώ ο Θεός παρέμεινε αόρατος σύμφωνα με την υπερούσια κρυφιότητά Του, κι ας εκραγούν οι αρχηγοί της αιρέσεως και οι ομόφρονές τους.

150. Όταν ερωτήσει κανείς αυτούς τους αιρετικούς, που λένε ότι το φως εκείνο ήταν η ουσία της θεότητας: «Φαίνεται λοιπόν η ουσία του Θεού;», τότε αναγκάζονται να φανερώσουν το δόλο, λέγοντας πώς είπαν ότι αυτό ήταν ουσία του Θεού, επειδή διά μέσου του φάνηκε η ουσία του Θεού» γιατί αυτή βλέπεται διά μέσου των κτισμάτων του Θεού. Και έτσι κάνουν και πάλι κτίσμα, οι ταλαίπωροι, το φως της Μεταμορφώσεως του Κυρίου. Αυτό που βλέπεται όμως διά μέσου των κτισμάτων δεν είναι η ουσία, αλλά η δημιουργική ενέργεια του Θεού. Ώστε μιλάνε με δυσσέβεια και σε συμφωνία με τον Ευνόμιο, όταν λένε ότι διά μέσου των κτισμάτων βλέπεται η ουσία του Θεού. Τόσο γόνιμο είναι το χωράφι της δυσσέβειάς του. Ας αποφεύγομε λοιπόν αυτούς και την επικοινωνία μαζί τους, σαν μία θανάσιμη για την ψυχή και πολυκέφαλη ύδρα και σαν πολυποίκιλη φθορά της ευσέβειας.

Αγιορείτικος τόμος υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων. Γι' αυτούς που από τη δική τους απειρία και την απείθειά τους στους Αγίους, απορρίπτουν τις μυστικές ενέργειες του Πνεύματος, οι οποίες, με τρόπο που υπερβαίνει το λόγο, ενεργούνται σε όσους ζουν πνευματικά και φανερώνονται με έργα, χωρίς ν' αποδεικνύονται με λόγια

Τα δόγματα που τώρα πια είναι κοινοποιημένα και γνωστά σε όλους και κηρύττονται δημόσια, ήταν τα μυστήρια του Μωσαϊκού νόμου, τα οποία μόνον οι Προφήτες προέβλεπαν εμπνεόμενοι από το Πνεύμα.

Τα δε υποσχεμένα στους Αγίους αγαθά κατά τον μέλλοντα αιώνα, είναι τα μυστήρια της ευαγγελικής πολιτείας, τα οποία τώρα γίνονται ορατά ως ένα σημείο και δίνονται σαν αρραβώνας μόνο σε όσους αξιώθηκαν από το Πνεύμα να τα βλέπουν.

Αλλά τότε, αν κανείς Ιουδαίος δεν άκουγε μ' ευχαριστία τους Προφήτες να μιλούν για Λόγο και Πνεύμα Θεού συναιώνια και προαιώνια, μπορούσε να κλείσει τ' αυτιά του, πιστεύοντας πως ακούει λόγια απαγορευμένα στην ευσεβή πίστη και αντίθετα στη διακήρυξη που δίδασκε τους ευσεβείς ότι· «Ο Κύριος ο Θεός σου, είναι ένας Κύριος»(Δευτ. 6, 4).

Έτσι και τώρα μπορεί να πάθει κανείς, αν δεν ακούει με ευλάβεια τα μυστήρια του Πνεύματος που είναι γνωστά μόνο σ' εκείνους που έχουν καθαρθεί δια μέσου της αρετής. Αλλά όπως έπειτα η πραγματοποίηση εκείνων των προφητειών έδειξε τα τότε μυστήρια σύμφωνα με όσα έγιναν φανερά και τώρα πιστεύομε Πατέρα και Υιό και Άγιο Πνεύμα, θεότητα τρισυπόστατη, μία φύση απλή, ασύνθετη, άκτιστη, αόρατη, αχώρητη στο νου, έτσι και όταν αποκαλυφθεί στον ορισμένο καιρό ο μέλλων αιώνας κατά την ανέκφραστη φανέρωση του ενός Θεού που έχει τρεις τέλειες Υποστάσεις, τότε θα φανερωθούν τα μυστήρια σύμφωνα σε όλα με τα φανερά.

Πρέπει όμως να προσέξομε και τούτο· ότι δηλαδή, αν και αργότερα φανερώθηκε στα πέρατα της

γής το δόγμα των τριών Υποστάσεων της θεότητας, χωρίς να αναιρεί καθόλου την έννοια του ενός Θεού, εντούτοις στους Προφήτες εκείνους ήταν με ακρίβεια γνωστό και πριν από την έκβαση των πραγμάτων, και το παραδέχονταν άνετα όσοι τότε πείθονταν στα λόγια των Προφητών.

Κατά τον ίδιο τρόπο, ούτε τώρα αγνοούμε τα δόγματα της χριστιανικής μας ομολογίας, κι εκείνα που κηρύττονται φανερά, κι εκείνα που αποκαλύπτονται μυστικά από το Πνεύμα στους αξίους. Άλλοι δεν τα αγνοούν γιατί μυήθηκαν σ' αυτά από την ίδια τους την πείρα, όσοι δηλαδή απαρνήθηκαν και χρήματα και δόξα των ανθρώπων και κακές ηδονές του σώματος για χάρη της ευαγγελικής ζωής, και δεν έμειναν μόνο σ' αυτό, αλλά και βεβαίωσαν αυτή την απάρνηση με την υποταγή τους στους προχωρημένους στην κατά Χριστόν ηλικία.Αφού δηλαδή σχόλασαν στον εαυτό τους και στο Θεό απαλλαγμένοι από κάθε φροντίδα με την ησυχία και την ειλικρινή προσευχή, ξεπέρασαν τον εαυτό τους κι ενώθηκαν με το Θεό, και με τη μυστική και υπέρ νουν ένωση μαζί Του μυήθηκαν στα υπέρ νουν μυστήρια. Άλλοι πάλι τα έμαθαν με το σεβασμό και την πίστη και την αγάπη προς αυτούς.

Έτσι λοιπόν κι εμείς, ακούγοντας τον Μέγα Διονύσιο, στη δεύτερη προς Γάιον επιστολή του, να ονομάζει τη θεοποιό χάρη του Θεού θεότητα, θεαρχία και αγαθαρχία, συμπεραίνομε ότι ο Θεός που παρέχει αυτή τη χάρη στους αξίους, είναι πάνω από αυτή τη «θεότητα» (τη θεοποιό χάρη)· γιατί ο Θεός δεν πάσχει πολλαπλασιασμό, ούτε μιλάει κανείς έτσι για δύο θεότητες. Αλλά η θεοποιός αυτή χάρη του Θεού, όπως αποφαίνεται ο θείος Μάξιμος γράφοντας περί του Μελχισεδέκ, είναι άκτιστη και υπάρχει πάντοτε, προερχόμενη από τον αιώνιο Θεό.

Ο ίδιος πάλι, σε πολλά άλλα μέρη, την ονομάζει αγέννητο και ενυπόστατο φως που φανερώνεται στους αξίους όταν γίνουν άξιοί του, αλλά που δε γίνεται βέβαια τότε. Αυτό το φως ο ίδιος το ονομάζει φως της υπερανέκφραστης δόξας και καθαρότητα των Αγγέλων. Ενώ ο Μέγας Μακάριος το ονομάζει τροφή των ασωμάτων, δόξα της θείας φύσεως, καλλονή του μέλλοντος αιώνος, φωτιά θεϊκή και επουράνια, φως άρρητο και νοερό, αρραβώνα του Αγίου Πνεύματος, αγιαστικό έλαιο αγαλλιάσεως(Ψαλμ. 44, 8).

Όποιος λοιπόν συναριθμεί με τους Μασσαλιανούς και αποκαλεί διθεΐτες εκείνους που λένε άκτιστη και αγέννητη και ενυπόστατη τη θεοποιό αυτή χάρη του Θεού —αν υπάρχει κανένας τέτοιος—, αυτός ας γνωρίζει ότι αντιτάσσεται στους Αγίους του Θεού, και ότι αν δε μετανοήσει, βγάζει τον εαυτό του από την μερίδα των σωζόμενων και ξεπέφτει από τον ένα και μόνο από τη φύση Του Θεό των Αγίων.

Όποιος πάλι, ενώ πιστεύει και πείθεται και συμφωνεί με τους Αγίους και δεν προφασίζεται «προφάσεις εν αμαρτίαις»(Ψαλμ. 140, 4), αγνοεί τον τρόπο του μυστηρίου, αλλά παρά την άγνοιά του δεν απορρίπτει ό,τι λέγεται φανερά, αυτός ας μην απαξιώνει να ζητεί και να μαθαίνει από εκείνους που γνωρίζουν. Γιατί θα μάθει ότι δεν υπάρχει τίποτε το ανακόλουθο στα θεία λόγια και πράγματα, και μάλιστα στα βασικότατα που χωρίς αυτά τίποτε με κανένα τρόπο δεν μπορεί να υπάρξει, ούτε κανένα γενικά θεοπρεπές μυστήριο.

Όποιος αποφαίνεται ότι η τέλεια ένωση με το Θεό γίνεται με τη μίμηση μόνο και τη σχέση μαζί Του, χωρίς τη θεοποιό χάρη του Πνεύματος, όπως δηλαδή συμβαίνει μεταξύ ανθρώπων που έχουν τις ίδιες συνήθειες και αλληλοαγαπώνται, και θεωρεί τη θεοποιό χάρη του Θεού μια έξη της λογικής φύσεως που αποκτάται μόνο με τη μίμηση και όχι με υπερφυσική έλλαμψη και απόρρητη θεία ενέργεια, την οποία οι άξιοι βλέπουν αοράτως και νοούν απερίληπτα από νου, αυτός ας γνωρίζει ότι χωρίς να ξέρει έπεσε στην πλάνη των Μασσαλιανών.

Γιατί κατά πάσα αναγκαιότητα θα είναι φύσει θεός ο θεούμενος, αν η θέωση γίνεται κατά φυσική δύναμη και περιέχεται μέσα στους όρους της φύσεως. Ας μην προσπαθεί λοιπόν αυτός τη δική του πλάνη να την προσάψει σ' εκείνους που στέκονται με ασφάλεια και να προξενήσει μώμο στους αμώμητους στην πίστη.

Αλλά ας αποθέσει τη μεγάλη ιδέα του κι ας μάθει από τους πεπειραμένους ή από τους μαθητές τους, ότι η χάρη της θεότητας είναι τελείως απερίληπτη και δεν υπάρχει καμία δύναμη στη φύση που να μπορεί να τη δεχτεί, γιατί τότε δε θα είναι πλέον χάρη, αλλά φανέρωση της ενέργειας μιας

φυσικής δυνάμεως.

Οπότε δε θα ήταν κάτι παράδοξο η θέωση, αν γινόταν με μία δύναμη που είναι δεκτική θεώσεως· γιατί τότε η θέωση δικαιολογημένα θα ήταν έργο της φύσεως και όχι δωρεά του Θεού, και θα μπορούσε ο θεωμένος να είναι φύσει θεός και να ονομάζεται έτσι κυριολεκτικά. Γιατί η φυσική δύναμη των όντων δεν είναι τίποτε άλλο παρά η απαράβατη κίνηση της φύσεως προς ενέργεια.

Πώς όμως η θέωση βγάζει τον θεούμενο έξω από τον εαυτό του, αν η ίδια περιλαμβάνεται ακόμη μέσα στα όρια της φύσεως, δεν μπορώ να εννοήσω. Επομένως, η χάρη της θεώσεως είναι πάνω από τη φύση και την αρετή και τη γνώση, και όλα αυτά κατά τον άγιο Μάξιμο είναι απείρως κατώτερά της. Γιατί όλη η αρετή και η μίμηση του Θεού που μπορούμε να επιτύχομε, κάνει κατάλληλο τον ενάρετο για τη θεία ένωση.

Η χάρη όμως τελεσιουργεί την ίδια την απόρρητη ένωση. Διά μέσου αυτής ολόκληρος ο Θεός περιχωρεί ολόκληρους τους αξίους, και ολόκληροι οι Άγιοι περιχωρούν ολικά ολόκληρο τον Θεό, παίρνοντας όλο το Θεό στη θέση του εαυτού τους κι αποκτώντας τον ίδιο το Θεό μόνο ως βραβείο της αναβάσεώς τους προς Αυτόν, ενωμένο μαζί τους ως με δικά Του μέλη, με τον τρόπο που η ψυχή περιπλέκεται στο σώμα, αφού ο ίδιος τους αξίωσε να είναι μέσα σ' Αυτόν.

Όποιος ισχυρίζεται ότι είναι Μασσαλιανοί εκείνοι που λένε ότι ο νους εδρεύει στην καρδιά ή στον εγκέφαλο, αυτός ας γνωρίζει ότι κακώς επιτίθεται εναντίον των Αγίων. Γιατί ο Μέγας Αθανάσιος λέει ότι το λογικό μερος της ψυχής είναι μέσα στον εγκέφαλο, ενώ ο εξίσου μέγας Μακάριος, ότι στην καρδιά είναι η ενέργεια του νου.

Σύμφωνοι με αυτούς είναι σχεδόν και όλοι οι Άγιοι. Αυτό που λέει ο θείος Γρηγόριος Νύσσης, ότι ο νους δεν είναι ούτε μέσα ούτε έξω από το σώμα, ως ασώματος, δεν είναι αντίθετο στη γνώμη εκείνων των Αγίων. Εκείνοι λένε ότι ο νους είναι μέσα στο σώμα, επειδή είναι ενωμένος με αυτό. Διατυπώνοντας λοιπόν τούτο διαφορετικά, ελάχιστα διαφέρουν από εκείνον.

Γιατί δεν αντίκειται μήτε σ' εκείνον που λέει ότι το θείο, ως ασώματο, δε βρίσκεται σε κάποιον τόπο, εκείνος που λέει ότι κάποτε ο Λόγος του Θεού κατοίκησε μέσα στην παρθενική και πανάμωμη μήτρα, ενωμένος εκεί υπέρλογα με την ανθρώπινη φύση, από ανείπωτη φιλανθρωπία.

Όποιος λέει φάντασμα και σύμβολο το φως που άστραψε γύρω από τους Μαθητές στο όρος Θαβώρ(Ματθ. 17, 1-2), τέτοιο που να γίνεται και να χάνεται, κι όχι ότι υπάρχει καθαυτό και είναι πάνω από κάθε νόηση, άλλ' ότι είναι ενέργεια κατώτερη της νοήσεως, αυτός αντιλέγει καθαρά στις γνώμες των Αγίων.

Γιατί οι Άγιοι το ονομάζουν, τόσο στους θείους ύμνους, όσο και στα συγγράμματά τους, απόρρητο, άκτιστο, αιώνιο, άχρονο, απρόσιτο, άπλετο, άπειρο, απεριόριστο, αθέατο σε Αγγέλους και ανθρώπους, αρχέτυπο και αναλλοίωτο κάλλος, δόξα του Θεού, δόξα του Χριστού, δόξα του Πνεύματος, ακτίνα της θεότητας και τα όμοια.

Η σάρκα του Χριστού δοξάστηκε από τη στιγμή που Αυτός την προσέλαβε, και η δόξα της θεότητας έγινε δόξα του σώματος. Αλλά η δόξα ήταν αφανής στο φαινόμενο σώμα για εκείνους που δεν χωρούν αυτά που και στους Αγγέλους είναι αθέατα. Μεταμορφώνεται λοιπόν, όχι παίρνοντας κάτι που δεν ήταν, ούτε μεταβαλλόμενος σε κάτι που δεν ήταν, αλλά φανερώνοντας στους Μαθητές εκείνο που πράγματι ήταν, ανοίγοντας τα μάτια τους και από τυφλούς κάνοντάς τους να βλέπουν.

Ενώ Αυτός δηλαδή έμενε ο ίδιος, φαινόταν τώρα στους Μαθητές διαφορετικός απ' ό,τι φαινόταν πριν γιατί Αυτός είναι το αληθινό φώς(Ιω. 1, 9), το ωράϊσμα της θείας δόξας, και τώρα έλαμψε όπως ο ήλιος. Είναι αμυδρή αυτή η εικόνα, αλλά είναι αδύνατο να εικονίζεται δίχως έλλειψη το άκτιστο μέσα στην κτίση.

Όποιος λέει ότι μόνο η ουσία του Θεού είναι άκτιστη, όχι όμως και οι αιώνιες ενέργειές Του, από τις οποίες όλες ο Θεός είναι ανώτερος, γιατί είναι Αυτός που ενεργεί όλα όσα ενεργούνται, ας ακούσει τί λέει ο άγιος Μάξιμος: «Όλα τα αθάνατα και η ίδια η αθανασία, και όλα τα ζώντα και η ίδια η ζωή, και τα άγια όλα και η ίδια η αγιότητα, και όλα τα ενάρετα και η ίδια η αρετή, και τα

αγαθά όλα και η ίδια η αγαθότητα, και τα όντα όλα και η ίδια η οντότητα ολοφάνερα είναι έργα του Θεού.

Αλλά τα πρώτα έχουν χρονική αρχή υπάρξεως, γιατί κάποτε δεν υπήρχαν, ενώ τα άλλα δεν έχουν χρονική αρχή, γιατί δεν υπάρχει καιρός που δεν υπήρχαν η αρετή, η αγαθότητα, η αγιότητα, η αθανασία». Και πάλι: «Η αγαθότητα και ό,τι περιλαμβάνεται στην έννοια της αγαθότητας, και γενικά κάθε ζωή και αθανασία και απλότητα και σταθερότητα και απειρία και όσα θεωρούνται σχετικά με την ουσία του Θεού, είναι έργα του Θεού και δεν έχουν χρονική αρχή.

Ποτέ, ας πούμε, δεν προηγήθηκε της αρετής η ανυπαρξία, ούτε κανενός άλλου απ' όσα αναφέραμε, και αν ακόμη εκείνα που μετέχουν σ' αυτά έχουν χρονική αρχή. Γιατί κάθε αρετή είναι άναρχη και δεν είναι ο χρόνος αρχαιότερός της, επειδή μόνος γεννήτοράς της είναι αιώνια ο Θεός. Και ο Θεός είναι άπειρες φορές άπειρα έξω απ' όλα τα όντα, και όσα μετέχονται και όσα μετέχουν».

Ας μαθαίνει λοιπόν από αυτά ότι δεν υπόκεινται στο χρόνο όλα όσα έλαβαν υπόσταση από το Θεό. Μερικά από αυτά είναι άναρχα, χωρίς ν' αναιρούν καθόλου την έννοια της μόνης φύσει άναρχης και τριαδικής Μονάδας και της υπέρλογης απλότητάς Της. Η απόλυτη αυτή αμέρεια του Θεού έχει σαν αμυδρή της εικόνα το νου, ο οποίος καθόλου δεν είναι σύνθετος, παρά τις έμφυτες νοήσεις του.

Όποιος δεν παραδέχεται τις πνευματικές καταστάσεις που αποτυπώνονται από τα πνευματικά χαρίσματα της ψυχής στο σώμα εκείνων που προκόβουν κατά Θεόν, και ονομάζει απάθεια την έξη της νεκρώσεως του παθητικού μέρους της ψυχής, αλλά όχι και την έξη της ενέργειας προς τα ανώτερα, με ολική αποστροφή των κακών και στροφή προς τα καλά, με αποβολή των κακών έξεων και απόκτηση των αγαθών, αυτός, σύμφωνα με τη γνώμη του αυτή, αρνείται και τη ζωή των όντων με σώμα κατά τον άφθαρτο μέλλοντα αιώνα.

Αν δηλαδή λάβει τότε μέρος και το σώμα μαζί με την ψυχή στα απόρρητα αγαθά, σίγουρα θα συμμετάσχει και τώρα, κατά το δυνατόν, στη χάρη που χορηγεί ο Θεός μυστικά και απόρρητα στον καθαρμένο νου. Και θα δεχτεί κι αυτό τα θεία, με τρόπο βέβαια που αναλογεί στο ότι είναι σώμα· ενώ το παθητικό μέρος της ψυχής θα μεταποιηθεί και θα αγιαστεί, χωρίς όμως να νεκρωθεί κατά την έξη, και θα αγιάζει το ίδιο τις διαθέσεις και τις ενέργειες του σώματος, επειδή θα έχει γίνει πια κοινό της ψυχής και του σώματος.

Γιατί, κατά τον άγιο Διάδοχο, ο νους εκείνων που απαλλάχθηκαν από τα καλά του βίου για την ελπίδα των μελλόντων αγαθών, καθώς κινείται μ' ευρωστία λόγω της αμεριμνίας, αισθάνεται την ανέκφραστη θεία αγαθότητα και μεταδίδει, ανάλογα με την προκοπή του, και στο σώμα τη δική του καλή κατάσταση. Και η χαρά αυτή που προξενείται τότε στην ψυχή και στο σώμα είναι αλάνθαστη υπενθύμιση της αθάνατης ζωής.

Άλλο φως αντιλαμβάνεται ο νους, άλλο η αίσθηση. Η αίσθηση αντιλαμβάνεται το αισθητό φως που δείχνει τα αισθητά ως αισθητά. Φως του νου είναι η γνώση που υπάρχει στα νοήματα. Δεν αντιλαμβάνονται λοιπόν το ίδιο φως η όραση και ο νους, αλλά έως ότου καθένα από αυτά ενεργεί κατά τη δική του φύση και μέσα στις κατά φύση συνθήκες.

Όταν όμως οι άξιοι ευτυχήσουν να λάβουν πνευματική και υπέρλογη χάρη και δύναμη, τότε και με την αίσθηση και με το νου βλέπουν αυτά που είναι πάνω από κάθε αίσθηση και κάθε νου, με τρόπο που «γνωρίζει μόνο ο Θεός κι εκείνοι που δέχονται αυτές τις θείες ενέργειες» — για να χρησιμοποιήσομε την έκφραση του Μεγάλου Γρηγορίου του Θεολόγου. Αυτά διδαχτήκαμε από τις Γραφές. Αυτά παραλάβαμε από τους Πατέρες μας. Αυτά γνωρίσαμε με τη μικρή μας πείρα. Αυτά συνέγραψε και ο τιμιότατος μεταξύ των ιερομονάχων και αδελφός μας Κυρ Γρηγόριος, με τίτλο «Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων», και τα υπογράψαμε ως σύμφωνα ακριβώς με τις παραδόσεις των Αγίων, για να βεβαιώνονται όσοι τα διαβάζουν.

Ο πρώτος των σεβασμίων Μονών του Αγίου Όρους, Ιερομόναχος Ισαάκ.

Ο ηγούμενος της σεβάσμιας, βασιλικής και ιεράς Λαύρας, Θεοδόσιος Ιερομόναχος.

Είχε και την υπογραφή του Ηγουμένου της Μονής των Ιβήρων, στη δική του γλώσσα.

Ο Καθηγούμενος της σεβάσμιας και βασιλικής Μονής του Βατοπεδίου, Ιερομόναχος Ιωαννίκιος.

Είχε και την υπογραφή του Ηγουμένου της Μονής των Σέρβων στη δική του γλώσσα.

Ο ελάχιστος Ιερομόναχος Φιλόθεος, φρονώντας τα ίδια, υπέγραψα.

Ο ελάχιστος Ιερομόναχος και Πνευματικός της σεβασμίας Μονής του Εσφιγμένου, Αμφιλόχιος.

Ο ελάχιστος Ιερομόναχος και Πνευματικός του Βατοπεδίου Θεοδόσιος.

Ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής του Κουτλουμούση, Θεοστήρικτος Ιερομόναχος.

Ο αμαρτωλός Γερόντιος Μαρούλης, μέλος της γεροντίας της σεβασμίας Λαύρας, φρονώντας τα ίδια, υπέγραψα.

Ο ελάχιστος Μοναχός Κάλλιστος ο Μουζάλων.

Ο ευτελής Ιερομόναχος Γεράσιμος, αφού είδα και διάβασα αυτά που γράφτηκαν με φιλαλήθεια και τα δέχτηκα, υπέγραψα.

Ο ευτελής γέρων και ελάχιστος Μοναχός Μωυσής, φρονώντας τα ίδια, υπέγραψα.

Ο ελάχιστος και ευτελής Μοναχός Γρηγόριος ο Στραβολαγκαδίτης, ησυχαστής τάχα, σκεπτόμενος και φρονώντας τα ίδια, υπέγραψα.

Ο Γέρων και ελάχιστος Ιερομόναχος Ησαΐας από τη σκήτη του Μαγουλά, φρονώντας τα ίδια, υπέγραψα.

Ο ελάχιστος Μοναχός Μάρκος ο του Σιναΐτου.

Ο ελάχιστος Ιερομόναχος Κάλλιστος από τη σκήτη του Μαγουλά.

Είχε και την υπογραφή του Σύρου γέροντα ησυχαστή στη δική του γλώσσα.

Ο ελάχιστος Μοναχός Σωφρόνιος. Ο ελάχιστος Μοναχός Ιωάσαφ.

Ο ταπεινός Επίσκοπος Ιερισσού και Αγίου Όρους Ιάκωβος, αναθρεμμένος με τις αγιορείτικες και πατρικές παραδόσεις, και μαρτυρώντας ότι με τους εκλεκτούς Αγιορείτες που υπέγραψαν εδώ, συμφωνεί και συνυπογράφει όλο το Άγιο Όρος, υπέγραψα κι εγώ, συμφωνώντας και επισφραγίζοντας. Και συμπληρώνω μαζί με όλους και τούτο· ότι εκείνον που δε συμφωνεί με τους Αγίους, όπως εμείς και οι λίγο πριν από μας Πατέρες μας, εμείς δε θα τον δεχτούμε σε κοινωνία.